

Казахстанский институт стратегических исследований
при Президенте Республики Казахстан

НУРСУЛТАН НАЗАРБАЕВ – БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Статьи, интервью, выступления,
экспертные комментарии
и справочно-аналитические
материалы

Астана 2017

УДК 323 (574)
ББК 66. 3 (5Каз)
Н 90

*Рекомендовано к печати Ученым Советом
Казахстанского института стратегических исследований
при Президенте Республики Казахстан*

Редакционная коллегия:

З.К. Шаукенова (общая редакция),
Ж.С. Ордалиева, К.Д. Исаев, М.М. Нургалиева,
М.М. Омаров, Н.Ж. Биекенова, Г.А. Бимагамбетова,
А.А. Арзикулов (ответственный за выпуск)

Н 90 Нурсултан Назарбаев – Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру
(статьи, интервью, выступления, экспертные комментарии и справочно-аналитические материалы) – Астана: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, 2017. – 512 с.

ISBN 978-9965-844-30-0

12 апреля 2017 года была опубликована программная статья Президента Республики Казахстан – Елбасы Н.А. Назарбаева «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» – «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Статья Елбасы вызвала большой интерес и широко обсуждалась как в Казахстане, так и за его пределами. В книге представлены статьи, интервью, выступления, комментарии известных политических и общественных деятелей, представителей научно-аналитического сообщества республики и стран зарубежья. Также в издание включены отклики сотрудников Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан и подготовленные КИСИ справочно-аналитические и методические материалы по ключевым направлениям, изложенным в статье Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру».

Книга адресована широкому кругу читателей.

ISBN 978-9965-844-30-0

УДК 323 (574)
ББК 66. 3 (5Каз)

Содержание

ВВЕДЕНИЕ	11
ПРОГРАММНАЯ СТАТЬЯ Н.А. НАЗАРБАЕВА «БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» – «ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ»	15
НАЦИОНАЛЬНАЯ КОМИССИЯ ПО РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	51
ОБЗОРНЫЕ СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ И ВЫСТУПЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ДЕЯТЕЛЕЙ, ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ НАУКИ И КУЛЬТУРЫ КАЗАХСТАНА	69
<i>Қасым-Жомарт Тоқаев</i> Рухани жаңғыру: озығын алып, тозығын тастау.....	70
<i>Нурлан Нигматулин</i> Президент открывает новые горизонты духовного развития.....	74
<i>Гүлшара Әбдіқалықова</i> Рухани жаңғыру – Қазақстанның үшінші жаңғыруының негізі.....	76
<i>Мұхтар Құл-Мұхаммед</i> Кездесу Елбасы мақаласына арналды.....	83
<i>Бектас Бекназаров</i> Жарқын болашағымыздың тұғыры – рухани жаңғыру.....	85
<i>Владимир Божко</i> Новые горизонты духовного развития.....	90
<i>Бырганым Айтимова</i> Сохранить наше наследие.....	96
<i>Мәулен Әшімбаев</i> Латын әліпбиіне көшу – дұрыс қадам.....	98

Жабал Ерғалиев

Елбасының мақсаты – Мәңгілік ел.....100

Бақытжан Жұмағұлов

Латын әліпбиіне өту – ұлт тілінің болмысын сақтау.....107

Дархан Кәлетаев

Ұлттың ұлы мұраты.....112

Қуаныш Сұлтанов

Ойландырады. Іздендіреді. Дамыттырады.....115

Серик Сейдуманов

Рухани жаңғыру – ответ на вызовы современности.....121

Дархан Мынбай

На одной волне.....126

Ержан қажы Малғажыұлы

Тектілікке тәрбиелейтін тұжырым.....132

Султан Акимбеков

Меняться вместе с миром.....135

Анатолий Башмаков

Нравственный навигатор общества.....137

Гарифолла Есим

Самоидентификация нации.....139

Әбдуәли Қайдар

Зор толғаныстан туған игілікті шешім.....141

Дархан Қыдырәлі

Тарихи таңдау.....145

Саттар Мажитов

Забота о силе и разуме нации.....149

Асылы Осман

Язык – душа народа.....156

Өмірзақ Айтбайұлы	
Рухани сілкініс немесе қазақ жазуының күні туды.....	158
Абсаттар Дербисали	
Национальный код предков.....	163
Смағұл Елубай	
Біз күткен бетбұрыс.....	166
Георгий Кан	
Формирование нового общественного сознания.....	168
Уәлихан Қалижанов	
Бұл – қоғамға соны серпіліс әкелген байламы жоғары бағдарлама.....	170
Карл Байпақов	
Заманмен үндескен мақала.....	173
Ескендір Хасанғалиев	
Ауыл мен қазақ – ажырамас ұғымдар.....	175
Мырзатай Жолдасбеков	
О «контенте» для души.....	177
Мурат Журинов	
Уникальный шанс обновления.....	182
Наталья Калашникова	
Каркас национальной идентичности.....	186
Серік Пірәлиев	
Өзгеру – өмір талабы.....	191
Нұрлан Оразалин	
Елдіктің ерен сөзі.....	197
Амангелді Айталы	
Діндарлық және имандылық.....	204

Бүркітбай Аяған

Бұқаралық сананы өзгерту – заман талабы.....212

Ерлан Сыдыков

Задача историков – приумножить духовный потенциал народа...217

Жабайхан Әбділдин, Раушан Әбділдина

Ескіні жаңамен, дәстүрді инновациямен
сабақтастыру сәті туды.....223

Ахан Бижанов

Держим курс по маякам.....230

Ерден Кажыбек

Квинтэссенция языковой реформы.....234

Асанәлі Әшімов

Латын әліпбиіне көшу туралы пікірлер.....240

Князь Мирзоев

Важнейший фактор модернизации.....241

Галымкаир Мутанов

Для повышения конкурентоспособности.....244

Александр Тараков

Латиница – выбор сделан!.....246

Жапсарбай Қуанышев

Тұрақтылықтың негізі – ұлттық бірегейлік.....248

СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ,

ОТКЛИКИ ЗАРУБЕЖНЫХ ЭКСПЕРТОВ.....253

Фархад Мамедов (Азербайджан)

Программная статья Президента Республики Казахстан
вызвала интерес в Азербайджане.....254

Александр Аузан (Россия) Внимание к своей культуре – это и есть секрет модернизации.....	256
Эльхан Шаиноглу (Азербайджан) О переходе на латиницу.....	258
Дмитрий Журавлев (Россия) Переход казахского языка на латиницу даст преимущество Казахстану.....	260
Юрий Кофнер (Россия) Модернизация общества по-евразийски.....	262
Бәкей Ағыпарұлы (Моңғолия) Әр Азаматқа Айқын Бағдар.....	269
Jeremy Luedi (Canada) Kazakhstan's Plans For 2017 And Beyond.....	271
Георгий Пряхин (Россия) Назарбаев выступает как стратег всего Содружества.....	277
L. Todd Wood (USA) With big changes, Kazakhstan tries to chart a new path.....	280
Сванте Корнелл (Швеция), Пауло Ботта (Аргентина), Есенгалий Ибраев (Россия) Ориентиры Общества Созидания.....	283
Çağlar Erbek (Turkiye) Kazakistan'da milli modernizasyon ve Nazarbayev'in vizyonu.....	286
Kirtan Bhana (South Africa) Kazakhstan As It Evolves.....	291
Cassiano Pereira Viana (Brasil) O Desbravador Visionário – Presidente Nursultan Nazarbayev.....	292

Catherine Putz (USA)

Coming in 2018? A new Latin-based Kazakh alphabet.....295

Ярослав Лисоволик (Россия)

Три ключевых аспекта статьи Президента Казахстана
«Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания»....297

Ирина Звягельская (Россия)

Модернизация общественного сознания в Казахстане.....299

Андрей Казанцев (Россия)

Реформа экономики невозможна
без модернизации общественного сознания.....301

Михаил Чумалов (Россия)

Латиница в Казахстане: взгляд в геополитику через историю.....303

Александр Пухкал (Украина)

Перезагрузка современного общества невозможна
без модернизации общественного сознания.....308

Kishore Mahbubani (Singapore)

Modernisation of Kazakhstan’s identity: view from Singapore.....309

**СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ И ОТКЛИКИ В СОЦИАЛЬНЫХ
СЕТЯХ СОТРУДНИКОВ КАЗАХСТАНСКОГО ИНСТИТУТА
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....311**

СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ.....312

Зарема Шаукенова

Рухани жаңғыру: от модернизационных ожиданий
к изменению общественного сознания.....312

Қазақ тілі – көркем тілдердің бірі.....316

Модернизация казахского языка: историко-философские
предпосылки перехода на латинскую графику.....321

Курс на укрепление коммуникационных возможностей.....324

Санат Көшкімбаев	
Латын әліпбиіне көшу: жаңа көкжиектер.....	327
Лязат Нуркатова	
Прорыв в межкультурное мировое пространство.....	330
Сто лиц одной страны.....	335
Ирина Черных	
Выступление на Парламентских слушаниях «О вопросах введения единого стандарта алфавита государственного языка на латинской графике».....	340
Новое гуманитарное знание как основа для модернизации общественного сознания.....	343
Юрий Булуктаев	
Будут добрыми всходы.....	347
Леся Каратаева	
История каждого успеха Казахстана – история успеха каждого казахстанца.....	352
Берік Әбдіғалиұлы	
«Қасиетті Қазақстан» картасы жасалуда.....	356
Познавая историю заново.....	361
Мадина Нургалиева	
Переход казахского языка на латиницу: размышления и комментарии.....	367
Меират Омаров	
Ценностные установки современного человека в эпоху глобальной дигитализации.....	373
Алуа Жолдыбалина	
Әлемдік тренд.....	376
ОТКЛИКИ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ.....	378

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ЖАНЫНДАҒЫ
ҚСЗИ-ДЫҢ АНЫҚТАМА-САРАПТАМАЛЫҚ ЖӘНЕ
ӘДІСТЕМЕЛІК МАТЕРИАЛДАРЫ 409**

**СПРАВОЧНО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ
И МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ КИСИ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....458**

ВВЕДЕНИЕ

12 апреля 2017 года была опубликована программная статья Президента Республики Казахстан – Елбасы Н.А. Назарбаева «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» – «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

По своей значимости, внутреннему содержанию и масштабности поставленных задач этот документ уже вписан в летопись истории Казахстана.

С одной стороны, статья «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» стала логическим продолжением Послания народу Казахстана в 2017 году «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность», в котором был дан старт процессам обновления – политической реформе и модернизации экономики. С другой стороны – это принципиально новая точка отсчета прогрессивного развития Казахстана, где модернизация общественного сознания станет стержнем политических и экономических преобразований. Видение перспектив государства напрямую связано с национальной консолидацией граждан Казахстана, а потому нужно «нам вместе сделать шаг навстречу будущему, изменить общественное сознание, чтобы стать единой Нацией сильных и ответственных людей».

По своему посылу программная статья Главы государства – это, прежде всего, статья мировоззренческо-идеологического характера, которая в рациональном формате дает общее определение национальному сознанию XXI века и путям изменения общественного сознания. Процесс модернизации является стадийным, многофакторным, исторически инвариантным и обратимым; он обладает региональной и цивилизационной спецификой и протекает с различной скоростью и интенсивностью в разных общественных подсистемах и на разных этапах развития.

Конечной целью модернизации является превращение государства в систему, способную к саморазвитию и постоянному обновлению своих механизмов, приведению в соответствие с требованиями времени. Казахстан осуществил Первую модернизацию, создав новое независимое государство. Результатами Второй модернизации стали принятие

Стратегии-2030 и строительство новой столицы – Астаны, вхождение Казахстана в число 50 развитых стран. С 2017 года Казахстан приступил к реализации Третьей модернизации страны, направленной на достижение глобальной конкурентоспособности. Главная цель – вхождение в число 30 передовых стран мира.

Цивилизационный и ценностный выбор в сторону открытости, инноваций и прогресса был свойственен для Казахстана всегда. Доминантная идеологема, продвигаемая Президентом, это реформа через открытость, готовность к изменениям, здоровый прагматизм, духовный и культурный динамизм всего казахстанского общества.

Модернизация – это социокультурный феномен, за ним стоят соответствующие мироощущение и мировоззрение человека, его понимание окружающего мира и его места в нем, мотивация и стиль поведения, усвоенная система ценностных ориентаций и культурных предпочтений, общественные, в том числе политические формы жизни, определенная система прав и обязанностей. Программная статья Елбасы «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» выделяет модернизацию как процесс фундаментальных перемен, не подразумевающих смены системы, но мобилизующих имеющийся потенциал в целях динамичного развития государства.

Логически и структурно статья состоит из двух основных блоков, в которых сконцентрированы ключевые направления и задачи развития Казахстана:

I. Формирование единой Нации сильных и ответственных людей:

– Модернизация общественного сознания возможна и будет успешной только при сохранении собственной культуры, национального кода;

– Конкурентоспособность и прагматизм основаны на эффективном использовании национальных и личных ресурсов при планировании будущего;

– Духовная модернизация предполагает сохранение национальной идентичности, сопряженной с традициями и обычаями, языком и культурным наследием;

– Культ знания и открытость сознания должны стать повсеместными, а ориентация на качественное образование, с учетом технологий передовых стран мира, является фундаментальным приоритетом;

– Эволюционное развитие предполагает переосмысление современных процессов, происходящих в мире.

II. Конкретные пути и решения в повышении национального духа в XXI веке. Приоритеты и задачи на ближайшие годы:

– Поэтапный переход казахского языка на латиницу при параллельном функционировании кириллицы в период адаптации;

– Внимание к социальному и гуманитарному знанию через реализацию проекта «100 лучших учебников мира» обеспечит платформу для подготовки квалифицированных кадров, способных конкурировать в сфере знаний в глобальных масштабах;

– Формирование патриотизма через программу «Туған жер», организованную на краеведческой основе;

– Продвижение современной казахстанской культуры в глобальном мире;

– Проект «100 новых лиц Казахстана» позволит презентовать гражданам истории реальных современников Независимости, внесших весомый вклад в развитие страны.

Обозначенные Президентом страны основные направления развития уже начали активно претворяться в жизнь. Создан единый информационный портал «Рухани жаңғыру», функционирующий на базе ресурса www.strategy2050.kz, завершены отбор и онлайн-голосование по проекту «100 новых лиц».

В обществе активно обсуждался переход казахского языка на латинскую графику. 26 октября 2017 года был подписан Указ Президента Республики Казахстан № 569 «О переводе алфавита казахского языка с кириллицы на латинскую графику».

В масштабах всей республики, в регионах состоялись многочисленные мероприятия, нацеленные на модернизацию общественного сознания, а также сфокусированные на реализации проектов «Туған жер», «100 учебников». Можно отметить высокую вовлеченность всех социальных групп казахстанского общества в процесс осмысления глубинных смыслов и реальных инициатив, сформулированных Президентом страны в заявленной статье, которая, по большому счету, стала главным ориентиром для успешного развития нашего государства.

Программная статья «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» вызвала большой интерес общественности, активно обсуждалась

как внутри страны, так и за ее пределами. В октябре 2017 года в штаб-квартире ЮНЕСКО в г. Париже прошла международная презентация проекта «Современная казахстанская культура в глобальном мире» в рамках программы «Рухани жаңғыру». Для зарубежной аудитории был представлен комплекс мероприятий, направленный на демонстрацию лучших достижений казахстанской культуры.

Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан подготовил к изданию книгу «Нурсултан Назарбаев – Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». Идея подготовки книги связана с тем, что казахстанское общество очень активно откликнулось на месседжи Главы государства и поддержало их, что подчеркивает наличие внутреннего социального запроса и своевременность статьи.

Открывают книгу текст программной статьи Елбасы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» («Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания»), Указ Президента РК о создании Национальной комиссии по реализации программы модернизации общественного сознания при Президенте Республики Казахстан и информация о ее работе по всем направлениям.

В книге собраны и представлены отклики на статью Елбасы, опубликованные в средствах массовой информации. Среди них – статьи, интервью, выступления известных казахстанских политических, общественных деятелей, представителей научно-аналитического сообщества и зарубежных экспертов. Также в книге представлены отклики сотрудников Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан и подготовленные КИСИ справочно-аналитические и методические материалы по ключевым направлениям, изложенным в программной статье Н.А. Назарбаева «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру».

**ПРОГРАММНАЯ СТАТЬЯ Н.А. НАЗАРБАЕВА
«БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» –**

**«ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ: МОДЕРНИЗАЦИЯ
ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ»**

Нұрсұлтан НАЗАРБАЕВ,
Қазақстан Республикасының Президенті

«БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

КІРІСПЕ

Еліміз жаңа тарихи кезеңге аяқ басты. Мен жыл басындағы халыққа Жолдауымда **Қазақстанның үшінші жаңғыруы** басталғанын жарияладым.

Осылайша, біз қайта түлеудің айрықша маңызды екі процесі – **саяси реформа мен экономикалық жаңғыруды** қолға алдық.

Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – **әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу.**

Аталған екі жаңғыру процесінің де нақты мақсат-міндеттері, ба-
сымдықтары мен оған жеткізетін жолдары бар. Мен көздеген жұмыста-
рымыздың бәрі дер уақытында және барынша тиімді жүзеге асарына
сенімдімін. Бірақ, ойлағанымыз орындалу үшін мұның өзі жеткіліксіз.

Мақсатқа жету үшін біздің **санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс.** Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады.

Рухани жаңғыру тек бүгін басталатын жұмыс емес.

Біз Тәуелсіздік кезеңінде бұл бағытта бірнеше ауқымды іс атқардық.

2004 жылы **«Мәдени мұра»** бағдарламасы аясында Қазақстан ау-
мағындағы тарихи-мәдени ескерткіштер мен нысандарды жаңғырттық.

2013 жылы **«Халық – тарих толқынында»** бағдарламасы арқылы
әлемнің ең белді архивтерінен төл тарихымызға қатысты құжаттарды
жүйелі түрде жинап, зерттедік.

Енді осының бәрінен де ауқымды және іргелі жұмыстарды
бастағалы отырмыз.

Мен еліміз **мықты, әрі жауапкершілігі жоғары Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынымыз және бұқара-
лық сананы қалай өзгертетініміз** туралы көзқарастарымды ортаға
салуды жөн көрдім.

I. XXI ҒАСЫРДАҒЫ ҰЛТТЫҚ САНА ТУРАЛЫ

Күллі жер жүзі біздің көз алдымызда өзгеруде. Әлемде бағыты әлі бұлыңғыр, жаңа тарихи кезең басталды. Күн санап өзгеріп жатқан дүбірлі дүниеде **сана-сезіміміз бен дүниетанымымызға әбден сіңіп қалған таптаурын қағидалардан арылмасақ, көш басындағы елдермен тереземізді теңеп, иық түйістіру мүмкін емес.** Өзгеру үшін өзімізді мықтап қолға алып, заман ағымына икемделу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойға сіңіруіміз керек.

XX ғасырдағы батыстық жаңғыру үлгісінің бүгінгі заманның болмысына сай келмеуінің сыры неде? Меніңше, басты кемшілігі – олардың өздеріне ғана тән қалыбы мен тәжірибесін басқа халықтар мен өркениеттердің ерекшеліктерін ескермей, бәріне жаппай еріксіз таңуында. Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады.

Жаңа тұрпатты **жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу.** Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай.

Бірақ, ұлттық кодымызды сақтаймын деп бойыңдағы жақсы мен жаманның бәрін, яғни болашаққа сенімді нығайтып, алға бастайтын қасиеттерді де, кежегесі кері тартып тұратын, аяқтан шалатын әдеттерді де ұлттық сананың аясында сүрлеп қоюға болмайтыны айдан анық.

Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен **озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу** қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды.

Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың **түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды.**

Бұл – тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын **ұлт жадының тұғырнамасы.**

Мен халқымның тағылымы мол тарихы мен ерте заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін алдағы өркендеудің берік діңі ете отырып, әрбір **қадамын нық басуын, болашаққа сеніммен бет алуын** қалаймын.

Бұл ретте, тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың **санасын жаңғыртудың бірнеше бағытын** атап өтер едім.

1. Бәсекелік қабілет

Қазіргі таңда жеке адам ғана емес, тұтас халықтың өзі **бәсекелік қабілетін арттырса ғана табысқа жетуге мүмкіндік алады.**

Бәсекелік қабілет дегеніміз – ұлттың аймақтық немесе жаһандық нарықта бағасы, я болмаса сапасы жөнінен **өзгелерден ұтымды дүние ұсына алуы.** Бұл материалдық өнім ғана емес, сонымен бірге, білім, қызмет, зияткерлік өнім немесе сапалы еңбек ресурстары болуы мүмкін.

Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, **адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады.** Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт **XXI ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы** керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға бауына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында.

Сол себепті, **«Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім»** сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстандықтарды XXI ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы.

2. Прагматизм

Қанымызға сіңген көптеген дағдылар мен таптаурын болған қасаң қағидаларды өзгертпейінше, біздің толыққанды жаңғыруымыз мүмкін емес.

Төл тарихымызға, бабаларымыздың өмір салтына бір сәт үңіліп көрсек, шынайы прагматизмнің талай жарқын үлгілерін табуға болады.

Халқымыз ғасырлар бойы туған жердің табиғатын көздің қарашығындай сақтап, оның байлығын үнемді, әрі орынды жұмсайтын теңдесі жоқ экологиялық өмір салтын ұстанып келді.

Тек өткен ғасырдың ортасында, небәрі бірнеше жыл ішінде миллиондаған гектар даламыз аяусыз жыртылды. Бағзы замандардан бері ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келген ұлттық прагматизм санаулы жылда адам танымастай өзгеріп, ас та төк ысырапшылдыққа ұласты. Соның кесірінен, Жер-Ана жаратылғаннан бері шөбінің басы тұлпарлардың тұяғымен ғана тапталған даланың барлық құнары құрдымға

кетті. Түгін тартсаң майы шығатын мыңдаған гектар миялы жерлеріміз экологиялық апат аймақтарына, Арал теңізі аңқасы кепкен қу медиен шөлге айналды.

Осының бәрі – жерге аса немқұрайлы қараудың ащы мысалы.

Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек.

Прагматизм – өзіңнің ұлттық және жеке байлығыңды нақты білу, оны үнемді пайдаланып, соған сәйкес болашағыңды жоспарлай алу, ысырапшылдық пен астамшылыққа, даңғойлық пен кердеңдікке жол бермеу деген сөз. Қазіргі қоғамда шынайы мәдениеттің белгісі – орынсыз сән-салтанат емес. Керісінше, ұстамдылық, қанағатшылдық пен қарапайымдылық, үнемшілдік пен орынды пайдалану көргенділікті көрсетеді.

Нақты мақсатқа жетуге, білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, осы жолда әр нәрсені ұтымды пайдалану – мінез-құлықтың прагматизмі деген осы.

Бұл – заманауи әлемдегі бірден-бір табысты үлгі. Ұлт немесе жеке адам нақты бір межеге бет түзеп, соған мақсатты түрде ұмтылмаса, ертең іске аспақ түгілі, **елді құрдымға бастайтын популистік идеологиялар** пайда болады.

Өкінішке қарай, тарихта **тұтас ұлттардың ешқашан орындалмайтын елес идеологияларға шырмалып, ақыры су түбіне кеткені туралы мысалдар аз емес.** Өткен ғасырдың басты үш идеологиясы – коммунизм, фашизм және либерализм біздің көз алдымызда күйреді.

Бүгінде радикалды идеологиялар ғасыры келмекке кетті. Енді айқын, түсінікті және болашаққа жіті көз тіккен бағдарлар керек. Адамның да, тұтас ұлттың да нақты мақсатқа жетуін көздейтін осындай бағдарлар ғана дамудың көгіне темірқазық бола алады. Ең бастысы, олар елдің мүмкіндіктері мен шама-шарқын мұқият ескеруге тиіс.

Яғни, реализм мен прагматизм ғана таяу онжылдықтардың ұраны болуға жарайды.

3. Ұлттық бірегейлікті сақтау

Ұлттық жаңғыру деген ұғымның өзі ұлттық сананың кемелденуін білдіреді.

Оның екі қыры бар.

Біріншіден, ұлттық сана-сезімнің көкжиегін кеңейту.

Екіншіден, ұлттық болмыстың өзегін сақтай отырып, оның бірқатар сипаттарын өзгерту.

Қазір салтанат құрып тұрған жаңғыру үлгілерінің қандай қатері болуы мүмкін?

Қатер жаңғыруды әркімнің **ұлттық даму үлгісін бәріне ортақ, әмбебап үлгіге алмастыру ретінде** қарастыруда болып отыр. Алайда, өмірдің өзі бұл пайымның **түбірімен қате** екенін көрсетіп берді. Іс жүзінде **әрбір өңір мен әрбір мемлекет өзінің дербес даму үлгісін қалыптастыруда.**

Ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда **ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс.**

Абайдың даналығы, Әуезовтің ғұламалығы, Жамбылдың жырлары мен Құрманғазының күйлері, ғасырлар қойнауынан жеткен бабалар үні – бұлар **біздің рухани мәдениетіміздің бір парасы ғана.**

Сонымен бірге, жаңғыру ұғымының өзі мейлінше көнерген, жаһандық әлеммен қабыспайтын **кейбір дағдылар мен әдеттерден арылу дегенді** білдіреді.

Мысалы, **жершілдікті алайық.** Әрине, туған жердің тарихын білген және оны мақтан еткен дұрыс. Бірақ, одан да маңыздырақ мәселені – **өзіңнің біртұтас ұлы ұлттың перзенті екеніңді ұмытуға есте болмайды.**

Біз әркім жеке басының қандай да бір іске қосқан үлесі мен кәсіби біліктілігіне қарап бағаланатын меритократиялық қоғам құрып жатырмыз. **Бұл жүйе жең ұшынан жалғасқан тамыр-таныстықты көтермейді.**

Осының бәрін егжей-тегжейлі айтып отырғандағы мақсатым – бойымыздағы жақсы мен жаманды санамалап, теру емес. Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын қалаймын.

Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды.

Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек.

4. Білімнің салтанат құруы

Білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу – біздің қанымызда бар қасиет.

Тәуелсіздік жылдарында қыруар жұмыс жасалды. Біз он мыңдаған жасты әлемнің маңдайалды университеттерінде оқытып, дайындадық. Бұл жұмыс өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдарының басында қолға алынған **«Болашақ»** бағдарламасынан басталды. Елімізде **өте жоғары деңгейдегі бірқатар университеттер ашылды, зияткерлік мектептер жүйесі** қалыптасты. Басқа да көптеген іс тындырылды.

Дегенмен, **білімнің салтанаты жалпыға ортақ болуға тиіс.** Оның айқын да, бұлтартпас себептері бар. Технологиялық революцияның беталысына қарасақ, **таяу онжылдық уақытта қазіргі кәсіптердің жартысы жойылып кетеді.**

Экономиканың кәсіптік сипаты бұрын-соңды ешбір дәуірде мұншама жедел өзгермеген.

Біз бүгінгі жаңа атаулы ертең-ақ ескіге айналатын, жүрісі жылдам дәуірге аяқ бастық. Бұл жағдайда кәсібін неғұрлым қиналмай, жеңіл өзгертуге қабілетті, аса білімдар адамдар ғана табысқа жетеді.

Осыны бек түсінгендіктен, **біз білімге бөлінетін бюджет шығыстарының үлесі жөнінен әлемдегі ең алдыңғы қатарлы елдердің санатына қосылып отырмыз.**

Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында **білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт.** Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді.

5. Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы

Биыл Еуразия құрлығының ұлан-ғайыр аумағын астаң-кестең еткен 1917 жылдың қазан айындағы оқиғаға 100 жыл толады.

Күллі XX ғасыр революциялық сілкіністерге толы болды. Бұл осы аумақтағы барша ұлттарға мейлінше әсер етіп, бүкіл болмысын өзгертті.

Әрбір жұрт тарихтан өзінше тағылым алады, бұл – әркімнің өз еркіндегі шаруа.

Біреуге өзіңнің көзқарасыңды еріксіз таңуға ешқашан болмайды. **Бізге тарих туралы өздерінің субъективті пайымдарын тықпалауға да ешкімнің қақысы жоқ.**

Өткен **XX ғасыр халқымыз үшін қасіретке толы, зобалаң да зұлмат ғасыр** болды.

Біріншіден, ұлттық дамудың көнеден жалғасып келе жатқан өзімізге ғана тән жолы біржола күйретіліп, қоғамдық құрылымның бізге жат үлгісі еріксіз таңылды.

Екіншіден, ұлтымызға адам айтқысыз демографиялық соққы жасалды. Оның жарасы бір ғасырдан бері әлі жазылмай келеді.

Үшіншіден, қазақтың тілі мен мәдениеті құрдымға кете жаздады.

Төртіншіден, еліміздің көптеген өңірлері экологиялық апат аймақтарына айналды.

Әрине, тарих тек ақтаңдақтардан тұрмайды.

XX ғасыр Қазақстанға бірқатар игіліктерін де берді.

Индустрияландыруды, әлеуметтік және өндірістік инфрақұрылымдардың құрылуын, жаңа интеллигенцияның қалыптасуын осыған жатқызуға болады.

Бұл кезеңде елімізде белгілі бір жаңғыру болды. Бірақ, бұл – **ұлттың емес, аумақтың жаңғыруы еді.**

Біз тарихтың сабағын айқын түсінуіміз керек. **Революциялар дәуірі әлі біткен жоқ.** Тек оның формасы мен мазмұны түбегейлі өзгерді.

Біздің кешегі тарихымыз бұлтартпас бір ақиқатқа – **эволюциялық даму ғана ұлттың өркендеуіне мүмкіндік беретініне** көзімізді жеткізді.

Бұдан сабақ ала білмесек, тағы да тарихтың темір қақпанына түсеміз. Ендеше, эволюциялық даму қағидасы **әрбір қазақстандықтың жеке басының дербес бағдарына айналуға** тиіс.

Бірақ, қоғамның эволюциялық дамуы қағида ретінде **мәңгі тұмшаланудың синонимі емес.**

Сол себепті, тарихтың ащы сабағын түсініп қана қоймай, өзіміз күнде көріп жүрген қазіргі құбылыстардан ой түйіп, болашақтың беталысына қарап, пайым жасай білу де айрықша маңызды.

Бүгінде **революциялар өңін өзгертіп**, ұлттық, діни, мәдени, сепаратистік перде жамылды. Бірақ, бәрі де, түптеп келгенде, қантөгіспен, экономикалық күйреумен аяқталатынын көріп отырмыз.

Сондықтан, **әлемдегі оқиғаларды ой елегінен өткізіп, қорытынды жасау** – қоғамның да, саяси партиялар мен қозғалыстар-

дың да, білім беру жүйесінің де **ауқымды дүниетанымдық, рухани жұмысының бір бөлігі.**

6. Сананың ашықтығы

Көптеген проблема әлемнің қарқынды өзгеріп жатқанына қарамастан, бұқаралық сана-сезімнің **«от басы, ошақ қасы» аясында қалуынан** туындайды.

Бір қарағанда, жер жүзіндегі миллиардтан астам адам өзінің туған тілімен қатар, кәсіби байланыс құралы ретінде жапатармағай оқып жатқан **ағылшын тілін біздің де жаппай және жедел үйренуіміз керектігі** еш дәлелдеуді қажет етпейтіндей.

Еуропалық Одақтың 400 миллионнан астам тұрғыны ана тілдері – неміс, француз, испан, итальян немесе басқа да тілдерді сыйламай ма? Әлде 100 миллиондаған қытай мен индонезиялықтар, малайлар ағылшын тілін еріккеннен үйреніп жатыр ма?

Бұл – бәзбіреулердің әншейін қалауы емес, **жаһандық әлемге еркін кірігіп, жұмыс істеудің басты шарты.**

Бірақ, мәселе бұған да тіреліп тұрған жоқ. Сананың ашықтығы зерденің **үш ерекшелігін білдіреді.**

Біріншіден, ол дүйім дүниеде, Жер шарының өзіне қатысты аумағында және өз елінің айналасында не болып жатқанын түсінуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, ол жаңа технологияның ағыны алып келетін **өзгерістердің бәріне дайын болу деген сөз.** Таяудағы он жылда біздің өмір салтымыз: жұмыс, тұрмыс, демалыс, баспана, адами қатынас тәсілдері, қысқасы, барлығы түбегейлі өзгереді. Біз бұған да дайын болуымыз керек.

Үшіншіден, бұл – өзгелердің тәжірибесін алып, ең озық жетістіктерін бойға сіңіру мүмкіндігі. Азиядағы екі ұлы держава – Жапония мен Қытайдың бүгінгі келбеті – осы мүмкіндіктерді тиімді пайдаланудың нағыз үлгісі.

«Өзімдікі ғана таңсық, өзгенікі – қаңсық» деп кері тартпай, ашық болу, **басқалардың ең озық жетістіктерін қабылдай білу, бұл – табыстың кілті, әрі ашық зерденің басты көрсеткіштерінің бірі.**

Егер қазақстандықтар жер жүзіне үйден шықпай, терезеден теліріп отырып баға беретін болса, әлемде, құрлықта, тіпті іргедегі елдерде қандай дауыл соғып жатқанын көре алмайды.

Көжиектің арғы жағында не болып жатқанын да біле алмайды. Тіпті, бірқатар ұстанымдарымызды түбегейлі қайта қарауға мәжбүрлейтін сыртқы ықпалдардың байыбына барып, түсіне де алмай қалады.

II. ТАЯУ ЖЫЛДАРДАҒЫ МІНДЕТТЕР

Қоғамдық сана жаңғырудың негізгі қағидаларын қалыптастыруды ғана емес, сонымен бірге, біздің заман сынағына лайықты төтеп беруімізге қажетті **нақты жобаларды** жүзеге асыруымызды да талап етеді.

Осыған байланысты, мен алдағы жылдарда мықтап қолға алу қажет болатын **бірнеше жобаны** ұсынамын.

Біріншіден, қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру жұмыстарын бастауымыз керек. Біз бұл мәселеге неғұрлым дәйектілік қажеттігін терең түсініп, байыппен қарап келеміз және оған кірісуге Тәуелсіздік алғаннан бері мұқият дайындалдық.

Қазақ тілінің әліпбиі тым тереңнен тамыр тартатынын білесіздер.

VI-VII ғасырлар – ерте орта ғасыр кезеңі. Бұл уақытта Еуразия құрлығында ғылымға «Орхон-Енисей жазулары» деген атаумен танылған **көне түркілердің руникалық жазуы** пайда болып, қолданылды.

Бұл адамзат тарихындағы ең көне әліпбилердің бірі ретінде белгілі.

V–XV ғасырларда түркі тілі Еуразия құрлығының аса ауқымды бөлігінде ұлтаралық қатынас тілі болды.

Мәселен, Алтын Орданың бүкіл ресми құжаттары мен халықаралық хат-хабарлары негізінен ортағасырлық түркі тілінде жазылып келді.

Халқымыз **Ислам дінін** қабылдаған соң руникалық жазулар біртіндеп ысырылып, араб тілі мен араб әліпбиі тарала бастады.

X ғасырдан XX ғасырға дейін, 900 жыл бойы Қазақстан аумағында араб әліпбиі қолданылды.

1929 жылғы 7 тамызда КСРО Орталық Атқару Комитеті мен КСРО Халық Комиссарлары Кеңесінің Президиумы латындандырылған жаңа әліпби – «Біртұтас түркі алфавитін» енгізу туралы қаулы қабылдады.

Латын әліпбиінің негізінде жасалған жазу үлгісі **1929 жылдан 1940 жылға дейін** қолданылып, кейін кириллицаға ауыстырылды.

1940 жылғы 13 қарашада «Қазақ жазуын латындандырылған әліпбиден орыс графикасы негізіндегі жаңа әліпбиге көшіру туралы» заң қабылданды.

Осылайша, қазақ тілінің әліпбиін өзгерту тарихы негізінен **нақты саяси себептермен** айқындалып келді.

Мен 2012 жылғы желтоқсан айында жария еткен «Қазақстан-2050» Стратегиясында «2025 жылдан бастап латын әліпбиіне көшуге кірісуіміз керектігін» мәлімдедім.

Бұл – сол кезден **барлық салаларда біз латын қарпіне көшуді бастаймыз** деген сөз.

Яғни, 2025 жылға қарай іс қағаздарын, мерзімді баспасөзді, оқулықтарды, **бәрін де латын әліпбиімен басып шығара бастауға тиіспіз.**

Ол кезең де таяп қалды, сондықтан біз уақыт ұттырмай, бұл жұмысты осы бастан қолға алуымыз керек. Біз осынау ауқымды жұмысты бастауға қажетті дайындық жұмыстарына қазірден кірісеміз. Үкімет **қазақ тілін латын әліпбиіне көшірудің нақты кестесін** жасауы керек.

Латыншаға көшудің **терең логикасы бар.** Бұл қазіргі заманғы технологиялық ортаның, коммуникацияның, сондай-ақ, ХХІ ғасырдағы ғылыми және білім беру процесінің ерекшеліктеріне байланысты.

Мектеп қабырғасында балаларымыз ағылшын тілін оқып, латын әріптерін онсыз да үйреніп жатыр. Сондықтан, жас буын үшін ешқандай қиындық, кедергілер болмақ емес.

2017 жылдың аяғына дейін ғалымдардың көмегімен, барша қоғам өкілдерімен ақылдаса отырып, **қазақ әліпбиінің жаңа графикадағы бірыңғай стандартты нұсқасын қабылдау керек. 2018 жылдан бастап** жаңа әліпбиді үйрететін мамандарды және орта мектептерге арналған оқулықтарды дайындауға кірісуіміз қажет.

Алдағы **2 жылда** ұйымдастыру және әдістемелік жұмыстар жүргізілуге тиіс.

Әрине, жаңа әліпбиге бейімделу кезеңінде белгілі бір уақыт кириллица алфавиті де қолданыла тұрады.

Екіншіден, қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бойынша «**Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық**» жобасын қолға аламыз.

Оның мәні мынада:

1. Біз тарих, саясаттану, әлеуметтану, философия, психология, мәдениеттану және филология ғылымдары бойынша студенттерге толыққанды білім беруге қажетті барлық жағдайды жасауға тиіспіз. Гуманитарлық зиялы қауым өкілдері еліміздің жоғары оқу орындарындағы гуманитарлық кафедраларды қайта қалпына келтіру арқылы мемлекеттің қолдауына ие болады. Бізге инженерлер мен дәрігерлер ғана емес, қазіргі заманды және болашақты терең түсіне алатын білімді адамдар да ауадай қажет.

2. Біз алдағы бірнеше жылда гуманитарлық білімнің барлық бағыттары бойынша **әлемдегі ең жақсы 100 оқулықты әртүрлі тілдерден қазақ тіліне аударып**, жастарға дүние жүзіндегі таңдаулы үлгілердің негізінде білім алуға мүмкіндік жасаймыз. 2018-2019 оқу жылының өзінде студенттерді осы оқулықтармен оқыта бастауға тиіспіз.

3. Ол үшін қазіргі аудармамен айналысатын құрылымдар негізінде мемлекеттік емес **Ұлттық аударма бюросын құру керек**. Ол Үкіметтің тапсырысы бойынша 2017 жылдың жазынан тиісті жұмыстарға кірісе бергені жөн.

Бұл бағдарлама арқылы неге қол жеткіземіз?

Ең алдымен, жүз мыңдаған студентке **жаңа сапалық деңгейде білім бере** бастаймыз.

Бұл – **білім саласындағы жаһандық бәсекеге неғұрлым бейімделген мамандарды даярлау** деген сөз.

Оған қоса, жаңа мамандар ашықтық, прагматизм мен бәсекелік қабілет сияқты **сананы жаңғыртудың негізгі қағидаларын қоғамда орнықтыратын басты күшке** айналады. Осылайша, **болашақтың негізі білім ордаларының аудиторияларында** қаланады.

Біздің әлеуметтік және гуманитарлық біліміміз ұзақ жылдар бойы бір ғана ілімнің аясында шектеліп, дүниеге бір ғана көзқараспен қарауға мәжбүр болдық. Әлемнің үздік 100 оқулығының қазақ тілінде шығуы 5-6 жылдан кейін-ақ жемісін бере бастайды. Сол себепті, уақыт ұттырмай, **ең заманауи, таңдаулы үлгілерді алып**, олардың қазақ тіліндегі аудармасын жасауымыз керек.

Бұл – мемлекеттің міндеті.

Үкімет мұны аудармашы мамандармен қамтамасыз ету, авторлық құқық, оқу-әдістемелік бағдарламалар мен профессорлық-оқытушылық құрамды белгілеу сияқты жайттарды ескере отырып, кешенді түрде шешуі керек.

Үшіншіден, Қазақ «**Туған жерге туыңды тік**» деп бекер айтпаған.

Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни **туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады**.

Сол себепті, мен «**Туған жер**» бағдарламасын қолға алуды ұсынамын. Оның ауқымы ізінше оп-оңай кеңейіп, «**Туған елге**» ұласады.

Мәселен, «Ауылым – өнім» атты әнді айтқанда, «**Туған жерін сүйе алмаған, сүйе алар ма туған елін**» деп шырқайтын едік қой. Бажайлап қарасақ, бұл – мағынасы өте терең сөздер.

Бағдарлама неге «Туған жер» деп аталады? Адам баласы – шексіз зерденің ғана емес, ғажайып сезімнің иесі. Туған жер – әркімнің шыр етіп жерге түскен, бауырында еңбектеп, қаз басқан қасиетті мекені, талай жанның өмір-бақи тұратын өлкесі. Оны қайда жүрсе де жүрегiнiң түбiнде әлдилеп өтпейтiн жан баласы болмайды.

Туған жерге, оның мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне айрықша іңкәрлікпен атсалысу – шынайы патриотизмнің маңызды көріністерінің бірі.

Бұл кез келген халықты әншейін біріге салған қауым емес, шын мәніндегі ұлт ететін **мәдени-генетикалық кодының негізі**.

Біздің бабаларымыз ғасырлар бойы ұшқан құстың қанаты талып, жүгірген аңның тұяғы тозатын ұлан-ғайыр аумақты ғана қорғаған жоқ.

Олар ұлттың болашағын, келер ұрпағын, бізді қорғады. Сан тараптан сұқтанған жат жұртқа Атамекеннің қарыс қадамын да бермей, ұрпағына мирас етті.

Туған жерге деген сүйіспеншілік нені білдіреді, жалпы, бағдарламаның мәні неде?

Бірінші, бұл білім беру саласында **ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізуді**, экологияны жақсартуға және елді мекендерді абаттандыруға баса мән беруді, жергілікті деңгейдегі тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіруді көздейді.

Патриотизмнің ең жақсы үлгісі орта мектепте туған жердің тарихын оқудан көрініс тапса игі.

Туған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тауы мен өзені тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер атауының төркіні туралы **талай-талай аңыздар мен әңгімелер** бар. Әрбір өлкенің халқына суықта пана, ыстықта сая болған, есімдері ел есінде сақталған **біртуар перзенттері** бар. Осының бәрін **жас ұрпақ біліп өсуге тиіс**.

Екінші, басқа аймақтарға көшіп кетсе де **туған жерлерін ұмытпай, оған қамқорлық жасағысы келген** кәсіпкерлерді, шенеуніктерді, зиялы қауым өкілдері мен жастарды ұйымдастырып, қолдау керек. Бұл – қалыпты және шынайы патриоттық сезім, ол әркімде болуы мүмкін. Оған тыйым салмай, керісінше, ынталандыру керек.

Үшінші, жергілікті билік «Туған жер» бағдарламасын **жи-нақылықпен және жүйелілікпен қолға алуға тиіс**.

Бұл жұмысты өз бетімен жіберуге болмайды, мұқият ойластырып, халыққа дұрыс түсіндіру қажет.

Туған жеріне көмек жасаған жандарды қолдап-құрметтеудің түрлі жолдарын табу керек.

Бұл жерде де көп жұмыс бар.

Осы арқылы қалаларды көгалдандыруға, мектептерді компьютерлендіруге, жергілікті жоғары оқу орындарына демеушілік жасауға, музейлер мен галереялар қорын байыта түсуге болады.

Қысқаша айтқанда, «**Туған жер**» бағдарламасы жалпыұлттық патриотизмнің нағыз өзегіне айналады.

Туған жерге деген сүйіспеншілік **Туған елге – Қазақстанға деген патриоттық сезімге** ұласады.

Төртіншіден, жергілікті нысандар мен елді мекендерге бағытталған «Туған жер» бағдарламасынан бөлек, біз халықтың санасына одан да маңыздырақ – **жалпыұлттық қасиетті орындар** ұғымын сіңіруіміз керек.

Ол үшін «**Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары**» немесе «**Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы**» жобасы керек.

Әрбір халықтың, әрбір өркениеттің **баршаға ортақ қасиетті жерлері** болады, оны сол халықтың әрбір азаматы біледі.

Бұл – **рухани дәстүрдің басты негіздерінің бірі**.

Біз – ұлан-ғайыр жері мен аса бай рухани тарихы бар елміз. Ұлы Даланың көз жеткізгісіз кең-байтақ аумағы тарихта түрлі рөл атқарған. Бірақ, осынау рухани географиялық белдеуді мекен еткен халықтың тонның ішкі бауындай байланысы ешқашан үзілмеген.

Біз тарихымызда осынау көркем, рухани, қастерлі жерлеріміздің біртұтас желісін бұрын-соңды жасаған емеспіз.

Мәселе еліміздегі ескерткіштерді, ғимараттар мен көне қалаларды қалпына келтіруде тұрған жоқ.

Идеяның түпкі төркіні Ұлытау төріндегі жәдігерлер кешенін, Қожа Ахмет Ясауи мавзолейін, Тараздың ежелгі ескерткіштерін, Бекет ата кесенесін, Алтайдағы көне қорымдар мен Жетісудың киелі мекендерін және басқа да жерлерді **өзара сабақтастыра отырып, ұлт жадында біртұтас кешен ретінде орнықтыруды** меңзейді.

Мұның бәрі тұтаса келгенде халқымыздың ұлттық бірегейлігінің мызғымас негізін құрайды.

Біз жат идеологиялардың әсері туралы айтқанда, олардың артында **басқа халықтардың белгілі бір құндылықтары мен мәдени символдары** тұрғанын есте ұстауымыз керек.

Тиісінше, оларға өзіміздің **ұлттық құндылықтарымыз арқылы ғана төтеп бере аламыз.**

Қазақстанның қасиетті жерлерінің мәдени-географиялық белдеуі – неше ғасыр өтсе де бізді кез келген рухани жұтаңдықтан сақтап, аман алып шығатын **символдық қалқанымыз әрі ұлттық мақтанышымыздың қайнар бұлағы.**

Ол – ұлттық бірегейлік негіздерінің басты элементтерінің бірі. Сондықтан, мыңжылдық тарихымызда біз алғаш рет осындай ауқымды жобаны жасап, жүзеге асыруға тиіспіз.

Биыл Үкімет жұртшылықпен ақылдаса отырып, жобаны әзірлеуі керек. Онда **үш мәселе қамтылғаны жөн.** Нақтырақ айтқанда:

1. Аталған **«Мәдени-географиялық белдеудің»** рөлі мен оған енетін орындар туралы әрбір қазақстандық білуі үшін оқу-ағарту дайындығын жүргізу қажет.

2. БАҚ осыдан туындайтын ұлттық ақпараттық жобалармен жүйелі түрде, мықтап айналысуы керек.

3. Ішкі және сыртқы **мәдени туризм** халқымыздың осы қастерлі мұраларына сүйенуге тиіс. Мәдени маңыздылығы тұрғысынан біздің **Түркістан немесе Алтай** – ұлттық немесе құрлықтық қана емес, **жаһандық ауқымдағы құндылықтар.**

Бесіншіден, заманауи әлемдегі бәсекелік қабілет – **мәдениеттің де бәсекелік қабілеті** деген сөз. АҚШ-тың «қырғи-қабақ соғыс» кезіндегі табысының қомақты бөлігі Голливудтың еншісінде.

Біз XXI ғасырдың жаһандық картасында ешкімге ұқсамайтын, дербес орны бар ұлт боламыз десек, **«Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет»** жобасын іске асыруға тиіспіз.

Әлем бізді қара алтынмен немесе сыртқы саясаттағы ірі бастамаларымызбен ғана емес, **мәдени жетістіктерімізбен** де тануы керек.

Бұл жоба нені көздейді?

Бірінші, отандық мәдениет БҰҰ-ның алты тілі – ағылшын, орыс, қытай, испан, араб және француз тілдерінде сөйлеуі үшін мақсатты ұстаным болуы шарт.

Екінші, ол бүгінгі қазақстандықтар жасаған және жасап жатқан заманауи мәдениет болуға тиіс.

Үшінші, мәдени қазыналарымызды әлем жұртшылығына таныстырудың мүлдем жаңа тәсілдерін ойластыру керек.

Мәдени өнімдеріміз тек кітап түрінде емес, әртүрлі мультимедиа-лық тәсілдермен де шыққаны абзал.

Төртінші, бұған ауқымды мемлекеттік қолдау жасалуы қажет. Сыртқы істер, Мәдениет және спорт, Ақпарат және коммуникациялар министрліктері жүйелі түрде, қоян-қолтық жұмыс істеуі керек.

Бесінші, бұл жұмыста шығармашылық зиялы қауым, оның ішінде Жазушылар одағы мен Ғылым академиясы, университеттер мен қоғамдық ұйымдар үлкен рөл атқаруға тиіс.

Біз заманауи мәдениетіміздің қандай өкілдері әлемдік аренаға жол тартуы керектігін анықтап алуымыз керек.

Ұлттық мәдениетіміздің **озық үлгілерін іріктеп алғаннан кейін** шетелдерде оларды **таныстыру рәсімдерін өткіземіз.**

2017 жыл жер жүзіне мәдениет саласындағы қай **жетістіктерімізді көрсете алатынымызды айқындап алу** тұрғысынан **ше-шуші жыл болмақ.** Содан соң бірегей бағдарламаны **5–7 жылда** тыңғылықты жүзеге асырамыз.

Осылайша, мың жылдық тарихымызда төл мәдениетіміз тұңғыш рет әлемнің барлық құрлықтарына жол тартып, басты тілдерінде сөйлейтін болады.

Алтыншыдан, ұлт мақтанышы біздің бұрынғы өткен батыр бабаларымыз, данагөй билеріміз бен жырауларымыз ғана болмауға тиіс.

Мен бүгінгі **замандастарымыздың жетістіктерінің тарихына** да назар аударуды ұсынамын.

Бұл идеяны **«Қазақстандағы 100 жаңа есім»** жобасы арқылы іске асырған жөн.

Еліміздің **Тәуелсіздік жылнамасы** жазыла бастағанына **небәрі 25 жыл** болды. Бұл – тарих тұрғысынан қас қағым сәт десек те, еліміз

үшін ғасырға бергісіз кезең. Әрине, жасалған жұмыстардың маңызы мен ауқымына ешбір күмән жоқ.

Дегенмен, осы қыруар істі атқарған, ел дамуына зор үлес қосқан азаматтардың өздері мен олардың табысқа жету тарихы әдетте құрғақ фактілер мен цифрлардың тасасында қалып қояды. Шын мәнінде, Қазақстанның әрбір жетістігінің артында алуан түрлі тағдырлар тұр.

«Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы – Тәуелсіздік жылдарында табысқа жеткен, еліміздің әр өңірінде тұратын түрлі жастағы, сан алуан этнос өкілдерінің тарихы.

Жобада нақты адамдардың нақты тағдырлары мен өмірбаяндары арқылы бүгінгі, заманауи Қазақстанның келбеті көрініс табады.

Біз «Жаныңда жүр жақсы адам» деген сөздің байыбына бара бермейміз. Шын мәнінде, Тәуелсіздік дәуірінде өзінің еңбегімен, білімімен, өнерімен озып шыққан қаншама замандастарымыз бар. Олардың жүріп өткен жолдары – кез келген статистикадан артық көрсеткіш.

Сондықтан, оларды **телевизиялық деректі туындылардың кейіпкеріне айналдыруымыз** керек. Жастар өмірге шынайы көзбен қарап, өз тағдырларына өздері иелік ете алатын азаматтар болуы үшін оларға үлгі ұсынуымыз керек.

Қазіргі медиамәдениетті суырыла сөйлейтін «шешендер» емес, **өмірдің өзінен алынған шынайы оқиғалар** қалыптастырады. Мұндай оқиғаларды көрсету бұқаралық ақпарат құралдарының басты нысанасына айналуға тиіс.

Бұл жоба үш мәселені шешуге бағытталғаны жөн.

1. Ақылымен, қолымен, дарынымен заманауи Қазақстанды жасап жатқан нақты адамдарды қоғамға таныту.

2. Оларға ақпараттық қолдау жасап, танымал етудің жаңа мульти-медиалық алаңын қалыптастыру.

3. «100 жаңа есім» жобасының өңірлік нұсқасын жасау. Ел-жұрт ұлтымыздың алтын қорына енетін тұлғаларды білуге тиіс.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мемлекет пен ұлт құрыштан құйылып, қатып қалған дүние емес, үнемі **дамып отыратын тірі ағза іспетті**. Ол өмір сүру үшін заман ағымына **саналы түрде бейімделуге қабілетті болуы** керек.

Жаңа жаһандық үрдістер ешкімнен сұрамай, есік қақпастан бірден төрге озды. Сондықтан, заманға сәйкес жаңғыру міндеті барлық мемлекеттердің алдында тұр.

Сынаптай сырғыған уақыт ешкімді күтіп тұрмайды, жаңғыру да тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс.

Екі дәуір түйіскен өліара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы **болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр**.

Мен барша қазақстандықтар, әсіресе, жас ұрпақ жаңғыру жөніндегі осынау ұсыныстардың маңызын терең түсінеді деп сенемін.

Жаңа жағдайда **жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс – біздің дамуымыздың ең басты қағидасы**. Өмір сүру үшін өзгере білу керек. Оған көнбегендер тарихтың шаңына көміліп қала береді.

Нурсултан НАЗАРБАЕВ, Президент Республики Казахстан

ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

ВВЕДЕНИЕ

Казахстан вступил в новый исторический период.

В этом году своим Посланием в объявил о начале **Третьей модернизации Казахстана**. Так мы дали старт одному из важнейших процессов обновления – политической реформе и модернизации экономики.

Цель известна – войти в тридцатку развитых государств мира.

Об модернизационных процессах имеют четкие цели и задачи, приоритеты, методы их достижения. Уверен, что все будет сделано и сроки и максимально эффективно. Но этого недостаточно.

Я убежден: начаты нами масштабные преобразования должны сопровождаться опережающей модернизацией общественного сознания. Она не просто дополнит политическую и экономическую модернизацию – она выступит их фундаментом.

Надо отметить, что за годы Независимости нами был принят и реализован ряд крупных программ. С 2004 года была реализована программа «Мирный мир», направленная на восстановление историко-культурных памятников и объектов на территории Казахстана.

В 2013 году мы приняли программу «Халықтарих толықнанду», позволившему нам системно собирать и изучать документы из ведущих мировых архивов, посвященные истории нашей страны.

А сегодня мы должны приступить к более масштабной и фундаментальной работе.

Поэтому я решил поделиться своим видением того, как нам вместе сделать шаг навстречу будущему, изменить общественное сознание, чтобы стать основой Нации сильных и ответственных людей.

1. О НАЦИОНАЛЬНОМ СОЗНАНИИ В XXI ВЕКЕ

На наших глазах мир начинает новый, во многом неясный, исторический цикл. Занять место в переходной фазе, сохраняя прежнюю модель сознания и мышления, невозможно. Поэтому важно сконцентрироваться, изменить себя и через адаптацию к меняющимся условиям жить лучше из того, что несет в себе новая эпоха.

В чем была, на мой взгляд, главный недостаток западных моделей модернизации XX века применительно к реалиям нашего времени? В том, что они перенесли свой уникальный опыт на все народы и цивилизации без учета их особенностей. Даже в значительной степени модернизационные общества содержат в себе коды культуры, истоки которых уходят в прошлое.

Первое условие модернизации нового типа – это сохранение своей культуры, собственного национального кода. Без этого модернизация превратится в пустую шашу.

Но это не значит консервацию всего в национальном самосознании – и того, что дает нам уверенность в будущем, и – того, что ведет нас назад.

Новая модернизация не должна, как прежде, высокомерно смотреть на исторический опыт и традицию. Наоборот, она должна сделать лучшие традиции предков своей, важным условием успеха модернизации.

Без опоры на национально-культурные корни модернизация поспешит в будущее. И же хочу, чтобы она твердо стояла на ногах. А это значит, что истории и национальные традиции должны быть обязательно учтены.

Это и платформа, определяющая горизонты прошлого, настоящего и будущего народа.

Убежден: важнейшая миссия духовной модернизации заключается в применении различий носителей национального сознания.

Я бы выделил несколько направлений модернизации сознания как общества в целом, так и каждого казахстанца.

1. Конкурентоспособность

Сегодня не только отдельный человек, но и нация в целом имеют шанс на успех, только развивая свои конкурентоспособности.

Это означает прежде всего способность нации предложить что-либо выходящее по цене и качеству на региональных и глобальных рынках. И это не только материальный продукт, но и знания, услуги, интеллектуальные продукты, наконец, качество трудового ресурса.

Особенность завтрашнего дня в том, что именно конкурентоспособность человека, а не наличие минеральных ресурсов становится фактором успеха нации.

Поэтому любому казахстанцу, как и нации в целом, необходимо обладать набором качеств,

достойных XXI века. И среди безусловных предпосылок этого выступают такие факторы, как компьютерная грамотность, знание иностранных языков, культурная открытость.

Потому и программа «Цифровая Казахстан» и программа трехязычия, и программа культурного и конфессионального согласия – это часть подготовки нации (всех казахстанцев) к жизни в XXI веке. Это часть нашей конкурентоспособности.

2. Прагматизм

Модернизация невозможна без изменения ряда привычек и стереотипов. В нашей истории есть много примеров подлинного прагматизма.

На протяжении столетий наши предки сохраняли уникальную экологически правильную уклад жизни, сохраняя среду обитания, ресурсы земли, очень прагматично и экономно расходуя ее ресурсы.

И только за несколько лет в середине прошлого века нерациональное использование ресурсов привело к исчезновению Аральского моря, превращению тысяч гектаров плодородных земель в зоны экологического бедствия. И это пример крайне непрагматично отношения к окружающей среде. Так иранский национальный прагматизм обратился в расточительность.

На пути модернизации нам стоит вспомнить наших предков. Прагматизм означает точное знание своих национальных и личных ресурсов, их экономное расходование, умение планировать свое будущее.

Прагматизм есть противоположность расточительности, кичливости, жизни напоказ. Культура современного общества – это культура умеренности, культура достатка, а не роскоши, это культура рациональности.

Умение жить рационально, с акцентом на достижение реальных целей, с акцентом на сохранение, здоровый образ жизни и про-

фессиональный успех – это и есть прагматизм в поведении.

И это действительно успешная модель в современном мире. Когда же нация и индивид не ориентированы на конкретные прагматические достижения, тогда и появляются несбыточные, вундершюкские идеологии, ведущие к катастрофе.

К сожалению, история дает нам немало примеров, когда целые нации, ведомые несбыточными идеологиями, терпят поражение. Мы видели крах трех главных идеологий прошлого века – коммунизма, фашизма и либерализма.

Всего радикальных идеологий прошло. Нужны ясные, понятные и устремленные в будущее установки. Такой установкой может быть ориентация на достижение конкретных целей с расчетом своих возможностей и пределов как человеком, так и нацией в целом. Реализм и прагматизм – вот залог ближайших десятилетий.

3. Сохранение национальной идентичности

Само понятие духовной модернизации предполагает изменения в национальном сознании. Здесь есть два момента.

Во-первых, это изменение в рамках национальной идентичности.

Во-вторых, это сохранение внутреннего ядра национального «Я» при изменении некоторых его черт.

Наше национальное государство сегодня модель модернизации? В том, что модернизация рассматривается как переход от национальной модели развития к некоей единой, универсальной. Но жизнь неизменно доказывает, что это ошибка! На практике разные регионы и страны выработали свои модели.

Наше национальное традиция и обычай, язык и музыка, литература и сказочные образы, – одним словом, национальный дух, должны вечно оставаться с нами.

Мудрость Абая, перо Ауэзова, проникновенные строки Дамбула, волшебные звуки Курмангазы, великий жонглер – это только часть нашей духовной культуры.

Но модернизация состоит и в том, что при архаичности и не выживающей в глобальном мире привычке и пристрастиям нужно оставить в прошлом.

Это кажется и такой особенностью нашего сознания, как региональное разделение единой нации. Знать и гордиться историей своего края – дело нужное и полезное. Вот только забывать о годах больше – и признавать неexistence и великой нации – нельзя.

Мы строим меритократическое общество, где каждый должен ориентироваться по личному вкладу и по личным профессиональным качествам. Такая система не терпит кумовства. Это форма развития человека в отдаленных областях.

Задача не в том, чтобы заниматься перечислением положительного и отрицательного в накопленном опыте. Задача в том, чтобы понять два непреложных правила.

Первое. Никакая модернизация не может иметь место без сохранения национальной культуры.

Второе. Чтобы двигаться вперед, нужно отказаться от тех элементов культуры, которые не дают развиваться нации.

4. Культура знания

Стремление к образованию всегда было характерно для нашего народа.

Многое было сделано за годы Независимости. Мы подготовили десятки тысяч молодых специалистов в лучших университетах мира. Начал, как известно, было положено программой «Большая смена» в начале 90-х годов прошлого века. Мы создали ряд университетов очень высокого уровня, систему интеллектуальных школ и много другое.

Но культ образования должен быть всеобщим. И тому есть жесткая и ясная причина. Технологическая революция ведет к тому, что в ближайшей перспективе половина существующих профессий исчезнет. Такой скорости изменения профессионального облика экономики не знала ни одна эпоха.

И мы вступили в эту эпоху. В таких условиях успешно жить сможет только высокообразованный человек, который может относительно легко менять профессии и менять работодателей высокому уровню образования.

Поэтому Казахстан сегодня в числе самых передовых стран мира по доле бюджетных расходов на образование.

Каждый казахстанец должен понимать, что образование – самый фундаментальный фактор успеха в будущем. В системе приоритетов молодежи образование должно стоять первым номером.

Если в системе ценностей образованность станет главной ценностью, то качество будет успех.

5. Эволюционное, а не революционное развитие

Казахстан

За годы своего существования 100 лет до сих пор радикальных перемен на огромной части Евразии, что провозглашал в октябре 1917 года. Весь XX век прошел под знаком революционных потрясений.

Каждый народ извлекает свои уроки из истории. Это его право, и нельзя навязывать другим свое точное зрение. Но также никто не вправе навязывать нам свое субъективное видение истории.

У уроков XX века для нашего народа во многом трагическая.

Во-первых, был сломан естественный путь национального развития и названы худшие формы общественного устройства.

Во-вторых, нанесен страшный демографический удар по нации. Удар, который сказался на протяжении столетий.

В-третьих, едва не были утрачены казахский язык и культура.

В-четвертых, территория Казахстана превратилась во многих регионах в территорию экологического бедствия.

Конечно, в истории не бывает только черного и белого цвета. XX век принес немало позитивного Казахстану.

Это индустриализация, создание социальной и производственной инфраструктуры, формирование нового интеллигентства.

Определение модернизация территории, а не нация.

Нурсұлтан НАЗАРБАЕВ,
Президент Республики Казахстан

«ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ»

ВВЕДЕНИЕ

Казахстан вступил в новый исторический период.

В этом году своим Посланием я объявил о начале **Третьей модернизации Казахстана.**

Так мы дали старт двум важнейшим процессам обновления – **политической реформе и модернизации экономики.**

Цель известна – **войти в тридцатку развитых государств мира.**

Оба модернизационных процесса имеют четкие цели и задачи, приоритеты, методы их достижения. Уверен, что все будет сделано в сроки и максимально эффективно. Но этого недостаточно.

Я убежден: начатые нами масштабные преобразования должны сопровождаться **опережающей модернизацией общественного сознания.** Она не просто дополнит политическую и экономическую модернизацию – она выступит их сердцевиной.

Надо отметить, что за годы Независимости нами был принят и реализован ряд крупных программ.

С 2004 года была реализована программа **«Мәдени мұра»**, направленная на восстановление историко-культурных памятников и объектов на территории Казахстана.

В 2013 году мы приняли программу **«Халық тарих толқынында»**, позволившую нам системно собрать и изучить документы из ведущих мировых архивов, посвященные истории нашей страны.

А сегодня мы должны приступить к более **масштабной и фундаментальной работе.**

Поэтому я решил поделиться своим видением того, как нам **вместе сделать шаг навстречу будущему, изменить общественное сознание, чтобы стать единой Нацией сильных и ответственных людей.**

I. О НАЦИОНАЛЬНОМ СОЗНАНИИ В XXI ВЕКЕ

На наших глазах мир начинает новый, во многом неясный, исторический цикл. **Занять место в передовой группе, сохраняя прежнюю модель сознания и мышления, невозможно.** Поэтому важно сконцентрироваться, изменить себя и через адаптацию к меняющимся условиям взять лучшее из того, что несет в себе новая эпоха.

В чем был, на мой взгляд, главный недостаток западных моделей модернизации XX века применительно к реалиям нашего времени? В том, что они переносили свой уникальный опыт на все народы и цивилизации без учёта их особенностей.

Даже в значительной степени модернизированные общества содержат в себе коды культуры, истоки которых уходят в прошлое.

Первое условие модернизации нового типа – это **сохранение своей культуры, собственного национального кода.** Без этого модернизация превратится в пустой звук.

Но это не значит консервацию всего в национальном самосознании – и того, что дает нам уверенность в будущем, и того, что ведет нас назад.

Новая модернизация не должна, как прежде, высокомерно смотреть на исторический опыт и традиции. Наоборот, она должна сделать **лучшие традиции предпосылкой, важным условием успеха модернизации.**

Без опоры на национально-культурные корни модернизация повиснет в воздухе. **Я же хочу, чтобы она твердо стояла на земле.** А это значит, что история и национальные традиции должны быть обязательно учтены.

Это платформа, соединяющая горизонты прошлого, настоящего и будущего народа.

Убежден: важнейшая миссия **духовной модернизации заключается и в примирении различных полюсов национального сознания.**

Я бы выделил несколько **направлений модернизации сознания** как общества в целом, так и каждого казахстанца.

1. Конкурентоспособность

Сегодня не только отдельный человек, но и нация в целом имеет **шанс на успех, только развивая свою конкурентоспособность.**

Это означает прежде всего **способность нации предложить что-либо выигрышное** по цене и качеству на региональных и глобальных рынках. И это не только материальный продукт, но и знания, услуги, интеллектуальные продукты, наконец, качество трудового ресурса.

Особенность завтрашнего дня – в том, что именно **конкурентоспособность человека, а не наличие минеральных ресурсов, становится фактором успеха нации.**

Поэтому любому казахстанцу, как и нации в целом, необходимо **обладать набором качеств, достойных XXI века.** И среди безусловных предпосылок этого выступают такие факторы, как **компьютерная грамотность, знание иностранных языков, культурная открытость.**

Поэтому и программа «**Цифровой Казахстан**», и программа **трехязычия, и программа культурного и конфессионального согласия** – это часть подготовки нации (всех казахстанцев) к жизни в XXI веке. **Это часть нашей конкурентоспособности.**

2. Прагматизм

Модернизация невозможна без изменения ряда привычек и стереотипов. В нашей истории есть много примеров подлинного прагматизма.

На протяжении столетий **наши предки сохранили уникальный экологически правильный уклад жизни,** сохраняя среду обитания, ресурсы земли, очень прагматично и экономно расходуя ее ресурсы.

И только за несколько лет в середине прошлого века нерациональное использование ресурсов привело к исчезновению Аральского моря, превращению тысяч гектаров плодородных земель в зоны экологического бедствия. И это пример крайне непрагматичного отношения к окружающей среде. Так прежний национальный прагматизм обратился в расточительность.

На пути модернизации нам стоит вспомнить навыки предков. Прагматизм означает точное знание своих национальных и

личных ресурсов, их экономное расходование, умение планировать свое будущее.

Прагматизм есть противоположность расточительности, кичливости, жизни напоказ. Культура современного общества – это культура умеренности, культура достатка, а не роскоши, это культура рациональности.

Умение жить рационально, с акцентом на достижение реальных целей, с акцентом на образование, здоровый образ жизни и профессиональный успех – это и есть прагматизм в поведении.

И это единственно успешная модель в современном мире. Когда же нация и индивид не ориентированы на конкретные практические достижения, тогда и появляются несбыточные, **популистские идеологии, ведущие к катастрофе.**

К сожалению, **история дает нам немало примеров, когда целые нации, ведомые несбыточными идеологиями, терпели поражение.** Мы видели крах трех главных идеологий прошлого века – коммунизма, фашизма и либерализма.

Век радикальных идеологий прошел. Нужны ясные, понятные и устремленные в будущее установки. Такой установкой может быть **ориентация на достижение конкретных целей с расчетом своих возможностей и пределов как человеком, так и нацией в целом.** Реализм и прагматизм – вот лозунг ближайших десятилетий.

3. Сохранение национальной идентичности

Само понятие **духовной модернизации предполагает изменения в национальном сознании.** Здесь есть два момента.

Во-первых, это изменение в рамках национального сознания.

Во-вторых, это сохранение внутреннего ядра национального «Я» при изменении некоторых его черт.

В чем опасность господствующих сегодня моделей модернизации? В том, что **модернизация рассматривается как переход от национальной модели развития к некоей единой, универсальной.** Но жизнь неизменно доказывает, что **это ошибка!** На практике **разные регионы и страны выработали свои модели.**

Наши национальные **традиции и обычаи, язык и музыка, литература и свадебные обряды**, – одним словом, **национальный дух, должны вечно оставаться с нами.**

Мудрость Абая, перо Ауэзова, проникновенные строки Джамбула, волшебные звуки Курмангазы, вечный зов аруаха – это только **часть нашей духовной культуры.**

Но модернизация состоит и в том, что ряд архаических и не вписывающихся в глобальный мир **привычек и пристрастий нужно оставить в прошлом.**

Это касается и такой особенности нашего сознания, как **региональное разделение единой нации.** Знать и гордиться историей своего края – дело нужное и полезное. Вот только **забывать** о гораздо большем – **о принадлежности к единой и великой нации – нельзя.**

Мы строим **меритократическое общество**, где каждый должен оцениваться по личному вкладу и по личным профессиональным качествам. **Такая система не терпит кумовства.** Это форма развития карьеры в отсталых обществах.

Задача не в том, чтобы заниматься перечислением положительного и отрицательного в накопленном опыте. Задача в том, чтобы **понять два непреложных правила.**

Первое. Никакая модернизация не может иметь места без сохранения национальной культуры.

Второе. Чтобы двигаться вперед, нужно отказаться от тех элементов прошлого, которые не дают развиваться нации.

4. Культ знания

Стремление к образованию всегда было характерно для нашего народа.

Многое было сделано за годы Независимости. Мы подготовили десятки тысяч молодых специалистов в лучших университетах мира. Начало, как известно, было положено программой «**Болашак**» еще в начале 90-х годов прошлого века. Мы **создали ряд университетов очень высокого уровня, систему интеллектуальных школ и многое другое.**

Но **культ образования должен быть всеобщим**. И тому есть жесткая и ясная причина. Технологическая революция ведет к тому, что **в ближайшие десятилетия половина существующих профессий исчезнет**. Такой скорости изменения профессионального облика экономики не знала ни одна эпоха.

И мы вступили в эту эпоху. В таких условиях **успешно жить сможет только высокообразованный человек**, который может относительно легко менять профессию именно благодаря высокому уровню образования.

Поэтому Казахстан сегодня в числе **самых передовых стран мира по доле бюджетных расходов на образование**.

Каждый казахстанец должен понимать, что **образование – самый фундаментальный фактор успеха в будущем**. В системе приоритетов молодежи образование должно стоять **первым номером**.

Если в системе ценностей образованность станет главной ценностью, то нацию ждет успех.

5. Эволюционное, а не революционное развитие Казахстана

В этом году исполнится 100 лет со дня тех радикальных перемен на огромной части Евразии, что произошли в октябре 1917 года. **Весь XX век прошел под знаком революционных потрясений**.

Каждый народ извлекает свои уроки из истории. Это его право, и нельзя навязывать другим свою точку зрения. **Но также никто не вправе навязывать нам свое субъективное видение истории**.

А уроки XX века для нашего народа во многом трагические.

Во-первых, был сломан естественный путь национального развития и навязаны чуждые формы общественного устройства.

Во-вторых, нанесен страшный демографический удар по нации. Удар, который сказался на протяжении целого столетия.

В-третьих, едва не были утрачены казахский язык и культура.

В-четвертых, территория Казахстана превратилась во многих регионах в территорию экологического бедствия.

Конечно, в истории не бывает только черного и белого цвета. **XX век принес немало позитивного Казахстану**.

Это индустриализация, создание социальной и производственной инфраструктуры, формирование новой интеллигенции.

Определенная модернизация произошла. Но **это была модернизация территории, а не нации.**

Мы должны ясно понимать уроки истории. **Эпоха революций не прошла.** Они сильно изменились по форме и содержанию. Но вся наша недавняя история говорит прямо и недвусмысленно: **только эволюционное развитие дает нации шанс на процветание.** В противном случае мы снова попадем в исторический капкан.

Эволюционное развитие как принцип идеологии **должно быть одним из ориентиров** и на личностном, индивидуальном уровне **для каждого казахстанца.**

Конечно, **эволюционное развитие** общества как принцип **не означает вечной консервации,** но важно понять не только уроки истории, но и примеры современности и сигналы будущего.

Характер революций изменился. Они обретают отчетливую национальную, религиозную, культурную или сепаратистскую окраску. Но в подавляющем большинстве случаев все кончается насилием и экономическим крахом.

Поэтому **серьезное переосмысление того, что происходит в мире,** – это **часть огромной мировоззренческой, идеологической работы,** которую должны провести и общество в целом, и политические партии и движения, и система образования.

6. Открытость сознания

Многие проблемы возникают из-за того, что большой, глобальный мир стремительно меняется, а **массовое сознание остается в «домашних рамках».**

Казалось бы, что доказывать **необходимость массового и форсированного обучения английскому языку,** когда по всему миру более миллиарда человек изучают его наряду с родным как язык профессиональной коммуникации?

Неужели более 400 миллионов граждан Европейского союза не уважают свой родной немецкий, французский, испанский, итальянский или другой язык? Неужели сотни миллионов китайцев, индонезийцев или малайцев просто так изучают английский?

Это не чье-то субъективное желание, **это условие для работы в глобальном мире.**

Но вопрос не только в этой частности. **Открытость сознания** означает по крайней мере **три особенности сознания.**

Во-первых, понимание того, что творится в большом мире, что происходит вокруг твоей страны, что происходит в твоей части планеты.

Во-вторых, открытость сознания – **это готовность к переменам,** которые несет новый технологический уклад. Он изменит в ближайшие 10 лет огромные пласты нашей жизни – работу, быт, отдых, жилище, способы человеческого общения. Нужно быть готовым к этому.

В-третьих, способность перенимать чужой опыт, учиться у других. Две великие азиатские державы, Япония и Китай – классическое воплощение этих способностей.

Открытость и восприимчивость к лучшим достижениям, а не заведомое отталкивание всего «не своего» – вот **залог успеха и один из показателей открытого сознания.**

Почему столь важно открытое сознание в будущем мире?

Если казахстанцы будут судить о мире из окон своих домов, то можно и не увидеть, какие бури надвигаются в мире, на материке или в соседних странах. Можно не увидеть леса за деревьями, можно не понять даже внешних пружин, которые заставляют нас иногда серьезно менять подходы.

II. ПОВЕСТКА ДНЯ НА БЛИЖАЙШИЕ ГОДЫ

Общественное сознание требует не только выработки принципов модернизации, но и конкретных проектов, которые могли бы позволить ответить на вызовы времени без утраты великой силы традиции.

Я вижу **несколько конкретных проектов,** которые можно развернуть в ближайшие годы.

Во-первых, необходимо начать работу для **поэтапного перехода казахского языка на латиницу.** Мы очень бережно и тактично подошли к этому вопросу. Здесь нужна спокойная поэтапность. И мы готовились к этому с осторожностью все годы Независимости.

История графики казахского языка имеет глубокие корни.

В VI–VII веках, в ранние средние века на территории Евразии зародилось и действовало **древнетюркское руническое письмо**, известное в науке как орхоно-енисейское письмо.

В VI–VII веках возникла древнетюркская письменность – один из древнейших типов буквенного письма человечества.

С V по XV век тюркский язык был языком межнационального общения на большей части Евразии.

Например, в Золотой Орде официальные документы и международная переписка велись в основном на тюркском языке.

Начиная **с X по XX век**, почти 900 лет, на территории Казахстана применялась **арабская графика**.

Отход от рунической письменности, распространение арабского языка и арабской графики начались после принятия ислама.

7 августа 1929 года Президиумом ЦИК СССР и СНК СССР было принято постановление о введении нового латинизированного алфавита «Единый тюркский алфавит».

Латинизированный алфавит официально использовался **с 1929 по 1940 год**, после чего был заменен кириллицей.

13 ноября 1940 года был принят Закон «О переводе казахской письменности с латинизированной на новый алфавит на основе русской графики».

Таким образом, история изменения алфавита казахского языка определялась в основном **конкретными политическими причинами**.

В декабре 2012 года в своем ежегодном Послании народу Казахстана «Казахстан-2050» я сказал: **«Нам необходимо с 2025 года приступить к переводу нашего алфавита на латиницу»**.

Это означает, что с этого времени мы должны во всех сферах начать переход на латинский алфавит.

То есть к 2025 году делопроизводство, периодические издания, учебники и все остальное мы начинаем издавать на латинице.

А сейчас приступим к подготовке начала перехода на латинский алфавит.

Переход на латиницу также имеет **свою глубокую историческую логику**. Это и особенности современной технологической среды, и особенности коммуникаций в современном мире, и особенности научно-образовательного процесса в XXI веке.

Поэтому 2025 год не за горами, и Правительству нужно иметь четкий **график перехода казахского языка на латиницу**.

В наших школах все дети изучают английский язык. Это – латиница. То есть для молодежи не будет проблем.

Полагаю, что **до конца 2017** года необходимо с помощью ученых и широкой общественности принять **единый стандартный вариант казахского алфавита в новой графике**. С **2018** года начать подготовку кадров для преподавания нового алфавита и подготовку учебников для средней школы.

В ближайшие 2 года следует провести необходимую организационную и методическую работу.

Конечно, в период адаптации определенное время будет работать и кириллица.

Во-вторых, это проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» по общественным и гуманитарным наукам.

Суть его состоит в следующем:

1. Мы должны создать условия для полноценного образования студентов по истории, политологии, социологии, философии, психологии, культурологии, филологии. Наша гуманитарная интеллигенция должна быть поддержана государством путем восстановления гуманитарных кафедр в вузах страны. Нам нужны не просто инженеры и медики, но и люди, хорошо понимающие современность и будущее.

2. Нам нужно перевести в ближайшие годы **100 лучших учебников мира с разных языков** по всем направлениям гуманитарного знания на казахский язык и дать возможность нашей молодежи учиться по лучшим мировым образцам. Уже в 2018/2019 учебном году мы должны начать обучать наших студентов по этим учебникам.

3. Для этих целей на базе уже существующих переводческих структур нужно создать негосударственное **Национальное бюро переводов**, которое бы по заказу Правительства начало эту работу уже летом 2017 года.

Чего мы добьемся этой программой?

Это прежде всего **качественно другой уровень подготовки** сотен тысяч наших студентов.

Далее, это **подготовка кадров, адаптированных к глобальной конкуренции в сфере знания.**

Наконец, это те **люди**, которые и станут **главными проводниками принципов модернизации сознания** – открытости, прагматизма, конкурентоспособности. **Будущее творится в учебных аудиториях.**

Наше социальное и гуманитарное знание долгие годы было законсервировано в рамках одного учения и в рамках одного взгляда на мир. Выход на казахском языке 100 лучших учебников мира даст эффект уже через 5–6 лет. **Нужно брать все самое современное и иметь переводы на государственный казахский язык. И это задача государства.**

Правительству необходимо проработать этот вопрос и решить его с учетом переводческих кадров, авторских прав, учебно-методических программ, профессорско-преподавательского состава и т. д.

В-третьих, патриотизм начинается с любви к своей земле, к своему аулу, городу, региону, **с любви к малой родине.** Поэтому я **предлагаю программу «Туған жер»**, которая легко перейдет в более широкую установку – **«Туған ел».**

«Туған жерін сүйе алмаған сүйе алар ма туған елін?» или **«С чего начинается Родина?»** В этих произведениях есть большой смысл.

Почему малая родина? Человек – существо не только рациональное, но и эмоциональное. Малая родина – это место, где ты родился и вырос, а порой и прожил всю жизнь.

Там горы, реки, рассказы и мифы об их возникновении, имена людей, оставшихся в памяти народа. Можно продолжить перечисление. Все это важно.

Особое **отношение к родной земле, ее культуре, обычаям, традициям** – это важнейшая черта патриотизма. Это **основа того культурно-генетического кода**, который любую **нацию делает нацией**, а не собранием индивидов.

На протяжении столетий наши предки защищали конкретные места и районы, сохранив для нас миллионы квадратных километров благодатной земли. Они сохранили будущее.

Что означает на практике любовь к малой родине, **что означает программа «Туған жер»?**

Первое: необходимо **организовать серьезную краеведческую работу** в сфере образования, экологии и благоустройства, изучение региональной истории, восстановление культурно-исторических памятников и культурных объектов местного масштаба.

Например, лучшая форма патриотизма – это изучение истории родного края в средних школах.

Второе: это содействие бизнесменам, чиновникам, представителям интеллигенции и молодежи, которые, переехав в другие регионы страны, хотели бы **поддержать свою малую родину**. Это нормальное и патриотическое желание, и его нужно поддерживать, а не запрещать.

Третье: местным властям нужно **системно и организованно** подойти к **программе «Туған жер»**.

Нельзя пускать эту работу на самотек, потому что она требует взвешенности и правильности в понимании.

Мы должны найти разные формы поддержки и социального уважения, которые помогут малой родине, включая механизм спонсорской помощи. Здесь огромное поле для работы.

Мы можем быстро озеленить наши города, значительно помочь компьютеризации школ, поддержать региональные вузы, художественные фонды местных музеев и галерей и т. д.

Кратко говоря, программа **«Туған жер»** станет одним из настоящих оснований нашего общенационального патриотизма.

От малой родины начинается любовь к большой родине – своей родной стране (к Казахстану).

В-четвертых, наряду с проектом «Туған жер», который направлен на местные, локальные объекты и поселения, нам необходимо укрепить в сознании народа и другое – **общенациональные святыни**.

Нам нужен **проект «Духовные святыни Казахстана»**, или, как говорят ученые, **«Сакральная география Казахстана»**.

У каждого народа, у каждой цивилизации есть святыне места, которые носят общенациональный характер, которые известны каждому представителю этого народа.

Это одно из оснований духовной традиции. Для Казахстана это особенно важно. Мы – огромная по территории страна с богатой духовной историей. Иногда наши размеры играли разную роль в

истории. Но никогда в народе не прерывалась связь в этом духовном географическом поясе.

Однако при этом за всю историю мы не создали единое поле, единую цепочку этих важных с точки зрения культуры и духовного наследия святых мест.

Вопрос даже не в реставрации памятников, зданий, сооружений.

Вопрос в том, чтобы **увязать в национальном сознании воедино** комплекс памятников вокруг Улытау и мавзолея Кожы Ахмета Яссауи, древние памятники Тараза и захоронения Бекет-Ата, древние комплексы Восточного Казахстана и сакральные места Семиречья, и многие другие места. Все они образуют каркас нашей национальной идентичности.

Когда сегодня говорят о воздействии **чуждых идеологических влияний**, мы не должны забывать, что за ними стоят определенные ценности, определенные культурные символы других народов. А им может противостоять только собственная национальная символика.

Культурно-географический пояс святынь Казахстана – это и есть такая символическая защита и источник гордости, который незримо несет нас через века.

Это один из элементов каркаса национальной идентичности, поэтому впервые за тысячелетнюю историю мы должны разработать и осуществить такой проект.

В течение года Правительству в диалоге с общественностью нужно разработать этот проект и увязать в нем три элемента:

1. Нужна образовательная подготовка каждого казахстанца по роли и месту этого **«Культурно-географического пояса»**.

2. Наши СМИ должны серьезно и системно заняться национальными информационными проектами в этой связи.

3. Внутренний и внешний **культурный туризм** должен опираться на это символическое наследие народа. По своему культурному значению тот же **Туркестан или Алтай** имеют не просто национальное или континентальное значение, – это глобальные величины.

В-пятых, конкурентоспособность в современном мире и конкурентоспособность культур. Огромная часть успеха США в эпоху «холодной войны» – это успехи Голливуда. Если мы хотим быть

нацией со своим неповторимым местом на глобальной карте XXI века, то мы должны реализовать еще один **проект – «Современная казахстанская культура в глобальном мире»**.

Речь идет о том, чтобы мир узнал нас не только по ресурсам нефти и крупным внешнеполитическим инициативам, но и по **нашим культурным достижениям**.

О чем должна пойти речь в этом проекте?

Первое – нужен целевой подход, чтобы **отечественная культура зазвучала на шести языках ООН**: английском, русском, китайском, испанском, арабском, французском.

Второе – это **должна быть именно современная культура**, та, что создана и создается нашими современниками.

Третье – это должна быть абсолютно **современная по форме подачи материала методика**. Например, это не просто книги, но весь набор мультимедийного сопровождения.

Четвертое – должна быть серьезная государственная поддержка. В частности, системная работа Министерства иностранных дел, Министерства культуры и спорта, Министерства информации и коммуникаций.

Пятое – огромная **роль** всей нашей **творческой интеллигенции**, в том числе Союза писателей и Академии наук, университетов и общественных организаций.

Что из нашей современной культуры должно продвигаться в мире?

Это очень серьезная и трудоемкая работа, которая включает не только **отбор лучших произведений** национальной культуры, но и **презентацию их за рубежом**.

Это и огромная **переводческая работа**, и **специальные методы продвижения** наших культурных достижений – книг, пьес, скульптур, картин, музыкальных произведений, научных открытий и т. д.

Все это конструктивная и благородная задача. Полагаю, что **2017 год** должен стать **решающим**: мы должны четко определиться, **что хотим показать миру в сфере культуры**. А реализовать эту уникальную программу можно **за 5–7 лет**.

Впервые за тысячелетнюю историю наша культура зазвучит на всех континентах и на всех главных языках мира.

В-шестых, я предлагаю направить внимание общества на современность, на **историю наших современников**. Это можно реализовать в проекте **«100 новых лиц Казахстана»**.

История Независимости – это всего лишь **четверть века**. Но **какая!** Исторический масштаб свершений не вызывает сомнений. Однако часто за рядом цифр и фактов не видно живых человеческих судеб. Разных, ярких, драматических и счастливых.

Проект **«100 новых лиц Казахстана»** – это история 100 конкретных людей из разных регионов, разных возрастов и национальностей, которые добились успеха за эти стремительные годы.

Это должны быть конкретные истории конкретных людей, это облик современного Казахстана. Рядом с нами столько выдающихся современников, которых породила эпоха Независимости. Их рассказ о жизни убедительнее любой статистики. Мы должны сделать их **героями нашей телевизионной документалистики**. Мы должны сделать их образцом для подражания, для трезвого и объективного взгляда на жизнь.

Современная медиакультура строится не на «говорящих головах», а на создании подлинных историй жизни. Вот **создание** таких **подлинных историй** и должно стать предметом профессиональной работы наших средств массовой коммуникации.

Этот **проект нужно ориентировать на решение трех задач**:

1. Показать обществу реальные лица тех, кто своим умом, руками и талантом творит современный Казахстан.

2. Создать **новую мультимедийную площадку** информационной поддержки и популяризации наших выдающихся современников.

3. Создать не только общенациональные, но и **региональные проекты «100 новых лиц»**. Мы должны знать тех, кто составляет золотой фонд нации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Государство и нация – не статичная конструкция, а **живой развивающийся организм**. Чтобы жить, нужно обладать **способностью к осмысленной адаптации**.

Новая глобальная реальность пришла без стука и разрешения ко всем – именно поэтому задачи модернизации стоят сегодня практически перед всеми странами.

Время не останавливается, а значит, модернизация, как и сама история, – продолжающийся процесс.

На новом разломе эпох у Казахстана **есть уникальный исторический шанс** через обновление и новые идеи самим **построить свое лучшее будущее**.

Я уверен: казахстанцы, особенно молодое поколение, понимают важность предложения нашей модернизации.

В новой реальности **внутреннее стремление к обновлению – это ключевой принцип нашего развития**. Чтобы выжить, надо измениться. Тот, кто не сделает этого, будет занесен тяжелым песком истории.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ КОМИССИЯ ПО РЕАЛИЗАЦИИ
ПРОГРАММЫ МОДЕРНИЗАЦИИ
ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Указом Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева от 17 апреля 2017 года (№ 462) была создана Национальная комиссия по реализации программы модернизации общественного сознания при Президенте Республики Казахстан.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАРЛЫҒЫ

Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Қоғамдық сананы жаңғырту бағдарламасын іске асыру жөніндегі ұлттық комиссия туралы

Қоғамдық сананы жаңғырту бағдарламасын іске асыру, елдің одан әрі қарышты мәдени-гуманитарлық дамуын қамтамасыз ету мақсатында және Қазақстан Республикасы Конституциясының 44-бабының 20) тармақшасына сәйкес **ҚАУЛЫ ЕТЕМІН:**

1. Осы Жарлыққа қосымшаға сәйкес құрамда Қазақстан Республикасы Президентінің жанынан Қоғамдық сананы жаңғырту бағдарламасын іске асыру жөніндегі ұлттық комиссия құрылсын.

2. Осы Жарлық қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

**Қазақстан Республикасының
Президенті**

Н. Назарбаев

Астана, Ақорда, 2017 жылғы 17 сәуір
№ 462

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

О Национальной комиссии по реализации программы модернизации общественного сознания при Президенте Республики Казахстан

В целях реализации программы модернизации общественно-го сознания, обеспечения дальнейшего поступательного культурно-гуманитарного развития страны и в соответствии с подпунктом 20) статьи 44 Конституции Республики Казахстан **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

1. Образовать Национальную комиссию по реализации программы модернизации общественного сознания при Президенте Республики Казахстан в составе согласно приложению к настоящему Указу.

2. Настоящий Указ вводится в действие со дня подписания.

**Президент
Республики Казахстан**

Н.Назарбаев

Астана, Акорда, 17 апреля 2017 года
№ 462

**Работа Национальной комиссии по реализации программы
модернизации общественного сознания
при Президенте Республики Казахстан**

26 АПРЕЛЯ 2017 г. - ПЕРВОЕ ЗАСЕДАНИЕ

**В АКОРДЕ ПРОШЛО ПЕРВОЕ ЗАСЕДАНИЕ НАЦКОМИССИИ
ПО МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ**

26 апреля, в Акорде под председательством Руководителя Администрации Президента РК **Адильбека Джаксыбекова** состоялось первое заседание Национальной комиссии по реализации программы модернизации общественного сознания при Президенте Республики Казахстан.

В ходе заседания были обсуждены цели и задачи Национальной комиссии, пути реализации направлений, предложенных в статье Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Для осуществления проектов в рамках программы модернизации общественного сознания будут созданы рабочие группы. В их состав войдут отраслевые специалисты, эксперты, а также представители широкой общественности, в том числе известные деятели науки, образования и культуры.

Каждая рабочая группа в месячный срок представит свой алгоритм действий с учетом необходимого ресурсного обеспечения.

Кроме того, в ходе первого заседания был рассмотрен План мероприятий по реализации программы модернизации общественного сознания и Положение о Национальной комиссии, регламентирующее ее деятельность.

Национальная комиссия была образована Указом Президента для реализации программы модернизации общественного сознания, обеспечения дальнейшего поступательного культурно-гуманитарного развития страны.

В состав комиссии вошли известные общественные деятели, ученые, писатели, журналисты, депутаты Парламента, представители Администрации Президента, члены Правительства, акимы регионов, городов Астаны и Алматы, члены Ассамблеи народа Казахстана, представители политических партий.

АСТАНА. КАЗИНФОРМ, 26 апреля 2017 г.

http://www.inform.kz/ru/v-akorde-proshlo-pervoe-zasedanie-nackomissii-po-modernizacii-obschestvennogo-soznaniya_a3021025

26 МАЯ 2017 г. - ВТОРОЕ ЗАСЕДАНИЕ

МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ: ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ

В реализацию программы модернизации общественного сознания «Рухани жаңғыру» вовлечены все центральные и местные исполнительные органы, институты гражданского общества.

В Акорде под председательством руководителя Администрации Президента РК **Адилбека Джаксыбекова** состоялось **второе заседание** Национальной комиссии по реализации программы модернизации общественного сознания при Главе государства.

Открывая заседание, Адильбек Джаксыбеков подчеркнул, что начался практический этап реализации программы «Рухани жаңғыру».

– В эту работу вовлечены все центральные и местные исполнительные органы, а также институты гражданского общества. Ведется информационная разъяснительная работа по продвижению программы, – отметил он.

Члены комиссии в рамках заседания обсудили результаты работы центральных и местных государственных органов, проделанной по направлениям программы за прошедший период. По этим вопросам были заслушаны доклады руководителя Канцелярии Премьер-Министра Нурлана Алдабергенова, акимов города Алматы – Бауыржана Байбек и Карагандинской области – Ерлана Кошанова.

Нурлан Алдабергенов проинформировал, что в соответствии с планом мероприятий по реализации Программы модернизации общественного сознания за Канцелярией Премьер-Министра закреплено 10 пунктов. В целях своевременного исполнения всех поставленных задач проведена совместная работа с соответствующими госорганами. По его словам, в настоящее время разработано предложение по концептуальным подходам к реализации специальных проектов, сформирован событийный ряд кампаний по продвижению и осуществлению модернизации.

Проработан с заинтересованными госорганами и вопрос финансового обеспечения программы модернизации общественного сознания, в том числе с учетом реализации шести заложенных в нее специальных проектов.

Финансирование программы, как прозвучало в докладе руководителя КПМ, будет осуществляться в несколько этапов. Первый – до уточнения бюджета на 2017 год, второй – в рамках уточнения республиканского бюджета на текущий год и третий – во время планирования бюджета на 2018–2020 годы.

– Правительством проводится конкретная работа по реализации программы модернизации общественного сознания. В настоящее время имеется текущее финансирование, которое позволяет полностью обеспечить средствами реализацию задач, заложенных в программе модернизации общественного сознания, – прокомментировал Нурлан Алдабергенов.

По специальным проектам

Также о проделанной работе, концептуальных подходах и конкретных мерах по организации дальнейшей деятельности в рамках реализации программы сообщили руководители рабочих групп по шести направлениям – это переход государственного языка на латиницу, «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке», «Туған жер», «Сакральная география Казахстана», «Современная казахстанская культура в глобальном мире», «100 новых лиц Казахстана».

По спецпроекту «Туған жер» руководителем группы является заместитель руководителя Администрации Президента **Ондасын Уразалин**. Рассказывая о проделанной работе, он сообщил, что для реализации программы внедрен проектный подход, который позволяет в числе прочего обеспечить быструю межведомственную координацию на всех уровнях, персонифицировать ответственность за конкретные направления деятельности, обозначить четкие целевые индикаторы. То есть вести конкретную работу на результат.

Стоит отметить, что на заседании Национальной комиссии ее участники отметили важность внедрения проектного подхода для эффективной реализации задач, поставленных в рамках осуществления модернизации общественного сознания.

Что касается содержательной стороны программы «Туған жер», то в ее рамках определены 4 основные тематические подпрограммы. Первое направление – подпрограмма «Тәрбие және білім» – нацелена на развитие национальной системы воспитания и обучения для формирования всесторонне и гармонично развитой личности на основе казахстанского патриотизма и общечеловеческих ценностей. Второе направление – «Рухани қазына», которое предполагает формирование общенационального патриотизма через возрождение интереса и уважения к традициям, истории и культуре своей земли.

Третья подпрограмма – «Атамекен» – направлена на укрепление у казахстанцев гражданской активности и чувства ответственности за судьбу малой родины. И четвертое направление – «Ақпарат толқыны» – предусматривает информирование о ходе реализации программы и общественного мониторинга реализуемых проектов.

О реализации проекта «Современная казахстанская культура в глобальном мире» рассказала руководитель соответствующей группы, заведующая отделом внутренней политики Администрации Президента **Аида Балаева**.

Она отметила, что на сегодняшний день уже принята система, включающая 7 основных оценочных критериев, которых группа будет придерживаться при осуществлении отбора произведений современной культуры. Также установлен трехэтапный порядок отбора творческих трудов. Согласно этому алгоритму, сначала будет осуществляться

сбор произведений по утвержденным жанрам творческими союзами и формироваться шорт-листы. Вошедшие в них работы на втором этапе будут проходить публичное обсуждение и на третьем – экспертизу, в ходе которой деятели культуры, ученые, эксперты и критики должны оценивать значимость того или иного произведения согласно системе критериев. Окончательный список работ будет выноситься на обсуждение и утверждение общего заседания рабочей группы.

Как отметила Аида Балаева, предварительный перечень произведений планируется внести на обсуждение Национальной комиссии уже в конце октября этого года.

Кроме того, руководитель рабочей группы подчеркнула, что на сегодняшний день уже сформирована база произведений культуры, созданных в период Независимости. Параллельно осуществляется сбор информации об авторах, работы которых уже представлены зарубежной аудитории, ведется анализ реализуемости художественных произведений на отечественном и зарубежном рынках.

Группу по проекту «Сакральная география Казахстана» возглавляет министр культуры и спорта **Арыстанбек Мухамедиулы**. По его словам, уже разработан вариант концепции спецпроекта с синхронизацией всех мер по формированию сакрального пояса с акцентом на развитие туристских маршрутов. Основным исполнителем проекта определен Национальный музей РК, на базе которого создан научно-исследовательский центр «Киелі Қазақстан».

Составлены предварительный список макросакральных объектов (имеющих республиканское, общенациональное значение) и рабочая карта, где по каждому региону определено порядка 5–10 мест. В перечень, в частности, вошли Мавзолей Ходжи Ахмеда Ясави, петроглифы Тамгалы, памятники казахстанской части транснациональной номинации «Шелковый путь» ЮНЕСКО, природные заповедники – Қорғалжын, Ақсу Жабағлы и другие – всего около сотни объектов. Совместно с регионами ведется сбор информации по формированию списка микросакральных объектов (региональное значение), на сегодняшний день в него включено 500 мест.

В соответствии с концептуальным подходом реализация спецпроекта «Сакральная география Казахстана» будет реализовываться по

нескольким направлениям. Это меры по изучению и популяризации национального достояния и сакральных мест с целью укрепления национального исторического сознания, развитие и поддержка внутреннего культурного и паломнического туризма, организация дополнительного образования по вопросам о роли и местах культурного-географического пояса святынь страны, а также информационного сопровождения и популяризации.

По информации Арыстанбека Мухамедиулы, в ближайшее время МКС начнет работу по созданию научно-популярных фильмов о Казахстане (в том числе с иностранными партнерами, например, National Geographic), изданию энциклопедии о сакральных объектах Казахстана. В этом году в рамках реализации проекта также планируется проведение научно-исследовательских и полевых экспедиций по шести направлениям (Южный, Северный, Восточный, Западный, Центральный и Юго-Восточный Казахстан), включая особо охраняемые природные территории Национальных парков, заказников, труднодоступные места.

Руководитель группы по проекту «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» министр образования и науки **Ерлан Сагадиев** рассказал о критериях, по которым будут отбираться учебники для перевода. В первую очередь, это должны быть труды по гуманитарным дисциплинам – истории, философии, политологии, социологии, психологии, культурологии, филологии, педагогике. Базовые учебники должны быть по образовательным программам 100 топовых вузов мира и содержаться в базе известных издательств. Кроме того, учебники обязательно должны быть актуальными, то есть переизданы не ранее 2014 года.

На сегодняшний день, по информации Ерлана Сагадиева, сформирован первоначальный список из 800 учебников. В соответствии с выработанными критериями специально сформированная рабочая группа уже отобрала 7 учебников, по которым начались переговоры с международными правообладателями. Первые 4 из них планируется перевести до конца 2017 года («Принципы экономики», «Основы социологии», «Новая история западной философии», «Социология в меняющемся мире»), еще по трем («История современной психо-

логии», «Введение в обучение и поведение», «История искусства») перевод предполагается завершить до конца марта 2018 года.

Руководитель группы по переходу государственного языка на латиницу, директор Института языкознания **Ерден Кажыбек** проинформировал, что в процессе заседаний рабочей группы и ее подразделений, проведения научно-организационных, экспертных и апробационных мероприятий будет осуществлена выработка и систематизация применительно к латинской графике правил воспроизведения исконных слов и заимствований, адаптации знаков латинского алфавита к исконной звуковой системе казахского языка, структурированной по основным тематическим разделам. Это культура речи, орфография; математическая, IT-лингвистика; социолингвистика; фонетика, фонология, интонология, орфоэпия; грамматика, морфология, словообразование; лексикология, фразеология, лексикография; терминология, переводческое дело, специальные названия; ономастика, имена собственные; этнолингвистика, архаизмы; история языка, компаративистика.

– Любой язык должен иметь алфавит и правила, которые базируются на определенных законах, на специфике и природе самого языка. Как отметил в своей программной статье Глава государства, алфавит и правила правописания казахского языка на латинской графике должны разрабатываться научными сообществами и институтами и обсуждаться с общественностью. Вариант необходимо подготовить к концу года. Затем будет постепенное, поэтапное внедрение. Окончательно мы должны завершить процесс к 2025 году, – рассказал Ерден Кажыбек.

Важна работа на местах

Как отмечалось, огромный пласт работы по практической реализации направлений модернизации общественного сознания ложится на местные исполнительные органы – от качества и результативности их деятельности во многом будет зависеть эффективность всей программы в целом. Стоит отметить, что акимы регионов, городов Астана и Алматы активно и ответственно включились в процесс и на второе заседание Нацкомиссии приехали уже с конкретными проектами, наработками, идеями.

Так, аким Алматы **Бауыржан Байбек** рассказал, что сегодня городские власти свою работу выстраивают исходя из программных посылов модернизации общественного сознания. Он отметил, что алматинцы поддерживают инициированную Главой государства программу, включаются в ее обсуждение и реализацию. На заседании Нацкомиссии глава Алматы рассказал о конкретных проектах, которые планируется реализовать в рамках «Рухани жаңғыру».

– Во-первых, это музыкальный фестиваль «Звезда Азии». Мы хотим, начиная уже с этого года, проводить его на высокогорном ледовом стадионе Медеу и сделать такой конкурс, который будут смотреть во всей Азии. Этот проект позволит нам продвигать богатую музыкальную культуру Казахстана. За 25 лет у нас в стране выросли серьезные музыканты, кроме того, сегодня очень популярна этническая, фолк музыка. Второй проект – это формирование на базе «Казахфильма» городка «Этнолэнд». Идея в том, чтобы создать такое место, где люди, приехавшие в Алматы, смогут увидеть традиционный быт казахов, узнать историю формирования нашего тысячелетнего города, – рассказал Бауыржан Байбек.

Кроме того, по словам акима Алматы, есть еще одно интересное направление – на территории города сохранились древние курганы, и есть идея сделать из них музей под открытым небом, который продемонстрирует, как жили люди на этой земле века назад, чем были интересны ушедшие цивилизации. Такой проект способен значительно повысить туристический потенциал Алматы.

Аким Карагандинской области **Ерлан Кошанов** подчеркнул, что с того момента, как Президент озвучил инициативу «Рухани жаңғыру», вся страна живет идеей духовной модернизации – карагандинцы не стали исключением и уже принимают самое активное участие в реализации планов. Так, бизнесмены региона сразу же откликнулись и самостоятельно инициировали социальные проекты на сумму более 1 млрд тенге.

– Как отметил Нурсултан Абишевич в своей статье, от малой родины начинается любовь к большой Родине – своей родной стране. Особым проектом не только для Карагандинской области, но и всего Казахстана является позиционирование Улытау как историче-

ской и духовной ценности. Сегодня нам предстоит большая и серьезная работа. В одночасье невозможно понять и оценить всю глубину идеи духовного обновления. Это будет приходиться постепенно, по мере реализации программы модернизации. Но думаю, что первые результаты масштабной инициативы Президента уже очевидны – мы все стали внимательнее к родной земле и друг к другу. Уверен, что все казахстанцы объединятся вокруг идеи духовного обновления во благо будущих поколений, – подчеркнул Ерлан Кошанов.

Определенные результаты работы есть и в других регионах. Например, аким Западно-Казахстанской области **Алтай Кульгинов** рассказал, что в ЗКО также прорабатывается вопрос привлечения меценатов к реализации проектов в рамках программы модернизации общественного сознания. В частности, по направлению «Туған жер» с местными бизнесменами планируется к 100-летию «Алаша» открыть в областном центре музей.

О том, что в его регионе также составлен конкретный план мероприятий по программе модернизации, сообщил и аким Атырауской области **Нурлан Ногаев**. Вместе с тем он подчеркнул, что «на бумагу» ложатся далеко не все мероприятия, которые будут реализовываться в рамках «Рухани жаңғыру» – сегодня в эту инициативу включаются все большее число казахстанцев, от мала до велика, и каждый стремится внести вклад в общую большую работу.

– На сегодняшний день есть полная поддержка инициатив Президента со стороны народа Казахстана, и мы увидим соответствующие результаты. Нужно понять, что это работа не одного года и даже не одного десятилетия. Но самое главное – хороший старт взят и теперь осталось дальше планомерно двигаться к намеченным целям, – отметил Нурлан Ногаев.

Всенародная программа

Напомним, что национальная комиссия по реализации программы модернизации общественного сознания была образована Указом Президента для реализации Программы «Рухани жаңғыру», обеспечения дальнейшего поступательного культурно-гуманитарного развития страны. В ее состав входят известные общественные деятели, ученые, писатели, журналисты, депутаты Парламента, пред-

ставители Администрации Президента, члены Правительства, акимы областей, городов Астана и Алматы, члены Ассамблеи народа Казахстана, представители политических партий, неправительственных организаций.

Заместитель председателя Мажилиса Парламента, член Ассамблеи народа Казахстана **Владимир Божко** обратил внимание на то, что работа по каждому направлению уже начата – конкретизированы планы деятельности, определены подходы, обозначены конкретные проекты в рамках ключевых сфер «Рухани жаңғыру».

– Важно то, что начинать конкретную работу надо сразу по всем обозначенным Главой государства направлениям – это и переход на латиницу, и «Туған жер», и «100 новых лиц Казахстана», и «100 новых учебников», и «Сакральная география Казахстана», и «Современная казахстанская культура в глобальном мире». Модернизация общественного сознания это комплексный процесс, к тому же сопряженный с другими программами модернизации – экономической и политической. Поэтому работа должна вестись равномерно и интенсивно по всему полю, – выразил мнение Владимир Божко.

Депутат Мажилиса, председатель Комитета по международным делам, обороне и безопасности **Маулен Ашимбаев** отметил, что в рамках второго заседания Национальной комиссии по реализации программы модернизации общественного сознания состоялся конструктивный диалог, позволивший нарисовать четкую картину того, что уже сделано по обозначенным в «Рухани жаңғыру» направлениям и что предстоит сделать в перспективе. Конкретные планы мероприятий, составленные каждой рабочей группой, готовились с участием авторитетных экспертов, ученых, представителей общественности, творческой интеллигенции, что в целом позволяет говорить об их высоком качестве и адекватности поставленным задачам.

Как отметил мажилисмен, теперь впереди большая работа по практической реализации программы, деятельно включиться в которую должны не только государственные органы на всех уровнях, но также широкая общественность – все казахстанское общество. Ответственная работа предстоит в перспективе и законодательному органу страны.

– В дальнейшем по ходу реализации программы модернизации общественного сознания будут необходимы определенные изменения и дополнения в наше законодательство. В национальную комиссию включен ряд депутатов Мажилиса и Сената, и я думаю, что на последующих этапах на этой площадке будет в том числе и обсуждение того, какая законотворческая работа потребуется для поддержки и эффективного продвижения модернизационных процессов, – отметил Маулен Ашимбаев.

Ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, сопредседатель рабочей группы по проекту «Туған жер» **Ерлан Сыдыков**, подчеркивая важность проводимой Национальной комиссией работы, обратил внимание на то, что она запускает механизм реализации как конкретных проектов, так и модернизации общественного сознания как таковой. И важно на этом этапе сделать работу так, чтобы далее ее подхватило все казахстанское общество.

– Только директивами «сверху» ничего сделать не получится. Мы сейчас должны создать такую систему по реализации этой программы, чтобы она уже в ближайшее время нашла место в сердце каждого казахстанца. Тогда процесс пойдет по-настоящему всенародный, – считает Ерлан Сыдыков.

То, что модернизация общественного сознания – это работа, в которую должно быть включено все общество, неоднократно подчеркивалось участниками заседания. Член АНК, заведующий кафедрой Ассамблеи ЕНУ **Анатолий Башмаков** отметил, что статья «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», из которой выросла программа «Рухани жаңғыру» – это нравственный, духовный манифест, имеющий огромное значение для каждого казахстанца.

– Успешная экономическая и политическая модернизация возможна только в том случае, если мы, народ Казахстана, сумеем изменить себя. Сумеем изменить свой менталитет, сохранив и укрепив все лучшее, что есть в нас, отринув все мешающие прогрессу пережитки и открыв свое сознание новым перспективам, – сказал Анатолий Башмаков.

В целом в ходе второго заседания Национальной комиссии по модернизации общественного сознания состоялся обстоятельный

обмен мнениями, были выработаны рекомендации по дальнейшему продвижению программы «Рухани жаңғыру» и специальных проектов.

Также членам Национальной комиссии были представлены разработанные методические материалы по программе «Рухани жаңғыру», включая рекомендации для вузов, пособие по информационно-разъяснительной работе, 20 ответов на важные вопросы о программе.

По итогам заседания приняты необходимые решения, даны поручения государственным органам.

Юлия Магер

Казахстанская правда, 29 мая 2017 г.

17 АВГУСТА 2017 г. - ТРЕТЬЕ ЗАСЕДАНИЕ

О НЕКОТОРЫХ ИТОГАХ ЗАСЕДАНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ КОМИССИИ ПО РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

На рубеже третьего тысячелетия Казахстан переживает сложное время изменения общественного развития и радикальных преобразований, стремясь выйти на дорогу общемирового цивилизационного развития, достичь параметров модернизированного общества.

В историческом процессе, как и всяком другом, оказываются жестко переплетенными различные противоборствующие силы и тенденции. В нем нельзя не заметить периода как динамического развития, так и движения вспять. Для их описания в социальных науках давно используются категории «модернизации» и «архаизации». Опираясь на них, развитие любой страны и мира в целом можно представить как сложное взаимодействие указанных процессов. Перед Казахстаном тоже стоит эта альтернатива.

Опыт социальных преобразований в республике на протяжении всех 26 лет независимости убеждает нас в том, что изменение социокультурной модели не может быть осуществлено политическим пу-

тем и для этого потребуются не одна смена поколений. Возможна ли «управляемая модернизация» не в форме «революций сверху»? Что является мобилизационным рычагом социальной модернизации в Казахстане и что ее объективно ограничивает? Ответы на эти вопросы во многом остаются дискуссионными. Выбор между различными вариантами модернизации и архаизации во многом будет зависеть от того, какая особенность данной модели будет признана определяющей, и как она будет оцениваться и в общественном сознании, и при принятии решений о модернизации.

Именно поэтому Елбасы в своей программной статье призвал совершенствовать наше общество путем модернизации сознания граждан, сохранив всё лучшее в поведенческом и культурном аспекте, накопленное вековыми традициями и историей народов, живущих в Казахстане.

Задуманная Президентом идея требует реализации масштабных проектов и реформ во всех сферах жизнедеятельности общества. Поэтому одним из следующих логичных шагов стало создание Национальной комиссии по реализации программы модернизации общественного сознания, в состав которой вошли опытные государственные служащие и общественные деятели, способные реализовать все цели программной статьи. Создание Национальной комиссии свидетельствует об огромной ответственности и значимости задачи по модернизации сознания казахстанского народа. Можно отметить однозначно, что подобного рода авторитетный состав Национальной комиссии при Президенте наблюдается впервые в истории независимого Казахстана.

Модернизация идеологической сферы жизни казахстанского общества основывается на духовном аспекте, на развитие которого будут направлены проекты «Туған жер», «Духовные святыни Казахстана» («Сакральная география Казахстана»). Исходя из этих приоритетов программной статьи, после первого заседания комиссии по реализации масштабного идеологического документа от теории уже переходят к практике.

Так, 17 августа в Евразийском национальном Университете имени Л.Н. Гумилева под председательством Руководителя Администрации

Президента Республики Казахстан А. Джаксыбекова – председателя Национальной комиссии состоялось третье заседание Национальной комиссии по реализации программы модернизации общественного сознания при Президенте Республики Казахстан.

Перед началом заседания члены комиссии познакомились с работой Офиса по управлению программой «Рухани жаңғыру» (Проектный офис), а также действующего при нем Коммуникационного центра.

Проектный офис обеспечивает координацию деятельности всех заинтересованных центральных и местных исполнительных органов по всем направлениям программы «Рухани жаңғыру».

За отчетный период Проектным офисом проработано 1170 проектов, предложенных министерствами и акиматами, начата их реализация.

В ходе заседания члены Национальной комиссии рассмотрели ход исполнения Программы «Рухани жаңғыру». О проделанной работе доложили акимы Актюбинской и Восточно-Казахстанской областей, руководители рабочих групп.

В целом, по проекту перехода казахского языка на латиницу соответствующей группой осенью будет представлен на рассмотрение рабочий вариант нового алфавита.

В рамках проекта «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» к настоящему времени экспертами определен список из 17 учебников по гуманитарным дисциплинам. Созданное в рамках Программы Национальное бюро переводов начало их перевод.

По проекту «Сакральная география Казахстана» отобрано 100 сакральных объектов на уровне республики и 500 – на уровне регионов.

По проекту «Современная казахстанская культура в глобальном мире» сформированы шорт-листы лучших произведений.

Среди них 216 произведений по литературе, 48 – в жанре «театр, кино и хореография», 182 произведения изобразительного искусства, более 200 – в сфере музыки.

Предварительный отбор произведений будет проводиться с учетом общественного обсуждения. Далее перечень будет представлен экспертным группам для проведения экспертизы на предмет соответствия критериям отбора.

В рамках проекта «100 новых лиц Казахстана» поступило более 1500 заявок, из них формируются промежуточные пулы для последующего открытого голосования.

Высокий содержательный уровень статьи Президента «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» предполагает и высокую ответственность при ее реализации, итогом которой станет общество, нацеленное лишь на созидание, подытожили участники третьего заседания.

Большинство обществоведов единодушны в том, что до последнего времени отсутствовали предпосылки для создания общенациональной идеологии и национальной идеи. Это связано с тем, что в современном казахстанском обществе существует конфликт ценностей и жизненных устремлений различных социальных групп. В связи с этим формирование национальной идеи предлагается осуществлять в рамках демократических процедур согласования различных интересов.

В связи с этим логичнее полагать, что модернизация общественного сознания будет происходить безопасным и более надежным образом вследствие ценностных, политико-идеологических изменений и перемен в религиозной доктрине. Нормальное общество должно развиваться на собственной основе, творчески адаптируя инородные ценности и институты. Иными словами, модернизация современного казахстанского общества возможна как саморазвитие, основывающееся на национально-культурных корнях казахстанского народа.

Аян Турекулов

<http://infozakon.kz/life/4121-o-nekotoryh-itogah-zasedanii-nacionalnoy-komissii-po-realizacii-programmy-modernizacii-obschestvennogo-soznaniya-pri-prezidente-respubliki-kazahstan.html>

**ОБЗОРНЫЕ СТАТЬИ,
ИНТЕРВЬЮ И ВЫСТУПЛЕНИЯ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ОБЩЕСТВЕННЫХ
ДЕЯТЕЛЕЙ, ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ НАУКИ
И КУЛЬТУРЫ КАЗАХСТАНА**

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ: ОЗЫҒЫН АЛЫП, ТОЗЫҒЫН ТАСТАУ

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ

Қазақстан Республикасы
Парламенті Сенатының Төрағасы

Елбасы елімізді рухани жаңғыртудың бірегей бағдарламасын ұсынды. Бұл халқымызға рухани жол көрсететін нақты бағдар екеніне күмән жоқ.

Елбасы атап көрсеткендей, ХХ ғасыр халқымыз үшін қасіретке толы дәуір болды. Бұл – ақиқат. Мысалы, ашаршылық кезеңінде қазақ халқының жартысынан астамын жоғалтып алдық. Бұл бүкіл адамзат тарихындағы ең ауқымды қасіреттің бірі және сол кездегі биліктің бүкіл адамзатқа қарсы жантүршігерлік қылмысы.

Дегенмен Президент айтқандай, тарих тек ақтаңдақтардан тұрмайды. ХХ ғасырда Қазақстан бірқатар жетістіктерге қол жеткізді, олардың ішінде индустрияландыру және әлеуметтік инфрақұрылымның негізі қалыптасты. Алайда осы жерде біз бәріміз сол кезеңдегі жаңғырудың қазақ ұлтының жаңғыруы болмағанын айқын түсінуіміз керек.

Нағыз ұлттық жаңғыру тек Қазақстан тәуелсіздікке қол жеткізгенде ғана, Елбасының ұзақ мерзімді стратегиясының негізінде басталды деп дүдәмалсыз айтуға болады.

Әлемдегі әрбір ұлттың әлеуеті тарихтың сабақтарынан үлгі алуы мен тәжірибе жинақтаудағы қабілетіне тікелей байланысты. Мысалы, Қытай XV ғасырда бүкіл әлемдегі жалпы ішкі өнімнің жартысына ие болды. Бірақ, басқа әлемнен оқшауланып, «Күн астындағы» империямыз деп тоқмейілсіген қытайлар индустриялық жағынан әлемдегі дамыған мемлекеттерден кенже қалып, Батыс елдері тарапынан басқыншылыққа ұшырады. Ал XIX-XX ғасырларда азаматтық соғыстың тауқыметін бастан кешірді. Тарихтың сабақтарын ескерген Қытай қазір экономикада, жаңа технологияларды енгізіп пайдалануда едәуір ілгерілеуге қол жеткізді.

Сондықтан, Елбасы халқымызға өз дүниетанымын түбегейлі өзгерту жөнінде нақты кеңес беріп отыр. «Өзімдікі – таңсық, өзгенікі – қаңсық» деген пайым қазіргі ұғымға мүлдем сай келмейді. Бұл ретте, еліміздің бүкіл дүниежүзіндегі жағымды үдерістерге сәйкес келуі аса маңызды.

Қоғамдық сананы жаңғыртуға бағытталып отырған бұл идеяның ұсынылуы уақыт талабы мен ел дамуының тарихи кезеңіне сай, маңызы зор шешім болып отыр. Бұл идеяның үшінші жаңғырудың өзегіне айналуы, елімізге мүлдем жаңаша сипат, тың серпін әкелері анық.

Біз саяси жаңғыру мен экономикалық реформаларды жүзеге асыруды қолға алып, бүгінгі күнге нақты нәтижелермен жетіп отырмыз. Президент бұл мақсатты толық орындау үшін «Санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс», – деп нақты міндет қойды.

Елбасы рухани жаңғырудағы ұлттық сананың рөліне баса назар аударып, бірнеше міндеттерді айқындап берді. Оның ең негізгісі ұлттың терең тарихынан бастау алатын рухани ұстынды сақтап қалу. Тарихтың белестерінен сүрінбей өткен құндылықтарымыз бен озық дәстүрімізді табысты жаңғырудың алғышартына айналдыра білу. Бұл ретте, Елбасы «Жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкіл деп жатқан ізгі қасиеттерімізді қайта түле туіміз керек», – екенін атап көрсетті.

Президент рухани жаңғырудағы ұлттық сана-сезім көкжиегін кеңейтуде екі нәрсенің басын нақты ашып беріп отыр. Оның бірі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғырудың болмайтындығы. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту. Мұндағы басты идея – болашақ пен өткенді үйлесімді сабақтастыра білу. Озығын алып, тозығын тастау.

Елбасының идеясы тарихқа деген көзқарасты түзету мен ұлттық бірегейлікті сақтап, ұлттық сана-сезімнің көкжиегін кеңейту жайлы болып отыр. Елбасының «Бізге тарих туралы өздерінің субъективті пайымдарын тықпалауға ешкімнің қақысы жоқ» деуі – табанды пікір.

Адамзат тарихына үңілсек, әлемдегі озық өркениеттер ұлттық сипаттан бастау алғандығын білеміз. Үшінші жаңғыруда біз әлемге

еліміздің жаңаша бет-бейнесін танытуымыз қажет. Мұнда ең алдымен сапа керек. Біз өткен дәуірден қалған таптаурын қағидаларды өзгертіп, орындалмайтын «елес идеологиялардан» бойды аулақ ұстап, жаңа прагматикалық сипаттағы деңгейге қол жеткізуіміз қажет.

Әлемдегі түрлі революциялар ешқашан оңтайлы нәтижеге әкелген емес. Қазақстанның тәуелсіздік кезеңіндегі жаңғыруы байыпты қалыпта, уақыт талабын ескере отырып, кезең-кезеңімен жүзеге асуда. Эволюциялық жолмен жаңғыру қазақстандық даму жолының негізгі кілті екендігін ұғынып, әрбір қазақстандық азаматтың басты бағдарына айналуы тиіс.

Рухани жаңғыруда қойылып отырған маңызды мәселенің бірі – «сананың ашықтығы». Жаһандану үрдісіндегі басты талап – әлемдік тілдерді игеруге ұмтылу. Бұл біздің ғаламдық үрдіске толыққанды араласуымызға жол ашады. Әлемдік озық тәжірибе мен жетістіктерге қол жеткізуімізге мүмкіндік туғызатыны анық.

Елбасы рухани жаңғыру жолында таяу жылдары атқарылуы тиіс негізгі міндеттерді де нақты анықтап беріп отыр. Соның бірі – латын әліпбиіне көшу. Бұл орайда, қазақ әліпбиінің жаңа графикадағы бірыңғай стандартты нұсқасын қабылдайтын боламыз.

Білім беру жүйесінде дүние жүзінде баламасы жоқ бағдарлама іске асырылатын болады. Әлемдегі ең жақсы әртүрлі тілдердегі 100 оқулық қазақ тіліне аударылады. Бұл халқымыздың білімін әлемдік кеңістікке, ғаламдық деңгейге алып шығуға тың серпін беретіні сөзсіз.

Президент рухани жаңғыруды жүзеге асыру аясында әлемде ешкімге ұқсамайтын дербес ұлт болуымыз үшін «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасын іске асыру міндетін қойып отыр. Мәдениетіміздің озық үлгілері әлемдік деңгейде кеңінен танылып, дүниежүзіндегі бәсекеге қабілеттілігі халықаралық деңгейге сай болуы қажет. Мәдениетті жасайтын халық болғандықтан, осы идеяның аясында замандастарымыздың жетістіктерін көрсетуге бағытталған «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы қолға алынатын болады. Бұл тәуелсіздік жылдарындағы жетістіктерге қол жеткізуге мол үлес қосқан тұлғаларымызды елге танытуды көздейтін жоба болмақ.

Елбасы ұсынып отырған рухани жаңғырудың негізгі сипаты өткен мен болашақты үйлестіре жүзеге асыру болғандықтан, біз екі арна-

да мұны іске асыруымыз қажет. Оның бірі – ғаламдық жетістіктерді өзімізге әкелу арқылы жаһандық дамуда өз үлесімізді алу. Екіншісі, өткен тарихымыз бен дәстүрлерімізден асыл құндылықтарымызды қайта жаңғыртып, ұлттық бірегейлігімізді сақтап қалу. Осы орайда, Елбасы ауқымы кеңейіп, «Туған елге» ұласатын «Туған жер» бағдарламасын қолға алуды ұсынып отыр.

Елбасы ұсынған рухани жаңғыру бағдарламасы оны дәйекті түрде жүзеге асыру тұрғысынан жан-жақты талқылау мен зерделеуді қажет ететін маңызды құжат болып табылады. Бұл жерде, немқұрайлылық пен дүмбілездік орын алмауы тиіс. Өйткені, бұл мәселе біздің ұлтымыздың болашағы мен рухани әлеуетіне тікелей қатысты. Түптеп келгенде – бұл күйзеліс пен дүрбелеңнің, сонымен қатар, прогресс пен дамудың алмағайып кезеңінде Қазақстанның экономикалық және технологиялық жаңғыруының идеологиялық негізі. Біз, қазақ ұлты рухани жаңғыру арқылы өркениетті әлемнің ажырамас бөлігіне айналамыз. Бұл – біздің тарихи таңдауымыз.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 13 сәуір

ПРЕЗИДЕНТ ОТКРЫВАЕТ НОВЫЕ ГОРИЗОНТЫ ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ

Нурлан НИГМАТУЛИН

Председатель Мажилиса Парламента
Республики Казахстан

И мировая общественность, и наши сограждане хорошо знают, как Первый Президент страны – Лидер нации Нурсултан Назарбаев, обладая уникальным видением будущего, которое охватывает все основные сферы жизни казахстанского общества: экономику, политику, духовно-культурную сферу, успешно формирует долгосрочные перспективы развития нашей страны.

Именно поэтому Президент Нурсултан Назарбаев в рамках осуществления Третьей модернизации Казахстана вслед за программой политической реформы и экономической модернизации выдвинул масштабный проект модернизации сознания всего казахстанского общества и каждого казахстанца.

Предлагаемые Главой государства в статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» 6 основных направлений духовной модернизации – конкурентоспособность нашей нации, прагматизм, сохранение национальной идентичности, культ знания, эволюционное развитие Казахстана и открытость сознания – являются реформаторскими новациями в духовной сфере Казахстана.

Президент особо отмечает, что, делая ставку на технологии и инновации, на развитие новых отраслей экономики и строительство современной инфраструктуры, мы не должны забывать и про духовные ценности, которые играют важнейшую роль в развитии любого народа.

Только высокообразованные и духовно обогащенные люди могут гибко реагировать на новые вызовы времени и принимать верные решения.

Поэтому очень важно, что статья содержит ряд конкретных мер в виде актуальных на сегодня общественно-политических и культур-

но-просветительских проектов, каждый из которых нацелен на реальное воплощение идей нашего Лидера.

Уверен, что новые масштабные задачи модернизации общественного сознания, поставленные Лидером нации, откроют перед нашим народом новые горизонты духовного развития.

Казахстанская правда, 13 апреля 2017 г.

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҮШІНШІ ЖАҢҒЫРУЫНЫҢ НЕГІЗІ

Гүлшара ӘБДІҚАЛЫҚОВА
Қазақстан Республикасының
Мемлекеттік хатшысы

Өткен аптаның ортасында еліміздің саяси өмірінде елеулі оқиға болды. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы жарыққа шықты.

Мақаланы оқып шыққаннан кейінгі алғашқы байқайтынымыз, ойды жеткізудегі ерекше мәнерлілік, дәлдік пен қарапайымдық. Сонымен бірге, бұл еңбек мейлінше терең, күрделі әрі кемелдігімен ерекшеленеді. Еліміздегі рухани жаңғырудың тұжырымдамалық бағдары министрден бастап, қатардағы қарапайым азамат түсінетін, баршаға ұғынықты, бай әрі ықшам тілмен жеткізіледі. Биылғы жылдан бастап Қазақстан жаһандық бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізуге бағытталған еліміздің Үшінші жаңғыруын іске асыруға кіріскені баршаға белгілі. Оның басты мақсаты – Ұлт жоспарын орындау аясында әлемнің ең озық 30 елінің қатарына кіру болып табылады.

Бұған дейін еліміз жаңа тәуелсіз мемлекетті құру арқылы Бірінші жаңғыруды жүзеге асырды. Содан кейін «Қазақстан-2030» Стратегиясын қабылдады және Астананы салды. Нәтижесінде еліміз әлемнің дамыған 50 елінің қатарына кірді. Бұл Екінші жаңғырудың нәтижелері.

Мұның бәрін таратып айтып отыру себебіміз еліміздің жүйелі әрі дәйекті эволюциялық дамуына бағытталған мемлекеттік саясаттың өзара байланысы мен сабақтастығын көрсетуді мақсат тұтып отырмыз.

Бүгінгі таңда Қазақстанның Үшінші жаңғыруын іске асыру аясында саяси реформа, экономикалық өсімнің жаңа моделін құру және рухани жаңғыру сияқты үш жаңғыру үдерісі жүзеге асырылатын болады. Аталған үдерістердің қатарында рухани саланы жаңғырту негізгі бағыт болып табылады. Мұндай аксиомалық байлам жасауға берік негіз бар деп ойлаймын. Әлбетте, саяси және экономикалық жаңғы-

рудың жетістігі, бірінші кезекте, рухани қатынастар басымдық алатын қоғамдық сананың деңгейіне байланысты болмақ. Сондықтан, бүгінгі таңда рухани жаңғыру ең өзекті міндеттердің алдыңғы қатарына шығып отыр.

Бұл орайда, ең әуелі, жалпыұлттық құндылықтарды тереңдету негізінде түбірлі өзгерістерді қажет етіп отырған осы саланың бүгінгі жай-күйін атауға болады.

Мәселен, егер де биік мінберде зерделейтін болсақ, бізде демократияның басты белгісі саналатын сайламалы үдеріс саяси өмірде өзінің орнын тапты. Биылғы жылы конституциялық реформалардың аясында ел Президентінің бірқатар өкілеттіктері биліктің өзге тармақтарына берілді. Осыған орай, Мемлекет басшысы Парламент палаталарының бірлескен отырысында сөз сөйлеп «Біз жүріп келеміз, біртіндеп алға басудамыз, яғни бұл қоғамды демократияландырудың сатыларының бірі... Басқа мемлекеттер өздерінде бар демократияға жүздеген жылдар бойы жүрді... Демократия – бұл жолдың басы емес, бұл жолдың аяғы, ол біздің мақсатымыз», екенін атап көрсетті.

Экономикаға келетін болсақ, Қазақстан нарықтық экономиканың көрнекті үлгілерінің бірі болып табылады. Мысалы, бүгінде Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша Үкімет Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымына (ЭЫДҰ) мүше көптеген елдердің ІЖӨ-нің 15%-ы деңгейі көлеміндегі мемлекеттің экономикаға қатысуын азайту бойынша жұмыс жүргізуде. Мемлекеттің экономикаға қатысу үлесін есепке алғанда, мемлекеттің бақылауындағы және жанама бақылауындағы ұйымдардың ІЖӨ-ге шаққандағы жалпы қосымша құнының (ЖҚҚ) арақатынасы ескеріледі. 2014–2015 жылдардың қорытындылары бойынша ЖҚҚ-ның ІЖӨ-ге арақатынасы 21,1% және 19,1%-ды құрады.

Мемлекеттің экономикадағы қатысуын қысқарту мыналар арқылы қамтамасыз етіледі:

- мемлекеттік меншікті жекешелендіру және квазимемлекеттік сектордағы активтерді іске асыру;

- ұлттық холдингтерді трансформациялау;

- Кәсіпкерлік кодексте қарыстырылған «Yellow Pages Rule» қағидаттарын іске асыру.

2016-2020 жылдарға арналған жекешелендірудің кешенді жоспа-рында 780 ұйымды, оның ішінде мемлекеттік меншіктегі 64 барынша ірі компанияларды, атап айтсақ, «Самрұқ-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры, «Бәйтерек», «ҚазАгро» акционерлік қоғамдары, «Самрұқ-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» акционерлік қоғамының құрамына кіретін 171 еншілес және тәуелді ұйымдарды, сондай-ақ, жекешелендірудің, мемлекет-жеке меншік бағынышты әріптестікгі және тарату нәти-жесінде бәсекелестік ортаға берілген 545 кәсіпорынды іске асыру қарастырылған.

Қабылданған шаралар мемлекеттің экономикағы қатысуын еле-улі қысқартады және елімізде жеке бастамалардың белсенділігін арттырады.

Рухани-мәдени салаға қатысты әзірге мұндай өзгерісті айта ал-маймыз. Әрине, аталған саланы тұтастай нарыққа беру жөнінде әңгіме қозғалып отырған жоқ. Басты мақсат мемлекеттің және аза-маттық қоғамның өзара іс-қимылының негізінде барша руханиятты жаңғырту болып табылады. Бұл орайда, елімізде 2014 жылдан бері қазақстандықтардың жоғары руханилығы мен мәдени ментальдығы-ның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруға бағытталған Қазақстан Республикасының мәдени саясатының тұжырымдамасы іске асы-рылуда. Мәдениет руханияттың іргесі ажырағысыз құрылымы екені аян. Ал, кейінгі жылдары мәдениеттің ең негізгі өзегі рухани салада түбірлі жаңғырулар жүргізілген жоқ.

Елбасының бағдарламалық мақаласы – бұл, ең әуелі XXI ғасырда шынайы өмірде ұлттық сананы айқындайтын және қоғамдық сананы өзгерту жолдарының жалпы бағыттарын белгілейтін дүниетаным-дық-идеологиялық мақала. Оның мақсаты күшті әрі жауапты адамдар-дың Біртұтас ұлтын құру болып табылады. Мақала кіріспеден, «XX ғасырдағы ұлттық сана туралы», «Таяу жылдардағы міндеттер» атты екі негізгі тараудан және қорытындыдан тұрады.

Ең әуелі, ел Президенті тарапынан бүгінгі таңда адамзат қоға-мы жинақтаған аса зор өркениет тәжірибесіне зерделі талдау жасау бойынша қыруар жұмыс жүргізілгенін көруге болады.

Біздің дәуірімізге дейінгі V–VI ғасырларда өмір сүрген Қытайдың ежелгі ойшылы Конфуций адамның өмірі ең әуелі моральмен ретте-луі тиіс екенін тұжырымдап берді. Бұған білім мен тәрбиенің арқасын-

да қалыптасатын дұрыс адамгершілік әдептердің ережесі ли ұғымын насихаттау негіз болды. Қытай өзінің жүздеген жылдардан бергі өмір салтында Конфуцийдің осы өсиеттеріне барынша адалдығын көрсетіп келеді.

Мемлекет басшысының жоғары рухани дамуға қатысты сөзі дүниетанымдық саладағы жаңғыру бойынша қолданылған жаңаша ұғым. «Сананы жаңғыртудың» мазмұнын негіздей отырып, Президент жаңғырудың 6 бағытын белгілейді:

1. Бәсекеге қабілеттілік;
2. Прагматизм;
3. Ұлттық бірегейлікті сақтау;
4. Білімнің салтанат құруы;
5. Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы;
6. Сананың ашықтығы.

Бұл бағыттардың бәрі барынша өзектендірілген және уақыттың талаптарына нақты жауап береді. Олардың әрқайсысына егжей-тегжейлі тоқталу мақаланың басты міндеті емес екенін ескеріп, біз Екінші және Үшінші жаңғырулар – «Прагматизм» және «Ұлттық бірегейлікті сақтауға» назар аударсақ.

Ел Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «әуелі экономика, содан кейін саясат» атты әйгілі принципі баршаға таныс. Біздің ойымызша, оның сабақтаса дамуы қоғамдық сананы жаңғыртуда айқын көрінеді. Өлемнің жетекші елдерін табысқа жеткізген нақты прагматизм игілікке қол жеткізудің әмбебап кілті болып саналады. Дәл осының арқасында қоғамдық-экономикалық формация ретінде капитализм құрдымға кеткен социализмді біржолата жеңді.

Мақалада біздің ұлттық кодымыздағы прагматизмнің бар екендігіне дәлме-дәл негіздеме беріледі. Ұлы даладағы қатаң табиғи жағдайлар мен шөлейтті жерлердегі тіршілікпен байланысқан көшпенділік дәстүрі ата-бабаларымыздың бойына табиғатпен үндескен өмір салтын, яғни прагматизмді қалыптастырды. Өткен ғасырлардағы қоғамдық-саяси ойдың дамуына талдау жасай отырып, Елбасы радикалдық идеологияның заманы мүлдем келмеске кеткенінін тұжырымдайды. Сол себепті, біздің болашаққа жасалатын ұранымыз реализм және прагматизм болмақ.

XIX ғасырда Германияның ұлы канцлері Отто Бисмарк Realpolitik мемлекеттік бағытын өмірге енгізді. Ол әртүрлі идеологиядан бас тартып практикалық тұжырымдарға басымдық берді. Сондықтан, Елбасының тұжырымы анық: біз жекелеген адамның және тұтас ұлттың мүмкіндіктері мен шектерінің аясында нақты мақсаттарға қол жеткізуді бағдарлауымыз керек.

«Ұлттық бірегейлікті сақтау» атты екінші бағытқа қатысты тоқталсақ, Президент дамудың әмбебап үлгісі болмайтынын нақты жеткізіп, тек ұлттық модельді ғана алға тартады. Бұл тұжырым қазіргі заманғы дәуірдегі ұлт құрылысында аса маңызды болып табылады. Ортақ тіл, мәдениет, тарих – бұлар барлық заманда да қуатты мемлекеттің іргетасы екеніне ешкім дау туғызбаса керек. Бұл бағытта ең әуелі ұлттық рухты атап көрсеткіміз келеді. Бұл жерде біз Мемлекет басшысының «Тарих толқынында» атты келелі монографиясын парақтай отырып, тарихқа қысқаша шолу жасап көрсек. Біздің рухани бастауларымыз қазіргі Қазақстанның аумағында біздің дәуірімізге дейінгі екінші мыңжылдықта өмір сүрген ежелгі арийлерден басталады. Содан кейін саясат сахнасына бірінші мыңжылдықта билік құрған жауынгер сақтар шығады. Бұдан соң ұлы ғұндар дәуіріне кезек беріліп, олар түркілер билігіне дейінгі б.д.д. IV ғасырда өмір сүрді. Одан кейінгі заманда орын алған тарихи оқиғалар еліміздің ақпараттық-мәдени кеңістігінде кең түрде көрініс тапты. Сондықтан, оларды қайта санамалап жатудың қажеті жоқ деп ойлаймыз. Генезистің және біздің ұлттық рухымыздың қалыптасуы мен дамуына екпін берген осындай ортақ құрамдастар бар. Айтылғандарды түйіндейтін болсақ, Мемлекет басшысының ұлттық рух туралы ұсынған тезисі Ұлы Дала елін дамытудың басты қозғаушы күшіне айналады.

Екінші тарау «Таяу жылдардағы міндеттерге» келсек, бұл іс-қимыл жоспары бірінші кезекте Қазақстанның алдағы ұзақ жылдардағы дамуын айқындайтын стратегиялық сипатқа ие.

Осы тараудағы нақты жобалардың қатарында келесі екеуіне жан-жақты тоқталуды жөн көрдік.

Бірінші жоба – бұл қазақ жазуының латын әліпбиіне кезең-кезеңмен көшіру мәселесі. Бұл мәселені өткен аптада бірқатар сарапшылар кең түрде талқылады. Пікір қайталауларға жол бермеу үшін біз тек келесі мәселерді ғана атап өткіміз келеді.

Біріншіден, Мемлекет басшысы латын әліпбиіне көшуді тек бүгін ғана қозғап отырған жоқ, оны 2012 жылы жариялады.

Екіншіден, Қазақстанның дамуында латын әліпбиі арқылы дамудың 11 жылдық тарихи тәжірибесі қалыптасқан (1929–1940 жж.).

Үшіншіден, бір тілдің жалпыадамзаттық немесе былайша айтқанда, «франк лингвасы» бойынша дамуы бұл заңды әрі тарихи құбылыс. Орта ғасырларда арабтар барлық батыс еуропалықтарды осылай атады. Шын мәнінде, сол кезеңдерде франклік билік ерекше салтанат құрды. Бұдан кейін француздардың билікке келу кезеңі басталды.

XX ғасырда біз тағдырдың талқысымен дәйекті тарихи дамудың жалпыға бірдей сүрлеуінен шығып қалдық. Қазіргі таңда біздің елімізге заманымыздың бірегей мемлекет қайраткері, Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың басшылығымен өркендеп жатқан тәуелсіз мемлекетімізді жаһандық деңгейде дамуына жол ашатын латын әліпбиіне көшудің керемет жағдайы туып отыр. Біз мұны «Қазақстан-2050» Стратегиясының басты мақсаттарына қол жеткізудің және әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кірудің бірден-бір мүмкіндіктері деп білеміз.

Біз назар аударып отырған екінші жоба «Қазақстанның рухани жәдігерлері». Мәдениет саласы материалдық және рухани құндылықтардан тұратыны өздеріңізге мәлім. Өкінішке қарай, бұған дейін елімізде киелі құндылықтарға деген тұжырымды көзқарас болған жоқ. Сондықтан, ел Президентінің бастамасы бойынша қолға алынған жоба ұлттық бірегейліктің маңызды рухани тірегі болып табылады.

Әрбір халықтың өзіне тән киелі орындары бар. Мәселен, ағылшындар басты храмы – Кентерберий ғибадатханасын, немістер Кельндегі рим-католик готикалық соборын, француздар Нотр-Дам-де Париді мақтаныш тұтады.

Бізде де мақтаныш ететін қасиетті орындар жеткілікті. Бұлар ежелгі Тараз, Ұлытау, Түркістан, Алтай, Жетісу өңірлері және Бекет-Ата кешені. Алайда, қоғамдық санада бұл орындар туралы бірегей ұғым мен ортақ түсінік қалыптаспаған. Сондықтан, ұлтты ұйыстырудағы аталған стратегиялық міндетті орындауда осы жобаны жүзеге асырудың маңызы аса зор.

Ойымызды қорытындылайтын болсақ, жаңа жағдайдағы рухани жаңғыру баршамыздан жаһандық өзгерістерге және жаңашылдықтарға дайындықты және ұмтылысты қажет етеді. Өйткені, біз айрықша серпінділікпен жылжып жатқан зымыран уақытта өмір сүрудеміз. Әлемге танымал америкалық экономист Джон Коттер өткен ғасырдың 90-ы жылдары өзінің «Өзгерістердің алдында» атты кітабында бәсекелестерден ілгері болу үшін міндетті түрде өзгерістерді алдын-ала біліп, оны басқара білу қажеттілігін айтқан болатын. Аталған тезис біздің заманымызда да өзінің өзектілігін жойған жоқ.

Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында жаңа тарихи кезеңге тән қатерлер мен тәуекелдерге жан-жақты баға бере отырып, рухани жаңғыру арқылы болашаққа деген өзінің терең көзқарасын білдірді.

Сондықтан, Мемлекет басшысы атап өткендей, еліміздің әрбір азаматы бүкіл қоғам, саяси партиялар мен қозғалыстар, барша мемлекеттік органдар ағымдағы жағдайға талдау жасап, біздің қай жерде тұрғанымызды анықтап, әрбіріміздің не істеу керектігімізді жете ұғынуы керек.

Біз біртұтас ұлы ұлттың перзенті екенімізді мақтан тұтуға тиіспіз. Біздің жолымыз айқын: Жаңару арқылы жарқын болашаққа жетейік!

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 17 сәуір

КЕЗДЕСУ ЕЛБАСЫ МАҚАЛАСЫНА АРНАЛДЫ

Мұхтар ҚҰЛ-МҰХАММЕД

«Нұр Отан» партиясы Төрағасының
бірінші орынбасары

«Нұр Отан» партиясы Төрағасының бірінші орынбасары Мұхтар Құл-Мұхаммед Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде болды. Онда ол жоғары оқу орнының профессорлық-оқытушылар құрамы мен студенттерінің алдында сөз сөйледі. Кездесу Елбасының «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласына арналды.

«Нұр Отан» партиясы Төрағасының бірінші орынбасары ғалымдарға, ұстаздар қауымына, әсіресе, жастарға Мемлекет басшысының жаңа ғылыми еңбегін табандылықпен мұқият зерттеп шығуға кеңес берді. Мұхтар Құл-Мұхаммедтің айтуынша, бұл мақалада қазіргі Қазақстанның басты рухани құндылықтары айқын көрініс тапқан.

Сондай-ақ, «Нұр Отан» партиясы Төрағасының бірінші орынбасары Елбасы назар аударған мәселелердің дәл қазіргі таңда өте өзекті екеніне екпін түсіре келіп: «Бұл – мақала ғана емес, мазмұны терең, ауқымы өте кең, ұлт руханиятын ХХІ ғасыр биігіне көтеретін рухани жаңғыру бағдарламасы. Елбасының жүрек төрінен шыққан асыл сөздері сіздерге – тәуелсіз Қазақстан жастарына арналған», – деді.

Сонымен қатар, биыл Мемлекет басшысы үш бірдей тарихи бастама көтергенін айтқан партия Төрағасының бірінші орынбасары: «Біріншіден, Елбасы өзінің халыққа арнаған биылғы Жолдауында елімізді технологиялық дамудың жаңа деңгейіне шығаратын Қазақстанның кең ауқымды экономикалық жаңғыруына жол ашты. Екіншіден, ірі экономикалық қайта құрулармен қатар, бірегей конституциялық реформа арқылы мемлекетіміздің саяси жаңғыруын қолға алды. Ал енді Елбасы ғылым, білім, мәдениет пен тарихты тұтастай қамтитын ұлттық рухани жаңғыру бағдарламасын ұсынып отыр», – деді.

Мұхтар Абрарұлының айтуынша, барша қазақстандық, соның ішінде зиялы қауым өкілдері әрдайым ұлт руханияты мен оның

құндылықтарына ерекше назар аударып келді. Латын әліпбиіне тезірек көшу мен тәуелсіз заман жастарының шетел тілдерін меңгеруі қажеттігіне тоқталды. Әрбір жастың ұлт руханиятының қайнар бастауынан сусындап, ата тарихы мен бабалар мәдениетін ардақтай білгенде ғана жан-жақты жетілген тұлға болып қалыптасатынына айрықша мән берді.

«Рухани жаңғыру дегеніміз, ұлттық салт-сана, әдет-ғұрып, мәдени дәстүрлерді берік сақтай отырып, оны жаңа заман жетістіктерімен, жалпыадамзаттық құндылықтармен байыту», деп атап көрсетті партия қайраткері.

Жаһандану жағдайындағы жалпыадамзаттық құндылықтарды меңгеру мәселесіне кеңінен тоқтала келіп, Мұхтар Құл-Мұхаммед: «Біз жақсылықтардан жатсынбауымыз керек. Мәдениет пен әдебиет, ғылым мен білім салаларындағы бүгінгі заман жетістіктері біздің жастарымыздың да ортақ игілігіне айналуы тиіс. Абайдың «Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп» айтқан философиялық өсиетінің мән-мағынасы дәл осындай ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар бірлігінде деп есептеймін», – деді.

Сөзінің соңында «Нұр Отан» партиясы Төрағасының бірінші орынбасары: «Елбасы мақаласында қоғамның рухани ұстыны мен ұлттық идеяның мазмұнын қалыптастыруға қатысты өзекті мәселелерге нақты жауап берілген. «Мемлекет пен ұлт құрыштан құйылып, қатып қалған дүние емес. Ол үнемі дамып отыратын тірі ағза іспетті» деген сөздерде әр буын өкілдерінің ұлттық құндылықтарды өз заманының ең үздік, ең озық жетістіктерімен байытып отыру керектігін жастарымызға айқын түсіндіретін өнеге бар. Рухани жаңғырудың басты бағыт-бағдары да осында», – деді.

Сондықтан, Мұхтар Құл-Мұхаммед Мемлекет басшысы жариялаған бірегей бағдарламалық құжат барша қазақстандықтың жаппай қолдауына ие болатынына сенім білдірді.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 13 сәуір

ЖАРҚЫН БОЛАШАҒЫМЫЗДЫҢ ТҰҒЫРЫ – РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Бектас БЕКНАЗАРОВ

Қазақстан Республикасы Парламенті
Сенаты Төрағасының орынбасары

Егемен еліміздің кемел болашағы туралы Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» деп аталатын мақаласы өз қоғамымызда да, алыс-жақын шет елдерде де қазір қызу талқыланып жатыр. Терең зерделей келе, бұл мақаланың еліміздің рухани дамуына бағыт беретін тарихи еңбек екенін көреміз.

Олай дейтінім, мұнда айтылған ой-пікірлер мен болашақ туралы толғамдар бүкіл қоғамымыздың келешекте қай бағытта дамуы қажеттігін анық та нақты көрсете алатын және соны негіздей алатын тұжырымдарға толы. Ал ел болашағына немқұрайлы қарай алмайтын әрбір адамды бұл тұжырымдар мен толғамдар небір терең ойларға жетелейді, қоғамда орын алып жүрген келеңсіз мән-жайлардың түп тамыры тереңдей берсе, егер оларды жоюға тиянақты шаралар қолданылмаса, елді айықпас ауруға шалдықтыруы мүмкін екендігіне көз жеткізеді.

Солардың біразына тоқтала кету жөн шығар.

Алдыңғы буын аға-апаларымыз жақсы біледі, нарық дәуіріне аяқ баса бастаған алғашқы жылдары теледидардан бір жарнама жиі-жиі көрсетілетін. Онда, тілі енді ғана шыққан бүлдіршін бесігін ұстап тұрып, «өскенде мен миллионер боламын!» деп жар салатын. Міне, сол жас сәбилер қазір отыздан асқан соқталдай жігіт болды. Барлығы бірдей миллионер бола алмаса да, көпшілігі тұрмыс-жағдайын жөндеп алып, енді қоғам істеріне де белсене араласа бастады. Ал енді осы азаматтардың барлығының рухани ой-деңгейі өздерінің жасына сәйкес өсті ме? Өскен жоқ! Оны біз күнделікті өмірден көріп жүрміз.

Мүмкін күнде көріп жүрген соң, көзіміз де үйреніп кеткен шығар, дегенмен, мың өліп, мың тірілсе де адамгершілік пен бауырмалдық қасиетін жоғалтпаған, үлкенге ізет, кішіге құрмет көрсете білген, жан дүниесі

мейірім мен ізгілікке толы қазақ ұлтының ұлттық коды (мен осы сөзді «ұлттық тектілігі» деп те айтар едім) неге теріс өзгеріп келе жатыр?

Аштық пен жалаңаштықты да, сұрапыл соғыс қасіретін де бастан кешірген, ішер ас пен киер киімге жарымай, небір өмір қиындықтарын көрген алдыңғы буын үлкендеріміз, жоғарыда мен айтқан ізгі қасиеттерді бойында бекем ұстап, тектілігіне шүбә келтірмей, өмірден өтіп жатыр.

Ал енді мұндай қиындықтардан бейхабар, қой үстінде бозторғай жұмыртқалаған мына бейбіт заманда дүниеге келген, тамағы тоқ, көйлегі көк, жақсы мен жаманның айырмашылығын оқып та, тоқып та шартараптан біліп отырған қазіргі буынның бойында ізгі тектілік қасиеттер неге азайып барады?

Осындай рухани азудан арылудың жолы қандай?

Бұл сұрақтарға жауапты мен Елбасының осы еңбегінен тауып отырмын. Соңғы кездері қоғамда көтерілетін мәселелердің басым көпшілігі елдің әлеуметтік жай-күйі, тұрмыс-тіршілігі болып келді. Оның да өз себептері жоқ емес. Ал енді, рухани жағдайымыз туралы, оны жаңғыртудың бағыт-бағдарлары туралы айтқан Елбасының өз толғамдары бүкіл қоғамды дүр сілкіндірді. Жаңа тарихи кезеңде, күллі жер жүзінде орын алып жатқан өзгерістерді терең саралай келе, Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына бұл сұрақтардағы өз ұстанымдарын айқындады.

Елбасы толғамдары мен тұжырымдары менің көзқарастарыма да үлкен әсер етті. Солардың ішінде, бұрын біз жиі айта бермейтін ұлттық болмыс, ұлттық сана-сезім және өзім алғаш рет естіген «ұлттық код» деген қасиетті түсініктер қоғам дамуына қалай әсер ете алатындығына жаңа қырынан көз тастадым. Осыны ұғынғандықтан, ұлттық кодты сақтай білуді рухани жаңғырудың ең басты шарты деген Елбасы тұжырымын қоғамның әрбір мүшесінің санасына сіңіруді енді мен біздің ең басты міндеттеріміздің бірі дер едім.

Өткен жылғы демалысымда жол түсіп, бір-екі күн Грозный қаласында болдым. Сонда кездескен әрбір чешен азаматының Қазақ елін, қазақ ұлты мен қазақ халқын қандай жоғары бағалайтынын көріп, керемет әсер алдым. Өз ұлтым үшін сонда бойымды керемет мақтан-ныш кернеді. Сонау бір зұлмат жылдары чешен ұлтының тағдырында қазақ халқы қандай маңызды рөл атқарғаны тарихтан белгілі.

Не көрмеді өр мінезді бұл халық? Ел аман, жұрт тыныш деп келген кеңес дәуірінің соңғы кезеңіндегі әділетсіз соғыстың өзі чешендерге қаншама қайғы-қасірет әкелді. Қаншама отбасының тағдыры талқан болып, нешеме шаңырақтың төбесі ортасына түсті. Осыған қарамастан, бүкіл Чешенстан бойынша бірде-бір жетім балалар үйі, бірде-бір тастанды қарттар үйі жоқ екендігін сіздер білесіздер ме? Себебі, оларда мұндай түсінік те жоқ, туған сәбиін ақшаға сату, тіпті одан сорақысы көшеге, әжетханаға тастау, немесе ата-анасын да лаға қуып жіберу деген нәрсе олардың ойына да кіріп шықпайды. Егер мұндай әрекет байқалса, онда ол өлімнен де жаман масқара екендігі әрбір чешеннің жадында. Бізде де солай емес пе еді, енді қайда бара жатырмыз?

Егер рухани жаңғыру елдің ұлттық тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайтынын Елбасы дөп басып есімізге салып отырған жоқ па?

Осыдан жиырма-отыз жыл бұрын некеде тұрған отбасының бұзылуы 10–15 пайыздай ғана болатын, қазір елімізде бұл келеңсіз көрсеткіш 40 пайызға жақындады, яғни әрбір екі отбасының біреуінде ерлі-зайыптылар ажырасуға келе жатқан үрдіс байқалуда. Бұл жағдай бала тәрбиесіне қандай теріс әсер ететінін айтудың өзі артық шығар.

Елбасы еңбегінде болашаққа деген сенім туралы баса айтылады. Ал мемлекеттің өзі кішігірім отбасылардан тұратынын ескерсек, болашағы бұлыңғыр шаңырақтардан негізі мықты мемлекет қалыптаса ала ма, осы жай бізді мықты ойландыруы керек.

Рухани жаңғыруды бағдар етіп ұстанғанда біздің қоғамға ең бірінші қажет құндылық – ол тәрбие мәселесі дер едім. Өйткені, қоғамымызды тәрбиесіздік мәселесі де аяқтан шала бастады. Оқу-сызуды білетін, озық ақпараттық технологияны меңгерген, сөйте тұра, тәрбиеден жұрдай, қай жағдайда болса да тек жеке басының пайдасын ең бірінші орынға қоятын жастар көбейді. Осыдан қорқу керек.

Осыны ойлағанда, халқымыздың біртуар ұлы Бауыржан Момышұлының мына сөздері еске түседі: «Жаудан да, даудан да қорықпаған қазақ едім, енді қорқынышым көбейіп жүр. Балаларын бесікке бөлемеген, бесігі жоқ елден қорқамын. Екінші – немересіне ертегі айтып беретін ата-әженің азаюынан қорқамын. Үшінші –

дәмді-дәстүрді сыйламайтын балалар өсіп келеді. Оның қолына қылыш берсе, кімді болса да шауып тастауға даяр. Қолына кітап алмайды. Үйреніп жатқан бала жоқ. Үйретіп жатқан әке, ана жоқ!».

Елбасы бағдарында бұл мәселе де қамтылған. Кіндік қаны тамған туған жеріне, өскен ауылы мен қаласына деген сүйіспеншіліктен жүрдай, ақша үшін өзге елге кетіп, қолына қару алып, кісі өлтіріп, қанша қазақтың баласы жүр. Өз елінде жүріп-ақ, пайда табу үшін қолдарын қанға былғап жатқандары қаншама.

Бесігін тербеткен анасынан бастап, тәй-тәйінен жақсы өсиеттерін санасына сіңірген әкесінен жалғастырып, өскен ортасынан ұлтының текті қасиеттерін бойына жинап, дұрыс тәрбие алған бала, әрине, мұндай жат қылықтарға жоламай өседі. Сондықтан, тәрбие мәселесі қоғамымызда қайта көтерілуі керек. Тек сонда ғана біз бүгінгі заманның болмысына сай келмейтін батыстық жаңғыру үлгісін айналып өте аламыз және сол жат үлгідегілерден өреміз де, санамыз да биік болады. Нағыз тәрбиенің жарқын үлгілерін тәл тарихымыздан, бабаларымыздың өмір салтынан көре алатынымызды Елбасы есімізге салып отыр. Бар мәселе енді өзімізде, нұсқаған бағдарды ұстана алатын өз санамызда.

Ғаламторды тереңірек зерделесеңіз, Елбасының бұл сөздерін ұлтшылдықпен теңестіріп жатқан сәуегей саясатшыларды да көресіз. Осындай теріс пікірлердің туындайтынын сезген де болар, аталған еңбегінде Елбасы: «Рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды», деп көрсеткен. Расында да, ұлтшылдық деген ұғымға біз тек сонау кеңес дәуірі психологиясымен ғана емес, оның түрлі қырын көрсете алатын жаңаша көзқараспен де қарай алуымыз қажет деп ойлаймын. Кезінде ғұлама жазушы Ғабит Мүсірепов бұл туралы: «Бүгін ұлтшылдықпен күрес болып жатыр. Ертең ұлтсыздықпен күресеміз!» деген екен. Сол айтылған ұлтсыздықтың неге әкелетінін қазіргі заман өзі көрсетіп отыр.

Елбасының бұл еңбегінен туындайтын тағы бір мәселе – ол тәрбиені біліммен ұштастыру мәселесі. Біз соңғы кезде білімге неғұрлым көп көңіл бөле отырып, салт-дәстүрлеріміз арқылы бойға сіңірілетін ұлттық тәрбиемен қабыспайтын, жалаң білімнің қоғамға пайдасы шамалы екендігіне тиісті көңіл бөліп те жүрген жоқпыз. Өз елімізде

болсын, шетелде болсын, терең білім алып, сол білімін туған елінің жаңғыруына емес, сол өзі уақытша қарны тойған жат елдің мүддесіне жұмсағысы келетін білімдар жастар да аз емес. Сондықтан да болар, Елбасы өз еңбегінде «Туған жерге туыңды тік» деген халық нақылына да тоқталып, отансүйгіштік қасиеттің қыр-сырын жіктейді.

Бір қуантатыны, қазақ халқы үшін «тектілік» деген жай сөз емес, оның негізінде бабаларымыздан бізге мирас болып жеткен адамгершілік қасиеттердің жиынтығы бар, бізде осы қасиеттерді бойына сіңіруге талпынатын жастар да көп. Елбасының аталған тарихи еңбегі замандастарымыз үшін де, еліміздің ертеңгі болашағы – жастар үшін де ізгілікке толы рухани жаңғыруға жетелейтін бағдар болатындығына сенімдімін.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 21 сәуір

НОВЫЕ ГОРИЗОНТЫ ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ

Владимир БОЖКО

Заместитель Председателя
Мажилиса Парламента Республики Казахстан

С начала нынешнего года Президент Нурсултан Назарбаев выступил с тремя масштабными инициативами, направленными на дальнейшее всестороннее развитие государства и общества, – это конституционная реформа, Послание «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» и статья «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», которая призывает к духовному возрождению и построению единой нации.

Лидером нации поставлена задача опережающей модернизации общественного сознания, которая не просто закономерна и логически дополняет политическую и экономическую модернизацию, но и выступает их ментальной основой. В основе этой задачи лежат глубокие объективные закономерности развития государства и общества: без модернизации общественного сознания невозможно обеспечить кадровую составляющую для Третьей модернизации, нельзя создать эффективную общественно-политическую среду для осуществления масштабного экономического и социального прорыва.

В новой реальности ключевым принципом нашего развития должно стать внутреннее стремление каждого казахстанца к обновлению, конкурентоспособности, прагматизму, которые базируются на культуре знания и открытости сознания. При этом наш национальный дух, собственный национальный код должны опираться на гражданские начала, быть восприимчивыми к инновациям и модернизационным трендам при сохранении национального «Я».

Безусловно, мы строим гражданскую нацию с опорой на общие духовные и исторические ценности, которые выступают основой нашей консолидации и единства. Успешная модернизация страны также возможна только при широкой общественной поддержке. Поэтому Ассамблея народа Казахстана, обладающая огромным гражданским

потенциалом созидания, призвана внести свой весомый вклад в укрепление казахстанской гражданской идентичности, единства и согласия в обществе как базовой и фундаментальной основы процессов стратегического преобразования Казахстана.

Уже в текущем году все структуры ассамблеи активно включились в реализацию задач политической, экономической и духовной модернизации. Это – этнокультурные объединения, советы общественного согласия, матерей, научно-экспертное сообщество, кафедры АНК во всех регионах, все этнические СМИ, дома дружбы и другие. Сразу же после опубликования статьи Главы государства Ассамблея народа Казахстана выступила с обращением к соотечественникам, которое, по сути, призывает всех казахстанцев взять на себя личную гражданскую ответственность и принять активное участие в реализации программы «Рухани жанғыру».

Самое главное – на десятилетия вперед задан четкий вектор работы ассамблеи на основе новой идеологической платформы, творчески развивающей уже достигнутые результаты в сфере идентичности и единства. В статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» даны глубокие теоретические основы формирования единой нации в контексте модернизации общественного сознания, связанные с сохранением культурного кода, идентичности культуры, обычаев.

Серьезным проектом является поэтапный переход казахского алфавита на латиницу. Эта задача связана с особенностями современной технологической среды, коммуникациями, а также научными и образовательными процессами в XXI веке.

Проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» позволит вывести на качественно новый уровень подготовку кадров, адаптированных к глобальной конкуренции знаний. Прежде всего в гуманитарной сфере, потому что именно дефицит гуманитарного знания в глобальном мире приводит к тому, что технологический прогресс человечества не сопровождается социальным прогрессом. Ведущие американские компании в последнее время стали приглашать специалистов с гуманитарным образованием. Это не случайно, ведь именно этим людям предстоит заглянуть за горизонты будущего развития мира.

И конкретная задача Главы государства воспринимается как ответ на веление времени: «Начатые нами масштабные преобразования должны сопровождаться опережающей модернизацией общественного сознания». Поэтому программа духовной модернизации Главы государства – это документ, требующий всестороннего осмысления и обсуждения с точки зрения его претворения в жизнь. Речь идет о конкретном понимании понятия модернизации для народа Казахстана в контексте современности.

Президент абсолютно прав в том, что уроки модернизации XX века для нашего народа во многом трагические. Только в период голощекинской кампании насильственной коллективизации казахский народ лишился половины своей численности. В истории человечества эта трагедия заняла особое место как чудовищное преступление. Был нанесен огромный ущерб демографии нашего народа, его национальным устоям и традициям. В то же время в XX веке Казахстан добился заметных успехов, в числе которых индустриализация, здравоохранение, образование, наука. Тем не менее, мы должны ясно понимать, что модернизация усилила социально-экономический потенциал Казахстана как территории, но модернизации нации не произошло.

А подлинная национальная модернизация началась только после обретения Казахстаном независимости на основе долгосрочной Стратегии Главы государства. Потенциал каждой нации в мире прямо связан с умением извлекать уроки из истории, способностью обретать полезный опыт. Глава государства как выдающийся реформатор призывает наш народ кардинально пересмотреть свое мировоззрение. «Открытость и восприимчивость к лучшим достижениям, а не заведомое отталкивание всего «не своего» – вот залог успеха и один из показателей открытого сознания», – убежден Президент.

Эпоха перемен поставила перед нами весьма актуальный вопрос: будет ли наш будущий успех основан только на экономической и технологической трансформации? Очевидно, что нет. Нам нужна конкурентоспособная культура, уходящая своими корнями вглубь истории и национальных традиций, и в то же время наша страна обретет новый облик в мировом сообществе государств.

Императивом нынешнего сложного времени является то, что крупные успехи в экономических реформах имеют идеологическое измерение и основу. Пожалуй, впервые за 25-летнюю историю нашего государства Президент с такой предельной ясностью и силой акцентировал тему сохранения духовного кода нации. Он призывает, с одной стороны, вспомнить традиции предков, а, с другой – в соответствии с требованиями нынешней рациональной эпохи стать прагматиками. И тут же дает четкое определение современного прагматизма: «точное знание своих национальных и личных ресурсов, их экономное расходование, умение планировать свое будущее». Нужно также обратить особое внимание на то, как Глава государства трактует задачу расширения горизонта национального самосознания.

Первое: никакая модернизация не может иметь места без сохранения национальной культуры. Второе: чтобы двигаться вперед, нужно отказаться от тех элементов прошлого, которые не дают развиваться нации. Другими словами, нам предстоит обеспечить преемственность между прошлым и будущим, мы должны взять самое лучшее и отбросить все устаревшее. При этом Президент высказал принципиальную мысль: «Никто не вправе навязывать нам свое субъективное видение истории».

На пути реализации Третьей модернизации наш народ должен явить миру новый облик передовой нации, идущей в ногу с истинным прогрессом, справедливо гордящейся своими историческими истоками, культурными традициями, но не страдающей пороками ксенофобии. Это будет не «сомнительная идеология», а открытое мировоззрение, ставящее во главу угла современный прагматизм. Казахстан всегда был против революционных катаклизмов.

Наш путь – это эволюционный переход от экономики к политике, продуманная стратегия поэтапных реформ. Такой подход обеспечил феноменальный успех трансформации казахстанского общества.

В условиях глобализации важнейшей тенденцией является стремление овладеть мировыми языками, прежде всего, английским языком. Надо признать, что наша молодежь не сможет приобщиться к лучшему мировому опыту и передовым достижениям, если не приступит к изучению английского языка, ставшего «лингва франка»,

то есть языком глобальных коммуникаций. Нам надо решительно поддержать и предложение Президента перехода на латинский алфавит казахского языка. Это, по сути, цивилизационный выбор.

В сфере образования будет реализована не имеющая аналогов в мировой практике программа: на казахский язык будет переведено с различных языков 100 лучших учебников. Это придаст мощный импульс вхождению Казахстана в мировое образовательное пространство.

Особое значение будет иметь проект «Современная казахстанская культура в глобальном мире». Казахстан представит миру лучшие образцы своей культуры, что повлечет за собой ее конкурентоспособность на международном уровне. Мы должны знать и почитать не только героев славного исторического прошлого, но и в должной мере ценить наших выдающихся современников. На это нацелен президентский проект «100 новых лиц Казахстана».

Поскольку основным принципом концепции духовной модернизации является гармонизация прошлого и будущего, нужно иметь в виду следующее: приобщаясь к мировым достижениям, мы обязаны сохранить нашу национальную идентичность. Поэтому Президент предложил принять программу «Туған жер», которая перейдет в более широкую установку – «Туған ел».

Данная концепция имеет принципиальное значение, поскольку национальная идентичность – категория более устойчивая и консервативная, нежели экономический прогресс. Модернизация культуры предполагает и развитие цивилизованной политической культуры, укрепление общественных институтов. Президент призывает правильно усвоить горькие уроки XX века – века революций, войн и катаклизмов. Наши традиции не должны обрастать мишурой в виде дорогостоящих атрибутов «ярмарок тщеславия».

Бережное отношение к экологии, вежливое общение между собой, милосердие, казалось бы, азбучные истины, признаваемые всем обществом, но пока плохо воспринимаемые на индивидуальном уровне. Не воспитав в себе высокую мораль и культуру прагматизма, мы не сможем привить их детям, будущему поколению. И это тоже вопрос цивилизационного выбора. Мир постоянно меняется, появляются новые научно-технические достижения, новые производства

и технологические процессы, но именно культура и национальные традиции не подвержены переменам.

Программа духовной модернизации Главы государства – это идеологическая основа экономической, технологической модернизации Казахстана в противоречивую эпоху потрясений, катаклизмов, но и прогресса и развития. Мы, казахская нация, пройдя через духовную модернизацию, займем достойное место в цивилизованном мире. Это наш исторический выбор. Он зиждется на стратегических установках Главы государства.

Ведь Родина – это не только земля, территория, но и единая социально-культурная общность носителей общих мировоззренческих ценностей, языка, традиций, обычаев.

Поэтому важно, чтобы смысл и положения статьи Президента дошли до всех слоев населения. Обсуждение должно активно вестись на уровне всего гражданского общества.

В этом направлении Ассамблея народа Казахстана сыграет очень важную роль как драйвер и эффективный проводник идей и созидательной политики Главы государства.

Уверен, что новые масштабные задачи модернизации общественного сознания, поставленные Лидером нации, откроют перед нашим народом новые горизонты духовного развития.

Казахстанская правда, 17 июля 2017 г.

СОХРАНИТЬ НАШЕ НАСЛЕДИЕ

Бырганым АЙТИМОВА

Председатель Комитета по
социально-культурному развитию и науке
Сената Парламента Республики Казахстан

Триединая задача модернизации нашей страны решается в полном смысле этого слова. Определены векторы важнейшего обновления политического и экономического развития. Недавно внесены изменения в Конституцию. Программная статья Президента «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» направлена на третью часть модернизации общественного сознания сильной нации, на которой зиждется любое государство. Елбасы предлагает повысить ответственность за будущее страны всех казахстанцев через призму духовного самосознания.

Вопросы сохранения национальной идентичности казахского народа все эти годы обсуждались в кругах интеллигенции и общества в целом. Наши известные обычаи, сложившиеся веками традиции, устное музыкальное и поэтическое творчество, язык и другие составляющие, устойчивый пласт духа нации были, есть и должны быть основой нашей духовной культуры. Президент выносит на повестку дня, наряду с поднятием уровня общественных и гуманитарных наук, культом знаний, возвращение исконных понятий и чувств патриотизма.

Необходимо акцентировать внимание не только государственных структур, но и граждан страны на краеведческую работу и любовь к малой родине. Ведь невозможно научиться любить страну и народ, если ты не испытываешь любовь к земле, где родился и вырос. Такая программа, как «Туған жер», а впоследствии «Туған ел», весьма актуальна для молодежи. Язык – одна из важнейших составляющих национальной идентичности, вот почему в программной статье Президента на самое ближайшее время поручается подготовить поэтапный переход казахского языка на латиницу.

Вопрос перехода на латиницу обсуждался в научной среде еще тогда, когда я была министром образования в 2004–2006 годах. В те годы

мы объясняли, что этот вопрос важный, но его нужно внимательно изучить, рассмотреть и вернуться к этой теме тогда, когда это будет возможно. Сегодня Глава государства говорит о том, что время наступило.

В современной действительности такая трансформация продиктована особенностью современных коммуникаций и скоростью информатизации. Правительству предстоит кропотливая, продуманная и ответственная работа по началу перевода казахского языка на латинскую графику. И здесь без привлечения опытных специалистов, создания государственной комиссии, без изучения опыта зарубежных стран не обойтись.

Депутатам предстоит выполнить огромный объем работы для реализации предложений Президента. Сейчас мы должны будем рассмотреть все предложения Правительства, государственных органов по реализации конкретных задач. Предстоит пересмотреть законы о культуре, архитектуре, образовании, туризме. Мы должны определить все объекты культурного наследия, которые требуют восстановления и реставрации, а также создать инфраструктуру и сделать их доступными для туристов. Это касается не только более 220 памятников истории и культуры республиканского уровня, но и тысячи объектов в регионах и особенно интересующих многих людей мест, таких как Байконур, объекты нематериального культурного наследия казахов. Мы, депутаты, будем разъяснять народу всю ценность предложенной Президентом Казахстана духовной модернизации и необходимость реального включения всех на достижение целей – быть среди наиболее развитых стран мира.

Казахстанская правда, 19 апреля 2017 г.

ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ КӨШУ – ДҰРЫС ҚАДАМ

Мәулен ӘШІМБАЕВ

Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісі
Халықаралық істер, қорғаныс және қауіпсіздік
комитетінің төрағасы

Бүгінгі таңда қазақ тілін латын әліпбиіне көшіру мәселесі бірінші рет көтеріліп отырған жоқ. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың бірнеше жыл бұрынғы Жолдауында бұл тақырып нақты атап көрсетілген. Біздің ойымызша, бұл дұрыс қадам әрі еліміз үшін үдемелі ілгерілеушіліктің қадамы.

Қалай десек те, белгілі бір өтпелі кезең қажет болатынын, тиісті қиындықтар туындауы мүмкін екенін түсінуіміз қажет. Осы тұрғыда халықты даярлауға, түсіндіру жұмыстарын жүргізуге қажетті ғылыми жұмыстарға байланысты шаралар қамтылатыны анық. Стратегиялық басым мақсаттар тұрғысынан алғанда, біздің латын әліпбиіне көшуіміз еліміз үшін дұрыс қадам деп пайымдаймын. Себебі, ол біздің мемлекеттің ұлттық мүддесіне сай келеді.

Бүгінде экономикалық ахуал тұрақталып келе жатқандықтан, конституциялық реформадан соң, Қазақстанның ұзақ мерзімді мүдделерін қамтамасыз етуге бағытталған қандай да бір стратегиялық қадамдарды іске асыру қажет. Сонымен қатар, заңнамалық бағытта маңызды жұмыстардан кейін Мемлекет басшысы осындай бастаманы жариялады. Бұл шешімді, әрине, қолдаймыз.

Ал латынға көшу шаралары кезең-кезеңмен жүруі тиіс. Осы орайда, мемлекеттік органдар бұл бағыттағы процесті лайықты деңгейде, яғни жоспарлы негізде іске асыруы қажет. Атап айтқанда, алда атқарылатын шаралар аясында Үкімет сауатты бағдарламаны құруы тиіс. Түсіндіру жұмыстарын, кеңестерді байыппен жүргізу керек. Осыдан кейін біртіндеп латын әліпбиіне көшіруді іске асыруға болады.

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев «Егемен Қазақстан» газетіне шыққан мақаласында латын әліпбиіне көшудің нақты кестесін әзірлеуді тапсырған болатын. Елбасы 2017 жылдың аяғына дейін

ғалымдардың көмегімен, барша қоғам өкілдерімен ақылдаса отырып, қазақ әліпбиінің жаңа графикадағы бірыңғай стандартты нұсқасын қабылдау керектігін де жеткізді. Ал 2018 жылдан бастап жаңа әліпбиді үйрететін мамандарды және орта мектептерге арналған оқулықтарды дайындауға кіріскен дұрыс дегені құптарлық іс.

Егемен Қазақстан 2017 ж. 13 сәуір

ЕЛБАСЫНЫҢ МАҚСАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ

Жабал ЕРҒАЛИЕВ

Қазақстан Республикасы
Парламенті Сенатының депутаты

«Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады», – Нұрсұлтан Назарбаев («Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» еңбегінен).

1. ТАРИХТЫҢ ӨТКЕНІ САБАҚ, БОЛАШАҒЫНАН ҚАПЫ ҚАЛМАЙЫҚ

Жер төсінің кіндігінен көтерілген зымыранның әп-сәтте, тіпті көзді ашып – жұмғанша ғарыш кеңістігіне шығатын бүгінгі шапшаң заман үшін қазақ елі Тәуелсіздігінің жиырма бес жылы да қас-қағым сәт. Алайда, тарихтың осы бір аса қысқа мерзімінде Қазақстанның әлемдік және халықаралық аренадағы орны, беделі мен абыройы ертеден қалыптасып, ертеден қуатты мемлекет болып орныққан елдерден кем түсіп отырған жоқ. Бұл бір ғана адамның, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың ерлігі мен жігерінің, ақылы мен парасатының, даналығы мен даралығының, көрегендігі мен кемеңгерлігінің арқасы екендігін айтар едік!

Біз тәуелсіздікті Кеңес өкіметінен қалған ауыр зардаптарымен қабылдап алып едік. Бұл зардаптар сонау патшалық Ресейдің отарлау саясатынан басталып, коммунистік жүйенің өктемдігімен жалғасып жатқанды. Жаратылысынан тұла бойында адалдығы мен өзгеге деген сенгіштігі бар, жатты жақынындай сыйлар адал ниеті бар, «кең болсаң, кем болмасың» деген пейілі бар Ұлы Даланың кеңістігін жайбарақат жайлап жатқан бейкүнә қазақты «бөліп ал да, билей бер» саясатымен жіліктеп алғандар өздерінің жат тілдерімен, жат діндерімен, жат ғұрыптарымен өзегімізге құрт түсірді.

Қазақтың рухани жан дүниесіндегі сол жегіқұрт әлі де тірі, әлі де ой мен сананы жеп жатыр. Сол жегіқұртты жоямыз, жегізбейміз деген

ұлт саналыларын Кеңес өкіметі түрлі залымдық саясатпен тірідей көмді, жалған жаламен атты, асты, жер аударды. Есімдерін атамақ түгілі, көбінің сүйектерін де тапқызбай қойды. Ұлттың қаймағын ойсырата сыпырып, мұның ақырын халқымыздың ашаршылыққа ұрынуына әкеліп бір тіреп алды да, Ұлы Отан соғысының қанды қырғынына салды.

Тап жауларын да, халық жауларын да аптығып «жеңе» білгендіктен, Отан жауы – фашистерді де ойсыратып, жусата жеңдік. Енді тынысымыз кеңір, енді жақсы тұрмыс болар, енді көсегеміз көгерер деген едік. Сори қалың халқымыздың бұл үміті де ақталмады. Қазақтың жерін игеру керек деген ұранмен «тың көтеру» шықты алдымыздан. Обалы нешік, қазақ даласына жаңа трактор мен соқаның құлағын ұстайтын комсомолдық желкөңілділер де ағылып келіп жатты. Бірер жылдың ішінде өз ата-бабасының жерінде қазақтың саны азайып шыға келді.

Аз халықты аздыру да, тоздыру да оңай. Соның басы қазақтың тілін керексіз етті. Қазақ мектептері жабылып жатты. «Сендерді нанға да тойғыздық, тәрбиелеп адам қылдық, білім бердік», деп миды шайқап, насихат айтты. Осылары рас шығар, бекерге қазақ болып туған екенмін дейтін дүбәра ұрпақ жетіле бастады. Олар жетілген сайын қазақтың сори да қалындады. Енді келімсектердің сөзін сол дүбәралар сөйлейтін болды, солардың сойылын өз халқының маңдайына сол дүбәралар соқты. Келімсектер масайрап, іштен күліп, өз құлдарының қылығын рахаттана қарап, бақылап тұратын болды. Біз сөйтіп, сол кезеңдерде тұтас қазақ ұлты болып қалыптаса алмадық.

Міне, біз осындай да сорақылықтан сориымыз қайнаған халық едік. Сол сори қайнаған, былайша айтқанда, «мың өліп, мың тірілген» қазақтың аяқасты болып жатқан басын да, намысын да жерден көтеріп алған тағы да сол Нұрсұлтан Назарбаев болатын!

Әлемнің алтыдан бір бөлігін алып жатқан Кеңес Одағы ыдыраған тұстағы Қазақстанның экономикалық та, әлеуметтік те жағдайы аса қиын болғаны белгілі. Жаппай жұмыссыздық жайлады. Мұны көз көрді. Дүкен сөрелері бос тұрды. Өзге дүниені қойып, қара сабын іздеп сабылды. Міне, сол жоқшылық пен таршылық, айнала төңіректегі қарулы қақтығыстар мен берекесіздік жайлаған тұста, «осы біз

қазақ өз бетімізбен ел бола аламыз ба екен?» деген күдік пен күмән де кеулеп, соны ойласаң болды, ұйқың шайдай ашылар алакөңіл шақта Нұрсұлтан Назарбаев тәуелсіздікті тұғыр етіп, тарих сахнасына шықты. Иә, шықты да Қазақ елінің ұлы тарих сахнасындағы көшін бастап, әлемге жол тартты. Сөйтті де, Әлемге, Ғарышқа, Болашаққа жол ашты!

Біз өз тәуелсіздігіміздің ширек ғасырдан астам кезеңінде Елбасының ақыл-парасатымен, басшылығымен экономикалық-әлеуметтік салада сәтті жаңғырулар өткіздік. Нұрсұлтан Назарбаев жыл басында халыққа Жолдауында Қазақстанның Үшінші жаңғыруы басталғанын жариялап, саяси реформа мен экономикалық жаңғыру қолға алынды. Елбасы Қазақстанның әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылуының барлық алғышарттарын жасай алды. Нұрсұлтан Назарбаев, сондай-ақ, Тәуелсіз Қазақ елін құра отырып, тұрақтылықтың кепілі бола алатын мемлекет құрудың назарбаевтық моделін қалыптастыра білді. Сол назарбаевтық модель қазір бүкіл әлемге үлгі бола алды.

Енді біз рухани жағынан жаңғыруымыз керек. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты жаһандық философиялық терең мәні бар тұжырымды еңбегі тағы да сол Қазақ еліндегі, тіпті әлем бойынша тұрақтылық пен бейбіт өмірлі мемлекет құрудың назарбаевтық моделінің бүгінгі және келер ғасырлардағы адамзат баласының болашағы жайлы ойлы жалғасы дер едік.

«Әлем қарқынды түрде өзгеріп келеді. Бұл – жаңа жаһандық болмыс, оны біз қабылдауға тиіспіз!», – Нұрсұлтан Назарбаев

(«Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауынан)

2. САНАНЫҢ ЖАҒЫРУЫ – ҰЛТТЫҢ САПАЛЫҚ ЖАҒАРУЫ

Қазақта «санасына берсін» деген сөз бар. Дана халқымыздың осы бір ауыз сөзінің төркінінде адам баласының ойы ашық, көкірегі зерек, өз заманы мен өз ортасының ахуалын терең зерделей алар қабілеті мен сезім түйсігі болса етті деген ой жатқандай. Енді біз айтып отырған осы ой ашықтығы, көкірек зеректігі, өз заманы мен өз

ортасының ахуалын терең зерделей алар қабілет пен сезім түйсігін жаңғыртудың жаңа кезеңі келгендігін білдіргендей.

Осы орайда, Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты пайымды көзқарасын қызыға оқып шықтым. Әлі де оқып, әлі де зерделеу үстіндеміз. Бұл жай – бір мақала емес, бұл бүгінгі заманның айнасы, болашақтың бағдары. Елбасы ХХІ ғасырдағы ұлттық сананың негізгі тұғырнамасын терең саралай отырып, жаһандық философиялық тұжырым жасағандығын айту абзал.

Елбасының осы сананы жаңғырту философиясы бір ғана бізді, яғни қазақстандықтарды ғана емес, әлем халқын, барша адамзатты ойландырар деген ұстанымдамын. Өйткені, Нұрсұлтан Назарбаев жалпыадамзаттық мәселені алға тартып отыр. Ендігі адам баласы қандай болуы керек және де бүгінгі аласапыран заманда өзінің адами бітім-болмысынан ажырап, тіпті ой-санасы адаса да бастаған адамзаттың не істеуі керек? Елбасы осы бір өзекті мәселеге жауап береді.

Біз ендігі әңгімемізді өзімізге, яғни Елбасының «еліміздің мықты, жауапкершілігі жоғары біртұтас Ұлт болу көзқарасымен» байланыстыра айтар болсақ, бұл мәселенің әбден орынды айтылғандығы көңілден шықса керек. Өйткені, ХХІ ғасырда қалыптасар ұлттық санамыз біздің ұлт есебінде сақталып қалу мен Мәңгілік Ел болу ұлы мұраттарының жүзеге асуының алғы да басты шарты болары анық. Осы ХХІ ғасырдағы ұлттық сана жайында айта келіп Елбасы «Күн санап өзгеріп жатқан дүбірлі дүниеде сана-сезіміміз бен дүниетанымымызға әбден сіңіп қалған таптаурын қағидалардан арылмасақ, көш басындағы елдермен тереземізді теңеп, иық түйістіру мүмкін емес. Өзгеру үшін өзімізді мықтап қолға алып, заман ағымына икемделу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойға сіңіруіміз керек», дегенді алға тартады.

Өйткені, аузымыздың суы құрып айтып келген батыстық жаңғырудың бүгінгі заманның болмысына сай келмей, ол әлемде кей жағдайда наразылық тудырып отырғандығы да бар. Әр ұлттың өзінің ғасырлар бойы қалыптасқан асыл ойлары мен ізгі амалдарын және де жақсы кісілік бітім-болмысын, салты мен дәстүр, ғұрпын сақтау бүгінгі күні жалпыадамзаттық үлкен мәселеге айналып отыр. Адамзат өмірі мен тұрмысына ғылым мен техника жетістіктері және ақпараттар ағыны араласқалы кез келген ұлттың санасына ауыр салмақ түсе

бастады. Ол салмақ ұлттың санасына идеологиялық және саяси жүк болып артылғанын да бағамдар едік.

«XX ғасырдағы батыстық жаңғыру үлгісінің бүгінгі заманның болмысына сай келмеуінің сыры неде? Меніңше, басты кемшілігі – олардың өздеріне ғана тән қалыбы мен тәжірибесін басқа халықтар мен өркениеттердің ерекшеліктерін ескермей, бәріне жаппай еріксіз таңуында», деген Елбасының тұжырымына тоқтай отырып, заманның қазіргі ахуалын алыңыз. Батыс кейбір өзге халықтар үшін ар мен ұяттың ісі болып табылатын әдептерді мойындағысы жоқ. Кейде бейәдеп, тіпті адам баласының жаратылысына жат тағылық әрекеттерді заңдастыруға дейін баруы, мұны «демократия, адам құқығын сыйлау» деп дәріптеп, сол бейәдеп қағидалар әлемнің кез келген елінде көрініс табуы керек деп талап та қоюы қандай қисынға сыяды?! Бәлкім, содан да болар, бүгінгі күні Батыс пен Шығыс арасындағы және де түрлі діндер арасындағы қарулы қақтығыстар барған сайын өрши түсіп отыр. Бұл, бәлкім, әр халықтың өз ары мен ұятын, бітім-болмысын, халықтық сипатын таза күйінде сақтап қалудың қақтығысы да болар.

Әрине, біз бейбіт өмірді де, кез келген халықтың өзіне тән ары мен ұятын, бітім-болмысын, халықтық сипатын сақтап қалуды қарулы қақтығыстар арқылы шеше де алмаспыз анық. Бұл орайда, біздің Елбасының ұстанымы, кез келген даулы мәселені келіссөздер арқылы бейбіт жағдайда шешу және ендігі дүниені революциялық емес, эволюциялық жолмен өркендету мәселесі бүгінгі жаһандану заманының әлемдік ұстанымына айналуы керек. Өйткені, кез келген революцияның да, кез келген төңкеріс пен кез келген қарулы қақтығыстың да адамзат баласына әкелген қайғысы мен қасіретінің тек бір ғана XX ғасырдағы тарихынан-ақ ой түйіп, сабақ алуға болар еді.

«Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай», деген Елбасының осы бір өте маңызды тұжырымына орай ой қосар болсақ, ендігі арада бізді сол ұлттық кодымызды сақтау мен соны дүниеге келген, алдағы уақытта да дүниеге келер ұрпағымыздың бойына қалай сіңіреміз деген мәселе ойландырса етті. Ал бұл орайда, ойланатын мәселе бар деп санаймыз.

«Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек», дейді Елбасы әрі қарай. Сондықтан да Нұрсұлтан Әбішұлының компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты алға тартып отырған мәселелері біздің қоғамның берік ұстанымына айналып, осы бағытта тынымсыз жұмыстар жүргізуді талап етеді. Сол үшін де Елбасы «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты бағдарламалардың қолға алынуы ол біздің халқымызды ХХІ ғасырдың талаптарына сай даярлаудың алғашқы қадамы екендігін үлкен бір жанашырлықпен айтып отыр.

Елбасы прагматизм мәселесіне келгенде «Қанымызға сіңген көптеген дағдылар мен таптаурын болған қасаң қағидаларды өзгертпей-інше, біздің толыққанды жаңғыруымыз мүмкін емес», дейді. Біз үшін аса маңызды да қажет жай осы деп білеміз! Бұл орайда, Елбасының: «Прагматизм – өзіңнің ұлттық және жеке байлығыңды нақты білу, оны үнемді пайдаланып, соған сәйкес болашағыңды жоспарлай алу, ысырапшылдық пен астамшылыққа, даңғойлық пен кердеңдікке жол бермеу деген сөз. Қазіргі қоғамда шынайы мәдениеттің белгісі – орынсыз сән-салтанат емес. Керісінше, ұстамдылық, қанағатшылдық пен қарапайымдылық, үнемшілдік пен орынды пайдалану.

Бұл – заманауи әлемдегі бірден-бір табысты үлгі, деген ұлағатты сөзін ендігі арада әрқайсымыз әр ісімізде, күнделікті тұрмысымызда жаңғыртып тұруға тиістіміз.

Қазіргі дүние адамының ойлау қабілеті мен көзқарасының да, білімі мен ғылымының көз ашпас шапшаңдықпен дамып келе жатқандығы соншалықты, бүгінгі әлем «жаңа жаһандық болмыстың» қазанында бұрқ-сарқ қайнап, тіпті жұмыр Жерді мекендеп отырған адам баласы тіршілігінің де мазасы кете бастағандай. Міне, осы жағдайда Елбасы «Ұлттық бірегейлікті сақтау» мәселесін алға тартады. «Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын қалаймын. Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас

тарту керек», деген Елбасының осы қағидасы біздің ұлттық жаңғыруымыздың басты әрі мақсатты міндетіне айналуы қажет.

Елбасы өз еңбегінде ұлттық бірегейлік пен ұлттық санамыздың алтын сандығында мәңгі сақталып, әрқайсымыздың ұрпағымыздан ұрпағымызға аманаттап тапсырып, өсиет қылып, мирас етіп қалдырып отырар қасиетті де құнды дүниелерімізді де ашып айтады. «Ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда, ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс», деген Нұрсұлтан Назарбаев және де «Абайдың даналығы, Әуезовтің ғұламалығы, Жамбылдың жырлары мен Құрманғазының күйлері, ғасырлар қойнауынан жеткен бабалар үні – бұлар біздің рухани мәдениетіміздің бір парасы ғана», деп ұлттық санамыздың қайнар көзін ашып көрсеткен деп санаймыз.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты терең мазмұнды бұл еңбегі Елбасының мұның алдындағы «Ұлы Дала ұлағаттары» ой-толғауымен бір мүддемен, ұлттық және жалпы жаһандану заманындағы жалпыадамзаттық мүддемен сабақтасып жатқандығын атап айтар едік. Елбасының осы қос еңбегін ендігі арада Қазақстан қоғамында қалыптасып қалған түрлі жиын-жиналыстарда ғана талқылап қоймай, бұл еңбектер әр қазақстандықтың қолында жүрер, әр шаңырақтың төрінде тұрар зерде кітабына айналса етті.

Рухани жаңару бізге аса қажет! Соны сезіне білу үшін Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» танымдық та тағылымды еңбегін оқиық, тағы да оқиық! Ой түйейік, зерделейік! Санамызды жаңғыртайық!

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 19 сәуір

ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ ӨТУ – ҰЛТ ТІЛІНІҢ БОЛМЫСЫН САҚТАУ

Бақытжан ЖҰМАҒҰЛОВ

Қазақстан Республикасы
Парламенті Сенатының депутаты,
техника ғылымдарының докторы, профессор

Екі ғасырдың тоғысында алған тәуелсіздікті баянды ету, бекіту, өрісін кеңейтіп, өркенін өсіру оңай болған жоқ. Алмағайып уақытта қиындықтың қыспағында қалған халықты ертеңіне сендіріп, көрер жақсылықты көңіліне қондыру үшін де істі тиімді ұйымдастыру керек болды.

Осындай сын сағатта «Менің халқым мынау үрейлі әрі қанды ғасырда тәуелсіздікке расында да зарыға аңсаумен қол жеткізді. Мен осы халықтың жаны мен қанының бір бөлшегімін, сондықтан драмалық ғасырдың соңында маған жасалған сол таңдауға лайықты болуға тиістімін», деп білім-білігімен, өмір тәжірибесімен бел шеше кіріскен Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев тұралап қалған экономиканы көтеруді, жұртты жұмыспен қамтуды халықтың құлдырап бара жатқан әл-ауқатын оңалтуды, кемел келешек иесі жастарды оқытуды, өзге де қиын түйіндерді бірінші кезекте шешуді қолға алды.

Мұндай салиқалы саясат өз нәтижесін берді. Мемлекетіміз ширек ғасыр ішінде елін де, ерін де танытты. Береке-бірлікке, тату тірлікке ұйыған халқымыз достықтың туын көтеріп, білектей бірікті, жұдырықтай жұмылды. Соған куә болғандықтан да елдік жайын айтқанда көкейде көрікті сөз, көркем ой өзінен өзі қанаттанып кетіп жатады екен.

Ел әлеуеті артқан, тамырымыз бекіген соң рухани жаңғыруға бет бұрдық. Мұның да ұлы идеясын Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев ұсынды. Ол оның кемел ойынан, тегеруінді байламынан бастау алып, өзі жариялаған үшінші жаңғырудан тамыр тартып отыр. Бұл дегеніңіз, саяси реформа мен экономиканы жасампаздықпен дамыту, әлемдегі белді де беделді 30 елдің қатарынан орын алу болып есептеледі. Осы бір керемет жұмысты атқару барысындағы мақсаттар мен міндеттер Президенттің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»

атты айтулы мақаласында баяндалды. Елбасының мақаласы шағын болғанмен, көтерген жүгі үлкен.

Арғы-бергі тарихымыз сараланып, ұлттық үлгі әдемі көрсетілген «Мен еліміз мықты, әрі жауапкершілігі жоғары Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынымыз және бұқаралық сананы қалай өзгертетініміз туралы көзқарастарымды ортаға салуды жөн көрдім», дей келіп, рухани код туралы айтып «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніміздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай», дейді. Соңғы мысалдан не аңғаруға болады? Сөзге бой алдырмай, нақты жұмысты атқару керектігін тапсырады. Ақиқатына келсек, бұл мақала мемлекетіміздің ертеңіне бағыт-бағдар, кей тұста батыл қадамдар жасау қажеттігін көрсетіп отыр. Мәселен ұлттық кодты жүйелі жүргізу ісінде ақыл мен парасат алда тұру қажет деп ескертеді. «... Ұлттық кодыңды сақтаймын деп бойыңдағы жақсы мен жаманның бәрін, яғни болашаққа сенімді нығайтып, алға бастайтын қасиеттерді де, кежегесі кері тартып тұратын, аяқтан шалатын әдеттерді де ұлттық сананың аясында сүрлеп қоюға болмайтыны айдан анық», дейді.

Президент даму жолымыз революциялық емес, эволюциялық жолымен болу керектігін де ескертеді. Бүгінгідей құбылып тұрған заманда әр қадамымызды ой тереңінде қорыту керектігін тереңнен қозғап, өткен ғасырдың аласапыранынан дәйектер келтіреді. Одан сабақ алуды ұсынады. Сөзіміз жалаң болмас үшін Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласына көз жүгіртіп көрелік.

«Өткен XX ғасыр халқымыз қасіретке толы, зобалаң да зұлмат ғасыр болды. Біріншіден, ұлттық дамудың көнеден жалғасып келе жатқан өзімізге ғана тән жолы біржола күйретіліп, қоғамдық құрылымның бізге жат үлгісі еріксіз таңылды. Екіншіден, ұлтымызға адам айтқысыз демографиялық соққы жасалды. Оның жарасы бір ғасырдан бері әлі жазылмай келеді. Үшіншіден, қазақтың тілі мен мәдениеті құрдымға кете жаздады», дейді де қазақ тілі әліпбиінің тарихын таратады.

Бұл бір күннің емес, көп жылдың жемісі деуіміз керек тәуелсіздігіміздің алғашқы кезеңінде бұрын болған латын әліпбиін қайта оралту жайы қозғалған. Оған Елбасы үлкен әзірлікпен бірте-бірте келу ке-

ректігін айтқаны бар еді. 2012 жылы «Қазақстан-2050» ұзақ мерзімді қамтыған стратегиясында Президент «2025 жылдан бастап латын әліпбиіне көшуге кірісуіміз керек» деген. Сол ұлы идея пісіп-жетіліп жүзеге асыру қолға алынып отыр.

Түп-тамырымыз бірдей делінетін ағайындар елдігін ала салып латын әліпбиіне көшіп жатты. Бірақ олар сол әліпбиін әлі жетілдірумен келеді. Біздің ел бұл іске салиқалылықпен, жан-жақты ойластырумен табан тіреп отыр.

Латын әліпбиіне өтудің басты тірегі, бұл – ұлт тілінің болмысын сақтау, кей тұста жөнсіз өзгеріске түскен сөздерімізді, әсіресе адам аттарын халықтық қалыппен жазуды жүйелі түрде жүзеге асыру. Кешегі кеңес дәуірінде тіліміздің арқауы босады. Әрлі де нәрлі тіліміз әлсіреді. Сөз құдіретін көп жағдайда ұғына беруден қалғанымызды несін жасырамыз. Сөзге тоқтаған халықтың ұрпағы шұбар тілдің шырмауында қалды, соның зардабы әлі жойыла қойған жоқ. КСРО заманында өмір сүрген халықтардың бастапқы кезде 200-ге таяу ұлттық тілі болса, кейін соның 93-і ғана қалып, өзгесі жойылып кетті. Мұны Елбасы мақаласында айтылған зұлмат демей не дерсің. Әлемдік жағдайға зер салсаң, алты мың тіл болған екен. Қазір соның көбі құрдымға кеткен. Зерттеушілердің болжамына қарасаң 2100 жылы жүз тілдің қалу-қалмауы екіталай көрінеді.

Сонымен көптен күткен ниетіміз ақталып, мақсат айқындалды. Президент Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы» тарихи Жарлыққа қол қойды. Бұл ұлт рухын көтерген сәт еді. Енді сол ұлт әліпбиі төрге озады. Мұны бабалар аманатының орындалып, тәуелсіз ел тарихы ұлт әліпбиімен жазылып, құндылықтарымыздың құлпыруына жол ашылады деген сөз. Дүние жүзі бұған дейін бізді өзге жұрттың жазылуымен танып келсе, енді латын қарпіндегі қазақ әліпбиі арқылы оқитын болады.

Осы күндері әлемнің 112 мемлекеті латын әліпбиін қолданады екен. Бұған қарағанда біз де сол көптің қатарына қосылып, азат елдің айбынын асыра беретін боламыз. Өркениет көшіне іркілмей қосылуға жол ашылады. Тағы бір айтарымыз, Елбасының осындай кемел ісінің нәтижесінде Қазақ елі діні бір, тілінің де арқауы ұштас жатқан түркі дүниесімен бір мақсат, бір міндет жолында жақын араласатын

болады. Ортақ істі жүргізуге де мүмкіндік туады. Әсіресе алыс-жақын шетелдерде күн кешіп жатқан қандас бауырлармен тіл табысуға да тигізер септігі өлшеусіз.

Жарты жыл талқыланып қабылданған қазақ тілінің әліпбиі қиындықсыз жүзеге асады десек артықтау болады. Мұндай елдік іске бүкіл жұртымыз жұмылуы тиіс. Атқаратын жұмыс жетіп-артылады. Мәңгі елдің, мәңгі әліпбиі мінсіз болуды Елбасы бүкіл зиялы қауымға, оның ішінде тіл білімінің өкілдеріне, лингвист ғалымдарға сеніп тапсырып отыр. Тілдің қадір-қасиетін арттыру үшін әр сөздің жазу ережелері, ем-лелері сарапталуы керек. Кейбір дыбыстарды дұрыс қолдану мәселесі орфографиялық сөздіктерде дау тудырмайтындай орын алуы тиіс деп білемін. Жалпы, жұрт жүгінетін сөздіктер бірінші кезекте қолға алынса құба-құп. Өйткені кириллицамен жазылған кейбір қазақ сөздері күні бүгінге дейін бірізділік таппай әркім өз топшылауымен жазып жүргені белгілі. Мұндай олқылық тәуелсіз ел әліпбиімен жазылатын тіркестерден орын алмағаны, әсіресе ұрпақ үшін пайдалы болар еді.

Мені де бүкіл өмірімді ғылымға арнаған азамат ретінде осы мәселелер қатты толғандырып отыр. Әр жылдары жарық көрген сөздіктерді саралағанда байқағаным, қазақтың байтақ даласында жаратылған сөздеріміздің жазылуы мен айтылуы әртүрлі болып келеді екен. Жаһандану заманында жас ұрпақты ана тілін терең білуге баулу ба-рысында әр сөзіміздің түп-тамыры терең көрсетіліп, оның баламалары айқындалса деген тілек бар. Мұның бәрі ең алдымен, тіл мамандары мен айтулы оқымыстылармен, зерделі жандармен кеңесе отырып шешетін жұмыс деп ойлаймын. Президент нақтылап берген 2025 жылға дейін осындай жұмыстарды ақаусыз атқарып алсақ ұтылмас едік. Ендігі жерде сөз емес, нақты іс нәтиже береді. Ең бастысы, әліпби іргесін бекітетін ғылыми негізді жасау қажет секілді. Бұған Президент мол мүмкіндік беріп, жеті жылға таяу уақыт белгіледі. Бұл шара жүйелі жүзеге асса халықтың қолдауы болады. Осындай игілікті жұмысты үлкен қалаларда емес, қияндағы ауыл жұртына жеткізуді басты мақсат ету қажет. Бұған жергілікті жерлердегі әкім-қаралар ерекше мән беруі тиіс.

Техника мен технология жағынан не істей аламыз деген сұрақ төңірегінде Қазақстан Ұлттық инженерлік академия ғалымдары да

алуан түрлі жоспар-жобалар қарастыру үстінде. Елдігімізді танытқан рәміздей тағы бір құндылығымыз – қазақ тілі әліпбиін қолданысқа енгізу ісінде кешігуге де уақыттан ұтылуға да болмайтын сәт туып отыр. Мұны тарихи кезең деп бағалай отырып, тиісті мекемелер, тіпті бүкіл отандастарымыз жұмылуы керек. Ал оны үйлестіретін басты мекемелердің қатарында Мәдениет және спорт министрлігінің Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті, болашақ ұрпаққа қажет екенін кең ауқымда түсінетін Білім және ғылым министрлігі тұрса нұр үстіне нұр.

«Сынаптай сырғыған уақыт ешкімді күтіп тұрмайды, жаңғыру да тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс. Екі дәуір түйіскен өліара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр», деді Президент. Ендеше осы тарихи мүмкіндікті дұрыс түсініп, салғырттықтан арылып, ой санамызды уақыт талабына қарай жаңғырта алсақ, өркениетті 30 елдің қатарынан табыларымыз сөзсіз.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 8 қараша

ҰЛТТЫҢ ҰЛЫ МҰРАТЫ

Дархан КӘЛЕТАЕВ

Қазақстан Республикасы
Парламенті Сенатының депутаты,
саяси ғылымдар докторы

Әлем тарихындағы соңғы бес, он жылдың айналасындағы тектоникалық өзгерістер шын мәнінде таңдануға тұрарлық. Бағамдап қарасақ, осы уақыт ішіндегі геосаяси, геоэкономикалық ахуалдың күрт өзгеруі, ғылым мен технологиядағы революциялық жаңалықтар, рухани, мәдени құндылықтардың шұғыл алмасуы көз ілестірмейтін жылдамдықта жүріп жатыр. Өткен ХХ ғасырдағы қалыпқа түскен, мәңгі өзгермейтіндей көрінген әлемдік тәртіп, қаржы-экономикалық қатынас, үйреншікті қағидалар мен түсініктердің іргесі шайқалды. Кеше ғана Тәуелсіздігінің 25 жылдығын салтанатты түрде атап өткен Қазақстан үшін де бұл дәуір сынақтары болатын. Осы сынақтардың сипатын көріп, түйсінген ел мен қоғам бір уақыт дағдарғандай күй кешкені жасырын емес.

Осы бір жауабы мен жауапкершілігі зілдей ауыр сұрақтарға жыл басында Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев жауап берді. Мемлекет басшысының 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты халыққа Жолдауы жоғарыдағы дағдарыстар түйінін түпкілікті шешіп берген еді. Халқына жаңа дәуір қарсаңында сөз арнаған Елбасы Қазақстанның 25 жылдық даму тарихына шолу жасап, жаңа жағдайлардағы мемлекеттің бүгінгі мен ертеңін, оның саяси, экономикалық даму жолын айқындап, бағдарлап берді.

Ел Президентінің «Егемен Қазақстан» газетінде кеше ғана жарық көрген «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы – Елбасының биылғы жылғы Жолдауының табиғи, рухани жалғасы. Президент мақаласының жарық көре салып, барша оқырманның, халықтың ыстық ықыласына бөленіп жатқаны кездейсоқ емес. Себебі, саяси, экономикалық жаңару үшін де мемлекетке, халыққа руха-

ни иммунитет керек. Қоғамдық-саяси ахуалы тұрақты, экономикасы әлеуетті елдің көңілі мен санасында уақыт өте келе рухани азыққа – ұлттық өрлеу мен сәйкестікке, тарих пен мәдениетке қажеттілік пайда болатыны белгілі. Елбасы осы қажеттіліктің уақыты жеткенін айтты: «Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси, экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады. Рухани жаңғыру тек бүгін басталатын жұмыс емес».

Халқымыздың соңғы бір ғасырлық тарихи, тағдыр-талайлы, трагедиялық өмірбаянын тұшымды да нақты пайымдарымен алақанға салғандай көрсетіп берген Н.Ә. Назарбаев бұл тарихи үдерістерді әлемдік тарихтың сабағымен шебер байланыстырған. Шын мәнінде, ғасырлар, жылдар бойы темірқазық ретінде әспеттеліп келген, мемлекеттік құрылыстың іргетасы саналған идеялардың сәтсіздігінің себебі, Елбасы айтқандай, «олардың өздеріне ғана тән қалыбы мен тәжірибесін, басқа халықтар мен өркениеттердің ерекшелігін бәріне жаппай еріксіз таңуында» жатқаны айдан анық. Н. Назарбаев осы пайымы мен ұстанымын тәуелсіздіктің алғашқы жылдары-ақ білдіргені есімізде. Мұндай өткір көзқарасқа сол кездері үдере қарсы шыққандар да, сенімсіздік танытқандар да аз болған жоқ. Алайда, ширек ғасыр өтпей жатып-ақ, Қазақстан Президентінің ұстанымы мен көрегендігі тағы да шындыққа айналды.

«Рухани жаңғыру» идеясын қоғамдық талқыға салып, ұлттың, мемлекеттің рухани темірқазығы ету арқылы Мемлекет басшысы ХХІ ғасырдағы жаңа ұлттың, жаңа қазақтың феноменін анықтап беріп отыр. Әрі осы жаңа дәуірдегі ұлттың рухани жаңғыру жолының алты бағдарын ұсынған.

Елбасының мақсаты – ұлттың ұлы мұраты. Ол – Ұлы Дала елінің бойында белгілі тарихи себептермен қалғып кеткен прагматизмді ояту арқылы ұлттық, қоғамдық ойға, іске сілкініс әкелу, тәуелсіз елдің санасы мен ағзасын отаршылдық, кембағалдық, бойкүйездік комплекстерінен тұтастай арылту.

Мемлекет басшысы қазақтың ежелгі «дәстүрдің озығы бар, тозығы бар» қағидасын мықтап ұстануға шақырады: «Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын

қалаймын. Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек».

Мемлекет басшысы нұсқап отырған ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, заман ағымына қарай оның сипаттарын өзгерту, «білім культін» қалыптастыру, мемлекет пен қоғамды революциялық емес, эволюциялық жолмен дамыту, ең бастысы, сананың ашықтығын, яғни әлемдік озық жаңалықтарға, ғылым-білімге құшақты айқара ашу идеялары ұлттың рухани-мәдени қалыбы болмақ. Әрі жаңа дәуір сынақтарын бәсекелік қабілеті ерекше ел ғана еңсере алады.

Осы тұрғыда Елбасының мемлекет пен қоғам алдына қойып отырған нақты міндеттері рухани саладағы түбегейлі реформалардың алтын бастауына айналарына күмән жоқ.

Латын әліпбиіне көшу – Мәңгілік Елдің рухани жаңғыруының басы болса, «Туған жер» бағдарламасы жаңа ғасырдағы әлемдік, өңірлік, ішкі-сыртқы тәуекелдерге қарсы тұра алатын отаншылдық тәрбиенің, ұлтжандылықтың кепілі болмақ.

Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы – барша қазақстандықтардың ұзақ күткен және жаппай мақұлдап, қолдауына ие болған тарихи бастама. Бұл игі бастаманы ел ішінде насихаттап, лайықты жүзеге асыру – баршамыздың парызымыз.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 13 сәуір

ОЙЛАНДЫРАДЫ. ІЗДЕНДІРЕДІ. ДАМЫТТЫРАДЫ

Қуаныш СҰЛТАНОВ

Қазақстан Республикасы
Парламенті Мәжілісінің депутаты,
саяси ғылымдар докторы, профессор

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың халыққа жарияланған әрбір сөзінен кейін кез келген саналы адамның ойланып, толғаныны, өз пікірін, қабылдауын пайымдайтыны анық. Халыққа, яғни ұлтқа айтылған сөзді әр азамат өзіне айтылған сөз деп қабылдайды. Бұл да Тұңғыш Президенттің Қазақстан халқының игілігі мен өркендеуі үшін дамылсыз қайраткерлік еңбегінің, сондай-ақ, халықтың да Елбасына деген қалтқысыз сенімінің нәтижесі, көрінісі болса керек. Яғни, ең жоғары мемлекеттік билік пен халықтың бір мүдделілігі, бір мақсаттығы, бір тұтастығы. Тек осындай ел ғана жасампаздық биігін игеруге қабілетті екені де хақ. Осы қағидаттар Президент саясатының, Қазақстан дамуының қайнар бұлағы, іргетасы, арман, мұратқа жеткізер жарқын бағдары. Бұл қағидаттарға үнемі, үздіксіз екпін беріліп, әрбір жаңа кезеңде мазмұны, талабы өзгеріп, жаңарып отыратыны да ел көңілінен орын алған.

Үстіміздегі жылдың салқын көктемінде Нұрсұлтан Әбішұлының жаңа мақаласы ауаға жылылық кіргізіп, қоғам санасын дүр сілкіндіріп, көкейде жүрген көп сұраққа жауап беріп, ел-жұртты бір серпілтіп тастады. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласын жазып, жариялауға бүгін ғана келмегені белгілі. Бұл еңбек – Елбасының еліміз тәуелсіздік алған алғашқы жылдардан бастап қазақтың жаңа дәуіріндегі талай терең толғаныстары мен тынымсыз ізденістерінің жемісі деп қабылдағанымыз жөн болар. Ұлтымыздың терең тарихы, мемлекеттілігіміздің қилы, қиын тағдырлы жолдары, тіліміздің, бүкіл руханиятымыздың тағдыры, тағы басқа ұлттық құндылықтар мәселелері ешқашан Елбасы назарынан тыс қалған емес. Мақаланың кіріспе бөлімінде ол маңызды істерге жасалған қысқаша шолу соның куәсі. Елбасының қолдауымен мемлекеттік тәуелсізді-

гіміздің алғашқы бес жылының өзінде-ақ елімізде өткізілген көптеген қоғамдық, мемлекеттік шаралардың арқасында руханиятымыздың талай құндылықтары, көміліп қалған тарих беттері, ел санасынан әдейі өшіріліп кеткен тұлғалардың есімін қалпына келтіру мақсатында орасан игілікті істер жүзеге асырылды, ол жұмыс осы ширек ғасырда бүгін де тоқтаусыз, үздіксіз жүргізіліп, қайта түлеп, ел игілігіне ұлттық, рухани байлығымызды еселеп арттырып келеді.

Рухани жаңғырудың Президент жүрегінде үнемі, үздіксіз толғаныста жүргенін сезіну үшін жоғарыдағы жасалып, қоғам ілкісіне шығып, орнығып жатқан процестермен қатар Елбасының елімен ой бөліскен сөздері мен еңбектеріне де көз жүгірту орынды болар. Тәркіленген тарихымызды қалпына келтіру, тілімізді құқықтық кеңістікке шығару, ұлттық санамызды бодандық езгіден еркіндікке өрістету, жазықсыз жазаланған ұлт зиялыларының есімдерін қайтару сияқты толып жатқан міндеттерге жол ашуға Президент бастамашы болды. Жас мемлекетті аяғынан тұрғызып, елдің еңсесін, тұрмысын көтеру мақсатында қисапсыз қиын түйіндерді шешіп, қазақ деген ұлтты әлемге таныта, мойындата жүріп, ұлтымыздың өзіндік, өзіне тән жан дүниесі, санасы, дүниетанымының өсуі, өркендеуіне айрықша мән бергені айғақ. Ол толғаныстары Елбасының шығармаларында жүйелі түрде баяндалып келеді. Сөз жоқ, ол еңбектер жаңа дәуіріміздің құнды шежіресі. Мәселен, 1999 жылы жарық көрген «Тарих толқынында» деген еңбегінде Нұрсұлтан Әбішұлы: «... Тарихтың бізге бұйыртқан сыбағасына жеңіл-желпі қарауға болмас. Уақыт дегеніңіз жүрдек, маңдай тіреген мың сан сұраққа әрі дәл, әрі жылдам жауап беру қажет. Сол сұрақтардың ішіндегі ең маңыздысы ұлттық пәтуа – бірлік болса керек. Әрине, экономиканы жаңаша жүргізу де, сыртқы саясат та, қорғаныс мәселесі де мәнді. Алайда, осы жерде біздің жүрегімізді басқа бір гәп тербейді, атап айтсақ – ұлттық сана, яғни ұлттың жан-жүрегі не күйде деген мәселе.

Қазақстанның мемлекеттілігін нығайту жолында өзінің мемлекетіне деген терең патриоттық сезім де, жалпылық сананы жетіктірудегі қазақ тілінің тірек боларлық рөлі де, бас көтерер азаматтардың айқын мақсатты әрекеттері де, тарихи сананы қалпына келтіру де... бәрі-бәрі барша қазақ ұлтының басын біріктіретін бастаулар болып табылады...», – деп ой қозғапты. (Н. Назарбаев. Тарих толқынында. 52-53 беттер). Бүгінгі әңгіме де сол ойтолғақтың жалғасы.

Елбасының бүгінгі әйгілі шығармасы қоғам, бүкіл халық назарына мақала ретінде ұсынылғанмен оның салмағы публицистикалық мақаладан әлдеқайда ауыр, әрі ауқымы да, мазмұны да кең. Бұл еңбек – өзінің аталуы айтып тұрғандай мемлекетіміздің ұзақ болашағына бағытталған кешенді жоспар.

Мақаланың негізгі өзегі – ұлттық сана. Мақаланы әрбір азамат оқып, өзінің жеке басының санасын, дүниетанымын сараптауы азаматтық парызы болар. Адамдардың санасындағы енжарлықтан, мешеуліктен арылу міндеті тұр алдымызда. Әсіресе, қазақ үшін өз ана тілін білмеу – өз санасының тоқыраулығы екенін түсінетін кез келді. Өз тілінде сөйлей алмаған адам билікті де, білім орнын да, қоғамды да, заманды да кінәлауды қойып, бір сәт алды-артына қарап, «өзім не істедім, не бітірдім» десе ұлттық санасының өскені болар. Бір қызығы – кейде бір заманда, бір қоғамда қатар өмір сүрген екі адамның өз ана тіліне көзқарастары екі түрлі.

Президент ұлтқа, қоғамға, әрбір азаматқа үндеу тастады. Өр қазақ, әрбір азамат сондай-ақ: «Мен елім, ұлтым үшін не істей алдым?!», «Ұлтымның тілі сақталуы үшін не істедім?» деген сұрақты өзінен бастауы керек. Көп адамдар өздерінің балаларын, немерелерін оқуға қазақ мектебіне береді де, сол жеткіншектер мектептен үйіне келгенде олармен орыс тілінде сөйлеседі. Сөйтеді де «балам үйге келіп неге орысша сөйлейді?», – деп жатады. Өздерінің сана жауапкершілігі қалыптаса алмай, себеп пен кінәні басқа жақтан іздейді. Осы іспеттес тұйыққа тірелген тоқырау көріністер ұлттық сананың, санада рухани кодтың жойылуынан, сөнуінен болады.

Мемлекеттік тәуелсіздігіміздің 25-26 жылында ұлттық тіліміз туралы айтылмаған сөз, өткізілмеген шара, қабылданбаған шешім қалмады. Пікір де, сын да, ұсыныс та, белгіленген меже, жоспар да көл-көсір. Әрине, ауыз толтырып айтар нәтижеміз де баршылық. Еліміздегі орта білім беретін мектептердің жетпіс пайыздан астамы қазақ тілінде, тек қана Астана қаласында соңғы он жыл көлемінде жиырмадан астам қазақ мектептері ашылғанын айтсақ та жеткілікті. Өткен жылы бірінші сыныпқа келген балалар саны мектептерге сыймай жатты. Бұл да бізде бұрын болмаған жағдай. Енді солардың бәсекеге лайық сапасында бар мәселе. Елбасы мақаласын мектептерде, жоғары оқу орындарында оқытып, талқылау керек. Жастардың санасына сіңіру қажет.

Қысқасы ана тілімізді туған анамыздай сезіне білу де әр қазақтың, туу туралы куәлігіне, төлқұжатына, паспортына, ұлтына «ұлты қазақ» деп жазылған азаматтың өзінің ұлттық коды – тегі екенін түсіну өзінің міндеті. Президент: «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай», деп ескертіп отыр.

Сондай-ақ, «рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдыретімен маңызды», – деген сөзі де ұлттың болашақтағы санамен қатар күшейе түсетін сапасын да сипаттап тұр.

Ана тіліңді білу арқылы басқа тілдерге жол ашылады. Мақаладағы прагматизм мағынасы нақты ұлттық тұрмыс мәселелерімен қатар рухани мүмкіндіктер өрісін көздейді. Яғни, дүниежүзілік озық үрдістерге, атап айтқанда, технологиялық даму процестерінің шаңын қауып қалмас үшін білім алу қажеттігіне, өз тілімізден басқа тілдерді еркін меңгеруге тырысу – даму талаптары болатынына екпін берілген. Өмірдің заңдылығы, прагматизм талаптары – білген озады, ұтады. Орыс, ағылшын тілдерінің біздің ұрпағымызға қажет болары сөзсіз. Біздің жағдайымызда қытай тілінің қажеттілігі де арта түсері белгілі. Сондықтан да тіл мәселесін дауға айналдыра бермей жас ұрпақтың меңгеруіне жағдай жасап, жол ашуымыз біздің міндетіміз. Бірнеше тіл білу – өркениетті елдерге тән. Мәселен, Швейцарияда төрт тіл мемлекеттік статусқа ие, яғни ол елдің азаматтары бірнеше тілдерде еркін сөйлесе береді.

Қазіргі кезде біздің елімізде мемлекеттік тілдің қолдану, қолданбауы ең алдымен өзімізге, әр қазаққа байланысты. Ешқандай ресми, бейресми бөгет жоқ. Кейбіреулер іштей жақтырмаса да ашық қарсылыққа бармайды. Өйткені, оның бәрі құқықтық кеңістікте, Заңмен реттелген. Ұлттың әр азаматы өз санасындағы енжарлықты еңсеруі керек. Сонда ұлттық сана күшейеді, ұлттық сананың қабілеті артады. Қазақ тілін сөзге тиек етіп, бір-бірімізді кінәлап, сөз сапыра бермей, әркім өзінің ұлттық тегіне үңілгені жөн. Ұлттық тіл – ұлттық мәдениет – тегі бір ұлт санасының айнасы. Осы қасиеттер үйлескен тұлғада ұлттық код сақталары да хақ.

Президент тағы да бүкіл рухани мәдениетіміз бен ұлттық санамыздың сапасын дүниежүзілік бәсекелестік ауанында өмір сүре

алатындығы ұлтымыздың білім сапасына байланысты болатынына екіпін беріп, мақаланың бір тарауын білімге арнаған. Таяу болашақта білім аясы латын әліпбиіне көшуімізбен тікелей байланысты болатындығына маңыз беріліп, оның тарихы сарапталып, болашақ атқарылар міндеттерге мән беріліп отыр. «... Біз уақыт ұттырмай, бұл жұмысты осы бастан қолға алуымыз керек», – делінген мақалада. Латын әліпбиіне көшудің нақты кестесін жасау Үкіметке тапсырылды. Сондай-ақ, жаңа әліпбиге көшуде «белгілі бір уақыт кириллица алфавиті де қолданыла тұрады» деп маңызды істің эволюциялық жолмен, яғни бірте-бірте атқарылатыны да ескертілген. Осы орайда осы екі жазуды бір-біріне қарсы қоюдан да сақтану қажет болар. Екеуі де өркениеттің жетістіктері тұрғысынан қаралуы дұрыс. Екеуі де біздің ұлтымыздың рухани дамуының өркениетке барар тарихындағы әрі табыстарымыз, әрі мәдениетіміз.

Өз басым – латын әліпбиін таңдауымыз – ғаламдық процестерге белсене араласуға ұмтылысымыздан туындаған қажеттілік деп түсінемін. Көршілес елдер, түрік әлемі латын әліпбиімен сусындап, өрісін кеңейтіп отыр. Оның әлем мойындаған ағылшын тілімен үндестігі де назарға алынғаны жөн.

Мақаладағы Елбасының әрбір сөзі «жаным қазақ» деген пендені ойландырмай, толғандырмай қоймайды. Сонымен бірге, өзің де жігеріңді жанып, ізденесің, әрбір ойға тереңірек үңіліп, түсіне түсің келеді. Әлемдегі болып жатқан оң өзгерістермен қатар кертартпа, қанқұйлы қақтығыстар мен алапат соғыстар да көз алдыға келеді. Әсіресе бір ел, бір мемлекет, бір ұлттың адамдары неге бір-бірімен бітіспес соғыс ойранында жүр. Себептері көп шығар. Олардың көпшілігі туралы толып жатқан халықаралық сарапшылар, дипломаттар, тағы басқа мамандар, әртүрлі бақылаушылар айтып та, жазып та жатыр. Ой да көп, пікір де, болжам да көп. Негізінен барлық қайшылықтар адамдар арасындағы өзара түсініспеушіліктен, бірін-бірі түсінгісі, тыңдағысы келмегендіктен. Бұл да сайып келгенде санаға тіреледі. Сананың шектеулілігі, бірбеткейлігі. Тараптардағы қатып қалған субъективизм. «Өзімдікі дұрыс» деген мешеу өзімшілдік, білімсіздік. Төңіректе, басқа ендіктердегі, өңірлердегі, әлемдегі болып жатқан өзгерістермен, үрдістермен есептеспеушілік, санаспаушылық салдарынан қаншама адамдар қырғынға ұшырап, қалалар, өркениет

құндылықтары, ғаламат қайталанбас ескерткіштер жойылып жатыр. Нұрсұлтан Әбішұлы бір сөзінде Сириядағы соғыстың зардабынан адамдардың текке қырылып, Пальмиро сияқты ертедегі өркениеттің ғажайып қалаларының жойылып, күлге айналғанын өкінішпен айтты.

Осы мақаладағы өркениетке, ізгілікке, тең құқықтыққа, жасампаздыққа, дамуға революциялық, төңкерістік жолмен емес, яғни ұлттық бірлік, келісім, білім, эволюциялық жолмен жетуге болатынына тұтас бір тарау арнаған.

«Біздің кешегі өткен тарихымыз бұлтартпас ақиқатқа – эволюциялық даму ғана ұлттың өркендеуіне мүмкіндік беретініне көзімізді жеткізді.

Бұдан сабақ ала білмесек, тағы да тарихтың темір қақпанына түсеміз. Ендеше, эволюциялық даму қағидасы әрбір қазақстандықтың жеке басының дербес бағдарына айналуға тиіс», – дейді Елбасы. Осы сөздер санасы бар әр азаматтың жүрегіне жетері хақ. Сонымен бірге, ұлттық жауапкершілікке де шақырып тұрған сөздер ғой Елбасы сөзі.

Елбасы еңбегі болашаққа, әсіресе, жастарға арналған. Жастарға сенім артылады. Өткен тарихымыз ұлттық қазынамыз. Ең бастысы – оның тәркіленген, жойылған кезеңдері бүгінгі, ертеңгі өмірімізге сабақ болуы керек. Заманның әртүрлі қауіптеріне төтеп бере алатын күшті ұйымдастыра алатын, әрі ешкімнің жетегіне жібермейтін де тек мықты ұлттық санамыз болмақ. Бұл орайда дінді де дұрыс түсіне алмағаннан, кейде көпе-көрнеу дінді бұрмалап, сананы бөлшектеу, адастыру әрекеттеріне жол бермейтін де біздің діңі, білімі мықты ұлттық санамыз бола алады. Мемлекетіміздің әлемдік бәсекеге лайық қуатты болуы да ұлттық санамыздың қуаттылығына байланысты.

Мақаланың екінші бөлімі таяу жылдардағы міндеттерімізді айқындайды. Олар тұтас маңызды. Біздің, өз мемлекетіміздің, ұлтымыздың дамуы, өсуі, өркендеуі жолында атқарылатын маңызды шараларға ел болып жұмылуымызға шақырып, әрқайсымыздың жауапкершілігімізді ескертеді. Бәрі де біз үшін. Біздің ұрпағымыз үшін. Болашағымыз үшін. Біздің еліміздің дүниежүзілік өркениет көшінің шаңында қалмай озық тобында жүруіміз үшін. Ынтымағымыз бен ізденісімізде сәтті дамуымыз үшін. Ендеше, осы қасиетті мақсаттарға әр қазақ өз еңбегімізбен қосыла алсақ – Елбасының ұлттық ұранын қолдағанымыз болар.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 4 мамыр

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ – ОТВЕТ НА ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ

Серик СЕЙДУМАНОВ

Депутат Мажилиса Парламента

Республики Казахстан,

доктор социологических наук, профессор

Почти 26 лет назад на мировой политической карте появилось новое государство – Республика Казахстан. Оно возникло вместе с рядом новых независимых государств, являвшихся когда-то частью единого советского, коммунистического государства. В этих условиях Казахстану предстояло ответить на 5 ведущих вызовов.

Во-первых, заявить себя в международном сообществе, добиться признания, выстроить свою национальную дипломатию. Это было сделано на исторической 42-ой Генеральной ассамблее ООН в 1992 году, когда Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев впервые презентовал Казахстан в организации как независимое государство. При этом была предложена новая повестка безопасности с учетом выхода из тени истории новых 15-ти государств в срединной Евразии. Речь идет о созыве Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии. Такой прообраз ОБСЕ, но на азиатском континенте. В результате последовательных шагов Казахстан реализовал идею СВМДА, затем участвовал в создании Шанхайской организации сотрудничества, выполнил миссию председательства в ОБСЕ и одновременно – в организации, объединяющей восточные исламские страны, сегодня именуемой ОИС. Наконец, в 2017–2018 годах является непостоянным членом в Совете Безопасности ООН. В целом, Казахстан доказал, что является ответственным участником международного сообщества.

Второй вызов, на который пришлось ответить – это определение судьбы ядерного оружия.

Собственно, акт закрытия знаменитого Семипалатинского полигона был подписан Президентом Н.А. Назарбаевым еще до вступления Казахстана в независимость, то есть 29 августа 1991 года.

Сегодня ООН отмечает эту дату как День ядерного разоружения в мире. Для нас, казахстанцев борьба против ядерного оружия имеет не только политическое, но и генетическое значение. Тысячи казахстанцев пострадали от ядерных, биологических и иных испытаний. В целом, казахские степи в свое время являлись обширным испытательным полигоном не только для вооружений, но и для проведения различных социальных экспериментов. В этой связи, противодействие ядерной угрозе мы представляем как в техническом, профильном значении, так и в широком смысле, как борьбу с техногенными и военными угрозами человечеству.

Третий аспект угроз, с которыми пришлось иметь дело, это выстраивание экономики и институциональное укрепление.

Казахстан ранее был тупиковой зоной, такой пограничной заставой, оберегавшей советские границы от угрозы с востока. Соответственно, вся экономика и инфраструктура были выстроены по меридиальному принципу. Другими словами – все дороги вели на Север. В новых же условиях необходимо было преодолеть такую замкнутость и выйти на широкие евразийские просторы. Что и было сделано после того, как Казахстан построил более чем двухтысячекилометровый участок автобана из Западной Европы в Западный Китай. Происходит возрождение исторического Шелкового пути. Большой регион Центральной Азии выходит из забвения, становясь гармоничной частью международной семьи народов. Сердцем такой открытой к коммуникациям Евразии стала Астана. Это – новая столица Казахстана, возникшая из провинциального города посередине огромного целинного массива. Сегодня Астана стала центром широких евразийских коммуникаций. Не только в транспортно-логистическом, но и в политическом, социальном смыслах. Успешно прошедшее ЭКСПО-2017 тому доказательство.

Четвертый вопрос, который решал независимый Казахстан – это перезапуск политических реформ.

XX век был наполнен событиями, связанными с идеологической борьбой. Происходило столкновение трех ключевых идеологий – коммунистической, националистической и либеральной. В итоге произошло крушение оплотов и государственных форм этих идеоло-

гий. Казахстану же пришлось создавать государственность на этапе конца двадцатого века и начала нового тысячелетия. По этому поводу возникали противоположные идеи – от конца истории Френсиса Фукуямы в связи с окончательной победой либерализма до начала армагедона по Самуэлю Хантингтону в результате столкновения цивилизаций. Казахстан на своем опыте продемонстрировал, что идею демократии можно выпестовать, но только последовательным, эволюционным путем. Революции на постсоветском пространстве ни к чему хорошему не привели. Поэтому Казахстан выстроил свою политическую модернизацию по принципу «от экономики к политике». В свое время большевистская революция не позволила начать «либеральный расцвет» в казахской степи раньше, в рамках опыта создания и деятельности правительства «Алаш Орды». В этой связи, в Казахстане не была допущена чрезмерная эйфория от независимости и остановлены настроения национал-реваншизма. При этом была выстроена конструктивная модель межэтнического и межконфессионального согласия. Сегодня Казахстан, являясь страной с мусульманским большинством, проводит у себя каждые три года Съезд мировых и традиционных религий. Создан и функционирует в стране уникальный институт межэтнической коммуникации – Ассамблея народа Казахстана.

Наконец, пятый вопрос, который стоит на повестке независимого Казахстана – это глубокая структурная модернизация национального сознания.

Казахи до независимости в результате разных действий и бедствий были доведены до уровня этнического меньшинства. Советский вариант модернизации нацеливался преимущественно на использование территории и ресурсов. Безусловно, этот опыт не был бесполезным и лишенным смысла. Были и великие свершения, но и великие лишения и трагедии. Возникают только вопросы о цене проекта, за которые плата была в форме человеческих жизней. Сегодня казахи – это урбанизированная нация, составляющая большинство населения. В целом, предстояло трансформировать национальное сознание, которое претерпело существенные изменения на протяжении более 70-ти лет советской власти. Этот перелом был достигнут

за счет насаждения рыночной психологии. Однако следовало поменять не только экономическую модель сознания. Предстояло проникнуть в глубины общественного сознания, чтобы поменять кодировку самовосприятия, потому что общество унаследовало множество проблем, страхов и стереотипов из прошлого, которые совершенно неприемлемы в современных условиях. С другой стороны, необходимо было вывести на новый уровень наши национальные преимущества, такие, как природный прагматизм и экологичность национального сознания казахов.

С учетом этого в Казахстане сейчас реализуется программа «Рухани жаңғыру», которая призвана завершить процесс становления новой нации – казахстанцев, проживающей на 9-ой по площади территории мира. Ключевым вопросом в этом контексте является переход казахского языка на латиницу. Такой переход совершило большинство тюркских народов, начиная с Турции, в последние десятилетия – Азербайджан, Узбекистан, Туркменистан. Для Казахстана переход на латинскую графику – это не символ разделения с Россией, нашими соседями, с исконным русским языком или вообще русскоязычным пространством. Русский язык является частью нашей трехязычной модели национального семиотического и социолингвистического пространства. Мы в Казахстане обеспокоены судьбой своего родного казахского языка. В мире существует более 7 тысяч языков. При этом в результате роста международной коммуникации происходит ослабление, а затем и гибель национальных языков. По некоторым данным, ежегодно перестают функционировать более 20-ти национальных языков. Мы хотим сохранить и развить свою культуру и идентичность, чтобы сделать это, нам нужно обеспечить сохранность своего языка. Это ключевой для нас признак и критерий состоятельности. Поэтому в латинице мы видим резерв, который может помочь нам оживить коммуникацию на казахском языке и успешно действовать в мировом коммуникативном пространстве.

Таким образом, Казахстан реализует собственную модель модернизации общественного сознания. Это было сделано ввиду того, что в мире отсутствуют единые рецепты, как осуществлять реформы и государственное строительство. Перед нашими глазами

был успешный опыт стран Юго-Восточной Азии. Но они делали реформы в других условиях и временных рамках. Нам все приходится делать в качественно изменившихся условиях. Независимость для Казахстана стала важным историческим достоянием, к которому мы шли длительное время. Но при этом обретение независимости было более простым, чем ее наполнение. Этим нам предстоит еще заниматься. Успешность наших дальнейших усилий мы видим в формировании поколенческого задела для обеспечения преемственности и устойчивости Казахстана в стратегической перспективе. Другими словами, это заключается в формировании новой волны молодежи, которая бы, полностью восприняв ценности независимости, была бы открыта и глубоко интегрирована в общемировые процессы.

Казахстанская правда, 20 ноября 2017 г.

НА ОДНОЙ ВОЛНЕ

Дархан МЫНБАЙ

Заместитель Председателя
Ассамблеи народа Казахстана –
заведующий Секретариатом АНК Администрации
Президента Республики Казахстан

Программная статья Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» воспринята активной частью населения страны не только как документ, определяющий вектор приложения сил, но и как логическое дополнение инновационного Послания Главы государства, нацеленного на Третью модернизацию Казахстана и конституционную реформу.

Необходимость духовной модернизации Казахстана диктуется колоссальным дефицитом гуманизма и девальвацией общечеловеческих ценностей, которые сегодня сложились в мире. Как никогда важно уберечь сознание наших граждан от негативных тенденций глобализма. И здесь основной упор делается на человеческий фактор – интеллектуально-духовный потенциал, патриотизм и высокую ответственность граждан, сплоченность и единство нации, идущей к новым целям поступательным, эволюционным путем.

Этот развернутый, строго структурированный документ впечатляет широтой замыслов и импонирует доверительностью интонации, ибо автор воспринимается не только как прозорливый стратег, но и как опережающий за наше общее будущее гражданин.

«...Я решил поделиться своим видением того, как нам вместе сделать шаг навстречу будущему» – такие проникновенные слова, обращенные и к народу в целом, и к каждому лично, не могут не вызвать душевный отклик, побуждают к действиям и полной отдаче сил.

В характере нашего Лидера – ставшая постулатом для страны и всех персонально максима не останавливаться на достигнутом, постоянно поднимать планку достижений. Дух состязательности и ранее был нам присущ. Теперь под руководством Елбасы мы продолжаем учиться быть конкурентными, поскольку «именно конкурен-

тоспособность человека, а не наличие минеральных ресурсов, становится фактором успеха нации».

Причем важно подчеркнуть: к факторам и «компонентам» конкурентоспособности Нурсултан Назарбаев относит не только прорывные технологии, но и трехъязычие, программу культурного и конфессионального согласия, к реализации которых Ассамблея народа Казахстана имеет непосредственное отношение.

Так, в рамках республиканского проекта АНК «Мың бала» государственному языку обучено более 266 тыс. детей, из них на «отлично» освоили языковые курсы 64 956 наших несовершеннолетних сограждан. А в общенациональном диктанте и конкурсе сочинений на государственном языке приняли участие 220 тыс. казахстанцев разных национальностей и возрастных групп. В республике функционируют 165 воскресных школ, где в 110 группах преподается государственный, а в 259 – родные языки разных народов, населяющих Казахстан.

Вторым пунктом первого раздела – «О национальном сознании в XXI веке» – Президент, что характерно, определил прагматизм, коему советует поучиться у предков, которые не допускали расточительности, хозяйствовали рационально. И предостерегает: «Когда же нация и индивид не ориентированы на конкретные практические достижения, тогда и появляются несбыточные, популистские идеологии, ведущие к катастрофе».

Напоминание о крахе трех главных идеологий прошлого века – коммунизма, фашизма и либерализма – исчерпывающе объективно. Вывод хлесток и прост: век радикальных идеологий прошел.

И далее, в завершение логической цепи звучит вывод: «Нужны ясные, понятные и устремленные в будущее установки. Такой установкой может быть ориентация на достижение конкретных целей с расчетом своих возможностей и пределов как человеком, так и нацией в целом. Реализм и прагматизм – вот лозунг ближайших десятилетий». И в этом – отличие нашего Лидера от многих политиков: четкая постановка задачи, а не «словесная эквилибристика» вокруг темы.

Лидер нации в фундаментальной разработке не уходит и от тонкого вопроса касательно национального сознания, утверждая: «Само понятие духовной модернизации предполагает изменения в национальном сознании».

Казахстанская идентичность вовсе не отрицает сохранения внутреннего ядра национального «Я». Но время требует корректировки некоторых его черт. Неких единых, универсальных моделей развития в мире не существует. Однако отчаиваться не следует. Своего рода оберегом служат наши национальные традиции и обычаи, язык и искусства, составляющие вкуче национальный дух. Их свет, помноженный на современные знания и приверженность эволюционному развитию, способны привести к существенному прогрессу. Но тому непреложное условие – полное осознание важности принципиальных преобразований.

Это не просто взгляд в будущее, а новый взгляд, разъясняющий ключевые позиции и задающий комплексный план развития. Повестка на ближайшие годы впечатляет конкретикой, диапазоном, масштабом анонсируемых программ, свежестью и нестандартностью предложений.

В статье Главы государства четко изложен поэтапный переход на латиницу – по сути, это возвращение к латинизированному алфавиту, который официально использовался у нас в стране с 1929 по 1940 год. Указав глубокую историческую логику перехода на латиницу, Президент поработал за несколько ведомств, предопределил эволюционный алгоритм действий и государства, и общества. Это позволит избежать ошибок и недостатков, которые были допущены в других странах.

В целях создания условий для полноценного качественного образования студентов по истории, политологии, психологии, социологии, философии и ряду других дисциплин решено восстановить гуманитарные кафедры в вузах страны, а им в поддержку будет запущен проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке». Замысел захватывающий!

В его обеспечение предусмотрено создать Национальное бюро переводов, которое объединит существующие переводческие структуры и аккумулирует их возможности. «Чего мы добьемся этой программой?» – чувствуется, с задоринкой, пусть и в программной платформе, заостряет внимание главный разработчик. И отнюдь не академическим тоном аналитической статьи, а по-отечески заботли-

во рассуждает: «Это прежде всего качественно другой уровень подготовки сотен тысяч наших студентов. Далее, это подготовка кадров, адаптированных к глобальной конкуренции в сфере знания. Наконец, это те люди, которые и станут главными проводниками принципов модернизации сознания – открытости, прагматизма, конкурентоспособности». И активно проявить себя здесь могли бы специалисты, прошедшие обучение за рубежом по программе «Болашақ», и другие квалифицированные переводчики.

С особым чувством делится Нурсултан Абишевич своими мыслями о воплощении программы патриотического направления «Туған жер». Она связана с проведением краеведческой работы в сферах образования, экологии, благоустройства, изучением региональной истории, восстановлением культурно-исторических памятников и культурных объектов малого масштаба.

Эта программа адресована детям и взрослым, местным властям, меценатам и благотворителям – всем тем, кому небезразлична сегодняшняя жизнь малой родины. Особенно тем нашим гражданам, которые публично часто выражают заботу об ауле. Вот где огромное поле для их деятельности! И здесь материальная сторона дела – не самая важная. Каждая лекция ученого, каждая встреча с творческими людьми – это подарок родной земле!

Теперь кажется странным, почему подобная инициатива не родилась где-нибудь в глубинке. Наверное, это можно объяснить косностью мышления или же нежеланием что-то в жизни менять, брать на себя дополнительные заботы и ответственность, как это без устали делает Президент. Так что модернизация сознания действительно назрела.

Настоящей творческой находкой Президента стал замысел о реализации проекта «Сакральная география Казахстана», который даст возможность для сохранения святых мест и святынь и позволит развивать инфраструктуру туризма в стране. Нашим историческим центрам есть чем гордиться и что показывать.

И влияние чуждых культов, несомненно, пойдет на убыль, потому что, по образному высказыванию Главы государства, «культурно-географический пояс святынь Казахстана – это и есть такая символи-

ческая защита и источник гордости, который несет нас через века», «один из элементов каркаса национальной идентичности».

Только логистику надо выстроить грамотно, цивилично, чтобы «маршруты паломников» стали притягательней как для наших соотечественников, так и для иностранцев, не на шутку растерявшихся перед угрозой террористических атак на традиционных курортных направлениях.

Следующий мегапроект на среднесрочную перспективу – «Современная казахстанская культура в глобальном мире». Согласно замыслу Президента, лучшие образцы и произведения отечественной культуры и искусства должны зазвучать на шести языках ООН. Замечательное решение! Наша литература станет узнаваемой, обретет планетарную известность. Колоссальный стимул для писателей, как правило, мечтающих о мировой славе! Здесь есть большой простор для созидания и художников, композиторов, театральных деятелей, других представителей творческих профессий, желающих выйти на зарубежную аудиторию. И не надо забывать, что на мировом рынке искусства спросом пользуется только та продукция, которая имеет реальную культурную ценность.

Такие большие и актуальные задачи ставятся Президентом – Председателем Ассамблеи народа Казахстана Нурсултаном Абишевичем Назарбаевым перед страной, а значит, и перед Ассамблеей в программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Как отмечается в обращении Ассамблеи народа Казахстана к соотечественникам, новая идеологическая платформа органически дополняет конституционную реформу, экономические преобразования Третьей модернизации и является ментальным драйвером успешного развития Казахстана в XXI веке. Мы призываем казахстанцев принять активное участие в ее реализации. Рассчитываем, что позитивный созидательный настрой всему обществу задаст много-тысячный актив Ассамблеи. Это энергичные, неравнодушные люди, работающие в ассамблеях различных уровней, в домах дружбы, задействованные в этнокультурных объединениях, советах общественного согласия и матерей, центрах медиации и других структу-

рах, сотрудничающих с АНК. Такие организации исчисляются уже сотнями и представляют собой внушительный ресурс в деле продвижения Казахстанской модели общественного согласия и общенационального единства, озвученной нашим Лидером, которая обрела мировую известность и авторитет.

Читаем, слушаем отзывы членов АНК, руководителей этнокультурных объединений на программное заявление в печати Главы государства и убеждаемся: все они верно уяснили повестку дня и новейшей истории, уловили требование времени. А суть ее сводится к тому, что Президент Нурсултан Назарбаев на шахматной доске истории сделал три гроссмейстерских хода – Третья модернизация экономики, политические реформы и модернизация сознания, которые выведут народ Казахстана в мировой пул лидеров.

Казахстанская правда, 18 апреля 2017 г.

ТЕКТІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕЙТІН ТҰЖЫРЫМ

Ержан қажы МАЛҒАЖЫҰЛЫ

Қазақстан мұсылмандары діни
басқармасының төрағасы, Бас мүфти

Жуырда Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Егемен Қазақстан» газетінде «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы жарық көрді. Ұлттық құндылықтарды құрметтеуге, туған жерді көркейтуге, жаңашыл ойлап, қоғам үшін игі іс жасауға үндеген мақала оқырман қауымға парасатты ой тастады. Елбасының бойымыздағы рухани құндылықты түлетіп, жаңғырту жолындағы ойлары мен бастамалары санаға рух, жанға жігер береді.

Мақалада: «Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек», – делінген.

Расында, жастайынан дін мен дәстүрімізді, тағылымды тарихымызды оқып, сусындап өскен ұрпақ теріс ағымдар мен жат мәдениеттің жетегінде кетпейді. Салт-дәстүрі мен тарихына ерекше мән берген елдің тұғыры биік, іргесі берік болмақ.

Неғұрлым тұтастыққа жету үшін елді айшықтап тұрған ұлттың танымдық, тәрбиелік маңызға бай әдет-ғұрып, салт-дәстүрлері қажет. Кез келген халықты өзінің төлтума рухани құндылықтары мен ізгі қасиеттері ғана біріктіре алады. Елбасы мақалада осы ұстанымды айқын көрсетіп берді:

«...Жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады...Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу».

Бұл – тектен тек айтыла салынған жүрек қалауы емес, бүгінгі өркениетті, озық технологиялы, жаһандық ықпалдасудан, керек десеңіз, түрлі қауіп-қатерден қорғану жолы. Осы орайда ұлтымыздың белгілі ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының: «Қасыңнан да, досыңнан да бірдей сақтан», – деген сөзі ойға оралады. Сақтанудың басы – өзіңе қатысты рухани құндылығыңды түгендеп, кейінгіге мұра етіп қалдыру.

Әр халық ел болып ғұмыр кешуі үшін жастардың санасына ұлттық құндылықтарын сіңіріп, рухани болмысымен өмір сүруге баулиды.

Елбасының осы мақалада көтерген тағы бір маңызды, өзекті мәселесі – туған жерге деген махаббат.

Президентіміз: «...Қазақ «Туған жерге туынды тік» деп бекер айтпаған. Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады. Сол себепті, Туған жерге, оның мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне айрықша іңкәрлікпен атсалысу – шынайы патриотизмнің маңызды көріністерінің бірі», – деп атап өтті.

Расында, өзінің туған жерінің, туған өлкесінің көркеюіне үлес қоса білген азамат бүкіл елдің игілігі үшін қызмет ете алады. Міне, патриотизм дегеніміз туған жерге деген сүйіспеншіліктен басталады.

Бірде пайғамбарымыз Мұхаммедтен (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) бір кісі: «Уа, Алланың Елшісі, ең жақсы адам кім?» – деп сұрайды. Сонда ол: «Ең жақсы адам – қоғамға, елге пайдасы тиген пенде», – деп жауап берген екен.

Демек, қоғамға пайдалы болғаның – жақсы мұсылман болғаның. Алла Елшісінің тағы бір хадисінде: «Отанын күзеткен шекарашының көзі ақыретте күймейді», – деген. Туған жерді қорғау, туған еліңе қызмет ету білімнің көптігінен емес, елдік санаға, туған еліңе деген махаббатқа байланысты екен. Алаш арысы Әлихан Бөкейхан: «Халыққа қызмет ету – білімнен емес мінезден», деп бекер айтпаса керек. Осынау парасатты пікір Абайда да бар: «Атаның баласы болма, адамның баласы бол». Бұл – ұрпақтан-ұрпаққа алмасып отырған «елдік сана» желісі. Елбасының мақаласында айтылған осынау асыл құндылықтар санамызда жаңғыртып, жан-дүниемізді тағы бір серпілтіті. Сонымен қатар, «Туған жер» бағдарламасы еліміздегі жомарт жандардың өзінің туған еліне шарапатын тигізіп, қайырымдылық іс-шараларға үлкен үлесін тигізуге ықпал етеді деген сенімдеміз.

Кез келген қоғам ұзақ уақыт бойы жинақталған тәжірибені келесі ұрпаққа ізгі дәстүрінсіз жеткізе алмайтынын есте сақтағанымыз абзал. «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды», – деп Елбасы кез келген қоғамдық, әлеуметтік үдеріске қазақы салт-санамен бейімделу қажеттілігін баса айтқан.

Егер халықтың дәстүрі болмаса қалай дамып, қалай өрістейді? Өткеннің тәлімді тәжірибесін алмай, алға қадам басуға бола ма? Кез келген халық шариятқа қайшы келмейтін дәстүрімен жаңаны жалғап барып қадам жасауы – оның өмір сүруінің алғашқы белесі. Осындай рухани тұтастық жоқ жерде ұлттық дүниетанымдық үзік пайда болады. Ұрпақ сабақтастығы деген халық болып ұйысып өмір сүру мүмкіндігі, жекешілдік емес, ұжымдық, елдік үрдіс болғандықтан ұлттық құндылықтарымызды дінімізбен сабақтастыра жаңғыртудың маңызы өте зор.

Дін – қоғамдық қатынас пен күллі адам жаратылысын біріктіруге, тұтастыруға жіберілген асыл илләһи құндылық. Адамзат баласы имандылықты өз табиғатын, әуелгі жаратылысын бұзбай, соған сай танып-біліп, сана-сезімімен қабылдағанда ғана хақиқатқа жетеді. Әрбір жанды-жансыз жаратылысты өз ерекшелігімен, қадір-қасиетімен жаратқан мейірімді Алла Тағала адамзат баласын да түрлі ұлттар мен ұлыстарға бөлген. Жаратушы Иеміз бұл сырды «Рум» сүресінің 22-аятында: «Көктер мен жерді жаратуы, тілдеріңнің, түстеріңнің алуан түрлі болуы да – Оның белгілерінен. Күмәнсіз, бұларда білгендер үшін белгілер бар», – деп баяндаған.

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында қозғалған мәселелер мен қолға алынатын бастамалар дін қызметкерлерінің де жұмыс бағытын тағы да бір нақтылап берді. Бұл жаңа заманның өткеліне табан тіреп тұрып, имандылық қалыптастырған бұрынғы тамырымызды тектілікпен бекемдеп, жүйелеу жолындағы өзекті бастама деуге болады. Бір сөзбен айтқанда, Елбасы өз мақаласында жастарды тектілікке тәрбиелеудің жолдарын нұсқап, тұжырымды ой айтты.

Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы 2013–2015 жылдар аралығын «Дін мен дәстүр сабақтастығы» жылы деп жариялап, осы мерзім ішінде салт-дәстүріміз бен асыл дініміз кеңінен насихатталды. 2016 – «Дін және тарих тағылымы» жылы деп жарияланып, тағылымға толы тарихымыз туралы бірнеше зерттеу мақалалар жарияланып, кітаптар жарық көрді, конференциялар мен дөңгелек үстелдер ұйымдастырылды. Мақсатымыз – жамағатты тарихтан тәлім алуға үйрету. Бұл бағыттағы игі жұмыстар болашақта да жалғасын табады.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 18 сәуір

МЕНЯТЬСЯ ВМЕСТЕ С МИРОМ

Султан АКИМБЕКОВ

Президент Фонда мировой экономики
и политики в Казахстане,
кандидат исторических наук

Государству крайне важно иметь четкое понимание пути своего развития, в том числе в идеологическом плане, и статья Президента «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» как раз отвечает на этот запрос.

Казахстан взял курс на модернизацию, определил эту работу главным приоритетом. Теперь Глава государства показывает, как тесно этот процесс увязан с интеллектуальным, ментальным развитием общества. Обращает внимание, возможно, не на самые очевидные, но очень важные аспекты модернизации. В контексте модернизации страны, нации речь идет о модернизации общественного сознания – необходимы прогрессивные изменения в самом образе жизни, если так можно сказать. Мы, так сложилась история, долгое время были в определенном смысле изолированы от основных мировых процессов и сегодня отходим от складывавшегося десятилетиями менталитета. Мир изменился. И мы меняемся. Должны меняться, если хотим быть развитой, сильной, конкурентоспособной на глобальном уровне страной.

Сегодня у Казахстана есть возможность сформулировать собственную модернизационную концепцию в рамках новых тенденций развития. Статья Президента – это очередной важный шаг в этом направлении. Например, уже вызвавший большой резонанс вопрос по поводу скорого перехода казахского языка на латинскую графику. Латиница – доминирующая графика в мире, используя ее, мы станем ближе и понятнее миру, это позитивно скажется на нашей конкурентоспособности, покажет, что страна ориентирована на самое широкое взаимодействие с международным сообществом. Понятно, что здесь есть много вызовов, много сложностей, но хочу заметить – этот путь уже давно прошли такие страны, как Азербайджан, Узбекистан, и мы

можем использовать их опыт, их уроки для того, чтобы избежать ошибок и провести переход максимально гармонично.

Также хотел бы отметить еще одну очень важную идею, которую озвучил Президент в своей статье, – мысль о том, что грамотные профессионалы-гуманитарии нужны стране не меньше, чем грамотные инженеры. Потому что именно интеллектуалы гуманитарного профиля необходимы для того, чтобы разбираться в тенденциях, которые происходят в мире, анализировать их, формировать стратегии. Без всего этого эффективное развитие страны в целом и отдельных сфер в частности вряд ли возможно. Конкуренция на интеллектуальном поле может быть даже более важна, чем конкуренция в технических вопросах. Инженера, в конце концов, можно импортировать, интеллектуала – навряд ли.

Казахстанская правда, 13 апреля 2017 г.

НРАВСТВЕННЫЙ НАВИГАТОР ОБЩЕСТВА

Анатолий БАШМАКОВ

член Бюро Политсовета партии «Нур Отан»,
заведующий кафедрой ЕНУ им. Л.Н. Гумилева,
доктор экономических наук, профессор

В программной статье Президента с размышлением о будущем казахстанского общества через культуру и духовность заключены наши стратегические задачи.

На мой взгляд, ее следует рассматривать как гуманистическую идею равного и взаимопольного развития культуры и духа всех этносов и механизм братского согласия. Особое внимание Глава государства вновь обращает на роль школы и университетов, в целом образования. Ведь вуз и школа – это государственные структуры, где наша молодая поросль проходит впервые уроки социализации. И очень важно, чтобы эти уроки были ценными. Ведь говорят же, «что в кувшин нальешь, то из него и выльется». Альберт Эйнштейн говорил: «Легче расщепить атом, чем переделать сознание или мировоззрение человека». Брак в работе с молодежью недопустим!

Вот почему я считаю, что школа и вуз – это еще и нациообразующая структура. Это духовная основа нашей казахстанской идентичности. Поэтому в образовании, во все структуры этой системы следует вернуть главный принцип: обучая, воспитывать нравственного человека.

Казахстан – истинная родина моего духа. Я прожил уже немалую жизнь, чтобы понять его красоту и единственность.

Нурсултан Назарбаев подчеркнул, что обществу очень важны патриотический настрой и атмосфера доброжелательности. А если в воздухе витают дух единства и стремление сделать страну надежнее, богаче, то будут сдвиги во всех сферах.

Следует обратиться к культуре. Ведь это – то, с чего все начинается. И если мы заявим о культуре как о стратегическом духовном ресурсе своего развития, то разрешатся многие проблемы в экономи-

ке, технологиях и даже межличностных отношениях. Культура, о чем всегда говорит Елбасы, – это противостояние хаосу, агрессии, всему безобразному во всех областях нашей жизни.

На телевидении, во всех средствах массовой информации, в школах, университетах, семьях должны воспитывать в нашей молодежи духовную субстанцию, которая называется совестью. Ведь совесть – это не только ангел-хранитель человеческой чести. Это рулевой всей нашей жизни, нравственный навигатор.

Казахстанская правда, 13 апреля 2017 г.

САМОИДЕНТИФИКАЦИЯ НАЦИИ

Гарифолла ЕСИМ

академик Национальной академии наук
Республики Казахстан,
доктор философских наук, профессор

Мир стоит на пороге больших перемен. Тревога за будущее охватила буквально всех мировых лидеров, и проблема преодоления неизбежных катаклизмов, не только экономических, но и в первую очередь, духовных – задача номер один на сегодня. Наш Президент первый, кто сработал на опережение. То есть, Елбасы в своей статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» дает пошаговую программу по преодолению существующих негативных веяний с акцентом на национальную самоидентификацию. Я бы назвал это обращение третьей ступенью национального возрождения в новейшей истории, связанной с построением государственности.

Первый этап – это установление института частной собственности и формирование психологии частника. Мы смогли преодолеть догмы прошлого и создали институт частной собственности, сформировали психологию частника, определив тем самым основу для рыночных отношений. Наша экономика сегодня уже полностью ориентирована на это.

Вторая ступень возрождения – наша прекрасная Астана. Построив практический новый город в центре огромной страны, мы дали понять всему миру, что наша государственность – это всерьез и надолго. Сегодня два прошедших этапа национального возрождения должны работать на формирование его третьей ступени – этапа духовного обновления и национальной самоидентификации. Иначе нам, как обществу, просто не выстоять под напором глобализации.

В своей программной статье Елбасы призывает нас, образно говоря, научиться отделять зерна от плевел. То есть, все, что накоплено сегодня передовыми странами мира в области развития экономики, техники, технологии, менеджмента, торговли и т. д., – брать на

вооружение, чтобы войти в тридцатку наиболее развитых стран. Но, в то же время, необходимо сохранить свою национальную идентичность. Патриотизм начинается с любви и знания родного края. Потому ключевая мысль в статье Елбасы – у казахстанцев должны быть свои духовные ориентиры, основанные на своих национальных традициях и духовных скрижалях.

Казахстанская правда, 13 апреля 2017 г.

ЗОР ТОЛҒАНЫСТАН ТУҒАН ИГІЛІКТІ ШЕШІМ

Әбдуәли ҚАЙДАРИ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым
Академиясының академигі, филология
ғылымдарының докторы, профессор

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Егемен Қазақстан» газетінде «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы жарияланған күні таң атпай біздің үйдің телефонына тыным болмады. Өріптестерім құттықтады, журналистер тікелей эфирге шақырды, сұхбат беруімді өтінді... Ішпей- жемей тойдым, сондай риза болғанымды айтайын. Бұл өзі менің еліміздің азаматы ретіндегі ойсанамды көптен мазалап жүрген мәселе еді. Алайда, оның ерте ме, кеш пе орындалатынына бек сенімді жүргенімді де жасырмаймын. Президент «Қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру жұмыстарын бастауымыз керек. Бұл мәселеге неғұрлым дәйектілік қажеттігін терең түсініп, байыппен қарап келеміз және оған кірісуге Тәуелсіздік алғаннан бері мұқият дайындалдық», дейді.

Менің есіме Қазақстан Тәуелсіздік алғаннан кейінгі Түркия еліндегі (Анталья, 1993 жыл) кешегі Кеңес Одағында тұрып келген бауырлас халықтардың латын әрпіне көшуі туралы өткен халықаралық конференция түсті. Сонда әлем ғалымдары қатарында биік мінберден баяндама жасаған мен қазақ тілінің латын қарпіне көшуге өзге туысқан елдер секілді қауқарлы екенін, оның тілдік ерекшеліктері хақында кеңінен тоқталып айтып едім. Жиынға қатысқан сол кездегі Түркия Президенті Тұрғыт Өзал ризашылық сезімін айтты. Елге оралған соң болашақта латын әліпбиіне көшудің барлық жобасы мен тұжырымын хатқа түсіріп, еліміздің Президенті Нұрсұлтан Назарбаевқа жолдадық. «Ойланатын мәселе екен, ғалымдар жан-жақты зерттеп, жауабын берсін», деді Елбасы. Бір-екі жылдай сонымен шұғылдандық. Өзербайжандар ол кезде латын әліпбиін жаппай жаттай бастаған, өзбектер жаңадан көшкен еді. Кейін оған түркімендер қосылды. Қырғыздар бізге қарайлап қалды.

Ол бір ауыр кезеңдер болатын. Бізге латын әліпбиіне дейін ең алдымен тұралап жатқан қазақ тілінің мәртебесін көтеруге тура келді. Білекті сыбанып тастап, тер төктік. Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамын құрдық.

Айтпақшы, бір жайтты ұмытып кетіп барады екенмін. Бір күні Нұрсұлтан Назарбаев мені, академик Әмірзақ Айтбайұлын және облыстардан келген бірқатар қоғам басшыларын өзіне шақырып, марапат жасады. Маған арнап «Сіздің қазақ тілінің дамуы мен өркендеуіне қосқан еңбегіңіз ақталады», деп кеудеме еліміздің жоғары награда-сы – «Отан» орденін тақты. Оның бәрі ұмытылмайды, есте сақталады. Өңгіме арасында Елбасының жадырап айтқан «Латын әліпбиіне ауысатын кез де келер» деген бір ауыз сөзі де жүрегімді жылытып жүрді. Біз шамамыз келгенше қазақ тілінің мемлекеттік тіл болуына ат салыстық, жәрдемдестік.

Ел игілігі мен болашағы үшін жасалған әрбір қадам зор толғаныстардың нәтижесінен туындайтыны ақиқат. Қазақ дүниесі адам танымастай өзгеріп, ұрпақ жаңаруда. Ширек ғасыр бұрын ежелден бабаларымыз аңсаған тәуелсіздігімізге де қол жеткіздік. Азияда түркілердің қара шаңырағы – мемлекетіміздің іргесі қаланып, көк туымыз желбіреді. Тыныштығымыз сақталып, еңсеміз көтеріліп келеді. Бұған, міне, тәубе дейміз! Бірақ, дүние дүрбелеңге толы. Әр жердегі мемлекеттік дүмпулермен қатар, бір елдің екінші мемлекетке оз бырлықтарын да естіп, біліп жатырмыз. Бүгінгі таңда мемлекетіміздің айрандай ұйып, тілін, мәдениетін сақтау арқылы бір көшбасшының маңына топтасу, бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығара отырып, ұлттығымызды сақтап қалу ең басты да мәнді мәселе екенін естен шығармағанымыз жөн.

Ал енді еліміз кезең-кезеңмен латын әліпбиіне көшкен жағдайда, сөздер жаңа латын әріпімен жазылғанда, жұрттың бәрі оны жаңадан қабылдайды. Жаңа сөз ретінде, жазылуын орфографиялық норма ретінде қабылдап көзі де үйренеді. Бұл, әсіресе, тілдегі басы артық дыбыстардың, сөздердің дұрыс жазылуын, қазақша дыбысталуын қамтамасыз ету үшін, тілдің өз табиғаты үшін керек. Тілдік ерекшелігімізді сақтау – әлемдік интеграция, ақпарат алу мүмкіндігіміздің артуы. Өйткені, латын жазуы ағылшын тілі сияқты әлемге кең тараған әліпби екеніне дау жоқ. Сол арқылы біз қазіргі интернет желісінде

ақпарат алуда ғылым, білім саласында осы кеңістікке көбірек кіріп, жастарымыздың да тез оқуға, ақпарат алуға мүмкіндігі артады. Екінші жағынан, бұл – түркі әлемі мен Қазақстанның бірігуі. Түркия, Өзбекбайжан, Өзбекстан, Түрікменстан сияқты елдердің жазуымен бір болуы – біздің еліміз үшін ұшан-теңіз пайдасы бар.

Тілді тіл етіп, бар табиғаты мен болмыс-бітімін айқындап тұратын басты заңдылықтарының бірі – дыбыстардың бір-бірімен көрші тұруы, тіркесуі. Қазақ тілінде буын, сөз ішіндегі және сөз бен сөз аралығындағы дыбыстар өзара келісіп, үйлесіп, үндесіп, басқаша айтқанда, бір-бірімен қол ұстасып, жарасым тауып, үндестік заңына бағынып тұрады. Бұл заңнан тысқары тұрған дыбыс, буын не сөз болмайды. Ал тілінде үндестік заңы емес, сөз екпіні үстем орыс тілінен енген сөздер қазақ тілінің басты заңдылығына кері әсер етіп келеді. Сондықтан, қазақ тіліндегі әр сөздің табиғи бояуы дыбыстар тіркесі арқылы, яғни үндестік заңы арқылы танылады. Орыс тілі және осы тіл арқылы дауыстының не бірнеше дауыссыздың сөз ішінде, әсіресе бір буында қатар келуі қазақ тілінің табиғатына жат тіркесімдер болып табылады. Ғылыми қауым сондықтан да латын әліпбиіне көшкен түркі халықтарының жағдайына да жеке зерттеу жүргізіп отыруды тоқтатқан емес.

Тағы бір ескеретін жайт, латын әліпбиіне өтсек, барлық мәселе шешіледі деп арқаны кеңге салуға да болмайды. Латын әліпбиіндегі британдық ағылшындар өз тілдерінің Америка, Еуропа құрлықтарында әр жерде әртүрлі айтылып кетпеуіне, немістер жер-жерден келген өз қандастарының тілді бұзбай дұрыс меңгеруіне, француздар өз тіліне ағылшын кірме сөздерінің көп еніп кетпеуіне алаңдаушылық білдіріп, үнемі назарда ұстап, тілін дамыту шараларын жүргізіп отыр. Сондықтан, бізде тілімізге бұрынғыдан да жауапкершілікпен қарап, Елбасы айтқандай, «қазақ қазақпен қазақша сөйлесуі керек». Тіл сөйлеген үстіне сөйлей берсең ғана шыңдалып, айналадағы басқаларға да әсер ете түседі. Латын әліпбиі – түркі дүниесінің басын қосатын фактордың бірі. Әрі компьютеріңіз де латынға байланған. Ал қиындығы уақытша болатыны анық.

Қазір 1989 жыл емес. Қазақстан – тәуелсіз. Халықтың дені ана тілінің қадірін түсіне бастады. Өткендегі соқпақпен жүрсе ана тілі-

нен айырылып қалатынын кейбіреулер кеш те болса ұғынды. Бірақ, әлі де елдің бәрі емес дер едім. Бірнеше ұрпағы орысша сөйлейтін қандастарымызға ауырлау, бірақ түзелуге мүмкіндік басым. Заман жақсы. Кезінде санасы жетпегені емес, «уланғаны» үшін оларды кінәлауға мүлдем болмайды. Қазіргі қазақ тілінің мысы басым. Ешқандай қауіп жоқ. Біздің алғашқы құлшынып құрған «Қазақ тілі» қоғамы еліміздің тарихында бәрін өзгертіп жіберді дей алмаймын, бірақ үлкен бетбұрыс жасады. Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаевтың бүгінгі тілге қатысты мемлекеттік саясатын қолдаймын, бағыты өте дұрыс. 90-жылдар басында айтқан Президенттің ойы жүзеге асуда. Көңілім толады. Өйткені, халықта қазір бұрын-соңды бой көрсетпеген тілге деген жанашыр сезім пайда болды. Президенттің «Егемендегі» тарихи мақаласы осынау халықтық қозғалысқа зор қолдаушы күш болатынына сенімдімін.

Егемен Қазақстан 2017 ж. 13 сәуір

ТАРИХИ ТАҢДАУ

Дархан ҚЫДЫРӘЛІ

«Егемен Қазақстан» республикалық
газеті» Басқарма төрағасы,
Халықаралық түркі академиясының президенті,
тарих ғылымдарының докторы, профессор

Кеше «Егемен Қазақстан» газетінде Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың ұлттық идея іспетті еліміздің алдағы рухани өркендеуінің бағытын айқындаған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты аса маңызды бағдарламалық мақаласы жарық көрді.

Бұл іргелі мақаланы біз Мемлекет басшысының игі бастамаларымен жүзеге асқан «Мәдени мұра» және «Халық – тарих толқынында» бағдарламаларының заңды жалғасы сияқты, Мәңгілік Ел мұратын жүзеге асырудың түп негіздерін көрсетіп берген тұжырымдамалық бағдарлама ретінде қабылдадық.

Рухани жаңғыруымыздың жаңа басым бағыттарын айқындап берген бұл бағдарламалық мақаланы, автордың өзі атап көрсеткендей, «тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын ұлт жадының тұғырнамасы» деп бағалауға лайық.

Әлмисақтан ұлттың ұлт екенін анықтайтын ең басты белгілерінің бірі әрі оның бірегей ұлттық қасиетін сақтайтын негізгі тірегі, мәңгілік құндылығы тілі мен әліпбиі екені әмбеге аян. Ел руханияты мен мәдениетіне айрықша жанашырлықпен қарайтын Қазақстан Президенті мақалада Мәңгілік Ел болу үшін ұлтымыздың осы екі тірегі де мәңгілік болуы шарт екенін тайға таңба басқандай айқындай отырып, латын әліпбиіне көшудің мән-маңызын дәлелді түйіндермен дәйектеп берген.

Түп-тұқиян мен бақи-баянның арасында адамзат баласының түпкі мұраты мен асыл аңсары қашанда мәңгілік болған. Қадымнан тамыр тартып, мыңжыл дықтарды жалғап тұрған осы қастерлі сабақтастықтың алтын арқауы таңба яки жазу еді. Қасиетті Құранда қалам кәламмен қатар айтылады. Жазу арқылы аян хатқа түсті, дәстүр

дамып, мәдениеттер қалыптасты. Сөздің сыртқы сипаты болған символдар тобырға түсініксіз таңбалар ретінде киеге баланды, діндер жазу арқылы салт сенімнен шығып, өркениетке айналды. Білге Конфуций «Әлемді сөз бен заң емес, символдар билейді» дегенде осыны меңзесе керек.

Қаріптің таңбадан тамыр тартқанын ескерсек, әліпбиді әлемді билейтін негізгі символдардың қатарына жатқызуға әбден болады. Осы тұрғыдан алғанда әрбір әліпби пайым мен танымнан, талғам мен түсініктен туындайды. Сондықтан, ол қастерлі құндылықтарды сақтайтын ұлттың жадысына, қастерлі кодына айналады.

Әліпби тек мәдениеттің өлшемі, өркениеттің белгісі ғана емес, ол – ұлттың таңбасы, елдіктің айшығы, мемлекеттің тәуелсіздігі мен тұтастығын айқындайтын символдардың бірі. Бұл тұрғыдан алғанда таңба таңдау – өркениет жолын да таңдау деген мағына береді. Сондықтан, таңбасын өзгерту, әліпбиді алмастыру туралы қабылдаған шешімі арқылы Елбасы қазақ елінің тәуелсіздігін бекемдейтін, тұтастығын нығайтатын, Мәңгілік Ел мұратын тұғырлы ететін тарихи таңдауын жасады деп ойлаймыз.

Жаңа қаріп қашанда жаңарған елдің нышаны ретінде көнені келмеске кетіріп, ойды отарсыздандырады, сананы сілкіндіреді, жадыны жаңғыртады, мәдени тұтастықты орнықтырады, ұлттың қуатын арттырып, оның ақпарат кеңістігін дербестікке жетелейді. Бұл тұрғыдан алғанда әліпби өзгерту ісі өз қалауымен астана ауыстыру сияқты тарихи маңызы зор мәселе деп білеміз.

Еуразия кеңістігін ен жайлаған байырғы бабаларымыз Мәңгілік Ел мұратын жады тастарға өшпестей етіп таңбалап жазған. Сондықтан, ашық аспан астында аласапырандарды артқа тастап, бүгінге жеткен жәдігер жазулар тағылымды тарихымыздың шежіресі іспетті. Мың жылдан астам уақыт араб әліпбиін қолданған халқымыз орасан зор мәдениет қалыптастырды. Араб әліпбиі әрі қасиетті кітаптың қарпі болғандықтан, оны үйрену де ғибадат саналды. Сондықтан, әліпбиді өзгерту арқылы рухани қорғансыз қалған халықтың арасында шоқындыру саясатын жүргізуді көздеген патша үкіметі қазақ жеріне 1861 жылдан бастап кирилл графикасын енгізе бастады.

Төңкеріс арқылы билік басына келген большевиктер де жаңа кеңес адамын қалыптастыру үшін әуелі латын, артынша кирилл графикасын

енгізді. «Латындандырылған қазақ жазуын орыс графикасы негізіндегі жаңа әліпбиге көшіру туралы» заң ешқандай қарсылықсыз күшіне енді. Жаңа әліпби жасалғанда қазақ тілінің қағидаттары ескерілген жоқ, тіпті оған мүлдем қолданылмайтын таңбалар енгізілді.

Бас-аяғы он бес жылдың ішінде үш әліпби өзгертудің салдары халқымызға отызыншы жылдардағы қанды репрессиядан кем соққан жоқ. Жаппай жазалау науқанында халықтың қаймағы іспетті мыңдаған тұлға атылып, айдалып кетсе, күштеп таңбаны таңу арқылы еңсесі түскен елдің жадысын өшіруге, ұлттың мәдени-рухани кодына өзгеріс енгізуге қадам жасалды. Айта кетерлік жайт, кирилл графикасына күштеп көшірілген елдер негізінен мұсылман халықтар еді, ал өзгелері өздерінің ұлттық төл әліпбилерінде қала берді. Бүгінде өз таңбасында қалған ұлттардың тілдік заңдылықтарын сақтап қалғаны белгілі. Демек, тілді бұзу, оның заңдылықтарын өзгерту негізінен әліпби арқылы жүргізілген.

Кеңестік кезеңде терминология да қазақ тіліне өзге тілдерден енген сөздерді ұлттық қалыпқа сәйкестендіру, ал орыс тілінен енген сөздерді сол қалпында қабылдау туралы арнайы шешім болған. Сондықтан, 70 жылда қалыптасқан терминдер арқылы кеңестік кеңестік қалыптасты. Соның нәтижесінде қазақ халқы өзінің сөйлеу мәнерінен жаңылды. Батыстан енген терминдерді кириллица арқылы қабылдап, түпнұсқадан алшақтай түсті. Бұл үрдіс әлі де жалғасып келеді.

Мақалада айтылғандай, латын қарпіне көшу мәселесі алғаш көтеріліп отырған жоқ. Мемлекет басшысы 2006 жылы Қазақстан халқы Ассамблеясының XII сессиясында және 2012 жылы жария еткен «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында 2025 жылға дейін латын қарпіне көшу туралы қадап айтқан еді. Ал бүгінгі мақаласында Елбасы осы ауқымды жобаға уақыт ұттырмай, қазірден бастап кірісуіміз керек екенін жазды.

Расында, қазіргі қолданыстағы әліпби жазуды, сол арқылы қоғамдық сананы үшке жарып тұрғаны жасырын емес. Соның салдарынан төлқұжаттағы аты-жөніміз, тіпті ұлтымызбен ұлысымыздың аттары да үш түрлі жазылып жүр. Мысалы, Қазақстан, Казахстан және соның транскрипциясы негізінде Kazakhstan деп жазамыз. Латын қарпіне көшкен жағдайда мұны Qazaqstan деп тілдік ерекшелігімізді сақтай отырып, бір-ақ сөзбен жазуға мүмкіндік аламыз.

Әліпби алмастыру арқылы біз қосам жар орфографиядан құтылып қана қоймаймыз, шет тілдерінен енген сөздерді де ұлттық ерекшеліктерге икемдей аламыз. Латын қарпін қазақ емлесі арқылы қабылдау бұл мәселе бір ізге түседі. Орфографиялық, орфоэпиялық тұтастықтың тілдік тұтастыққа бастайтынын ескерсек, бұл түрлі этностардың қазақша оқу арқылы тіл сындыруына, сөйтіп мемлекеттік тілдің төңірегіне топтасуына үлкен септігін тигізеді. Сондықтан, Елбасы мақаласында атап өткендей, латын қарпі бұқаралық сананы өзгертіп, қоғамның ішкі тұтастығын қамтамасыз ететін, еліміздегі барша этностарды біріктіріп, Біртұтас Ұлтты қалыптастыратын басты құралдың бірі болмақ. Қазақстан тілдік тұрғыда тұтас болса, өзге елдердегі қандастарымыздың атажұртқа, қара шаңыраққа тартыла түсері сөзсіз. Оның үстіне, кезінде кириллицаның әрбір түркі халқы үшін бөлек-бөлек жасалғанын ескерсек, жаңа әліпби арқылы Қазақстандағы тамырлас халықтардың да қазақ тіліне жақындығы арта түсері анық. Бұл қазақ тілінің халықаралық деңгейде қолданылуына, бәлкім болашақта түркі тілдерінің тірегі болуына да жол ашуы мүмкін.

Қазірдің өзінде латын қарпі мектептерде оқытылып, электронды ақпарат құралдарында кеңінен қолданылуда. Интернет, әлеуметтік желілерде бұған көшіп кеткендер аз емес. Бірақ олар латын әліпбиінің әртүрлі нұсқаларын пайдалануда. Сондықтан, Елбасы айтқандай, 2017 жылдың соңына дейін білікті ғалымдар тарапынан әзірленетін қазақ әліпбиінің бірыңғай стандартты нұсқасының мақұлданыуы бұл мәселені бір ізге түсіретін еді.

Мемлекет басшысы атап көрсеткендей, латын қарпіне көшудің терең логикасы бар. Бұл, мақалада айтылғандай, қазіргі заманғы технологиялық ортаның, коммуникация мен ғылымның дамуына байланысты екені әмбеге аян. Жаңа әліпби арқылы қазақ елі әлемдік өркениетке қадам басады. Сонымен қатар, латын әліпбиінің түбі бір туыс елдермен өзара байланысты арттырудың да бір жолы екені анық. Сондықтан, Қазақстанның әліпбиі болашақта оның қара шаңырақ ретінде түркі әлеміндегі жетекшілік орнын одан әрі нығайта түседі деген ойдамыз.

Егемен Қазақстан 2017 ж. 13 сәуір

ЗАБОТА О СИЛЕ И РАЗУМЕ НАЦИИ

Саттар МАЖИТОВ

Генеральный директор Международного
института интеграции социогуманитарных
исследований «Интеллект Орда»,
доктор исторических наук, профессор

Взгляд Первого Президента Казахстана – Лидера нации Нурсултана Назарбаева на модернизацию общественного сознания с акцентом на приоритетность духовного развития в условиях современного мира является мощным прорывом в развитии государственной и общественной мысли современного Казахстана.

Программный документ современности отличается глубокой реалистичностью и прагматизмом, к которым Глава государства призывает нацию в лице казахстанского народа. Глобализация мира и предстоящие в ближайшее десятилетие кардинальные изменения в жизнедеятельности человечества содержат реальную угрозу и вызовы, последствия которых неоднозначно скажутся на тех, кто не дорожит своим прошлым, настоящим и будущим.

Опережающая адаптация общественного сознания есть ядро той разновидности социально-экономической и политической модернизации, которая может претендовать на мировые позиции. Вопрос о государственной работе с общественным сознанием ныне обретает статус приоритета, приравниваемого к одному из способов спасения нации от последствий цивилизационной отсталости и неясностей исторического цикла.

Наше представление о современной эпохе призвано измениться благодаря фундаментальному видению Президентом страны полюсов сознания нации и направлений ее модернизации. Конкурентоспособность, прагматизм, сохранение национальной идентичности, культ знания, эволюционное развитие Казахстана в системе мировых цивилизаций, открытость сознания являются маркерами самодостаточной и способной к воспроизводству в будущем нации.

Одновременно это и факторы, определяющие пути выхода страны на магистраль планетарного успеха и права на признание.

Конкурентоспособность, в первую очередь – категория социальная, а затем экономическая. Прежде чем предложить на рынке предмет особого спроса, его необходимо обеспечить качественными социальными основаниями, где на передний план выходит прочность человеческого капитала, обеспеченного осознанием его подлинной цены. Эти два индикатора по своему масштабу и воздействию на успех нации превосходят все мыслимые материальные блага. Ибо самой историей доказано, что на ее страницах остаются лишь те, кто опирался на силу и разум нации, обеспечивал ей расцвет и свободу выбора пути развития. Президент не случайно обращает внимание на набор качеств современного конкурентоспособного казахстанца, достойного представителя XXI века. Если взять во внимание, что компьютеры вошли в нашу жизнь еще в конце 90-х годов XX века, то с тех пор прошло уже 20 лет. Достаточный срок, чтобы обладать не только основами компьютерной грамотности. Ведь одновременно в стране стала реализовываться Президентская программа информатизации образования, появились первые электронные учебники Национального центра информатизации образования.

В этом году Казахстан отмечает 25-летие вступления в Организацию Объединенных Наций и установления дипломатических отношений со многими зарубежными странами. Уже тогда перед казахстанцами открылись двери большого мира, вступив за порог которого мы должны были понимать, что знания одно-двух языков недостаточно. Четверть века тоже немалый срок для формирования полиязычного человека. А сколько было курьезов и всевозможных проблем на почве незнания языка у тех, кто начинал свой бизнес или просто прибывал на отдых в зарубежье без знания языка?! Сегодня, когда мы говорим о рационализации бизнеса, в целом личного времени и качественной отдаче вкладываемых вложений в различные сферы, знание иностранных языков наряду с казахским и русским, дает реальные дивиденды. Ныне уже не новость, когда в рамках одной семьи можно наблюдать как ее члены имеют возможность восполнять друг друга и мотивировать на освоение новых языков.

Жизнь в современном обществе, основанном на примате рыночных отношений, невозможно представить вне культурной открытости и межкультурной коммуникации. Продвижение глобализации и порождаемые ею последствия требуют выработки культурного иммунитета. Разговор на равных, с учетом достоинства и права представителя той или иной культурной общности являются залогом успешного продвижения не только отдельно взятого индивида, но и целых стран и народов. Одновременно это способствует складыванию цельного представления о мире и путях его движения в будущее.

Взгляд Нурсултана Назарбаева на прагматизм предполагает коренной поворот в мировоззрении наших соотечественников, отход от национальной расточительности. По сути, прагматизм в современном понимании предполагает выработку идеологических установок на личностном уровне, когда этим озабочено не спускаемое сверху лекало поведения. Ясно сказано, что «установкой может быть ориентация на достижение конкретных целей с расчетом своих возможностей и пределов как человеком, так и нацией в целом». Реализм и прагматизм призваны спасти человечество от путей, ведущих к самоуничтожению.

Для народов широкого пояса Евразии во все времена первым условием спасения от уничтожения ценностей было сохранение национальной идентичности. В то же время, их национальное сознание всегда основывалось на понимании общности исторических судеб и исторической памяти. Сегодня объективно мыслящая часть интеллектуальной элиты понимает, что история прошлого содержит в себе объединяющее начало. К примеру, историко-культурное наследие Казахстана и Центральной Азии вплоть до XVI века не может быть предметом субъективной дифференциации и объектом национальной приватизации.

Модернизация, как и глобализация и интернационализация сфер человеческой деятельности, существовала во все времена. Другое дело, что наступали времена распада и исчезновения цивилизаций. Цивилизации, культуры и города имеют свойство, разрушаясь, инкорпорироваться в пространство меняющегося мира. И здесь непременно происходит, как сказал Президент, «изменение в рамках

национального самосознания», которое подразумевает «сохранение внутреннего ядра национального «Я» при изменении некоторых его черт». Груз исторического прошлого не всегда работает на прогресс и движение вперед. Особенно в вопросе национальной идентичности и формирования гражданского общества. Регионализм, зацикливание на кровнородственных связях, верховенство локальных привычек и пристрастий – удел обществ, обреченных на разлад и закат. Система культурных традиций и ценностей подразумевает гораздо более широкий спектр представлений и действий, направленных на прорыв сквозь дисбаланс противоборствующих элементов прошлого. Истина состоит в том, что национальная идентичность есть средство самосохранения и осознания своего исторического места в условиях уже изменившейся среды.

Катализатором правильности принятых решений на пути к успеху в будущем являются знания. В понимании знания как объективной категории и неотъемлемой ценности человеческого общества заложена особая сила, которую Нурсултан Абишевич возводит до уровня культа. Это вполне оправданно, если иметь в виду, что любые знания есть результат усилий человечества над своими мыслительными процессами через труд. Высшей ступенью способности пользоваться знаниями на деле считается интеллектуальный труд. В основе его лежит элементарное образование и умение пользоваться профессионально обретенными знаниями. Ведь не случайно еще древние латиняне говорили: «Многознание – уму не научит». Польза от знания есть тогда, когда оно работает на прогрессивное преобразование окружающего мира. Знание, работающее на укрепление и продвижение разума, прямо пропорционально силе сознания. Следовательно, сила и разум нации, а также ее успех напрямую зависят от примата знаний, поднятых до уровня системы ценностей общества и государства.

Квинтэссенцией опыта, обретенного в результате апробации новых знаний и вытекающих из них действий, становится историческое событие. Нет ни одного исторического события, которое не имело бы причин, поводов, исторического хода и их последствий. В совокупности эти четыре понятия составляют содержание процесса исторического развития, которое в зависимости от процесса протекания

и результатов может оцениваться как революционное или эволюционное. Имея в виду последствия революционности, Вера Засулич в одном из своих писем Фридриху Энгельсу писала о том, что людям свойственно сегодня совершать то, чему наутро они удивляются. Андрей Платонов писал о безудержном желании Игнатия Мошонкова пореволюционерить на почве экспериментов с социальным сознанием через живые артефакты истории. Начавшийся с начала XX века шквал экспериментов над человеческими жизнями и судьбами целых народов вылился в представление о модернизациях как последствиях исключительно революционных событий. Революция разделила всю историю человечества на две части – то, что было до Октября 1917 года и то, что было после него.

Между тем, мало кто обратил внимание, что даже строители коммунизма в отдельно взятой стране, вели свой отчет в части эволюции своего экономического развития с 1913 года. Социалистическая экономика все время оборачивалась назад, на тринадцатый год, соизмеряя свои достижения с тем, что тогда было достигнуто. В мировой истории существует феномен насилия человека над экономикой, что ведет к деформации здравого смысла в логике отношения к благосостоянию человека. Такое насилие и было осуществлено в стране трех революций, почему историки и говорят о начале XX века, а не о первой четверти или первом двадцатилетии, когда происходили эти революции.

Эволюционный характер развития напрямую зависит от понимания совокупности ее компонентов и составляющих. Историки и в целом гуманитарии часто увлечены процессом собственно социально-политического и общественного развития. Между тем, из поля зрения часто выпадает аспект, связанный с биологическим развитием человека, с его естественной эволюцией как части природы и мироздания. Именно эта сторона жизнедеятельности индивида в социуме лежит в основе всего, что называется эволюционным развитием. Надлом над естественным развитием ведет к разрыву как межпоколенческих, так и межцивилизационных связей. Как сказано в программной статье Президента Казахстана: «Эволюционное развитие как принцип идеологии должно быть одним из ориентиров и на личностном, индивидуальном уровне... Конечно, эволюционное разви-

тие общества как принцип не означает вечной консервации, но важно понять не только уроки истории, но и примеры современности и сигналы будущего... Поэтому серьезное переосмысление того, что происходило в мире, – это часть огромной идеологической работы...».

Мысли Нурсултана Назарбаева опираются на мудрость веков и вносят совершенно новый смысл в жизнь нашей страны, будучи прологом обновления общественного сознания казахстанцев в масштабе всего современного мира. Непременным атрибутом нации сильных и ответственных людей должна стать открытость сознания. Помимо направленности этого процесса на взаимодействие с реалиями глобализованного мира, это необходимо для определения своего места в нем.

До сегодняшнего дня человечество прошло через шесть технологических укладов, истоки и развитие которых предопределили сами люди в целях преобразования условий своего существования. Протяженность каждого из них составляет период в полвека с колебаниями в одно десятилетие. Это послужило основой для возникновения в 20-х годах XX века теории русского и советского экономиста Николая Кондратьева о циклах или волнах сменяющихся подъемов и спадов. Ныне кто-то принимает, а кто-то вовсе игнорирует эту теорию. Тем не менее, остается фактом то, что человечество, начиная с конца XVIII века, а именно за период с 1785 по 1835 годы смогло привести к жизни технологический уклад, который был основан на технологиях текстильной промышленности и использовании энергии воды. Это привело, с одной стороны, к росту масштабов производства и развитию транспорта, а, с другой – началу отхода человека от тяжелого труда.

Современное человечество вплотную претворяет в жизнь достижения пятого и шестого технологических укладов. Признаки их присутствия разнятся в зависимости от стран и регионов, а также степени их развитости. Именно достижения того или иного технологического уклада играют свою ведущую роль, когда мы говорим о том, что та или иная страна считается развитой. Задача современного Казахстана войти в число 30 развитых стран мира напрямую связана с целью претворения в жизнь преимуществ технологических укладов для достижения его народом уровня мировой комфортности.

Известная казахская поговорка гласит: «Елу жылда – Ел жаңарды» – «Страна обновляется в каждые пятьдесят лет». Это свидетельствует о том, что такое понимание изменения мира вокруг у казахов существовало традиционно. Следовательно, новые программные цели казахстанского общества имеют серьезные исторические корни и основания, что непременно должно будет привести к их реализации. Итогом заботы Президента и государства о силе сознания и разума нации должна стать лучшая жизнь. Приближение ее горизонтов зависит от комплекса мероприятий и реальных дел. Вот почему необходима социогуманитарная интеграция и мобилизация работы над сознанием в масштабе всего общества и на уровне каждого жителя Страны великой степи.

Газета «Литер», 13 апреля 2017 г.

ЯЗЫК – ДУША НАРОДА

Асылы ОСМАН

председатель Алматинского областного
азербайджанского культурного центра

Духовное возрождение страны невозможно без развития государственного языка, сохранения культурных традиций, воспитания казахстанского патриотизма.

На протяжении многих лет я выступаю активным сторонником развития казахского языка и культуры. Участвуя в различных научно-практических конференциях, телепередачах, всегда говорю, что мы должны всеобщими усилиями поднять государственный язык на должный уровень, ведь это – один из главных факторов единения всех казахстанцев. И, конечно, с огромным воодушевлением я ознакомилась с программной статьей Главы государства.

Больше всего мне, как ученому-филологу, импонирует поручение Нурсултана Назарбаева Правительству о переводе казахского языка на латиницу. Необходимость этой меры назрела давно. Как отметил сам Президент, «мы готовились к этому процессу с начала обретения независимости страны».

Не случайно Елбасы, углубляясь в историю, привел данные о том, что казахский язык берет начало с одного из старинных алфавитов – древнетюркской рунической письменности. Сейчас многие и не знают, что латиница уже использовалась в Казахской ССР с 1929 по 1940 год. И грядущий переход на латинскую графику естественно связан с особенностями внедрения современных технологий и коммуникаций, научных и образовательных процессов. Нашим школьникам и студентам, многие из которых уже хорошо знают английский язык, будет легче осваивать предметы, получать необходимые навыки и знания.

Вообще, владение языками – один из лучших способов обрести много друзей среди представителей разных народов. Это – настоящее богатство, которое всегда будет востребовано, и показатель

личной конкурентоспособности человека, тему которой также затронул Глава государства в своей публикации.

На мой взгляд, знание казахского языка рождает в каждом гражданине страны чувство сопричастности к ее истории, ответственности за ее будущее. Еще великий русский писатель Лев Толстой говорил: «Язык – душа народа». Умение говорить и понимать на казахском со временем должно стать нормой для всех казахстанцев.

В этой же статье Глава государства уделил особое внимание вопросам развития казахстанской культуры, предложил разработать программы «Туған жер» и «Туған ел», направленные на изучение истории родного края, воспитание патриотизма. Как общественный деятель, член Ассамблеи народа Казахстана, я двумя руками за то, чтобы эти плодотворные идеи воплотились в жизнь.

В годы Великой Отечественной войны мою семью вместе с многими другими репрессированными переселили в Казахстан. Времена были невероятно трудные, казахи сами жили впроголодь, но приютили нас, делились последним. С тех пор судьба навсегда связала меня с этой гостеприимной, теплой, щедрой землей, а казахский язык, обычаи и традиции этого доброго народа стали для меня родными.

Уверена, сегодня мы все объединены желанием, чтобы наша республика стала еще более сильным, благополучным и уважаемым в мире государством. А для этого нужны не только экономические успехи и политические достижения. Как верно подчеркнул Президент, необходимо, чтобы казахстанская культура с ее тысячелетней историей была представлена во всех уголках планеты. Надеюсь, творческая интеллигенция, ученые мужи и представители общественности внесут достойный вклад в презентацию отечественного культурного достояния на мировой арене.

Казахстанская правда, 13 апреля 2017 г.

РУХАНИ СІЛКІНІС НЕМЕСЕ ҚАЗАҚ ЖАЗУЫНЫҢ КҮНІ ТУДЫ

Өмірзақ АЙТБАЙҰЛЫ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым
академиясының академигі,
филология ғылымдарының докторы, профессор

Елбасы айтқандай еліміз жаңа тарихи кезеңге аяқ басқаны рас. Жыл басы халыққа жолданған Жолдау арқылы Қазақстанның Үшінші жаңғыруы басталғанымен әйгілі болды. Содан екі түлеуді бастан кешірдік. Ол – саяси реформа және экономикалық жаңғыру. Сондағы түпкі мақсатымыз – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу.

Бұл оңай іске асыра салатын міндет емес. Ол үшін сана сілкінісі, яғни істен сананың озып отыруы керек. Аталған әлгі екі реформаның өзегі осы сана сілкінісіне байланысты қалыптасады. Рухани жаңғыруға әкелетін жұмыстардың біразы Тәуелсіздік жылдарында іске асырылды. 2004 жылғы «Мәдени мұра» бағдарламасы мен 2013 жылғы «Халық – тарих толқынында» бағдарламасы осыған айғақ. Бірінші бойынша Қазақстан аумағындағы тарихи-мәдени ескерткіштер мен нысандар жаңғыртылды. Екіншісінде әлем архивтеріндегі төл тарихымызға қатысты құжаттар жүйелі жинақталды, зерттелді.

Енді Елбасы бұдан ауқымды да іргелі жұмыстар көзін ашып отыр. Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басып, оған сәйкес бұқаралық сананы қалай өзгертудің қажеттігі турасында өз көзқарасын ашық та нақты баяндады. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының әуелгі мағынасы міне осындай.

Мақала кіріспе және екі үлкен тақырып ауқымында жүйе-жүйеге бөлініп, нақты тақырыптар аясында әңгімеленеді. Бірінші үлкен тақырыптың аты – «XXI ғасырдағы ұлттық сана туралы» деп аталады. Енді осы тақырып аясында сөз болатын тақырыпшалардың өзі-ақ сіздің мағлұматыңызды кеңейтіп, рухани жан дүниеніңізді байыта түседі. Қараңыз: 1. «Бәсекелік қабілетте» қазақстандықтарды XXI ғасырдың талаптарына даярлауға ұмтылдырған «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессиялық келісім» сияқты бағдарламалар аталады. 2. «Прагматизм» тақырыпшасында «қаны-

мызға сіңген көптеген дағдылар мен таптаурын болған қасаң қағидаларды өзгертпейінше толыққанды жаңғыруымыз мүмкін емес» дей отырып, төл тарихымызға үңіле келе, прагматизмнің шынайы жарқын үлгілерін табуға болатынын меңзейді. Қанымызға сіңген, бабалардан мирас болып қалған ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз қажеттігіне мән береді. Осыларды санамалап келіп, Елбасы реализм мен прагматизм таяу онжылдық ұраны болуға тиіс екенін атап көрсетеді.

Ал «Ұлттық бірегейлікті сақтау» атты 3-ші тақырыпшада ұлттық сананың кемелденуіне мән беріледі. Оның екі қырын көрсетеді. Оның біріншісі – «ұлттық сана-сезімнің көкжиегін кеңейту, екіншісі – ұлттық болмыстың өзегін сақтай отырып, оның бірқатар сипаттарын өзгерту». Бұл тұста кезігер қатерлі тұстарды да ескерте келіп: «Іс жүзінде, әрбір өңір мен әрбір мемлекет өзінің дербес даму үлгісін қалыптастыруы», керек дейді. Осындай ұғымдарды егжей-тегжейімен сөз ете отырып, қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын ескертеді. Оның біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғырудың болмайтыны. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту.

Төртінші тақырыпша «Білімнің салтанат құруы» деп аталады. Шынында, білімді болу қанда бар қасиет. Тәуелсіздік жылдарында бұл салада талай іс-әрекеттің нәтижесін көрдік. Тоқсаныншы жылдарғы «Болашақ» бағдарламасының нәтижесін көріп отырмыз. Шынында білім салтанаты жалпыға ортақ болуға тиіс. Технологиялық революцияның беталысына қарай отырып, Елбасы қазіргі кәсіптердің жартысы таяу онжылдықта жойылып кететінін ескертеді. Мұндай кезеңде аса білімді адамдар ғана табысқа жетеді. Табысты болудың басты факторы – білім екенін әркім терең түсінуі тиіс. Сондықтан да бұл бөлікте Елбасы білімді бәрінен биік қоятын ұлт ғана табысқа жететінін ескертеді.

Бесінші тақырыпшаның атауы – «Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы». Елбасы бұл тұста Еуропа құрлығының астаң-кестеңін шығарған 1917 жылғы қазандағы оқиғаға биыл 100 жыл толатынын еске алады. Иә, өткен ХХ ғасыр халқымыз үшін қасіретке толы, зұлмат ғасыр болды. Өзімізге тән жол біржола күйретілді. Жат үлгі таңылды. Екіншіден, ұлтымыз адам айтқысыз демографиялық соққыны көрді. Бұдан әлі де айыға алмай келеміз. Үшіншіден,

қазақтың тілі мен мәдениеті құрдымға кете жаздады. Төртіншіден, еліміздің көптеген өңірлері экологиялық апат аймағына айналды. Өткен тарих бірнәрсеге көзді жеткізгендей, ол ұлттың өркендеуіне мүмкіндік беретін эволюциялық даму жолы.

Алтыншы тақырыпша «Сананың ашықтығы» деп аталады. Мұнда әлемнің даму қарқынына ілесу жолдары сөз болады. Миллиондаған адамдар өз ана тілін дамытумен бірге жаппай ағылшын тілін оқып үйренуде. Алға жылжымыз десек біздің де бұл игі үрдістен қалыс қалмауымыз керек. Бұл еріккеннің ермегі емес. Жаһандық әлемге еркін кірігіп, жұмыс істеудің басты шаруасы. Бұл ғана емес сананың ашықтығы зерденің үш ерекшелігін білдіретіні атап көрсетіледі. Біріншіден, еліміздің айналасында не болып жатқанын түсінуге мүмкіндік береді. Екіншіден, жаңа технологиялық өзгерістердің бәріне дайын болу деген сөз. Таяудағы он жылда болатын өзгерістердің бәріне дайын болу міндет. Үшіншіден, осы өзгерістердің ең озық жетістіктерін бойға сіңіру. Бұл жөнінде Жапония мен Қытай үлгі бола алады.

Бізді, әсіресе тіл маманы ретінде, менің өз басымды риза еткен мақаланың екінші бөлігі. Ол – «II.Таяу жылдардағы міндеттер» деп аталады. Мұнда қазақ жұртшылығы көптеген аса маңызды мәселеге жазу мәселесіне түбегейлі назар аударылып, өз көзқарасы мен шешімі нақты баяндалады. Заман сынағына лайықты төтеп берудің жолдары қарастырылады. Нақты жобалар ұсынылады. Оның біріншісі, әрі негізгісі деп айтар едім, – қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру жұмысын бастау қажеттігі. Расын айту керек, бұл іске Елбасы асыққан жоқ, елдің даму қарқынын байыппен бағдарлап, әлем кеңістігінде болып жатқан рухани өзгерістердің бәрін санадан өткізіп барып, сарамандықпен жасаған шешімі деп білемін. Тәуелсіздік барысында бұл іске мұқият дайындалу керек болды. Солай болды да. Ол қазақ тілінің әліпбиі сан түрлі жолдан өткенін зерделеді. Түркілердің VI–VII ғасырлардың өзінде-ақ өз жазуы болғанын зердесінен өткізіп, X–XX ғасырлар аралығында Қазақстан аумағында араб жазуы 900 жылдай қолданылып келгенін саралай отырып, қазақ халқының 15 жылда үш бірдей жазуды алмастырғанын да еске алғандай. Мұның бәрі қазақ жазуының жүріп өткен қилы-қилы жолдары. Осылардың бәрін ой елегінен өткізіп барып Елбасы енді қазақ жазуын латын әліпбиіне ауыстырудың кезеңі келгенін ашық айтып отыр.

Бұл тұста осы мәселеге қозғау салған Тәуелсіздіктің сонау елең-алаңында, яғни 1993 жылы Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының сол кездегі президенті академик Әбдуәлі Қайдардың латын әліпбиі туралы Президентке жазған хаты еске түсіп отыр. Оны біз Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының төралқасында талқылап, содан соң Әбекең хатты Елбасына жіберген болатын. Елбасы бұл хатқа мән беріп, «бұл ойлануға татитын мәселе, мамандар шұғылданып, маған нақты ұсыныспен шықсын» деген сыңайда жауап келген еді. Міне, содан бері әліпби мәселесі баспасөзде, радио-телеарналарда оқтын-оқтын сөз болып келді. Елдің қызыққаны соншама, әліпби жасаушылар қатары көбейді.

Бұл мәселеге Елбасы 2012 жылы қайта оралды. «Қазақстан-2050» Стратегиясында «2025 жылдан бастап латын әліпбиіне көшуге кірісеміз» деп мәлімдеген болатын. Енді міне 2017 жылғы 12 сәуір күні Елбасы «Үкімет қазақ тілін латын әліпбиіне көшірудің нақты кестесін жасауы керек» деп нақты тапсырма берді. Мектеп жасындағы балалар ағылшын тілін оқып, латын әріптерін онсыз да үйреніп жатыр. Сондықтан бұл мәселеде енді кедергі бола қоймас деген ойдамыз.

2017 жылдың аяғына дейін тілші мамандар көмегімен қазақ әліпбиінің жаңа графикадағы бірыңғай стандартты нұсқасын қабылдау керектігі тапсырылды. 2018 жылдан жаңа әліпби үйрететін мамандар мен орта мектептерге арналған оқулықтар даярлануы керек.

Екіншіден, осыған орай қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бойынша «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы қолға алынбақ. Осыған сәйкес қыруар жұмыс басталғалы тұр. Ең алдымен әлемдегі ең жаңа 100 оқулықты әртүрлі тілдерден қазақ тіліне аударып, 2018–2019 жылдардың өзінде студенттерді осы оқулықтармен оқыту мәресіне жеткізу керек. Ол үшін ұлттық аударма бюросы құрылмақ. Бұл бізді сапалық деңгейге жеткізеді деп білеміз. Жаһандық бәсекеге төтеп беретін мамандар осылайша өсіп жетілмек. Мұның бәрі мемлекеттің міндеті болып саналады деді Елбасы.

Сонымен бірге патриотизм «Туған жерге туыңды тік» деген сөзден басталса керек. Өлкетану, елді мекендерді абаттандыру, тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіру т.т. Туған жердің қайталанбас арналары бұлар. Әрбір жер атауларына байланысты ел жадында сақталған ғажайып аңыз әңгімелерге дейін мән беру бүгінгі ұрпақтың міндеті «Туған жер» бағдарламасы жалпыұлт-

тық патриотизмның өзегі. Сондықтан «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы керек. Бұл шын мәнінде рухани дәстүрдің басты негіздерінің бірі. Мыңжылдық тарихымызды айқындайтын ауқымды жоба осыған лайықталып жасалмақ. Мұны яғни жобаны Үкіметтің әзірлеуі керек екенін Елбасы тәптіштеп айтты. Бұл жерде үш мәселе қамтылуы керектігі көрсетілген. 1. «Мәдени географиялық белдеудің» рөлін әрбір қазақстандық білу үшін оқу-ағарту дайындығы жүргізіледі. 2. БАҚ мұнымен жүйелі түрде мықтап айналысу керек. 3. Ішкі және сыртқы мәдени туризм халқымыздың осы қастерлі мұраларына сүйенуі керек. Мәселен, Түркістан мен Алтай ұлттық ғана емес, жаһандық ауқымдағы құндылықтарымыз ғой.

Бесіншіден – заманауи әлемдегі бәсекелестік қабілет мәдениеттің де бәсекелік қабылеті екені даусыз. Мәселен АҚШ табысының қомақты бөлігі Голливуд еншісінде екен. Осы ыңғайда «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасын да іске асыруды ұсынды. Осыған орай Елбасы шығармашылық зиялы қауымға оның ішінде Жазушылар Одағы мен Ғылым академиясы, университеттер және қоғамдық ұйымдарға үлкен үміт артып отыр.

2017 жыл мәдениет саласындағы жетістіктерімізді көрсете алатын шешуші кезең болмақ. Осылайша мыңжылдық тарихымызда төл мәдениетіміз тұңғыш рет әлемнің барлық құрлықтарына жол тартып, басты тілдерінде сөйлейтін де болады дейді Елбасы.

Алтыншыдан – Елбасы бүгінгі замандастарымыздың да жетістіктерінің тарихына назар аударуды ұсынады. Бұл «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы арқылы іске асырылғанын қалайды. Шынында Тәуелсіздігіміздің 25 жылы қас-қағым сәт болғанмен тарих өлшеуімен қарағанда тындырылған істер ғасырға татиды. Сол ғасырлық ауқымда еңбектің ғажайып үлгісін көрсеткен қаншама жандар бар. Бұлар барлық салада да жетерлік «Жаныңда жүр жақсы адам» деген ұғымға көңіл бөлейік дейді. Бұл үлкен парасаттылықтың белгісі. Осынау жобаның негізгі мәні – «ел-жұрт ұлтымыздың алтын қорына енетін тұлғаларды білуге тиіс» дегенді білдіреді. Бұл ұсыныстардың бәрін, әсіресе жас ұрпақ барынша игеруге ұмтылуы тиіс. Өйткені өмір сүру үшін шынында да өзгере білу керек. Әңгіменің түйіні осы!

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 14 сәуір

НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОД ПРЕДКОВ

Абсамтар ДЕРБИСАЛИ

Директор Института востоковедения
им. Р. Сулейменова, член-корреспондент НАН РК,
доктор филологических наук, профессор

В статье Нурсултана Назарбаева сохранение национальной идентичности выделено в приоритет. За годы суверенного развития были инициированы государственные программы «Мәдени мұра», «Халық тарих толқынында» по созданию целостной системы изучения культурного наследия, воссозданию историко-культурных, письменных, архитектурных памятников, имеющих особое значение для национальной истории.

Институт востоковедения, активно участвуя в этих программах, сделал многое по расширению казахстанской источниковедческой и информационно-исторической базы копиями материалов из зарубежных фондов. В рамках программы «Культурное наследие», начиная с 2005 года, вышли в свет 20 томов серии «История Казахстана в арабских, китайских, монгольских, персидских, тюркских источниках». Эти же работы институт продолжил по программе «Халық тарих толқынында».

Говоря о модернизации национального самосознания, можно отметить, что научное изучение глубин истории и культуры казахского народа имеет огромное государственное значение. И, несомненно, является одним из основных идеологических и культурных приоритетов, открыто декларирующих преемственность поколений и культур. Значимость таких инициатив обусловлена возможностью создания мировоззренческой модели Казахстана XXI века, опирающейся на собственные исторические традиции, на национальное самосознание как ядро национальной идентичности. Модернизация национального самосознания способствует росту интереса к истории народа, его культуре и родному языку.

Как подчеркивает Глава государства, начатые в стране масштабные преобразования должны сопровождаться опережающей

модернизацией общественного сознания. И здесь необходимо здоровое соперничество, которое имеет огромное значение в современном мире. Это, стремление к овладению современными технологиями, производству конкурентоспособных товаров и услуг, созданию имиджа качественного товаропроизводителя, национальных брендов.

Для этого необходимо создавать условия для обучения детей и молодежи. Во-первых, обеспечить интернет-связью хорошего качества отдаленные уголки. Такая связь поможет самообразованию молодежи, позволит получать самую свежую информацию со всего мира, даст возможность изучать языки онлайн. Программа общеобразовательных школ и вузов должна содержать полный материал по истории религий, этических учений страны, которые бы отображали процесс их развития в аспекте взаимосвязей и общих корней.

Сохраняя национальную идентичность, необходимо, как указывается в статье Главы государства, выработать свою модель. Хочу напомнить, что наши народные традиции, идущие из глубин веков, были подвергнуты серьезному испытанию во времена советского правления, когда насаждалась идеология отказа от своего исторического прошлого и духовных ценностей. В период независимости начались глубинные процессы по восстановлению культурных и духовных традиций. Тем не менее, опасность утраты национальной идентичности, когда идет активный процесс глобализации, не исчезла. Только духовные ценности могут помочь в успешном противостоянии вызовам времени и поступательном развитии нашего общества.

Источниками духовных ценностей народа являются язык, история, самобытная культура, рукописное наследие. Это работы ученых древности, эпическое наследие, музыка, фольклор, традиции, архитектурные памятники – вообще весь культурный мир казахов, который доносит до нас национальный код наших предков. Сегодня это воссоздается и сохраняется, в том числе, благодаря расширению казахстанской источниковедческой и информационно-исторической базы копиями уникальных артефактов и архивных материалов. Только духовность, этические нормы, традиционные и культурные ценности имеют потенциал противостоять религиозному фундамен-

тализму, экстремизму и терроризму. Гармоничное существование духовности как раз служит гарантом того, что в Казахстане не происходит конфликтов, раздоров и вражды на религиозной почве.

В Послании народу Президент подчеркивает: «Если нация теряет свой культурный код, то разрушается и сама нация». Памятники культуры Казахстана вследствие неблагоприятных природно-климатических условий разрушаются, некоторые уничтожены вандалами, а некоторые вывозят в другие места. Все это требует незамедлительных мер по их сохранению: обнаружению, фиксации, инвентаризации, картографированию, включению в список охраняемых государством объектов культуры, научному изучению. В контексте Стратегии «Казахстан-2050» активизация изучения национальной истории и организация сбора, систематизации и классификации всего имеющегося за рубежом и в стране материала является одной из актуальных задач исторической науки.

Подобные исследования помогут открыть новые памятники культуры, обосновать их значимость в духовной жизни, сформировать новые туристические маршруты. Для этого в Институте востоковедения разработан проект «Духовные ценности казахского народа: роль и значение святых мест в сохранении традиционной культуры», выполняются такие исследования, как «Памятники культуры казахов как форма хранения и передачи духовного наследия (на основе эпиграфических памятников Западно-Казахстанской области)». Эти наши разработки созвучны программам и проектам, которые назвал Глава государства в статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру».

Казахстанская правда, 13 апреля 2017 г.

БІЗ КҮТКЕН БЕТБҰРЫС

Смағұл ЕЛУБАЙ

жазушы

«Егемен Қазақстан» газетінде жарық көрген Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы, сөз жоқ, тарихи мәні бар құжат.

Әрине, мәдениет саласында әңгіме болмай келген жоқ. Әсіресе, мәдениет қайраткерлері, жазушылар сонау жариялылық заманынан бастап, ұлттық құндылықтарды күн құрғатпай, ай құрғатпай, жыл құрғатпай айтумен келді. «Мәдени мұра», «Халық – тарих толқынында» бағдарламалары сондай жанайқайдың жемістері болатын. 25 жыл ішінде істеліп жатқан жұмыстар осындай мемлекеттік бағдарламалардың негізінде жүзеге асып келді. Алайда осынау ұлттық құндылықтарды сақтау және оны дамыту саласында үлкен бетбұрысты біз күтіп жүргенбіз. Біз күткен бетбұрыс, идеология майданында ұлттық мәдениетімізді болашақта қазақ халқының рухани келбетін сақтап қалу мәселесі бойынша алға қойылған үлкен міндет деп білемін. Бұл мақала қоғамымызда көтеріңкі көңіл-күй тудырып жатыр. Болашағымызға деген сенім ұлғайып, жасампаздыққа бағыттайтын қадамның жасалғанына қуаныштымыз.

Біз де 25 жылда Батыс жолына түскенде, өзімізді жойқын ағында қалай сақтаймыз, оның жолын қалай табамыз деген басты сауалдарға осы мақалада жауап бар. Шайылып кетпрудің жолы – осы. Ұлттың мәдени коды туралы әңгіме қозғалады. Мәдени код: діл, жады, тіл, діни болмыс. Осы бірегейлікті мәңгі ету арқылы ғана біз өзімізді сақтайтынымыз бірінші рет жан-жақты айтылып, ашық мәселе қойылып отыр. Бұл мақалаға біз қатты мән беріп, қатты толқып отырған себебіміз осы. Әдебиет те, тіл де, кино да сөз болған. Білім беру саласы мен патриотизм де айтылған. Өліпби ауыстыру мәселесі қозғалған.

Елбасының аузымен прагматизм деген жақсы ұғым айтылды. Өліпби біздің тарихымызда үш рет ауыстырылды. Оны қазақты жақсы болсын деп ешкім ауыстырған жоқ. Тарихи жадынан адасып қалсын деп,

қасақана жасалған саяси іс болатын. XX ғасырды біз қазақ әдебиетінің алтын ғасыры деп айтып келдік. Қаншама классикалық дүниелер өмірге келді. Әдебиет дамыды. Кириллицамен жасалған әдебиетіміз латынға ауысқанда не болады? Осы жерде бізге прагматизм көмекке келеді. Яғни, ендігі 2025 жылға дейін де, одан кейін де біздің мектебіміз латын әліпбиіне көшкен кезде, меніңше, қазақ әдебиетінің қайталанбас мұрасы жасалған кириллицаны ұмытпай, қатар оқуы керек. Кейін біздің ұрпағымыз қайтып орала алмай қала ма деген қауіп болмас үшін. Прагматизмнің бір пайдасы осы.

Одан кейін кітап кино, мәдениеттің басқа да озық үлгілерін әлемдік бәсекеге шығару туралы сөз болды. Әуезов, Мүсірепов, Майлиндер әлемге еш қысылмастан еркін шығатын жазушылар. Кеңес кезінде сыйлық алған шығармалар ғана орыс тіліне аударылды. Оның өзінде Мәскеуде. Батыста мықты баспадан, мықты аудармашыдан шыққан дүниені құрметтейтінін ескеруіміз керек. Біздің классикамыз қайта аударуды, қайта насихаттауды қажет етеді. Осы мәселе бұған дейін назардан тыс қалып еді. Енді осы мақаладан кейін қазақ әдебиеті және оны шетелге насихаттау мәселесі дұрыс жолға қойылады деп ойлаймын. Бұл жалғыз Жазушылар одағы, жекелеген авторлар айналысатын жұмыс емес. Мемлекеттік маңызы бар, мемлекеттік бағдарламамен іске асуы тиіс шаруалар. Ұлттық сана ең алдымен әдебиетте сақталған. Бұл мақаланы мен осылай қабылдадым.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 13 сәуір

ФОРМИРОВАНИЕ НОВОГО ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Георгий КАН

член Научно-экспертного совета АНК,
доктор исторических наук, профессор

Один из ключевых тезисов в статье Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» заключается во внимании к формированию нового общественного сознания, без которого невозможно быть конкурентоспособным в современном мире, считает вице-президент Ассоциации корейцев Казахстана, доктор исторических наук, профессор Георгий Кан.

«Главная ценность статьи заключается в том, чтобы подкрепить модернизацию экономики, системы государственного управления трансформацией общественного сознания. Глава государства Нурсултан Абишевич Назарбаев проводит фундаментальную работу по экономической модернизации, реформированию правовой системы, и сейчас мы наблюдаем столь же важный и основательный подход к реформированию нашего общества в духовной области, в области общественного сознания. Я восхищен комплексным подходом и дальновидностью статьи», – отмечает Георгий Кан.

По его словам, сегодня страна как никогда нуждается в формировании сознания, созвучном вызовам времени в области культуры, идентификации. Необходимо сохранить своеобразие, традиции, культуру казахского народа, а также быть частью глобального мира. «Мне как историку близки задачи проекта «100 новых лиц». Цифра 100 – в некотором роде сакральная. Я уверен, что люди, упомянутые в проекте, станут настоящим примером для подражания, ориентиром для нас, так как это будут конкретные истории конкретных людей, сформировавших облик современного Казахстана, настоящие патриоты, которые думают о Родине, достоинстве народа», – говорит профессор.

По его мнению, важно, что в статье задачи носят конкретный характер. «Перевод казахского языка на латиницу давно назрел.

И очень важно, что Президент обращает внимание на постепенность, поэтапность реализации этой задачи. Страны, пытавшиеся методом кавалерийского наскока решить эту проблему, в итоге вынуждены были пойти по пути постепенного перехода на латиницу. Важно, что Казахстан с переводом казахского языка на латиницу станет еще ближе к тюркскому миру, большинство стран которого используют латиницу, усилит международное общение», – отметил доктор исторических наук.

Георгий Кан обращает внимание на предложенную Президентом программу «Туған жер». «Я уверен, что ее направленность на конкретных людей вместе с четко заданным вектором позволит стать дополнительным стимулом к развитию культурной и духовной сферы. Еще одной из важных фундаментальных задач, поставленных Главой государства, является восстановление гуманитарного образования в области истории, политологии, культурологии, социологии, создание 100 новых учебников по гуманитарным знаниям. Уверен, что поставленные Елбасы задачи – это прямой путь к формированию нового общественного сознания. Действительно, это очень важный аспект, влияющий на успех модернизации в других сферах. Это самое ценное и своевременное в статье Президента», – заключил Георгий Кан.

<http://www.inform.kz/>, 14 апреля 2014 г.

БҰЛ – ҚОҒАМҒА СОНЫ СЕРПІЛІС ӘКЕЛГЕН БАЙЛАМЫ ЖОҒАРЫ БАҒДАРЛАМА

Уәлихан ҚАЛИЖАНОВ

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институтының директоры,
Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым
академиясының академигі, филология
ғылымдарының докторы, профессор

«Егемен Қазақстан» газетінде Қазақстанның тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мемлекеттің болашағы жайында толғамға толы, тың көзқарастарға негізделген мақаласы жарияланды.

Қазақ елі аяқ басқан бесінші тарихи дәуірдегі рухани жаңғыртуды жан-жақты байыптаған мақалада қайта түлеудің екі маңызды процесін – саяси реформа мен экономикалық жаңғыруды атап өтеді. «Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу» деп бағамдаған Елбасы Н.Ә. Назарбаев осы межелі мақсатқа жету жолындағы негізгі міндеттер мен басты бағыттарды да белгілеп көрсеткен.

Осы міндеттер аясында Білім және ғылым министрі Ерлан Сағадиевтің жетекшілігімен «Мәңгілік Ел» гуманитарлық тұғырнама-сы ғылыми бағдарламасы даярланды. Жұмысшы тобының барлық отырыстарын министрдің өзі жүргізіп, сан-алуан ғылыми пікірталас болды. Өйткені, «Мәңгілік Ел» тұжырымдамасының паспортын жасау қиындыққа түспегенімен, оны зерделеу қорытындыларын жасау тұрғысында пікірталас та аз болмады. Міне, осы тұрғыда Ерлан Кенжеғалиұлының принципті мәселелерді шешуде таласа да, келісе де алатын саяси толғамды қайраткер екенін таныдық. Нәтижесінде жобаны жүзеге асыру механизмдері айқындалды. Жоба Ұлттық ғылыми кеңес тарапынан бірнеше мәрте сараптамадан өтіп, қолдау тапты. Кейбір түсіністік таппаған баптар бойынша мәмілеге келу әлі де қажет болар.

Президент «Қазақ елінің Ұлттық Идеясы – Мәңгілік Ел» деп атап көрсетті. Ендеше, ұлы мақсаттарға ұлттың темір білегі, халықтың ыстық жүрегі, ғалымның терең білімі керек.

Елбасы айтқандай, «Мәдени мұра», «Халық – тарих толқынында» атты мемлекеттік бағдарламалардың орындалуы қамтамасыз етілді. Енді не істеу керек? Еуразия құрлығында бес жарым ғасырлық тарихы бар Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті осындай күрмеуі қиын сауалдар айналасында толғана отырып, тиянақты шешімдерді де өзі ұсынады. Алдағы «Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады». Рухани жады мықты, әрі жауапкершілігі жоғары біртұтас Ұлт болып, болашаққа қалай қадам басып, бұқаралық сананы қалай өзгертуіміз керек?! Міне, Н.Ә. Назарбаев осы сауалдарға жауап іздейді және ол жолды көрсетеді.

Биік сана мен тарихи танымға негізделген мақалада ұлттық жаңғыру үшін ірі-ірі бағыттарды жүзеге асыру міндеті тұрғанын ескертеді. Мәселен, мақаланың «XXI ғасырдағы ұлттық сана туралы» бөлімінде 1. Бәсекеге қабілеттілік; 2. Прагматизм; 3. Ұлттық бірегейлікті сақтау; 4. Білімнің салтанат құруы; 5. Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы; 6. Сананың ашықтығы сынды мазмұндас, идеялас басым бағыттарды атаған.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың ойтүзер мақаласының «Таяу жылдардағы міндеттер» деп аталатын II бөлімінде, атауына сәйкес, ұлттық жаңғыру жолында жүзеге асуы тиіс бірнеше міндеттер алға қойылады.

Мақаланың екінші бөлімінде атап көрсетілгеніндей, алдағы уақытта қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар бойынша «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» атауымен жаңа жобаны қолға алу міндеті тұр. 2018–2019 оқу жылында отандық студенттер филология, философия, саясаттану, мәдениеттану, психология сынды ғылым салалары бойынша дүние жүзінің ең таңдаулы, үздік, әбден сыни сүзгіден өткен оқулықтарымен оқи бастауы тиіс. Ол үшін 2017 жылдан бастап Ұлттық аударма бюроларын қалыптастырып, үздік аудармашы мамандар тәржімамен айналыса бастауы керек.

Осы уақытқа дейін рухани салада сан алуан классикалық мәдениет үлгілері жасалғаны айқын. Алайда, баға жетпес үздік туындыларды өз ішімізде жоғары деңгейде танып, насихаттағанымызбен,

әлем халқы бейхабар қалып келеді. Аталған мақаласында Нұрсұлтан Әбішұлы Мәңгілік Елді дүние жүзіне таныта алатын әдеби, мәдени жауһарларды сұрыптап, оны өзге елдерге таныту мақсатын алға қойып отыр. Осы жолда «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет», «Қазақстандағы 100 жаңа есім» сынды мәдени жобаларды ұсынып, елдің рухани жәдігерлерін сақтап, насихаттау міндеті туындайды.

Қазақстанның «Киелі жерлерінің географиясын» жасау елтаным ғана емес, мәдени-тарихи орындарымыздың көркеюіне, туризмнің дамуына жол ашатыны сөзсіз. Ал «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасы ұлттық әдебиетіміз бен өнеріміздің озық үлгілерін зерттеуге, жариялауға мүмкіндік береді.

Жақында ғана британдық «The Independent» басылымы 197 елдің әдебиетшілері кірген әлемнің әдеби картасын жариялады. Қазақстаннан Мұхтар Әуезов өзінің «Абай жолы» роман-эпопеясымен осы әдеби картаға еніп отыр. Сондықтан да «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасына заманымыздың сөзін айтып жүрген қайраткерлер мен әдебиет пен өнердің озық тұлғалары туралы зерттеулер жасау қажет. Мұны ҰҒА, Қазақстан Жазушылар одағы, басқа да шығармашылық одақтармен бірлесе отырып, әуелі тізімдеп, сонан соң жариялауға болады. Гуманитарлық ғылыми-зерттеу институттары ғалымдарының «Ұлы Дала тұлғалары» сериясын жазудағы тәжірибесі бар. Сондықтан да бұл жобаны жүзеге асыру қиынға соқпайды.

Қорыта келгенде, жаһанданудың дендеген кезеңі – ХХІ ғасырда ұлттық құндылықтар мәселесін гуманитарлық ғылымдар саласында қолға алу басты трендке айналып отыр. Экономика, саясат, мәдениет, технология салаларын тұтас дамыту реформалары салтанат құрған өркениет дәуірінде жаһандану нәтижесінде ұлттық бірегейлік пен этностық бірізділіктің жойылып, жұтылып кету қаупінің алдын алу процесі үзбей жүргізілуі тиіс. Сонда ғана ұлттың әдеби, мәдени, тарихи үлгілері барынша әлемдік деңгейде насихатталып, көрсетілетін болады.

Президент Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты жаңа көзқарастарға негізделген бағдарламалық мақаласы осындай ұлттық жаңғыруға жол салады. Және ол ХХІ ғасырдағы қазақ қоғамының санасына жаңа сілкініс әкелген құбылыс болып табылады.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 14 сәуір

ЗАМАНМЕН ҮНДЕСКЕН МАҚАЛА

Карл БАЙПАҚОВ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым
академиясының академигі,
тарих ғылымдарының докторы, профессор

Елбасының бағдарламалық мақаласы Қазақстанның ғылыми қауымдастығына жаңа леп әкеліп қана қоймай, жоғары санаттағы рухани кезеңге бетбұрыс жасауға бағыт сілтеді. Мемлекет басшысы ұсынып отырған мәдени реформа өте дер кезінде ұсынылуымен маңызды. Мұнсыз экономикалық және басқа да салалық өзгерістер бәрібір тиімсіз болар еді. 2017 Қазақстан дамуы үшін өзгеріске толы жыл болмақ. Экономикалық жаңғыру мен конституциялық реформамен бірге Президент өте өзекті мәселені – адам капиталы мәселесін алға тартып отыр. Бәсекелестікте жетістікке және көшбасшылыққа жеткісі келетін халық ұлттың бәсекелестікке қабілеттілігін арттыра отырып, бүгінгі күннің және болашақтың азаматын қалыптастыруда оны көп тіл білетін, мәдениетті, өзін ғана емес, жақын әрі алыс көршісіне құрметпен қарайтын жан-жақты білімді, сауатты тұлғаға айналдыруды көздейді.

Мен ел Президентінің бастамасымен құрылған Мәдениеттерді жақындастыру орталығына жетекшілік жасаймын. Бұл орталықтың қызметі мен міндеті біздің азаматтарымызды келісім рухына, бүкіл әлем және Қазақстан азаматтары ұстанатын өзінің және өзгенің дініне, мәдениетіне құрметпен қарау ісіне үйлестірілген. Бұл қасиеттер біздің ата-бабамызға да, халқымызға да ешкім сырттан әкеп таңбаса да, табиғатына тән болып келеді. Бүкіл мәдениеттер мен діннің сұхбат алмасу соқпағы болып біздің даламызды көлденеңінен кесіп өткен Ұлы Жібек жолын еске алайықшы. Жетісудың ең ірі сауда және қолөнер орталығы болған Қойлық қаласында мұсылман да, христиан да, будда өкілдері де қоян-қолтық өмір сүрген. Бұл жөнінде XIII ғасырдың ортасында француз королі IX Людовиктің Мөңке ханға жолығуға жіберген өкілі Гильом де Рубрук жазып қалдырған. Ол Қойлық

қаласында болып, көргенін суреттеп жазған. Рубрук қаладан мешітті де, будда храмын да, христиан шіркеуін де, манихей ғибадатханасын да көргенін айтады. Қойлық қаласын қазған археологтар осы аталған нысандардың қалдықтарын тапқанда, еріксіз бас шайқады.

Әрбір қазақстандық өз елінің патриоты болуға міндетті деп есептеймін. Мемлекет басшысы «Туған жер» бағдарламасы мен «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасын жасауды беркер тапсырып отырған жоқ. Патриотизм өз тарихы мен тамырын білумен тікелей байланысты. Біздің халқымыздың тарихы өте бай. Отырар мен Түркістан, Тараз бен Сауран қалалары тарихтың ғажайып әуеніне тұнып тұр. Қазақ хандығының байтақ жерін тұтасымен сақтап қалу үшін күресіп, Қазақстанның азаттығы жолында арпалысып, бар өмірі ат үстінде өткен батырларымыздың есімі бізге мәлім. Белгілі тарихи орындарды танып, оларды қастерлей білу өскелең ұрпақты патриоттық рухта тәрбиелеуде маңызы зор. Өзінің туған жеріне, өз халқы мен бабасына сүйіспеншілігі, құрметі жоқ адамның жер бетіндегі ізгілік үшін бір ұлы іс жасайды дегенге өз басым сене алмаймын.

Қазақстан бар болғаны 25 жылда әлемдік саяси аренада мойындалып, дамыған тәуелсіз мемлекетке айналуына көптеген көрнекті замандастарымыз қол ұшын созды. Біз оларды білуіміз керек және ол адамдардың өресімен теңесуіміз керек.

Жалпы алғанда, Президенттің бұл жаңа мақаласы – Қазақстан жаңғыруына заманмен үндес адамның көзқарасы тұрғысынан жаңаша қарау. Ел мен қоғамды құрып жатқан біздің әрқайсымыз дәл осы мемлекетте өмір сүру мен еңбектенуге қолайлы жағдай туғызуға мүдделі болуымыз керек.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 17 сәуір

АУЫЛ МЕН ҚАЗАҚ – АЖЫРАМАС ҰҒЫМДАР

Ескендір ХАСАНҒАЛИЕВ

Қазақстанның халық әртісі,
Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты

Әр адамның ауылы – дүниедегі ең қадірлі мекен. Нақты осы жер оны өткенмен және болашақпен байланыстырады. Бойындағы бар жақсы қасиеті үшін туған жеріне қарыздар. Иен далада елегізіп қарап тұратын кішкентай ауылдар үлкен жолға шығарып салатын ұлы қасиетін әлі күнге жоғалта қойған жоқ. Қазақы патриотизмнің қайнар көзін бажайласақ, тағы да ауылдан бастау алады.

Ұлттық патриотизм үлгісі кіндік қаның тамған жерден, туған өлкеге сүйіспеншіліктен басталады. Қалалық болып жүргендердің қай-қайсысы да осы шағын мекендердің топырағы сыйлаған сарқылмас қуаттың күшімен азаматтық болмысын қалыптастырып, өмірлік мақсатын орындап келеді.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында «Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады» деп тереңнен қозғағаны да сондықтан. Мемлекетке деген сүйіспеншілік туған жерге деген ыстық ықыластан бастау алады.

Алайда, ауылынан әлденеше жыл бұрын ұзап кеткендер күзгі жапырақтай сарғайған сағынышын жылы естеліктермен бөліссе ғана басылатындай, жарыса әңгімелеп, сол сәтте ғана сөз етумен шектеліп, уақыт өте келе тым-тым алыстай бастайтыны бар. Қаланың у-шуынан қашқандай, қауырт тіршілігінен көңілі қалғандай болып «Ах, менің ауылым», «қайран, менің қара орман, алтын бесігім» деп танауын желіне, кеудесін көкорай шалғынына төсеп, үздігіп барғандардың өздері екі күннен артық шыдай алмай, шаһарын бетке алып жатады. Тіршілік қамымен қала жағалап, қоныс тепкендер де шаруасы болмаса, тиіп-қашып бара бермейді.

Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың бағдарламалық мақаласынан таяу жылдарға белгілеген міндеттерінің ішінде «Туған жер» бағдарламасы қабылданатынын, оның ауқымы біртіндеп «Туған елге» ұласатынын оқи отырып көңілімді мақтаныш сезімі кернеді. Елбасының «Ауылым – өнім» атты әнді айтқанда, «Туған жерін сүйе алмаған, сүйе алар ма туған елін» деп шырқайтын едік қой. Бажайлап қарасақ, бұл мағынасы терең сөздер» дегені тамыры туған жеріне байланған қазаққа «алтын қазығыңнан алыстама» дегенді айқын аңғартады.

Бәріміз де ауылда тудық, қара топырағында асыр салып өстік. Шет елдерге сапарға шыққанда үнемі жусаны аңқып, түтіні бұрқыраған ауылым көз алдымда тұратын. Ауылға деген сағыныштан бір әуеннің сазы көкірегіме келіп құйылып жүруші еді. Өзім де арасында ыңылдап қоямын. Ара-тұра «осы әуеннің сөзін кімге жаздырсам екен?» деп ойлап қоямын. Сөйтіп, ақын Бәкір Тәжібаевқа қолқа салдым. Бұл, шамасы, 1974 жыл болатын. Ол да ауылдан шыққан азамат қой, демде жазып берді. Елбасының туған жерге қатысты сөзіне арқау болған «Ауылым – өнім» осылай туған еді.

Елбасының мақаласы турасын айтқанда, ұлтымыздың ұясы, алтын бесігі, ырыстың кіндігі саналып келе жатқан ауыл туралы салиқалы сөзі көңілге ерекше бір серпін берді. Ауыл түлесе – қазақ түлейді. Өйткені, ауыл мен қазақ ажырамас ұғымдар.

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев «Адам баласы – шексіз зерденің ғана емес, ғажайып сезімнің иесі. Туған жер – әркімнің шыр етіп жерге түскен, бауырында еңбектеп, қаз басқан қасиетті мекені, талай жанның өмір-бақи тұратын өлкесі. Оны қайда жүрсе де жүрегінің түбінде әлдилеп өтпейтін жан баласы болмайды» деп жазады бағдарламалық мақаласында. Жүрек тебіренерлік, туған жердің ұлылығын ұғындырар сөздер. Алдағы уақытта «Туған жер» бағдарламасының аясында туған елдің де еңсесі биіктейтіні сөзсіз.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 17 сәуір

О «КОНТЕНТЕ» ДЛЯ ДУШИ

Мырзатай ЖОЛДАСБЕКОВ

доктор филологических наук, профессор

Вместе сделать шаг навстречу будущему, изменить общественное сознание, чтобы стать единой нацией сильных и ответственных людей. Идеи и задачи, обнародованные в новой программной статье Президента Казахстана, нашли горячий отклик в сердцах казахстанцев. Наш собеседник – известный общественный деятель, доктор филологических наук Мырзатай Жолдасбеков.

– Мырзатай Жолдасбекович, в статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» поставлены четкие цели и задачи. Вместе с тем она акцентирует внимание на важных исторических и философских аспектах...

– В течение многих веков Великая степь видела немало. Здесь появлялись, развивались и по разным причинам уходили с исторической арены десятки сильных, крупных государств. Наша земля помнит воинственных саков, гуннов, хранит в памяти время правления Тюркского каганата, эпоху Караханидов, Дешт-и-Кыпчак, в ее необъятных просторах остались тайны Золотой Орды, мы открываем историю создания Казахского ханства...

У каждой эпохи были правители, оставившие зримый след в истории: предводительница саков Томирис, основатель империи хунну Модэ, основоположник Тюркского каганата Бумын, его младший брат Естеми, Керей и Жанибек – всех имен, вписанных в летопись Великой степи, и не перечислить. Были в нашей истории и трагические моменты. Мы пережили Великий голод, жестокие репрессии, гонения интеллигенции, забвение языка и традиций, железные рамки цензуры и многое другое, что наложило отпечаток на духовное развитие нации.

Об этом говорит Глава государства в своей статье: «Во-первых, был сломан естественный путь национального развития и навязаны чуждые формы общественного устройства. Во-вторых, нанесен страшный демографический удар по нации. Удар, который сказал-

ся на протяжении целого столетия. В-третьих, едва не были утрачены казахский язык и культура. В-четвертых, территория Казахстана превратилась во многих регионах в территорию экологического бедствия. Конечно, в истории не бывает только черного и белого цвета. XX век принес немало позитивного Казахстану. Это индустриализация, создание социальной и производственной инфраструктуры, формирование новой интеллигенции. Определенная модернизация произошла. Но это была модернизация территории, а не нации. Мы должны ясно понимать уроки истории. Эпоха революций не прошла. Они сильно изменились по форме и содержанию. Но вся наша недавняя история говорит прямо и недвусмысленно: только эволюционное развитие дает нации шанс на процветание. В противном случае мы снова попадем в исторический капкан.

Эволюционное развитие как принцип идеологии должно быть одним из ориентиров и на личностном, индивидуальном уровне для каждого казахстанца».

Хочу напомнить и слова Президента из выступления на торжественном собрании, посвященном 550-летию Казахского ханства, где он говорит о том, что нам дорога каждая страница истории, и мы, и грядущие поколения будем всегда гордиться своим прошлым. Невозможно строить будущее, оторвавшись от корней. Но зная, почитая прошлое, необходимо быть открытыми ко всему новому. То есть, впитав все лучшее из прошлого, надо не противиться изменениям и трансформациям в соответствии с современной действительностью.

Пора менять сознание. Но делать это нужно с умом. Как? Не отрицая прошлого, не боясь будущего, строить жизнь в настоящем. Взять ответственность за себя, свое развитие, чтобы выстроить свой путь успеха – путь успеха современного казахстанца, знающего историю, любящего Родину, устремленного в будущее.

– Сегодня много говорится о патриотизме. Как почувствовать тонкую грань, отделяющую истинный патриотизм от ложного, нетолерантного, отрицающего все «иное»?

– Глава государства в одном из своих выступлений заметил: «В мире есть много примеров, когда тот или иной народ наряду с официальным названием своего государства использует особое неформальное понятие. Нашу священную землю издревле называли

Великой степью, а нас – детьми Великой степи. Ее с незапамятных времен воспевали акыны, преобразуя народную любовь к родным местам в чарующие мелодии домбры, кобыза и жетигена». В напевах родной земли – наша история, в любви к родному краю, малой родине берет начало патриотизм.

Что значит быть патриотом? Патриот – это преданный своей Родине человек. Тот, кто принимает историю вместе с «белыми» и «черными» пятнами, понимает, что идеальной нации без недостатков, как и вообще идеальных людей, не бывает. Тот, кто стремится в силу своих возможностей принести пользу обществу, своему народу, руководствуется принципом: «Не навреди!» Но это и тот человек, который, принимая все, что связано с родной землей и народом, ни в коем случае не отрицает «чужое». Не унижает достоинств другого народа, напротив, стремится взять у них самое лучшее, передовое, чтобы использовать этот опыт для блага своей земли. Что отличает патриотизм ложный? Показные действия, популистский пафос, рассчитанный на создание определенного имиджа в глазах окружающих. Увы, сейчас мы видим порой и такое. Вооружившись парой идей, заученных фраз, кто-то мнит себя истинным патриотом, но на деле преследует корыстные, низменные цели.

В программе «Туған жер», предложенной Главой государства, заложен глубокий смысл. Нельзя вдруг, в один день стать патриотом, полюбить беззаветно свою Родину, малую в том числе. Эта любовь прививается подспудно, с малых лет, через колыбельные, через рассказы матери. Маленький человек, играя с ровесниками, купаясь в речке, слушая мифы, запоминая легенды, веря в сказки, учится любить свой народ, свою землю, свою культуру. Как говорят психологи, это те самые невидимые, но очень крепкие скрепы, что держат человека всю жизнь, помогая ему обрести гармонию, облегчая попытки идентификации, обеспечивая генетический и национальный код.

Сейчас крайне важно, чтобы реализацией поставленных задач занимались истинные патриоты, которые душой болеют за народ. Иначе получится много шума и мало пользы. В числе других вопросов это касается и перехода на латиницу.

– Как специалист-языковед, филолог, выскажите, пожалуйста, свою точку зрения.

– Президент предлагает постепенный переход на латиницу. Обратимся к истории языка. Алфавит (письменность) казахского языка берет начало в древности. В эпоху раннего средневековья (VI–VII вв.) существовала орхоно-енисейская, то есть древнетюркская руническая письменность. До XV века тюркский был языком межнационального общения. Сохранились свидетельства, что межгосударственные переписки Алтын Орды велись на этом языке.

После принятия ислама на территории Казахстана актуальным стал арабский алфавит. Общеизвестно, что латинский алфавит использовался с 1929 по 1940 год, после чего был принят Закон «О переводе казахской письменности с латинизированной на новый алфавит на основе русской графики». Очевидно, что языковой вопрос, а именно: изменение алфавита, менялся в соответствии с политическими причинами.

Когда в декабре 2012 года в Послании народу Казахстана «Казахстан-2050» Глава государства говорил о необходимости перехода на латинский алфавит с 2025 года, это казалось несбыточной, далекой мечтой. Но время расставляет приоритеты. И сегодня мы видим, что переход на новый алфавит продиктован реалиями жизни, требованиями времени и не терпит отлагательств. Несомненно, переход на латиницу ускорит процесс ассимиляции в мировое языковое пространство, создаст принципиально новые условия для достижения современной технологической среды, а также даст новый виток в развитии образования страны.

– В своей статье Глава государства уделяет особое внимание образовательным проектам в целом.

– Большой шаг вперед позволит сделать проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» по общественным и гуманитарным наукам. Вы только представьте, самые лучшие учебники со всего мира «заговорят» на языке Абая! Безусловно, меня, как филолога, гуманитария, радует, что в числе задач, обозначенных Президентом, – создание условий для полноценного образования студентов по истории, политологии, социологии, философии, психологии, культурологии, филологии. Будут восстанавливаться гуманитарные кафедры в вузах. Как очень верно отметил Глава госу-

дарства, будущее творится, рождается в аудиториях страны. Сегодня студенты и учащиеся – проводники идей, направленных на модернизацию сознания. Они настоящие строители будущего, которые своими знаниями и трудом будут формировать нацию, народ Казахстана.

Все задачи, очерченные в статье, – ясные и четкие. Живя в духовном вакууме, не заботясь о качественном «контенте» для души, не формируя сознание, невозможно быть передовой и сильной нацией.

Казахстанская правда, 17 апреля 2017 г.

УНИКАЛЬНЫЙ ШАНС ОБНОВЛЕНИЯ

Мурат ЖУРИНОВ

Президент Национальной академии
наук Республики Казахстан,
доктор химических наук, профессор

В статье Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» выдвинуты конкретные пути для Третьей модернизации экономики, общества и вхождения в число 30 самых развитых стран мира.

Статья Елбасы – это глубоко продуманный шаг вперед. Говоря о новой модели экономического роста, которая обеспечит нашу глобальную конкурентоспособность, Глава государства подчеркивает, что она должна сопровождаться опережающей модернизацией общественного сознания, которая не просто дополнит политическую и экономическую модернизацию, но станет их сердцевиной. А это значит, необходимо менять мышление и в первую очередь произвести модернизацию сознания в отношении наших природных богатств.

Мы непростительно беспечно относимся к своим ресурсам. К примеру, на большинстве горно-металлургических предприятий сопутствующие профильным металлам драгоценные полезные компоненты – а это платина, золото, палладий, рений, осмий, таллий, ниобий и другие – не извлекаются из сырья, а уходят в отходы. Это связано с тем, что при утверждении запасов месторождений попутные полезные компоненты часто не оценивались и не ставились на баланс. Нужно воспитывать прагматичное отношение к нашим богатствам, о чем говорит Лидер нации в своем выступлении.

При этом мы должны не только получать сырье, но научиться его перерабатывать, то есть производить конечную продукцию. В первую очередь хочу сказать о меди: Казахстан производит самую качественную медь в мире, которая котируется на Лондонской эталонной бирже. Чистота металла – это не наша заслуга, нам достались прекрасные в этом плане месторождения. Медь из Жезказганского ме-

сторождения в Балхаше – самый чистый металл в мире, поэтому мы можем производить медь 99,999-тысячных чистоты. Нам остается изменить мышление и научиться быть рачительными хозяевами, настоящими патриотами, радеющими за свою землю, и начать производить из такого чистого металла изделия, которые станут востребованными даже в такой сложной отрасли, как космическая. Переработка меди на товарную продукцию повысит стоимость металла в пять-шесть раз.

У нас есть два алюминиевых завода в Павлодаре. Но в советские годы Павлодарский завод, хотя и назывался алюминиевым, лишь отгружал глинозем на алюминиевые заводы России, поскольку тургайская группа бокситовых месторождений была самым богатым месторождением минералов. За годы независимости мы смогли произвести модернизацию и мышления, и этого производства, и теперь глиноземом обеспечиваем свои заводы и сами производим алюминий.

Казахстан занимает второе место в мире по запасам атомного топлива. Богатейшие месторождения находятся в Южно-Казахстанской и Кызылординской областях. А за атомной энергией – будущее, поскольку ветровая, солнечная энергия в общем потреблении будут составлять не более 25–30%. В мощной стабильной энергии, как атомная, будут продолжать нуждаться энергоемкие производства, как, к примеру, металлургия, которые не обеспечишь энергией ветра и солнца. По запасам хрома мы также лидеры и занимаем второе место. А хром – это будущее электронной техники.

Богатые природные ресурсы, обширная территория, образованные люди – это прекрасный фундамент для успеха и прекрасного будущего. Но как научить новое поколение рачительно распорядиться этим богатством, чтобы своим умом, руками и талантом развивать современный Казахстан?

Модернизация экономики в первую очередь должна сопровождаться модернизацией общественного сознания. В своей статье Президент Нурсултан Назарбаев подчеркивает: «В новой реальности внутреннее стремление к обновлению – это ключевой принцип нашего развития. Чтобы выжить, надо измениться. Тот, кто не сделает этого, будет занесен тяжелым песком истории».

Духовная модернизация – главное условие успеха. Важно, что в обращении Президента речь идет о том, чтобы мир знал нас не только

по ресурсам нефти, но и по нашим культурным достижениям. Глава государства в связи с этим предложил повестку на ближайшие годы и указал, что «общественное сознание требует не только выработки принципов модернизации, но и конкретных проектов, которые могли бы позволить ответить на вызовы времени без утраты великой силы традиции. Я вижу несколько конкретных проектов, которые можно развернуть в ближайшие годы. Во-первых, необходимо начать работу для поэтапного перехода казахского языка на латиницу».

Национальная академия наук имеет прямое отношение к модернизации сознания общества. Научная интеллигенция должна стать зачинателем дел по укреплению кода нации, главная составляющая которого – язык. Говоря о переходе с кириллицы на латиницу, напомним, что в России все международные встречи проходят на английском языке, ведущие российские ученые публикуют научные статьи также исключительно на английском. В образовании России знание иностранного языка обязательно, как и в Казахстане! Россия, стремясь быть в тренде глобальных событий, ведет диалог с миром на английском языке, а не на кириллице. Каждый месяц в мире публикуются тысячи самых передовых статей на английском. В Японии самые передовые журналы печатаются только на английском, а не на японском. Потому что для Японии важно донести свои инновации до мира и конкурировать.

Почему тогда Казахстан должен оставаться на обочине истории только потому, что у нас алфавит построен на кириллице? Латиница – английский алфавит. И еще: в любом алфавите в среднем около 30 букв. В русском языке 33 буквы, в английском или латинском – 29. А в казахском алфавите, построенном на кириллице, 42 буквы! Это чрезвычайно затрудняет пользование алфавитом самим казахам. Кроме того, клавиатура компьютера вмещает 26 букв. Хотя это, конечно, маловато даже для английского языка, а для казахского тем более. Приходится в клавиатуру вставлять надстройку для дополнительных букв. Это причиняет массу неудобств, особенно если приходится отправлять письма, материалы, репортажи из-за рубежа. Из-за громоздкого и неудобного алфавита казахский язык сложен для изучения. Оралманы, следует честно признать, мучаются, изучая такой перегруженный и мало адаптированный к казахскому языку алфавит.

Когда я был первым ректором первого в нашей стране Международного казахско-турецкого университета им. Ясави в Туркестане, так мы латиницу вынуждены были ввести в пределах нашего вуза еще в 1993 году. Почему? Потому что приехавшие читать лекции турецкие, китайские, монгольские ученые не знали кириллицу. За несколько лет мы создали прекрасный алфавит на латинице. И нам удалось не выйти за пределы планшета, где клавиатура содержит 26 букв.

Мы гордимся, что у наших предков был свой алфавит – это знаменитые рунические письмена, дошедшие до нас в виде эпитафий на каменных надгробиях и других надписей. Руны появились приблизительно в 500–700-х годах нашей эры. Их расшифровал датский ученый-академик Томсен в 1893 году, и сегодня мы можем их читать и удивляться, как мало изменился казахский язык за минувшие века.

Но сегодня нам надо знать мировой язык и переводить алфавит с кириллицы на латиницу, поскольку 100% научной информации публикуется на английском, 70% населения Земли говорит на этом языке. Перевод нашего алфавита на латиницу соответствует реализации Стратегии «Казахстан-2050» и модернизации общественного сознания. На новом витке истории у нас появился уникальный исторический шанс через обновление мышления и новые идеи самим строить свое будущее.

Казахстанская правда, 20 апреля 2017 г.

КАРКАС НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Наталья КАЛАШНИКОВА

Заместитель директора Института
Евразийской интеграции,
доктор политических наук

Программная статья Елбасы Нурсултана Абишевича Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» поднимает весомый пласт вопросов, касающихся дальнейшего формирования и укрепления казахстанских ценностей, национальной идеологии, трансформации общественного сознания и духовной модернизации нации.

В числе ключевых задач, способствующих духовному, интеллектуальному развитию общества, переход на латиницу, реформирование системы образования, современное прочтение культурного и исторического наследия и другие, что и обеспечит новые векторы духовного обновления, в основе которого – эволюционное развитие страны на основе исторически сложившихся традиций и особой ментальной философии казахстанцев.

Программная статья Главы государства – это логичное продолжение его инициатив, вынесенных в повестку дня нынешнего года, – это демократические процессы в принятии конституционной реформы, обеспечившие цивилизованное перераспределение полномочий Президента страны Парламенту и Правительству; Послание Главы государства, направленное на принятие стратегических ориентиров в области третьей политической и экономической модернизации.

Уникальность программной статьи заключается в ее исключительно четкой методологии: в ней обозначено «проблемное поле», определены пути решения, предлагаются программы и проекты, базирующиеся на лучших вековых традициях народа, эффективная реализация которых и будет способствовать духовному обновлению нации, дальнейшему укреплению национальной идентичности и воспитанию казахстанского патриотизма.

«Общественное сознание требует не только выработки принципов модернизации, но и конкретных проектов, которые могли бы позволить ответить на вызовы времени без утраты великой силы традиции», – особо подчеркивается Нурсултаном Назарбаевым.

Надо отметить, что статья сразу вызвала живой интерес у отечественных и зарубежных экспертов. Недавние международная конференция на факультете журналистики и политологии в Евразийском национальном университете им. Л. Н. Гумилева и XIII Ломоносовские чтения в 2017-м в казахстанском филиале МГУ им. М. Ломоносова, посвященные Дню казахстанской науки, которые объединили молодых ученых из 31 вуза Казахстана и зарубежья, еще раз показали, насколько востребован для изучения казахстанский опыт модернизации всех сфер жизнедеятельности общества, и в первую очередь в области общественного согласия и общенационального единства.

Ведь идея общественного согласия в Казахстане опирается на глубокие корни гуманизма и толерантности в мировоззрении казахского народа. Этнокультурная подвижность на евразийском пространстве на примере казахов сформировала уважение одних этносов к образу жизни других, их традициям и культуре, религии.

Наиважнейший посыл Президента Казахстана, который придаст новый импульс к переосмыслению важности сохранения и приумножения казахстанских ценностей, – выработка универсальных механизмов, фундаментом которых является общее для всех этносов историческое и культурное наследие. «...Серьезное переосмысление того, что происходит в мире, – это часть огромной мировоззренческой, идеологической работы, которую должны провести и общество в целом, и политические партии, и движения, и система образования», поэтому определены контуры программ к масштабной и фундаментальной работе.

Исходя из важности поставленных задач, особенно близок и понятен II раздел программной статьи Президента – «Повестка дня на ближайшие годы», в котором означены те перспективные проекты, которые обеспечивают наиболее полно реформирование общественного сознания и сохранение национальной идентичности. Это постепенный переход на латиницу, посредством которой Казахстан сможет

«плавно» влиться в достижения мировой науки и культуры. Внедрение «на равных» в новую сферу IT-технологий, реализация комплексной программы «Цифровой Казахстан», трансляция особенностей красоты казахского языка и национальных традиций – все это позволит продвинуться в сфере мультимедийных технологий и мировых трендов с сохранением казахстанского колорита.

Являясь символом казахстанской идентичности и единства, наравне с флагом, гербом и гимном страны, государственный язык становится ключевым аспектом личной конкурентоспособности.

Феномен Нурсултана Назарбаева, возглавившего в поворотные моменты страну, заключается в последовательном, поэтапном формировании национальной идеологии на платформе межэтнической толерантности как главного качества человеческой мудрости.

Следующий концепт, формирующий духовный «каркас национальной идентичности», – это общая история и историческая память, которые являются основой духовной традиции. «...Мы – огромная по территории страна с богатой духовной историей... – отмечается Главой государства. – Вместе с тем мы не создали единое поле, единую цепочку этих важных с точки зрения культуры и духовного наследия святых мест».

«Без опоры на национально-культурные корни модернизация повиснет в воздухе. Я же хочу, чтобы она твердо стояла на земле. А это значит, что история и национальные традиции должны быть обязательно учтены».

У нашего народа есть общая история, история становления и история успехов Республики Казахстан и казахстанского общества. Общая история имеет глубокие корни. Они уходят в глубину веков, ее страницы связаны с формированием казахского народа и многоэтничного народа Казахстана. Она несет в себе глубинные истоки народной мудрости, общественной дипломатии и степной цивилизации.

Предложенные в статье гуманитарные проекты, такие как «Туған жер», «Духовные святыни Казахстана», «Современная казахстанская культура в глобальном мире», «100 новых лиц Казахстана» и другие, составят основу духовного проекта нации по дальнейшей модернизации государственной политики. И гражданский долг каждого

казахстанца – передать потомкам историческую память как бесценное богатство.

В таком контексте понимания и ответственности сохранения истории, духовном ее обновлении можно использовать опыт Ассамблеи народа Казахстана в реализации таких консолидирующих общество проектов, как «Беседы на Шелковом пути», научно-общественные экспедиции «Улы Дала Ели», «Улы Дала Тарихы», составление уникальных карт и маршрутов по историческим местам, открытие уникальных артефактов, свидетельствующих о древних канонах восточной цивилизации.

При этом важнейшая роль отводится деятельности гуманитарных кафедр в вузах страны и, соответственно, роли гуманитарной интеллигенции. Их восстановление, прикладное наполнение учебных программ и создание учебников нового поколения позволят создать условия для «полноценного образования студентов по истории, политологии, социологии, философии, психологии, культурологии, филологии».

К примеру, до настоящего времени политологи обучаются по учебнику и энциклопедии, выпущенными под редакцией профессора Тлемиса Мустафина еще в 1998 году; эта важная дисциплина исключена из перечня обязательных для всех специальностей. Именно политологи должны стать «главными проводниками модернизации сознания – открытости, прагматизма, конкурентоспособности». Предстоят организационные и методические меры по актуализации других наук, посредством которых и планируется совершенствовать один из этапов нового духовного обновления нации.

Возрастающая роль в данном контексте, на наш взгляд, отводится еще новой, но уже заявившей о себе структуре Ассамблеи народа Казахстана, к опыту которой стали активно присматриваться за рубежом, – Ассоциации кафедр, объединяющей 31 кафедру и центры в вузах и колледжах Казахстана.

Разработаны научные, образовательные и воспитательные программы. Это колоссальный ресурс для изучения и трансляции в практику идеи мира и согласия Елбасы, включая и региональный уровень.

В осуществление новых реформ будет активно вовлечена талантливая молодежь, обладающая креативным мышлением и патриотическим духом, для этого в Казахстане созданы все необходимые условия, ежегодно выделяются солидные ресурсы на поддержку молодежного научного проектирования.

Базис Казахстанской модели мира и общественного согласия составляют около полутора тысяч этнокультурных объединений, консолидирующих общество. «Консолидация народа Казахстана – это категорическое требование, это императив. Его невыполнение лишает нас перспективы...» – подчеркивал в своей новой работе «Времен связующая нить» Мурат Ауэзов.

Этнокультурные объединения сегодня – это реальный механизм участия в решении комплекса общегосударственных задач. В составе единого народа Казахстана пишется общая история, составляются новые символы и смыслы государственной политики, вбираются общенациональные ценности.

Словом, государственная политика Республики Казахстан демонстрирует интеллектуальный и духовный потенциал, открытость к новой духовной модернизации.

Казахстанская правда, 21 апреля 2017 г.

ӨЗГЕРУ – ӨМІР ТАЛАБЫ

Серік ПІРӘЛИЕВ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым
Академиясының академигі, педагогика
ғылымдарының докторы, профессор

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» тақырыбындағы бағдарламалық мақаласы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» деп аталатын биылғы Жолдауының заңды жалғасы іспетті. Бұл Жолдауында Президентіміз жаңа басталған әлемдік төртінші өнеркәсіптік төңкеріс кезеңінде Қазақстанды жаһандық бәсекеге қабілетті, экономикалық және әлеуметтік жағынан жаңаша дамыған мемлекет ретінде қалыптастырудың өзекті мәселелерін сөз етсе, ал мына еңбегінде елді рухани жаңғырту жайын қозғайды. «Біз қайта түлеудің айрықша маңызды екі процесі – саяси реформа мен экономикалық жаңғыртуды қолға алдық, – деп жазды Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев осы еңбегінде. – Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу... Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады».

Шын мәнінде, көз ілеспес шапшаңдықпен дамып, жедел өзгеріп отырған мына дүбірлі дүниеде, Елбасы айтқандай, сана-сезіміміз бен дүниетанымымызға әбден сіңісті болып қалған таптаурын қағидалардан арылып, рухани жағынан серпілуіміз, жаңғыруымыз қажет. Бұл арада рухани жаңғырудың ең басты шарты – ұлттық кодымызды сақтау екенін әрдайым есте ұстап, әлемдік өзгерістерге сай жаңаша ойлау жүйесін қалыптастырғанымыз абзал. Ал ұлттық кодты сақтау дегеніміз – ұлттық болмысымызды нығайтып, оны ұрпақтан-ұрпаққа мұра ету. Ұлттық болмыстың өзі біздің ежелден келе жатқан қазақи салт-дәстүрлерімізден, мәдениетімізден, барлық рухани құндылықтарымыздан бастау алады десек, мына өзгермелі дүниеде сол құндылықтарымызды заманға сай одан әрі байытып, дамытып, оны

бүгінгі ұрпақтың санасы мен тұрмысына сіңіру арқылы жаңа ғасырдың жаңа ұрпағын қалыптастыру деген сөз.

Елбасы рухани жаңғыруымыздың басты құндылығы ретінде бәсекеге қабілеттілікті ұсынады. Бүгінгі таңда жеке адам ғана емес, тұтас халықтың өзі бәсекелестік қабілетін арттырса ғана табысқа жетуге мүмкіндік алатынына ел Президентінің ерекше назар аударып отырғаны бекер емес. Өйткені, әлемдік бәсекеге қабілеттілік ұлтымыздың экономикада ғана емес, рухани әлемде де озық болуын қажет етері сөзсіз.

Рухани жаңғыру ұлттық кодты сақтаумен бірге ұлттық бірегейлікті сақтауды да талап етеді. Елбасы айтқандай, ұлттық салт-дәстүріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, жалпы, ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс. Әрине, ұлттық құндылықтардың бәрі жас ұрпаққа отбасынан, бала бақшадан, мектептен берілері анық. Жоғары оқу орындарында ол одан әрі тереңдетілуі тиіс. Сондықтан, ата-ана да, орта мектеп пен жоғары оқу орындарының ұстаздары да ұлттық тәрбиені бірінші кезекке қойғаны абзал. Мысалы, біздің Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде 2009 жылдан бері «Ұлттық тәрбие», «Абайтану» пәндері оқытылып келе жатқаны осы ұлтжанды азаматтарды қалыптастыру мақсатынан туындағаны сөзсіз.

Жалпы, ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Қазақ елінің әлемдік кеңістікте өз жолын таңдауы әрбір қазақтың емін-еркін өмір сүруінің кепілі. Ол, сөзсіз, ұрпақтар қамы деген ұғыммен үндеседі. Ел болу, мемлекет құру сонау түркі заманынан желісі үзілмей келе жатқан ұлттық арман-аңсар. Ел болу – болашаққа ашылған даңғыл жол. Сол болашаққа ашылған даңғыл жолды ұлттық тәрбие арқылы үйренсек, ешкімнен кем болмайтынымыз анық. Бұдан шығатын қорытынды, ұлттық тәрбие идеясы ата-бабалар алдындағы қарыз бен өкшебасар ұрпақтың алдындағы парыз деп түсінуіміз керек. Яғни, парыз бен қарыздың түйісер тұсы осы ұлттық тәрбие деп білеміз. Сондықтан, мұнда алдымен мемлекет құруға ұйытқы болып отырған этнос пен мемлекеттің мүддесі қатар тұруға тиіс. Өйткені, біз бұдан былайғы кезеңде бүкіл адамзат баласы жасаған өркениеттермен қатар дамуға тиіс мәдениеттің (қазақ мәдениетінің) мүшесі болып саналамыз. Ендеше, адамзат баласының осы уақытқа дейін жасаған озық тәжірибелері мен жетістіктерін қолдан

келгенше түгел игеріп, қажетімізге пайдалануымыз керек. Сондай-ақ, ағымдағы уақыттың талабы мен сұранысын қанағаттандырып отыру да ұлттық тәрбиедегі негізгі қағиданың біріне айналуға тиіс. Бұл үшін қазақ ұлтын қай тұрғыдан да жаңа дәрежеге, жаңа интеллектуалды сапаға көтеріп алу тиімді.

Бүгінгі қазақ ұлты – бұрынғы көшпенді тұрмысқа бейімделген дала халқы емес. Бүгінгі қазақ ұлты – бұрынғы «қызыл идеологияның» қыспағындағы бодан халық та емес; бүгінгі қазақ ұлты – өркениет орталығы саналатын қала халқына айналып, сапалық жағынан көп ілгеріледі, бүтіндей аграрлық жағдайдан индустриалық-инновациялық мемлекет құруға көшіп отыр. Сонымен бірге, «Мәңгі ел» ұлттық идеясымен қаруланған тәуелсіз халық.

Біздің ойымызша, ұлттық тәрбие өзара тығыз байланысты екі бастаудан нәр алуы тиіс. Оның біріншісі – қазақ халқының тарихи тағдыры қалыптастырған мейірім, жарасым, төзім, шапағат, парасат, ізет, бақыт туралы арман-аңсар. Таратып айтсақ, осындай арман-аңсардың мәдениет пен өнерде, салт-дәстүрде, тіл мен ділде, діни сенім-нанымда түрліше көріністері болуы керек. Екіншісі – бүгінгі тарихи кезең аясындағы нақты бастан кешіріп отырған қоғамдық-психологиялық ахуал. Бірінші жағдайға қатысты ойымызды одан әрі өрбітер болсақ, халықтың мәдениеті мен әдебиеті, өнері мен салт-дәстүрі, тілі мен ділі, сенім-нанымы мен діні дегенде тарихтың сүзгісінен сараланып өткен рухани құндылықтарға басымдық сипат берілуі керек. Мұның өзі қоғамның тарихи, психологиялық даму бағытында екінші мәселенің де оң шешім табатын жолымен ілгері басуына кепіл бола алар еді.

Әрине, бүгінгі қоғамдық-психологиялық ахуал дегенде осы бағыттағы әлемдік тәжірибелердің озық үлгілері мен жетістіктері де назардан тыс қалмауы тиіс. Түсінген кісіге қазіргі заман көзімен қарасақ, қоғам түбегейлі өзгерген. Жастардың психологиясы, таным-түйсігі мүлдем басқаша. Бүгінгі қоғамдық қатынастар кейінгі ұрпақты бәрібір өз дегеніне көндіруде. Тіпті, ұлттық құрамы да ала-құла. Ұлт (отбасы) ала-құла болған соң, тілі де біркелкі емес. Осыған байланысты бүгінгі қазақ отбасының ұлттық тәрбиесі күрделі өзгерістерді бастан кешіруде. Мұндай өзгерістерге біз әрқашан дайын болуымыз керек. Ол үшін білім арқылы тәрбиелеудің әлемдік озық үлгілеріне арқа сүйегеннен ұтпасақ, ұтыл-

майтынымыз анық. Сонда ғана біз бәсекелестікке қабілетті жас ұрпақ тәрбиелеуге қол жеткізе аламыз.

Халықаралық деңгейдегі білімнің басты ерекшелігі – күшті нарықтық бәсекеге қажет кадр даярлау болса, оның алғы шарты білім арқылы тәрбие берудің ішкі механизмін қалыптастыратын жүйе құру деген сөз. Сондықтан, дүниежүзілік тәлім-тәрбие берудің озық тәжірибелерін игермей ұлттық тәрбие идеясын толыққанды жүзеге асыра алмаймыз. Бүгінгі тарихи-психологиялық ахуал бізден осыны талап етіп отыр. Онсыз білім де, тәрбие де өз деңгейінде болмайды. Шын мәнінде, тәуелсіздік дегеніміздің өзі ұлттық мәдениеттің сақталуы және халыққа рухани қызмет ету әлеуеті емес пе?! Ол-ол ма, ұлттық бостандық ұғымының түпкі мазмұн-мағынасы да осыған саяды. Жастарды ойдағыдай тәрбиелеуге біздің мүмкіндігіміз бар. Өйткені, ол үшін батыс мәдениетімен, білімімен бәсекеге түсе алатындай XXI ғасырда рухы биік мәдениетіміз бен білімі әлеуетімізді қалыптастыруды қолға алу өте-мөте маңызды. Рухы мен мәдениеті биік, білімі терең деңгейдегі ұлт жаһандану деген алып мұхиттың үстінде өзінің келбетін жоғалтпайды. Ондай ұлттың да, мемлекеттің де болашағы жарқын. Президенттің «Интеллектуалды ұлт-2020» ұлттық бағдарламасындағы идеямен қаруланған Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ұжымы Ұлттық тәрбие тұжырымдамасын жасады. Бүгінде біз университетте тәрбие мәселесін, оның ішінде ұлттық тәрбие проблемасына бірінші кезектеден қойып отырмыз. Өйткені, ұлттық тәрбие бастауларынан нәр алған мәдениетті, парасатты жастар оқу-білімді өзінің өмірлік мұратына айналдырып, жан-жақты ізденетіні, ғылыммен шұғылданатыны сөзсіз. Білім мен ғылым, шындығында, аса зор өндіргіш күш, зор байлық. Сондықтан, да әлемдік жаңа идеология білім күшіне сүйенеді. Сондай-ақ, қазіргі замандағы білім беру жүйесінің міндеті – қазіргі жастарымыздың білім алып қана қоймай, тәрбиелі, әдепті, ұлтжанды, зияткер болуын қамтамасыз ету.

Біздің университетіміздің білім мен тәрбиенің ажырамас бірлігін қамтамасыз ете алатын ежелден қалыптасқан классикалық дәстүрлері, ұлттық ерекшеліктері бар. Сондай-ақ, ол кең өрісті базалық және кәсіби мәдениетке негізделген. Университеттің педагогикалық әлеуеті болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін жетілдіру ісінде ғана емес, олардың

азаматтық жауапкершілігін, отаншылдық рухын, елдік, мемлекетшілдік сана мен ұлттық ар-ождан сияқты қасиеттерін тәрбиелеуде жинақтаған іс-тәжірибелері аса мол. Біздің университеттің еліміздің басқа жоғары оқу орындарынан басты ерекшелігі де осында.

«Ұлттық тәрбие» бағдарламасын жүзеге асырудағы ең басты қажеттілік – жастардың рухани тәрбиесін жетілдіру дейтін болсақ, бұл бүгінгі күндегі ең өзекті мәселенің бірі саналады. Сондықтан, оқу үдерісіне «Ұлттық тәрбие» сабағы енгізіліп, ол жеке пән ретінде барлық мамандықтар бойынша оқытылуда. Бағдарламаның тиісті жұмыс істеуі үшін оған 4 кредит бөлініп, тиісінше оқу жоспарына енгізілді. Сонымен бірге, арнайы «Ұлттық тәрбие» кафедрасы ашылып, оған өз ісінің білгірлері саналатын білікті де тәжірибелі мамандар тартылып отыр. Осы бағыт бойынша мемлекеттік тілде оқулықтар мен оқу құралдары дайындалды. Келешекте «Ұлттық тәрбие» пәні ұлттық рухтың, тіл мен ділдің алтын қазығы саналатын балабақшадан бастап, жоғары оқу орнына дейінгі барлық деңгейдегі оқу орындарында кәсіби-базалық деңгейде оқытылатынына сеніміміз кәміл.

Қазір біздің бұл бастамамыз елімізде кеңінен қолдау тауып, жоғары оқу орындарында ұлттық тәрбиені оқытуға ерекше ден қойылуда. Ұлы Абай мұралары да ұлттық құндылықтарға толы. Сондай-ақ, халықтың шешен-билерінің, ақындарының, күйшілерінің мұралары да рухани байлығымыздың қайнар көзі. Біз оларды мектепте де, жоғары оқу орындарында да мына өзгермелі заманға лайықтап оқытып, ұрпақ игілігіне айналдыруымыз керек. Ал білім беру саласы да үнемі ұлттық сипатпен байытылып отырса нұр үстіне – нұр.

Міне, бұл да болса Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» еңбегінен туындайтын ұлттық сананы қалыптастыру туралы міндетті жүзеге асыруға бастайтын сара жолдардың бірі.

Елбасы ұсынып отырған екінші жоба – «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы. Осы жоба бойынша тарих, саясаттану, әлеуметтану, философия, психология, мәдениеттану сияқты гуманитарлық бағыттар бойынша әлемдегі жақсы 100 оқулық әртүрлі тілдерден қазақ тіліне аударылып, жастарға дүние жүзіндегі таңдаулы үлгілердің негізінде білім алуға мүмкіндік жасалады. Тіпті, 2018–2019 оқу жылының өзінде студенттер осы оқулықтармен оқытыла бастайтыны бізді қуантуда.

«100 оқулық» бағдарламасы бойынша жүз мыңдаған студентке жаңа сапалық деңгейде білім беретін болсақ, мұның өзі білім саласындағы жаһандық бәсекеге неғұрлым бейімделген мамандарды даярлауға қол жеткізіледі. Жіктеп айтар болсақ, әлем елдерінің ең таңдаулы оқулығын оқыту арқылы студенттеріміздің дүниетанымы кеңейіп, жаһандық өркениеттен хабары арта түсетіні сөзсіз.

Елбасы ұсынған үшінші міндет: «Туған жер» бағдарламасын жүзеге асыру. Біз отбасында, бала бақшада, мектеп пен жоғары оқу орындарында жастарымыздың бойында туған жерге деген сүйіспеншілікті сіңіре отырып тәрбиелесек күні ертең олар туған елін де, отанын да қадірлеп, қастерлейтін жанашыр ұрпақ болып қалыптасары сөзсіз. «Туған жер» бағдарламасы жас ұрпақты патриотизмге тәрбиелеуге бағытталған өміршең құжат болып табылады. Сондықтан, мектеп те, жоғары оқу орындары да алдағы уақытта осы құжатты жүзеге асыруға жұмылуы тиіс.

Қысқасы, Елбасының ұсыныстары мен кеңестері Қазақстанның үшінші жаңғыруы кезеңінде халқымыздың ұлттық сана-сезімін биік деңгейге көтеру арқылы Мәңгілік Елдің мәңгілік ұрпақтарын тәрбиелеп қалыптастыру ниетінен туындаған жанашырлықтың айғағы деуге болады.

Бүгінде біздің университетімізде Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» тақырыбындағы бағдарламалық мақаласын профессор-оқытушылар құрамы мен студенттер арасында талқылау, түсіндіру және насихаттау бағытында ауқымды іс-шаралар жүргізілуде. Алғашқы күннің өзінде «Рухани жаңғыру – Қазақстан дамуының негізі» тақырыбында жалпы университеттік дөңгелек үстел өткізіліп, белгілі саясаттанушы ғалымдар өз ойларын ортаға салса, онан бері университет құрамындағы барлық институттар Елбасының бұл еңбегі бойынша ашық дәрістер өткізуде. Айталық, «Филология және көптілді білім беру» институты өткізген «Рухани жаңғыру: қоғам, білім және ғылым» тақырыбындағы симпозиумға өз еліміздің белгілі ғалымдары мен шетелдік ғалымдар да біздің Елбасымыздың жаңа еңбегін жан-жақты талқылап, оған жоғары баға берді. Мұндай игілікті іс-шаралар үнемі жалғасын табатын болады.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 24 сәуір

ЕЛДІКТІҢ ЕРЕН СӨЗІ

Нұрлан ОРАЗАЛИН

Қазақстан Жазушылар одағы
басқармасының төрағасы

Ел ертеңі мен ұлт болашағы туралы бағдарлы сөз айтылды. Тарихын мыңдаған жылдардың қойнауынан алатын, Алтай мен Атырау, Қыр мен Сыр, Алатау мен Қаратау арасын жайлаған қара орман қазақ жұртының рухына қанат бітірер осынау Елбасы аузымен айтылған тағылымы мол, танымы терең тарихи құжаттың жалпыхалықтық қолдауға ие болғанын жан жүрегімізбен сезініп отырмыз.

Біріншіден...

Сөз жоқ, құжат төркінінде жатқан ұлт ертеңі мен ұрпақ тағдырын анықтап, айқындар тарихи қажеттіліктердің мейлінше жүйеленіп, жіктеліп, барынша батыл әрі батыр айтылуы; әлемде қалыптасып отырған күрделі геосаяси ахуалдарды таразы-талқыға сала отырып, содан шығу мен ұрынбай өтудің күнгейлі, көлеңкелі тұстарын жан-жақты ескере отырып айтылуы аталмыш құжаттың тарихи мәнін салмақтандыра түскен.

Екіншіден...

Мақала үлгісінде жазылған баяны таза, бағдары кең, ойға қонымды, өрісі мен өркені қатар өрілген бағдарлы құжаттың ұлт тағдырына қатысты ұстанымдар мен ұсыныстарды, әсіре теорияшылдықтың қорығына қамамай, кез келген парасатты пендені бейтарап қалдырмайтындай, ойын қозғап, жүрегін тербейтіндей үлгіде өрілуі миллионсанды алып аудиторияға жол табу мүмкіндігін қамтамасыз еткен.

Соның нәтижесінде жаңа дәуір ұсынар күрделі рухани қиындықтар мен іргелі саяси, экономикалық проблемаларды шешудің жолдары сараланып, нақтыланып, қазақстандық жаңғырудың үшінші кезеңінің алтын арқауы – рухани жаңғыру деген қоғам дамуының жаңа тұрпатты тұжырымдамасы өмірге келген.

Айтулы тұжырымдама нақты өмір, қоғам, заман ұсынар қилы-қиын «тар жол, тайғақ кешулерден» өту мен жаһандану кезеңіндегі ақыл

мен ойға, айла мен әдіске құрық салдыра бермес әлемдік аласапыран дүмпулерді ырықтаудың, алдын алудың, ұлт ретінде жойылып кетпеудің қамын қарастыруға, жаңа ғасыр алааманының алдынан көрінер ойлы, парасатты күрескер ұрпақ тәрбиелеуге бағыт сілтейді.

Шындап келгенде, бұл – бір күннің, бір айдың, бір жылдың жемісі емес, тәуелсіздік дәуірі тарих аренасына шыққалы ұлт пен ұрпақ санасына тыным бермей келе жатқан жаһандану жағдайындағы «қорғану» мен «сақтанудың» жолын іздеудің жарқын нышаны. Бұл – Қазақстан секілді екі құрлықты тең жайлап, екі түрлі мәдениет пен екі талайлы тағдырлар тайталасын басынан көп өткерген, өркениеттер додасына да аз ілікпеген көп ұлтты, көп конфессиялы көне жұрттың тізгінін ұстаған басшының «сегіз өлшеп, бір пішудің» нәтижесінде жеткен тарихи тоқтамы. Ұлт тағдырын толғап барып, батыс пен шығыстан, солтүстік пен түстіктен көз қадаған алпауыт мүдделерге байсалды, байыпты жауап беруге негізделген тамырында «ұлттық рух» пен «рухани жаңғыру» атты қос ұғымның ыстығы атқақтап жатқан осынау бір деммен оқылатын, оқылып қана қоймай, ойлы оқырманның сана-көзін желпіп, күдік пен күмәннің соқпақ-сүрлеуін тазалап өтер аталмыш мақаланың, дәлірек айтқанда, ұлт дамуына бағыт сілтер бағдаршам құжаттың халықтың көңілінен шығып, ойы мен санасын дөп басуы, қоғам тамырының соғысын дәл ұстап, миллионсанды алып аудиторияның жүрегіне жол табуы – соның белгісі.

Халық танып, мойындаған, қолдаған жаңалық атаулының өмір жасы қашанда ұзақ болары күмәнсіз.

Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағыты мен бағдары өзгеше, өрісі кең, тынысы ашық, ұстанымы берік, ұстыны бөлек жаңа күретамыр бағдарламасы – ұлттық мемлекетіміздің дамуына, еліміздің уақыт, замана талаптарына сай өркендеуіне ықпал етер іргелі, тарихи құжат.

Адамзат дамуының қазіргідей аса күрделі кезеңінде уақыт кесе көлденең тартып отырған «күрмеуі қиын күрделі» мәселелерді оң шешу ауадай қажет. «Рухани жаңғыру» міндетін атқару – ұрпаққа сын. Оны ұлт болып ұйысып, жұрт болып жұмылудың арқасында ғана жүзеге асыруға болады. «Береке түбі – бірлік» деген халықпыз. Елбасы әлемдік дамудың жаңа сипатты өзгерістері мен жойқын дүмпулерін

бастан өткеріп отырған қатерлі де қауіпті кезеңде ұлттық мүдделерді қызғыштай қоруға ашық шақырады.

Жаһандандудың «жан алысып, жан берісер» кезеңі келді. Күні кеше ғана жалпы саны алты миллиардқа жетер-жетпес адамзат баласы «қамшының сабындай қысқа мерзім ішінде – он жылдың ар жақ, бер жағы аралығында жеті миллиардтан асып жығылды. Осыдан тұп-тура он жыл бұрын (27.05.2007 жылы) жазылған мына бір өлеңім еріксіз есіме түсіп отыр.

«Түсінемін, түсінем...

Алты миллиард адамзаттың ішінен

дарындылар оза шауып ісімен,

жалындылар көрінеді күшімен.

Шешілмеген кешегі

Жұмбақ сырды бүгінгілер

шешеді...

Алымдылар уақытпен алысып,

шалымдылар жібермейді есені.

Өр тірегі – өлі шың...

Жер тірегі – үйлесім мен келісім.

Мұңсыздардың Айы туып

оңынан,

қырсыздардың кезеді үні ел

ішін...» – деген жолдар дәуір сауалдарына

жауап іздеуден туған еді... Жә! Иргелі дәуірдің күрделі жауабын біз жыр тілінде осылай іздесек, Алаш жұртының арда туған көшбасы көсемі осынау күрделі сауалдың жауабын ел тізгінін ұстағалы «түн ұйқысын төрт бөліп», көнеден қалған көк түрік бабаларының ел басқару үлгісін қайыра жаңғыртып, жанұшыра іздеумен келе жатқанын аңғарамыз... Өз басым сондай ойдың қуатты жұлқынысы мен мақсатмұраттың пәрменді бұлқынысын сан мәрте жүрегімен сезінген адаммын.

Тәуелсіздіктің елең-алаң кезеңі...

«Егемен Қазақстан» газетін басқарған кезімде Нұрсұлтан Әбішұлымен арнайы жолығып, неше дүркін сұхбат жүргізгенім бар. «Арқа еті – арша» болған жұрттың алдынан «не ел болып қалу, не

бордай болып тозу?» дейтін ұлы сауалдың кес-кестеп тұрған тұсы... Көзінде халық тағдыры мен ел ертеңін ойлаған мұң мен қайрат, қажыр мен намыс қатар өрілген тәуелсіз ел басшысының ұлт, ұрпақ қамын тереңнен толғап айтқан әр сөзі менің жадымда. Экономикасы қираған, идеологиясы күйреген, уақыт дейтін қатал, қатыгез сыншы жүрек пен жанды аяусыз түйреген тоқсаныншы жылдар... «Без правых и левых» деген ұранды ту етіп көтеріп, өз елінде өзі қазақ атануға кіріптар күйге түскен елдің еңсесін тіктеп, негізгі ұлттың саны қырық пайыздан аспайтын кеңістікте ұлттық мемлекет дейтін басты ұғымды конституциялық жолмен бекітуге орасан күш салған күрескер тұлғаның: «Әуелі елдің қарнын тойдыру қажет; шекарамызды шегендеп, елдік тұтастығымызды әлем мойын дауы керек!» дегені есімізде. «Уақыт жүктеген аманат бар... Соны біздің ұрпақ көтеруі тиіс»... деп әруақтана сілкініп: «Мені елдің ертеңі мазалайды...» деп ойға батқан тұстарының сан куәсі болып едік...

Шегарасы шегенделіп, әлемнің төрт түк пірі тегіс танып, түгел мойындаған Қазақстан жаңа дәуір кеңістігіне еркін аттап отырған тұста Елбасы Қазақстан жаңғыруының үшінші кезеңіне өткенін жалпақ жаһанға жария етті.

Рухани жаңғыру – сол үшінші кезеңнің ең басты құжаты! Бейнелі тілмен айтар болсақ, Ұлттың паспорты!

Құжат жаһандану жағдайында ұлттық сананы сақтау мен өрістетудің нақты жолдарын ұсынды. Елбасы Қазақстанның мемлекет ретінде басып өткен жолын жан-жақты елекке сала отырып, әлемнің арғы-бергі дәуірлерінде өмір сүрген үлкенді-кішілі елдердің тағдырларын ой талқысына салды. Қалыптасып отырған әлемдік бәсекелестік кезеңінде ұлт мәңгілігін қамтамасыз етер, өмір сүруге барынша бейім ұрпақ өсіріп, күрескер ұлт тәрбиелеудің қажеттілігіне айрықша тоқталды.

Елбасы айтқан ұрпақ пен ұлт дейтін проблема төркінінде сананы уақыт талабына сай бейімдеу, сондай-ақ уақытты өз кезегінде рухани жаңғырудың сүзгісінен өткен ұрпақ пен ұлт ыңғайына бағындыру дейтін аса маңызды ұлт үшін қажет мемлекеттік мәселенің жатқаны анық. Бұл, сайып келгенде, ел ертеңі мен мәңгілігін қамтамасыз етер тарихи қажеттілік. «Күн санап өзгеріп жатқан дүбірлі дүниеде сана-сезіміміз

бен дүние-танымымызға әбден сіңіп қалған таптаурын қағидалардан арылмасақ, көш басындағы елдермен тереземізді теңеп, иық түйістіру мүмкін емес. Өзгеру үшін өзімізді мықтап қолға алып, заман ағымына икемдеу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойға сіңіруіміз керек» деген Қазақ Президентінің ұстанымы осы айтқанымыздың айғағы.

Сіз бен біз осы күндерде әр сөйлемі мен әр бабына айрықша тоқтап, жаратылысы мен табиғатына тереңдеуге ұмтылып отырған тарихи құжат – уақыттың сыны мен сорабынан өткен, өзінің демократиялық-құқықтық қоғам орнату принципіне адалдығын әлем алдында дәлелдеген тәуелсіз елдің еңсесін тіктеген үстіне тіктей түсуіне негіз болар халық күткен құжат!

Қазақтың елі де, жері де тарихтың тағдырлы кезеңдерін басынан аз өткерген жоқ.

Өз өткенін таразылай білер бүгінгі тәлімді ұрпақ осынау тағдыршешті кезеңде өмірге келген тағдыршешті құжатты бар болмысымен, жан дүниесімен қабылдап, қолдау көрсетуде. Жер-жерде, ауыл-ауылда, оқу орындары мен мекемелерде, бір сөзбен айтқанда, Ұлы Дала дейтін алып кеңістіктің қойнау-қолтығында жүрек қалауымен өтіп жатқан талқылаулар халықтың көтеріңкі көңіл ауанын, қанатты көзқарасын анық танытуда. Рухты ояту мен сілку жиындары Елбасы айтып отырған «өзгеруге», «ұлт болып жаңғыруға» апарары шүбәсіз...

Өйткені...

Бүгінгі Қазақстан – соңғы ширек ғасыр бойына сол тарихи сілкініске түбегейлі дайындық жасаған, әлемнің түкпір-түкпірімен еркін интергациялық байланысқа шығу арқылы өзін бірегей ұлт болуға әзірлеген ел.

Біз тіл, діл, дін, ел, жер секілді киелі де қасиетті ұғымдарды, анық танып, әділ бағалау жолын таңдаған елміз. Бүгінгі Қазақстан кім көрінгеннің жетегіне көзсіз еріп жүре беретін «боркемік», «босбел беу» кеңістік емес.

Біз – Қазақстан тағдырын өз тағдыры деп ұғар, оңы-солын толық таразылаған ұрпақпыз.

Біз – еліктеу мен солықтаудың қаншама қатерлі екенін жан-жүрегімен сезінген, Қазақстан Президентінің сөзімен айтқанда, «XX ғасыр-

дағы батыстық жаңғыру үлгісінің бүгінгі заманның болмысына сай келмеуінің сырын» жан дүниесімен ұғынған ұрпақпыз.

Жасыратыны жоқ, тәуелсіздіктің алғашқы кезеңінде дамудың жаңа жолына түскен жас мемлекет ретінде алыс-жақынмен тығыз қарым-қатынас орнату мақсатында есік-тереземіз ашық болды. Жаһандандудың жойқын көші керектіні де, керексізді де алып келді. Сан алуан ағыстар мен сан қилы қағыстарға төтеп беру қиынға түсті. Ұлттық жадымыз бен жан дүниемізге қайшы келетін келеңсіздіктер өрімізге де, төрімізге де еркін еніп кетті...

Міне, осындай келеңсіз жағдайларға табандап қарсы тұратын бірден-бір қуатты күш – Назарбаев айтқан «Ұлттың рухани коды»!

«Ұлттың рухани коды» дегеніміз не?

Ол – сан ғасырлық тарихи тамырларымыз, ұрпақтан-ұрпаққа мирас болып келе жатқан атамұра өнеріміз, өзге елден ерекшелеп тұратын дәстүр-салтымыз, әдет-ғұрпымыз, тілдік ерекшелігіміз, діни ұстанымымыз, білімғылымымыз, қоршаған ортамыз, қыл аяғы ошағымыз, отымыздың басы!..

Біз ұлт кодын сақтай отырып, қоғамды дамытуға, уақыт талабына сай бағыттауға жұмылдыру қайталап айтамыз, бірегей ұлтты қалыптастырудың үлгісі деп ұғамыз. Елбасы ұсынып отырған сан салалы, сан сипатты даму мен өрістеудің жолдары мен міндеттері осынау Ұлы Дала төсіндегі жаңа тұрпатты Қазақ елінің бүгінгі баянын бекітіп, ертеңгі болашағын анықтауға жол ашары анық. Ұлттық сананы дамудың жаңа сатысына көтеріп, өркендеудің жаңа кеңістігіне алып шығар бәсекелік қабілет пен прагматизмді, ұлттық бірегейлікті сақтау мен білімнің салтанат құруын, елдің эволюциялық дамуы мен сананың ашықтығын қамтамасыз етер ел Президенті белгілеген таяу жылдардың алты міндеті мен өмір сүру қабілетімізді шыңдар құжаттағы алты жоба – тамырын тереңнен тартар, өз ертеңін өзі өрнектер, өз тағдырын өзі қашап, өз бейнесін өзі сомдай білер Ұлы Дала мемлекетін Мәңгілікке бағыттар сара жол!

Сонымен...

Президент сөзімен айтқанда: «Ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс. Абайдың даналығы, Әуезов тің ғұламалығы, Жамбылдың жырлары мен Құрманғазының

күйлері, ғасырлар қойнауынан жеткен бабалар үні – бұлар біздің рухани мәдениетіміздің бір парасы ғана. ...

Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын қалаймын: Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды; екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек!»

Елбасы шегелеп айтты!

Үкіметке, тиісті құзырлы мекемелерге, қоғамдық ұйымдарға нақты тапсырмалар берілді. Енді арқаны кеңге салуға уақыт тар.

Қайталап айтамыз, қара орман жұрттың, қалың зиялы қауымның күткен әңгімесі айтылды. Елбасы аузымен ел жүрегіне қонақтардай тұмарлы дәуірдің тұғырлы сөзі айтылды. Тағылымы бөлек, табиғаты таза елдіктің ерен сөзі айтылды.

Ендігі міндет – соны орындау. Уақыт ұсынар ауыр жүкті жұмыла көтеріп, жүзеге асыру.

Алаш қозғалысының жүзжылдығы тұсында Алаш елінің көсегесін көгертуді, Қазақстан есімді ұлы жұртымызды уақыттың алмағайып мінезді аласапыранынан алып өтуді мұрат еткен ұлттық тұтастыққа бастар рухани жаңғырудың ұлы көшіне табыс тілеу – бәрімізге парыз. Аламанның алдынан көрініп, көш салмағын иыққа артып, жүрекпен көтеру, санамен қозғау – бәріміздің ортақ міндетіміз...

Шүкіршілік!

Ұлт зиялылары мен сергек ойлы жаңа, жас ұрпақ өкілдерінің сөзі де, ойы да бір арнадан табысуда!

Жалпыхалықтық пікір алмасулар – соның айқын дәлелі. Халық талқысына түсіп отырған айтулы құжаттың ел тағдырына жауап берер бірінші тұлғаның аузымен айтылып, Елбасы ойының миллионсанды алып аудиторияның ойымен тамырласа қабысуы, бір арнадан табысуы – ұлттың игілігі!

Бұл, сөз жоқ, ұлттың жеңісі!

Бұл, сөз жоқ, Тәуелсіз Қазақ елінің жеңісі!

Халық қанаттанса, құдіретті күшке айналары хақ.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 26 сәуір

ДІНДАРЛЫҚ ЖӘНЕ ИМАНДЫЛЫҚ

Амангелді АЙТАЛЫ

философия ғылымдарының докторы,
профессор

Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы жаһанданудың қайшылықтары мен оңтайлы тұстарына бейімделе отырып, қоғамның рухани қасиеттерінің тағдыры төңірегінде ой толғайды.

«Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады, – дейді Н. Назарбаев, – жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодын да сақтай білу». Код сөзі көп мағыналы. Ұлттың рухани коды дегеніміз – ұлтты ұлт ететін құндылықтар. Қазақтың рухани коды қазақы ислам мен ұлтымызға тән әдет-ғұрып, дәстүрлердің үйлесуінде. Діннен айырылған ұлт дүбәра, ұлттық бейнесінен, рухани тұлғасынан айырылады. Ал дін ұлттық идеядан, салт-дәстүрден күш-қуат табады.

Исламға негізделген ұлттық дәстүр ықпалды идеологиялық құбылыс, тәрбиелік қызмет атқарады, ұлттың байырғы ата-баба негізіне орнығуына, түп-тамырының жандануына, өзін өзі тануына жол ашады. Өкініштісі, осы байланыс отарлау заманында әлсіреді.

Социализмнің ыдырауы барлық діндерге жол ашты. Ал адамдардың дінге оралуы, дінді қабылдауы, діндарлығының қалыптасуы мен орнығуы барлық посткеңестік кеңістікте өте күрделі болды.

Діндар дегенді қалай түсінуге болады? «Алладан басқа (тәңір) жоқ, Мұхаммед оның елшісі» – мүбәрак қағиданы тілімен айтып, көңілімен бекіткен адам ислам дінін ұстанған саналады.

Діндарлықты жеке адам мен әлеуметтік топтың санасының, мінез-құлқының, адамдармен қарым-қатынасының дін тұрғысынан қасиеттері деуге болар. Діндарлықтың басты белгісі – діни сенім, барлық іс-амалды дін тұрғысынан бағалау. Діндарлықтың бір жағы Жаратушыға жеке-дара құлшылық ету болса, екінші жағы құлшылықтан тыс амалдар: діни бірлестіктер мен мемлекет қарым-қатынасы, ғылыми

ізденістер, конфессияаралық диалог, миссионерлік қызмет, діни оқу орындарының қызметі, діни кітаптар шығару, тағы басқа қызметтер.

Адамдардың жынысына, жасына, біліміне, өмір сүретін ортасына байланысты дінге көзқарас біркелкі емес. Ер адамдар мен әйелдердің діндарлығы, ішкі жан дүниесі ерекше. Әйелдер, мысалы, ерлерге қарағанда дінді өте нәзік сезіммен қабылдайды, әйел адам азапты, мекнатты басынан көп кешіреді: бала көтеру, босану, бала тәрбиесінде де ананың орны бөлек. Басына үрей, жалғыздық, ренжу, қайғы түскен әйел жұбаныш, үмітті, көңіл тыныштығын құдайға сенуден табады. Адамның қартаюы терең де күрделі кезең, сонымен бірге, ол табиғи жағдай. Кәрілік пен жалғыздық, мүгедектік, әлеуметтік мәртебесінің төмендеуімен сый-құрметтің азаюы, дәрменсіздік пен қатарларының сиреуі, өлімнің жақындауы адамның жан дүниесіне үлкен әсер етіп, діндарлыққа икемдейді, өкіну сезімін де тудырады. Ғалымдар «зейнеткерлік діндарлық» деген топты әдейі бөліп айтады.

Жасанды діндарлық көріністері де баршылық. Ысырапшылдық, әртүрлі киім киіп, сырт бейнесімен мұсылман болып көріну (сақал, орамал, қысқа шалбар), бөлектену, өзін зор мұсылман, басқаларды кем санап өркөкіректік таныту, уақытша неке, көп әйел алу сияқты жат қылықтар мұсылман боламын деген еліктеуден туған. Жасанды діндарлықтың қауіпті түрі – діни өшпенділікті, алауыздықты, зорлық-зомбылықты қоздыратын көзқарас. Ол адамдардың өміріне, денсаулығына, таза дін жолын ұстануына, жеке бостандығына қауіп төндіреді.

Діндарлықтың өлшемдері көп. «Мешітке бару шынайы діндарлықтың белгісі бола алмайды», дейді бірқатар ғалымдар. Айталық, мешіті жоқ алыстағы ауылда тұратын, бес уақыт намазын қаза етпейтін, оразасын ұстайтын, қайырымдылық жасайтын, білгенінше Құран аяттарын оқитын, немерелерін тәрбиелейтін ата мен әжені, ана мен әкені діндар емес деу орынсыз. Халықтың діндарлығы статистикалық деректермен де, діндегілердің санымен де, мешіт пен шіркеулердің көбеюімен де өлшенбейді.

Діндарлық пен имандылық ұғымдары кейде бір-біріне мазмұндас, мағыналас болғанымен, түпкі мәндері үйлесе бермейді. «Ислам» энциклопедиялық анықтамалығында «имандылық – адамның қоғамдағы, күнделікті өмірдегі іс-әрекеттерін белгілі бір қалыпқа

түсіретін ішкі рухани реттеуші қадір-қасиет, адам бойындағы адамгершілік, ізгілік, кісілік белгісі» делінеді. Имандылықтың өз шарттары мен талаптары бар, ол иманнан, Алла Тағаланың өсиетіне және оның елшісі Мұхаммед Пайғамбардың айтқандарына сену, имандылық, мұсылманшылық шарттарын байланыстыра қарастыру. Діндар адамдардың барлығы иманды емес, бірақ иманды адамдардың барлығы діндар. Діндар адам іздену нәтижесінде барып имандылыққа қол жеткізеді. Өмірде адам талай азғырып әкететін өзәзілдің күштерінен, арбап-алдаудан, күнәдан, шарықтап өсу мен жеңілуден, өмірдің қатал сынынан өтеді. Осы қайғылы да қуанышты кезеңдерінде биік адамгершілікте болу, имандылықты сақтау зайырлы қоғамда жоғары діндарлықтың жалпы өлшемі болады.

Сенім – адамның барлығына тән қасиет, бірақ сенімнің түпқазығы неде? Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында «замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табыста жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет», дейді. Барлық әлемдік діндерге ортақ, кемел болуға тәрбиелейтін, қазақтың рухани кодына сіңген, діндарлықтың біраз алтын қағидаларына назар аударалық. Кез келген діннің негізгі адамгершілік қағидасының бірі – адам өмірінің баға жетпес құндылығы: «Бейкүнә адамды өлтіруші болма!». Бұл – барлық діннің өсиеті.

Діни өсиеттерде мынадай бір уағыз айтылады. Өмірі қастандықпен үзілген адамды күнәлары үшін сазайын тартты деп есептеуге болар. Оның зорлықпен өмірден кетуі орынды дейтіндер табылар. Бірақ, бұл мәселенің екінші жағы бар. Егер, тіпті, сол адам өмірден қиянаты үшін өлсе де, оның өтелмеген күнәсын ұрпақтары өтейді. Кісі өлтіруші де бір отбасының, түгел әулеттің тағдырына араласып қойған жоқ, сондай-ақ, өзіне, өз әулетіне, тегіне зиян келтірді. Ұрпақтары да оның қылмысына жауап береді. Ғалымдар адамның ДНҚ-сында оның ауруға бейімділігі туралы ақпарат сақталады дейді. Тіпті, ата-бабаларының адам өлтіруге бейімдігі сақталуы мүмкін. Ал адам өлтірмеген адамның ұрпағында ондай із қалмайды. Сондықтан, кісі өлтіру жерде зұлымдықты көбейтеді.

Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің IV съезі «дін және әйел», «дін және отбасы» туралы мәселені талқылады. Қай дін де

отбасын мейірімнің, махаббаттың ұясы деп қарайды. Отбасының бүгіні мен келешегі адамзатты ойландырып отыр. XXI ғасырдың басында бір мың адамға есептегенде АҚШ-та – 4,7, Украинада – 4,0, Ресейде – 4,5, Эстонияда – 3,1, Финляндияда – 2,9, Қазақстанда – 2,7, Өзбекстанда – 0,8, Өзербайжанда – 0,7, Тәжікстанда 0,4 неке бұзылады. Еуропада балалардың 30 пайызы некеге тұрмағандардан туады. Ажырасудың салдарынан соншалықты баланы жалғызбасты ата-аналар тәрбиелейді. Статистика бойынша АҚШ-та балалардың тек 50 пайызының не әкесі, не анасы бар. Әйелдер құқының кеңеюі отбасына ананың, әйелдің қоғамдағы орнына көзқарасты өзгертті. Бала туудың азаюы ел халқының азаюына, қартаюына соқтырды. Аға ұрпаққа деген құрмет азаяды. Жалғызбастылар көбейеді. Дін отбасылық мәселелерге және ұрпақтардың жаңару мәселесіне атүсті қарай алмайды. Қазақстанда некесіз туған балалардың саны 80 мыңға жетті. Жасанды түсік жасау 150 мыңнан 400 мыңға өскен. 182 700 қыз отыздан асса да әлі тұрмыс құрмаған.

«Зинақорлықтан аулақ болыңыздар!». Зинақорлық – адам өлтіруден кейінгі ауыр қылмыс. Адамдар «махаббат формуласын» іздеп таба алмауда. Егер мінездері ұқсас адамдар некелессе, бақытты болады дейді. Енді біреулер, антиподтар, мінездері қарама-қарсылар некелессе, бір-бірін толықтырады дейді. Қалай болғанда да, некеде адамдар жағымды қасиеттер табуға тырысады. Ең бастысы, ұрпақ жалғасады. Ең қызығы, бала көп болған сайын бабаларымыздың күнәсы бөлініп жеңіл өтеледі, жағымсыз құбылыстар аз болады. «Зинақорлық жасама!» дегенде тек жасырын, не ашық ашыналық әрекеттер, шытырман оқиғалар меңзеліп отырған жоқ. Мәселеге кеңірек қарау жөн. Өмірге келген ұрпақ әке мен ананың тектерінің қосылуынан болғандықтан, екі тектің таза сақталғаны оның әлеуетін арттырады.

Зинақорлықтан сақтану бізді ерекше жауапкершілік туралы, жақын көңілдестің салдарынан ойлануды ескертеді. Өз тағдырың – өз тегіңнің тағдыры, адамзат тағдыры туралы ойлан, дейді абыздар.

Еркек пен әйелді табыстырған махаббат қайда кетті? Абзалы ата-бабасының зинақорлықтан сақтану деген өсиетін бұзғанынан, шынайы махаббатқа бейімді болмағанынан. Махаббатпен өмірге келген ұрпақ бақытты, тек анасы мен әкесі үшін ғана емес, тегі үшін,

адамзат үшін. Махаббатпен өмірге келген ұрпақ әкесі мен анасының махаббатын алу аясында тәрбиеленуі керек.

Қолың таза болсын, ұрлық қылма! Тумысымыздан біз әртүрлі жағдайдамыз. Біреу бай, біреу жарлы отбасында туады, өмірде әртүрлі жағдайда қалыптасып жетіледі. Біреу игіліктерге, дүние-мүлікке қол жеткізеді, біреу барлығын үнемдеп, бір тиын шығын жасамайды. Осылай байлықтың да, кедейліктің де «тестісінен» өтеміз. Бүгін ақшаның жүрмейтін жері жоқ. Ақша материалдық игілік қана емес, ол өмірдің қуаты, тірегі. Ақшаң болмаса, азығың да жоқ, азығың болмаса, күш-қуатың да жоқ. Тонаушының қолына түссе, әркім де барынан айырылып, бейшара болып қалады. Тонаушы өміріңізді алмағанымен, өміріңізді қиындатады. Ұры тонаушы да сенің өміріңе, тағдырыңа араласады, бәлені, бақытсыздықты көбейтеді. Бірақ ұры қастандықты біріншіден өзіне жасайды. Әрине, мұқтаждық ұрлыққа да итермелер, бірақ оны ақтауға бола ма!? Кедейлік, мұқтаждық та тазалыққа сын. Егер ол сыннан өтпесе, еті үйреніп, қанға сіңіп, ұрпақтарына да жұғар. Егер адам қызғанбай, ызаланбай, қажымай, кедейлікті сабырлы қабылдаса, ұрпағы да таза болады.

«Ұрлық қылма» деген өсиетті орындау біздің дүниеге, ақша деген көзқарасымызға байланысты. Ақшаға тәуелділік бірте-бірте оның құлы етуі мүмкін. Мұқтаждық, кемтарлықпен адамның ақшаның ықпалына икемделуі не икемделмеуі тексерімді сыналады.

Бүгін ақшаның беделі өсіп тұрған заман. Жеке адамның беделі, мәртебесі ақшасымен өлшенетін болды. Ақшаң болмаса, тіпті өмірің де құнсыз, емделе алмайсың. Адамдардың қарым-қатынасы да ақшаға байланысты. Бай-байға, сай-сайға құйып жатыр. Жаңа байыған біздің байлар жақын-жуығымен емес, өзі сияқты байлармен араласады. Ақшамен тіпті құдаймен сыбайласам деп, мешіт салады. Мешіт – құдай үйі, салған екенсің, мемлекеттің тіркеуінен өт десе, өтпейтіндер болған.

«Ұрлық қылма» деген өсиетті тек тікелей қалтаға түсіретіндерге байланысты айтпаймыз. Ол салықтан жалтаратындар, тендерден ұтатындар, ол халықты қанап, еңбекақысын аз төлеп, өзіне көп табыс табуға тырысатындар, жетімнің байлығын жейтіндер, табиғи байлықты сатып байып жатқан азаматтар, бір сөзбен айтқанда, өз игілігін ұрлық, қулықпен табатындар, алдауға төселгендер.

Біреулер әртүрлі жолмен байып жатқанда әлемде аш және жоқ-жітік адамдар азаймай отыр. БҰҰ мәліметтері бойынша, 700 миллион бала мен жасөспірім кедейшілік жағдайында өмір сүруде. Тағы 150 миллионы – тастанды балалар. Мектептердің болмауынан 100 миллион баланың білім алуға мүмкіндігі жоқ. 10 миллионы дәрі-дәрмек жетімсіздігінен зардап шегуде. Әлеуметтік қолайсыздық, ал одан кейін қылмыс, әлеуметтік дүрдараздық, терроризм мен экстремизмнің бастапқы ортасы да, міне, осы.

10 миллион дерлік бала жыл сайын бес жасқа жетпестен, оның үстіне емдеуге болатын аурулардан шетінеп жатады. Адамзатқа жаза секілді жаңа эпидемиялар пайда болуда, оның алдында ғылым әзірге әлсіз болып тұр. Кедейлер мен байлардың арасындағы алшақтық геометриялық прогрессиямен ұлғайып барады. Осындай кезде миллиардтан астам адам күніне 1 доллардан аз қаржыға тірлік кешуде.

Саясаткерлер көбіне қақтығыстарды діни себептермен байланыстырады, негізі бұл – жеңіл түсінік. Діндер мен ұлттар арасындағы жанжалдар мен қарама-қайшылықтар делініп жүргендердің көбі мемлекет пен экономикалық топтар арасындағы, нақты саясаткерлер арасындағы жанжалдар болып келетіндігіне әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлері баса назар аударды.

Жалған куәгер бола ма? Сөз – құдірет, сөз арқылы біз адам, қоғам, уақиғалар туралы мәлімет аламыз. Біз бір кезде болған уақиғалар туралы жалған айтсақ, оның салдары бүгінгі мен ертеңгіге өзінің зиянды ықпалын тигізеді. Біз өткенге ғана қиянат жасамаймыз, сонымен бірге, бүгінгі мен ертеңгіні бұрмалаймыз. Алдыңғы өсиеттер сияқты жасалған сөз арқылы адамдардың, тіпті адамзаттың тағдырына араласамыз. Сонымен бірге, «ант-су ішпе» деген өсиет тағы бар. Әсіресе, ертеңгі күн туралы кесіп-пішіп айтпа, «Бақыттымын» деме, «Бүгін осы сәтте бақыттымын» де, ертеңгі күн болашақтың, тағдырдың қолында. Сондай-ақ, адамға қысым жасап, мәжбүрлеп уәде алуға болмайды. «Сен қазақсың, сондықтан мұсылман болуың керек» дегеннен гөрі, «сен мұсылман болғандықтан өзіңнің тегінді, ұлтыңды сыйлайсың» деу орынды, адамның жүрегіне жол тауып икемдеу жөн.

Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің II съезінде Н. Назарбаев «барлық ұлы рухани ұстаздар өркөкіректіктің, бәрін де

білемін деген өзінен басқаны менсінбейтін менменшілдіктің айрықша қауіптілігі туралы айтқанын» еске салды.

Өке мен ананы құрметтеу. Ата-ананы құрметтемеу неден туады? Мүмкін, шамадан тыс талап, әділетсіздік, болмаса бала жағдайына бей-жай қараудан болар. Дегенмен, бұл ниетті орындамау өзімізге өзіміз ор қазумен, өзіне өзі қол салумен бірдей. Өзімен туыс емес адамдармен ренжісу, ашу-ыза алмасумен, өзара араздасумен шектеледі. Ал қандас адамдардың бір-бірімен араздасуы екі жақтың да бойындағы қанның қуатын бүлдіріп, олардың тегіне әсер етеді, оның зардабы бірнеше еселенеді. «Атаңа не істесең, алдыңа сол келеді» деп қазақтың айтатыны осыдан. Егер ата-ананы сыйламау ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, бұл тұқым қуса, сол әулеттің табиғаты бұзылып, тұқымы азғындайды. Бұл қудалау бүгін біз «өркениетті ұлттар» деп атайтын еуропалықтардың басында бар. Демек, ата-ананы сыйлау – жай ғана сыйластықтың, өнегелі тәрбиенің белгісі ғана емес, адам эволюциясының, әлем дамуының бағытын білдіретін шарт, заңдылық.

Әдетте адамға табиғаттан сақтану түйсігі берілген дейді. Олай болса, біз неге өзімізге өзіміз зиян келтіреміз. Ата мен ананы құрметтеу түйсігі қайда кетті?

Басты себеп – біз, адамдар, әлі де Алланы да, адамды да сүюді білмейміз. «Соғыс майданында атеистер жоқ» деген сөз бар. Жаныңа қауіп төнгенде Алланы да, ананы да аузыңа аласың, кейін аман қалған соң ұмыта бастайсың. Ата-ананы сүюмен бірге сен өзіңді сүйесің, ұлтына, дініне қарамай басқа да аналарды сыйлайсың, адамгершіліктің биігіне көтерілесің. Бірақ оны эгоистік, өзімшіл есептермен шатастырмау керек. Ананы сүю басқа да адамгершілік қасиеттерге жетелейді.

Өзгені өзіңдей сыйла. «Жер бетінде алшандама, таяғыңмен жерді оя алмайсың, биік таулармен теңесе алмайсың» (Құран, 17-сүре).

Кез келген адам «өзгемен» қарым-қатынас жасайды. Адамзат баласы арғы тегі, ата-бабалары ортақ рулас адамдардың да өздерін «өзім» деп, басқаны «бөтен» деп қабылдауының да шегі бар. Дегенмен, адамдар арасында неге бірлік жоқ, астамшылық, менмендік, төкаппарлық та адамдар бойында бар және ғасырлар бойы адамдар сол мінездің тұтқынында. Бүгін де солай. Әлемдік және дәстүрлі дін-

дер өкілдері «басқаның тылсым саласына баса-көктеп кіруден саналы түрде бас тартуды» адамзаттың басты мақсаты етіп қойды. Ұл-таралық, дінаралық қатынастар менмендік, басқа жерлерді жаулап алуға, басқа халықтарды күштеп бағындыруға, отарланған елге отарлаушы ұлттың халқын жер аударуға әкеледі. Қомағайлықтың, тойымсыздықтың да сұрауы болады.

Біз бүгінгі өркениеттің игіліктерінен бас тартқымыз келмейді. Таза үйде тұрып, таза төсекте жатып, таза киім кигіміз келеді. Неге рухани тазалыққа ұмтылмаймыз? – деп сауал қояды дін қайраткерлері. Сүю қабілеті адамға болмыстан дарыған дейді діни уағыздар, ол аналық махаббат пен әйелдің махаббатынан көрінеді. Ол, тіпті, жануарларда да бар, дейді ғалымдар. «Махаббатпен жаратқан адамзатты, сен де сүй ол Алланы жаннан тәтті...», дейді Абай. Демек, мәселе махаббатқа тірелген. Абай үшін Алланы сүю – адамның жеке басын қастерлеу, адамгершілік қағидаларды басшылыққа алу, өзіңді өзің тазалау, өз ортаңды сүю, үйлесім табу, Алланың қасиетін тану.

Бұл жолға адам қалай түспек, санасы қалай сәулеленбек? Бұл сауалға Елбасы мақаласында «Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз, күшейтуіміз керек», деп жол сілтейді. «Үйге кірген жыланға да ақ құйып шығарады», дейді қазақ. Жыланды адамның өлтіруіне де, оны ұрып, соғып қууына да болады, сондай-ақ, басына ақ сүт, айран құйып ырым жасаса, өзі үйден шығып кетеді. Қастық ойлайтын дұшпаныңа құрмет көрсетіп шығарылса, арамдыққа бара алмауы мүмкін. Тазарудың жолы – жақсылық қана емес, жамандық жасағанға да жақсылық жасау, осы қағиданы, әсіресе, жастардың бойына сіңіру – білім мен тәрбиенің мақсаты.

<https://egemen.kz/article/dindarlyq-zhane-imandylyq>

2017 ж. 16 мамыр

БҰҚАРАЛЫҚ САНАНЫ ӨЗГЕРТУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Бүркітбай АЯҒАН

Мемлекет тарихы институтының директоры,
тарих ғылымдарының докторы, профессор

Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында еліміздің рухани және интеллектуалды дамуының негізгі бағыты белгіленген еді. Қысқа мерзімде жүргізілген әлеуметтік сауалдамалардың нәтижесі көрсеткендей, халқымыздың басым бөлігі бізге осындай стратегиялық ойлардың қажеттілігін және болашақ бағдарымыздың дұрыстығын қуаттайды.

Кез келген ауқымды реформаларды іске асыру үшін алдымен қоғамдық санаға сілкініс керек. Сіз бен бізден тұратын қоғам неғұрлым рухани жағынан түлеп, оның ішкі мазмұны жаңғыртылып отырса, жаңғырту үдерісінен де соғұрлым жеңіл өтуге болады.

Тарихқа көз жүгіртсеңіз, әлемде модернизациялауды сәтті өткізген бірқатар елдерді көруге болады. Атап айтқанда, Батыс Еуропадан – Ұлыбритания, Франция, Германия, Шығыс Азиядан – Жапония, Оңтүстік Корея, Сингапур, Малайзия даму жолындағы биік шыңдарға, алдымен өздерінің рухани-мәдени мұрасын жаңғырту арқылы жеткен. Басқаша айтқанда дәстүрлі мәдениеті мен тамыры терең тарихи тәжірибені басшылыққа алған.

«Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші, жалпы, модернизациялауға ұлт болып ұйысқан жағдайда және ел болып күш біріктіргенде ғана қол жеткізуге болады, тек сол кезде ғана әлемнің алпауыт елдерімен қатарласа аламыз.

* * *

Модернизациялауды сәтті іске асыру үшін ойлаудың нақтылығы, ұтымдылығы және прагматизм қажет. Бұған төл тарихымыздан мысалдар жеткілікті. Қазақ халқының кеңпейілділігі мен қонақжайлылығы, тарих толқынымен қазақ жеріне тұрақтанған өзге ұлт өкілдерін жатсынбай, бауырына тарта білу қасиеті жаңа тұрпатты Қазақстан

Республикасының қалыптасуы мен нығаюына іргетас болды. Қазақстан соғыс қарсаңында Қиыр Шығыс, Еділ, Қырым және Кавказдан күшпен көшірілген миллиондаған ұлт өкілдеріне ортақ шаңырақ, достық мекені болды.

Біздің қазіргі қоғамдағы шынайы мәдениеттің белгісі – байлықпен, орынсыз сән-салтанатпен мақтану емес, керісінше, күнделікті тұрмыс-тіршіліктегі қарапайымдылық, ұстамдылық, қанағатшылдық, рақымшылық болуы керек. Бар болсаң барыңды адамзат игілігіне жұмсау, мұқтаж адамдарға қолұшын беру – көрегенділіктің айқын көрінісі. Елбасы бұл турасында «Нақты мақсатқа жетуге, білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, осы жолда әр нәрсені ұтымды пайдалану – мінез-құлықтың прагматизмі деген осы» – деп ерекше атап көрсетті.

Кез келген қоғам және оның көшбасшылары озық тәжірибелерге сүйенбеген жағдайда жалпы адамзат қоғамын апатқа апаратын, популистік идеологияға жол ашылады. «Күллі ХХ ғасыр революциялық сілкіністерге толы болды. Бұл осы аумақтағы барша ұлттарға мейлінше әсер етіп, бүкіл болмысын өзгертті. Әрбір жұрт тарихтан өзінше тағлым алады, бұл – әркімнің өз еркіндегі шаруа... Өткен ХХ ғасыр халқымыз үшін қасіретке толы, зобалаң да зұлмат ғасыр болды» дей келіп, «бүтіндей ұлт жүзеге аспайтын идеологиялардың жетегінде, жеңіліске ұшырады. Біз өткен ғасырда басты үш идеологияның күйреуін көрдік: коммунизм, фашизм және либерализм. Радикалды идеологиялар ғасыры өткенін» айтқан Н.Ә. Назарбаев бізге болашаққа бағытталған түсінікті, айқын нұсқаулардың қажеттілігін жеткізеді.

Тарихқа қарап отырсақ, кез келген мемлекеттің саяси құрылысы мен экономикалық негіздерін өзгерту аса қиын болмаған. Ең қиыны – адамның санасын, әсіресе, ұзақ мерзім тоталитарлық жүйеде өмір сүрген адамдардың санасын өзгерту десек, артық айтқандық емес. Жалпы, адамдардың жаңа өмірге бейімделуі бір басқа да, жаңа қоғамды бүкіл ішкі жан дүниесімен сезінуі бір басқа. Кезінде «дүниені дүр сілкіндірген» социалистік революцияның нәтижесінде билікке келген большевиктер одақтас республикалар үшін қайғы-қасіретімен қатар шектеулі көлемдегі әлеуметтік табыстар, тегін емдеу мен оқыту және т.б. игіліктерімен де тарихта қалды. Алайда, сталиндік қуғын-сүргін,

концлагерлер, сұранысқа негізделген «капиталистік елдер» экономикасының биік табыстары халықтан жасырылды. Кеңес халқы жетпіс жылдан астам уақыт бойы сырт әлемнен оқшауланды, «жабық есік» жағдайындағы темір торда өмір сүрді.

Ең сорақысы, кеңес халқынан «коммунистік қоғам» құру мифі жолындағы миллиондардың қасіреті де жасырын күйінде қалды. КСРО-дағы коммунизм құру идеясының жалаң аңыз болғаны, халықты алдау-арбау болғаны тарихи шындық. Н. Хрущевтің 1961 жылғы КОКП-ның XXII съезінде «1970–1980-жылдары КСРО-да коммунизм орнатылады» деген мәлімдемесі аға буынның есінде болар. Алайда, нақ сол жылдары, кеңес халқы жейтін наны мен сүтін, еті мен майын, күнделікті тұтыну тауарларын алу үшін ұзын-сонар кезекте тұрғанды.

К. Маркс, Ф. Энгельс, В. Ленин және олардың серіктестерінің қиялынан туған идеялардың нәтижесінде КСРО-да жеке меншік жойылды, есесіне мемлекеттік және колхозды-кооперативтік меншіктің қожайынына айналған пролетариат диктатурасы, яғни кеңестік бюрократияға жол ашылды. Марксизм-ленинизм классиктерінің түсінігінде тарихтың қозғаушы күші – өндіріс пен ғылымның дамуы емес, мәңгілік тап күресі болды.

Бірпартиялық жүйе қалыптасты, коммунистік партиядан өзге партиялардың қызметіне қатаң тыйым салынды, бейбіт шерулерге де шек қойылды. Бұқаралық ақпарат құралдары, кәсіподақтар, жастар ұйымдары жаппай бақылауда болды. Сырт көзге жағымды көрінетін бауырластық, достық, әлеуметтік теңдік ұрандары социалистік үгіт-насихат мақсатында қолданылды.

Әлемдік діндерді (ислам, христиан, иудей) ысырып тастап, дінсіздікті уағыздаған большевизм «атеизм» теориясын «жеңімпаз ілім» ретінде көрсеткісі келді, Жаратушыны да жоққа шығарды, мектеп оқулықтарына «дарвинизм» теориясын енгізді. Кеңестік билік дін жолындағы әулиелердің мазарларын қиратып, оның орнына большевик көсемдеріне, «наркомдарға» бір типтегі ескерткіштер тұрғызумен әлек болғанына куә болдық.

Кеңес үкіметінің «коммунизм» идеясы ең алдымен социалистік даму жолына түскен Польша, Болгария, Вьетнам, Моңғолия сияқты елдерге таратылды. Алайда, Кеңес одағының ыдырауынан кейін, көп

ұзамай бұл мемлекеттер социализм идеяларынан бас тартып, нарық жолын таңдады.

* * *

Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың аталған мақаласында көтерілген тағы бір маңызды мәселе – ұлттық бірегейлік, руханият, дәстүрлі мәдениетімізді сақтау. Сонымен қатар, меритократиялық басқарудың (лайықтылар билігі) маңыздылығына, қоғамның дамуына өзіндік үлес қосқан адамдар еңбегінің әділ бағалануына назар аударады. Технологиялық революциялар заманауи кәсіби мамандарды даярлауды қажет етеді, сол себепті жалпыға білім беру әмбебап болуы шарт.

Н.Ә. Назарбаевтың мақаласындағы «Таяу жылдардағы міндеттер» атты екінші бөлімінде қазақ тілінің біртіндеп латын әліпбиіне көшірілетіні де айтылған. Бұл ойын Президентіміз 2012 жылғы «Қазақстан-2050» Стратегиясында айтқан болатын. Содан бергі уақытта латынға көшу көпшіліктің назарында.

Біздің ойымызша, қазақ әліпбиінің латынға көшірілуі ұлттық сананы жаңғырту жолында қоғамға пайдасын тигізбесе, ешқандай кедергі келтірмейді. Бұл бір адамның ғана ойынан шыққан қисынсыз дүние емес, әлемдік көштен қалмаудың зор мүмкіндігі деп есептейміз. Біздің рухани жаңаруымыздың бір сатысы іспеттес, латын әліпбиіне көшу арқылы тарихи тамырларымызға қан жүгіртеміз.

Елбасымыз бұл шаруаның оңай еместігін, ұзақ мерзімді қамтитынын ескертті. Өтпелі кезеңде кириллица мен латын әліпбиі қатар қолданыста болмақ. Осы үдеріс Қазақстан азаматтарының құқықтарына нұқсан келтірмейтіндей, өскелең ұрпақтың да ауанына қарай, кезең-кезеңмен көшірілмек.

Бетбұрысты жылдарда басталған шетелдік тәлқұжаттарды пайдалану, орта және жоғары мектептерде өткен оқу сағаттары, интернет-ресурстар, әлемнің түкпір-түкпіріндегі достармен латын әліпбиін қолдану арқылы ағылшынша тілдесу қазақстандықтар үшін өте тиімді болады. Ағылшын тілін үйренуге бейім, жандары жаңалыққа жақын бүгінгі жас буын өкілдері бұл реформаны толықтай қолдайды.

Келесі маңызды мәселенің бірі – әлемнің 100 үздік оқулығын ана тілімізге аудару қажеттілігі. Оны іске асыру мақсатында арнаулы

Ұлттық аударма бюросы құрылмақ. Әрине, мұндай игілікті іс оқу орындарының дәрісханаларындағы білім қуған жастар үшін жасалмақ.

Ескеретін жайт, Мемлекет басшысының тәуелсіздік жылдарында сәтті жүзеге асқан ұлттық «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы, содан кейінгі «Ғылыми қазына», 2013 жылғы «Халық – тарих толқынында» салааралық тарихи зерттеулер бағдарламасы жалғасын тауып, елдің тарихи санасын одан әрі жетілдіруге зор ықпалын тигізді деуге толық негіз бар.

Осы орайда Елбасымыздың гуманитарлық саланың мамандарына, соның ішінде тарихшыларға «Туған жер» бағдарламасын ұсынуы ерекше бір серпіліс беріп отырғанын айтқымыз келеді. Бұл бағдарламаның ең басты нысаны өлкетану жұмыстарына бағытталған. Шын мәнінде, бүгінгі жас ұрпақтың дүниетанымы өзін қоршаған ортаның табиғатын, қазбалы байлықтарын білуден, сол аймақтың тарихи тұлғаларын танудан басталады. Сондықтан, аймақтардағы тарихи-мәдени ескерткіштерді қалпына келтіруге және облыстық мұражай жұмыстарын жаңғыртуға қоғамдық сұраныс бар деген сөз.

Кеңес заманында жоғары оқу орындарының тарих факультеттерінде «Тарихи өлкетану» пәнінің жүргізілгені әріптестерімнің есінде болар. Қазақстан тарихы бойынша «Өлкетану» пәні болашақта типтік оқу бағдарламаларына енгізілсе де артық болмайды. Кез келген мемлекеттің тарихы сол аймақтардың тарихынан бастау алады, қазақ қоғамы туралы біртұтас түсінік қалыптасады.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Туған жер» бағдарламасына деген сұраныстың тағы бір аспектісі бар. Мемлекет басшысы «...туған жерге, оның мәдениеті, әдет-ғұрып, салт-дәстүрге деген ерекше көзқарас – бұл патриотизмнің басты белгісі. Бұл кез келген ұлтты ұлт ететін мәдени-генетикалық кодының негізі» деген тұжырым жасайды. Басқаша айтқанда, «Туған жер» бағдарламасының басты мақсаты – жалпыұлттық, қазақстандық патриотизм үшін мықты негіз қалыптастыру, бұқараның қоғамдық санасын жаңғыртуға қатысты нақты ұсыныс болды.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 24 мамыр

ЗАДАЧА ИСТОРИКОВ – ПРИУМНОЖИТЬ ДУХОВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ НАРОДА

Ерлан СЫДЫКОВ

Ректор Евразийского национального
университета им. Л. Н. Гумилева,
академик Национальной академии наук РК,
доктор исторических наук, профессор

25 мая 2017 года состоялось IV заседание Конгресса историков Казахстана, на котором прошло обсуждение актуальных проблем исторической науки, определение новых задач, вытекающих из программной статьи Главы государства Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Более чем 25-летняя история развития страны, углубления социально-экономических и политических реформ, выход на новый этап государственного устройства свидетельствуют об обоснованности и перспективности стратегического курса преобразований, сформированного Главой государства, Елбасы Нурсултаном Назарбаевым.

В начале текущего года Президент страны в своем Послании народу Казахстана вновь сформулировал стратегическую и исторически значимую программу действий «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность».

Основной императив Послания – в системности и единовременности модернизации всех сфер жизни гражданина, общества, государства. Поэтому Нурсултан Назарбаев в развитие идеи новой модернизации выступил с программной статьей «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Модернизация общественного сознания как основа и фундаментальное условие духовного возрождения и пассионарного подъема общества в статье Президента страны предлагается через новое осмысление позитивного исторического опыта, обычаев и традиций народа, опору на лучшие достижения государства и международного сообщества, сохранение национального кода.

«Без опоры на национально-культурные корни модернизация повиснет в воздухе. Я же хочу, чтобы она твердо стояла на земле. А это

значит, что история и национальные традиции должны быть обязательно учтены», – так емко и точно Глава государства формулирует свой взгляд на будущую архитектуру нашего общества.

Впитать в себя, донести до новых поколений, обогатить общечеловеческие ценности и мировое сообщество самобытным и уникальным языком, культурой и историей нашего народа, сохранить в реальной жизни (а не только в памяти) все многообразие обычаев и традиций общества, – таковы параметры нового открытого, конструктивного и прагматичного сознания общества.

Понимая важность поставленных перед обществом, перед учеными-обществоведами, историками задач по модернизации общественного сознания, хотелось отметить, что нас в настоящее время ожидают конкретные проекты, мероприятия.

В связи с чем считаю весьма важным поделиться идеями, раскрывающими основные направления программной статьи Главы государства.

По проекту «Новое гуманитарное знание «100 новых учебников»

Это реальный шаг повышения качества отечественного образования и его интегрированности в международное пространство.

Из 100 зарубежных учебников, которые будут переведены на казахский язык, должны быть внедрены в учебный процесс книги по всемирной истории, истории страны и истории тех или иных событий, знаний (религий, науки, образования, государства и права). Наверное, в этом направлении должно найти свое место решение вопроса о полном обеспечении учебниками дисциплин по всем историческим специальностям в вузах и колледжах страны. Ученые-историки могли бы взять на себя координационную функцию в решении этой важной задачи.

По программе «Туған жер»

Данный проект полностью относится к профессиональной компетенции историков и ученых-обществоведов. Прежде всего, надо развернуть работу по внедрению курсов и учебных программ по «Краеведению» и «Әлкетану». Эту задачу ставит перед нами Глава государства. Поэтому необходимо в срочном порядке разработать типовую программу и издавать учебники для школ и колледжей по всем областям, городам Астане и Алматы.

Предлагается в рамках проекта выполнить работу по созданию базы краеведческих тем по дипломным, магистерским и

докторским диссертациям по наиболее актуальным проблемам исторической науки.

Еще в 1995 году была утверждена Концепция формирования исторического сознания. Прошло уже 22 года, и конечно, многое изменилось, в том числе в понимании этого процесса. Поэтому было бы целесообразно рассмотреть вопрос о принятии нового варианта концепции в русле ключевых идей статьи Президента страны.

Мы предлагаем региональным вузам, колледжам, чтобы студенты гуманитарных специальностей в летнее время активнее принимали участие в работе фольклорных, историко-этнографических и археологических экспедиций. Привлечение студентов к экспедициям позволит лучше прикоснуться молодежи к культуре и национальной истории. Молодой человек, один раз прикоснувшийся к живой истории, культуре, всегда будет любить и уважать свое Отечество.

И именно поэтому уже реализуется информационно-познавательная экспедиция «Туған жер» при активном участии Тюркской академии, газеты «Егемен Казахстан», Национального конгресса историков Казахстана и Евразийского национального университета им. Л. Гумилева.

Через несколько недель будет отправлена экспедиция в Тургай по восстановлению останков выдающегося сына казахского народа Кейкі батыра.

Понятия «Атамекен», «Туған жер» начинаются с той малой родины, села, поселка, в котором родился и вырос человек. Поэтому в Евразийском национальном университете им. Л. Гумилева была утверждена серия книг под общим названием «Туған жер тарихы». И уже презентованы первые книги из этой серии – «Астана: прошлое и настоящее» и «Саржал».

Возвращаясь к теме регионоведения, можно утверждать, что основным звеном краеведческой работы в регионах выступают областные музеи. К сожалению, очень заметен разный подход к формированию музейных экспозиций, исторической периодизации, качеству оформления стендов и другое. Назрела необходимость разработки унифицированной концепции или модели региональных историко-этнографических музеев, приведения к исторической ценности тех или иных экспонатов и разделов.

Продолжая тему модернизации музейного дела в Казахстане, очевидной стала и назрела объективная необходимость в созда-

нии специализированных тематических музеев, например, музея «Золото Великой степи», «Кочевая цивилизация». Даже тема отдельного музея «Казахская юрта» достойна всестороннего рассмотрения. Думается, что такие проекты аккумулируют духовное начало музейных экспозиций.

Каждый регион старается издавать свои областные энциклопедии, опять-таки приходится констатировать отсутствие системного подхода к их формированию, включаются в энциклопедии такие материалы, что понимаешь, до какой степени субъективности доходят их разработки. Поэтому предлагается разработать региональные энциклопедии, в том числе и городов Астаны и Алматы, по унифицированной концепции.

Необходимо задействовать историков страны в разработке многотомных фундаментальных трудов, посвященных судьбоносным этапам истории казахского народа. В этом плане остро стоит вопрос в издании монографии по национально-освободительному движению казахского народа. В текущем году исторические даты – 100-летия Алашской автономии, 80-летия массовых сталинских репрессий – можно было сопроводить изданиями серий монографий.

Повышение качества знаний, о котором говорится в статье Президента страны, – в рассмотрении вопроса модернизации учебного процесса гуманитарных дисциплин в средних общеобразовательных школах. В частности, назрело и ожидаемо изменение содержания по предмету «Человек и общество». Возможно рассмотрение замены этого предмета на серию факультативов по истории науки, образования, общественной мысли и так далее. Также предмет «Основы религиоведения» следовало бы толковать, как «История религии в Казахстане» и др.

Большой потенциал заложен в повышении эффективности государственных праздников, имеющих этноисторическую ценность. Одним из них является Наурыз мейрамы. В регионах и коллективах событие проводится по-разному, что снижает его этнокультурную ценность. Очевидно, следует разработать модель проведения данного мероприятия. Учитывая то, что данный праздник отмечается несколько дней, следовало бы каждый день посвящать какой-нибудь значимой теме, например, национальной истории, национальной кухне, национальным традициям, семейным ценностям.

В целом назрела необходимость в обеспечении активного использования международных профессиональных праздников для позиционирования исторических и современных достижений нашей страны. В стране фактически отсутствует какая-либо практика проведения мероприятий или участия в них по международным датам. В этих мероприятиях заложен большой потенциал демонстрации на международном уровне достижений страны.

Очень значимо проведение мероприятий, имеющих высокую общественную восприимчивость и историческую ценность. Как показывает практика, особую восприимчивость среди населения получили мероприятия по возвращению на историческую родину останков выдающихся сынов казахского народа, духовных ценностей, материального и нематериального, а также памятников, не имеющих аналогов в стране. Необходимо сформировать перечень таких шагов и привлечь крупных меценатов для возвращения раритетов или установления таких памятников. Примером может служить возвращение головы Кейкі батыра.

По проекту «Духовные святыни Казахстана»

В рамках этого проекта также весьма значима роль историков всех специальностей. Концептуальные принципы и подходы к формированию национального и региональных (краевых) перечней объектов, описание и история их создания, духовный мир этих святынь, порядок и план организации маршрутов их посещения – это работа, которую должны возглавить историки. Предлагаю сформировать план обеспечения этих объектов соответствующей печатной и медиалитературой под единым названием «Сакральная география Казахстана». Это вполне по силам и возможностям наших коллег, членов Конгресса историков Казахстана. В этой работе участие ученых из региональных университетов должно быть приоритетным.

По проекту «Современная казахстанская культура в глобальном мире»

Глава государства этот проект предложил реализовать на шести языках мира по ключевым сферам культуры.

В этом проекте ученые-историки могли бы оказать серьезную научную консультационную помощь в разработке конкретных проектов в киноискусстве, в музыкальном и литературном, художественном творчестве. Или, например, подготовка проектов для всемирно из-

вестной телекомпании National Geographic, других научно-популярных зарубежных программ.

В рамках реализации проекта предлагается учредить серию научных докладов на шести языках мира под названием «История Казахстана – наследие Великой степи». Эти доклады рассылать в научные и университетские центры за рубежом как в письменной, так и в электронной форме. В связи с этим необходимо показать наши сохранившиеся традиции и обычаи, некоторые черты ментальных установок и национального характера, коренных его насельников, которые выгодно отличают нас от всего остального мира. Ведь все это и есть код нашей нации, о котором пишет наш Президент.

По проекту «100 новых лиц Казахстана»

Этот проект можно отнести к успехам и достижениям современного Казахстана. Конечно, хотелось бы, чтобы в этом ряду оказались молодые ученые, сумевшие добиться значительных научных результатов, профессионального признания.

Хотелось обратить внимание на то, что все выше обозначенные ценности «вернулись» к нам в годы независимого Казахстана. Четверть века – это достаточный исторический этап и в жизни человека, и в жизни государства. Поэтому история современного Казахстана должна тоже закрепляться в общественном сознании новыми идеологемами и понятиями.

Не углубляясь в эту важную тему, приведу только один пример. В стране отмечается много профессиональных праздников, но только некоторые из них связаны с датами новейшей истории государства. Почему не увязать их с отраслевыми и республиканскими историческими событиями этих самых важных первых 25 лет независимого развития страны? Мне думается, что этот вопрос напрямую отвечает вопросам модернизации сознания казахстанцев.

Каждый историк, каждый представитель гуманитарной сферы не только поддерживает, но и активно разъясняет основные цели и задачи программной статьи среди широких слоев общества. Долг ученого – внести свой конкретный вклад в дело практической реализации всех шести направлений работы в сфере модернизации общественного сознания.

Казахстанская правда, 26 мая 2017 г.

ЕСКІНІ ЖАҢАМЕН, ДӘСТҮРДІ ИННОВАЦИЯМЕН САБАҚТАСТЫРУ СӘТІ ТУДЫ

Жабайхан ӘБДІЛДИН

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым
академиясының академигі,
философия ғылымдарының докторы, профессор

Раушан ӘБДІЛДИНА

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым
академиясының академигі,
философия ғылымдарының докторы

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында отандастарымыздың алдында қоғамдық сана мен рухани құндылықтарды қайта жаңғырту тұрғысынан қандай міндеттер тұрғанын айқындап берді. Қоғамның рухани жаңғыруы елдің саяси-экономикалық реформалар мен трансформациялануы тұрғысынан мемлекеттің үлкен жетістікпен ілгерілеу кезеңінің талабы болып табылады. Байырғы салт негізінде қалыптасқан таным-түсінік пен ой толғау үлгісін ешқандай өзгеріссіз сақтай отырып, прогрестік дамудың даңғыл жолына түсу мүмкін емес. Сондықтан да, барлық бағыттағы даму көзқарасының түйінін ескіні – жаңамен, дәстүрді инновациямен сабақтастыру мәселесі күн тәртібіне шығып отыр.

Мемлекет басшысы жаңғыртуға қатысты өзі ұсынған бағдарлама-сында тарихымыздың тереңінде жатқан ұлттық құндылықтарымызға ден қою қажеттігіне басымдық берген. Тек жаңа мен ескінің арасындағы диалектикалық қойылым мәселесінде өмірдің заңдылығына сай тамыр жайған дәстүрлердің ғана алға жылжуының шынайы мүмкіндіктері бар.

Өкінішке қарай, біздің қоғамда адамдардың жаңа заман талаптарына сәйкес келмейтін сынаржақ метафизикалық ойлау тәсілі әлі де болса кездесіп жатады. Сондықтан да, Президент өзінің мақала-

сында мұндай әдісті біржақты дәрменсіздікке балайды. Өйткені, мұндай біржақты ойлаудың себебінен біздің тарихымызда азаматтардың өмірін қайғыға душар еткен көптеген қателіктерге жол берілген.

Немістін ұлы философы Гегель айтқандай, дамуда бұрынғыны тек біржақты теріске шығаруға болмайды. Ал диалектиканың заңы бойынша, тек ескірген, жаңа уақыттың талабына сәйкес емес ой түйіндерін ғана принципті түрде бекер деуге болады. Әр халықтың рухани дамуында уақытқа тәуелсіз халықтың құндылықтары болады, мағыналы түрде жаңаша ойлау осындай құндылықтарды бекерге шығармайды. Олардың жаңа ойлармен, жаңа принциптермен диалектикалық түрде сабақтас екені еш уақытта ұмытылмайды.

Тек бұрынғы тамаша құндылықтар мен жаңа ойлардың, жаңа принциптердің ішкі диалектикалық байланысын дұрыс түсінгенде ғана мағыналы түрде алға жылжу жүзеге асады.

Қазақстан тарихында да, басқа республика тарихында да осы дамудың диалектикалық принципін түсінбеуінің себебінен ұлттардың тарихын, олардың рухани құндылықтарын біржақты бекерге шығарған концепциялар орын алған. Бұл сыңаржақ принциптер бойынша бұрынғының бәрі ескінің қалдығы, жаңа ойлауға қарсы принциптері деп түсінген. Мұндай қате пікірдің шындықпен ешқандай сәйкеспейтіндігі жұрттың бәріне белгілі болды.

Өткен тарих беттеріндегі кейбір ақтаңдақтар мен түзелмейтін ауқымды қателіктерге дұрыс ғылыми көзқарас өз тарихымыз бен рухани мәдениетіміздің қалыптасуына жетелейді. Біз қайта құру кезеңінен бері тарих қойнауындағы көптеген тағдырлы сәттер мен қайғылы қателіктерді түзеумен айналыса бастадық.

Міне, осындай жағдайлардан сабақ алған біз ұлттық рухани құндылықтарға көңіл бөле отырып, Елбасы айтқандай ұлттың ұлт екендігінен, халықтың халық екендігінен хабар беретін «халықтың мәдени кодына» асқан ыждағаттылықпен қарай бастадық. Өйткені, халықтың мәдени кодын мойындамау, оның өмірі мен ұлттық рухын мүлдем мойындамауға алып келеді. Десек те, осы орайда диалектикалық жүріс қажет екендігі сөзсіз. Бірақ, халықтың ұлттық дәстүрі мен рухани, мәдени кодын сақтауға қатысты маңызды мәселені шешуде бұрынғының кейбір құндылықтарын ойсыз дәріптеуге жол берілмеуі тиіс екендігін де ескеру керек.

Өткеннің алдында иіліп, бас шұлғи бермейтін кездер де болады. Яғни, мерзімі өткен ұғымдар мен таптаурын ойларды парасат, пайыммен саралай отырып, көңілге қонымды мәдени жетістіктер мен жағымды құндылықтарды заманауи талап пен уақытқа үндестіріп дамуды көздеу қажет. Себебі, өткен тарихтың қойнауына көз салсақ, әртараптанған әмбебап мәдени құндылықтар мен көнерген әдет-ғұрыптар, дәстүрлер де жоқ емес. Оларды бүгінгі заман талабына сай бейімдеп, өзгерту арқылы бәсекеге қабілеттілігін арттыруды уақыт төрешінің өзі-ақ електен өткізуде.

Бүгінгі таңда әлемнің алдыңғы қатарлы елдерінен оларды он орап алатын өткен тарихымен бәсекеге түсіп, басып оза алмайсың. Сондықтан да, Президент өз мақаласында өткен мен бүгіннің жаңашылдық көзқарасын қабыстыру мәселесіне ғылыми тұрғыда келу қажеттігін астарлайды. «Біріншіден, ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды. Екіншіден, алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек», дейді Мемлекет басшысы өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында.

Сондай-ақ, Елбасы басымдық бере атап өткен тағы бір мәселе – білім беру ісі мен соған қатысты тапсырмаларды жүзеге асыру жайы болды. Қазіргідей заманауи әлемде соны білімге иелік етіп, сонымен жарақтанған адам ғана өзгелерден бір бас жоғары тұратындығы, бәсекеге қабілетті бола алатындығы бәрімізге белгілі. Ғылым-білімге құштар халық қана ғылыми-техникалық, экономикалық, әлеуметтік мәселелерді дер кезінде тиімді шешіп, дүние тарихында өз соқпағын сала алады. Сондықтан да Н. Назарбаев өз мақаласында білім саласын жаңғырту мен жетілдіру ісінің өзектілігін осындай терең ойлармен түйіндейді.

Инновацияның соңғы технологиялары мен өмірдің жаңа талаптары адамдардың жаңаша ойлап, шынайы түсінік қалыптастыруы мен түпнұсқалық біліммен жарақтануын қажет етеді. Ал мұндай қажеттілік білім берудің дәстүрлі ескі әдісімен – оқу материалдарын есте сақтауға басымдық беру, қалыпты жалаң жаттауға бейімдеу, ақпарат алуға бағдарлау, көптеген түрлі жағымсыз жағдайлар мен оларды еңсеруге білім дайындығы сынды түйіткілдер бүгінгі таңдағы білім беру процесін табандылықпен қайта қарауға мәжбүрлейді.

Сондай-ақ, қазіргі уақытта адамға ашықтық пен жасампаз ойлау, проблеманы шешуге шығармашылық тұрғыдан келу қабілеті құнды. Егер кімде-кім жасампаздық қабілетпен түйінді тарқата алса, сол заманауи жаңашылдықтан қорықпай, сенімді түрде алға қадам басады. Сол себептен де Мемлекет басшысы техникалық сала мен гуманитарлық бағытта әлемдегі үздік жүз оқулықты сауатты аудару тапсырмасын алдымызға міндет етіп қойып отыр.

Президент «табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек» деп нақты атап көрсетті. Сондықтан да, Н. Назарбаев ағылшын тілін оқып, үйренуге басымдық беру қажеттігіне орынды назар аударуда.

Қазақстанның алдында үдемелі даму жолын таңдау мәселесі тұрғанда, ұлы Абай өз заманында қазақ үшін қазақ тілін жетік меңгерумен қатар, орыс тілін білу қажеттігі әлемдік мәдениетке жол салу болып табылатындығын айтқан еді. Бүгінгі таңда заман өзгерді, қазіргі өмір қазақстандықтардан қазақ тілі мен орыс тілін білуді ғана емес (бұл жерде оларды бір-біріне қарсы қоюға болмайды, біз қазақ тілі мен орыс тілін білуді әркез тереңдетуіміз керек), ағылшын тіліне де жетік болуды талап етуде. Қазір ағылшын тілін білуге әлем баса назар аударуда, өйткені, барлық соңғы ғылыми жаңалықтар мен мәдени жетістіктер, технологияның аудармалары, идея мен тың ойлар, ең алдымен ағылшын тілінде жарық көріп, жариялануда.

Егер біздің азаматтар, әсіресе, жастар ағылшын тілін білмесе, онда олар ғылыми жаңалық пен мәдени жетістіктерге қатысты білім мен ақпаратты орыс немесе қазақ тіліне аударылғанын күтіп, яғни екінші қолдан алу арқылы қымбат уақытын жоғалтады және кемелді келешегінде көптеген мүмкіндіктерден айырылып қалады. Оның үстіне, қазіргі заман кешігуді кешірмейді. Жасампаздыққа бейім әрбір адам уақыт тынысын қолында ұстап, әлемде орын алып жатқан оқиғалар мен соңғы жаңалықтарға қатысты ақпараттардан да хабардар болуы тиіс. Міне, бүгінгі күннің осындай талаптарын негізге алған Президент таяу жылдарда басым бағыттарды атап көрсетті. Оның бірі қазақ жазуының латын әліпбиіне көшуі мәселесі болатын.

Көптеген түркі тілдес көрші мемлекеттер мұндай шешімді бізден бұрынырақ қабылдады. Ал Қазақстан аталған мәселеде асықпады.

Латын таңбасына көшуді мұқият дайындықпен жүзеге асыруды жөн деп санады. Десек те, бұл проблема өзінің өзектілігін әлі де жойған жоқ. Өйткені, бүгінгі таңдағы біздің басты талабымыз бәсекеге қабілетті болу. Ол үшін ағылшын тілін еркін меңгеру арқылы заман талабына сай азамат атануымыз қажет. Латын әліпбиіне ауысу ағылшын тілін оқып-үйренуді жеңілдетеді. Себебі, Елбасы әркез табандылықпен ескертіп келе жатқан «латыншаға көшудің логикасы – бұл қазіргі заманғы технологиялық ортаның, коммуникацияның, сондай-ақ, ХХІ ғасырдағы ғылыми және білім беру процесінің ерекшеліктеріне байланысты» болып отыр.

Осы орайда, мұндағы әңгіме қазақ тілі мен орыс тілінің арасын алшақтату жайында өрбіп жатпағандығын да айрықша атап өткіміз келеді. Ондай орашалақ пікірді синтездік ойлау болжамы жоқ адамдар ғана пайымдауы мүмкін. Сол сияқты, қазақ тілі мен орыс тілін ешқашан ағылшын тіліне қарсы қоюға болмайды. Ағылшын тілінің мәселесі арқылы қазақ тілі мен орыс тілінің есебі түгенделмеуі тиіс. Қазіргі кезде заман ағымына сай азамат үш тілді жетік меңгергені лазым.

Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында тағы бір түйінді тарқату жайы сөз болып, талқыланды. Қоғамдық сананы жаңғырту мәселесін мұқият жүргізу арқылы өз жерімізге құрметпен қарап, оны ұқыпты ұстау жөнінде айтылды. Негізінен, әрбір халық, әр мемлекет өз азаматтарына патриоттық тәрбие берудің маңыздылығына мән бере отырып, отанға деген сүйіспеншілік сезім мен патриоттық рух қалыптастыру арқылы мемлекетке құрметпен қарауға баулиды. Бұл жерде туған жерге деген сүйіспеншілік «оның мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне айрықша іңкәрлікпен атсалысу – шынайы патриотизмнің маңызды көріністерінің бірі. Бұл кез келген халықты әншейін біріге салған қауым емес, шын мәніндегі ұлт ететін мәдени-генетикалық кодының негізі» деп Президент дұрыс пайымдады.

Сондықтан да Мемлекет басшысы отандастарымызды өз туған жеріне құрметпен қарап, ата-бабаларымыз салып кеткен табиғи экологиялық тұрмыс-салтқа сүйене отырып, дұрыс өмір сүруге шақырады. Қазақстан мен оның алып территориясы – ол жай ғана далалы аймақ, биік тау, көріксіз құмдауыт жерлер емес, ол – қазақ халқы-

ның жан әлеміне бастайтын таңғажайып жол. Байтақ даламыздың әрбір сүйем жері қасиет тұнған тарихи орындар. Туған жерге деген сүйіспеншілік, мәдениетке деген құрмет, өткенге ұқыппен қарау – кемелді келешекке бастайды деп көзқарасын білдірген Президент өз мақаласында түйінді тарқатудың төте жолын да көрсетеді. Айталық, «Туған жер» жобасын жүзеге асыруда жергілікті жер мен елді мекендердегі тарихи нысандарды танып, білу арқылы ұлттық рухты қалыптастыруға бағытталған болса, «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» жобасы аясында рухани қастерлі ескерткіштерімізді өзара сабақтастыра отырып, ұлт жадында біртұтас кешен ретінде орнықтыруға меңзейді. Мұның бәрі де тұтаса келгенде халқымыздың ұлттық бірегейлігінің мызғымас негізін құрайды.

Елбасымыз өз мақаласында елімізді әлемге таныту мәселесін де тарқатып берді. Ол өз сөзінде әлем бізді мұнай ресурсы мен сыртқы саясаттағы ірі бастамаларымызбен ғана емес, мәдени жетістіктерімізбен де танып, білуі тиістігін айтты. Қазақстан тәуелсіздік жылдарында саяси, экономикалық, мәдени дамудың сатыларынан өтті. Сөйтіп, біздің еліміз экономикалық жетістіктерімен, Елбасының жаһандық саяси бастамаларымен көпшілікке таныла түсті.

«Мәдени мұра» бағдарламасы аясында ұлттық рухани құндылықтар мен аталған саланы дамытуға қатысты көптеген шаруалар атқарылды. Атап айтқанда, Қазақстан аумағындағы тарихи-мәдени ескерткіштер мен нысандарды қайта қалпына келтіру жұмыстары жүргізілсе, «Халық тарих толқынында» бағдарламасы арқылы еліміздің тұңғыш тарихына қатысты әлемдік деңгейдегі мұрағаттардағы құжаттармен танысып, деректер жүйелі түрде жинақталды. Осылайша, жүзеге асырылған жобалар ұлттық рухани-мәдени тарихымызды танып білуде маңызды қадам болды.

Негізінен, біздің тарихымызда орын алған ақтаңдақтар аз емес. Өйткені, біз себепсіз халық жауы атанған Ахмет Байтұрсынов, Шәкәрім Құдайбердіұлы, Әлихан Бөкейхан, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов сынды көптеген қайраткерлерімізді білмей келдік. Бүгінде аталған ұлы тұлғалардың еңбектері мәдениетіміздің бір бөлігіне айналып, оларды зер салып оқып-тоқып, ұғыну мүмкіндігін алып отырмыз. Осылайша, тәуелсіздік жылдарында біздің рухани мәдениетіміз қайта оралып, кемелдене түсті.

Егемендіктің елең-алаң кезеңінде де көптеген шаруалар атқарылғандығын және сол кезеңдегі жетістіктерімізді ептеп насихаттау қажеттігін Елбасы ешқашан назардан тыс қалдырмаған. Сондықтан да, біз қазіргі Қазақстанның қандай екендігін сергек ойдың серпініне салып әлемге паш етуіміз қажет. Халық кең-байтақ жері мен бай ресурсы немесе экономикалық және саяси жетістіктерімен ғана құрметке ие болмайды. Әлем елдері үшін елдегі қалың бұқараның рухани жетістігі мен көзі ашық, саналы азаматтары қызықты. Сондықтан да тәуелсіздік жылдарында республикамызда тек қана саяси, экономикалық, рухани өрлеу ғана жүргізілген жоқ. Жеке тұлғалық қасиетті дамытудың үдерістері де ілгері басты. Ел ішінде белгілі ғалымдар мен мәдениет қайраткерлері табысты еңбек етіп, олардың туындыларын кеңінен насихаттаудың да мүмкіндіктері мол. Ендеше, әлем біздің мұндай қайраткерлерімізді танып, білуі тиіс. Жалпыадамзаттық қоғамның құндылығына айналуы үшін Президент паш еткен идея – қазақстандық ғалымдар мен жазушылардың үздік еңбектерін әлем тілдеріне аударуымыз керек.

Қазіргі Қазақстан өз тарихынан әркез сабақ ала отырып, эволюциялық даму жолын таңдайды. Біздің жүріп өткен жолымыз бен әдістемелік эволюциялық қозғалысымыз ұлтымыздың біртіндеп дамуына шынайы мүмкіндіктер береді. Н.Назарбаевтың атап өткеніндей, эволюциялық даму дегеніміз тұмшалауды білдірмейді, керісінше, халықтың тарихи жады әлемде болып жатқан жағдайларды байыпты және парасат пайыммен басқаша ойлауға жетелейді әрі оны болашақтың айқын ұғымы ретінде қабылдайды. Қарт тарихтың жаңа дөңгелегі мен жаңа дәуір жаңғырығында Елбасы еліміздің тарихи жаңаруын жаңа идеяға сүйенген жарқын болашақ үшін бірегей мүмкіндік екендігін атап көрсетті.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 12 маусым

ДЕРЖИМ КУРС ПО МАЯКАМ

Ахан БИЖАНОВ

Директор Института философии,
политологии и религиоведения,
доктор политических наук, профессор

– Ахан Хусаинович, в последние годы выходит немало документов, которые так или иначе определяют нашу жизнь. Это и «Стратегия «Казахстан-2050», и План нации «100 шагов», и статья «Взгляд в будущее...», о которой мы собираемся говорить. Ещё есть и ежегодное Послание народу Казахстана, в котором ставятся практически те же задачи, что и в упомянутых документах.

– Стратегически важные документы государства, которые вы перечислили, при некоторой схожести имеют целевую нагрузку. В них по-разному расставлены акценты. Они связаны с ключевыми целями и задачами текущего времени. Это постоянная «сверка часов» с реальной жизнью. В то же время и вместе они – конкретный, научно обоснованный, концептуальный план развития современного Казахстана. Необходимость корректировки некоторых приоритетов обусловлена тем, что Глава государства прекрасно понимает: жизнь богаче любой программы. Вот почему статья Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» служит своеобразной маршрутной картой, планом духовного обновления народа. И вместе с тем – системой мотивов и целей движения в будущее. Каждый казахстанец должен чувствовать свою сопричастность с судьбой государства, быть её творцом.

Самое важное в современной общественно-политической ситуации – обеспечение стабильности, устойчивого развития. На примере ряда постсоветских стран мы видим, какие беды подстерегают государство и каждого его гражданина в нестабильном обществе, раздираемом политическими, экономическими и этническими противоречиями. Чтобы обеспечить стабильность, нужна информированность населения о той ситуации, которая сложилась в стране. «Народ

должен знать» – это основополагающее правило любой демократической страны. И оно одинаково применимо – как к Европе, так и к Азии. Население необходимо информировать, в каком состоянии мы находимся – в политическом и экономическом смысле. Как выглядим на фоне других государств, какие проблемы решаем, какие вызовы времени актуальны для государства именно в этот день и час. В этом смысле позиция Президента логична и понятна. Возьмите его последнее выступление в Парламенте перед депутатами Сената и Мажилиса. Кратко, и, тем не менее, максимально ёмко, он охарактеризовал положение дел практически во всех областях нашей жизни: в политике, экономике, социальной сфере. И только потом перешёл к стратегическим задачам. Охвачены все направления, и практика показывает: эти выступления востребованы и ожидаемы в нашей стране. Это стиль Президента. Он проявился и в работе «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Глава государства рассматривает каждую тему, анализирует её, намечает пути развития. Скажем, конкурентоспособность государства. Этот вопрос сегодня актуален в любой стране. Может ли она предложить что-то мировому рынку или готова только потреблять плоды чужого труда? Какие проблемы возникают при этом? Что мы уже сделали на этом направлении и куда продвигаемся? Более подробно рассматривается вопрос конкурентоспособности личности, особенно в области сознания и духовного обновления. И в этой сфере лидер страны конкретно и понятно формулирует для населения цели, задачи и этапы проведения духовной модернизации сознания, которая крайне важна на современном этапе, особенно в контексте идеологического обеспечения реформ. Ведь не секрет: отсутствие ясных и четко провозглашенных планов – одна из главных причин удаленности интересов общества от проводимых реформ. Отмечу, что отличительными признаками успешно модернизированных стран были порядок, четкая постановка целей, отказ от демагогии. А также тщательный анализ реальных возможностей, оптимизация затрачиваемых средств и усилий. Решение масштабных задач, которые поставил Президент, потребует мобилизации всех имеющихся сил и средств. Она невозможна без собранности и самоограничения.

В первую очередь это связано с духовной модернизацией в области человеческого сознания. Еще одна важная тема – прагматизм. В советское время это было едва ли не ругательное слово. А почему, собственно? Здоровый прагматизм должен превалировать – в экономике, в политике и в других отраслях.

– *Статья Президента «Взгляд в будущее...», изданная в виде брошюры, у вас лежит на рабочем столе. Скажите, в чём её новаторский характер?*

– Всегда в обществе какие-то жизненно важные ориентиры и приоритеты уточняются и обновляются. Как известно, в первые годы независимости существовала такая формула: «сначала экономика, потом политика». Это был основной тезис внутренней политики, и он был абсолютно правомерен. В сложный переходной период требовалось решить первостепенные экономические вопросы жизнеобеспечения страны, подтвердить её устойчивое развитие и стабильность. У общества должен быть прочный экономический базис – со времён Маркса в этом смысле немного изменилось. Сегодня можно перейти к вопросам духовного развития казахстанского общества.

Но несколько слов о политике. Под этим термином мы подразумеваем широкий круг вопросов. Это и культура, и социальная сфера, и внимание к истории, и безопасность страны. Все эти темы так или иначе поднимались и раньше. Проблемы решались. Экономика и социально-культурная политика порой шли параллельными курсами, но все же политика чаще отставала. Вот почему сегодня необходимо устранить эту диспропорцию. Больше акцентировать внимание на социальных вопросах, проблемах духовности. Это в первую очередь связано с модернизацией сознания, с проблемой духовного обновления казахстанцев. Другими словами, важно преодолеть некоторое отставание политики от экономики. Тем более, что в мире и в нашем обществе появились новые вызовы и угрозы, о которых мы ещё лет десять назад и понятия не имели. Наглядный пример: сфера религии и культуры.

Другая проблема – информатизация современного общества. Она приобрела общечеловеческое значение. Учёные говорят о «глобальной деревне». Казалось бы, этому обстоятельству можно только

порадоваться. Но при этом нельзя не замечать влияние чуждых нам идеологий и воззрений. Особенно в области массового сознания. По мнению некоторых ученых, сегодня в мире идет перестройка массового сознания и мировоззрения посредством жесткого воздействия на человека. Мы с тревогой наблюдаем, как социальные сети пытаются манипулировать духовной сферой человека. При этом применяются самые современные информационные и социокультурные технологии. Этот процесс часто ведет к разрушению культуры солидарности, широкому внедрению культа денег и антигуманных стереотипов и представлений о человеке и обществе. Причём (и это тревожит!) процесс усиливается. Нам важно осознавать, что в обществе появилась новая этика. Если в девяностых годах основная часть населения была воспитана в советских традициях, то сегодня на арену общественной жизни выдвинулось поколение, сформировавшееся в условиях рыночной экономики с её плюсами и минусами.

Еще одной важной проблемой нашего общества является проблема национальной безопасности. В современном мире функционируют структуры, которые угрожают безопасности любого суверенного государства. Поэтому, на мой взгляд, сегодня чрезвычайно важно, во-первых, осмыслить эти процессы, а во-вторых, выявить явные и неявные предпосылки для дестабилизации существующего строя. Все эти вопросы связаны с проблемами информационной, образовательной и духовной безопасности нашего общества. В конечном счёте – с проблемами человеческого сознания.

Аргументы и факты Казахстан, 13 сентября 2017 г.

КВИНТЭССЕНЦИЯ ЯЗЫКОВОЙ РЕФОРМЫ

Ерден КАЖЫБЕК

Директор Института языкознания им. А. Байтурсынулы,
член-корреспондент Национальной академии
наук РК, доктор филологических наук

Сегодня тезис «Будущее Казахстана в казахском языке» гармонично трансформировался из сугубо этнических параметров в общенациональную, общегосударственную и общегражданскую инициативу.

Как руководитель рабочей группы по переходу на латинский алфавит Национальной комиссии по модернизации общественного сознания при Президенте РК и профессиональный ученый-лингвист, я бы хотел начать с одного, на мой взгляд, очень важного наблюдения. Многие мои коллеги, представители интеллигенции и более того – самые широкие слои общественности – все разделяют историю суверенного Казахстана на два этапа. Первый – до 12 апреля 2017 года, второй – после.

Именно с 12 апреля 2017 года наша страна начала отсчет своей биографии по стандартам самых высокоразвитых государств мира. Если коротко резюмировать это качественно новое состояние, то более всего подходит емкая фраза – приоритет нравственности.

С этого момента главной доминантой национальной политики и государственно-важной задачей всего гражданского общества становятся духовное очищение, духовное возрождение и духовное совершенствование. Не финансово-хозяйственная составляющая, карьерный рост, материальные блага, а незыблемые общечеловеческие ценности – честь и достоинство, интеллект и милосердие, разум и сострадание.

Этот факт является неопровержимым свидетельством выверенности курса Главы государства Нурсултана Назарбаева, благодаря которому мы достигли такого этапа в своем развитии.

В свою очередь это символизирует возврат к национальному кредо, лаконично выраженному в крылатом выражении «Малым жаным-

ның садағасы, жаным арымның садағасы» – «Жертвуем имуществом ради жизни и жертвуем жизнью ради чести».

Реализовав свою программу «Сначала – экономика, потом – политика», Президент поставил перед нами новые, продиктованные велением времени задачи. Речь идет о конкурентоспособности, прагматичности, национальной идентичности, высоком образовании, эволюционности и восприимчивости ко всему новому. И язык, следует это особо подчеркнуть, является базой, основой, фундаментом, содержанием и формой всех этих важнейших процессов одновременно.

Именно поэтому необходимо констатировать, что нынешняя языковая реформа – это существенный компонент всех направлений духовной модернизации. Современная реформа языка – это также реформа и важный стимул возрождения духовности, стратегически важное начинание.

Это наглядное свидетельство того, что тезис «Будущее Казахстана – в казахском языке» гармонично трансформировался из сугубо этнических параметров в общенациональную, общегосударственную и общегражданскую инициативу. Это и убедительное подтверждение тому, что мы находимся на верном пути по включению Казахстана в когорту 30 самых развитых государств мира. Скажем словами Главы государства – это «взгляд в будущее» и «модернизация общественного сознания».

В полном соответствии с поручением Президента, данный важный вопрос прорабатывался и обсуждался рабочей группой с самыми широкими слоями населения. Из самых отдаленных уголков страны, из-за рубежа, от народных избранников и госслужащих, ученых и пенсионеров, молодежи и соотечественников шел неиссякаемый поток писем и предложений, конкретных проектов и просто слов напутствия и поддержки.

Согласованность решений – важное подспорье. Мы провели большое количество мероприятий разного уровня. В более чем 20 научно-практических и научно-методических форумах приняло участие более 2,5 тыс. ученых и общественных деятелей. Этот вопрос обсуждался и нашел поддержку на международном уровне в рамках тюркологического курултая в Стамбуле в июле текущего года.

Только в СМИ опубликовано около 2 тыс. статей и обзоров, в социальных сетях – более 1 800 содержательных публикаций.

Поступающие проекты были сгруппированы по тематикам: «Интернет и IT», «Тюркоориентированные», «Филологические», «Европейско-англизированные», UNICODE, «Кириллические», «Составные», «Самодетельность».

Примечателен тот факт, что подавляющее большинство казахстанцев сегодня не просто поддерживают начинание – они желают этого всей душой, от чистого сердца и готовы внести свою посильную лепту в это благородное дело.

Хотелось бы отметить известного ученого, профессора, нашего соотечественника, гражданина Китая Мурата Султаншарипулы, видного алтаиста и тюрколога, гражданина России, москвича Эрколи Азербайева, депутата Азата Перуашева, президента Национальной академии наук, академика Мурата Журинова, ученых из ЕС и США, Турции и Кореи, активность наших граждан из регионов страны – все они продолжают присылать нам свои предложения.

Надо особо сказать и о международной конференции «Тамыры терең әліпби» с участием профессоров из Висконсинского университета США, Стамбульского университета Турции, ученых из стран Центральной Азии. В работе форума приняли участие представители из 14 областей и двух городов – Алматы и Астаны, ответственные за языковую политику, представители СМИ, языковеды-филологи. Материалы форума вышли объемным сборником.

И это неудивительно, ибо язык – это и есть основополагающий национальный код, русло духовного возрождения, душа народа, лицо государства. Наш государственный язык – не только и не столько средство общения, сколько наше самое сокровенное и бесценное достояние, пронесенное сквозь века, наша гордость и культурное наследие, прошлое и настоящее, и, как сказал Глава государства, наше общее будущее.

Сыновний и гражданский долг каждого – создать для государственного языка все условия для его полноценного развития, убрав с его пути препятствия, если таковые имеются.

Главная причина смены алфавита кроется прежде всего в потребностях самого языка. Неправомерно искать в этом вопросе политическую подоплеку.

Состав букв алфавита в подавляющем большинстве языков мира, как правило, намного меньше по сравнению с общим количеством звуков. Только у нас до настоящего времени все было буквально наоборот – существовала масса знаков для несуществующих в родном языке звуков.

В мире принято писать грамотно, без ошибок. И только у нас до настоящего времени орфографическая безграмотность или, если сформулировать по-другому, мягче – тотальное несоблюдение ортологических правил, – превратились в негативную и привычную общепринятую практику.

Для изменения ситуации важно внимательно изучить опыт Ахмета Байтурсынова и его научной школы. Именно поэтому следует особо отметить специально проведенную нами республиканскую конференцию по изучению его наследия.

Здесь следует особо подчеркнуть, что такой же подход необходим ко всей нашей национальной гуманитарной сфере, не только к языкознанию. И литература, и история, и искусство нуждаются в возрождении с учетом новых требований времени и тех задач, которые поставил перед обществом Глава государства. В этом заключается еще одна важная историческая миссия программной статьи Президента «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» – в заполнении существующих лакун.

Замечу, что нами был тщательно проанализирован и использован опыт тюркоязычных стран и государств ЕС, были учтены как позитивные моменты, так и факты критического порядка.

Главное, что необходимо отметить: принято правильное решение в этом архиважном вопросе – действовать системно, комплексно, поэтапно, планоно, не допуская спешки и кампанийщины, строго соответствуя согласованному графику.

И еще один значимый факт. Суть реформы казахской письменности не ограничивается сменой алфавита. Этот процесс – только верхушка айсберга, начало большого объема работы, предпосылка к реализации задач, поставленных Президентом.

Как четко обозначил хронологические рамки Глава государства, в ближайшие два года будет проводиться необходимая организационная и методическая работа. Крайне важно будет завершить в этот период

времени обоснование фонетико-фонологических основ использования нового алфавита, свода новых орфографических правил, разработки и принятия норм функционирования терминологического и ономастического фондов, архаической, книжной и других разделов лексики. Необходимо подготовить разнообразные учебники и учебные пособия, методика и инструкции для учителей и преподавателей, развернуть сеть сертифицированных координационно-информационных курсов повышения квалификации, обеспечить дошкольное, школьное и вузовское образование учебно-методической литературой, научные организации – методикой внедрения.

Важно определить и отработать механизмы обеспечения жизнестойкости и перспективности процессов развития государственного языка – выделить, классифицировать и практиковать вопросы повышения эффективности государственной языковой политики. Необходимо стимулировать процессы создания комплексов по автоматической перекодировке текстов из кириллицы на латиницу и обратно, а также на другие алфавиты, включая разработку и внедрение широкого ряда мобильных и интернет-приложений, IT ноу-хау в данной сфере. Нужно решить вопросы по разработке, экспертированию, утверждению и тиражированию одноязычных, двуязычных и многоязычных словарей массового спроса и т. д.

Также важно постоянно иметь в виду следующее обстоятельство. Переход казахской письменности на новый алфавит – это судьбоносное решение, насущная потребность. Нужно помнить и о том, что на протяжении многовековой истории казахского народа Казахстан впервые принимает такое решение, причем абсолютно добровольное и независимое.

В своей программной статье Нурсултан Назарбаев указывает, что наши предки имели самобытную древнетюркскую орхоно-енисейскую руническую письменность. На арабский алфавит, как и на кириллицу, мы переходили не по своей воле. И переход на латинский алфавит в свое время был продиктован решением советской власти. В СССР из 72 языков, имевших собственную письменность, для 66 был создан латинский алфавит; и в итоге 50 из них были переведены на латиницу. Турки перешли позже, чтобы не оторваться от своих среднеазиатских и кавказских собратьев, с которыми они привыкли быть ранее в едином арабографическом культурном пространстве.

Именно это обстоятельство объясняет письменно зафиксированные слова видных казахских деятелей 20–30-х годов о том, что переход тюркских народов на латинский алфавит не был продиктован их собственным желанием, но был вердиктом политического центра.

«История изменения алфавита казахского языка определялась в основном конкретными политическими причинами», – эти слова Лидера нации как нельзя лучше отражают суть исторической реальности прошлых лет.

Таким образом, хочу еще раз повторить важный тезис о том, что, благодаря решению Главы государства и воле казахского народа, мы впервые в своей многовековой истории самостоятельно и независимо от внешних обстоятельств и влияний приняли решение о необходимости проведения реформы национальной письменности государственного языка Республики Казахстан.

Казахстан не торопился с принятием такого решения. На протяжении более четверти века Президент страны неоднократно давал задание внимательно изучить данный вопрос, взвесить все за и против, обсудить его с широкой общественностью, учесть международный опыт. Подчеркнем, что историческое решение Президента полностью совпало с мнением народа. И продиктовано оно было в первую очередь перспективами модернизации общественного сознания, стратегией возрождения культуры и национального духа, устремленностью Казахстана в будущее, вопросами развития и функционирования государственного языка.

Полноценное присутствие государственного языка во всех сферах общественной жизни страны необходимо прежде всего и для достижения установленной Президентом страны планки – войти в тридцатку высокоразвитых государств мира.

Резюмируя, хотелось бы закончить словами Н. Назарбаева о том, что «переход казахского алфавита на латинскую графику – не прихоть, а веяние времени». Именно эта дефиниция и есть квинтэссенция языковой реформы в нашем государстве.

Казахстанская правда, 15 сентября 2017 г.

ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ КӨШУ ТУРАЛЫ ПІКІРЛЕР

Асанәлі ӘШІМОВ

Қазақстанның Еңбек Ері, М. Әуезов атындағы
Қазақ мемлекеттік академиялық драма
театрының көркемдік жетекшісі

Әлемдік кеңістікке бастар жол Қайта жаңғыру заманындағы барлық озық технологияның үлгісі болып отырған латын әліпбиіне көшу бұл – еліміз үшін, өнеріміз бен мәдениетіміз үшін үлкен рухани құбылыс. Латын әліпбиін енгізу – халқымыздың білімі мен мәдениеті, өнерінің дамуына тағы бір серпіліс әкелетін дара жолы деп білемін.

Республика Парламентінің Мәжілісінде «Мемлекеттік тілдің латын графикасындағы әліпбиінің бірыңғай стандартын енгізу мәселелері туралы» өткен тыңдау Парламенттің өз сайлаушыларының көңіл күйін, еліміздің егемендікті бекітуге деген арман-тілегін жақсы білетінін көрсетті. Мәжілістің отырысында «Қазақ тілін жаңғыртудың басты көрсеткіші – латын жазуына көшу» деп атап көрсетіліп, бұл қадамның әлем қазақтарын біріктіретін маңызды фактор екеніне назар аударылуы соның тағы бір жарқын дәлелі.

Ұлттық өнердің қара шаңырағы бола білген М. Әуезов театрының ұжымы бүгінгі – ел болашағы үшін қабылданғалы отырған маңызды шешімге қолдау көрсетіп, еліміздің жаңа әліпбиге көшуіне белсенді атсалысатын боламыз. Барша қазақстандықтарды егемендік пен елдік жолындағы бетбұрысты қадаммен шын жүректен құттықтаймын. Латын әліпбиі – әлемдік кеңістікке енуге апаратын жол!

Егемен Қазақстан, 22 қыркүйек 2017 ж.

ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР МОДЕРНИЗАЦИИ

Князь МИРЗОЕВ

член Совета Ассамблеи народа Казахстана,
председатель ассоциации «Барбанг» курдов Казахстана,
заведующий кафедрой восточных языков и
перевода Казахского национального
педагогического университета им. Абая,
доктор филологических наук, профессор

Переход казахского языка на латиницу – тема, которая волнует сегодня не только ученых и общественных деятелей, но всех граждан нашей страны.

Кто-то задается вопросом: «Нужен ли нам переход на латиницу?» Выскажу свою точку зрения. Во-первых, не согласен с утверждением, что мы переходим на латиницу. Наоборот, мы к ней возвращаемся. Это закономерный процесс возвращения к своим истокам.

На чем основано мое утверждение? Казахский язык формировался на языке древнетюркских памятников (орхоно-енисейских), о чем свидетельствуют археологические находки. Самым древним алфавитом считается гок-турк, в этом ряду и древнеуйгурский алфавит, состоявший из 14–18 букв, затем в степи доминировал чагатайский язык (писали арабскими буквами), на котором создавал свои произведения Ходжа Ахмед Ясави в период караханидов, хорезмийцев, кыпчаков.

Абай Кунанбаев, ставший основателем литературного казахского языка, в XIX веке свои первые произведения тоже писал на чагатайском языке. В начале XX века, вплоть до 1929 года, практиковался арабский алфавит, который разработал Ахмет Байтурсынов. С 1929 года казахи перешли с арабского на латиницу. Авторы этого алфавита использовали методику Ахмета Байтурсынова. С 1940-го вошла в обиход кириллица, которая сохранилась по сей день. Исторические факты как раз и свидетельствуют о том, что мы не переходим, а возвращаемся к латинице.

Сегодня казахи проживают в разных уголках мира. Если Казахстан и Монголия используют кириллицу, то Иран, Китай, Афганистан – араб-

ский алфавит, а те, кто живет в Турции, – латиницу. Прежде всего, хочу отметить, что возврат или переход на какой-либо алфавит – вопрос государственного значения. Ведь язык и его развитие – это, прежде всего, сохранение своей идентичности и суверенитета.

При переходе на латиницу следует перенять опыт Турецкой Республики, которая использует этот алфавит с 1928 года. Также следует обратить внимание на опыт Азербайджана, Туркменистана и Узбекистана, которые успешно развивают свои историко-культурные отношения с тюркским миром. Немаловажное значение имеет и тот факт, что в 1991 году на симпозиуме в Мармарском университете, где участвовали и лингвисты из Казахстана, было принято решение об общем тюркском алфавите.

И нет сомнения, что возврат казахского языка к латинице приведет к тому, что он займет достойное место и будет использоваться во всех странах тюркского мира. Выдающийся востоковед XX века Исмаил Гаспирали сказал: «Своими мыслями, языком и работой будьте едины». Это напрямую относится и к нам.

Благодаря инициативе Главы государства Нурсултана Назарбаева, в Казахстане существует Международная тюркская академия, задача которой – сближение истории и культуры тюркских народов. Аналогичная организация – ТЮРКСОЙ есть в Турции, в Анкаре. Все это свидетельствует о наших общих устремлениях.

Латиница казахского языка, являясь фундаментом модернизации общественного сознания, будет интегрирующим и основным коммуникационным «перевалом» в современном «электронном» мире. Кроме того, следует отметить, что государственная образовательная политика основана на триаде казахского, русского и английского языков. А переход к латинице позволит с легкостью изучать английский и многие европейские языки. Отмечу универсальность и доступность латинской графики. Легкость ее восприятия молодежью и детьми. Изучение казахского языка на латинице будет проще, нежели на кириллице.

Кто-то думает, что после возвращения к латинице написанные на кириллице труды превратятся в «бумажный мусор». Утверждение это, конечно, необоснованное. Ведь русский останется в Казахстане языком межнационального общения, а многое написанное на кирил-

лице в дальнейшем можно будет «переписать». Следует отметить, что выдающиеся казахские писатели и поэты Абай, Ауэзов, Шакарим, Жансугуров, Сейфуллин многие свои шедевры писали, в том числе и на латинице. И возвращение к ней позволит миру познакомиться еще ближе с выдающейся казахской культурой.

Не стоит забывать, что переход на кириллицу не был выбором казахского народа и не имел исторической и языковой подоплеки. Поэтому возвращение к латинице – процесс своевременный и закономерный. И осуществляется он основательно, поэтапно. Именно такую задачу поставил перед нами Лидер нации. И мы должны сделать все для ее успешной реализации.

Казахстанская правда, 11 октября 2017 г.

ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Галымкаур МУТАНОВ

Ректор Казахского национального университета
им. аль-Фараби, академик Национальной академии
наук РК, доктор технических наук, профессор

Реформа государственного языка на основе перехода к латинской графике является важной частью процесса духовного обновления, выдвинутого в программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Глава государства Нурсултан Назарбаев на встрече с рабочей группой по реализации проекта особо отметил, что переход на латиницу создаст условия для дальнейшего развития казахского языка.

Формирование казахской письменности на латинском алфавите, являясь объективной исторической необходимостью в новой глобальной реальности, открывает путь в мировую информационную среду – к эпицентру научно-технического прогресса. В условиях полиэтнического многообразия эта жизненно важная реформа непростой и деликатной сферы осуществляется с широким всенародным обсуждением. Его масштабы не имеют аналогов в странах мира, внедривших новые алфавиты. В этом процессе участвуют все, кому не безразлично будущее страны, в том числе и научно-академическое сообщество.

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, как ведущий вуз страны, стал одной из самых активных дискуссионных площадок, на которой имели возможность высказать свое мнение не только ученые-лингвисты и филологи, но и представители национально-культурных центров, неправительственных организаций, студенческой молодежи. В ходе научно-практических конференций, «круглых столов» и других мероприятий их участники единодушно поддержали переход на латиницу как важный прогрессивный шаг в мировое сообщество.

Совершенно очевидно, что на качественно новом этапе ментального развития нашей страны модернизация казахского языка полностью соответствует современному мировому тренду применения в языковой политике глобальных информационно-коммуникационных инструментов. Большая часть актуальной информации в мире представлена на латинской графике. Практически вся IT-сфера создает технические решения и базовые инструменты программирования в латиничном формате. Особенно отраднo, что переход на латиницу поддерживает молодежь, которая давно уже «погружена» в латиницу и активно использует ее посредством современных гаджетов.

Перед научно-педагогической интеллигенцией стоят большие задачи: система образования и науки должна на основе мирового опыта обеспечить методическую базу для поэтапного введения латиницы, осуществить подготовку необходимых кадров. И в этом процессе большая роль отводится университетам, которые являются центрами образования, науки и воспитания.

Формирование казахской письменности на латинице – это поистине эпохальный шаг, который придаст мощный импульс процессам духовного возрождения, формирования национального самосознания и казахстанской идентичности. Уверены, что жизнь докажет своевременность, прогрессивность и огромную пользу внедрения латинского алфавита для повышения глобальной конкурентоспособности нашей нации, как была доказана мудрость всех предыдущих реформ исторической практикой развития независимого Казахстана.

Казахстанская правда, 12 октября 2017 г.

ЛАТИНИЦА – ВЫБОР СДЕЛАН!

Александр ТАРАКОВ

Директор Республиканского государственного учреждения «Қоғамдық келісім» при Президенте РК, член Ассамблеи народа Казахстана

Глава государства подписал Указ о переходе казахского языка на латиницу и утвердил новый алфавит казахского языка.

Широкая общественность с воодушевлением приняла эту новость и активно высказывает поддержку по этому актуальному вопросу. Газета «Литер» собрала мнения лидеров общественного мнения, деятелей Ассамблеи народа Казахстана, видных представителей политических кругов по этому поводу.

Александр ТАРАКОВ, директор республиканского государственного учреждения «Қоғамдық келісім» при Президенте РК, член Ассамблеи народа Казахстана:

– Переход на латиницу – процесс пусть и продолжительный по времени, но планомерный. Вопрос ставился неоднократно, ведь есть двенадцатилетний опыт функционирования казахского языка на «западноевропейской платформе». Но стратегическое решение после широкоформатного общественного обсуждения Глава государства принял только теперь. Хотя еще в Послании народу «Казахстан-2050» обозначил сроки. Недаром мудрость древних латинян гласит: «Обсуждать надо часто, решать – однажды».

Латинский язык, как считается, «умер», частично сохраняясь в медицинской, юридической терминологии и рассыпавшись на классические афоризмы. Зато оставил грандиозное наследие в виде алфавита, на котором базируются многие языки как Европы, так и других частей света и континентов.

А вот «латинская цифра» явно пострадала. Где она сохранилась? Разве что в фолиантах писателей и поэтов прошлых веков – в обозначении глав и в нумерации сонетов, а позднее – веков и партийных съездов. В конкурентной борьбе римское начертание чисел

вытеснили арабские овалы и углы, и восточная система исчисления завоевала полное мировое господство. То, что сегодня побеждает латиница, – явление закономерное, отчасти – технически и технологически спровоцированное, интернет-обусловленное.

Для казахского языка переход на латинский алфавит упрощается несколькими факторами. Во-первых, как я уже отмечал, пусть непродолжительной, но имевшей место практикой применения. Во-вторых, разумным использованием опыта, наработанного другими языками.

Например, гибко заменяющий вторую букву апостроф. В-третьих, и оптимальные элементы кириллицы остаются. Наконец, в-четвертых: большинство казахов – билингвы, а теперь подрастает поколение трехязычных интеллектуалов и полиглотов, которым будет под силу не только предлагаемый, но и алфавиты других языковых групп. Вот кому продвигать модернизируемый и все более интернационализирующийся казахский язык в мировое сообщество.

Литер, 28 октября 2017 г.

ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫҢ НЕГІЗІ – ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІК

Жапсарбай ҚУАНЫШЕВ

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентінің –
Елбасының кітапханасы Ұйымдастырушылық
жұмыс қызметінің басшысы, саяси ғылымдар докторы

Елбасы Н.Ә. Назарбаев өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында атап көрсетілген біздің санамызды өзгертуге тиісті алты басты бағыттың ішіне ұлттық бірегейлікті сақтау да кіреді.

Расында да бүгінгі әлемдегі орын алып отырған көптеген оқиғалар мен қалыптасқан жағдайларды этникалық, азаматтық және ұлттық бірегейлік, ұлттық сана-сезім, ұлттардың қайта өрлеуі, жаппай этносаяси жұмылдыру, этносаяси шиеленістер мен қақтығыстар сияқты факторларды ескермейінше түсіну мүмкін емес. Жалпы, ғалымдардың пайымдауынша ұлтаралық қатынастарға тікелей және жанама түрде әсер ететін факторлар қатарына әлеуметтік-экономикалық тұрақсыздық, саяси, геосаяси, жұмыссыздық, адам құқығын қорғау, этностың іс жүзіндегі статусы, жеке ұлт ішіндегі татулық, қоғамдағы мәдениет пен әдет-ғұрып деңгейі, тіл саясаты, ұлттар мен ұлыстардың ұлттық санасының өсуі, миграция мен демографиялық және т. б. үрдістерді жатқызуға болады.

Осының барлығын ескере отырып Елбасы «алдымен экономика, содан кейін саясат» деген ұстанымы – «қазақстандық жол» мен Н.Ә. Назарбаевтың қоғамдық келісім және жалпыұлттық бірлік, ұлтаралық және дінаралық қатынастардың қазақстандық моделі бейбітшілік пен келісімнің берік іргетасын қалады. Мемлекеттің жүргізген сауатты ұлттық саясаты өз азаматтарының мүдделерін үйлестіре білді, әу бастан-ақ олардың құқықтарын қорғап, этномәдени дамуларына барлық жағдайларды жасап отырды. Қазақ жерінде тұрып жатқан халықтардың этностық емес, азаматтық қауымдастығын қалыптастыруға басымдық берілді. Елдегі жағдай ушықтырылмай, қалыпты даму үстінде болды.

Елбасы мәселені тарихи және саяси тұрғыдан зерделей келе «Қазақстан, сөздің толық мағанасында, көпұлтты мемлекет екенін

ұмытуға болмайды. Бұл жария етілген тұжырым емес, бұл – шындық... Қазақстан әрқашан да көпэтносты мемлекет болады және ешкім, ешқашан қандайда бірұлттық тазартуды жүргізбейді, біздің көпэтностығымыз – орасан зор мәдени, экономикалық және саяси ресурс», сондықтан біз осы қарапайым екі ақиқатты ұғынып, келесі ұрпаққа жеткізуге тиіспіз», деген қорытынды жасады.

Сондықтан кез келген көпұлтты мемлекеттің ұлттық саясатының ең басты бағыт-бағдары – ұлттық және азаматтық бірегейлікті қалыптастыру болуы керек. Оған алып баратын төте жол – мемлекеттің жан-жақты ойластырылған этносаясаты мен қоғамды демократияландыру процесіндегі жетістіктері.

Н.Ә. Назарбаев қоғамда кездесетін ішкі қарама-қайшылықтарға терең бойлап, олардың алдын алу үшін күрделі саяси шешімдерге бара білді. Олай болса, ондай халқына деген риясыз махаббат, табандылық, ерік-жігер мен шешімділік, дәйектілік, күн тәртібінде тұрған өзекті мәселелердің түйткіл тұстарын ой елегінен өткізіп, толыққанды түсініп, игеру, олардың басымдықтарын анықтау және айтқан сөзі мен халыққа берген уәдесін жерге тастамайтын Елбасы сияқты саясаты сабақтастық пен бірізділікке негізделген бірегей саяси қайраткер, сарабдал тұлғаның ғана қолынан келетін іс еді.

Н.Ә. Назарбаев тәуелсіз Қазақстанның Тұңғыш Президенті ретінде ұлттық бірегейліктің нақты үлгісін табуды, қоғамдық тұрақтылықты және ұлтаралық келісімді қамтамасыз етуді өзінің негізгі міндеті деп санады.

Сондықтан да Елбасы ұлтаралық қатынастар саласы «...сондайлық нәзік, оның жүрек қылы сондайлық сезімтал болғандықтан, қоғамның көңіл-күйін барынша мұқият зерттемеу, оған дер кезінде құлақ аспау – кешірілмес жайт», – деп бағалағаны да кездейсоқ емес шығар.

Айта кету керек, Елбасы Н.Ә. Назарбаев қазақ халқының ұлттық сана-сезімінің өсуі мен Қазақстанның этнодемографиялық, діни және т. б. ерекшеліктерін ескере отырып, ұлтты бірегейлендіру мәселесін қарастыра келе, Қазақстандағы ұлттық бірегейліктің нәсілдік өлшемін бірден ысырып тастап, біздің ел жағдайында оны орынсыз деп тапты.

Президент ұлт мәселесін шешуде көп еңбекті және тынымсыз жұмысты талап ететін, бірақ соның ішіндегі ең сенімді жолын таңдады: «Бұл – түйісу нүктелерін іздеу, халықтар арасындағы келісім мен сенім аймақтарын кеңейту». Келісім саясаты мен парасатты ұлттық стратегиясыз ешқандай міндеттерді шешу мүмкін емес еді.

Тәуелсіз Қазақстанның көпэтностық, көпконфессиялық құрамы мен тарихи және тағы басқа ерекшеліктерін Елбасы еліміздегі ұлт саясатының альфасы мен омегасы деп қарастырды. Сөйтіп бұл мәселенің қаншалықты өзекті және маңызды екендігіне көңіл аударады да оған деген өзінің екі деңгейлі тұжырымдамалық көзқарасын білдіреді. Бұл ұстанымда, негізінен, біртұтас этникалық қауымдастықтың қалыптасуы мен азаматтық қауымдастықтың қалыптасуының ара-жігі нақты ашылған, осы екі көзқарастың арасындағы айырмашылықтарға ерекше көңіл бөлінген. Тоталитарлық жүйенің мемлекеттік идеологиясы мен ұлттық-мемлекеттік идеяның айырмашылығы – оның біріншісі, жоғарыдан күштеп таңылса, екіншісі, керісінше, өмірден, қоғамның нақты дамуынан туындайды. «Ал бұл ұлттық-мемлекеттік идея басты саяси құндылық ретінде – қай ұлтқа жататынына қарамастан күллі қазақстандықтардың Отаны болып табылатын – бірыңғай, аумағы тұтас, тәуелсіз Қазақстан төңірегінде қалыптасады», – дейді Мемлекет басшысы.

Президент сонымен бірге тарихи таяу болашақта жұрттың бәрін этникалық, діни, мәдени алуандылығына байланысты бір ғана қазақстандық ұлтқа айналдырудың мүмкін еместігін, тіптен ондай міндеттің күн тәртібінде тұрмағандығын ескертеді. Ендігі мақсат – қазақстандықтардың бойында бар біртұтас саяси құндылықтарды тәуелсіз Қазақстан халқының азаматтық санасындағы басты да басым тетікке айналдыру қажеттігіне назар аударады. Демек, бірегейлендірудің бірінші деңгейінің немесе Қазақстан халқының қалыптасуының мәні – өзіміздің азаматтық және саяси тағдырымызды барша азаматтардың тағдырымен бірдей дәрежеде қорғайтын тәуелсіз Қазақстан мемлекетімен тығыз ұштастыруымызда жатыр екен. Яғни, бұл жерде әңгіме суперэтнос қалыптастыруда емес, керісінше, тұп-тура халықтың, Қазақстан халқының қалыптасуында болып отыр.

Ал екінші деңгейі – қазақтардың өздерінің ұлттық бірегейлігіне, оның төл қазақтық этникалық санасының ұшталып, нығаюына тікелей байланысты. Жалпы алғанда бірінші деңгейдің шеңберінде біртұтас азаматтық және саяси қауымдастық ретінде Қазақстан халқының қалыптасуы барысында екінші деңгейдің мәселелері де өз шешімін табары сөзсіз. Өйткені бұлар бір-бірімен етене тығыз байланысты, сабақтас дүниелер. Осы қос деңгейлі процестің барысында қазақ халқы елдің иесі ретінде мемлекет құраушы ұлт деңгейіне көтеріледі.

Осының негізінде ғана жаңа саяси және азаматтық қауымдастық ретінде біртұтас Қазақстан халқы, болашағы ортақ, бәсекелестікке қабілетті біртұтас қазақстандық ұлт қалыптаса алады. Бұл жерде Қазақстан халқы жаңа бір этностық қауымдастық емес, түрлі ұлттар азаматтарының қауымдастығы ретінде құралатынын дұрыстап түсініп, ескерген жөн болар.

Көріп отырғанымыздай, тәуелсіз Қазақстанда этносаралық қатынастардың қазақстандық моделін қалыптастыру – бұл тың көзқарас еді. Жинақталған тәжірибе де жоқ, дайын үлгі де болмады, ендеше оны іс жүзіне асыру да оңай шаруа болмай шықты. Елдегі әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси ахуалдың түбегейлі өзгеріп, олардың этносаралық қатынастарға өз әсерін тигізіп, оны реттеуді принципті түрде өзгерткен жаңа жағдайда Елбасы тағы да тарихи тәжірибеге сүйене отырып, ашық қоғам құрып жатқанымызды ескере келе, этносаралық қатынастарды жабық қоғамның рецептерімен реттеуге болмайтындығын шегелеп тұрып айтты: «Демократия, бостандық, пікірлер алуандығы, адам құқығы, азаматтық қоғам идеялары жалпыұлттық идеялармен үйлескенде жаңа бірегейлікті жасау табысты болмақшы. Бұл, менің кәміл сенімім бойынша, екі үлкен идеологиялық тақырыптың – Қазақстанның саяси тәуелсіздігі мен іштейгі демократияландырудың ұштасуында ғана мүмкін нәрсе». Президенттің осы ұстанымдарының негізінде Қазақстандағы ұлт саясатының негізгі принциптері дүниеге келді.

Қарасаңыз, ұлттық немесе қазақстандық бірегейлік мәселесінің ең бір жанды буынын Елбасының 90-шы жылдардың соңында-ақ дөп басқанын байқау қиын емес. Бұл жерде Президенттің стратегиялық және тактикалық ойлау қабілеті, терең зерделенген ұстанымдары мен саяси көрегендігі таңғалдырады. Сондықтан Н.Ә. Назарбаевтың сол кездегі қарапайым да айқын ұстанымдарының маңызы арада жиырма жылдай уақыт өтсе де қазіргідей әлдеқайда еңселі де елеулі болып отыр. Мәселен, қазақ тілі мен бірегей этникалық сана туралы айтқандарының бүгінгі күнмен, еліміздің рухани жаңғыру мәселелерімен тығыз ұштасып жатқандығын айта кеткен артық болмас.

Елбасы бір бастаған тақырыбын ешқашан аяқсыз қалдырмай, ойлары мен идеяларын үнемі жадында ұстап, әрі қарай дамытып отырады. Мәселен, қазақ халқының мәртебесіне қатысты Н.Ә. Назарбаев 2006 жылы өз ойын былай қорытындылайды: «Қазақтардың ұлттық

мәртебесі мен ұлттық өзін-өзі бағалау деңгейі мемлекет құраушы ұлт мәртебесіне сай келді».

Араға 7 жыл салып Елбасы неліктен осындай күрделі де маңызды қорытынды жасады екен? Өйткені тәуелсіз Қазақстан мемлекеті, оның Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаев, өзі атап көрсеткендей, қоғам алдында тұрған екі бірдей міндетті сауатты түрде шеше алды. Біріншіден, мемлекет құраушы ұлт ретінде қазақтардың құқықтары іске асырылса, екіншіден, Қазақстанның барлық азаматтарының ұлттық белгілері бойынша құқықтарын шектеуге жол берілмеді.

Жоғарыда айтылғандарды қорытар болсақ, ұлттық бірегейлік мәселесі рухани жаңғыру процесінің өзегі іспеттес. Өйткені саяси тұрақтылықтың да, экономикалық серпіліс пен мәдениеттің жайкүйі де ұлттық және азаматтық бірегейлікке қол жеткізуге байланысты болмақ. Екінші сөзбен айтқанда, ғаламданған заманда, тез өзгеріп жатқан дүниеде әр халық өзіне төніп тұрған қауіп-қатерлерді лайықты еңсеріп, өзін аман сақтап қалу үшін бірегейлігін жоғалтпай, керісінше, оны нығайтуы шарт. Тек қана «саналуандықтағы бірлік» саяси формуласы негізінде ғана бейбітшілік, татулық пен келісімді және тұрақтылықты сақтап, нығайтсақ болашаққа деген зор сеніммен қарап, стратегиялық жоспарлар құрып, оны іске асыратын бәсеке-лестікке қабілетті қазақстандық ұлт болып қалыптасамыз, біртұтас халыққа айналамыз. Ол этносаралық қатынастардың қазақстандық бірегей моделінің негізі ретінде этникалық, конфессиялы, мәдени, тілдік саналуандылықты қамтиды.

Елбасы 2011 жылдың 8 сәуірінде Қазақстан Республикасының Президентінің қызметіне кірісуіне байланысты салтанатты ұлықтау рәсімінде сөйлеген сөзінде XXI ғасырдағы Қазақстан табысының кілті ретінде атаған 4 тағдыршешті ұғымның ішінде жаңғыруды бірінші орынға қойып, «Жаңғыру – менің мемлекеттік саясатымның басты өзегі», – деген еді.

Тәуелсіз Қазақстанда мемлекеттік саясаттың табандылықпен, жүйелі де қарқынды жүргізіліп жатқандығының тағы бір нақты айғағы – Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласының жарық көруі. Рухани жаңғыру – біздің ұлттық болмысымызды нығайтудың, халқымыздың ұлттық рухы мен ұлттық санасын өрлетіп, өркендетудің қайнар көзі және ұйытқысы, жаһандану заманының тәуекелдерін еңсерудің кілті болмақ.

Егемен Қазақстан, 2017 ж. 9 қараша

**СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ, ОТКЛИКИ
ЗАРУБЕЖНЫХ ЭКСПЕРТОВ**

ПРОГРАММНАЯ СТАТЬЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ВЫЗВАЛА ИНТЕРЕС В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Фархад МАМЕДОВ (Азербайджан)

Директор Центра стратегических исследований
при Президенте Азербайджанской Республики

Статья Президента Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» демонстрирует объективную картину государственного и национального развития Казахстана, считает директор Центра стратегических исследований при Президенте Азербайджанской Республики Фархад Мамедов.

Об этом он рассказал в интервью собственному корреспонденту МИА «Казинформ» в Азербайджане. «Несомненно, направления, которые указаны в статье, дают почву для общественных обсуждений о пути национального развития на современном этапе истории. Многие аспекты статьи актуальны для всех постсоветских государств, которые прошли 25-летний период становления государственности и создания политической нации.

В этом смысле общественные дискуссии по указанным в статье вопросам в Азербайджане и Казахстане проводятся одновременно и иницируются со стороны государства как основного института формирования общественного мнения», – отметил Ф. Мамедов.

По его мнению, в период глобализации, интеграции, ускоренного развития информационного общества и технологий идет конкурентная борьба за самое ценное в мире – человеческий ресурс. Каждое государство, наряду с обязанностью обеспечения безопасности, экономического и культурного развития общества, стремится создать условия для реализации человеческого потенциала. «В этом контексте политические и экономические реформы, реализуемые со стороны государства, создают благоприятную обстановку для развития, однако при этом существует риск обезличивания нации. Общая стандартизация политической и экономической моделей развития входит в конфликт со стремлением универсализации культуры, националь-

ной самобытности и отличного пути развития», – сказал собеседник агентства.

«В статье Нурсултана Назарбаева выдвигается идея различать технологическую и институциональную модернизацию от вестернизации национального самосознания. География и национальная самобытность, история и язык формируют геополитическую идентичность наций, создавая иммунитет в период нестабильности и непредсказуемости мировых процессов», – подчеркнул Фархад Мамедов.

Также он высказал мнение, что «заслуживает внимания сама постановка видения параллельной реализации реформ в политической, экономической и социокультурной сферах, что является демонстрацией всестороннего развития Казахстана.

В современном мире без пассионарного национального скачка невозможно добиться успеха и стать конкурентоспособным государством». «Политическая нация, объединяющая общество на гражданской основе, создает условия для развития всех граждан вне зависимости от их этнической, религиозной или иной принадлежности. Консолидация нации на основе гражданской позиции для достижения заявленных в статье целей формирует условия для реализации национальной энергии в русло созидания и развития», – считает эксперт.

По его словам, идентичные цели и условия выдвигает национальная идея Азербайджана, провозглашенная Национальным лидером азербайджанского народа Гейдаром Алиевым и реализуемая со стороны Президента Ильхама Алиева. «Поэтому идеи и механизмы, отмеченные в системной статье Президента Нурсултана Назарбаева, вызывают интерес в Азербайджане, так как руководство соседней и братской страны нацелено на развитие и прагматизм, формирование и устойчивое развитие национального самосознания при условии открытости и интеграции», – резюмировал Фархад Мамедов.

http://www.inform.kz/ru/programmnyaya-stat-ya-prezidenta-rk-vyzvala-interes-v-azerbaydzhane_a3016933, 13 апреля 2017 г.

ВНИМАНИЕ К СВОЕЙ КУЛЬТУРЕ – ЭТО И ЕСТЬ СЕКРЕТ МОДЕРНИЗАЦИИ

Александр АУЗАН (Россия)

Декан экономического факультета
Московского государственного
университета им. М.В. Ломоносова,
доктор экономических наук,
член Экономического совета при Президенте РФ

«Исторически у Казахстана есть своя немалая роль в развитии интеграционных процессов на евразийском пространстве. Казахстан нередко выступал стартером тех преобразований, которые планировали и другие страны, в том числе Россия. И пока мы спорим и долго «запрягаем», Казахстан находил возможность принять организационные решения и запустить процесс», – сказал Аузан, отметив, что у Казахстана до наступления нынешней фазы модернизации и интеграции была чрезвычайно важная роль стимулятора модернизационного процесса на более широких пространствах.

«Были и ошибки в этом модернизационном процессе, были и успешные проекты, некоторые из них Казахстан реализовывал в большем масштабе и в большей линейке, чем остальные. Например, Казахстан обладает максимально большим набором институтов развития в мире, потому что Казахстану приходится решать очень нестандартную задачу, поскольку географическое положение республики с точки зрения современной экономики чрезвычайно трудное. Удаленность от транспортных коммуникаций, отсутствие выходов в океан и так далее – это барьеры, которые могут преодолеваются только активной экономической политикой», – добавил экономист.

«Президент Назарбаев, несомненно, один из опытнейших и мудрейших руководителей евразийской территории. То, что делает Казахстан, воспринимается не только с ревнивым чувством, но и с пониманием того, что принятые решения прошли через горнила его политического опыта и поиска балансов, которые требуются в разных странах, а в Казахстане, с его специфическими проблемами, тем более», – сказал эксперт.

Говоря о нынешнем этапе модернизации, Аузан отметил важный, по его мнению, проект по созданию в Астане международного финансового центра. «Очень важный пионерный проект, который делает Казахстан в связи с международным финансовым центром в Астане», – подчеркнул Аузан.

Эксперт отметил, что верит в успех Казахстана, который решает задачи не только своего экономического будущего, но и, возможно, всего региона. «При том, что Россия пыталась сделать международный финансовый центр, я больше верю в успех Казахстана. Дело в том, что он решен на чрезвычайно важном уровне конституционно-го закона. Потому что для того, чтобы запустить такого рода непростые механизмы, нужны важные конституционные решения. И то, что Казахстан сейчас Конституцией решает не только задачи своего политического будущего, но и задачи своего, и думаю не только своего, экономического будущего, это довольно важно», – сказал Аузан.

Говоря об экономической модернизации, эксперт подчеркнул, что ее достижение невозможно без культурной модернизации. «Я принадлежу к той странной породе экономистов, которые считают, что культура для экономики не менее важна, чем экономика для культуры. Причем под культурой я понимаю ценности и поведенческие установки, которые лежат в основе экономического поведения больших групп населения. То, что без культурной модернизации не достигается экономическая и технологическая, я не только согласен, я это утверждаю.

Более того, то, что в Казахстане есть культурные факторы, которые могут способствовать модернизации, об этом я говорил и писал достаточно давно», – сказал он. Касательно эффективности перехода казахского языка на латиницу эксперт ответить затруднился, но подчеркнул актуальность и необходимость культурной повестки в целом. «Будет ли переход на латиницу облегчением или нет, этого я пока сказать не могу. Но то, что надо ставить культурную повестку – это точно. Внимание к своей культуре – это и есть секрет модернизации», – резюмировал Аузан.

http://kazembassy.ru/rus/modernizaciya/otklikj_ekspertov/?cid=0&rid=836, 14 апреля 2017 г.

О ПЕРЕХОДЕ НА ЛАТИНИЦУ

Эльхан ШАИНОГЛУ (Азербайджан)

Директор Центра аналитических исследований «Атлас»

Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев в последнее время активно занимается политическим и экономическим реформированием своей страны. Во-первых, статус парламента и правительства расширен, во-вторых, Астана отходит от зависимости продажи энергетических ресурсов в пользу разветвления разных отраслей экономики. Таким мнением в беседе с собственным корреспондентом BNews.kz в Азербайджане поделился директор Центра аналитических исследований «Атлас», азербайджанский политолог Эльхан Шаиноглу.

По его словам, Президент Казахстана вплотную занялся и гуманитарной сферой.

«Я внимательно прочитал последнюю обширную статью Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева под названием «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». В этой статье Президент ставит новые цели перед государством. Это в основном углубление политической и экономической реформы, модернизация разных сфер жизни. Глава государства обращает пристальное внимание на развитие и гуманитарных сфер жизни, это касается изучения истории и культурного наследия казахов. Президент придает значение и переводам, то есть все значимые творения великих писателей должны быть переведены на казахский язык. В завершение Президент Казахстана обосновывает переход на латинский алфавит», – сказал эксперт.

«Из статьи Президента я понял, что Нурсултан Назарбаев уже давно для себя решил переход от кириллицы на латиницу, но были объективные сложности, и Главе государства надо было их постепенно решать. Поэтому, даже сейчас для перехода на латинский алфавит нужно определенное время. Но цель поставлена, и ее надо

решать. Никаких сложностей я не ожидаю, у Казахстана достаточно людского и финансового потенциала, чтобы решить все проблемы для перехода на латиницу. Если Азербайджану это удалось, то и Казахстан в кратчайший срок преодолеет все возможные трудности», – подчеркнул Шаиноглу.

Политолог уверен, что переход на латиницу еще больше сблизит Казахстан с тюркоязычным миром, в том числе с Азербайджаном и Турцией.

<https://www.zakon.kz/4854057-jekspert-o-perekhode-na-latinicu-esli.html> 15 апреля 2017 г.

ПЕРЕХОД КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА НА ЛАТИНИЦУ ДАСТ ПРЕИМУЩЕСТВО КАЗАХСТАНУ

Дмитрий ЖУРАВЛЕВ (Россия)

Директор Института региональных проблем

– Важную роль в модернизации общественного сознания будет играть идея развития культурно-географического пояса и малой родины. Таким мнением с корреспондентом МИА «Казинформ» в России поделился эксперт, директор Института региональных проблем Дмитрий Журавлев.

«Статья Президента Казахстана «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» является широким документом. В первой части идет система очень разумных принципов. Совмещение модернизации и традиций и нахождение собственного пути – это очень важное обстоятельство. Из крупных политиков первым у Назарбаева я это увидел. Об этом пишут политологи, культурологи, но на уровне политики этого не делал никто. Модернизация должна идти за счет развития того, что у тебя есть, а не на основе автоматического копирования западной модели», – считает эксперт.

Ключевыми и важными аспектами программной статьи, по мнению Журавлева, являются нацеленность на развитие региональной культуры и истории, а также переход на латиницу. Сам же эксперт полагает, что переход казахского языка на латиницу даст определенные преимущества. «Переход казахского языка на латиницу даст определенные выигрыши. Выигрыш будет заключаться не в легком освоении западных языков из-за общей латинской графики, а в укреплении тюркского языкового единства. Это очень серьезный импульс», – отметил Журавлев. При этом он выразил солидарность с поэтапным переходом на латиницу, отметив прагматичность и правоту Главы нашего государства, подчеркнувшего этот аспект. «Если говорить об обозначенных сроках перехода на латиницу (до 2025 года – прим. автора) – Казахстан успеет. Сроки разумные и их нельзя затягивать. При этом Глава государства верно обозначил, что процесс должен

быть бережным, не революционным, а эволюционным. Старшее поколение должно адаптироваться. Поэтому правильно, что введение латинского алфавита должно быть мягким», – считает эксперт.

«Вообще, это свойство Президента Казахстана, он всегда все преобразования проводит мягко. Это очень большое достоинство Казахстана», – добавил он. В целом, Журавлев полагает, что реализация программной статьи «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» повысит эффективность развития Казахстана, где, по его мнению, важную роль будет играть идея развития культурно-географического пояса и малой родины. «Казахстан – большая страна, и тот баланс между единством нации и привязанностью к конкретной малой родине создаст корни для культурной модернизации, что и будет способствовать развитию и модернизации общества», – резюмировал эксперт.

*http://www.inform.kz/ru/perehod-kazahskogo-yazyka-na-latinicudast-preimuschestvo-kazahstanu-dmitriy-zhuravlev_a3017856,
17 апреля 2017 г.*

МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВА ПО-ЕВРАЗИЙСКИ

Юрий КОФНЕР (Россия)

Председатель Евразийского Движения
Российской Федерации (ЕДРФ)

Переход на латиницу – отказ от евразийства?

В День космонавтики лидер Казахстана Нурсултан Назарбаев опубликовал статью «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

В этой статье Нурсултан Назарбаев предложил выйти в 2025 году к полному переходу казахского языка с кириллицы на латиницу.

Республика Казахстан является важнейшим стратегическим союзником Российской Федерации. Это не только официальная позиция Кремля, но также отражается в общественных опросах российского населения, которое после госпереворота на Украине стало воспринимать южного соседа именно таковым – стратегическим союзником. Более того, именно Назарбаев считается отцом современной евразийской интеграции, и нынешние сторонники евразийской идеи называют его главным автором «прагматического евразийства».

На этом фоне, его предложение отказаться от кириллицы в правописании казахского языка и переходить на букварь «западных партнеров» удивило многих россиян, т. е. вызывает опасения, что этот шаг является сигналом того, что Ак-Орда хочет бороться со славянским культурным влиянием и дружить с тюркским миром и Западом *против* России.

Действительно, означает ли отказ от кириллицы отход Назарбаева от евразийского курса Казахстана и от идей евразийства в целом? Я внимательно прочел его статью в газете «Независимый Казахстан», чтобы разобраться в этом вопросе.

Национальный суверенитет и культурная взаимосвязанность

Перед тем, как перейти к ее обсуждению, я бы хотел сделать важное вводное замечание. С одной стороны, вопрос перехода

казахского языка на латиницу является сугубо внутренним делом казахстанцев. Это не дело ни Кремля, ни россиян, вмешиваться во внутренние дела других суверенных государств, также как это, например, не дело некоторых казахских националистов, вмешиваться в языковые вопросы субъектов Российской Федерации, таких, как Татарстан и Башкирия.

С другой стороны, тот факт, что внутренняя политика Казахстана должна решаться самим Казахстаном, также не должен противоречить возможности профессионального обсуждения всех плюсов и минусов, причин и последствий подобного шага. В том числе, должно быть возможным, что такие вопросы могут обсудить и иностранные исследователи Казахстана и процессов евразийской интеграции.

Более того, ведь Назарбаев является основателем современного евразийства и именно с этой точки зрения меня интересует, насколько отказ от кириллицы означает или не означает отступление от идей евразийства.

Кроме того, при неукоснительном соблюдении принципа верховенства национального суверенитета, наш мир все же не построен из кубиков Лего. Культурные общности – живые организмы и они связаны между собой. Территориальное распространение этносов часто не ограничено национальными границами и один этнос часто может жить на территории нескольких государств.

Особенно верно данное утверждение для постсоветского пространства. Этнические казахи живут в южных субъектах Российской Федерации, а русские и украинцы составляет главное этническое меньшинство Республики Казахстан. Оба государства представляют собой часть единой евразийской цивилизации.

Поэтому, великодержавный империализм так же губителен для процветания и мирного сосуществования народов и государств на евразийском пространстве, как и чрезмерный национализм.

Полностью уважая принцип невмешательства во внутренние дела других государств, мы также не должны закрыть возможность для вежливого обсуждения вопросов, затрагивающих национальные чувства и интересы других народов общего и взаимосвязанного культурного поля Евразии.

Самобытная модернизация

Читая статью Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» невозможно не восхищаться этим человеком и его стратегическим дальновидным взглядом.

Статья подразделена на две части, и, получилось так, что моя оценка о ней также разделилась на две части. Первая часть посвящена теории модернизации Евразийского государства в 21 веке. Во второй части он перечисляет ряд практических шагов, в том числе переход казахского языка на латиницу.

Та часть, которая посвящена теории – просто примечательна. Изложенные в ней взгляды на необходимые предпосылки и принципы модернизации не только созвучны с теорией современного евразийства, но, более того, они один в один совпадают с ней.

Культура – основа, экономика и политика – надстройка

В своей статье «Русская проблема» (1922) князь Николай Трубецкой сделал необычное и оригинальное утверждение, что невозможно обеспечить суверенитет Евразии от глобального Запада преобразованиями в одной лишь экономике и политике, а что базовым условием для обеспечения ее независимости является ее культурное возрождение. Основа модернизации – культура, экономика и политика – надстройка.

Свою статью Назарбаев открывает этой же мыслью: «Я убежден: начатые нами масштабные преобразования должны сопровождаться опережающей модернизацией общественного сознания. Она не просто дополнит политическую и экономическую модернизацию – она выступит их сердцевинной».

Без существенных изменений в мировоззрении населения, в их отношении к труду, к целям и жизненным установкам, к их самоидентификации, любые сколь угодно хорошо разработанные экономические и политические реформы бессмысленны и рано или поздно потерпят крах.

Даю небольшой пример: О какой (инвестиционной) привлекательности страны можно говорить, пока большинство людей, воспитанных в тяжёлых девяностых годах, продолжает бросать бутылки

и окурки на обочину? Без воспитания нового поколения образованных и культурных патриотов невозможно снова превратить Россию в конкурентоспособную державу.

Модернизация без вестернизации

Далее, Президент Казахстана приводит второй фундаментальный тезис евразийцев – модернизация без вестернизации: «В чем был, на мой взгляд, главный недостаток западных моделей модернизации XX века применительно к реалиям нашего времени? В том, что они переносили свой уникальный опыт на все народы и цивилизации без учёта их особенностей».

Ссылаясь позже на опыт азиатских тигров, он бросает вызов укоренившему убеждению прозападных реформаторов, что понятие модернизация тождественно с *тотальным* копированием и внедрением западных деловых, правовых и ценностных практик и институтов. «Даже в значительной степени модернизированные общества содержат в себе коды культуры, истоки которых уходят в прошлое. Первое условие модернизации нового типа – это сохранение своей культуры, собственного национального кода. Без этого модернизация превратится в пустой звук».

Между народами мира существует естественная культурная разница. Они отличаются по языку, по традициям, по ценностям. Эти особенности и обеспечивают конкурентоспособность нации, о которой в своей статье говорит Назарбаев. Поэтому, правильная модернизация сочетает лучшие традиции с инновациями и делает из них те уникальные конкурентные качества, которые и дают лидерство страны в 21 веке. Каждая успешная модернизация опирается на исторические особенности общества. «Новая модернизация не должна, как прежде, высокомерно смотреть на исторический опыт и традиции. Наоборот, она должна сделать лучшие традиции предпосылкой, важным условием успеха модернизации», – пишет он.

С другой стороны, модернизация означает интеграцию страны в глобальное сообщество. Глобализация – объективный процесс. Сознательное отстранение от него (автаркизм, изоляционализм) означает заведомо оставить нацию на обочине будущего. Поэтому, как

считает лидер Казахстана, необходимым условием успешной модернизации также является открытость страны миру, знание английского языка (и, наверное, китайского), улавливание и пользование новейшими технологиями и тенденциями.

Сохранение этнокультурной идентичности

Для того, чтобы не раствориться и не потерять свое национальное «я» в глобальном мире, проводя модернизацию, государство должно заботиться о сохранении своей этнокультурной идентичности. Сейчас на Западе активно популяризируют нездоровое убеждение, что прогрессивное общество якобы должно отказаться от «устаревших», по их мнению, институтов семьи, религии, традиций, границ и т. д. Это больные фантазии глобалистов.

В статье Назарбаева прослеживается такая же критика глобализма: «В чем опасность господствующих сегодня моделей модернизации? В том, что модернизация рассматривается как переход от национальной модели развития к некоей единой, универсальной. Но жизнь неизменно доказывает, что это ошибка!», и повторяет вышесказанный тезис: «На практике разные регионы и страны выработали свои модели. Наши национальные традиции и обычаи, язык и музыка, литература и свадебные обряды, – одним словом, национальный дух, должны вечно оставаться с нами».

Интеграция, будь то в глобальный рынок, будь то в ЕАЭС, не должна приводить к утере национального самосознания, а наоборот, к его развитию. Эту же мысль высказал президент России Владимир Путин, выступая в 2013 году на Валдайском клубе: «Будущий Евразийский экономический союз, о котором мы заявляли, о котором мы много говорим в последнее время, это не просто набор взаимовыгодных соглашений. Евразийский союз – это проект сохранения идентичности народов, исторического евразийского пространства в новом веке и в новом мире».

Эволюция, не революция

Все перечисленные пункты я привел не только для того, чтобы вдаваться в подробности описанной Н.А. Назарбаевым

«евразийской модернизации», но, также для того, чтобы указать на их органичное отражение мировоззрения современного евразийства. Например, лозунг «эволюционное, а не революционное развитие» давно взят на вооружение Евразийским Движением Российской Федерации (ЕДРФ). Горький опыт 1917, 1991 и 2014 годов красочно показал всю губительность любых революций.

Для того, чтобы бороться с коррупцией и развивать страну, нужны не уличные баррикады, а новое поколение патриотов и кропотливая ежедневная работа. В этом смысле евразийцы, в том числе сам Назарбаев, опираются также на других, около-евразийских мыслителей. Русский философ Николай Бердяев в своей работе «Духовные основы русской революции» (1918) писал: «Для политического, государственного возрождения России необходимо духовное возрождение русской личности, перерождение русской души. Это и будет началом национального ренессанса».

В своей статье Назарбаев продолжает многие мысли, высказанные им еще раньше, и представляющие собой постулаты классического евразийства, адаптированные к условиям 21 века. Так, его утверждение, что модернизация – это «платформа, соединяющая горизонты прошлого, настоящего и будущего народа» развивает тезис евразийского правоведа Николая Алексева о народе как «совокупности исторических поколений, прошедших, настоящих и будущих» (Евразийцы и Государство, 1927).

Идеология евразийства – прагматизм будущего

Говоря о необходимых характеристиках «духовной модернизации», Назарбаев, помимо совершенно правильных слов о конкурентоспособности, открытости и культе знаний, говорит о важности нового прагматизма и делает одно крайне любопытное замечание: «К сожалению, история дает нам немало примеров, когда целые нации, ведомые несбыточными идеологиями, терпели поражение. Мы видели крах трех главных идеологий прошлого века – коммунизма, фашизма и либерализма».

Призывая к отказу от любых видов доктринерства и утопизма, Президент Казахстана тут, наверное, впервые публично разделяет

концепцию «неомодернизма»: «Век радикальных идеологий прошел. Нужны ясные, понятные и устремленные в будущее установки. Такой установкой может быть ориентация на достижение конкретных целей с расчетом своих возможностей и пределов как человеком, так и нацией в целом. Реализм и прагматизм – вот лозунг ближайших десятилетий».

Утверждая бесперспективность и трех политических теорий модерна, и необходимость их замены чем-то другим, новым, Назарбаев попал в точку. В этом суть «Идеологии партии будущего» (2004) русского философа Александра Зиновьева. Об этом совершенно недавно писал генеральный директор РСМД Андрей Картунов в своем эссе «От постмодернизма к неомодернизму, или Воспоминания о будущем» (2017). Концепция неомодернизма, или Четвертой политической теории, лежит в основе современного евразийства (Евразийство как система преодоления (пост-)модерна, 2016).

Являются ли прагматизм и реализм сутью или лишь важным атрибутом Четвертой политической теории? Хотелось бы, что второе. Сердцевина нового мировоззрения – это все-таки идея синтеза, то, что классические евразийцы и русские философы называли «симфонической личностью» или «соборностью», т. е. холизм, неразрывная связь прошлого, настоящего и будущего, гармония личности, общества и Космоса.

<http://eurasian-movement.ru/archives/24579>, 17 апреля 2017 г.

ӘР АЗАМАТҚА АЙҚЫН БАҒДАР

Бәкей АҒЫПАРҰЛЫ (Моңғолия)

Моңғолия Аграрлық ғылымдар академиясының
вице-президенті, экономика ғылымдарының докторы,
Моңғолия Ғылым академиясының академигі

Мен шет мемлекет азаматы болсам да жуықта Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласын оқып, ерекше әсерге бөлендім. Себебі, онда ғылым мен технологияның қарыштап дамуы қарсаңында, әсіресе, жаһандану заманында Қазақ елін, Қазақстанның әрбір азаматын болашаққа бастайтын нақтылы сара жол көрсетіліпті. Қазақстан Республикасы жеке шаңырағын көтеріп, тәуелсіз ел болған ширек ғасырда әлеуеті артып, айбары асып, әлемдік кеңістікте толағай табыстарға қол жеткізді. Осы уақытта экономикалық қуаты кемелденіп, ел іргесі бекіп, халықаралық қауымдастықта айрықша бет-беделі өсті. Әсіресе, БҰҰ Қауіпсіздік кеңесінің тұрақты емес мүшесі болуы ғажайып қадам. Әрине, бұл жетістіктер, Нұрсұлтан Әбішұлы атап айтқандай, «тарих тұрғысынан қасқағым сәт болса да, Қазақстан үшін ғасырға бергісіз кезең». Елбасы осы қол жеткен табыстарды әрі қарай нығайтумен қатар, Қазақстанның Үшінші жаңғыру бағдарламасын ұсынғаны тарихи маңызы зор оқиға. Әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу мақсаты аясында іске асып жатқан саяси және экономикалық реформаларды жүзеге асыру үшін, ең бастысы, рухани жаңғыру немесе бұқаралық сананың өзгеруі аса маңызды мәселе. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы тікелей осы салаға бағытталғаны толғағы жеткен қоғам талабына дөп келеді. Бұл бағдарламада бәсекелестік қабілетін арттыру, адамның өмірлік қағидаларын өзгерту, ұлттық бірегейлікті сақтау, елдің эволюциялық тұрақты дамуын қолдау, сананың ашықтығына мүмкіндік жасау қатарлы әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртуға бағытталған мақсаттар атап көрсетіліпті. Осы бағыт-бағдарларды тұтас ұлт үшін де, кез келген қазақ азаматы үшін

де айпарадай анық бір межеге бет түзеп, соған жетуге талпынудың жолы деп ұғуға болады. Шындығында, Елбасының «Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды» деп ескерткеніндей, бұл іске әрбір қазақстандық өз үлесін қосуы керек. Мысалы, ысырапшылдық пен астамшылыққа жол бермеу, жершілдік, жең ұшынан жалғасқан тамыр-таныстықтан аулақ болу, заман талабына сәйкеспейтін кейбір ескілікті дағдылар мен әдеттерден арылу, керісінше, табиғат ортасын қорғау, ұстамдылық, қанағатшылдық пен қарапайымдылық, үнемшілдікке бейімделу, ұлттың салт-дәстүрін қас-терлеу, озық білім, ғылымға ұмтылу – әр азаматтың қолынан келетін іс. Осы істерді жүзеге асыруда, әсіресе, көзі ашық, көкірегі ояу білімді жастарға жүктелетін міндет ауыр әрі олардың қосатын үлесі де қомақты болса екен деп тілеймін. Ұлттық, мемлекеттік тіл – қазақ тілін жетік меңгерумен қатар, жаһандану заманында сананың ашықтығының кепілі болып отырған ағылшын тілін жаппай үйреніп, кәсіби байланыс құралы ретінде пайдалана білу – қазіргі жастарға қойылатын үлкен талап. бағдарламаның жоғарыда аталған басты мақсаттарын жүзеге асыру үшін таяу жылдары қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру, әлемнің үздік 100 оқулығын қазақ тілінде шығару, заманауи Қазақстан мәдениетін өркендетуге бағытталған бірнеше жобаны ұсынғаны Қазақстан халқының ұлттық бірегейлігінің негізін қалау ісінде аса маңызды екені сөзсіз.

<https://egemen.kz/article/ar-azamatqa-ayqyn-baghdar>, 2017 ж. 4 мамыр

KAZAKHSTAN'S PLANS FOR 2017 AND BEYOND

Jeremy LUEDI (Canada)

Editor at *Asia by Africa*

Analyst of Global risk insights

A cross-the-board look at Kazakhstan's economic turnaround in 2017 and beyond as the country powers ahead with its ambitious reform agenda.

On January 30th, Kazakh President Nursultan Nazarbayev announced the 'Third Modernization for Kazakhstan' – a series of priorities which help form the 'Kazakhstan 2050' vision. The aging Nazarbayev is seeking to lay the foundations of sustainable and long term growth, with the country aiming to join the 30 most developed economies by 2050. Alongside political reforms, including changes adopted in March to increase the powers of parliament, the main emphasis has been on the creation of a new economic paradigm for Kazakhstan.

The government has emphasized the importance of national and regional identities as well as the preservation of local culture, yet has poignantly noted that the country will need to move past those cultural legacies which hold it back. One of the elements to be left behind is the cyrillic alphabet, with the government having assembled a working group tasked with creating a unified romanization of the Kazakh language by the end of 2017. The government plans to complete the transition to a Latin alphabet by 2025. In doing so, Kazakhstan joins other former-soviet territories such as Moldova, Turkmenistan, Armenia and Uzbekistan who have made similar switches.

The switch is being touted as a means to simplify international business dealings and ensure greater regional cohesion, with Kazakhstan stating that it is drawing on the experiences of Uzbekistan and Azerbaijan. The switch also highlights the continuing erosion of Russian soft power in the region, as Chinese (which itself uses a pinyin alphabet to aid international cooperation) and European investment and influence grows.

Switching the alphabet not only makes Kazakhstan more cosmopolitan, it also highlights the changing language that Kazakhstan is using to describe itself and its ambitions. A change in language reflects a change in narrative, particularly the economic switch from oil and mining to a more diversified and value-added economy. Here lies the crux of Kazakhstan's efforts; shaken by the 2014 oil plunge and lower overall commodity prices, Astana seeks to prevent Kazakhstan again falling into the resource curse that hampers many developing and developed nations alike.

Recovering from the slump

With an expected average growth rate of around 3% for 2017–2019, Kazakhstan is slowly emerging from the oil and commodity price crash, one that saw GDP growth rates fall from double digit highs in the 2000s to an anemic trickle in recent years. Going forward, “Kazakhstan will need to complete the macroeconomic adjustment to the ‘new normal’ – addressing the legacy of financial sector issues and fostering the development of a more dynamic, export-oriented and productive private sector,” notes the World Bank.

With regards to these financial sector problems, Kazakhstan still faces more than \$11 billion in problematic credit, with the government budget deficit rising to 7.7% in 2017 compared to 5% in 2016. A substantial portion of this increase is due to the ongoing recapitalization of Kazkommertsbank, the country's largest lender. Overall, this restructuring will result in a one-off cost of 4.2% of GDP to the national budget. Another thorn in Kazakhstan's side is the ongoing series of scandals involving the state pension fund, which announced it lost \$224 million on investments in Azerbaijan's doomed IBA. This comes after several senior executives were arrested in December on embezzlement charges.

Despite this, Fitch has maintained its BBB rating with stable outlook, a vote of confidence in the government, as a narrower budget deficit is expected for 2018–2019 with the end of existing stimulus packages and a planned tax code reform. Moreover, despite the increasing budget deficit, total government debt remains very low, at 22.3% of GDP at the end of 2016.

Nevertheless, rating agencies continue to express concern about Kazakhstan's financial sector, which received a B from Fitch as restructuring continues. Another concern is the state of Kazakh utilities, most of which face high exposure to foreign-currency risks and potential challenges in refinancing maturing debt. Furthermore, the relative lack of access to capital versus Russian and European firms continues to hamper the performance of Kazakh utilities.

Oil and minerals

While Kazakhstan and international institutions such as the World Bank have all expressed the need for diversified growth, the energy sector will continue to play a prominent role. Having decided not to cooperate with OPEC-led production cuts, Kazakhstan has benefited from increased production and stabilizing prices in 2017. Furthermore, Kazakhstan is planning a substantial increase in transport capacity and production levels for the Kashgan and Tengiz fields and Trans Caspian Pipeline. This will aid plans by the Trans-Caspian Consortium, of which Kazakhstan is the second largest shareholder, to increase exports to 65 million tons (or 1.3 million bpd) in 2017, up from 44.28 million tons in 2016.

Kazakhstan's 3.7% Q1 2017 growth was driven in large part by increased energy and mineral production. Notable increases were in oil, gas condensate, coal and natural gas; with 7%, 11.4%, 13% and 20.4% year-on-year production increases in Q1 respectively. Furthermore, year-on-year production increases in iron ore (16.9%), copper ore (41.7%), chrome concentrate (13%) and zine (10.2%) in Q1 also boosted GDP growth. Overall, export prices increased 6.6% in March 2017, compared to December 2016.

The Bright Road meets OBOR

At the same time that Kazakhstan is planning these increases it will also be hosting Expo 2017 from June 10th to September 10th. The expo's theme is 'Future Energy' and will see Kazakhstan showcase its

efforts to diversify its energy sector and the wider economy. One plan is to provide a fleet of all-electric taxis for the event produced by Kazakhstan's largest automotive manufacturer Allur Group, in partnership with China's JAC Motors. The 1,200 worker factory in Kostanay is one of many joint ventures with China, as Kazakhstan's 'Bright Road' vision and China's 'One Belt, One Road' (OBOR) plans mesh together. Other joint ventures include plans with China's SANY to build a 100MW wind farm, with the possibility for future expansion: Kazakhstan is aiming for an ambitious 50% renewables by 2025. Air China will also launch a direct Beijing-Astana route on June 1st ahead of Expo 2017.

Alongside energy, Kazakhstan's first modern oil processing plant, the Aktau asphalt plant run by Kazmunaygas and China's CITIC Group has allowed Kazakhstan to become a net exporter of bitumen, compared to 2014 when 90% of the country's bitumen was imported. Furthermore, COSCO Shipping and Jiangsu Lianyungang Port Co. will buy a 49% stake in a Kazakh inland port near the Xinjiang border as year-on-year Europe-China container traffic traveling through Kazakhstan three fold in Q1 2017. Another Sino-Kazakh joint venture, Kelun-Kazpharm, has become the largest drug producer in Central Asia, supplying 90% of the country's medical infusion market since it began operating in 2014.

Despite these results, not everything has proceeded as planned, as the Horgos special economic zone demonstrates. Launched with much fanfare in 2011, and incorporated into OBOR in 2013 with the goal of hosting financial services, high tech and biomedical companies, the site remains largely underused. Unequal investment and concerns about cheap Chinese goods highlights the disproportionate bilateral relationship. China has sunk \$1.69 billion into their side of the complex, which in turn dwarfs the Kazakh half, with much of the activity comprised simply of locals buying basic goods in the zone to circumvent taxes. Moreover, fears of cheap Chinese imports have seen Kazakh authorities limit duty-free goods to \$1,680 per person per day.

Kazakhstan's SME shortcomings

Beyond its relationship with China, Kazakhstan's position is summed up by Giovanni Capannelli, Kazakhstan country director at the Asian Development Bank.

“Kazakhstan is a relatively small market of 17 million. But if you think that you can serve the market of the Eurasian Economic Union, the proposition to invest in Kazakhstan becomes more interesting [...] In economic development, Kazakhstan is certainly a [regional] leader. But if you look at SME competitiveness, Kazakhstan may be falling behind other countries in the region. I would say, for example, that the Kyrgyz and Uzbeks have SMEs which are more competitive than SMEs in Kazakhstan in a number of sectors.”

With only 25% of Central Asia's population, Kazakhstan over-performs by accounting for more than 60% of regional GDP. These trends have been driven by energy investment and state controlled enterprises, so Capannelli's concerns about Kazakh SMEs highlight challenges for the country going forward if it wants to maintain its leadership position, especially since Uzbekistan sports double the population of Kazakhstan.

To this end, Kazakhstan has made significant efforts to entice foreign investment with a mixture of appealing tax breaks. Various firms from Europe and beyond have taken advantage of the country's ten special economic zones touting decade-long exemptions from most major taxes and 42 regional industrial zones promoting SMEs. In 2016, Kazakhstan's ease of doing business ranking reached 35th and total FDI between 2007 and 2017 hit \$327 billion.

For investments of \$13 million or more in government designated priority industries, Kazakhstan is offering ten year exemptions from corporate and land taxes, an eight year exemption from property tax and up to 30% cash-back on capital expenditure. By stoking the private sector in such a manner, Kazakhstan is augmenting its larger strategy of systematic privatization, specifically plans to transition the economy from 70% to 15% state control. Recently, the government has announced that the Aktau sea port as well as several regional airports will be privatized

by the end of 2017. The privatization scheme also includes Air Astana, KazPost, the national railway; and atomic, shipping and energy companies, including an IPO of Kazmunaygas – responsible for a third of national oil production – by 2020.

Changing alphabets, empowering parliament, fostering SMEs, mass privatization and strengthening international ties all point to the seriousness with which Kazakhstan is reforming itself. The country needs to remain committed and not fall back into familiar – but ultimately dysfunctional – economic models should the road ahead prove bumpier than expected.

<http://globalriskinsights.com/2017/05/kazakhstans-plans-2017-beyond/>, May 22, 2017

НАЗАРБАЕВ ВЫСТУПАЕТ КАК СТРАТЕГ ВСЕГО СОДРУЖЕСТВА

Георгий ПРЯХИН (Россия)

Директор издательства
«Художественная литература»,
писатель

В основных идеях статьи «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» так же, как и других программ Нурсултана Назарбаева, заметно стремление Президента Казахстана обезопасить народ, а также вовлечь его в формирование своей нации, государственности.

Издательство «Художественная литература» имеет давние контакты с казахстанскими писателями, учеными, представителями интеллигенции. Для его директора Георгия Пряхина Казахстан и события, которые происходят в стране, вызывают большой интерес и представляют большую ценность, поэтому российский писатель может делать выводы как о внутренней политической и экономической ситуации в республике, так и во внешней.

«Я традиционно интересуюсь жизнью Казахстана. Я прочитал не только статью Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». Она у меня легла воедино с другими основополагающими документами, а именно с выступлениями Нурсултана Абишевича о перераспределении полномочий. Я прочитал его послание и по экономическим вопросам. Эти социально-экономические и даже, я бы сказал, философские документы выстраиваются в одну последовательную линию. Мне кажется, речь идет не только о модернизации Казахстана, а, в общем, о демократизации Казахстана, демократизации общества, приближении государства к народу», – поделился своим мнением Г. Пряхин.

Писатель также обратил внимание на сохранение и развитие добрососедских отношений между Казахстаном и Россией. По его мнению, Казахстан сейчас успешно становится самостоятельным государством, на которое могут равняться и другие страны.

«Меня всегда в вашем лидере удивляла, восхищала его прозорливость. То, что касается, в частности, расширения цифровой сферы в экономике, характерно такое сопоставление. Нурсултан Абишевич сказал об этом в январе нынешнего года. На недавно прошедшем Экономическом форуме в Санкт-Петербурге с этих же моментов, с внедрения цифр в экономику в глобальном масштабе свое выступление начал и Президент России Владимир Путин. Это говорит, не только о том, что это стратегическое направление, но и о том, что главы государств готовы продвигать, ставить во главу угла экономики эту тему. Тот факт, что первым на постсоветском пространстве об этом сказал Назарбаев, тоже о многом говорит. Я думаю, что это важно не только для экономики Казахстана и отхода от чисто ресурсного направления. Этот посыл важен для всех стран евразийского сообщества. В данном случае, я думаю, Назарбаев выступает как стратег всего Содружества», – считает Г. Пряхин.

Также спикер выразил надежду на эффективность совместных проектов. Георгий Владимирович упомянул, что Казахстан имеет прямой выход к сильной экономике Китая, а также в страны Юго-Восточной Азии, что является немаловажным приоритетом в выборе союзников.

«Мне кажется, Казахстан прощается с положением сателлита. Я не думаю, что по этому поводу надо переживать, ностальгировать. Казахстан превращается в крупного, замечательного союзника России. Здесь очень важно сохранять и развивать наши экономические связи, и, конечно, это серьезнейший стратегический военно-политический союз. Этим надо дорожить, и я думаю, те процессы, которые происходят сейчас в сфере самосознания, становления государственности и нации, предполагают развитие наших отношений на новом уровне, может, даже еще прочнее, чем они были», – сказал Г. Пряхин.

Отмечая роль Лидера нации Нурсултана Назарбаева, Георгий Пряхин отметил, что Президент Казахстана всегда в первую очередь заботится о безопасности своего народа.

«Точки роста Казахстана названы очень верно. Видно, что этот человек смотрит далеко в будущее, чувствует ответственность за сегодняшний и будущий день. Он ощущает ответственность за безопасность Казахстана. Многие вещи, которые озвучены в этих документах,

продиктованы стремлением обезопасить Казахстан и внутри страны, и внешне. Мне кажется, что в том же документе о перераспределении полномочий выступает очень современный лидер, который не держится за власть всеми силами. Он понимает, что есть нечто куда важнее, чем личная власть. Он доверяет часть полномочий правительству, депутатам, а по большому счету он доверяет казахстанскому народу», – прокомментировал Г. Пряхин.

«Сейчас люди и в России, и в Казахстане должны чувствовать ответственность за сегодняшний день. Здесь очень важно, чтобы человек умел опираться на самого себя. Эта статья Главы государства – попытка достучаться до ума и сердца отдельного человека. Как директор издательства, как писатель могу сказать, что статья написана великолепным языком. Она лапидарная, понятная и вместе с тем глубокая, философская», – добавил он.

http://www.kazembassy.ru/rus/modernizaciya/otklik_ekspertov/?cid=0&rid=828, 12 июня 2017 г.

WITH BIG CHANGES, KAZAKHSTAN TRIES TO CHART A NEW PATH

L. Todd WOOD (USA)

Writer and analyst in The Washington Times,
The New York Post

I started writing this column to help educate Americans on the former Soviet Union and its successor states. There is a dearth of understanding of these parts of the world in the West, a lack of knowledge about emerging trends that at times may cause the U.S. to miss important opportunities.

Central Asia is rapidly changing and is moving decisively away its tragic past. Kazakhstan is leading that change.

As the Astana EXPO 2017 opened in the heart of Central Asia, dedicated to energy innovation with its futuristic architecture, anyone who considers themselves educated about the world should pay attention to what is happening in this energy-rich state.

Kazakhstan has had one leader since the fall of the Soviet Union. President Nursultan Nazarbayev, the 76-year-old onetime head of the Kazakh Communist Party, seems to be thinking of succession and how the country will fare in future decades, internally and on the world stage. This may be the impetus behind a major overhaul of the constitution that he oversaw earlier this year.

The changes signed into law on March 10 attempts to shift the balance of power from the presidency to the legislature. While critics say it falls short on promoting political pluralism, the law is an attempt «at seriously redistributing powers and democratizing the political system as a whole,» Mr Nazarbayev has said.

Having held commanding powers since the fall of the USSR, Mr. Nazarbayev subscribed to the “special way” theory to nation-building – develop the country economically and then talk about democratization. ConstitutionNet.org writes that the law is intended to enshrine a more precise separation of powers between branches of government; strengthen the supervisory powers of the Parliament; improve the system of checks and balances, and stabilize the overall political system.

The law also strengthens the Kazakh judicial system, which is still a work in progress just 25 years ago removed from the Soviet rule-by-writ.

Optimists are hoping this rebalancing of power between the executive, the parliament, and the judiciary will lay the groundwork for an eventual transition to a more durable democratic system in Kazakhstan.

Kazakhstan is taking other steps to carve out a unique national identity, moving past its Soviet legacy and curbing the Russian influence – an influence mandated under Stalin’s dream of a unified «Soviet People» – all speaking one language (Russian) and thriving in one culture.

Mr. Nazarbayev in April ordered the authorities to come up with a Latin-based alphabet for the Kazakh language by the end of 2017 and shift over to the Latin alphabet entirely by 2025, after nearly 80 years with a Cyrillic-based alphabet. The government would put in place plans to expand the Kazakh language, which is a member of the Turkic language group, among the people, increasing from 60 percent to 95 percent use among the population.

Kazakhstan would keep its Russian language use at approximately 90 percent, fostering, in short, a bilingual society, with Kazakh as the official tongue, while also teaching English from an early age.

Of course, this is generating unhappiness in some quarters in Moscow. Mr. Nazarbayev argues that the move would help Kazakhstan more easily integrate into the world economy. But with a quarter of its citizens of ethnic Russian origin, again due to Stalin’s policy of Russification of the ethnic Soviet republics, Kazakhstan must walk a fine line in this matter.

The native Kazakh language was infiltrated with Russian syntax and structure as it slowly faded from use over the decades. However, Cyrillic was a newcomer installed under Soviet leaders; Kazakh was originally written in runic, then Arabic, and finally Latin in 1929-1940. So, going back to Latin will not be new, as Nazarbayev wants the native language modernized.

However, none of the political and cultural changes can move forward unless the economy is humming. The 2017 Expo exhibition, has attracted more than 110 nations and 22 international organizations, and Kazakh officials are hoping it will prove a powerful «Open for business» sign, especially for global energy giants.

It’s part of a larger push by the government to make Kazakhstan a leader in Central Asian affairs, a push that includes privatization of major sectors of

the economy and banking, investment and legal reforms designed to make Astana a financial hub for the region.

Kazakhstan has also stepped up its role as a regional diplomatic player, hosting the Shanghai Cooperation Organization summit earlier this month. Chinese President Xi Jinping and Indian Prime Minister Narendra Modi attended the gathering during which India and Pakistan were formally inducted into the China- and Russia-led bloc. Astana is also hosting peace talks aimed at ending the bloody Syrian civil war, with another round now set for early July, cement this perception.

As the U.S. seeks to forge a new strategy for Afghanistan and Central Asia, it's about time Washington pay a little more attention to what's happening in Kazakhstan.

<http://www.washingtontimes.com/news/2017/jun/22/big-changes-kazakhstan-tries-chart-new-path/>, June 22, 2017

ОРИЕНТИРЫ ОБЩЕСТВА СОЗИДАНИЯ

Сванте КОРНЕЛЛ

директор Стокгольмского Института политики безопасности и развития (Швеция)

Пауло БОТТА

заведующий кафедрой евразийских исследований
Института международных отношений
Национального университета Ла-Плата (Аргентина)

Есенгалий ИБРАЕВ

президент ТРООН «Национально-культурная автономия казахов Тюменской области» (Россия).

Программная статья Президента «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» продолжает формировать повестку дня многих дискуссий, в том числе и в международном масштабе. Отклики и комментарии экспертов разных стран мира доказывают актуальность этого документа.

Модернизация национального сознания является неотъемлемым компонентом экономических и политических реформ. Воодушевляет, что предлагаемые в статье проекты уделяют особое внимание молодежи и сохранению культуры. Реализация первой инициативы о постепенном переходе к латинскому алфавиту позволит обеспечить дальнейшее развитие Казахстана на пути к становлению в качестве неотъемлемой части все более взаимосвязанного мира.

Важны также и инициативы, которые направлены на сохранение национальной идентичности Казахстана, воспитание любви к малой родине – программы «Туған жер» и «Туған ел».

Проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» может стать катализатором для продолжения дальнейшего формирования в Казахстане квалифицированных и разносторонне развитых трудовых ресурсов, которые будут способны решать основные проблемы, стоящие сегодня перед миром.

Все шесть инициатив, представленных в статье, соответствуют как мандату ЮНЕСКО, так и Целям устойчивого развития, утверж-

денным Генеральной Ассамблеей ООН в 2015 году. Могу отметить высокое стремление к работе с Казахстаном в реализации его цели по вхождению в тридцатку наиболее развитых стран мира.

Сванте КОРНЕЛЛ: Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев отличается масштабным мышлением – он выдвинул ряд инициатив, сделавших молодую страну известной в мире. Будь то решения в области ядерного нераспространения или стратегическое видение «Казахстан-2050», эти программы вызывали большое внимание казахстанцев и жителей других стран. Его недавняя инициатива – модернизация общественного сознания.

В беспокойные времена как в Евразии, так и в мусульманском мире ставится очень сложная, но в высшей степени насущная задача – адаптация нации, не имеющей выхода к морю и зависящей от углеводородов, к современной глобальной экономике знаний. Видение живительно в том, что оно подчеркивает важность знаний, реализма и прагматизма. Нурсултан Назарбаев ясно говорит о важности сохранения национальной идентичности, отмечая, что казахский народ оказался на грани гибели в эру сталинизма. Его действия строятся на традиционном прагматизме кочевой казахской истории, устремляют в объятия современного мира. Часть этой инициативы – переход на латиницу, что будет способствовать акцентированию европейского элемента казахской идентичности и ее интеграции в мировую экономику.

Пауло БОТТА: Немногие государства имеют такую четкую внешнеполитическую стратегию, как Казахстан. Президент Нурсултан Назарбаев заявил, что главная цель – в ближайшее время присоединиться к тридцатке наиболее развитых стран мира, поэтому основные важные политические решения будут приняты в этом временном промежутке.

Путь к достижению этой цели, по мнению Президента Казахстана, лежит через сохранение национальной культуры и традиций. Модернизация не означает утрату национальной самобытности, а наоборот, ее сохранение является главным достоянием. В XIX и XX веках во многих странах мира делалось как раз обратное: чтобы модернизироваться – забывались традиции, а последствия всего этого для их

обществ были катастрофическими. Путь, выбранный Казахстаном, я думаю, является самым лучшим.

Другая важная идея статьи «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» – это то, что руководство страны делает больший акцент на конкурентоспособность, а не на природные ресурсы, тем самым показывая, что богатством страны являются люди, а не полезные ископаемые. Модернизация и развитие общества являются самым эффективным способом достижения цели дальнейшего развития страны. Умение работать над национальными усилиями и делиться ценностями – это самый важный урок, который мы можем извлечь.

Есенгалий ИБРАЕВ: В своей программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Нурсултан Назарбаев обозначил опору на духовное наследие предков одной из основ поступательного развития казахстанского общества в условиях модернизации. Духовность – это то, что делает человека человеком.

Есть государства, достигшие техногенных высот, но утратившие духовную почву, где люди потеряли жизненные ориентиры, взростив общество потребления, где, несмотря на окружающий комфорт, люди, в особенности старшее поколение, находятся в глубокой депрессии. Я бы назвал назидательные слова Лидера нации народу Казахстана идеологическим топливом предыдущего программного документа Елбасы – его Послания «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность».

Экономика, образование, глобальная конкуренция, все это очень важно, но не менее важно не раствориться в культуре потребления в современный век информационных технологий, сберечь духовное наследие, этнокультурный код, лучшее из того, что мы называем «қазақшылық». И это – не узконациональное понятие, а именно цивилизационный код, одинаково присущий и казахам, и многим представителям других национальностей, впитавшим вместе с молоком матери дух Великой Степи, – казахстанцам.

<http://www.kazpravda.kz/fresh/view/orientiri-obshchestva-sozidaniya/>, 30 Июня 2017 г.

KAZAKİSTAN'DA MİLLİ MODERNİZASYON VE NAZARBAYEV' İN VİZYONU

Çağlar ERBEK

Araştırmacı-Yazar, Kazak Kültür Platformu Başkanı
(Türkiye)

Kazakistan, sahip olduğu zengin yeraltı kaynaklarını, dünya ve bölge açısından büyük önem taşıyan jeopolitik konumunu, siyasal ve kültürel birikimini çok iyi değerlendirmiş, bölgesindeki ve dünyadaki dengeleri iyi analiz ederek uluslararası normlara uygun laik, demokratik bir cumhuriyet yolunda ilerlemeyi tercih etmiş ve bu sayede de şaşkınlık verecek derecede hızlı bir biçimde bölgenin lider ülkesi olmayı başarmış bir ülkedir. Şüphesiz ki bu başarının mimarı da Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev olmuştur.

SSCB sonrası Orta Asya ülkelerinde yaşanan siyasal gelişmelerin karakteristik özelliği, demokrasinin yukarıdan aşağıya doğru ve çoğunlukla eski rejimin üst düzey yönetici kadroları tarafından geliştirilmesidir. Bu durum başlangıçta çeşitli sıkıntıların yaşanmasına neden olmuşsa da, yeni anayasaların kabulü, parlamentonun, siyasal partilerin ve STK'ların kurulması gibi ciddi adımlar sorunların çözümünü kolaylaştırdı.

Söz konusu ülkelerde gerçekleştirilen anayasal reformlar bu ülkelerin, geleneksel toplumu ve siyasal rejimleri yeniden yapılandırma, batı kaynaklı anayasa normlarını kendi kültürüne aşılama çabası ile ilgi olarak görülebilir.

Küreselleşme ve modernizasyon beklentilerine bölgedeki ülkelerin farklı cevaplar verdiklerini ve farklı modeller sergilediklerini söyleyebiliriz. Örneğin, renkli devrim (Kırgızistan), devlet merkezli modernizasyon (Kazakistan), reform karşıtlığı (Tacikistan ve Özbekistan) veya mevcut yönetim şeklinin dönüşmekte olduğunu göstermek için yapılan biçimsel değişiklikler.

Çeşitli olumsuzlukların varlığına rağmen Kazakistan Cumhuriyeti demokratikleşme ve modernizasyon yolunda kısa sürede çok büyük mesafe kaydetmeyi ve önemli kazanımlar elde etmeyi başardı. Kazakistan Cumhuriyeti kısa zamanda güçlü, istikrarlı ve çevresine örnek olacak bir ülke haline geldi.

Kazakistan'ın başarısının en önemli nedenlerinden biride Kazakistan'da devlet merkezli modernizasyon ve demokratikleşme metodunun ülke ve bölge koşulları açısından en uygun model olmasıdır. Nitekim her ülkeye aynı hazır reçetenin sunulması düşüncesinin sonuçlarının hayal kırıklı olabileceği unutulmamalıdır. Kazakistan geçmişle gelecek arasında bağ kurmayı, evrensel demokrasi normlarını kendi kültürüne kademeli biçimde uyarlamayı başarmıştır.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in karizmatik liderliği ve akılcı politikaları sayesinde ülke uluslararası normlara uygun bir Anayasaya kavuşmuş, ihtiyaç duyulduğunda anayasal ve yasal reformlar gerçekleştirilmiş, siyasi partiler ve STK'lar kurulmuş, laiklik benimsenmiş, bölge ve dünya ile bütünleşme yoluna gidilmiş, güçlü bir ekonomi ve siyasi istikrar sağlanmıştır.

Uzun yıllar Ruslaştırma politikalarına maruz kalan, dilini, tarihini, kültürünü unutmaya zorlanan Kazak Halkı, Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev önderliğinde üzerindeki ölü toprağını atmış ve dünya siyaset sahnesine bağımsız, demokratik ve her anlamda güçlü bir ülke olarak çıkmayı başarmıştır.

Kazakistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasında SSCB'nin son yıllarda yaşadığı büyük sorunların, zayıflama ve dağılma sürecine girmiş olmasının elbette önemli bir rolü olmuştur ama asıl önemli etken Kazak Halkının yüzyıllardır sönmek bilmeyen bağımsızlık ve özgürlük tutkuları, cesaretleri ve mücadelecilik karakterleridir.

Siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan son derece yıpranmış, çökmüş bir sistemin ardından, Kazak Halkının biran önce kendini toplama ve kendi ayakları üzerinde durma mücadelesi takdire şayandır. Türk Dünyası'nın Aksakalı olarak kabul edilen Nursultan Nazarbayev büyük bir liderdir ve halkının bağımsızlık mücadelesinde önemli roller üstlenmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlığının sağlanması ve korunması için güçlü bir lidere, güçlü bir ekonomiye, dinamik bir nüfusa, güçlü bir orduya, ileri bir teknolojiye ve yeni bir vizyona ihtiyacı vardı ve bunu sağlayan kişi Nursultan Nazarbayev oldu.

Nazarbayev'in 2030 ve 2050 yol haritalarında ortaya koyduğu vizyona bu bilgiler ışığında bakmakta fayda vardır. Bu vizyona uygun olarak zaman zaman yeni projeler geliştirmekte, yeni hedefler ortaya koymaktadır.

12 Nisan 2017 tarihinde Egemen Kazakistan Gazetesi'nde yayınlanan makalesi bunun en son ve en önemli örneklerinden bir tanesidir.

2030 ve 2050 yol haritalarına uygun olarak hazırlandığı anlaşılan bu ulusa seslenişe, yol haritasında yapılan bir güncelleme olarak da bakmak mümkündür. “Geleceğe Bakış: Kamu Bilincinin Modernizasyonu” başlığı ile Türkçeye çevrilen makalenin temel konusu adından da anlaşılacağı üzere kamu bilincinin (başka bir ifade ile milli şuurun) modernize edilmesi meselesidir.

Makalede Nazarbayev'in bir bütün olarak Kazak toplumunun veya bir birey olarak her bir Kazak vatandaşının bilincinin modernleşmesini başlıca altı yönüyle ele aldığı görülmektedir.

1- Rekabet Yeteneği: Özetle bir milletin gelecekteki kazancını belirleyen temel faktörün sahip olunan doğal kaynaklardan çok, fertlerinin rekabet yetenekleri olacağı vurgulanıyor. Bu kapsamda özellikle üç konunun önemine dikkat çekiliyor: Bilgisayar eğitimi, yabancı dil bilgisi ve kültürel açıklık. Bunlara uygun olarak hayata geçirilen üç projeden bahsediliyor. Bunlar: “Dijital Kazakistan”, “Üç Dilde Eğitim” ile “Kültürler ve Dinler Arası Hoşgörü”.

2- Pragmatizm: Kısaca kendi milli ve şahsi zenginliğini iyi bilmek, onu tasarruflu bir şekilde kullanmak ve ona göre geleceği planlamak; savurganlık, kendini beğenmişlik, övünme ile kendini diğerlerinden üstün görme gibi kötü niteliklerden arınma olarak tanımlanıyor. Radikal ideolojilerin çağının geçtiği ve yalnızca realizmin ve pragmatizmin gelecek on yılın sloganı olabileceği ifade ediliyor.

3- Milli Kimliğin Korunması: Temel fikir her ülkeye dayatılan hazır modernleşme reçeteleri ile değil, milli ve manevi değerlere dayanan milli bir gelişim modelinin tercih edilmesidir. Başka bir ifade ile modernizasyon, milli gelenek ve göreneklere, töreye, dile, müziğe, edebiyata yani milli ruha zarar vermeden gerçekleştirilmelidir. Elbette ki bu milli değerleri korumak geçmişin olumsuz alışkanlıklarından ve önyargılarından sıyrılmaya da engel olmamalıdır.

4- Eğitim Düzeyinin Yükseltilmesi: Teknolojik devrimin geldiği aşamaya bakıldığında gelecek on yılda günümüzdeki mesleklerin yarısının kaybolabileceği ifade edilerek ekonominin gerektirdiği mesleki becerilerin hiçbir dönemde bu kadar hızlı değişmediği vurgulanıyor. Bu

nedenle eğitimin kalitesinin artırılmasının gerekliliğinden, mesleğini her an değiştirebilme yeteneğine sahip iyi eğitilmiş bireyler yetiştirmenin öneminden bahsediliyor.

5- Kazakistan'ın Devrimsel Değil, Evrimsel Gelişimi: Devrimlerle dolu geçen 20. yüzyılın Kazak Halkı için kanlı ve şiddet dolu bir yüzyıl olduğu, yaşanan acı tecrübelerden çıkarılan derslerin, yalnızca evrimsel bir gelişmenin milletin kalkınmasını sağlayacağını gösterdiği ifade edilmektedir. Günümüzde devrimlerin şekil değiştirerek, milli, dini, kültürel, ayrılıkçı bir maske taktığı ancak sonuçta bütün bunların eninde sonunda katliamla, ekonomik çöküşle tamamlandığına şahit olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle, dünyadaki olayların fikir süzgecinden geçirilmesi, toplumun, siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin, eğitim kurumlarının oluşturmaları gereken dünya görüşünü, manevi olgunluğu belirleyen kapsamlı çalışmalarının önemli parçasını teşkil ettiği vurgulanmaktadır.

6- Bilinç Açıklığı: Dünya hızla değişirken toplumsal bilincin durağan olmasının birçok sorunun kaynağı olabileceği vurgulanarak ülkedeki, bölgedeki ve dünyadaki tüm gelişmelerin yakından takip edilmesinin, neler olup bittiğinin anlaşılmasının ve gelişmelere uyum sağlanmasının önemi ve zorunluluğu ifade dilmektedir. İnsanların gelecek on yılda yaşam tarzının, işinin, yaşamının, tatilinin, evinin, insanlarla ilişkilerinin değişebileceğini bilmesi ve buna hazırlıklı olması gerektiği ifade edilerek ağaçların ötesindeki ormanı görebilmenin önemi anlatılıyor.

Ortaya konulan bu prensiplerin ışığında yakın gelecekte yapılması gerekenler birkaç başlık altında toplanıyor. Bunlar: 2012 yılında alınan karara uygun olarak 2015 yılına kadar kademeli bir biçimde Latin alfabesine geçilmesi; sosyal ve beşeri bilimler açısından “Yeni Sosyal Bilimler. Kazak Dilindeki 100 Yeni Ders Kitabı” projesinin hayata geçirilmesi; doğduğun yere, vatanına ve bayrağına duyulan sevgi kapsamında zamanla “Ana Vatan” a dönüşecek olan “Doğduğun Yer” projesi ile vatanseverlik bilincinin geliştirilmesi; dünyadaki rekabet ortamında kültürün de rekabet edebi-lir olması gerekliliği gibi ana başlıklarla özetlenebilir.

Devlet ve sivil toplum işbirliği ile yürütülecek olan tüm bu çalışmaların genel olarak batının ortaya attığı hazır reçeteler ile değil, halkın milli ve manevi değerlerini temel alan ve onun üzerinde yükselen bir “Milli

Modernleşme” modeli ile yürütüleceği anlaşılıyor. Bu niteliği ile de Nazarbayev’in hazırladığı yol haritası sadece Kazakistan için değil, gelişmekte olan tüm ülkeler için ve özellikle de bölge ülkeleri için bir manifesto özeliği taşıyor.

Tarihiyle ve kültürüyle barışık, milli ve manevi değerlerine bağlı ama aynı zamanda geçmişin olumsuz alışkanlıkları ve önyargılarını reddeden, dünyaya açık, bilinçli, planlı ve kararlı bir modernizasyon hamlesini anlamını ve önemini en iyi anlayanların başında Türkiye ve Türk Milleti gelir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen demokratikleşme ve modernizasyon çalışmaları, hazırlanan kalkınma planları, sanayide, tarımda ve özellikle eğitimde kısa sürede kaydedilen ilerleme, bölgede ve dünyada elde edilen saygınlık gibi birçok faktör günümüzün Kazakistan’ı ile benzerlikler göstermektedir. Şüphesiz ki Kazakistan’ın dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasına girme hedefiyle yürüttüğü demokratikleşme ve modernizasyon çalışmalarında kat edeceği çok yol var. Ancak gerek milli ve manevi değerlerine bağlı, yüreği vatani ve bayrağı için çarpan Kazak Halkının azmi, gerekse de Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in derin devlet tecrübesi, engin siyaset bilgisi ve tartışma götürmez liderlik özelliklerinin bu yolu daha az meşakkatli kılacağına ve Kazakistan’ın hedeflerine planlanandan daha kısa sürede ulaşacağına inanıyorum.

*<http://www.kafkassam.com/kazakistanda-milli-modernizasyon-ve-nazarbayevin-vizyonu.html>,
30 Haziran, 2017*

KAZAKHSTAN AS IT EVOLVES

Kirtan BHANA

Founding Editor of The Diplomatic Society
(South Africa)

Kazakhstan has entered a new historical period. This is according to Kazakh President Nursultan Nazarbayev's article 'The Course towards Future: Modernization of Public Conscience' recently published.

The article sets out a clear path as the Third Modernization of Kazakhstan, which began with political and economic modernization. These processes have certainly led to the emergence of Kazakhstan on the world stage as it aims to be among the world's 30 most developed countries.

This recent modernization plan intends to be at the core, inspiring a strong sense of belonging to a nation of people who take responsibility for their sovereignty and prosperity.

The document reveals a study of the development and history of other nation states and the lessons learned. It points out 'the beginning of a new, largely unclear, historical cycle.'

President Nazarbayev explains that there is a delicate balance between historical consciousness and modernization. The world is faced with new realities and that the challenges they bring need to be addressed through a modern public conscience.

In general, and in particular to Kazakhstan, President Nazarbayev refers to the key characteristics of competitiveness, pragmatism, preserving national identity, cult of knowledge, evolutionary not revolutionary development of Kazakhstan and an open conscience.

The document comprehensively places the Kazakh conscience at the centre of building a nation and nationhood. It stimulates deep discussion among the citizens to articulate clearly on the current state of affairs and the vision of a future Kazakhstan.

<http://www.thediplomaticsociety.co.za/home/16-home/2216-kazakhstan-as-it-evolves>, July 14, 2017

О ПЕРЕХОДЕ КАЗАХОВ НА ЛАТИНИЦУ И МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Кассиано Перейра ВИАНА

директор адвокатской конторы «Pereira Viana
Advogados Associados», Президент
торгово-промышленной
палаты «Бразилия-Казахстан»

Президент Нурсултан Назарбаев – дальновидный лидер

Статья Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева – это путеводитель дальновидного политика, указывающий дорогу в будущее молодой казахстанской нации, оберегая ее от преград, препятствующих прогрессу, но цenia духовное и культурное наследие, оставленное предками Великой степи. Реализация обозначенных главой казахстанского государства задач и проектов позволит Казахстану стать еще более значимым и узнаваемым на международной арене.

Я полностью разделяю мнение о том, что модернизация общества в первую очередь зависит от вклада в сферу образования. Задачи, которые ставит Президент Нурсултан Назарбаев в данной сфере – это беспрецедентный образец того, как необходимо развивать общество, аккумулировать знания и опыт, открывая доступ к лучшим университетам мира.

Сохранение окружающей среды, восстановление деградированных районов, разрушенных нерациональным использованием Аральского моря, являются важной составляющей модернизации Казахстана. Природа – это источник жизни, без нее нет и народа.

Переход казахского алфавита на латиницу, продвижение казахстанской литературы через мировые издательские центры, перевод произведений казахстанских авторов на языки ООН, проект «100 новых лиц Казахстана» – это те проекты, которые нацелены на то, чтобы выдвинуть страну в качестве примера уникального развития в мире.

Продвижение исторических достопримечательностей, культурных объектов страны и ее природных богатств будет способствовать

развитию туристической отрасли страны, став гордостью казахстанского народа и его истории.

Президент Нурсултан Назарбаев очень четко видит светлое будущее Казахстана и его народа. Он жаждет прогресса, хороших перемен, развития образования, сохранения культуры, истории и окружающей среды, и, что самое главное, духа единства.

Прогрессивные идеи казахстанского лидера заслуживают громких аплодисментов. Казахстанскому народу повезло иметь такого дальновидного лидера, чьи стратегические цели непременно выведут Казахстан на очень высокое положение среди самых развитых стран мира.

Aityn-orda.kz

Cassiano Pereira Viana

Diretor “Pereira Viana Advogados Associados”,
Presidente da Câmara de Comércio Brasil-Cazaquistão
(Brasília)

O Desbravador Visionário – Presidente Nursultan Nazarbayev

Notável é o legado sem precedentes no mundo a ser deixado pelo visionário Sr. Presidente do Cazaquistão Nursultan Nazarbayev, trilhar o futuro da nação, eliminando os entraves históricos que atrapalham o progresso, mas sempre valorizando o legado espiritual, cultural deixado pelos antepassados é um grande passo para tornar a nação cazaque uma das mais importantes do mundo.

A preocupação de preservação do meio ambiente, recuperação de áreas degradadas destruídas pela ocupação desordenada do e do próprio mar Aral, é um aspecto poderoso no projeto futuro Cazaquistão. A Natureza é fonte da vida e sem ela a Nação morre também.

Todos os atos do Presidente Nursultan na área da educação são uma revolução positiva sem precedentes no mundo, envolvendo ações concretas de desenvolvimento humano e científico, proporcionando aos jovens cazaques a acesso às melhores universidades e escolas

do mundo, trazendo todo conhecimento e preparo necessário para a multiplicação do conhecimento e desenvolvimento nacional.

A migração da escrita para o alfabeto latino, o ensino de 6 das principais línguas da atualidade, a valorização do idioma cazaque, através de publicações mundiais, o projeto 100 Novos Rostos do Cazaquistão, vão colocar o país como um exemplo de desenvolvimento único no mundo.

A exploração e maior exposição de divulgação dos sítios históricos do país, a valorização das riquezas naturais, e o desenvolvimento do turismo trará grande orgulho a Nação Cazaque, e mais uma vez fará com que a juventude nunca se esqueça da força e trabalho de seus antepassados.

Presidente Nursultan Nazarbayev consegue enxergar com muita clareza um futuro brilhante para o Cazaquistão e seu povo. Tem sede de progresso, de boas mudanças, de educação, preservação cultural, da história e do meio ambiente, e em especial do Espírito.

A disposição e idéias e ideais progressistas do nosso querido e admirado Presidente Nursultan Nazarbayev, merece aplausos. O povo cazaque está de parabéns por apoiar seu grande Presidente e mudanças estrategicamente pensadas que certamente vão colocar o Cazaquistão em um posto muito elevado entre as nações mais desenvolvidas do mundo.

Aityn-orda.kz

*<http://www.aityn-orda.kz/kassiano-perejra-viana-prezident-torgovo-promyshlennoj-palaty-braziliya-kazahstan-o-perehode-kazahov-na-latinitsu-i-modernizatsii-obshhestvennogo-soznaniya/>,
20 июля 2017 г.*

COMING IN 2018? A NEW LATIN-BASED KAZAKH ALPHABET

Catherine PUTZ

Managing editor of *The Diplomat*
The premier international current-affairs
Magazine for the Asia-Pacific region
(USA)

Astana has been floating the idea of switching to a latin-based alphabet for more than a decade.

In April, Kazakh President Nursultan Nazarbayev included an order to generate a plan to switch Kazakh from a Cyrillic to a Latin alphabet by 2025 in a larger “strategic plan,” published in a state-run newspaper. The announcement was a reiteration of a similar call made in December 2012 when Nazarbayev unveiled his Kazakhstan-2050 strategy, including the Latin switch. He’d also suggested the idea in 2006. In 2007, a feasibility study suggested that the switch would take 12-to-15 years and cost about \$300 million.

This week Erlan Saghadiev, the minister of education and science, said that the special commission established in April to tackle the issue was working on developing an appropriate Latin-based alphabet for Kazakh. RFE/RL reported that the new alphabet is expected to be unveiled by the end of the year. Starting 2018, the plan is to develop textbooks and get the new alphabet into schools.

There’s a geopolitical angle to this issue which seems obvious: Cyrillic is the alphabet used by the Russian-speaking world and the vestiges of the Soviet Union. Moving Kazakh away from the Cyrillic alphabet, in the worlds of RFE/RL, “appears to be part of efforts to emphasize Kazakh culture while distancing the country from Russia and shedding rules and traditions left over after decades of domination by Moscow.”

The 2007 feasibility study, according to EurasiaNet’s report at the time, included a comment to the same effect:

“Switching the Kazakh alphabet to Latin means for Kazakhs changing the Soviet (colonial) identity, which still largely dominates the national

consciousness, to a sovereign (Kazakh) identity,” the report stated. “Among the many arguments in favor of switching the Kazakh alphabet to Latin, boosting the national identity of the Kazakh people is the main and decisive one.”

In recent years Astana has emphasized Kazakhness and the longevity of Kazakh sovereignty — for example, celebrating the 550th anniversary of the Kazakh Khanate in 2015, drawing a direct line from the khanate to the modern Kazakh state.

The alphabet change can be couched in nationalistic terms as a physical manifestation of movement away from the Russian (or Soviet legacy) sphere.

Latin scripts are in use in Europe, both North and South America, much of Africa and parts of southeast Asia and Oceania. In comparison to other major writing scripts — Arabic, Cyrillic, Chinese, Nagari — none are as truly global as Latin.

Nazarbayev, in the April article, recounted a brief history of alphabets in Central Asia. From a runic alphabet known as Old Turkic, in use in the the 8th to 10th centuries, to Arabic script, which came with Islam and its armies, Kazakh has been written in many ways. Indeed, Arabic script was used in Kazakhstan until the 1920s but its links to Islam led to a push on the part of secular Soviet authorities to “modernize.” In 1929, the USSR adopted a Latin alphabet, the “Unified Turkic Alphabet” which went into use until 1940 when Cyrillic was adopted across Central Asia.

Practicality and national pride together make for a compelling argument to make the switch. But that doesn’t mean it will be successful. First, as noted above, Astana has been flirting with this idea for at least a decade and not actually embarked on the switch. Of course, in that time, English-language learning in Kazakhstan has increased, paving the way, perhaps, for a smoother switch if and when it comes. Second, other countries have made this switch and some were successful, such as Turkey, and others, like Uzbekistan, less so. If Astana can study the Turkish case, and learn from the pitfalls of the Uzbek case, it stands a better chance of success.

<https://thediplomat.com/2017/07/coming-in-2018-a-new-latin-based-kazakh-alphabet/>, July 26, 2017

ТРИ КЛЮЧЕВЫХ АСПЕКТА СТАТЬИ ПРЕЗИДЕНТА КАЗАХСТАНА «ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ»

Ярослав ЛИСОВОЛИК (Россия)

Главный экономист и член Правления Евразийского
банка развития, член Экспертного совета при
Правительстве Российской Федерации

Главный экономист ЕАБР Ярослав Лисоволик выделил три ключевых аспекта статьи Президента Казахстана «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев назвал ключевым мотором развития государства «человеческий капитал». Эта стратегия может стать основой для успешной диверсификации экономики и отхода от сырьевой зависимости экономики страны, считает главный экономист Евразийского банка развития (ЕАБР) Ярослав Лисоволик.

В отличие от других стран постсоветского пространства, отмечает эксперт, Казахстан делает ставку на долгосрочные ориентиры развития. «Помимо конкуренции за товарные и финансовые потоки, в мире все более активно разворачивается борьба за привлечение высококвалифицированных кадров, и крайне важно, что для Казахстана данный ориентир обозначен в качестве ключевого на долгосрочную перспективу. К примеру, программа «Болашак» расширила возможности получения образования и его использования на благо национальной экономики», – уточнил Лисоволик.

Экономист также выделил тезис Президента о необходимости эволюционного развития: устойчивость экономики предполагает снижение влияния внешних шоков и стабильность в социально-экономической сфере. По его мнению, Казахстан стал наиболее успешным государством на постсоветском пространстве благодаря низкому уровню социального неравенства.

Кроме того, экономическое развитие всегда зависит от отношения властей к историческому наследию, отметил эксперт. Страны,

которые отказывались от прошлого как от балласта, оказывались в ловушке без ценностных ориентиров и в дальнейшем не могли развиваться.

«Построение связующих звеньев между прошлым и будущим страны является первоосновой успешной стратегии экономического развития», – уверен Лисоволик.

Программная статья «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», в которой представлено видение будущего Казахстана, продумывалась много лет. В настоящее время ведется разработка плана по практической реализации поставленных задач.

http://kazembassy.ru/rus/modernizaciya/otklicki_ekspertov/?cid=0&rid=825, 1 август 2017 г.

МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Ирина ЗВЯГЕЛЬСКАЯ (Россия)

Главный научный сотрудник Института
востоковедения Российской академии наук

Отказ от ряда традиционных стереотипов, в том числе в сознании, может стать маркером и результатом глубоких политических и социально-экономических изменений в Казахстане, считает востоковед Ирина Звягельская.

«Технологическая революция требует конкурентоспособности от каждого человека, и только высокий уровень квалификации и образования, а также готовность к переменам и понимание их сути станут условием самореализации для подавляющего большинства», – считает главный научный сотрудник Института востоковедения РАН Ирина Звягельская.

По ее словам, проблемы модернизации общественного сознания в Казахстане являются важнейшим условием существования и развития. При этом государство стремится обеспечить «естественный баланс между внедрением современного знания и технологий и сохранением собственной культурной самобытности».

«Сама постановка вопроса Президентом Казахстана Нурсултаном Назарбаевым о необходимости модернизации сознания и конкурентности – свидетельство того, что будущее казахстанского общества предполагает активное участие в мировых процессах и умение остаться собой», – отмечает Звягельская.

Речь, по мнению специалиста, идет о серьезном финансировании и предоставлении широких возможностей приобщения к знаниям казахстанской молодежи. Акцент ставится на потребность к внутреннему изменению, а не только к накоплению знаний.

«Стремление к обновлению в этой сфере отразилось в постановке задачи о переводе на казахский язык 100 лучших учебников мира. Очевидно, это займет время, потребует пересмотра имею-

щихся программ обучения в высших учебных заведениях, повышения квалификации преподавателей и уровня школьной подготовки. У Казахстана есть достаточно накопленный опыт по программе «Болашак». Удалось создать ряд новых образовательных структур и тем самым обеспечить подготовку специалистов за рубежом», – уверена Звягельская.

Объявленная ранее в Казахстане третья волна модернизации включает в себя не только экономическую и политическую модернизацию, но и модернизацию общественного сознания. В настоящее время в стране ведется работа по реализации основных направлений программного документа Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

<https://ru.sputniknews.kz/society/20170808/2948022/ehkspert-kazahstan-izmenit-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya.html>, 8 август 2017

РЕФОРМА ЭКОНОМИКИ НЕВОЗМОЖНА БЕЗ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Андрей КАЗАНЦЕВ (Россия)

Директор Аналитического центра
Института международных исследований Московского государственного института международных отношений

Директор аналитического центра Института международных исследований МГИМО Андрей Казанцев прокомментировал статью Президента Казахстана «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». «В статье Нурсултана Назарбаева ставится правильная и давно назревшая проблема. Очевидно, что Казахстан, как и все другие постсоветские страны, нуждается в модернизации. Эффективное реформирование экономики и политической системы невозможно без модернизации общественного сознания. Как человек мыслит, так он и действует. Без обновленной системы мышления, системы ценностей не будет и новой системы действий. К сожалению, в современном технократическом мире об этой древней истине зачастую забывают, хотя в социальных науках и есть понятия политической и деловой культуры. То есть, с научной точки зрения ставится проблема обновления этих культур в Казахстане», – сказал Андрей Казанцев.

По его словам, Президент Казахстана также правильно ставит вопрос о том, что эффективная модернизация не может не опираться на конкретную национальную почву, на специфические условия, сложившиеся в той или иной стране. «Как он справедливо подчеркивает, это позволит «взять лучшее из того, что несет в себе новая эпоха». Правильность этого тезиса, в частности, продемонстрировали послевоенное восстановление Японии и Германии (в обеих странах утвердились свои модели капитализма, серьезно отличающиеся от американских образцов, хотя модернизация проводилась при тесном взаимодействии с США). Еще больше эту истину доказала модернизация «тигров Юго-Восточной Азии», начиная с 80-х гг. (Сингапур, Гонконг, Южная Корея, Тайвань). Во всех этих странах очень эффективная рыночная экономика органически сочетается с так называемой «азиатской системой ценностей», при совершенно специ-

фических и довольно отличных друг от друга моделях политической модернизации и/или демократизации. Начиная с 90-х гг. два гиганта современного мира, Китай и Индия, также доказали, что экономическая модернизация может проводиться с опорой на традиционные особенности культуры.

В частности, развитие индустрии в Китае, а также виртуальных и компьютерных технологий в Индии, как полагают многие ученые, опираются на специфические цивилизационные корни», – отметил эксперт. Нурсултан Назарбаев также правильно ставит вопрос о том, что модернизация требует примирения различных полюсов национального сознания, считает Андрей Казанцев. «Речь идет, прежде всего, о модернизме и консерватизме. Я полагаю, что такое же примирение, такой же синтез в перспективе нужны и другим постсоветским странам. Надеюсь, что Казахстан в этом плане будет полигоном, где такой синтез будет апробирован для других стран ЕАЭС. Предложенные Президентом основные принципы такой модернизации: конкурентоспособность, прагматизм, сохранение национальной идентичности, культ знания, поступательное эволюционное развитие, открытость сознания внешнему миру и всему новому в нем полностью соответствуют поставленной задаче модернизации общественного сознания», – сказал аналитик.

Как подчеркнул эксперт, не менее важно продолжать в новых условиях развивать российско-казахстанское сотрудничество. «В этом плане важно, что в рамках проекта «Современная казахстанская культура в глобальном мире» ставится задача о том, чтобы культура и наука Казахстана активнее звучала и на русском языке, популяризировалась в России и других русскоязычных странах, наряду с другими странами мира. Как я уже отмечал выше, перед Россией и другими постсоветскими странами стоят примерно те же вызовы, что и перед Казахстаном. Поэтому обмен опытом в плане государственной политики модернизации общественного сознания будет помогать развитию и других стран, особенно, в рамках ЕАЭС», – резюмировал Андрей Казанцев.

http://www.inform.kz/ru/reforma-ekonomiki-nevozmozhna-bez-modernizacii-obschestvennogo-soznaniya-ekspert_a3071200,

3 октября 2017

ЛАТИНИЦА В КАЗАХСТАНЕ: ВЗГЛЯД В ГЕОПОЛИТИКУ ЧЕРЕЗ ИСТОРИЮ

Михаил ЧУМАЛОВ (Россия)

кандидат исторических наук

Сегодня мало кто знает, и уж точно никто не помнит, что в 1930-е годы 69 народов тогдашнего СССР использовали в своей письменности латинскую графику.

Это было ещё до того, как в дружную семью этих народов с помощью Красной Армии были влиты три прибалтийские республики с их латинской письменностью, которую Латвия, Литва и Эстония сохраняли всё время пребывания в союзе нерушимом.

И никто никогда в этой зацикленной на идеологии и поиске врагов советской стране не обвинял носителей латинской графики в измене советской культуре, ориентации на Запад, намерении разрушить братский союз социалистических республик.

Никто не обвинял в этом грузин и армян, чьи старинные алфавиты были вообще ни на что не похожи и представлялись остальным советским обывателям просто шифрограммой.

Но мы живём не в СССР, который был самой читающей страной мира. Сегодняшняя Россия, как ребёнок темноты, боится многого того, чего просто не замечал насквозь заидеологизированный СССР.

В полной мере эти страхи и фобии проявились после 12 апреля 2017 года, когда в Казахстане была опубликована программная статья Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». Среди прочего, в этой статье был поднят вопрос о переходе казахского языка, который сейчас пользуется кириллической письменностью, на латиницу.

Дискуссия о позитивных и негативных последствиях перехода на латиницу бурно идет сейчас в Казахстане. С одной стороны, как считают лингвисты, латинские символы лучше соответствуют фонетике казахского языка. Переход на латиницу даст возможность заимствованные из других языков термины привести в соответствие с казахской

фонетикой и установить строгие орфографические нормы. Такой переход будет способствовать открытости и модернизации сознания, к чему стремится Казахстан, а также укрепит тюркское языковое единство, давая возможность казахам читать литературу близких по языку народов.

С другой стороны, переход на латиницу потребует не только переподготовки кадров и переформатирования учебного процесса, но и переиздания всего корпуса литературы и учебников, что связано с огромными материальными затратами. Окупятся ли эти затраты заявленными преимуществами латиницы – покажет время.

В России идея перехода на латинскую графику вызвала довольно нервную реакцию. Ряд комментаторов расценили предстоящий отказ от кириллицы либо как шаг, направленный на подрыв российского влияния в Казахстане, либо как средство давления на Россию, чтобы сделать ее более уступчивой в экономических вопросах.

Общим в этих комментариях является вера в то, что смена алфавита неизбежно повлечет за собой в близкой или более отдаленной перспективе дрейф Казахстана в сторону Запада, Турции и тюркского мира, мусульманского Востока – тут звучат различные, но, как правило, лишённые единой логики, варианты.

Примечательно, что оценки в этом вопросе представителей российского левого, правоконсервативного и либерального общественных лагерей оказались схожи. Главными опасениями политологов и экспертов стали последствия перехода на латиницу для славянского населения Казахстана, которое составляет около четверти всех казахстанцев. Отмечая, что в целом не наблюдаются притеснения или дискриминация русскоязычного населения в Казахстане, некоторые комментаторы прогнозируют, что смена алфавита ухудшит положение славян и приведет к усилению «чемоданных» настроений.

Оправданы ли эти опасения? Способен ли алфавит стать «яблоком раздора» между Россией и Казахстаном? Чтобы ответить на этот вопрос, предлагаем взглянуть на проблему алфавита в более широком историческом контексте.

Вернёмся к истории. Российская империя объединила в своем составе десятки народов, носителей разнообразных культур, языков, религий. Эти народы использовали множество различных алфавитных

систем. Наряду с кириллицей, население империи пользовалось латиницей, арабским письмом, старомонгольским, уйгуро-монгольским, персидским, еврейским, корейским алфавитами. Собственные алфавиты имели грузины и армяне.

Ситуация, когда один язык использовал порой два, а то и три алфавита, была повсеместной. Так, многие народы Северного Кавказа пользовались арабской вязью наряду с кириллицей, а литовцы – кириллицей наряду с латиницей. Это разнообразие не мешало целостности империи, и рухнула она по причинам вовсе не лингвистическим.

Несмотря на жестко идеологизированную систему, в СССР так и не пришли к идее ввести единую для всех народов графику. Мало того, многие языки народов СССР пережили смену алфавита дважды за советский период. Сначала, в 1920 – 30-е годы, латинизации подверглись письменности языков, пользовавшихся ранее арабским и монгольским письмом. В 1928 г. для тюркоязычных республик был официально введен «яналиф» – новый тюркский алфавит на основе латиницы.

Для ранее бесписьменных малых народов также разработали алфавиты на той же латинской основе. В итоге, как уже отмечалось выше, к середине 1930-х годов на латинскую графику перевели языки шестидесяти девяти народов СССР. А еще для четырех был подготовлен проект такого перехода.

Горячие головы в то время предлагали и русский алфавит преобразовать на основе латинской графики!

Кстати, о русском населении национальных республик никто в то время и не думал. Потому что у этого населения не было никаких проблем в связи с латинским шрифтом. Русские дети за редчайшим исключением не ходили в национальные школы, учились в русских школах на русском, не сталкивались с необходимостью изучать письменные местные языки и в связи с этим никакого дискомфорта от латиницы не испытывали.

Затем, в 1936 году, было принято политическое решение переходить, где это возможно, на кириллицу, что и было сделано в самые сжатые сроки. Тем не менее, вплоть до распада СССР наряду с кириллицей в стране функционировали языки с алфавитом на латинской основе, причём среди них эстонский, латышский, литовский были госу-

дарственными языками республик, такой же статус имели грузинский и армянский алфавиты.

Распад СССР и поиск обретшими независимость республиками нового места в глобальном мире спровоцировали «бегство» целого ряда языков от кириллицы. Пионером стала Молдова, а затем наступила очередь тюркоязычных стран: Туркменистана, Узбекистана, Азербайджана.

Процесс перехода на латиницу в них проходил не без проблем. Легче других его пережил Азербайджан, который начал его последним, основательно подготовившись. При этом в Азербайджане полностью сохранена возможность получить среднее и высшее образование на русском языке. А для азербайджанцев это стал уже четвёртый за 100 лет алфавит, на который они переходят!

В Узбекистане переходный период продолжается: там сейчас сосуществует и латинская, в официальных документах, и кириллическая, в периодике, графики. Впрочем, такая ситуация в мире не уникальна. Два алфавита одновременно используют говорящие по-сербски хорваты, сербы, боснийцы.

Оживленная дискуссия по поводу смены алфавита происходит в Таджикистане. Там по-прежнему доминирует кириллица, но набирает влияние и арабская вязь. Предложения о переходе на латиницу звучат и в Кыргызстане.

Таким образом, уход от кириллицы стал для постсоветских стран общей тенденцией, остановить которую вряд ли получится. Важно вот что: ни в одном случае, кроме, пожалуй, Молдовы, где переход на латиницу стал одним из факторов раскручивания приднестровского конфликта, этот процесс не вызвал столь нервную реакцию в России, как в случае с Казахстаном.

Почему? Причина этого очевидна: для России Казахстан является ключевым союзником не только в Центральной Азии, но и на всем постсоветском пространстве. И Россия его очень боится потерять.

Если положить на одну чашу весов те факторы, которые сближают Казахстан и Россию, а на другую-то, что может их оттолкнуть, то первая чаша явно будет тяжелее. В ней окажутся историческая и культурная близость, рекордная по протяжённости общая граница вкупе с мощной

приграничной торговлей, и Таможенный союз, и интенсивное военное сотрудничество, и общие проблемы безопасности, и человеческие связи и, конечно же, геополитические соображения.

Основной объем – до 70 процентов – экспорта казахстанской нефти и газа проходит через Россию или в Россию. То же касается товарных потоков, идущих через Казахстан из Китая в Европу. Для эксплуатации транспортных коридоров Азия–Европа наши страны нужны друг другу, как воздух.

Кроме того, только через территорию дружественного Казахстана Россия в своих геополитических играх способна «дотянуться» до стран Центральной и Южной Азии: Узбекистана, Таджикистана, Киргизии, Афганистана.

Так может ли смена алфавита перевесить хотя бы один этот фактор, не говоря уже обо всем спектре взаимной заинтересованности?

Совершенно очевидно, что россиянам стоит перестать беспокоиться о казахском языке и оставить решение алфавитной проблемы тем, кто на нем говорит. Что же касается русских в Казахстане, то для них даже с введением латиницы мало что изменится. «Все издания, выходящие на русском языке, так и будут выходить, то есть русскоговорящим гражданам Казахстана кириллица остается», – так заявил Н. Назарбаев в интервью телеканалу «Хабар». А для тех русских, кто хочет учить казахский, латинский алфавит вряд ли станет преградой, как он не является преградой изучению английского или немецкого.

В любом случае эти вопросы должны решать сами казахстанцы. А россиянам не следует политизировать азбуку и искать в ней следы антироссийского заговора.

<https://sobesednik.ru/obshchestvo/latinica-v-kazahstane-vzglyad-v-geopolitiku-cherez-istoriyu>, 28 сентября 2017

ПЕРЕЗАГРУЗКА СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА НЕВОЗМОЖНА БЕЗ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Александр ПУХКАЛ (Украина)

профессор кафедры политической аналитики и
прогнозирования Национальной академии государственного
управления при Президенте Украины,
доктор наук по государственному управлению

Перезагрузка и обновление современного общества невозможны без модернизации общественного сознания, считает доктор наук государственного управления из Украины Александр Пухкал. Ученый подчеркнул, что главным результатом этого процесса станет дальнейшее успешное и динамичное развитие Казахстана.

Александр Пухкал, доктор наук государственного управления:

- Я очень большой приверженец модернизации как направленного улучшения, осовременивания и обновления. Вот меня более всего поразили 3 составляющие третьей модернизации: модернизация политической сферы, политической системы, экономической системы, но больше всего меня впечатляет идея модернизации общественного сознания, обновление сознания, осовременивание сознания, а особенно молодого поколения. Это успех на будущее. Это действительно та база, опираясь на которую, Казахстан будет и дальше демонстрировать те высочайшие динамические темпы развития, которые он демонстрирует последние 25 лет.

<http://24.kz/ru/news/plan-natsii/item/199108-a-pukhkal-perezagruzka-sovremennogo-obshchestva-nevozmozhna-bez-modernizatsii-obshchestvennogo-soznaniya>, 1 октября 2017

MODERNISATION OF KAZAKHSTAN'S IDENTITY: VIEW FROM SINGAPORE

Kishore MAHBUBAN (Singapore)

The author is Dean of the Lee Kuan Yew School of Public Policy, National University of Singapore

Dean of NUS' Lee Kuan Yew School of Public Policy is the only Singaporean on Top 50 List of World Thinkers that includes Pope Francis, Christine Lagarde, Elon Musk, Amartya Sen, Lawrence Summers and Janet Yellen

Few countries can match the scale and speed of institutional reforms in Kazakhstan. In the last four years, we have seen the roll out of the Kazakhstan 2050 strategy, the Five Institutional Reforms, anti-corruption measures and the recent Constitutional reforms and plans to decentralise powers.

As part of this national modernisation effort, the Kazakh President is also paying attention to the “software” of the country – the culture, norms and values of the Kazakh people. This is an important effort because the success of a country depends not just on the dynamism and competitiveness of its economy, but also on the cohesion and trust of its people.

It is, therefore, encouraging to see the President emphasising the value of pragmatism and realism, an open and welcoming attitude to the world, the importance of education and evolutionary rather than revolutionary change. In this uncertain and volatile age, and at a time many countries seem to be turning inward, these qualities are invaluable. They will stand Kazakhstan in good stead in the coming decades as it strives to become one of the world's top 30 economies.

In the last 25 years, Kazakhstan has made significant progress in its modernisation efforts. It deserves more international recognition for these efforts. But the international community has been slow to do this and ranking agencies have not always been fair to Kazakhstan. For example, despite Kazakhstan's efforts, Transparency International still puts

Kazakhstan in the same category as Nepal and many African countries. This ignores the substantial progress Kazakhstan has made in developing stronger, higher quality public institutions.

Changing culture is a multi-year, multi-decade enterprise. Unlike policy change, cultural change is not something that can be done in just a few years. And the place to start in changing culture and shaping norms and values is through education and investing in the youth of Kazakhstan. That is why, the National University of Singapore's Lee Kuan Yew School is proud to be involved in Kazakhstan's modernisation efforts – not just in economic and state modernisation – but also in shaping and inspiring the next generation of Kazakhstan's leaders through our partnership with Nazarbayev University and especially its Graduate School of Public Policy.

<https://astanatimes.com/2017/05/modernisation-of-kazakhstans-identity-view-from-singapore/>, May 30 2017

**СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ И ОТКЛИКИ
В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ
СОТРУДНИКОВ КАЗАХСТАНСКОГО ИНСТИТУТА
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
(KAZISS)**

**РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ:
ОТ МОДЕРНИЗАЦИОННЫХ ОЖИДАНИЙ
К ИЗМЕНЕНИЮ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ**

Зарема ШАУКЕНОВА

Директор Казахстанского института
стратегических исследований при Президенте РК,
член-корреспондент НАН РК
доктор социологических наук, профессор

Казахстан обладает одним из самых привлекательных инвестиционных имиджей на постсоветском пространстве. Это связано с его открытостью для иностранных инвесторов, созданием для них максимально комфортных условий. В то же время, мы последовательны и в развитии благоприятной инновационной среды для казахстанского бизнеса.

Известно, что результатом развития рыночных отношений является дифференциация населения не только по доходам, но и по политическим ориентациям. И хотя основная масса сегодня не проявляет видимого интереса к политике, все же можно говорить о росте доли политически активного населения. Так, по данным социологических замеров, с 2003 по 2017 годы количество казахстанцев, отмечающих наличие у них политических убеждений, возросло соответственно с 18 до 31%.

То есть, образовалась довольно обширная часть населения, для которых политика занимает важное место в их жизненных ориентирах. Соответственно это создает основу для роста гражданской активности, выражения собственной позиции, модернизационных ожиданий, которые находят выход в социальных сетях и интернете. Причем порой общественная энергия, выплескиваясь в виртуальное пространство, образует так называемую социальную энтропию, допуская порой перегрев социальных сетей. По понятным причи-

нам ограничить этот канал очень сложно, поскольку контролировать интернет практически невозможно.

Важный вопрос – формирование политической структуры общества. В целом в Казахстане создан партийно-политический каркас во главе с доминирующей партией Нұр Отан. Так называемая полупартийная модель политической системы. Вместе с тем, моноцентризм, характерный для политического сознания казахстанцев, начинает меняться.

В этом плане прошедшие три года сыграли важную структурирующую роль во влиянии на политическое сознание казахстанцев. С одной стороны, прослеживается рост тяготения общества к западным ценностям. В целом, западных паттернов придерживаются примерно от 14 до 23% опрошенных казахстанцев. Преимущественно это молодежь, работники высокотехнологических секторов. Между тем, значительное место в геополитических предпочтениях отдается России и евразийскому вектору (21–27%). Данные значения не растут, поскольку предпринято достаточно мер, чтобы продвигаться по евразийскому направлению и здесь все развивается на удовлетворительном уровне. Наблюдается баланс суждений респондентов.

Казахстан располагается на перекрестке геополитических и торговых маршрутов в центре Евразии и сюда сегодня устремлены интересы многих держав. Стране удастся искусно маневрировать между всеми центрами силы, разрабатывая собственную лоцию во внешней политике.

«В чем опасность господствующих сегодня моделей модернизации? В том, что модернизация рассматривается как переход от национальной модели развития к некой единой, универсальной. Но жизнь неизменно доказывает, что это ошибка!» На практике разные регионы и страны выработали свои модели. Это цитата из программной статьи Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Поэтому главным трендом политического сознания казахстанцев является развитие собственного национального пути на основе учета разных моделей и образцов развития зарубежных стран. Однако здесь по замерам общественного мнения наблюдается разброс в ответах респондентов – среди респондентов доля тех, кто считает, что у

Казахстана должен быть свой собственный национальный путь, вдвое превосходит тех, кто считает, что он у нас есть (41 и 24%, соответственно).

Таким образом, у нас есть запрос на модернизацию в части усиления собственного национального пути развития, и нам необходимо для долгосрочного (политического) развития Казахстана иметь адекватные ответы (действия) на данные модернизационные ожидания.

Эти ответы даны Елбасы в его программной статье.

«Рухани жаңғыру» – это конкретные шаги от модернизационных ожиданий к изменениям в общественном сознании.

Во-первых, мы актуализируем все свое национальное поле символов, пространств, мнений и институтов. То есть, мы консолидируем наработанный материальный мир, включая наше искусство, культуру, сакральные места. Мы собираем свое национальное достояние, повышая тем самым ценность самих себя. Все то, что закрепляет в нас чувство идентичности, материальную платформу под наше национальное развитие. То, что дает нам ощущение точки координат, чувство восприятия во времени и пространстве.

Во-вторых, программа «Рухани жаңғыру» намечает поколенческий авангард, который будет двигать страну и обеспечивать преемственность прошлого и будущего. Для этого создается проект «100 новых лиц». Фактически, это проект, который в процессе поиска и отбора новых героев должен создать резерв по всем отраслям и регионам, который будет использоваться для дальнейшего продвижения. Этот подход укладывается в рамки меритократической модели.

В-третьих, Рухани жаңғыру – это изменение текстового режима нации. Известно, что у каждой эпохи есть свои тексты, способы и принципы визуализации мысли и образов. Это касается как древних рун тюрков, папирусов древних египтян или средневековых европейских манускриптов. Мы живем в эпоху тотальной цифровизации. Более 80% населения имеют доступ к интернету и социальным сетям. Доминирующий язык здесь английский, основанный на латинской графике. В этой связи, чтобы включиться в общемировой контекст, нам необходимо поменять модель передачи символов.

В-четвертых, одним из важных компонентов Рухани жаңғыру является приоритетность просвещенческой парадигмы и формиро-

вания культуры по универсальным принципам и признакам современности. В Казахстане сталкиваются три крупных потока сознания – это посткоммунистическое, рыночно-либеральное и консервативно-национальное. Преодоление столкновения этих видов сознания возможно путем перехода в постмодернизационный период. МФЦА, ЭКСПО, Назарбаев Университет – это переход в будущее, это примеры постмодернизационных проектов.

В-пятых, это изменение политической атмосферы и среды. Вся наша предыдущая практика выстраивалась на основе противопоставления государства и общества. Тем самым воспроизводились стереотипы прошлого сознания. Модернизация Рухани жаңғыру – это фактор формирования обратных связей и каналов коммуникаций, которые бы помогали наладить контакт госорганов и неправительственного сектора. Здесь нет готовых рецептов. Поэтому в любом случае нам необходимо самим определять свой путь.

Одна из серьезных проблем сегодня – острый дефицит кадров в сфере политического планирования, анализа и социальных исследований. Это очень существенно сдерживает продвижение инициатив и намерений. Мы довольно таки часто убеждаемся в этом. На том же примере одной из самых обсуждаемых в последнее время тем – внедрение системы обязательного медицинского страхования. Есть запрос на модернизацию, то есть ожидания в обществе на получение качественных медицинских услуг. В то же время есть определенное состояние общественного сознания, в котором живут фантомы прошлого – о бесплатной медицине. Но то, что было раньше, не должно сдерживать наше желание и усилия по совершенствованию системы финансирования медицинских услуг.

В этой связи, мы должны понимать, что Рухани жаңғыру – во многом преодоление имитационной модели развития, когда только кажется, что мы развиваемся. А на самом деле хотим оставаться в привычном коконе старого сознания. Модернизация означает кардинальное изменение принципов и практик жизнедеятельности. Важно, чтобы изменения были ориентированы на конечный результат.

Литер, 20 октября 2017 г.

ҚАЗАҚ ТІЛІ – КӨРКЕМ ТІЛДЕРДІҢ БІРІ

Қазақ тілінің латын графикасына өту мәселесі «лингвистикалық төңкерістен» бұрын еліміздің өркениет, ғылым мен технология тұрғысында дамуымен тығыз байланысты. Латын қарпіне көшу арқылы дүниежүзілік мәдениет, білім және ақпарат айдынына жолдама аламыз. Десек те, жаңа графикаға өту және оны жаңғырту – оқытудың жаңа үлгісі болғандықтан, жаңа оқу бағдарламалары мен әдіс-тәсілдерін қайта жасақтауымыз қажет. Мемлекетіміздің түптің түбінде латын әліпбиіне көшетіні анық. Ана тілімізді латын графикасына бейімдеудің өзімізге тән тетіктерін жетілдіру мақсатында лингвистикалық және тағы басқа қауіп-қатерді болдырмау үшін латын әліпбиіне өткен өзге мемлекеттердің тәжірибесін де ескергеніміз дұрыс.

КСРО-дан бастап, бірнеше мемлекеттің тарихында латынға өту тәжірибесі бар. Қазақ халқы өзінің тарихында үш рет әліпбиін ауыстырды. 1929–1940 жылдары біздің мемлекетіміз латын қарпін пайдаланғанынан хабардармыз. Яналиф (Жаңаәліп) – латын қарпінен ауысқан «і», «һ» сынды әріптер қолданыстағы әліпбиде әлі күнге дейін бар. Айта кетейік, латын және кирилл қаріптерінің ортақ тарихына үңілер болсақ, латын әліпбиі б.з.б. VII ғасырда, ал кирилл б.з.д. VIII ғасырда пайда болған.

Кеңес Одағы құлағаннан кейін әлеуметтік-мәдени, экономикалық және саяси басымдықтардың өзгеруіне байланысты посткеңестік кеңістіктегі әліпби атаулының барлығын латын графикасына көшірудің жаңа кезеңі басталды. Бұл әліпбиге көшу және бейімделу кезеңдері әр елде әртүрлі болды. Менің ойымша, осы мәдени кеңістіктегі латынданудың ішінде ұтымды жүзеге асырылғаны – 2001 жылы аяқталған Өзірбайжан тәжірибесі. Өзбекстанда латын қарпіне өту үдерісі әлі күнге дейін жалғасуда. Латын әліпбиіне өту туралы заң 1993 жылы қабылданып, алғашқыда толық өтіп біту уақыты 2005 жыл деп белгіленді. Кейіннен, бұл мерзім 2010 жылға ұзартылғанымен, өзбек ағайындарда әлі күнге дейін кирилл және латын графикалары қатар қолданылып келеді. Бұл мемлекетте латын қарпіне өту тетігі іске қосылған, үдеріс белгілі бір деңгейде жүруде, тек мұндағы лингвистикалық бөгет ұрпақ мәселесімен тығыз байланысуда.

Біздің қоғамда әлі күнге дейін латын қарпіне өту мерзімін кейінге шегеру мен ұзақмерзімді болашағын жоспарлау мәселесі талқыланып жатқанымен, бұл оқиға тарих сүзгісінен өтіп, жан-жақты талданып, әбден сараланған шешім екенін атап өтуіміз қажет. Біз бұл үдерістің ұзақ уақыт жүзеге асырылатынына және қоғамның білімі мен зиялылығының көрсеткіші осы мәселемен байланысты төмендеуі мүмкін екеніне аса сеніңкірей бермейміз. Әрине, бұл ірі оқиғадағы басты назар аударатын мәселе – мәдени қоржынымызды толыққанды сақтап қалу проблемасы. Өйткені интеллектуалды-мәдени мұраларымыз 77 жыл бойы кирилл жазуында жасақталып, меңгерілді. Оның үстіне, бір кездегі қаншама жыл қолданып келген араб қарпінен латынға ауыстырған тұста қазақ халқы мыңдаған тарихи, әдеби құжатынан қол үзіп қалды. Яғни, бір ұлт тұтастай тарихи, мәдени жадынан, руханиятынан ажырады. Дәл қазіргі уақытта да әліпби ауыстыру мәселесі күн тәртібінде тұр. Осыған орай, ел тұрғындары, ұлт зиялылары арасында «соңғы жүз жылда кирилл қарпінде жазылған әдеби мұраларымыздан ажырап қалмаймыз ба?» дейтін алаңдаушылықтың болуы заңды. Бірақ 1940 жылы латыннан кирилге көшкенімізді ескерсек және сол уақыттан бергі азын-аулақ кезеңде ғылыми-оқу жобасы сәтті жүзеге асырылған болса, жаңа мәдени-жаңғыру жағдайында бұл түйткілді мәселенің де түйіні шешілер. Мазмұн мен пішін (белгі) үйлесіп, үндесуі шарт тілдік түрленудің жаңа үлгісі жайында сөз болғанда, ішкі қорқыныш пен толғаныстың болуы заңды. Өйткені мәдени-рухани бірегейлік, ұлттық кодты сақтау мәселесі ана тілінің асқақталуымен тығыз байланысты десек, дәл осы қазақ тілінің «лингвистикалық түрленуі», оның дыбысталуының жазылуымен сәйкестенуі күн тәртібіндегі негізгі мәселе болып отыр.

XX ғасырдың философы Мартин Хайдеггер «Тіл – болмыс ақиқатының ұясы» дейді. Сөзінің жаны бар. Өйткені біз ана тілімізді бірегей етіп отырған бір белгінің назардан тыс қалуы, барлық тізбекті бұзып, үлкен проблема тудыруы мүмкін екенін жіті түсінуіміз керек. Сондықтан да латынға өту барысында қазақ тілінің барлық қағидалары мен заңдылықтарын қаперге алып, қатаң сақтайтын қазақ латын жазуының парадигмасын құруымыз қажет. Бұл парадигма тіліміздің дәстүрлі-мәдени мазмұнын, терең ұғымын, жан-жақтылығын, мәні мен көп мағыналылығын меңгеруге мүмкіндік беруге тиісті.

Қазақ тілі – өз кезегінде әртүрлі графикаларды құрастыруға мүмкіндік беретін терең диалогтық құрылымды қамтитын тіл. Ана тіліміздің бірегей болуының себебі де – осы. Қазақ тілінің тарихында Орхон-Енисей, қыпшақ, шағатай, скиф-сақ-Жетісу, араб, латын және кирилл жазбасының графикалық парадигмасына онтологиялық кіріктірілген мысалдар жетіп артылады. Классикалық, әдеби қазақ тілінің тарихы тым тереңде, сонау сақ жазбасынан бастау алып, Жетісу даласының заманауи тіліне дейінгі кезеңді қамтиды.

Қазақ тілінің тарихы – бұл түркі жұртының рухани-мәдени дәстүрінің тарихы. Түркі жазбасының тарихы тым тереңде. Енисейдегі ежелгі түркі жазбаларының мәтіні жинақталған Д. Васильевтің «Корпус тюркских рунических памятников бассейна Енисей» ғылыми еңбегінде түркі жазбалары өзінің графикасы мен семантикасы тұрғысынан ежелгі жазбалардың ішіндегі ең күрделісі делінген. Сондай-ақ академик В. Бартольд ежелгі скиф жазбаларын зерттей келе: «Мұнда өзге әліпбилерге қарағанда түркі тіліне жақсы бейімделген күрделі жазбаны байқай аламыз. Дауыстылардың саны аса көп емес, бірақ дауыссыздар дыбыс үндестігінің заңдылықтарына сәйкес, екі топқа бөлінген. Осыдан түркі тіліне толық сәйкесетін әліпби пайда болып, белгі атаулының көптігінен күрделі орфография туып отыр» деп жазады. Талдануы қиын Таластағы руналық ескеркіштер Р. Тенішов пен А. Аманжолов сынды ғалымдардың ғылыми түсіндірмесінің арқасында қазақ мәдениетінің кодын жазба тарихы арқылы түсінуіміздің негізі бола алды.

Тіл – адамзаттың жалпы ғұмыры мен мәдени өмірінің тәжірибесін бір бойына жинақтайтын қасиетке ие болғандықтан, ешбір тіл ұрпақ пен дәстүрдің рухани сабақтастығынан тыс жазылған емес.

Көптілділік – алғашқыда түркі әлемі үшін кез келген заңдылыққа сыйымды мәдени құбылыс болды. Кейіннен, түркі және араб тілдері кеңінен таралып, көптілділік жүйесін ығыстырды. Дәл осы кезеңде әдеби қазақ тілінің қалыптасуы мен дамуы орын алды. Ғалымдар ислам мәдениетінің белең алуы тұсындағы араб-парсы сөздерінің түркі тіліне кірігуі барысын, ондағы қалыптасқан маңызды оқиғаны көп жазды. Ол кезеңде енген араб-парсы сөздері түркі тілінің заңдылықтарына бейімделіп, өзгеше үлгілене бастайды.

Түркі жұртына тиесілі тарихи аумақтарда түрлі этникалық топтар мен тілдердің мәдени бейімделу үдерістері жүзеге асты. Мәселен, соғды – ығыстырылған түркі тілі. Осы турасында, ұлы ғалым-

лингвист Махмұд Қашқари араб тілінде жазылған «Диуани-лұғат ат-Түрік» («Түркі тілдерінің сөздігі») атты еңбегінде Жетісу жерінде түркілердің киім үлгісі мен дәстүрін қабылдаған соғдылардың мекен еткенін жазады. Баласағұн (Жетісу) тұрғындары түркі тілінде сөйлескен, ал Баласағұннан Испиджабқа (қазіргі Шымкент) дейінгі тұрғылықты халықтың тілі аралас болған (И.М. Оранский). XII ғасырдың басында осы аймақтың мәдени кеңістігі түркі тіліне әбден бейімделе бастайды. Араб тілі – ғылыми және ресми тұрғыда маңызды рөлге ие болғанымен, лингвистикалық алмасудың нәтижесінде, тілдерде парсы, араб және басқа да түркі-иран диалектілері пайда болған.

Түркі тілі мен жазбасының дамуы қазақ тілінің дәстүрлі классикалық қалыптасуына әкелді деуге толық тарихи-ғылыми негіз бар. Осы орайда, ана тіліміздің ең биік деңгейде қалыптасуының ұлы кезеңі – қазақтың дара ақыны Абай тілінің пайда болуымен тұспа-тұс келетінін ерекше атап өтуіміз керек.

Қазақ тілі – әлемдегі мағынаға бай, сөздік қоры басым, бойына көне мәдениеттің сарқытын жиған көркем тілдердің бірі әрі бірегейі. Тіл – тек қарым-қатынас құралы емес. Ол тарихи және мәдени-ағартушылық мазмұнға ие. Ендігі маңызды дүние – ана тіліміздің жазылуының тепе-теңдігін табу. Латын қарпінде қазақша жазылатын хат тілдің заңдылығын сақтай отырып, жазылудан бөлек, бойына онтологиялық бірізділікті сақтау, қазақтың сөздік қорын пайдалануға бейімделу және тың мағыналық мазмұн мен ұғымдарды модельдеуді біріктіруі қажет.

Кез келген тілдің ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа аманат етіліп келген жазылмаған заңдылығы бар. Ол – тілдің жаратылысы, оның мәдениетінің тарихынан бөлектенбеуі керек. Өйткені біз белгілі бір халықтың тілінде сөйлеу арқылы сол ұлттың мәдениеті мен рухани-ятынан хабар береміз. Бұл заңдылық барлық ұлт пен ұлыстың тілдік мәдениетіне тән. Сондықтан да тіл мәселелері қашан да өзекті және үлкен жауапкершілікті талап етеді. Әсіресе, тілдің классикалық дамуы кезеңінде бұл мәселеге жауапты қарауымыз қажет. Заманауи Қазақстан – көпконфессиялы мемлекет. Мұнда әртүрлі ұлт пен ұлыс өкілдері тұрады. Сәйкесінше, әртүрлі тілде сөйлейтін тұрғындар шоғырланған. Мемлекетімізде үштілділік тұжырымдамасының қабылдануы да бекер емес. Бұл бағдарлама қазіргі уақыт пен бүгінгі заманғы әлеуметтік қоғамның мүддесін толықтай ескеріп отыр. Мемлекеттік тіл саясатының қазақ тілінің онтологиялық мәртебесін дамытуға бағытталуы

да бекер дүние емес. Өйткені тіл – ұлттың тағдыры, тарихи байланысы. Латын графикасына өту барысында лингвистикалық мәселелердің шешілуіне маңыз беретініміз анық. Бірақ тілдің онтологиялық аспектілерін де назардан тыс қалдырмауымыз аса қажет.

Тағы бір айта кететін мәселе – түсіну яки, түсінісу мәселесі. Герменевтикалық сөздік қор мен олардың мән-мағынасын босату және бұрмаланған немесе мүлдем дұрыс жазылмаған мәтіндерде болатын түсіндіру, я болмаса, талдау шиеленістерін болдырмау.

Сонымен қатар тілдің метафизикалық мағынасын сақтау да аса маңызды. Өйткені жазылудың түрлі графикасына қарамастан, қазақ тілі өзіндік классикалық дыбысталуы мен үлгіленуін баяғы заманнан-ақ сақтап келген және сақтап қалады. Қазақ тілінің өзгешелігі сол, бұл тілі этникалық-мәдени байлығын, бейнелілігін, көркемдігін, бір сөзбен айтқанда, дәстүрін бойына тоғыстырған. Ана тіліміздің дәл осы құндылығын сақтап қалуымыз керек. Өйтпесе, латын графикасының үстемдігін асыра сілтеп, мазмұн мен белгінің біртұтастығын жасау жолында жинақталған әліпби құру – ғылыми-оқу коммуникациясының болашағына балта шабуы әбден мүмкін.

Латын графикасына өтудің негізгі мақсаты:

- дүниежүзілік ғылыми-оқу және коммуникативтік кеңістігімен бірігу;
- білім мен ғылым саласын жаңғырту;
- тілдің ұтқыр жасампаздығы;
- тың ойлау және мобилизациялау;
- болон үдерісін толыққанды жүзеге асыру;
- әлемдік оқу ресурстарына қолжетім-ділік және коммуникативтік қормен қамтамасыз ету;
- сананың жаңғыруы.

Латын әліпбиіне өту барысында оқытудың дескриптивті-түсіндіру әдістерінен өзге конструктивті, функционалдық жоба тәсілдерін де қолдану қажет. Дәлірек айтқанда, латын графикасында қазақ тілін оқытудың оқу бағдарламасы жан-жақты дыбысталуға бейім диалог құруға мүмкіндік беретін коммуникативті ойлауды қалыптастыруы тиіс. Яғни, еркін қарым-қатынас орнатудың құрамдас бөлігі болатын білім жүйесін қалыптастыру жайын айтып отырмыз. Сөйткенде ғана латын әліпбиіне өту жайында сөз қозғалғанда айтылатын мәселенің барлығы шешуге болады.

Айқын, 2017 ж. 27 қыркүйек

МОДЕРНИЗАЦИЯ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ПЕРЕХОДА НА ЛАТИНСКУЮ ГРАФИКУ

Проблема перехода казахского языка на латинскую графику включает в себя многие аспекты. Ее решение связано не только с лингвистическим поворотом, но и с цивилизационным, научно-технологическим прорывом.

Логика смысла перехода на латиницу заключается во вхождении в интеркультурное образовательное, информационное пространство. Переход на новую графику, ее модернизация – это и новые формы обучения, поэтому необходимы разработки новых методик и образовательных программ, возможна разработка их на основе имеющихся (опытных).

К тому же, если реконструировать вопрос о латинице и кириллице, то можно вспомнить об их общем истоке – древнегреческом, если еще точнее, древнефиникийском письме, с той только разницей, что латиница была создана в VII в. до н.э., а кириллица – в VIII в. н.э.

Следует напомнить, что латинизация проходила в истории многих языков, в том числе и в СССР. Так, латиница действовала в Казахстане с 1929-го по 1940 год, и в современном казахском алфавите уже имеется частичное использование латинских букв – например, «i», «h», которые перешли с так называемой Яналиф (Жаңалип)-латиницы.

С распадом СССР начинается новый период латинизации алфавитов на постсоветском пространстве в связи с изменением социокультурных, экономических и политических приоритетов. Опыты переходов были разными, периоды адаптации тоже. В этом культурном пространстве наиболее успешен, на наш взгляд, опыт Азербайджана, завершившийся в 2001 году.

Что касается нашего общества, необходимо отметить, что переход на латиницу является исторически созревшим, хотя все еще дискутируются вопросы о необходимости его отдаления и долгосрочной перспективе.

Несомненно, главной задачей в этой проблеме является вопрос о сохранении целого пласта культуры, поскольку интеллектуально-

культурное наследие осваивалось и создавалось 77 лет на кириллице. Но если вспомнить, что с 1940-го – года перехода с латиницы на кириллицу – за относительно небольшой период осуществился образовательно-научный проект, то осуществится и этот, тем более в новых модернизационно-культурных условиях.

В нашем случае речь не идет о замене языка, об оптимальном моделировании способа написания.

При переходе на латиницу необходимо решение главной задачи – создание парадигмы казахской латиницы, в которой должны быть соблюдены законы и принципы казахского языка, позволяющие выразить культурное традиционное содержание языка, все его оттенки, глубокий смысл, суть, многозначность, полисемантичесность, чтобы как раз получилось при прочтении на латинице то, о чем говорил великий Абай: «...айтуға келгенде қалқама сөз дайын». Такой богатейший полифонический язык должен иметь и такую же форму выражения. Единство содержания и формы в языке открывает большие возможности языковой лингвистической коммуникативности.

Ни один язык не может быть развернут вне духовной преемственности традиций и поколений, поскольку он аккумулирует в себе опыт культурной жизни и практики человека в целом.

Закономерным культурным явлением для тюркского мира тех лет была полиязычность. Позднее она вытесняется двуязычием – тюркским и арабским, но именно в этот период происходит постепенное развитие и становление казахского литературного языка. Ученые отмечают, что в процессе проникновения арабо-персидских слов во времена ислама в тюркском языке происходит удивительная вещь: эти слова приспособляются к законам тюркского языка и соответственно этому моделируются.

Тюркская исламская традиция была синтезирована в социокультурном пространстве VII–XIII вв., что привело не только к появлению арабизмов в тюркском языке, но и к рождению особого компонента в структуре языка – исламской духовности, придавшей ему новое звучание.

Арабский язык становится языком, консолидирующим Человека и Бога. Для тюрков – это был язык Другого мира, язык Великого

События, к которому они оказались сопричастны, поскольку этот язык и событийность этого языка осуществлялись теперь как индивидуально переживаемый духовно-практический опыт.

Для нас самое важное – найти органичный баланс языкового написания. Казахское письмо на латинице должно не только реализоваться в своих языковых законах, оно должно содержать в себе онтологическую неизменность и креативную мобильность к словообразованию, моделированию новых смысловых значений и понятий.

Сохранение метафизического смысла языка также является необходимым моментом, поскольку, несмотря на разные графики написания, казахский язык всегда сохранял и будет сохранять собственное классическое звучание и моделирование.

Таким образом, особенностью казахского языка является его этическая культурная насыщенность, метафоричность, логичность, одним словом, традиция, которая является хранительницей казахского языка. Именно это и нужно сохранить, не увлекаясь «диктатом» латинской графики, создав органичный алфавит, в котором осуществится единство формы и содержания, перспективы интертекстуальности и образовательной коммуникации.

Методами обучения при переходе должны быть не только дескриптивно-объяснительные, но и проектно-конструктивные, функциональные.

Наряду со всеми компонентами (процедурными и теоретическими), необходимо включить такие составляющие, как «средовые», ресурсные, личностные. Иными словами, образовательная программа по обучению латинской графике казахского языка должна обладать креативным потенциалом и формировать коммуникативное диалогическое мышление, которое способно к полифоническому диалогическому процессу. Собственно, речь идет о построении образования как компонента формирования структуры свободной коммуникации.

Все эти проблемы при переходе на латинскую графику вполне решаемы.

Литер, 20 сентября 2017 г.

КУРС НА УКРЕПЛЕНИЕ КОММУНИКАЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ

Переход казахского алфавита на латинскую графику – ключевой вопрос модернизации общественного сознания в рамках реализации программной статьи Елбасы «Рухани жаңғыру».

Естественно, когда речь идет об изменении парадигмы языковой коммуникации, то изменения такого масштаба вызывают не только восторг и вдохновение, но и определенные страхи. Все-таки почти 80 лет казахский язык был перестроен на кириллицу. Выросло несколько поколений граждан.

В то же время, следует понимать, что происходило в 1940 году, когда вводилась кириллица, и что происходит сейчас, в первой четверти 21 века.

За прошедший период произошел прорыв стран Юго-Восточной Азии, так называемых «азиатских тигров». Сначала Япония еще в начале XX века, затем другие азиатские государства показали феноменальные возможности развития. Источником их успеха стало фактическое включение в англоязычную среду. Они освоили английский язык, который стал фактором их ускоренного образовательного и научного развития. Вместе с тем, следует понимать, что такой прорыв стал возможен, во многом, благодаря протекторату Великобритании – в случае с Гонконгом, Шанхаем, Сингапуром, Индией, или США – в случае с Японией и Южной Кореей. При этом азиатские общества находятся в системе иероглифической письменности, сложной для восприятия.

Тюркские общества проходили свой путь развития. В свое время они являлись частью расцвета исламской цивилизации и носителями прогресса и просвещения. В этой связи тюркская письменность по кодировке очень адаптивна. На латинскую графику перешли в Азербайджане, Узбекистане, Туркменистане. В Турции переход на латиницу произошел почти 100 лет назад при Кемале Мустафе Ата Тюрке. При этом переход на латиницу стал фактором разворота турецкого общества в сторону вестернизации, а, точнее, даже его европеизации, но не к отождествлению турецкого и европейского обществ.

Переход казахского языка на латинскую графику – это укрепление его коммуникационных возможностей. Мы пришли к важному моменту в духовной модернизации казахстанского общества. А именно к новым возможностям и ценности государственного языка.

Предложенный разработчиками первый вариант казахского алфавита на латинице существенно упрощал его кодировку. Почти вдвое сокращалось число букв – с 42 до 25. Однако после очень активных дискуссий в экспертной и общественной среде символика языка прибавила 8 обозначений. Количество букв в новом варианте достигает 32.

Следует особо отметить участие молодежи в обсуждении казахского алфавита. И это очень радует. Молодое поколение не осталось равнодушным, оно активно в сетях, комментирует, выкладывает ролики, примеряет использование латинской графики при написании своих имен, фамилий, распространенных слов.

Согласно теории каллиграфии, изображение символа имеет значение. Оно создает и развивает вкус, художественные ценности и вовлекает в особый мир культуры. И действительно, на латинской графике имена и названия выглядят по-другому, презентабельно. Например, превращение буквы «Қ» в «Q». Это ключевой знак в этническом наименовании казахов и государственности – Казахстан. «Q» можно воспринять как лупу или оптику, которая открывает нам вид на новые горизонты, смыслы. Новый алфавит задает и новую структуру мышления – уход от обыденности к самодостаточности.

Казахи одними из последних из тюркских народов осуществляют переход на латиницу. Однако это позволяет сделать алфавит, который бы учитывал традиции и истоки общества и в то же время – современные реалии. Мы имеем дело с очень интересным общенациональным проектом, который будет иметь не только общественно-гуманитарное значение, но и экономический эффект. Главным его выражением становится создание интереса к казахской культуре, традициям, ценностям, языку. А они, в свою очередь, являются тем, что создает основу для спроса на ту или иную продукцию, произведенную в нашей стране.

Другой элемент, который усиливает экономику, это развитие образования и науки. За прошедшие более чем четверть века в

Казахстане выросло целое поколение одаренной казахскоязычной молодежи, которая легко и комфортно ощущает себя в казахско-англо-русскаязычном поле, минуя потери и трудности перевода. Сегодня среди казахстанской молодежи наблюдается своеобразный языковой бум, изучение английского с раннего возраста уже никого не удивляет.

Общеизвестная проблема – развитие технических наук и дисциплин на государственном языке. До сих пор в этой сфере пользуются учебниками и учебными пособиями советского периода. В этой связи, использование нового казахскоязычного ресурса подвигнет инновации. И это не наше изобретение. Так, продвигают инновации в Сингапуре, Японии, Южной Корее, наконец, в США, где новые идеи и технологии создаются молодыми талантливыми предпринимателями в рамках программ поддержки стартап проектов.

Включение казахского языка в латинскую систему кодов повысит его востребованность в мировом интернет-пространстве, где более 60% информации – на английском языке и 80% – на языках с латинской графикой.

А это означает перемещение в мировой лингвистический мейнстрим.

Литер, 13 октября 2017 г.

ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ КӨШУ: ЖАҢА КӨКЖИЕКТЕР

Санат КӨШКІМБАЕВ

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер
институтының директордың орынбасары,
саяси ғылымдар докторы

2017 жылғы 26 қазанда Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев қазақ алфавитін кириллицадан латын қарпіне көшіру туралы жарлыққа қол қойды.

Бұл шын мәніндегі тарихи оқиға қарсаңында сарапшылар қауымдастығы ғана емес, сондай-ақ кең ауқымдағы қазақстандық қоғам өкілдері де ауқымды жұмыс атқарды. Латын қарпіне негізделген жаңа қазақ әліпбиі 32 әріптен тұрады және бұл 42 әріптен тұратын бұрынғы күрделі кириллица алфавитінен едәуір аз.

Бұдан басқа, Мемлекет басшысы үкіметке қазақ әліпбиін латын жазуына көшіру жөніндегі ұлттық комиссия құруды тапсырды. Осы сәттен бастап реформа толық күшпен алға жылжып, 2025 жылға дейін Қазақстанда латын әліпбиі жүйелі түрде, кезең-кезеңмен жүзеге асырылады.

Әліпбиге дәйекшесі бар тоғыз әріп енгізу жаңалық болып саналады. Сарапшылар атап өткендей, қазақ алфавитінің түпнұсқалық дыбыстарын сақтау үшін дәйекші (апостроф) қолдану қажет, ал келесі маңызды қадам - қолданудағы тілдің ыңғайлылығын зерттеу. Латын қарпіндегі алфавиттің 500-ге жуық түрлі нұсқалары қарастырылғандығын атап өту қажет.

Бір айта кетерлігі, латын алфавиті бүкіл әлемде кеңінен таралған және кең ауқымда қолданылады. Латын графикасын пайдалану Қазақстан үшін жаңалық емес, өйткені 1929–1940 жылдар аралығында латын алфавитіне негізделген «Бірыңғай түрік алфавиті» қолданылған болатын. Сонымен қатар, кирилл алфавитіне негізделген қазақ тілінің заманауи баламалары Мемлекет басшысының бастамасы бойынша 2007 жылдан бастап талқылануда. Осыған байланы-

сты қазақстандық сарапшылар латын әліпбиін қолданатын түркітілдес елдердің, соның ішінде Түркия, Әзірбайжан, Түрікменстан және Өзбекстан мемлекеттерінің тәжірибелерін мұхият зерттеді.

Латын тіліндегі қазақ алфавитін шет мемлекеттерінде, соның ішінде Түркиядағы қазақ диаспорасы пайдаланатынын айта кету қажет.

Қазақстандық қоғамның, және қазақтардың ерекшелігі – көп тілді болып табылуында. Көп тілділік – жаһандану мен ақпараттандыру дәуірінде жеке тұлғаның дамуы мен жалпы адам капиталын дамытуда үлкен артықшылық береді. Ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде жастар арасында берік орын алып келеді. Тиісінше, латын әліпбиіне негізделген қазақ тілінің графигі латын алфавитін пайдаланатын шет тілдерді жеңіл меңгеруге мүмкіндік береді.

Сарапшылардың айтуы бойынша, барлық ғылыми жұмыстардың 70%-ы ағылшын тілінде жүргізілуде, сондықтан латын жазуын игерген қазақ халқының өкілдері ғаламдық коммуникация тілі арқылы әлемдік ғылыми ортаға араласуда артықшылығына ие болады.

Іс жүзінде латын әліпбиін енгізу барысында қазақ тілді интернет-қоғамдастық ең озық ақпарат пен жаңа технологияларға қол жеткізуде үлкен мүмкіндіктерге ие болады. Реформаның бұл аспектісі мемлекеттік тілді үйренуге қосымша ынталандыру болуы мүмкін. Кез-келген қауымдастық бүгінгі күні негізінен Интернетте қалыптасатындықтан, бұл аспект жаңа қазақстандық сәйкестікті одан әрі нығайтуға және дамытуға ықпал етеді.

Демографиялық өлшемдер бойынша қазақ ұлты салыстырмалы түрде жас ұлт болып саналатындығын айта кету қажет. Қазақстанда орташа жас мөлшері 31,6 жасты құрайды. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, 2017 жылдың басында Қазақстан халқының еңбекке жарамды тұрғындарының 71% -ы 15 жастан 65 жас аралығында, ал 21,6% – 15 жасқа дейін болған. Халықтың құрылымында 17 жасқа дейінгі балалар үлесі 2017 жылдың басында 30,4%-ды құрады, бұл 5 млн 300 мың адам. Өткен жылмен салыстырғанда өсім шамамен 150 мың адамды құрады. Сондықтан, елде жазбаша реформа жасау және «мүмкіндіктер терезесі» деп аталатын жаңа жетістіктер құру үшін қолайлы жағдайлар туындаған сияқты.

Осылайша, қазақ тілін реформалау біртіндеп жүзеге асырылатын болады және қоғам мен жас ұрпақтың белсенді қатысуымен, маңызды аспектінің бірі – бұл алфавиттің тәжірибелік сипаты болып табылады. Осыған байланысты, қазақ әліпбиін кириллицадан латын тіліне аудару Қазақстан үшін жаһандық коммуникациялық кеңістікке жедел интеграциялану бағытындағы маңызды қадамы және жаһандық дамудың заманауи шарттарымен байланысты болып табылады.

<http://kisi.kz/kk/categories/ozekti-pikir/posts/latyn-alipbiine-koshu-zhana-kokzhiekter>, 2017 ж. 6 қараша

ПРОРЫВ В МЕЖКУЛЬТУРНОЕ МИРОВОЕ ПРОСТРАНСТВО

Лязат НУРКАТОВА

Руководитель отдела Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК,
член-корреспондент НАН РК
доктор социологических наук, профессор

В соответствии со стратегическими задачами, сформулированными Главой государства в программных статьях и документах 2017 года, важным прикладным направлением интеграции казахстанской науки, образования, индустриально-инновационного развития страны в мировое интеллектуальное пространство должен стать переход государственного языка на латиницу. Этот процесс будет осуществляться поэтапно, носить системный и динамичный характер.

В Послании Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 31 января 2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» были поставлены стратегические задачи дальнейшего развития человеческого капитала. Для их достижения необходимо обратить внимание на внедрение продвинутых педагогических технологий, способствующих формированию у подрастающего поколения способности критического мышления, выработке у него прочных навыков самостоятельного поиска значимой информации.

В современной палитре образовательной методики и методологии именно трилингвизм наиболее отчетливо и комплексно содержит в себе определяющий образовательно-технологический потенциал для успешного развития данных индикаторов качества человеческого капитала страны. В связи с этим в современной казахстанской школе намечен планомерный переход на трехязычное обучение, который будет носить системный и поступательный характер. К обучению ряда предметов в 10–11-х классах на английском языке планируется приступить с 2019 года.

Данное нововведение будет осуществляться одновременно с сохранением и укреплением всего спектра коммуникативно-

лингвистических компетенций учащихся в области государственного языка. Важнейшей прорывной программой развития казахского языка, без барьерного перевода его носителей и пользователей в статус граждан, свободно интегрируемых в мировое бизнес-пространство и инновационно-научное сообщество, станет переход языка титульной нации РК с кириллицы на латиницу.

Эти масштабные преобразования, сопровождаемые опережающей модернизацией общественного сознания, были запланированы Главой государства в его программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». В этом стратегическом труде сформулирован системный ряд преобразовательных проектов, направленных на модернизационные изменения общественно-го сознания.

Ключевое место в данной линейке трансформационных социальных инноваций занимает проект поэтапного перехода казахского языка с 2025 года на латиницу. Практически и событийно данная мера означает, что с этого времени во всех сферах казахоязычного пространства страны начнется переход на латинский алфавит. Делопроизводство, периодические издания, учебники будут издаваться на основе единого стандарта казахского алфавита на латинской графике.

Введение латинского алфавита для казахоязычного пространства позиционируется как ведущий стержневой конструкт государственной программы модернизации общественного сознания Казахстана. Расширение и упрочение англоговорящего кластера в страновой популяции казахстанцев детерминировано, во многом, именно предстоящей латинизацией современной казахской письменности.

Полиязычие как особый социально-лингвистический феномен повышения коммуникативной безбарьерности в развитии международных контактов является существенным приращением социального капитала страны в целом. Поэтому введение латиницы позволит подрастающим и будущим поколениям в более облегченной и, следовательно, аттрактивной и успешной форме осваивать английский язык, как главный язык мирового межкультурного взаимодействия.

Стратегическая задача развития Казахстана – вхождение в тридцатку самых развитых стран планеты. Ее достижение во многом форсируется и на базе введения латиницы, способствующей

адаптации научно-технического глоссария и профессиональной лексики цифровых технологий в государственный язык РК. При методически и методологически валидном осуществлении всех этапов перевода письменного казахского языка на латинский алфавит мультипликативный эффект инновационного прорыва в сфере науки, образования и технологий неизбежен.

В связи с вышесказанным, актуализировалась необходимость выяснения и систематизации экспертных оценок казахстанских профессионалов от филологии, масс-медиа и социолингвистики, опытных языковедов, знатоков иностранных языков из сферы бизнеса, государственной службы и выпускников международной программы «Болашак».

Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК провел экспертный опрос «Приоритетные сферы применения казахской латиницы».

Проведенное исследование позволило конкретизировать специфику толкований ситуации перехода на латиницу по ряду значимых методических индикаторов и тематических позиций.

В ходе опроса выявлен факт высокой степени интенсивности обсуждения перехода казахского языка на латиницу. Причем, интерес к теме фиксируется как в экспертном сообществе и на уровне широкой общественности, так и на обыденном уровне коммуникаций граждан. По вопросу «На Ваш взгляд, почему Казахстан переходит в вопросе казахского языка с кириллицы на латиницу?» получены следующие мнения респондентов. Отмечен высокий процент качественной научной литературы на английском языке. По мнению экспертов, сочетание казахского языка на латинице с английским языком будет носить положительный эффект в процессе изучения новых технологий. Отдельные эксперты отметили удобство при правописании. Выявлено мнение, что перевод на латиницу будет полезен для роста учебных и ознакомительных визитов за границу и развития встречного вектора академической мобильности: из-за границы в Казахстан. Все это будет способствовать повышению образовательной конкурентоспособности. В целом, эксперты дали позитивную оценку инновационного социального проекта перехода казахского языка на латиницу с 2025 года. Одобрительный контент детерминирован стратегическим пониманием мировых глобализационных процессов.

Следующий вопрос затрагивал мнения экспертов о проекте первоначального варианта алфавита государственного языка на латинской графике. Эксперты высказали озабоченность, что изменения в алфавите с применением диграфов в правила правописания будут носить затрудненный характер для обучения населения.

После более широкого обсуждения данного вопроса в экспертных и общественных кругах, изучения плюсов и трудностей практик аналогичного зарубежного опыта внедрения латиницы, 9 октября 2017 года был представлен новый вариант единого стандарта казахского языка. Буквы с апострофами, в отличие от диграфов, легче запоминаются и воспринимаются в тексте.

Касательно выстраивания алгоритма утверждения казахского языка на латинице на начальном этапе опрошенные эксперты отмечают значение активной информационной работы, направленной на формирование устойчивого имиджевого тренда успешного человека, продвинуто владеющего казахским языком на латинице. Высказано мнение о необходимости выпуска телепередач и рекламы с переводом на латиницу по бегущей строке, обучения всех слоев и категорий населения по отдельному плану. Единодушно высказано мнение о целесообразности утверждения государственной программы по внедрению латиницы на национальном уровне с целевыми индикаторами и показателями. При этом эксперты особо указали на широкое обсуждение предполагающихся изменений и своевременное информирование общественности о его ходе и итогах.

Отношение респондентов к ребрендингу крупных компаний в стране носит позитивный характер. Эксперты указали, что многие медийные личности и блогеры с широкой интернет-аудиторией сегодня на практике внедряют латиницу в социальных сетях. Следующие шаги, по мнению экспертов, актуальны в форме активного маркетинга по распространению данного тренда в социальной рекламе, специальных рекламных вывесках, на телевидении. Торговые марки, создание привлекательной и качественной кино- и видеопродукции также будут иметь свой позитивный результат. Причем, телевизионные программы и другая кино- и видеопродукция на казахском языке с бегущей строкой на латинице должна, по мнению экспертов, транслироваться во время прайм-тайм. По мнению респондентов,

эти сферы наиболее распространены среди населения в связи с проникновением интернета в регионы и цифровизации страны.

Основным драйвером перехода на латиницу эксперты определили творческую интеллигенцию, лидеров общественного мнения, блогеров с широким кругом подписчиков, молодежь, учителей, IT-специалистов, работников СМИ, шоу-бизнеса и бизнес-структур. Они связали указанные категории с широкими коммуникативными связями и возможностями воздействия на аудиторию.

Так, по мнению экспертов, члены молодежных организаций на своем личном примере могут создавать новый тренд владения государственным языком на основе латинской графики, сопровождающийся активной пропагандой. Это будет конструктивным фактором, направленным на модернизацию общественного сознания. При этом следует внедрить в практику проведение различных конкурсов, мероприятий, фестивалей с широким информированием аудитории о достигнутых успехах и достижениях.

При этом эксперты отмечают, что на начальном этапе есть определенные риски, так как процесс перехода на латиницу есть процесс преодоления укоренившихся навыков и привычек населения. Изменения такого уровня, согласно современным теориям менеджмента изменений, закономерно могут вызвать и эффект сопротивления. Поэтому, детальное обсуждение стандарта алфавита государственного языка на латинской графике не только является стратегически перспективным, но и обладает высоким тактико-технологическим ресурсом.

В данном масштабном проекте речь идет не об узких, ограниченных предметной областью лингвистики, алфавитных преобразованиях. Речь идет об особой социально-ориентированной миссии данного процесса, которая устремлена на формирование устойчивого, стабильного коммуникативно-ориентированного фундамента для успешной модернизации общественного сознания и уникального цивилизационного прорыва казахской нации в межкультурное мировое пространство.

Экспресс-К, 10 октября 2017 г., Литер, 14 октября 2017 г.

СТО ЛИЦ ОДНОЙ СТРАНЫ

Кто станет лучше всех?

Как известно, Нурсултан Назарбаев высказался о необходимости коренной модернизации государства и общественного сознания. Сначала эту мысль он высказал в ежегодном послании народу Казахстана, а затем развил в известной статье, которая появилась в республиканских средствах массовой информации. Теперь речь идёт о практических шагах на этом направлении.

Как перейти от слов к делу? Своими соображениями по этому поводу делится Лязат НУРКАТОВА, руководитель отдела социально-экономических исследований Казахстанского института стратегических исследований (КИСИ) при Президенте Республики Казахстан, член-корреспондент Академии наук Республики Казахстан, доктор социологических наук, профессор.

ПРИНЦИП ОТБОРА

– *Лязат Толегеновна, можно ли сказать, что учёный мир воспринял публикацию Президента как руководство к действию?*

– Безусловно! Статья Президента «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» – программная, исторического масштаба. И рассчитана не на год, а на несколько лет вперёд. Каждый учёный обязательно найдёт для себя нечто такое, что поможет критически осмыслить пройденный путь и взглянуть за горизонт. Мне, к примеру, нравится проект сакральной географии. То есть, все исторические места, достопримечательности должны быть взяты под контроль. Им следует обеспечить надлежащий уход. Что в дальнейшем поможет усилить туристическую привлекательность нашей страны. Среди модернизационных новаций, предложенных Президентом, проект «Сто новых лиц Казахстана». Сейчас вокруг него идут дискуссии, высказываются разные мнения. Одно из таких обсуждений – «Современный Казахстан в лицах: творцы успеха страны» было недавно организовано КИСИ в Алматы с участием авторитетных экспертов, среди которых Данияр Ашимбаев, Саттар Мажитов, Аружан Саин и др. Чтобы реализовать проект «Сто новых лиц Казахстана» разработана Концепция. Но уже сейчас ясно, что задача на самом деле не простая: выбрать

из 18-миллионного Казахстана самых ярких и достойных. Поэтому необходимы определенные критерии.

– *Любопытно, и какие же?*

– Согласно Концепции, задача проекта – открыть новые имена людей разных по возрасту, социальному положению, профессии. Необходимо соблюсти принцип полиэтничности нашей страны. Нужны интересные истории со своей «изюминкой». Это может быть многодетная мама, воспитавшая и давшая путёвку в жизнь своим детям. Учёный, добившийся мировой известности и прославивший наш Казахстан. Рабочий или аграрий, учитель или врач, строитель или военный. А еще сегодня появились абсолютно новые профессии – айтишники, дизайнеры, стартаперы, креэйтеры, системные администраторы. В общем, самые-самые лучшие казахстанцы. Далее следует имиджевое продвижение этих людей. А это большая работа Министерства информации и коммуникаций. С одной стороны, это – не конкурс и не состязание. Хотя, безусловно, конкретные кандидатуры должны определяться в ходе всенародного голосования. Соискатель – это гражданин республики, который согласно концепции «принял активное участие и внёс весомый вклад в становление независимости Казахстана». Сначала предполагалось для кандидатов установить ограничения по возрасту – от 20 до 50 лет. Но тут же начались вопросы. В момент обретения независимости возможному соискателю исполнилось ...5 лет. Не рановато ли для «активного участия» и «весомого вклада»? А если человеку исполнилось 70 лет, а он по-прежнему творит, радуется читателей, зрителей, слушателей. Полувековым юбилеем жизнь не ограничивается. Поэтому после обсуждений возрастной «ценз» сняли.

– *И всё-таки, не слишком понятно, по каким критериям будут отбираться эти люди?*

– На первый план выходят заслуги, успешность. Наверное, за образец следует взять процедуры присуждения Нобелевских или, как минимум, Государственных премий. Ведь перед конкурсной комиссией, скажем, комитета по присуждению «Нобеля» в области литературы, я думаю, тоже стоят непростые задачи. Но они же решаются! Полагаю, что справимся и мы.

– *Допустим, вы нашли руководителя крепкого фермерского хозяйства. Во всех смыслах толковый агроном, рационализатор,*

грамотный руководитель и прекрасный семьянин. Что для этого конкретного человека означает позиция в этом списке? Министерство организует ему грамотный пиар – это понятно. Но для чего? Какова, так сказать, конечная цель? Государство всей мощью своего аппарата берётся довести его до районного или областного акима? Министра сельского хозяйства? Или он автоматически вылетает из списка, когда из фермера становится чиновником?

– Нет, список «Сто новых лиц» – не карьерный проект и уж, конечно, не бизнес-план. Один из важных критериев – это человек должен быть примером для других. Естественно, применительно к каждому из ста достойных будет разработан медиа-план. Ролики в интернете, телепередачи, газетные статьи о тех, кто на самом деле ежедневно делает наше общество, страну лучше. Им предстоит стать медийными лицами. Справятся ли они со славой? Хочется в это верить.

– И всё-таки, людям свойственно меняться. Готовы ли координаторы проекта к тому, что человеку станет тесно в рамках этого списка?

– В чем-то разделяю Ваше беспокойство. Знаю такой, например, случай. Как известно, 15 сентября в Казахстане отмечают День семьи. Подводят итоги конкурса «Мерейлі отбасы» на звание образцовой семьи. Так вот победителя и его семью показали по всем каналам. Им были вручены награды. Очень скромные люди, казахи называют таких «қарапайым». А через год приходят друзья героя публикаций и спрашивают: «Как нам его выдвинуть в депутаты?». А с другой стороны, это нормально, человек понял, что готов к новым горизонтам, а окружающие увидели достойного. Происходит апгрейд, то есть перезагрузка сознания.

– История порой выделяет странные пируэты. Сколько их было в советское время, «маяков» – настоящих и мнимых... Моё поколение ещё помнит эти имена, однако молодёжи они ни о чём не скажут.

– Вы знаете, не всё то, что было при советской власти, надо отвергать и подвергать сомнению. В любые времена и эпохи были люди, которые привлекали внимание своих современников. Своей успешностью, своим талантом, неординарностью мышления и пове-

дения, в конце концов. О таких людях говорят «кузнец собственного счастья», «self-made men», человек, сделавший себя сам. У каждого времени свои герои.

– *Понятно, что «Список Назарбаева» (уверен, что в народе его назовут именно так) – это дополнительный социальный лифт. Будет неплохо, чтобы он заработал. Помню, как один академик, руководитель крупного института, сказал с горечью: «Сегодня у меня не было бы ни единого шанса. Ведь я родился в семье чабана».*

– Чрезмерное социальное расслоение опасно для общества и вредно для страны. И потому сегодня крайне важно найти и предъявить народу человека, который сумел достичь успехов в своей профессии. В своём городе или районе. В своей стране. В то же время, надо быть готовым и к тому, что не каждый человек готов к публичности, оказаться на виду, на устах, это довольно тонкая материя.

– *Как говорил герой известной киноленты: «Огласите весь список, пожалуйста!» Когда это произойдет?*

– Предполагается, что к концу года эта работа будет закончена. Но это только начало работы. Будет неправильно сковывать инициативу граждан рамками республики. Каждая область, города республиканского значения могут выбрать сто лучших представителей своего региона. В итоге получается 1700 человек. В настоящее время создан сайт www.el.kz. Там будут обнародованы списки ответственных работников проекта. Адреса и их контактная информация. Ну и, конечно, требования к предполагаемым кандидатам. Предполагается, что за каждую кандидатуру будет проведено голосование в социальных сетях. Правда, у экспертов во время обсуждения возник резонный вопрос: не проигнорируем мы ту часть населения, которая пока «не дружит» с компьютером? Как видите, есть и технические вопросы в сопровождении данного проекта.

– *В истории новой казахстанской, да и в целом – постсоветской политической жизни прослеживается склонность к круглым цифрам. Я вспоминаю 10 шагов навстречу простым людям. Такое заявление подписали 28 апреля 1998 года руководители четырёх постсоветских государств – Беларуси, Казахстана, Кыргызстана и России. Цель – «создать возможности для улучшения условий*

жизни населения четырёх стран и задействовать конкретные механизмы, позволяющие снять препоны для работы и отдыха, поездок граждан в государства «четвёрки», получения образования и медицинского обслуживания, доступа к достижениям науки и культуры, средствам массовой информации». Мы в Казахстане обещали сделать «100 шагов» в развитие Плана нации. Это было 2 года назад. А ещё мы обещали построить 100 больниц и 100 школ...

– В самом желании поставить задачу в общенациональном масштабе, обозначив при этом «круглую» цифру, я вижу использование символических смыслов. Символы – это понятно, доходчиво, конкретно. Другой вопрос, что новые задачи порой перекрывают старые. Наша жизнь убыстрилась, она стала динамичней. И порой просто некогда оглянуться назад. И вы правы, когда поднимаете этот вопрос. Я как социолог, также задаюсь вопросами: кто конкретно отвечает за государственные программы? Кто подводит итоги? У нас были годы поддержки села. Годы снижения бедности. Да, Счётный комитет выяснил: сколько денег выделено, сколько истрачено. А нужно смотреть дальше. Насколько эта новая школа или больница повлияла на изменение жизни? На её качество? Или государство заботится о молодежи, создает рабочие места на селе. А молодые люди стремятся к жизни в городе. Другими словами в действие вступает тот самый человеческий фактор, который нельзя недооценивать.

И в этом смысле проект «Сто новых лиц Казахстана» учитывает опыт такого рода проектов, достоинства и недостатки критериев и инструментов отбора претендентов. Он разрабатывается на основе проектного менеджмента. Ключевым фактором успеха в таком случае является наличие четкого плана проекта, минимизации рисков и эффективного управления его реализацией.

Аргументы и факты-Казахстан, 25 июля 2017 г.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКИХ СЛУШАНИЯХ
«О ВОПРОСАХ ВВЕДЕНИЯ ЕДИНОГО СТАНДАРТА
АЛФАВИТА ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА
НА ЛАТИНСКОЙ ГРАФИКЕ»**

Ирина ЧЕРНЫХ

Главный научный сотрудник
Казахстанского института стратегических
исследований при Президенте РК,
доктор исторических наук

*Уважаемые депутаты!
Уважаемые участники слушаний!*

Позвольте поблагодарить за возможность выступить на данных слушаниях.

В своем выступлении я хотела бы остановиться на значении изменения алфавита и подходе к решению этой задачи.

Как известно, в своей программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Глава государства дал поручение начать переход казахского алфавита на латинскую графику.

Данная статья является методологической по своему значению и представляет комплексное видение того, к чему мы должны стремиться в своем развитии. Лидер нации представил систему взаимосвязанных стратегических положений, которые предлагают подходы к формированию нового качества общественных отношений, нового качества человеческого капитала.

В этой связи значимость перехода на латиницу, его цели и задачи следует рассматривать именно в контексте всей программы «Рухани жаңғыру».

И прежде всего, через призму тех шести параметров казахстанца XXI века, которые Глава государства определил в концептуальной части статьи.

Говоря о модернизации общественного сознания, мы понимаем ту ключевую роль, которую в этом процессе играет язык, поскольку

именно он обеспечивает социуму социальные связи и общение, познание и мышление, описание картины мира, накопление информации и преемственность знаний.

Казахский язык, как и любой другой, – это живой организм, который постоянно модернизируется в процессе развития общества.

С изменением повседневных практик меняется и язык, описывающий эти процессы.

Развитие языка происходит осознанно и целенаправленно – когда профессиональные лингвисты, языковеды, реагируя на модернизацию общества, ставят вопрос о необходимости реформирования графики языка, делая ее более функциональной и удобной для использования.

В настоящее время мы приступили к модернизации государственного языка, отвечающей принципам модернизации общественного сознания.

Переход на латинскую графику, как ключевое направление этой модернизации, продиктован прагматичными задачами – сделать общество более открытым, конкурентоспособным, а язык – более эффективным инструментом приобретения и накопления знаний.

В этой связи принципиально правильным представляется выбранный инструменталистский подход к реформированию языка.

Он предполагает рассмотрение этого вопроса сугубо в научном измерении, и неслучайно к работе над новым алфавитом привлечены именно профессиональные языковеды.

С точки зрения данного подхода, латинизация казахского языка – это не решение каких-либо политических задач, а оптимизация способа написания.

По мнению казахстанских лингвистов, государственный язык нуждается в модернизации, которая должна охватить как вопросы словообразования, так и его графическую составляющую.

Ситуация, когда количество букв превышает количество звуков, затрудняет изучение и использование языка.

Поэтому переход на латинскую графику, устанавливающий соответствие между фонетикой языка и его графикой, направлен на решение вопросов развития государственного языка.

Было бы логичным использовать инструменталистский подход и при оценке Единого стандарта алфавита казахского языка на основе латинской графики, представленного Рабочей группой.

Новый алфавит должен отвечать критериям прагматичности, то есть максимальному удобству в использовании и в его изучении.

При этом он также должен отвечать принципу сохранения гражданской идентичности, что означает бережное и вдумчивое отношение к выбору графического отображения каждого специфического звука казахского языка.

Соответствие всем указанным критериям с точки зрения инструменталистского подхода делает принятие представленного варианта алфавита полностью обоснованным.

В завершение позвольте отметить, что реализация поручения по переходу государственного языка на латиницу является нашей общей задачей, в решении которой сложно переоценить роль научной общественности, экспертно-аналитического сообщества, учреждений образования, институтов гражданского общества, практиков.

11 сентября 2017 г.

НОВОЕ ГУМАНИТАРНОЕ ЗНАНИЕ КАК ОСНОВА ДЛЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Программная статья Президента Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» – это общее видение будущего общества, цель развития которого – создание Нации сильных и ответственных людей. По сути, духовная модернизация – это, прежде всего, глубокое осмысление того, кто «Мы» и какие «Мы», где мы находимся сейчас, что сделано и достигнуто, какие задачи еще необходимо решать? Духовная модернизация – это вопрос нашей идентификации, вопрос ценностей и культурных кодов, разделяемых всеми членами общества. Это – формирование новых смыслов и образов будущего, которое мы создаем. Модернизация общественного сознания происходит через обновление гуманитарного знания и принятия обществом новых его императивов. Основными императивами модернизации, указанными в программной статье, являются конкурентоспособность, прагматизм, культ знания, всеобщий культ образования, эволюционное, а не революционное развитие Казахстана, открытость сознания.

В статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Елбасы пишет – «занять место в передовой группе, сохраняя прежнюю модель сознания и мышления, невозможно». Для того, чтобы выжить в современном глобальном мире, необходимо изменяться! За годы независимости в Казахстане многое сделано в сфере образования для повышения его качества, конкурентоспособности и эффективной интеграции в международное научно-образовательное пространство. При этом на современном этапе в контексте третьей модернизации необходимо обеспечить качественно новый уровень подготовки казахстанских специалистов, «адаптированных к глобальной конкуренции в сфере знания». Адаптация к новым условиям – это процесс постоянного изменения, в рамках которого наиболее важным является вопрос адекватных механизмов и проектов, посредством которых будут осуществляться изменения.

В качестве ключевого проекта модернизации общественного сознания в программной статье предлагается проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке», реализация которого предполагает следующие конкретные шаги:

- восстановление кафедр гуманитарных наук во всех высших учебных заведениях страны;
- перевод на казахский язык ста лучших учебников мира по всем направлениям гуманитарного знания;
- создание негосударственного Национального бюро переводов.

Восстановление кафедр гуманитарного профиля, несомненно, задача важная, особенно в высших учебных заведениях технического профиля. Цель очевидна – развитие не только высококлассных специалистов в своей сфере, но и гармонических личностей, «хорошо понимающих современность и будущее», открытых для всего нового, готовых к переменам, способных эффективно учиться и перенимать передовой опыт. При этом наиболее важной задачей является необходимость формирования культуры ненасилия в обществе, иммунитета к чуждым для Казахстана идеологиям. Для этого необходимо вводить в учебный процесс новые курсы, направленные на развитие навыков эффективной коммуникации, аналитического и критического мышления, эмоционального интеллекта, культуры медиативного разрешения споров и конфликтов, ответственности за свое местное сообщество и т. д.

Востребованность учебников на казахском языке по всем направлениям гуманитарного знания определяется объективным фактором – усилением позиций государственного языка в сфере образования и науки, а также устойчивой тенденцией роста доли студентов, обучающихся на казахском языке (более 60% в вузах обучаются на казахском языке). При этом имеются определенные сложности с обеспеченностью студентов учебной литературой на государственном языке. Реализация проекта «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке», помимо совершенствования системы преподавания социо-гуманитарных дисциплин, будет иметь кумулятивный позитивный эффект. Переводческий проект будет несомненно способствовать развитию академической науки в сфере социально-гуманитарных дисциплин на государственном языке, так как именно на казахском языке в научный оборот будут вводиться новейшие теории, концепции, объясняющие современные социальные процессы, происходящие в мире. Также проект будет способствовать

развитию научного казахского языка, так как потребует формирования понятийного аппарата на государственном языке.

Перевод учебной и научной литературы – это не новое дело для Казахстана, как и для всего постсоветского пространства. Имеется определенный опыт по организации переводов, существует отработанный механизм и практики решения юридических вопросов, связанных с соблюдением прав интеллектуальной собственности, отбора книг и осуществления непосредственно самого перевода и т. д. Несомненно, это будет использоваться и при реализации намеченного проекта.

Различные переводческие проекты уже реализовывались и у нас в стране, и в сопредельных странах. Осуществляли такие проекты как международными неправительственными организациями, местными НПО, университетами, отдельными учеными, так и различными государственными институтами за счет государственного финансирования.

В 2011 году стартовал национальный проект перевода на казахский язык учебников, реализуемый Ассоциацией высших учебных заведений Казахстана при поддержке Министерства образования и науки. В проекте участвовали 36 переводчиков-специалистов. В 2012 году было издано 15 зарубежных учебников на государственном языке общим тиражом 18 700 экземпляров, все они прошли экспертизу в Республиканском научно-практическом центре «Учебник». В рамках проекта на государственный язык были переведены лучшие учебники США, Великобритании, Германии, Италии, России и др. Однако большинство переведенных книг относилось к естественным и техническим наукам.

В программной статье Президента Н.А. Назарбаева ставится новая задача – необходимость организации перевода учебной литературы на казахский язык на системной основе в рамках специальной государственной программы. При этом будет осуществляться перевод учебников именно гуманитарного профиля. Центральным звеном в реализации проекта «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» является негосударственное Национальное бюро переводов. Проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» даст возможность,

чтобы к переводу профессиональной литературы подключились не только лингвисты-языковеды, а также специалисты в той или иной области социально-гуманитарной науки, которые являются общепризнанными профессионалами в данной сфере и на высоком уровне владеют как литературным казахским языком, так и иностранным языком, с которого будет осуществляться перевод.

Конкурентоспособность страны и нации в современном мире – это не только экономические успехи, важные международные инициативы, но и формирование конкурентоспособной культуры, позиционирование в мире собственных культурных достижений. В этой связи ключевой является задача организации эффективного культурно-социального взаимодействия Казахстана и глобального мира и продвижения своей культуры. Общепризнанным является свободный обмен идеями и знаниями для интеллектуального прогресса и международного взаимопонимания обществ. Этот обмен в значительной степени осуществляется посредством книг, в том числе – относящихся к образованию и науке. Возникает относительно новый феномен – социокультурное взаимодействие посредством книги. Это сложный, многослойный процесс. И вопрос здесь не только в том, что мы можем принять из значительного объема мировой научной социально-гуманитарной мысли, но и что мы можем дать. Актуальной является селекция лучших работ казахстанских специалистов-гуманитариев и их перевод на иностранные языки. Необходимо также продумать эффективные механизмы продвижения достижений современной казахстанской гуманитарной науки в глобальном сообществе.

Разработка конкретных проектов, программ и механизмов модернизации общественного сознания является задачей политологов, философов, культурологов, психологов, одним словом, специалистов в сфере социально-гуманитарного знания, которые не только понимают, по каким принципам и законам развивается социум, но и являются проводниками гуманитарного знания для более широкой аудитории. Ведь в учебных аудиториях творится будущее!

<http://www.dknews.kz/in-the-newspaper/19056-novoe-gumanitarnoe-znanie-kak-osnova-dlya-modernizatsii-obshchestvennogo-soznaniya>.

4 мая 2017 г.

БУДУТ ДОБРЫМИ ВСХОДЫ

Юрий БУЛУКТАЕВ

Главный научный сотрудник Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК,
доктор политических наук

Дар предвидения

– Юрий Очирович, политологи страны постоянно возвращаются к известной работе Нурсултана Назарбаева. Надо сказать, что Глава государства нередко предвидит какие-то события, невидимые глазу простого человека. И в какой-то мере моделирует настроения в обществе. Я приведу наиболее характерный пример. Только Назарбаев первым на постсоветском пространстве заговорил об интеграции, о союзе евразийских государств. Прошло 20 лет, целая эпоха по меркам нашего динамичного времени. Но идея-то стала реальностью! Это экономика. Но почему Глава государства занялся такой тонкой материей, как сознание? Обычно об этом рассуждают философы, социологи, психологи и прочие гуманитарии. Если честно, прочитав статью в первый раз, я испытал чувство растерянности. Разве не бытие определяет сознание?

– Я с вами согласен: Президент Казахстана не просто управляет страной, но и задаёт своеобразный вектор развития, расширяет горизонты планирования. Не только в политике, экономике, в социальных отношениях, но и в духовной сфере. Эти процессы взаимосвязаны и взаимообусловлены, оторвать одно от другого не получится. Это четыре важнейшие сферы жизнедеятельности любого общества, в том числе и казахстанского. «Стратегия-2050» – это стержень экономических преобразований. «100 конкретных шагов» – это не только экономика, но и социальные акценты нашей жизни. А теперь пора подумать и о человеческой душе. О духовности народа. Так что логика в Президентских работах и времени их «подачи» просматривается, несомненно. Как говорили древнегреческие мыслители, «все течёт,

всё изменяется». С точки зрения социальной динамики об обществе в целом, как и о природе, можно сказать, что оно постоянно меняется. Причём как со знаком «плюс», так и со знаком «минус». Есть прогресс, есть и регресс. Осмысление динамики общества может осуществляться и при помощи такого понятия, как «модернизация». Концепт её – это часть теории развития. Модернизирующиеся страны стремятся к тому, чтобы прогресс в развитии стал необратимым. Хотя не всегда это оправдывается. И часто общество развивается не по восходящей, а по своеобразной спирали. При этом меняются и приоритеты. К примеру, мы все были очарованы глобализацией. Теми преимуществами, которые даёт этот процесс. Сегодня в научной среде всё чаще говорят о том, что началась деглобализация, усиливаются тенденции изоляционизма и национализма. Нурсултан Назарбаев пишет о том, как обществу сделать шаг в будущее – стать ближе к созданию ещё более сплочённой единой нации сильных и ответственных людей. При этом, считая необходимым синтез традиций и культуры с рыночными принципами и передовыми технологиями в мировой экономике, он предлагает чёткие ориентиры – в каком направлении должна развиваться нация, чтобы не раствориться в потоке глобализации и не растерять свои самобытность и свободу.

Чего не учли классики

– *Как это связано с реальной жизнью?*

– Успех политической и экономической модернизации, по мнению Президента, зависит от общественного сознания. При этом актуальнейшая задача – духовное возрождение. Надо сказать, что и общественность, и партии, и экспертное сообщество с большим интересом восприняли идеи Президента. Да, многие из нас с «младых ногтей» впитали формулу «бытие определяет сознание». Не зря же в институтах и университетах студенты изучали философию по Марксу, Энгельсу и Ленину. Но жизнь оказалась сложнее схем, которые выдвигали классики. Нет, не только бытие! Существуют различные оттенки, акценты социализации человека, которые влияют на общественное сознание и формирование личности. Президент ведь не зря в этой статье предлагает различные проекты в этом направлении.

– *Предвидеть будущее – это прекрасно. Но когда сегодня едешь по нашим дорогам и лежишь в наших клиниках, оптимиз-*

ма не прибавляется. Можно ли изменить сознание людей, которые живут в этих непростых пока условиях?

– Я мог бы привести десятки других примеров – как со знаком «минус», так и со знаком «плюс». «Дикий» капитализм, а другим он в начале пути не бывает, острее выявляет человеческие недостатки. Стяжательство, апатию, лень – в том числе. Наверное, в начале своего пути мы сделали какие-то ошибки, допустили просчёты. Всё так. Экономическая модернизация идёт, но, возможно, не так быстро, как хотелось бы. И потому жизнь, особенно в сельской местности, с точки зрения повседневного бытия действительно непростая. Но ведь все модернизационные программы нацелены на движение вперёд, на прогрессивные изменения. Помните, у советских писателей братьев Стругацких было произведение «Понедельник начинается в субботу». То есть, живя сегодня, надо думать и о завтрашнем дне. Потому и статья называется «Взгляд в будущее». И оно связано с модернизацией общественного сознания. В современных условиях становится очевидным, что в русле модернизационного тренда стратегия казахстанского обновления должна ориентироваться на то, чтобы работать на опережение, учитывая не сегодняшний, а завтрашний день мировой науки и техники, социокультурного прогресса и политических структур.

Шесть направлений

– Никакие инвестиции не украсят нашу жизнь, пока не изменим своего отношения к окружающему миру. Пока каждый не скажет себе: сегодня наведу порядок в собственном доме, завтра – во дворе, а потом – и в стране...

– Нет, такой подход был бы упрощением. Экономическая модернизация села нужна стране обязательно. И она уже идёт. Но нельзя так ставить вопрос: завершим экономическую модернизацию – возьмёмся за духовную. Эти процессы должны развиваться параллельно и синхронно. Для того, чтобы модернизировать общественное сознание, нужно придерживаться вектора развития по шести направлениям. Это конкурентоспособность, прагматизм, сохранение национальной идентичности, культ знания, эволюционное, а не революционное развитие, открытость сознания.

– Ну что же, постараюсь разделить ваш оптимизм. Но вот какой парадокс нельзя не заметить. Как вы думаете, можно ли изменить общественное сознание нуворишей и их отпрысков? Президент говорит о культуре знаний, но пока в обществе торжествует культ денег...

– Здесь надо учитывать, что произошла смена эпох. Мы перешли от социализма к капитализму, который, как я уже говорил, оказался «диким». Поэтому модернизация общественного сознания – это и духовно-нравственное обновление. Пример, который вы привели, увы, не единичен. Богатство далеко не всегда сочетается со скромностью, высокой культурой индивидуумов. Возможно, именно потому, что появились тревожные тенденции в развитии казахстанского общества, Глава государства и решил высказаться по животрепещущим проблемам духовного развития.

– Можно ли воспринимать статью Президента как призыв: «Соотечественники, давайте объединимся, чтобы изменить и спасти страну!»?

– Я думаю, что в статье идёт речь о консолидации нации. Она носит мировоззренческий характер и направлена, в частности, на формирование конкурентоспособной культурной ментальности и высокой духовности казахстанцев.

– Всегда интересно мнение учёных: а в чём новаторская ценность этой статьи?

– Впервые на самом высоком уровне обращено внимание на общественное сознание. Этот термин раньше использовался редко, в основном, в научном мире. Президент страны ввёл его в повседневный оборот. Это, во-первых. Во-вторых, статья программная не только в переносном, но и в прямом смысле. Те проекты, которые предложил президент, имеют большое значение и хорошую перспективу. К примеру, каждый задумается о своей малой родине. В чём ей помочь? «От малой родины начинается любовь к большой – своей родной стране, к Казахстану», – отмечает Нурсултан Назарбаев. Много новых открытий могут дать проекты «Духовные святыни Казахстана» («Сакральная география Казахстана»), «Современная казахстанская культура в глобальном мире», «Новое гуманитарное знание».

Надо поднять и обнародовать документы, письма, старые фотографии. Кстати, ваша газета делает серьёзное и важное дело, когда из номера в номер публикует материалы под рубрикой «Старое фото».

– *Спасибо на добром слове...*

– Есть о чём поразмышлять, чем заняться. Я знаю, что серьёзный импульс для новых своих экспедиций получили археологи, и этнологи. По роду деятельности мне случается беседовать с представителями нового поколения. Могу сказать однозначно: молодёжь с большим интересом и энтузиазмом восприняла новые идеи Президента. К примеру, я предвижу развитие внутреннего культурно-познавательного туризма.

– *Я несколько раз был в Китае – и всегда поражался, с каким рвением и размахом поставлена эта работа в соседней стране. Причём китайцы, живущие вдали от крупных городов, стремятся побывать не только в Пекине и Шанхае, но и в других провинциях страны.*

– У нас пока внешний туризм доминирует над внутренним. Но скоро всё может измениться. Житель Петропавловска с удовольствием побывает в Туркестане, а уроженец древнего Тараза отдохнёт в Боровом или в Баянауле. Турист из Уральска окунётся в воды Бухтармы, пройдёт по заповедным тропам Маркаколя. А его коллега с востока захочет полюбоваться великолепными закатами на Каспии. Надо «раскручивать» эту отрасль, которая экологически безупречна и не требует больших капиталовложений. Туризм не только даёт хорошую прибыль при умело поставленном деле, но и эффективен в культурно-познавательном плане. О чём, к слову, упоминает Президент. В областях нашей республики уже взялись за эту работу. И это замечательно. Но, тем не менее, хочу сказать: не надо ждать быстрых результатов. Модернизация общественного сознания – процесс длительный. Он рассчитан не на год, не на два. Но семена посеяны. Уверен: они дадут хорошие всходы.

Аргументы и факты-Казахстан, 3 октября 2017 г.

ИСТОРИЯ КАЖДОГО УСПЕХА КАЗАХСТАНА – ИСТОРИЯ УСПЕХА КАЖДОГО КАЗАХСТАНЦА

Леся КАПАТАЕВА

Главный научный сотрудник Казахстанского института
стратегических исследований при Президенте РК,
доктор исторических наук

В 2017 году Казахстан вступил в новый исторический период своего развития, запустив процесс Третьей модернизации. Отличительной чертой этого периода является модернизация общественного сознания.

В апреле этого года Нурсултан Назарбаев опубликовал статью «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». В ней Глава государства делится своим видением того, как нам всем вместе сделать шаг навстречу будущему, изменить общественное сознание, чтобы стать единой нацией сильных и ответственных людей. Одним из предлагаемых в статье шагов является реализация проекта «100 новых лиц». Что это за проект, в чем его суть и зачем он казахстанцам – об этом пойдет речь ниже.

За 25 лет независимости Казахстан прошел огромный путь, превратившись в страну, узнаваемую в мировом пространстве и добившуюся впечатляющих успехов в экономическом развитии. За эти годы ВВП вырос более чем в 16 раз. Номинальные денежные доходы населения (в среднем на душу населения) за период с 1993 по 2015 год увеличились в 39 раз. Казахстан уже вошел в перечень 50 наиболее развитых стран мира, и сегодня на повестке дня стоит задача – достижение такого уровня социально-экономического развития, который позволит ему войти в тридцатку наиболее развитых стран мира.

Успехи Казахстана могут быть наглядно представлены сквозь призму различных мировых рейтингов. В частности, в рейтинге индекса конкурентоспособности ВЭФ 2015–2016 годов страна заняла 42-е место. В рейтинге экономической свободы Американского

исследовательского центра «Фонд наследия» (The Heritage Foundation) в 2016 году Казахстан также занял 42-е место. В рейтинге Всемирного банка Doing Business республика занимает 35-ю позицию и уже четыре года подряд признается лучшим реформатором.

Столь впечатляющие темпы экономического развития напрямую зависят от качественного состояния человеческого капитала. Государство на протяжении последних 25 лет уделяло пристальное внимание созданию условий, способствующих полноценной реализации человеческого потенциала. В Казахстане создана качественная система образования, способная продуцировать высококвалифицированные профессиональные кадры. Примечательно, что система образования имеет ярко выраженную социальную направленность. Далеко не в каждой развитой стране гражданам гарантируется профессионально-техническое образование на бесплатной основе. Уникальными являются программы «Балапан» и «Болашак».

Имеются значимые достижения в области медицины, которые вполне сопоставимы с современными достижениями стран Запада. Сегодня в республике применяются уникальные методики лечения кардиологических болезней, заболеваний опорно-двигательного аппарата, активно развивается перинатальная медицина. Впечатляет тот факт, что материнская смертность в стране за последние 25 лет снизилась на 84%.

Современный Казахстан демонстрирует серьезный спортивный потенциал. Наши национальные сборные по тяжелой атлетике, велоспорту, боксу входят в состав сильнейших команд в мировых рейтингах, успешно поддерживая имидж страны как спортивной державы.

Успехи можно еще долго перечислять, однако, как отметил Президент, «часто за рядом цифр и фактов не видно живых человеческих судеб – разных, ярких, драматических и счастливых».

Действительно, изучая историю нашей страны, невольно обращаешь внимание на то, что все известные люди, внесшие огромный вклад в развитие Казахстана, жили, как минимум, в прошлом веке. В то же, время все наши современные достижения не «выросли на грядке», не появились сами собой. За всем этим стоит колоссальный физический и интеллектуальный труд граждан страны. История

каждого успеха Казахстана – это, прежде всего, история успеха каждого отдельного человека. Историю делают люди. История – это не учебник с буквами и цифрами, а жизни людей.

Принято считать, что конкурентоспособность нации и каждой отдельной личности зависит от способности выстраивать собственную траекторию развития на рациональной основе. Это утверждение не стоит оспаривать, но не следует забывать и о важности эмоциональной составляющей. Нас вдохновляют истории успеха, так как они позволяют на каждом конкретном примере увидеть результаты, которых можно достигнуть, прикладывая усилия.

Главное, что дают понять эти истории успеха, – никакой «золотой рыбки» нет, за каждым успехом стоит самоотверженный труд. Не некий абстрактный труд, выражаемый в стоимости произведенных товаров и услуг (хотя и этот фактор важен), а труд созидательный, позволяющий человеку стать творцом, создать нечто важное и ценное для него самого или общества в целом. Результатом такой деятельности является чувство собственной значимости, порождающей уверенность в собственных силах, наличии свободы выбора при построении собственной жизненной траектории и способности выполнить собственные намерения.

Проект «100 новых лиц» – это история 100 конкретных людей из разных регионов, разных возрастов и национальностей, которые добились успехов в наши стремительные годы. Казахстан – молодое государство, и люди, которые создают нашу сегодняшнюю страну, – это наши современники, очень часто молодые люди. В основном это казахстанцы в возрасте от 20 до 50 лет. Люди, достигшие успеха и признания уже в период независимости.

Данный проект представит Казахстану выдающихся лиц различных сфер деятельности. Это деятели культуры: певцы, музыканты, композиторы, художники, актеры; спортсмены, ученые, журналисты, предприниматели и другие. Это – профессионалы в своем деле.

В практическом измерении проект «100 новых лиц» ориентирован на решение трех взаимосвязанных задач.

Во-первых, необходимо показать обществу реальные лица тех, кто своим умом, руками и талантом творит современный Казахстан.

Рассказ об их жизни убедительнее любой статистики. Эти люди должны стать героями телевизионной документалистики. «Мы должны сделать их образцом для подражания, для трезвого и объективного взгляда на жизнь».

Во-вторых, необходимо создать новую мультимедийную площадку информационной поддержки и популяризации наших выдающихся современников. Большая роль при решении этой задачи отводится в том числе отечественной медиаиндустрии. Как отмечает Президент в своей статье, «современная медиакультура строится не на «говорящих головах», а на создании подлинных историй жизни. Вот создание таких подлинных историй и должно стать предметом профессиональной работы наших средств массовой коммуникации».

В-третьих, создание не только общенациональных, но и региональных проектов «100 новых лиц». Очевидно, что в Казахстане проживают гораздо больше успешных людей, нежели 100 человек, чьи истории успеха будут включены в национальный проект. Поэтому проект «100 новых лиц» будет реализован не только на национальном уровне, в масштабе страны, но и на региональном уровне. В каждом регионе Казахстана есть свои успешные люди, чьи истории жизни могут стать стимулом к повышению уверенности в своих силах и мотивации к активной деятельности.

Важно понимать, что задача проекта не заключается в составлении рейтинга успешных людей Казахстана. Это не соревнование. Он должен показать молодым казахстанцам, нашему подрастающему поколению, как их целеустремленные соотечественники добивались профессионального успеха. Казахстанцы должны знать тех, кто составляет золотой фонд нации, и что их собственная история успеха тоже может послужить примером для подражания.

<http://kisi.kz/ru/categories/aktual-nye-kommentarii/posts/istoriya-kazhdogo-uspeha-kazahstana-%E2%80%93-istoriya-uspeha-kaz>

12 мая 2017 г.

«ҚАСИЕТТІ ҚАЗАҚСТАН» КАРТАСЫ ЖАСАЛУДА

Берік ӘБДІҒАЛИҰЛЫ

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер
институтының бас сарапшысы,
саяси ғылымдар кандидаты

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында: «Жергілікті нысандар мен елді мекендерге бағытталған «Туған жер» бағдарламасынан бөлек, біз халықтың санасына одан да маңыздырақ жалпыұлттық қасиетті орындар ұғымын сіңіруіміз керек. Ол үшін «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» немесе «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы керек», деген болатын.

Осы орайда, Елбасы тапсырмасы негізінде, өткен мамыр айының ортасында Мәдениет және спорт министрлігінің бастамасымен елордамыздағы Ұлттық музейдің жанынан «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығы құрылған болатын. Мұндағы мақсат – еліміздегі қасиетті тарихи орындарды анықтап, оларды ұлттық-идеологиялық деңгейге көтеру. Осы істі абыройлы атқару үшін орталық жанынан арнайы ғылыми-сараптамалық кеңес ашылып, оған жергілікті өлкетанушылар мен этнограф ғалымдар, аймақтағы салалық мекеме қызметкерлері тартылған-тын.

Жұмыстың басталғанына үш ай уақыт өтті. Осы аралықта жоғарыдағы сараптамалық кеңеске өңірлерден қасиетті орын-нысанға үміткер есебінде 1000-ға тарта тізім келіп түсіпті. Сараптамалық кеңес осылардың ішінен 100 нысанды жалпыұлттық деңгейлі, 500 нысанды жергілікті маңызы бар қасиетті орын-нысан қатарына енгізген. Бұл тізім болашақта әлі де толығыуы мүмкін дейді сарапшылар.

Өткен сейсенбі күні Орталық коммуникациялар қызметінде жоғарыдағы іс-шараның атқарылуы мен барысын көпшілікке хабарлау мақсатында «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығының жетекшісі Берік Әбдіғали, ғылыми-сараптамалық кеңестің мүше-

лері танымал археолог Зейнолла Самашев пен этнограф Жамбыл Артықбаевтың қатысуымен «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» тақырыбында баспасөз конференциясы өтті. Конференция барысында журналистерді бұған дейінгі атқарылған шаруалармен таныстырған Берік Әбдіғали, бұл істің негізгі маңызы – Елбасының рухани жаңғыруға байланысты мақаласында айтылғандай «Туған жер», «Өлкетану», «Қазақстандағы 100 жаңа есім», «Қазақ тіліндегі 100 оқулық», «Мәдени-географиялық белдеу» бағдарламаларымен қатар, қазіргі таңда қазақ қоғамының талқылауына түсіп жатқан латын графикасы, т.б. барлығы бір-бірінен жалғасып жатқан, ажырағысыз тұтас идеологиялық дүниелер екенін жеткізді.

Осылай Елбасы тапсырмасын тиянақты орындау үшін құрылған жаңа мекеме «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығы дәл қазір қасиетті нысандарды анықтау мақсатында өңірлерде жүргізіліп жатқан ғылыми-сараптамалық жұмыстарды әдістемелік тұрғыдан сүйемелдеп, бағыт-бағдарын анықтаумен шұғылданып отыр. Бұл іске бұрыннан бері осы сала бойынша жұмыс істеп, зерттеумен айналысып жүрген ғалым-этнографтар тартылып, ғылыми жүйе құрылып, зерттеушілер басшылыққа алатын нұсқаулықтар жасалып, ол барлық өңірлерге жолданған көрінеді. Сөйтіп аймақтарда пайда болған жұмыс топтары, өздері тұрып жатқан жердегі үлкен ақсақалдар және жергілікті өлкетанушылармен ақылдаса отырып, қасиетті орындарды анықтап, тізімін жасап шыққан. Бұл тізімдер айналып келіп сараптамалық орталықтың сүзгісінен өткен. Келесі бағытта жергілікті жердегі қасиетті нысандарды ғылыми-сараптамалық сүзгіден өткізу мақсатында арнайы экспедициялар жасақталуда.

«Халқымыздың бұрыннан келе жатқан дәстүрі бойынша қастерлі-киелі орындар арқылы жас буынды патриоттыққа тәрбиелеп, олардың санасын халықтың бай тарихымен ұштастырып, тегі мықты, түбі тұрақты жұрттың ұрпағы екендігін бойларына сіңіру – бағзыдан жалғасып келе жатқан үрдіс. Елбасы бізге «сиынатын-табынатын орын жаса» деген жоқ, бұқараның рухани жаңғыруына әсер беретін, қастерлі құндылықтарды насихаттауды тапсырып отыр», деді «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығының жетекшісі Берік Әбдіғали.

Расында бұл жобаның аясына, Қазақстан жеріндегі тас дәуірінен бастап, бүгінгі күнге дейінгі тарихи сананы жаңғыртуға қатысты ны-

сандар қамтылуда. Осы арқылы қазақстандықтардың біртұтас рухани кеңістікте ынтымақты өмір сүру тетігі қаланбақ. Нақтырақ айтқанда, «Қасиетті Қазақстан» бағдарламасы ғұрыптық рәсімдерді қалыптастыруға бағытталған діни немесе тарихи-археологиялық мұраларды насихаттауға арналған жоба емес. Бұл – рухани құндылықтарды қалыптастыратын ғылыми-әлеуметтік жоба.

Осы орайда, оқырмандарымызды атқарылып жатқан жұмыс ба-рысымен толықтай хабардар етіп, кейбір дүниелердің аражігін ашып түсіндіру үшін жоба жетекшісі Берік Әбдіғалиді сөзге тарттық:

– Қазақстандағы қасиетті орындарды жалпыұлттық және жергілікті нысандар деп бөлдік. Жалпыұлттық нысанға күллі елімізге ортақ тари-хи сипатқа ие орындар еніп отыр. Нысанның жалпыұлттық сипат алуы-на екінші себеп, ол аймаққа, өңірге бөлінбейтін, қадір-қасиеті барша ел азаматтарына ортақ, тұтас ұлттықты насихаттауға бағытталған болуы шарт. Тіпті, Қазақстан жерінде ұлтқа, дінге байланыспайтын да қаси-етті орындар бар. Сөйте тұра бұл нысан қазақ жерінде тұрғандықтан, этностар мен мәдениеттерді тоғыстыратын маңызын да ескермей ке-туге болмайды. Мысалы, ШҚО жеріндегі «Абылайкит».

Сол сияқты Алтайдағы «Берел қорымын» алайық. Бұл адамдар табынып-сиынатын жер емес. Бірақ біздің ата-бабаларымыздың өт-кен тарихынан ақпар беретін құнды нысан. Осы арқылы бұрынғы ата-бабаларымыз ерте дәуірде қандай мәдени мұралар қолданды, өз кеңістігінде қалай өмір сүрді соны білеміз. Әсіресе қазба жұмыстары кезінде табылған дүниелердің образдары мен бүгінгі күннің этногра-фиясының тарихи сабақтастығы ұрпақ үшін өте қажет.

Астана қаласынан киелі орындар тізіміне «Бәйтерек» монументі кіріп отыр. Неге? Өйткені Бәйтерек пен Тәуелсіздік монументі біздің еркіндігіміз бен жаңғыруымыздың символы. Алматы қаласындағы «Тәуелсіздік» алаңы мен Желтоқсан оқиғасына арналған ескерткіш те қасиетті орындар тізімінде. Бұл нысандар қарапайым ескерткіш ретін-де маңызды емес, бірақ оның оқиғалық мәні аса маңызды. Яғни осы ескерткіштер арқылы біз нендей тарихи құндылықтарды насихаттай-мыз мәселе осында.

– *Берік Әбдіғалиұлы, қасиетті нысандарды анықтауда ең бастысы қандай критерийді басшылыққа алдыңыздар?*

– Әуелі елміздегі барлық қасиетті нысандарды алты топқа жіктедік. Атап айтқанда, табиғи ландшафттық қастерлі орындар, археологиялық және архитектуралық ескерткіштер, Қазақ хандығының астаналары мен қалалары, зиярат етуге арналған діни-ғұрыптық нысандар, тарихи тұлғаларға қатысты қастерлі жерлер, саяси-тарихи оқиғаларға байланысты киелі орындар.

Осылардың әрбіріне ғылыми-сараптамалық негіз жасалуда. Сол сияқты халық тағзым ететін орындарға қатысты аңыз-әпсаналарды терең зерттеу керек екенін аңғардық. Себебі жергілікті аңыздар арқылы қасиетті нысанның сипаты анықталады.

Қазір тарихшы, археолог, этнограф ғалымдармен бірлесіп, Қазақстанның қасиетті орындарының картасы жасалуда. Бұл карта мультимедиялық құрылымдар арқылы мобилді форматта, электронды түрде халыққа қолжетімді болады.

Сонымен қатар қасиетті жерлерге қатысты роликтер жасалып жатыр. Жыл аяғына дейін шағын үш ролик дайын болады. Бұл роликтер әлеуметтік желілер арқылы таратылады. Жыл аяғына дейін «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» атты виртуалды-интерактивті картаны іске қосамыз. Оны интернет арқылы тамашалауға толық мүмкіндік бар. Сонымен қатар ағылшын, орыс, қазақ тілінде интернет сайт ашылуда. Онда мобилдік қосымшалар болады. Сайттың бір артықшылығы, іздеу жүйесі оңтайландырылған. Яғни нысандарды категория бойынша немесе тікелей атау-сөз арқылы іздей аласыз.

– *Сіздер жасап жатқан «Қасиетті Қазақстан» бағдарламасының нақты шегі бар ма?*

– Бағдарлама бес жылға арналып, 2017-2021 жылдарды қамтып отыр. Осы аралықта әр жыл сайын бір-бір томнан барлығы бес томдық үлкен еңбек «Қазақстанның қасиетті жерлерінің энциклопедиясы» жасалуы тиіс. Биыл жыл аяғына дейін энциклопедияның бірінші томы жарық көреді. Жинаққа – Алматы және Астана қалалары мен Ақмола және Алматы облыстары қамтылуда. Бұл істі атқаруға этнограф-ғалымдар Нұрсан Әлімбаев, Жамбыл Артықбаев, Ғарифолла Өнес басшылық етуде.

Алдағы жылдары жоспар бойынша далалық-этномәдени экспедициялар жасақталып, аймақта құрылған жұмыс тобымен бірле-

се отырып, жоғарыдағы тізімге алынған нысандар бойынша ақпарат жинайды.

Аталмыш жобаның тағы бір тиімді тұсы ішкі рухани-туризмді дамытуға зор үлес қосады деп күтілуде. Яғни бұл туризмнің ерекшелігі – адамдар табиғатты тамашалап, ел-жер көріп, көңіл көтеру емес, тәлімдік-тәрбиелік мәні бар, тарихи сананы жаңғыртуға негізделген, туған жер тарихымен танысуына бағытталуымен құнды болмақ.

*<https://egemen.kz/article/158587-qasietti-qazaqstan-kartasy-zhasaluda>
21 қыркүйек 2017 ж.*

ПОЗНАВАЯ ИСТОРИЮ ЗАНОВО

Сохранение своей культуры, собственного национального кода Глава государства назвал первым условием модернизации нового типа. Для реализации поставленных Лидером нации задач был создан научно-исследовательский центр «Сакральный Казахстан». О задачах, стоящих перед центром, ходе реализации проекта и его роли в сохранении духовного наследия народа мы беседуем с директором НИЦ «Сакральный Казахстан» Бериком Абдыгалиулы.

– Неотъемлемой частью казахского народа, его истории, культуры, традиций являются святые места. Центр «Сакральный Казахстан» вплотную занимается этой темой. Что уже сделано?

– Что значит сакральная география? Это места, памятники, строения, имеющие свою страницу в общей летописи народа. Нам не нужно что-то искать и изобретать. Народ сам определил духовные святыни. Причем давно. Наш центр создан на базе Национального музея РК Министерством культуры и спорта. Его задача – систематизировать информацию обо всех значимых объектах, создать единую базу, документировать, образовать стройный ряд культурно-географического пояса святынь Казахстана.

Учитывая, что памятники, мавзолеи, городища расположены в регионах, основная работа проводится на местах. Подчеркну, что мы обеспечиваем экспертно-методическое сопровождение данного проекта. Экспертным советом из историков, краеведов, общественных деятелей были разработаны соответствующие рекомендации. В частности, акимам областей было рекомендовано создать рабочие группы. Именно они будут предлагать список объектов, которые позже войдут в единый, общенациональный. Будут определены два уровня памятников: общенациональные и региональные. Сразу отмечу, список мест, памятников будет один, но предусмотрена внутренняя градация.

– Не выйдет ли так, что в списки попадут популярные, узнаваемые объекты? А те, которые по ряду объективных причин были преданы забвению, так и останутся в тени?

– Нет, такого не будет. Ведется тщательная и планомерная работа. Полным ходом идет подготовка к экспедициям в регионах, будут выявляться неизведанные места и объекты, произведена паспортизация. В поездках примут участие специалисты разных сфер: краеведы, историки, географы, этнографы, писатели... Каждый будет заниматься своим направлением. Исследовать, собирать, систематизировать данные.

Хочу подчеркнуть, создавая карту «Сакральный Казахстан», собирая информацию и выстраивая ее в единое поле, мы преследуем главную цель – возродить в сознании народа общенациональные святыни как каркас нашей идентичности, как символическую защиту и источник гордости. Об этом говорил Глава государства.

– Берик Абдыгалиулы, в создании единой сети культурно-географического пояса святынь налицо, как говорится, прикладная польза. А каково значение работы центра в создании духовного каркаса?

– Без духовного каркаса, то есть основы, не бывает культуры вообще. Духовность – это незримая, но великая сила, которая ведет за собой миллионы, поднимает с колен, дает надежду, рождает шедевры, это порой не написанная, но настоящая жизнь.

Здесь следует отметить, что зачастую идет путаница в значении слова и явления «сакральный», их роли и предназначении. «Сакральный» не обозначает только святыне места, мавзолеи и культовые захоронения. Это и важные, имеющие большое значение в сознании, истории народа места и памятники. Главное – ценности, которые они несут. И здесь неопределима роль аксакалов, этнографов, краеведов, всех тех, кто знает историю своей земли, хранит в памяти легенды и мифы, окутанные ореолом таинственности и идущие из глубины веков.

Легенды и мифы о возникновении таких мест очень важны. Народ не посещает, к примеру, мавзолее Ходжи Ахмеда Ясави только для того, чтобы восхититься его архитектурными изысками или насладиться красотой мечети Бекет-ата. Люди едут не только за впечатлениями, но и за верой, едут, потому что эти места овеяны легендами. Мы все так устроены, что нам обязательно нужна вера. Конечно,

у каждого свои, сугубо личные причины и надежды. Но единая цель – получить духовный заряд, ощутить себя частью масштабного, вечного, монументального.

И эта потребность – наполняться изнутри духовным богатством своего народа – существует у всех людей. Если же этот источник чистой энергии закрыт или опустошен, человек идет искать его в других местах. И чтобы исключить воздействие чуждых ценностных, идеологических влияний, нужно иметь и пропагандировать свой «контент». Это закон природы: если есть вакуум, он заполняется.

Культурно-географический пояс святынь и есть символическая защита, источник гордости. Когда ослабевает духовность, начинается воздействие извне, происходит духовная экспансия. Стирается национальная идентичность, человек не просто отрывается от корней, он и внутренне становится чуждым своему народу. Мы понимаем, что глобализация неизбежна. И именно поэтому важно сохранить свое, национальное, чтобы в потоке глобальных изменений не потерять собственное лицо.

За годы независимости мы выработали принципы общения, базирующиеся на толерантности. Мы отличаемся от других. Но мы в мировом потоке истории, и, продолжая свой ход, важно не забыть истоки.

– Будут ли объекты как-то классифицированы?

– Безусловно. Определены пять видов: особо почитаемые памятники природного и культурного наследия, светской и культовой архитектуры, мавзолеи, места, связанные с историческими и политическими событиями, имеющие непреходящую ценность в памяти народа Казахстана, и другие. К примеру, площадь Республики в Алматы, где разворачивались декабрьские события в 1986 году, монумент «Қазақ елі» – символ возрождения нашей государственности, есть места, хранящие память о трагических событиях, – АЛЖИР, Карлаг и другие.

Сакральные места – это устойчивые носители и хранители исторической памяти народа. По мнению экспертов, генетическая память о культовых местах и сакральных территориях продолжает служить мотивацией к действиям даже тогда, когда эти участки земли преобразуются в ходе урбанизации и промышленного освоения.

В списке будут разные объекты. К примеру, пещеры Коныр аулие в Павлодарской и Восточно-Казахстанской областях, храм Христа Спасителя в Кызылорде, Кафедральный собор в Алматы, столицы Казахского ханства – Сарайшык, Сыганак, Яссы. Увы, мы мало знаем об этих городах, сыгравших свою роль в истории народа. Или Отрар – родина великого аль-Фараби, которого весь мир признал вторым Учителем после Аристотеля. Также в списке будут значиться захоронения ханов, правителей, батыров. Посещая такие места, мы должны не только молиться за упокой души усопших, но и узнавать историю через их подвиги. Войдут в список и Тургайские геоглифы, разрушенная сейчас гора Танбалы тас, где 500 лет назад впервые все роды и племена казахов поставили свои тамги...

Еще раз отмечу: приоритетом при отборе объектов будет служить не историческая, не археологическая, а именно духовная ценность. Казахский народ обладает богатым культурным наследием. Разнообразие традиций, обрядов, обычаев лучше всех учебников рассказывают о быте, характере, менталитете и культуре народа. Ведя кочевой образ жизни, наши предки не возводили монументальных строений, и это логично. Но они оставили потомкам нечто более ценное – духовность, нравственность, богатейшую культуру, неповторимую философию, интересную историю, самобытные традиции. И сделать все, чтобы эти духовные ценности были значимы для современников и потомков, – наша задача.

Неспроста первым условием модернизации нового типа Глава государства назвал сохранение своей культуры, собственного национального кода, подчеркнув, что без этого модернизация превратится в пустой звук. Отрываясь от корней, человек теряет эмоциональные, духовные, осязаемые и незримые узы со своим народом, со своими истоками. Можно получить самое престижное и лучшее образование, быть полиглотом и гением. Но без духовных скреп, связывающих тебя с народом, Родиной, ты будешь всего лишь одним из многих, человеком без лица. Также в одном из своих выступлений Глава государства говорил, что человек, не знающий свою историю, подобен дереву без корней, он немощен перед бурями.

Сакральная география – не научный, не религиозный, а больше духовный проект, идеологически выверенный. Сейчас, к сожалению,

в шкале ценностей на первом месте стоят собственное благополучие, материальный достаток. Причем идея обогащения путем наживы или любым другим способом культивируется настолько, что вытеснены морально-нравственные стороны. Надо говорить о патриотизме, ответственности перед народом, необходимо обновить, модернизировать сознание, повернуть общество лицом к духовному. Конечно, изменения за короткое время не произойдут. Но мы начнем и сможем мотивировать людей посещать такие места.

– Раз появится новая карта, значит, будут и туристские маршруты?

– Несомненно. Уже скоро мы презентуем интерактивную карту, где будут указаны маршруты, знаковые объекты. Тогда же будет доступен виртуальный тур по многим объектам, будут карты в новом формате. Также планируется издать энциклопедию о сакральных местах Казахстана в пяти томах, в текущем году запланирован выпуск по городам Астане и Алматы, а также Акмолинской и Алматинской областям.

Нельзя сказать, что ничего до сегодняшнего дня не сделано. Существуют карты региональные, есть действующие маршруты, опубликованы труды ученых. Но не было единой сети, единой систематизированной базы. Подчеркну, «Сакральный Казахстан» будет популяризировать культурный туризм.

Благодаря сакральным местам, человек может совершать настоящие путешествия во времени. Ощутить, что сакральный единый цикл – от каменного века и наскальных рисунков до «Қазақ елі» – и есть часть нашей истории, нашего духовного богатства. И мы должны этим гордиться. Мы, степной народ, являемся частью мировой истории. Мы – потомки гуннов, скифов, саков, Великой монгольской империи.

Знать историю, любить свою Родину, почитать традиции, обладать знаниями – под силу каждому думающему гражданину. Обратите внимание, что проект «Сакральный Казахстан» – часть общей программы. Все разделы статьи Главы государства взаимосвязаны между собой и, словно сообщающиеся сосуды, дополняют друг друга. Так, программа «Туған жер» направлена на воспитание любви к Родине, в том числе малой. Любовь к Родине не появляется

вдруг. Она складывается из множества мгновений, берущих начало в детстве. Мы впитываем ее с колыбельными матери, рассказами бабушки, бегая по родным улицам, слушая музыку ветра в степи, участвуя с малых лет в обрядах и ритуалах...

Но цель проекта не в том, чтобы создать карту мест для поклонения, разработать новые маршруты. Главное – показать всем истинное значение этих уникальных объектов, каждый из которых напоминает нам о вечных ценностях. Например, Улытау повествует о былой мощи Степной империи, поражающей своими масштабами. Величественный Туркестан напоминает о бренности бытия, временности земных успехов. Памятники Козы-Корпеш и Баян-Сулу, Айша-биби символизируют искреннюю, настоящую любовь. Ботай, предоставляя факты, что впервые domestикация лошади была на казахской земле, дает полное право гордиться предками. Подземная мечеть Бекет-ата удивляет историей сильного духом человека, победившего время и ставшего легендой...

Познавая свою страну заново, изучая страницы истории, истоки традиций, невозможно оставаться равнодушным, быть сторонним наблюдателем. «Проникая» в глубь веков, человек неизменно становится частью целого, ощущает себя сыном своего народа. И это – лучший результат реализации задач, поставленных Главой государства.

– Благодарю Вас за интересную беседу!

Казахстанская правда, 20 сентября 2017 г.

ПЕРЕХОД КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА НА ЛАТИНИЦУ: РАЗМЫШЛЕНИЯ И КОММЕНТАРИИ

Мадина НУРГАЛИЕВА

Руководитель Представительства
Казахстанского института стратегических
исследований при Президенте РК в г. Алматы,
кандидат политических наук

Мадина Нургалиева, руководитель Представительства в городе Алматы Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, кандидат политических наук, поделилась своими размышлениями о переходе казахского языка на латинскую графику со специальным корреспондентом «АиФ Казахстан»

– Мадина Маратовна, начну с довольно объёмной цитаты из передовой статьи в одном российском журнале по поводу перевода казахского языка на латиницу. «Основа нашего (российского. –Прим. авт.) влияния в мире, нашей «мягкой силы» – не только и даже не столько в распространении нашего алфавита. А в том, сколь успешно мы строим собственное будущее, подавая в том числе и соседним странам пример эффективного решения наиболее актуальных в настоящий момент экономических и социальных проблем». Примечательно, что статья называется «Алфавит – не повод для обид». На мой взгляд, вполне нормальная миролюбивая реакция. Насколько я знаю, вы отслеживаете международные комментарии по этому поводу?

– Безусловно. 12 апреля этого года в официальных казахстанских СМИ была опубликована программная статья Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». В русском переводе – «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». Она сразу же привлекла большое внимание не только в нашей стране, но и за её пределами. По понятной причине – особенно в России. Главная обсуждаемая российскими экспертами тема

– перевод казахского языка на латинскую графику. Первые две-три недели – буквально шквал оценок, мнений, интервью по этому поводу. Характер и тональность оценок были неоднозначные. Среди российских экспертов, прокомментировавших решение Казахстана о смене графики алфавита, можно назвать Юрия Солозובה, директора международных программ Института национальной стратегии России, Алексея Пилько, директора Евразийского коммуникационного центра, Андрея Кибрика, ведущего научного сотрудника Института языкознания РАН, и других. В отдельных комментариях использовались довольно резкие формулировки. Например, «системное бегство от России», «Назарбаев уходит от «русского мира». Это, в свою очередь, не могло не вызвать ответную реакцию. Примечательно, что в самом Казахстане среди радетелей казахского языка были те, кто горячо поддерживал предложение Президента. И те, кто считал его преждевременным. Попытаюсь приподняться над пыльными заявлениями и сиюминутными обидами. На мой взгляд, тезис ухода из «русского мира» не выдерживает критики. Ни одна культура не может существовать в изоляции. Только во взаимодействии. Процесс взаимообогащения крепнет и расширяется. Русская культура, безусловно, сохранит своё присутствие и значение в нашей стране. Произведения Пушкина и Достоевского, Чехова и Есенина, так же, как и произведения Абая, Шакарима, изданные на кириллице, сохранятся в душах и сердцах, в читальных залах и библиотеках. Если Пушкина в обозримом будущем переведут на казахский язык с латинской графикой, он от этого не перестанет быть русским классиком. Если строки «Я вас любил: любовь ещё, быть может, в душе моей угасла не совсем...» переложить на новый алфавит, они не станут менее пронзительными и прекрасными. Пушкина сегодня читают практически на всех языках мира. Уверена, на казахском языке с латинской графикой он хуже не станет...

– Известный поэт Мухтар Шаханов, прославившийся заявлениями в защиту казахского языка, скептически отнёсся к переводу на латинскую графику. И я его понимаю. Когда Евгений Евтушенко перестал переводить его труды, отпал огромный пласт русскоязычных читателей на территории всего бывшего Союза. И теперь новый удар. Кто, как, в какие сроки сделает перевод его стихов

на новый алфавит? Это всё непростые вопросы. И здесь с казахом Шахановым солидарен автор уже упоминавшегося российского журнала. Вот что он пишет: «Новым поколениям казахстанцев будет трудно приобщиться к наследию русской культуры. Книги, изданные при советской власти, после Великой Отечественной войны могут остаться невостребованными»...

– Но почему «невостребованными»? Граждане Казахстана, владеющие казахским языком на кириллице, ещё долго будут читать русскую классику на этом алфавите. Книги останутся в свободном доступе. «Рукописи не горят» – помните слова классика? Так же и с книгами. У нас собраны огромные библиотеки. И это никуда не денется. Кроме того, автор российского журнала как-то не учёл, что мы живём в эпоху интернета. Большой массив как русской, так и казахской литературы на кириллице – в социальных сетях. Не думаю, чтобы его уничтожили. Зачем?

– У этой лингвистической проблемы есть политический аспект. А политика неразрывно связана с экономикой. В какую сумму обойдутся казне эти перемены? В интернете я встречал такую цифру - 2 млрд долларов...

– Не хотелось бы вопросы языка сводить исключительно к политическому аспекту. Речь идёт о социокультурном измерении – прежде всего. К сожалению, это понимают далеко не все – как в нашей стране, так и в России. Что касается финансовых затрат. Сейчас подсчёты слишком приблизительные, чтобы их можно было воспринимать всерьёз. И тем не менее. По оценкам директора Национального бюро экономических исследований Касымхана Каппарова, перевод на латиницу может обойтись в немалую сумму: от \$500 млн до \$1 млрд. Но надо понимать, что эти расходы не будут одномоментными. Их освоят в течение нескольких лет. Мне кажется, что тревоги на этот счёт преувеличены. За счёт новых технологий и уже существующих ресурсов траты можно существенно сократить. На днях министр образования и науки РК Ерлан Сагадиев заявил, что новый алфавит будет принят до конца текущего года. Президент назвал срок перехода на использование латиницы – до 1 января 2025 года. То есть первый квартал XXI века подведёт черту под кириллицей в государственном языке.

Осталось семь с половиной лет. Именно в этот отрезок времени и будет осуществлено судьбоносное решение Президента. Скептики утверждают, что за это время невозможно проделать такую гигантскую работу, да и разговоры о переходе на латиницу звучат не в первый раз. Но многое меняется буквально на глазах. Разве мы могли себе представить в середине девяностых, какой станет Астана? Разве могли мечтать о том, что здесь пройдёт выставка международного масштаба? Будем надеяться, что страна и общество уложатся в заданные сроки.

– Понятно, что основная тяжесть реформ ляжет на казахские школы. Не так давно в одном местном еженедельнике я прочёл статью, в которой автор советовал всем казахстанцам, независимо от национальности, отдавать своих детей только в казахские школы. Поскольку уровень обучения в них гораздо выше. Автор приводит убедительные аргументы: «В 2016 году наилучшие показатели при сдаче ЕНТ показали 10 школ. 8 казахских, 1 русская, одна смешанная. В 2017 году набравший 139 баллов Саят Елтайұлы – выпускник казахской школы». Так, может, единственный путь для новых поколений русских казахстанцев – казахская школа с погружением в латиницу?

– Об этом пишут не только в газете. Не так давно в казахстанском интернет-сообществе шла полемика – на каком языке учить детей? Один автор был категоричен: только на русском. Другой ему возразил: «Я искренне сочувствую казахстанцам, отдающим детей в русскую школу». Он привёл 7 причин в пользу казахских школ. Не берусь выступать в роли третьей стороны. Но отмечу несколько моментов. Демографический фактор. С каждым годом количество школьников и студентов, говорящих по-казахски, увеличивается. Растёт запрос на казахоязычное обучение. На днях Министерство образования и науки обнародовало цифры: сколько грантов на обучение для казахских отделений и сколько для русских. Доля русскоязычных получателей грантов с каждым годом снижается. Русскоговорящие юноши и девушки, особенно в пограничных областях, выбирают соседние российские вузы. Это в какой-то мере объективный процесс. В ближайшее время 90% студентов университетов будут обучаться на государственном

языке. Но это касается вузовского образования. В школах ситуация не столь однозначная. На юге и западе республики традиционно преобладают казахоязычные школы, на севере – русские. В областных городах и мегаполисах тоже есть своя специфика. Но тенденция к сокращению русскоязычных школ и классов существует повсеместно. И не потому, что чиновники стараются. Нередко родители-неказахи сами стараются отдать своих детей в казахские детсады и школы. Как относятся к этой ситуации лингвисты? По-разному. Наиболее взвешенные эксперты высказываются в таком духе: любой человек с раннего возраста должен знать свой родной язык. И только потом изучать язык той страны, в которой живёт. А дальше, если речь идёт о трёхязычии, надо приступать к английскому. В нашей стране сейчас наблюдается несколько процессов. С одной стороны, мы внедряем трёхязычие. С другой – продвигаем казахский язык. С третьей – внедряем новый алфавит. От того, насколько они будут синхронизированы, зависит эффективность государственной языковой политики. Сейчас нужно от слов переходить к делу. Перевести язык на латинскую графику – это лишь его малая толика. Потому что возникает масса проблем. Надо выработать новые правила правописания, учесть массу орфографических и лингвистических деталей. Технический процесс перевода несложен. Тем более, что многие постсоветские страны его уже прошли. И здесь я призываю ещё раз внимательно перечитать статью Президента. Поначалу возникает немало вопросов. Как это – модернизировать общественное сознание? Кто может это сделать? Какие инструменты? Как его измерить? Ведь даже сознание одного человека изменить непросто. Президент говорит о постепенном и, конечно же, ненасильственном изменении общественного сознания и психологии народа. Например, о повышении правовой и финансовой грамотности, рационализме. Мой коллега политолог Марат Шибутов привёл пример, который мне очень нравится. Он сравнил две самые густонаселённые страны мира – Индию и Китай. (К слову, по некоторым прогнозам, Индия скоро обгонит соседнюю державу и выйдет на первое место по населению.) Индусы любят пышные мероприятия – свадьбы, юбилеи и даже похороны. Китайцы не в пример скромнее. Даже миллионеры стараются не бравировать своим

богатством. Они ориентированы на накопление сбережений. То есть у Казахстана перед глазами два примера общественного сознания и поведения: с одной стороны – динамично развивающийся Китай, с другой – Индия со всеми её сложностями. Аналогии напрашиваются сами собой. Казахстанцы пока ещё не отказались от кредитов на проведение пышных тоев и мероприятий. Но при этом уже берут займы на обучение.

– Одна из загадок Индии – нищие, калеки, выпрашивающие подаяние. И какая-то inferнальная грязь на улицах. И наряду с этим – миллионы будущих компьютерных гениев в лучших университетах мира...

– У каждой страны свои загадки и прозрения. Но есть и общие черты. Модернизация – сложный исторический процесс, рассчитанный на десятилетия, а то и века. Но ведь наш Президент простых задач перед своим народом и не ставит. Кто говорил, что будет легко?

– Скажите, Мадина Маратовна, вы не прогнозируете усиления миграционных настроений – из-за ввода латиницы?

– Латиница здесь ни при чём. Да, миграция из нашей страны продолжается, но эти процессы усилились и в других странах. Реформа коснётся только казахского языка. А русский язык как был, так и останется на кириллице. Вот вы улыбаетесь, а ведь предложения перевести «великий и могучий» на латинскую графику тоже обсуждались в интернете. Но теперь всё встало на свои места. Миграция населения, в том числе и этнических казахов, связана скорее с поисками лучшего будущего, с трудовой и образовательной мобильностью. Языковые проблемы – это важно. Но думаю, что в данном случае они не главные...

Аргументы и факты, 8 сентября 2017 г.

ЦЕННОСТНЫЕ УСТАНОВКИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА В ЭПОХУ ГЛОБАЛЬНОЙ ДИГИТАЛИЗАЦИИ

Меурат ОМАРОВ

Руководитель отдела Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК, кандидат политических наук

Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан продолжает проведение экспертных встреч по обсуждению программной статьи Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». Так, тему «*Ценностные установки современного человека в эпоху глобальной дигитализации*» эксперты обсудили на полях Евразийского медиа-форума.

Ведущими экспертами и спикерами панельной сессии «Жизнь в облегченном мире» выступили: футуролог, глава «The Futures Agency» **Герд Леонхард** (Швейцария); специальный представитель «Файнэншл Таймс» **Дэвид Эпплфилд** (США – Франция); член Королевского географического общества и основатель Школы выживания в Европе **Яцек Палкевич** (Польша); член Общественного Совета при Министерстве обороны Российской Федерации, общественный деятель, писатель **Ирина Хакамада** (Россия).

В экспертном обсуждении приняли участие представители научно-аналитических структур, дипломатических представительств, политологи, общественные деятели РК, а также представители творческой интеллигенции, НПО, СМИ.

В ходе встречи были обсуждены влияние внедрения и использования информационных инноваций на нравственные убеждения и духовные идеалы человека, проанализированы преимущества и недостатки подобного воздействия. В рамках дискуссии обсуждению были подвергнуты вопросы, к размышлению над которыми нас наталкивает программная статья Елбасы: «Что окружает и наполняет мир современного человека?», «Каковы его внутренние нравственные убежде-

ния и духовные идеалы?», «Новые технологии предоставляют нам условия более легкого и беззаботного существования?», «О чем мечтает человек XXI века, и много ли ему нужно для счастья?», «Моральные ценности и их различия между взрослым и молодым поколениями».

Экспертами были высказаны различные мнения, вплоть до контрастных: от позитивного до негативного восприятия будущего человечества, переживающего поступательный технологический прогресс и развитие IV промышленной революции. Однако все они сошлись в том, что необходимо с оптимизмом смотреть в будущее, наполненное цифровыми инновациями.

Так, участниками обсуждения были озвучены ряд ключевых вопросов и проблем. В ходе полилога эксперты пришли к выводу, что в будущем ни одна часть нашей жизни не останется незатронутой технологиями. Находиться постоянно в режиме «онлайн» будет естественным явлением. 90% технологий оказывают положительное воздействие на жизнь человека. Они улучшают нашу жизнь и предоставляют много возможностей в сфере занятости, экологически чистого будущего, энергии будущего. Коннективность, подключенность к сети становится своего рода «новой религией». Через 20 лет мы сможем напрямую подключаться к глобальному мозгу через компьютерный интерфейс и тогда возникнет вопрос: кто мы и что представляет собой этот мозг? Когда технологии перерастут в нечто большее, чем просто компьютер, произойдет взрывное изменение и тогда возникнет вопрос: кто за пультом управления человечеством и кто этот процесс контролирует?

Поэтому моральный аспект технологического прогресса будет вводиться в систему образования во многих странах. Главная задача Правительства – выравнивание и упорядочивание процесса взаимодействия человека и технологий. Следует не предотвращать использование технологий, а согласовать механизм их применения, как, например, технологическая организация «Партнерство по искусственному интеллекту», которая работает над тем, чтобы искусственный интеллект функционировал во благо человека.

Среди высказанных экспертами опасений можно отметить, что в современном обществе технологии становятся «психотехнологиями»

и влияют на психические процессы, отношения людей, переходят в трансформацию процессов идентификации. Используя технологии, человек может создавать новые референтные группы с необычными нормами взаимодействия. Семья перестает быть важнейшим фактором в формировании и поддержании социальных представлений, телевидение и Интернет предлагают большое количество недоступных ранее ролей и моделей поведения. Видеоигры позволяют конструировать и переживать виртуальную реальность, которая может быть далека от общепринятых норм и ценностей. Происходит трансформация ценностей: наряду с едой, водой, одеждой и местожительством, в список основных базовых потребностей входят также средства мобильной связи, смартфоны и доступ к WiFi, наличие которых ценится даже выше, чем дружба и уважение.

Именно поэтому эксперты сошлись во мнении, что технологические продукты необходимо ограничивать этическими и нравственными нормами. Важно обеспечивать упорядочивание процесса взаимодействия человека и новых технологий с целью снижения зависимости человека от гаджетов. При этом целесообразно, чтобы население оставалось в цивилизованной среде общения, для чего следует развивать диалог между государством и обществом, формировать инфраструктуру для личностного развития человека и его творческой самореализации. Как считают эксперты, несмотря на то, что национальная идентичность будет претерпевать изменения под влиянием повсеместной дигитализации, культурный код останется неизменным. Именно этому посвящена программная статья Главы государства «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». Новый исторический цикл, который стартовал в мировых масштабах, предполагает трансформацию модели мышления при сохранении своей культуры и собственного национального кода.

<http://kisi.kz/ru/categories/aktual-nye-kommentarii/posts/cennostnye-ustanovki-sovremennogo-cheloveka-v-epohu-global>

28 июня 2007 г.

ӘЛЕМДІК ТРЕНД

Алуа ЖОЛДЫБАЛИНА

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер
институтының бөлім басшысы,
PhD докторы

Жаңа саяси маусымда еліміздің күн тәртібінде қызу талқылау тудырған мәселе – еліміздің латын қарпіне көшуі, жаңа әліпби стандартының ұсынылуы. Ең алдымен, бұл еліміз әрі мемлекеттілігіміз үшін тарихи маңызды қадам, ертеңгі стратегиялық дамуымызды айқындайтын белес, мемлекеттік тіл мәртебесін көтеруге бағытталған іс-шара екенін ұмытпауымыз керек. Бүгінде орын алған латын қарпінің жаңа үлгісін қызу талқылау үрдісі, ел азаматтарының мемлекет күн тәртібінде тұрған мәселенің маңыздылығын түсініп, өздерінің азаматтық позициясын білдіріп, үлес қосуы – азаматтық сананың және ұлт бірлігінің айқын көрінісі.

Латын қарпінің әлемдегі үлесіне назар аударсақ, бірқатар деректер көрсеткендей, бүгінде әлемнің 60% елдері, сонымен қатар, жалпы ішкі өнімнің номинальды көлемі бойынша әлемдегі ірі әрі ауқатты экономикасы бар 30 мемлекеттің 22-сі, ал ондыққа кіретін мемлекеттің – 7-і латын қарпін қолданады. Ендігі кезекте, адам басына шаққанда жалпы ішкі өнім бойынша қарастырса, экономикалық тұрғыдан ең бай алғашқы 20 мемлекеттің 18-і латын қарпін пайдаланады. Дүниежүзілік банктің Doing Business рейтингісіне сәйкес бизнес жүргізуге ең қолайлы 30 мемлекеттің 25-і латын қарпін пайдаланатын мемлекеттер екен.

Ендігі кезекте, ғылыми-ақпараттық бағытқа шолу жасайық. Әр түрлі мәліметтерге сүйенсек, жыл сайын шығатын әрі сілтеме жасалатын ғылыми әдебиеттердің 55%-дан 75%-ға дейінгі көлемі латын қарпін пайдаланатын тілдерінде жарияланады. Сонымен қатар, 2005-2015 жылдар аралығында Web of Science базасы бойынша жарияланған 12,5 млн мақала жетекші 15 мемлекеттерде, ал 75,2% мақала латын қарпінде, ал кириллицада – 2,4% жарияланған.

Сонымен қатар, ғылыми жаңалықтарда да латын қарпінің маңызы зор. Жыл сайынғы тіркелетін 1,4 млн патенттер ғылым бойынша

10 алдыңғы қатарлы мемлекеттерге, 61%-ы латын қарпін пайдаланатын мемлекеттерге, тек 2,7% патент – кириллицаны пайдаланатын мемлекеттерге тиесілі.

Латын қарпінің ұялы байланыс саласында да өзіндік үлесі бар екен. Халықаралық ерекшелікке сәйкес ұялы телефон арқылы хабарлама жіберу барысында латын қарпінің мүмкіншілігі көп. Ағылшын тілінде бір хабарлама 160 символды, француз, неміс әлібилері 140 символды, басқа тілдер, оның ішінде орыс әлібиі 70 символды қамтиды.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, әрбір мемлекет латын қарпін енгізуде өз тілінің ерекшеліктерін ескере отырып, қолданатын әріп көлемі де әр түрлі. Мысалы, Франция, Малайзия, Индонезия – 26 әріп, Италия – 21 әріп, Испания 4 арнайы әріпі бар 30 әріп, Түркия – 29 әріп (5 арнайы). Ал Венгрия мемлекетінде 18 арнайы әріпі бар 40 әріп әліпби негізін құрайды.

Бүгін латын қарпіне көшудегі маңызды мәселелердің бірі – дайындық жұмысы. Дайындық мерзімнің ұзақтығы да, мазмұны да әр түрлі. Өзбекстан, Өзербайжан тәжірибесі көрсеткендей, латын қарпіне өту мерзімі – 12–15 жыл. Егер, Өзербайжан мемлекеті кітаптарды басып шығаруға қажет қаржы көлемін нақты белгілеуге мүмкіндік беретін міндетті түрде латын қарпіне көшірілетін әдебиеттер тізімін бекітсе, Өзбекстан мемлекеті іс-шаралар тізімін және оған қажет қаржы көлемі алдын-ала анықтап, дайындық жұмысы жүргізді. Латын қарпіне ауысудың дайындық кезеңінде материалдық-техникалық базаны, жаңа әліпби және орфографияға оқытуды ұйымдастыру, ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді басып шығар, іс жүргізуді жаңа әліпбиге көшіру іс-шараларына басты назар аудару қажет.

Сонымен қатар, дайындық кезеңінде маңызды іс-шара – түсіндіру жұмыстары. Кез келген жаңа жобаның қоғамда тиімді жүзеге асуы ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының сапасы мен мазмұнына байланысты. Латын әліпбиі бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізуде БАҚ, сыртқы жарнама, қоғамдық көлік пен қоғамдық орындардағы жарнама мүмкіншіліктерін пайдалану қажет. Ақпараттық-түсіндіру жұмысы халықтың басым бөлігін қамту үшін, сонымен қатар, тиімді болу үшін қазіргі заманғы техникалық мүмкіндіктерді ескере отырып, әр түрлі интернет-конференциялар, TEDx, TED Talks форматындағы іс-шараларды, радио- және телемосттарды да ұйымдастыруға болады.

ОТКЛИКИ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Санат КУШКУМБАЕВ

Заместитель директора
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

12 апреля

Один из ключевых тезисов, обозначенных в сегодняшней статье Президента. Сделан очень важный акцент на роли гуманитарного образования. При всей важности технологического ускорения и инноваций, гуманитарные знания позволяют осознавать глубину, направленность социальных и политических изменений.

Главный посыл – технический прогресс без духовного осмысления и наполнения может стать ростом без развития. В этом смысле роль истории, философии, политологии, социологии, культурологии, в целом всего комплекса социально-гуманитарного знания крайне важна. Профессиональные специальности будут появляться, исчезать или трансформироваться, в то время как духовная культура, гуманитарное знание и образование для общества должно иметь значение непреходящей ценности.

В практической плоскости – это анонсированный в статье перевод лучших учебников и книг, восстановление и укрепление социально-гуманитарных кафедр и дисциплин, в целом активизация потенциала гуманитарной интеллигенции как генератора и ретранслятора знаний.

Берик АБДЫГАЛИУЛЫ

Главный эксперт
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

13 апреля

Прочитал статью Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». Президент предлагает новую модель формирования национальной идентичности казахов. Нас, к сожалению, пока не объединяют родной язык, собственная культура, традиционная религия. Но нас объединяет национальное самосознание. Именно оно становится сегодня ядром национальной идентичности. Национальное самосознание объединяет казахов вне зависимости от языка, религий и происхождения. Главное – он считает себя Казахом! Он любит свою Родину, гордится своим народом! Усиление и модернизация национального самосознания способствует росту интереса к истории своего народа, культуре, к родному языку, к родной земле. Мотивация. Модернизация нации. И над этим нам всем надо поработать. Остальное – дело техники. Единство и конкурентоспособность казахов – основа процветания всех казахстанцев.

Алуа ЖОЛДЫБАЛИНА

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының
әлеуметтік-саяси зерттеулер бөлімінің басшысы

13 сәуір

2015 жылдан бастап «Білім» туралы заңға енгізілген өзгерістерге сәйкес ЖОО-ның білім беру мемлекеттік стандарты бойынша жалпы білім беру циклына енген пәндер (саясаттану, әлеуметтану, мәдениеттану) қысқартылып, міндетті түрде емес, тек таңдау негізінде оқылатын пәндер қатарына енген болатын. Әлемдік білім беру үрдісінде керісінше білім беру гуманизациясы тұжыдырымдамасы басымдыққа ие болуда. Осы орайда бүгін жарияланған Президенттің мақаласындағы «Біз тарих, саясаттану, әлеуметтану, философия, психология, мәдениеттану және филология ғылымдары бойынша студенттерге толыққанды білім беруге қажетті барлық жағдайды жасауға тиіспіз. Гуманитарлық зиялы қауым өкілдері еліміздің жоғары оқу орындарындағы гуманитарлық кафедраларды қайта қалпына келтіру арқылы мемлекеттің қолдауына ие болады. Бізге инженерлер мен дәрігерлер ғана емес, қазіргі заманды және болашақты терең түсіне алатын білімді адамдар да ауадай қажет» деген міндеті бүгінгі ЖОО-да орын алған гуманитарлық пәндерге қатысты келеңсіз жағдай, селқос көзқарас өзгереді деген үміт береді.

22 тамыз

Президенттің сұхбатында атап өткендей, бүгінгі таңда латын әліпбиіне көшу мәселесі ел дамуындағы өзекті әрі маңызды іс-шаралардың бірі. Латын әліпбиіне ауысу ең алдымен сандық экономикаға ауысу аясында жаңа компьютерлік технологияларды игіруді жеңілдетеді. Латын әліпбиіне негізделген қазақ тілі қазіргі заманғы гаджеттерді, яғни компьютерлерді, смартфондарды, әр түрлі қосымшаларды тиімді қолдануға ықпал етеді. Ал бұл өз алдына жеке өмірде де, кәсіби салада да жаңа электронды бағдарламаларды игеруге жағымды әсерін тигізді. Сонымен қатар, IT саласының мамандары атап өткендей, көптеген мәліметтер базасы, бағдарламалық қосымшаларды қолдануда бүгінгі қолданыстағы қазақ тілі графикасы қиындық туғызады. Бүгінде кириллицаға негізделген файлдар компьютер жадында екі есе көп орын қажет етеді.

14 қыркүйек

Жаңа саяси маусымда еліміздің күн тәртібінде қызу талқылау тудырған мәселе – еліміздің латын қаріпіне көшуі, әсіресе латын қаріпіндегі қазақ әліпбиінің Парламенттегі таныстырылуы. Ең алдымен, бұл еліміз әрі мемлекеттілігіміз үшін тарихи маңызды қадам, ертеңгі стратегиялық дамуымызды айқындайтын белес, мемлекеттік тіл мәртебесін көтеруге бағытталған науқан екенін ұмытпауымыз керек. Бүгінде орын алған латын қаріпінің жаңа үлгісін қызу талқылау үрдісі, ел азаматтарының мемлекет күн тәртібінде тұрған мәселенің маңыздылығын түсініп, өздерінің азаматтық позициясын білдіріп, үлес қосуы - азаматтық сананың және ұлт бірлігінің айқын көрінісі.

Тағы бір ескеретін жайт – латын қаріпінің жаңа үлгісі әлі талқылауға ұсынылды, сол себепті азаматтық қоғам өкілдері де, саяси партиялар да, ғалымдар мен тіл мамандары да осы талқылаудан тыс қалмау қажет. Еліміз бен мемлекеттік тіл болашағы бүгінгі біздің белсенді талқылауымызға, енжарлық танытпауымызға, бірлесіп бір ортақ мәмілеге келіп, жаңа үлгіні бекітуімізге байланысты болады.

10 қазан

Кез келген жаңа жобаның қоғамда тиімді жүзеге асуы кеше Мемлекет басшысы кездесуде атап өткен – ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының сапасы мен мазмұнына байланысты. Латын әліпбиі бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізуде БАҚ, сыртқы жарнама, қоғамдық көлік пен қоғамдық орындардағы жарнама мүмкіншіліктерін пайдалану қажет. Ақпараттық-түсіндіру жұмысы халықтың басым бөлігін қамту үшін, сонымен қатар, тиімді болу үшін қазіргі заманғы техникалық мүмкіндіктерді ескере отырып, әр түрлі интернет-конференциялар, TEDx, TED Talks форматындағы іс-шараларды, радио- және телемосттарды да ұйымдастыруға болады.

Жанар САҢХАЕВА

Научный сотрудник отдела
социально-политических исследований
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

27 апреля

Сегодня на площадке КИСИ при Президенте РК прошла экспертная встреча на тему «Цели и задачи программы «Туған жер», озвученная в программной статье Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

В своей статье Президент РК Н.А. Назарбаев отметил огромную роль патриотического воспитания в формировании новой грани общественного сознания казахстанцев, в реализации которого ведущее положение займет проект «Туған жер», центральным понятием которого станет повышение личной ответственности гражданина перед обществом и государством.

Запуск программы является важным и своевременным шагом в формировании общеказахстанского патриотизма посредством реализации трех значимых аспектов проекта: уважительное и бережное отношение к родным местам, широкое развитие меценатства, а также гордость за историю родных земель, которые станут прочным фундаментом укрепления новых идейных установок и казахстанской идентичности. Одними из эффективных механизмов реализации проекта должны послужить программы, нацеленные на развитие аулов и районов.

Вячеслав ДОДОНОВ

Главный научный сотрудник
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

16 мая

В статье Главы государства «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» отмечается, что «не только отдельный человек, но и нация в целом имеет шанс на успех, только развивая свою конкурентоспособность». Для того, чтобы быть конкурентоспособной в современном мире, нация должна предложить что-либо выигрышное по цене и качеству на региональных и глобальных рынках. Вопрос о том, что именно может предложить Казахстан для повышения своей конкурентоспособности, помимо минеральных ресурсов?

Ответ на этот вопрос можно найти, проанализировав, за счет чего достигался прогресс в конкурентоспособности страны в последние годы, который был весьма значительным. За последние восемь лет Казахстан поднялся в рейтинге Индекса глобальной конкурентоспособности Всемирного экономического форума с 72 на 53 место. В соответствии с оценками ВЭФ, сильными сторонами страны являются эффективность рынка труда (20 место), размер рынка (45 место), институты (49 место). Это те сферы, прогресс в которых определил и продвижение страны по уровню конкурентоспособности, и которые могут и в дальнейшем играть весомую роль в этом процессе. С другой стороны, есть и те сферы, в которых пока что Казахстан отстает – развитие финансового рынка (104 место), развитость бизнеса (97 место), здравоохранение и начальное образование (94 место) – и они имеют наибольший потенциал развития и могут оказать очень сильное влияние на дальнейший прогресс страны в повышении ее конкурентоспособности.

Таким образом, для того, чтобы обеспечить качественный рост конкурентоспособности, повысить свою востребованность на глобальном рынке, казахстанская экономика и общество должны удерживать на высоком уровне развитие тех сферы, которые уже выполняют эту задачу, а также усиленно развивать отстающие сфер, имеющие наибольший потенциал влияния на рост конкурентоспособности страны на мировой арене.

Юрий БУЛУКТАЕВ

Главный научный сотрудник
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

22 августа

Переход на латиницу – это эволюция.

Латинская графика для казахского языка – это одно из направлений модернизации общественного сознания. Недавнее интервью Президента относительно перехода казахского алфавита на латиницу – это своего рода предупреждение местным русофобствующим псевдополитологам и экспертам. Надо сказать, что некоторые увидели в этой реформе некий революционный посыл. Они восприняли эту инициативу как попытку выбора нового цивилизационного подхода, в т. ч. посчитав это, с одной стороны отрывом от России, с другой – сближением с тюркоязычным миром.

Однако такие идеи – это путь к размежеванию казахстанского общества. Раскалывая единство населяющих Казахстан этносов, наблюдается попытка «расшатать» стабильность. Важный момент заключается в том, что Президент, провозглашая переход казахского языка на латиницу, имел в виду эволюционное развитие нации. Это должен быть поэтапный и продуманный процесс, в противном случае – последствия могут быть непредсказуемыми.

Глава государства в интервью еще раз расставил точки над *i*, подчеркнув, что реформой должны заниматься, в первую очередь, филологи. Политический аспект этого шага должен быть в лоне эволюционного развития Казахстана.

Ирина ЧЕРНЫХ

Главный научный сотрудник
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

22 августа

Сегодня в рамках дискуссий по вопросу перехода казахского языка с кириллицы на латиницу высказывается много аргументов как «за», так и «против». Наиболее продуктивным в анализе данного вопроса должен быть прагматический подход. Такой подход, с моей точки зрения, представляют профессиональные лингвисты-казахovedы. По мнению казахстанских лингвистов, казахский язык нуждается в реформировании. Реформа языка должна охватывать как вопросы словообразования, так и графическую его составляющие. Как известно, количество букв в казахском алфавите превышает количество звуков. Такая ситуация затрудняет как изучение, так и использование языка. В этом контексте реформирование (переход на латинскую графику) направлено на установление соответствия между фонетикой языка и его графикой.

Таким образом, переход на латиницу призван решать внутренние вопросы развития казахского языка. Поскольку язык является составляющей частью культуры, то мы говорим и о развитии культуры. Попытки политизировать данный вопрос носят деструктивный характер и не соответствуют целевым установкам, обозначенным Президентом страны как в своей статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру», так и в последнем интервью Агентству «Хабар», где Нурсултан Абишевич Назарбаев подчеркнул, что «переход на латиницу не означает отказ от русского языка, от кириллицы. Латиница будет касаться прежде всего казахского языка.

5 октября

Политическая составляющая дискуссии о переходе на латинскую графику казахского языка себя исчерпала, так как такое решение принято на высшем политическом уровне. В настоящее время основным является вопрос реализации конкретных шагов и действий в осуществлении реформы языка. Таким образом, процесс латинизации казахского алфавита выходит на технический уровень, в рамках которого целесообразно оценить проблемы и сложности, связанные с языковой трансформацией, потребности в ресурсах (интеллектуальных, материальных, технологических, финансовых и т. д.), определить целевые измеряемые индикаторы эффективности, методы и формы их достижения. Технический уровень предполагает и кропотливую работу по созданию парадигмы казахской латиницы и формированию Единого стандарта алфавита казахского языка на основе латинской графики.

По моему мнению, реформа языка может быть эффективно осуществлена, если будет основываться на следующих ключевых принципах:

- системность, последовательность, продуманность, поэтапность процесса, без кампанейщины и его искусственного форсирования;
- прагматизм, функционализм и инструментализм, отказ от политизации данного вопроса;
- профессионализм, предполагающий активное вовлечение в разработку нового алфавита профессионалов, лингвистов-казахovedов и широкого экспертного обсуждения нового алфавита;
- бережное и вдумчивое отношение к выбору графического отображения каждого специфического звука казахского языка при изменении его графики.

11 октября

После принятия политического решения о переводе казахского языка на латинскую графику для публичного обсуждения было представлено несколько вариантов алфавита. Сложности при разработке алфавита на латинской графике связаны, главным образом, с выбором наиболее оптимального графического отображения специфических звуков казахского языка. Первая версия алфавита, представленная на Парламентских слушаниях 11 сентября текущего года, была построена на основе диграфов, что вызвало серьезную критику. Рабочая группа по переходу казахского языка на латинскую графику, переработав рекомендации, представила новую версию алфавита, в которой диграфы были заменены апострофами.

Огромное количество дискуссий по данному вопросу свидетельствует, что проблема актуальна не только для профессионалов, но и для всего общества. Очевидно, что на начальном этапе сложно разработать алфавит, который бы устраивал всех, но в процессе практики его применения мы придем к оптимальной графике. Думаю, вторая версия, которую представили Президенту, будет еще корректироваться, изменяться. При этом разработчики нового алфавита прислушиваются к рекомендациям всех заинтересованных структур. Идет нормальный, творческий процесс. Реформирование языка, как инструмента коммуникации, как правило, определяется потребностями его носителей. В этом контексте вполне закономерным является реформирование казахского языка, направленное на установление соответствия между фонетикой языка и его графикой. Данные изменения сделают государственный язык более востребованным и функциональным.

30 октября

27 октября 2017 г. был опубликован Указ Президента РК «О переводе алфавита казахского языка с кириллицы на латинскую графику», в соответствии с которым утверждается новый алфавит казахского языка на латинской графике. После бурных общественных дискуссий относительно первой версии латинизированного казахского алфавита с использованием диграфов, была предложена другая версия – на основе апострофов, которая и закрепляется данным указом.

Пользователи социальных сетей сейчас «развлекаются» тем, что переводят свои имена и фамилии посредством конверторов с кириллицы на утвержденную латинскую графику. Не скрою, что меня тоже захватил этот процесс! Новая транслитерация многих слов, как и новое написание имени и фамилии, вызывает иногда недоумение, смех. Однако, работа по оптимизации латинской графики казахского языка будет продолжаться. Об этом говорят и сами разработчики новой графики. И это, пожалуй, будет самая сложная и кропотливая работа специалистов-казаховедов. С учетом общественного мнения и на основе научного анализа будут разрабатываться новые правила правописания, учитывающие специфику оригинальных звуков казахского языка. В этом контексте – сохранение уникального звучания ряда букв – в графику введены апострофы. Думаю, что общим интересам отвечает решение задачи по упрощению алфавита и его функциональному удобству. Так что, процесс только начинается.....

Гулназ КАСИМОВА

Научный сотрудник Отдела
социально-политических исследований
Казахстанского института стратегических
исследований при Президенте РК

8 сентября

Молодых не страшит латиница

Сегодня широко и активно в СМИ обсуждается переход на латиницу. Задействовано научное сообщество – в первую очередь, ученые-языковеды, педагогическая общественность и все заинтересованные граждане. Приводятся объективные исторические предпосылки данного перехода, возможные риски и проблемы, а также пути создания нового алфавита и возможности его усвоения.

Ключевой группой в процессе реформы графики казахского языка является молодежь Казахстана. Для нее такие понятия, как «латинизация», «информатизация», являются наиболее приемлемыми и органично, свободно воспринимаемыми факторами, так как не противоречат их устремлениям и интересам. Они их не страшат.

Статистика по показателям уровня образования в Казахстане на сегодняшний день свидетельствует о том, что, во-первых, присутствует неуклонный рост численности учащихся в школах с казахским языком обучения в республике. Во-вторых, налицо и рост качества успеваемости казахоязычных школьников. По данным Внешней оценки учебных достижений (ВОУД), за 2015 год снизился разрыв между уровнями знаний в казахских и русских школах обучения на 1,78 балла. При этом наибольший средний балл ВОУД был набран по предмету «Казахский язык» (10,75 балла). Также необходимо отметить, что ежегодно растет и число участников от Казахстана в международных олимпиадах. Так, если в 2013 г. количество победителей на международных олимпиадах составляло 967 человек, то в 2015 г. их число возросло до 1 309 учащихся.

Тем самым, именно дети и молодежь Казахстана наиболее подготовлены к предстоящим изменениям.

Для этого есть все предпосылки: высокая гибкость и адаптивность молодого поколения к современным тенденциям, а также динамичные изменения в системе образования, связанные со стремлением к выходу на высокие международные стандарты знаний.

20 қазан

Латын қарпіндегі қазақ әліпбиінің жаңа стандарттарын әзірлеу және енгізу кезінде алдын-ала дайындық жұмысын мұқият жүргізу ісі ерекше маңызға ие болады. Ұсынылған өзгерістер өмірдің барынша маңызды салаларын, атап айтқанда, білім беру жүйесіне ықпал ететін болады. Статистикалық мәліметтер бойынша 2016–2017 жж. оқу жылында күндізгі жалпы білім беретін мектептердегі оқушылар саны 2 917,8 мың адамды, жоғары оқу орындарында – 477 074 студенттерді құрады. 2017 жылдың басында 1,39%-ды құраған жалпы халық санының өсуін ескере отырып, студенттердің саны тек өсіп отыратынын айтуға болады.

Осыған байланысты қоғамның, қазақстандық сарапшылар қауымдас­тығының қазақ әліпбиінің ең қолайлы нұсқасын талқылауға және қабылдауға белсенді қатысуы жағымды фактор саналады. Қоғамдық талқылаулардың нәтижесінде алфавиттің жаңа нұсқасы ұсынылды, ол жерде диграфтар дәйекшілермен алмастырылды. Қоғамдық және кең талқылаудың осы үрдісі сақталған жағдайда, қазақ тілінің ерекшелігін көрсететін, білім беру жүйесіне қиындықсыз енгізуге және табысты қолдануға мүмкіндік беретін әліпбидің ең жетілдірілген нұсқасы жасалынатын болады.

4 ноябрь

Соңғы күндердегі ең маңызды және барынша талқыланып жатқан оқиғалардың бірі – латын қарпіндегі қазақ әліпбиін заңнамалық деңгейде мақұлдау болып табылады. Пікірлердің әртүрлі болғанына қарамастан, сарапшылардың басым бөлігі техникалық қиындықтарды шешу мен әліпбидің жаңа стандартын қоғамдық қабылдаудың екіұшты болуы уақытша мәселе екенін атап көрсетеді. Әліпбидің кемшіліктері мен қиындықтарын анықтау мен оны жоюдың ең тиімді құралдардың бірі ретінде күнделікті өмірде латын әліпбиін іс жүзінде қолдануды жатқызуға болады. Мысалға, облыстық және аудандық әкімдіктер, мәслихат пен Ақтау қаласының бірқатар мемлекеттік мекемелері ресми белгілерді латын қарпіне ауыстырды. Бір айта кетерлігі, 2017 жылдың сәуір айында өткізілген әлеуметтанулық сауалнама нәтижелері бойынша батыс аймақ латын қарпіне көшуді қолдайтын адамдардың үлесі бойынша 73,2%-бен екінші орында тұрған болатын. Яғни, қазақ тілін жаңғырту үдерісі өзінің нақты мүмкіндіктерін байқата бастағаны туралы айтуға болады.

Лязат НУРКАТОВА

Руководитель Отдела социально-экономических исследований
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

17 сентября

Переход казахского языка с кириллицы на латиницу в какой-то степени можно сравнить со стремительно обновляющимися технологиями сегодняшнего дня.

Например, десять лет назад появился первый смартфон от Apple, который совершил великую революцию в направлении мобильной связи. Недавно представленный новый революционный apple iPhone X существенно упрощает жизнь, легок в пользовании и при этом отвечает самым разнообразным запросам современных людей.

Так и переход на казахскую латиницу! Это – колоссальная возможность, обеспечивающая совершенствование богатого содержания казахского языка и возможности его интеграции в мировое информационное пространство.

Это – закономерный тренд, который, несомненно, позитивно повлияет на нашу повседневную жизнь.

10 октября

Представлен проект единого стандарта казахского алфавита на латинской графике. Новый вариант впечатляет. Буквы с апострофами, в отличие от диграфов, легко запоминаются, и также легко будут восприниматься в тексте. Положительный результат стал возможен благодаря широкому обсуждению. Можно с уверенностью сказать, что новый проект стал всенародным детищем. В итоге, мы получили действительно достойный, легкий и понятный алфавит!

12 октябрь

Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК провел экспертный опрос «Приоритетные сферы применения казахской латиницы».

Прежде всего отметим, что в ходе опроса выявлен факт высокой степени интенсивности обсуждения перехода казахского языка на латиницу. Причем, интерес к теме фиксируется как в экспертном сообществе и на уровне широкой общественности, так и на обыденном уровне коммуникаций граждан.

Итак, на вопрос «На Ваш взгляд, почему Казахстан переходит в вопросе казахского языка с кириллицы на латиницу?» получены следующие мнения респондентов:

- отмечен высокий процент качественной научной литературы на английском языке. По мнению экспертов, сочетание казахского языка на латинице с английским языком будет носить положительный эффект в процессе изучения новых технологий;

- отдельные эксперты отметили удобство при правописании;

- выявлено мнение, что перевод на латиницу будет полезен для роста учебных и ознакомительных визитов за границу и развитие встречного вектора академической мобильности: из-за границы в Казахстан.

- все это будет способствовать повышению образовательной конкурентоспособности.

В целом, эксперты дали позитивную оценку инновационного социального проекта перехода казахского языка на латиницу с 2025 года. Одобрительный контент детерминирован стратегическим пониманием мировых глобализационных процессов.

18 қазан

Қазақстан дамуының стратегиялық міндеті – әлемдегі ең дамыған отыз елдің қатарына кіру. Оның жетістігінің жедел жүруіне ғылыми-техникалық глоссарий мен сандық технологиялардың кәсіби лексикасын Қазақстан Республикасының мемлекеттік тіліне бейімдеуді жүзеге асыратын латын әліпбиінің енгізілуі де ықпал етеді. Жазбаша қазақ тілін латын қарпіне көшірудің барлық кезеңдерін әдістемелік және әдіснамалық жағынан жарамды жүзеге асырған жағдайда ғылым, білім және технологиялық саладағы инновациялық серпілістің мультимедиа-әсері айқын болары даусыз.

Мадина НУРГАЛИЕВА

Руководитель
Представительства
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК в г. Алматы

14 сентября

11 сентября прошли Парламентские слушания «О вопросах введения единого стандарта алфавита государственного языка на латинской графике». Ключевым в этом мероприятии стала презентация проекта алфавита, который впоследствии вызвал широкую волну обсуждения как в СМИ, так и в социальных сетях. Свою позицию и мнения высказывают не только лингвисты и филологи, но и представители всех социально-профессиональных и языковых групп казахстанского общества. И это – очень важный момент, в определенной степени демонстрирующий высокий уровень общности народа Казахстана.

Граждане вовлеклись в процесс обсуждения проекта такой большой значимости. Много показательного и интересного можно проследить в интернет-дискуссиях. В отдельных случаях, в социальных сетях, наблюдаются призывы некоторых казахоязычных интернет-пользователей допускать к обсуждению проекта алфавита только тех людей, кто владеет государственным языком. И очень ценно, что такие попытки разделить наше общество пресекаются мгновенно. По сути, это индикатор того, что гражданское самосознание все более активно проявляется и «блокирует» неконструктивные идеи и практики.

Еще один показательный момент – это массовая апробация транслитерации собственного имени через интернет-ресурс mening-atym.kz с публикацией результатов на своих страничках в социальных сетях, прежде всего Facebook. Заметно, что сложности в транслитерации часто вызывают буквы «Я», «Ь», «У». Подобный интерес к визуальному изменению алфавита казахского языка повлек за собой и другой эффект. У тех, кто только начинают изучать государственный язык, в лексиконе появляется много новых казахских слов и понятий – за счет того, что их написание на латинской графике интенсивно обсуждается в интернете.

10 октября

Вчера был представлен новый проект единого стандарта казахского алфавита на латинской графике. Представленный проект был подготовлен с учетом предложений и замечаний, поступивших в ходе публичных дискуссий. В этот раз разработчики презентовали проект руководству страны. Он был опубликован на сайте Акорды. В данном варианте 32 буквы. Особенность – использование апострофа для 8 казахских звуков.

Основная критика прошлого варианта была в использовании диграфов и отказе от принципа Байтурсынова «один звук – одна буква». Разработчики в новом варианте устранили данный нюанс.

Обсуждение казахского алфавита на латинской графике проходит с участием широкой общественности. И это главное.

18 октября

В 1929 году после многочисленных дискуссий был осуществлен перевод казахского алфавита на латинскую графику (латинизация). Несмотря на то, что этот алфавит использовался всего 10 лет, на практике это выражалось в том, что все печатные издания – газеты и журналы – печатались на латинском шрифте, а в школах был введен латинский алфавит.

В некотором смысле мы сейчас словно «окунулись» в историю, когда также происходят многочисленные общественные дискуссии и обсуждения. Разница заключается в том, что вопрос перевода казахского языка на латинскую графику поддерживается большинством населения и экспертов активно. Конструктивная полемика наблюдается исключительно при обсуждении проектов самого алфавита, причем в контексте прагматичного подхода – сохранение гармонии казахского языка и его символьного обозначения, удобство письма и восприятия.

Руководством страны была поставлена задача разработать и принять новый алфавит до конца текущего года. Это означает, что в ближайшие 2,5 месяца работа в этом направлении, скорее всего, будет усилена. Сейчас уже предложены варианты нового алфавита, но к единому «знаменателю» еще не пришли. Дело за профессиональными лингвистами, в силах которых провести качественную экспертизу. Только специалисты могут определить наилучший вариант из всех предложенных проектов и выбрать единый, способный стать действительно национальным, алфавит казахского языка.

Леся КАПАТАЕВА

Главный научный сотрудник
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

22 сентября

Впервые вопрос о целесообразности изменения графики казахского языка был озвучен представителями казахстанской общественности еще в первой половине 90-х годов. Однако разработанные к тому времени концептуальные основы не нашли своего практического применения.

Следующий шаг был сделан в 2006 году, когда, выступая на Ассамблее народа Казахстана, Глава государства Н. Назарбаев отметил, что латинская графика доминирует в мировом коммуникационном пространстве, и предложил специалистам вернуться к обсуждению вопроса о возможности перехода на латиницу. В этой связи ученые-лингвисты приступили к активному поиску механизмов реформирования казахского письма. В рамках исследовательских проектов был произведен анализ применимости зарубежных практик к казахскому языку. В частности, был тщательно изучен опыт тюркоязычных стран – Турции, Азербайджана, Туркмении, Узбекистана, где используется латиница, а также исторический опыт самого Казахстана, имевший место в конце 20-х–30-х годов.

В настоящее время постановка задачи модернизации общественного сознания вывела данный процесс в практическую сферу: были определены сроки принятия нового алфавита и план поэтапного перевода казахского языка на латинскую графику. Для казахстанских лингвистов стала необходимость реализации ряда задач, из всего массива которых можно выделить следующие три.

Во-первых, новый алфавит должен адекватно отражать фонетическую структуру казахского языка. Сейчас в казахском алфавите имеются 42 буквы – 33 буквы русского алфавита и девять казахских специфических букв. А звуков в фонетической системе казахского языка всего 28. С одной стороны, в соответствии с законами лингвистики, букв должно быть меньше, чем звуков. С другой стороны, необходимо учитывать ярко выраженный сингармонизм казахского языка. По мнению казахстанских лингвистов, латинская графика более удобна в использовании и способна с большей точностью передать фонетическую систему казахского языка.

Во-вторых, новая графика должна явиться не просто следствием механической замены графической системы, а привести к кардинальному реформированию национального письма. Для этого требуются не только разработка и создание современного национального алфавита на основе латиницы, но и создание новых креативных правил правописания – орфографирования исконно казахских и заимствованных слов на основе единого национального стандарта письма.

В-третьих, новый алфавит должен максимально упростить казахстанским гражданам использование современных компьютерных технологий, что возможно при максимальном сокращении специфических знаков.

К настоящему моменту казахстанские ученые-лингвисты разработали рабочий вариант единого стандарта казахского алфавита на латинской графике, который уже был представлен на Парламентских слушаниях в Мажилисе. В предлагаемом варианте взяты только исконные знаки латинского алфавита. И на сегодня проводится активное его обсуждение во всех слоях общества, так как это – один из самых актуальных и насущных вопросов жизнедеятельности каждого человека.

19 октябрь

В течение двух с половиной месяцев, оставшихся до конца года, у казахстанцев появится новый единый стандарт казахского алфавита на латинской графике. Речь идет не просто о замене одних знаков другими, а о принятии новых правил орфографии и орфоэпии, которые будут призваны обеспечить дальнейшее развитие казахского языка. В этой связи совершенно логичными выглядят многовариативность предлагаемых стандартов алфавита и то внимание, которое общественные и политические деятели, профессиональные лингвисты и просто граждане Казахстана проявляют к процессу создания и выбора нового казахского алфавита.

Следует отметить, что процесс поиска наиболее приемлемого для современных реалий варианта начался еще в середине первого десятилетия 2000 тысячных годов. Специалистами тщательно изучался опыт тюркоязычных стран, использующих латиницу (Турция, Азербайджан, Туркмения, Узбекистан и др.), а также исторический опыт самого Казахстана, полученный в период с 1929 по 1940 годы. В целях определения эффективного типа алфавита, исследовательской группой Института языкознания имени А. Байтурсынулы проводились лингвоэксперименты, предполагающие оценку экспертами, профессиональная жизнь которых связана с письменной деятельностью, эффективности того или иного варианта алфавита. В результате были получены конкретные статистические и фактологические данные, позволившие конкретизировать направление, в котором необходимо двигаться дальше. Всего же было создано более 100 вариантов казахского алфавита на латинской графике.

После выхода в свет статьи Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», вопрос был перенесен из узко-профессиональной сферы в публичную. Казахские граждане приняли активное участие в обсуждении вопросов предстоящего перевода казахского языка на латинскую графику.

Дискуссии проходили и в социальных сетях, и в рамках заседаний на экспертных площадках. Традиционные СМИ также активно комментируют ситуацию. В сентябре т. г. прошли парламентские слушания «О вопросах введения единого стандарта алфавита государственного языка на латинской графике». Как отметил в ходе встречи с рабочей группой по подготовке перехода на латиницу Президент РК, «Ни одна страна в мире так не обсуждала свой новый алфавит со всем народом... Более 300 обращений поступили в Администрацию Президента в связи с переходом на латиницу».

В свою очередь, по заявлению директора республиканского центра развития языков имени Ш. Шаяхметова Е. Тлешова в адрес рабочей группы от граждан поступило более 1600 предложений, в том числе и замечания по алфавиту. Казахстанцы предложили более 20 собственных вариантов нового казахского алфавита, основанного на латинской графике.

По мнению профессионалов, новый единый стандарт казахского алфавита на латинской графике должен удовлетворять, как минимум, двум условиям. Во-первых, он должен обеспечить дальнейшее развитие казахского языка, реформирование правил правописания и взаимосочетаемость орфографии и орфоэпии. Во-вторых, он должен быть удобным для набора на стандартной компьютерной клавиатуре. В настоящее время все большее количество граждан выбирает мобильный интернет, а это означает, что введение любых знаков, выходящих за пределы стандартной клавиатуры, будет затруднять использование казахского языка.

В настоящий момент официально были представлены два варианта нового алфавита. Один предполагает использование диграфов, другой – применение апострофов. Возможно, рабочая группа представит и другие варианты.

3 ноября

Ровно неделю назад Президент Н.А. Назарбаев подписал Указ «О переводе алфавита казахского языка с кириллицы на латинскую графику». Указ предполагает создание Национальной комиссии по переводу алфавита казахского языка на латинскую графику, в задачи которой, в том числе, входит обеспечение поэтапного перевода алфавита казахского языка на латинскую графику до 2025 года. В этом контексте определенный интерес представляет вопрос о том, как будет переходить на принятый в Казахстане единый стандарт казахского алфавита на латинской графике казахская диаспора за рубежом. Одно дело, начать писать свои тексты в интернет-аккаунтах, используя новую графику, и совсем другое дело – перестройка школьных образовательных программ.

Благодаря проведенной 31 октября в Ташкенте научной конференции, организованной ИСМИ при Президенте Республики Узбекистан и КИСИ при Президенте Республики Казахстан, и посвященной 25-летию двусторонних дипломатических отношений между Казахстаном и Узбекистаном, эксперты КИСИ получили возможность обсудить эти вопросы как в ходе пленарных заседаний, так и в неофициальной обстановке во время перерывов.

В Узбекистане в настоящий момент проживают около 800 тысяч казахов. Занятия на казахском языке проводятся в 380 школах, а в 162 школах обучение происходит только на казахском языке. Для получения высшего образования на казахском языке в 5 вузах созданы факультеты, отделения казахского языка и литературы.

В настоящий момент учебники на казахском языке, используемые в учебном процессе в школах Узбекистана, написаны на кириллице. Это обстоятельство определяет пристальный интерес, который проявляют узбекские педагоги к переводу казахского языка на латинскую графику. В планах Министерства народного образования Республики Узбекистан – приступить к переводу учебников для школ, обучающихся на казахском языке, на единый стандарт казахского алфавита на латинской графике. Этот процесс не терпит спешки, так как механического перевода текстов с одной графики на другую явно недостаточно. Несмотря на утвержденный единый стандарт, впереди у казахстанских филологов большая работа по выработке новых правил орфографии и т.д. Кроме того, перевод школьных учебников потребует переподготовки педагогических кадров. В то же время, учитывая тот факт, что все учебники, предназначенные для детей, обучающихся на узбекском языке, написаны на латинской графике, узбекские педагоги не видят больших проблем в предстоящих изменениях. Определенный опыт у наших южных соседей уже имеется.

Меурат ОМАРОВ

Руководитель Отдела внешней политики и международной безопасности
Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК

23 сентября

Сегодня государственный язык претерпевает грандиозные судьбоносные изменения, глобальную языковую реформу – переход на латинскую графику.

Данная реформа имеет огромный потенциал для развития республики.

Во-первых, использование латинского алфавита в большей степени повысит привлекательность и популярность казахского языка, так как латиница занимает лидирующее положение в мире, ее знают и пользуются более 4 млрд. населения планеты.

Во-вторых, поскольку 99,99% всех вычислительных и телекоммуникационных систем базируются на латинском алфавите, нововведение ускорит цифровизацию и интеграцию Казахстана в мировое научно-образовательное, технологическое и коммуникационное пространство. При этом следует заметить, что, по оценкам экспертов, 70% всех научных работ выполняется сейчас на английском языке, поэтому наши труды с латинской графикой будут иметь преимущество в приобщении к мировой научной мысли.

В-третьих, реформа казахского алфавита нацелена на повышение глобальной конкурентоспособности Казахстана. Благодаря реформе, продукты различного назначения, начиная с пищевых и заканчивая интеллектуальными, будут представлены в наиболее распространенной в мире форме. В частности, сейчас в глобальном интернет-пространстве существует большой спрос на продукцию музыкальной индустрии Казахстана, с появлением такого феномена, как QPOP, а также выхода на глобальную музыкальную сцену талантливого казахстанского певца Димаша Кудайбергенова. Благодаря им, в последнее время сильно выросла популярность казахского языка и поклонники QPOP ждут появления текстов казахских песен на латинице, как более знакомой и понятной большей части населения земного шара.

Таким образом, данное преобразование стало осевой частью модернизации общественного сознания в Казахстане, имеет своей целью вывести страну на передовые позиции, в первую очередь, в таких сферах, как наука и образование, которые, в перспективе, дадут мультипликативный эффект для многосторонней государственной модернизации.

Кроме того, переход казахского языка на латиницу повлияет на улучшение международного имиджа Казахстана как страны, стремящейся к прогрессу через приобщение к мировым интеллектуальным ценностям.

27 сентябрь

Конкурентоспособность нации, сохранение национальной идентичности, культ знания, эволюционное развитие Казахстана и открытость сознания, обозначенные в программной статье Елбасы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру», – основа духовной модернизации.

Одно из ее ключевых направлений – переход казахского языка на латинскую графику – является велением времени и одним из инструментов конструирования казахстанской идентичности.

Национально-культурная идентичность во многом определяется письменностью. В связи с этим реформа языка – переход на латинскую графику, прежде всего, призвана усилить позиции казахского языка. Латиница во всем мире сегодня ассоциируется с прогрессом, развитием науки и технологий, в том числе, с глобальным «информационным взрывом».

7 ноябрь

Ұлттық бірегейлік мәселелері Қазақстан сияқты жас мемлекет үшін маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Қазіргі кезеңде ұлттық бірегейліктің жаңа формаларын, ұлттық қауымдастықты қалыптастыру мен дамытудың ең тиімді құралдарының бірі қазақ тілін латын қарпіне көшіру туралы мәселе болуы мүмкін.

Латын жазуы ұлттық бірегейлікті және рухани жаңаруды нығайтудың күшті факторы болуға бағытталған.

Бенедикт Андерсонның «қиялдағы қоғамдастық» ұғымына сәйкес, ұлт – адамдардың санасынан құрылған әлеуметтік тұрғыдағы қоғамдастық, олар өздерін оның бөлігі деп санайды. Б. Андерсонның айтуынша, нәтижесінде жазба мәдениет, баспа құрылғысын кеңінен пайдалану еуропалық континентте ұлттық мемлекеттердің бірегейлігін қалыптастырудың шешуші факторы болды.

Сондықтан да, өткен ғасырдың 1920-шы жылдары Түркия Республикасының көшбасшысы Мұстафа Кемал Ататүрік латын әліпбиін империялық мұраны артқа тастап, жаңа Түркияның ұлттық мемлекет ретіндегі зайырлы бірегейлігін қалыптастыруда өзін-өзі танудың маңызды құралдарының бірі ретінде қолданды. Латын әліпбиін енгізгеннен кейін, терең тілдік реформа үшін мүмкіндіктер ашылды. Нәтижесінде араб, парсы сөздері және грамматикалық қосымшалар біртіндеп түрік әдеби тілінен жойылды. Жалпы, реформаның нәтижелері пайдалы болды.

Түрік тәжірибесін негізге ала отырып, Қазақстан жаңа әліпбиге көшкен кезде, қазақ тілін жаңғыртуға және оны түсіну мен үйренуді оңай етуге болады. Сонымен қатар, ел азаматтары өздерін қоршаған әлеммен қарым-қатынасты тең дәрежеде қалыптастыратын және халықаралық аренадағы мықты позицияларға ие тәуелсіз ұлт ретінде сезінуіне әсер етеді.

Тілдің тек байланыс құралы ретінде ғана емес, сонымен бірге ұлттық бірегейлендіру, кез келген ұлттың басын біріктіретін фактор ретіндегі жоғары рөлін де атап өту қажет. Ал латын әліпбиі әлемдік ғылымның, озық білім мен технологияның жетістіктерін меңгеру арқылы жоғарыда аталған факторларды күшейтеді.

Ұлттық бірегейлік қоғамдағы ішкі әлеуметтік-саяси процестермен ғана анықталмағаны нақтыланды. Оны қалыптастыру кезінде мемлекеттің басқа мемлекеттермен халықаралық қатынастар жүйесіндегі өзара қарым-қатынас процестері мен елдің имиджін қалыптастыруы үлкен рөл атқарады.

Сондықтан сыртқы әлем Қазақстанды экономикалық және рухани салаларда да, қазақстандық бірегейліктің еуропалық элементіне ерекше назар аудара отырып, серпінді модернизацияны жүзеге асыратын мемлекет ретінде қабылдайды деп ойлаймын.

Слямжар АХМЕТЖАРОВ

Научный сотрудник Отдела социально-политических исследований
Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК

3 октября

Модернизация казахского языка через внедрение латинского алфавита – это, прежде всего, шаг навстречу мировому сообществу. Если посмотреть на политическую карту мира, то абсолютное большинство стран используют в основе своих языков латинскую графику. Также немаловажным фактором является высокая роль английского языка, который изучается в качестве дополнительного в школьных программах во многих странах мира. Отсюда следует, что подавляющее большинство населения земли способно к пониманию и чтению латинских букв. Что это может значить для Казахстана?

Помимо улучшения живого общения и взаимопонимания между иностранцами и казахстанцами, внедрение латиницы существенно облегчит сотрудничество между нашей страной и мировым сообществом в прикладных областях деятельности. Так как большинство инструкций, справочников и классификаторов в науке, технологиях, сельском хозяйстве, промышленности, фармацевтике и других сферах публикуются на английском языке. В этой связи, несомненно, казахстанцам, освоившим латиницу, будет легче изучать материалы из разных сфер деятельности.

Для успешной реализации программы перехода казахского языка на латиницу нашей стране необходимо, прежде всего, обратить внимание на опыт Турции, Азербайджана, Туркменистана и Узбекистана по внедрению латинской графики. Опыт тюркоязычных стран в настоящем вопросе важен для Казахстана. Он не только поможет найти самые оптимальные пути транскрипции казахского языка на новый алфавит, но и демонстрирует историческую предопределенность, преемственность и органичность данного процесса перехода на латинскую графику.

Адильхан ГАДЕЛЬШИЕВ

Научный сотрудник
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

6 октября

Прагматичная и мобильная молодежь как провайдер по укреплению казахского языка с латинской графикой.

Сегодня наибольшая часть мирового сообщества ежедневно использует латинскую графику. Латинская графика изучается в школах, на уроках иностранного языка, используется в математических исчислениях, для многих языков латинский алфавит стал базовой платформой.

Принимая во внимание тот факт, что изучение языков специалисты рекомендуют начинать с ранних лет, а именно длительность сенситивного периода, максимально ориентированного на восприятие, составляет примерно с 1,5 до 9 лет, то основной упор будет сосредоточен на детях и людях и среднего возраста. В Казахстане средний возраст составляет 31,6 года.

По статистическим данным, доля детей в возрасте до 17 лет в структуре населения на начало 2015 года составила 30,4% – а это более 5 млн 300 тысяч человек. По сравнению с предыдущим годом прирост составил почти 150 тысяч человек. Ежегодно растет и количество детей в возрасте до года.

Таким образом, демографическая ситуация в стране улучшается, численность населения страны, в том числе и детей, с каждым годом растет.

Соответственно, рост молодого поколения будет способствовать более эффективному и свободному внедрению и повсеместному использованию латинской графики.

Тем самым, молодое поколение, как основной провайдер изменений в обществе, способно легко и беспрепятственно реализовать данные реформы и сыграть ведущую роль в переходе и сохранении латинской письменности.

Гульнара МУХАТАЕВА

Старший научный сотрудник
Представительства
Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК в г. Алматы

10 октября

Презентован проект казахского алфавита, доработанный с учетом мнения экспертов и общественности. Изменения коснулись диграфов, вызвавших вопросы у большинства граждан. В представленном варианте их нет, зато в предлагаемом варианте появились апострофы. Согласно закону, сингармонизма казахские слова могут произноситься твердо или мягко. Для мягкого произношения слов используется апостроф. Новый проект алфавита стал продолжением реформаторского решения Ахмета Байтурсынова по оптимизации графического строя языка, предложившего ставить знак дэйекше в начале всего слова.

Зарема ШАУКЕНОВА

Директор Казахстанского института
стратегических исследований
при Президенте РК

11 октября

Мы пришли к важному моменту в духовной модернизации казахстанского общества. А именно – к новым возможностям и ценности государственного языка.

Предложенный разработчиками первый вариант казахского алфавита на латинице существенно упрощал его кодировку. Почти вдвое сокращалось число букв – с 42 до 25. Однако после очень активных дискуссий в экспертной и общественной среде в символике языка было добавлено 8 обозначений. Количество букв в новом варианте достигает 32.

Следует особо отметить участие молодежи в обсуждении казахского алфавита. И это очень радует. Молодое поколение не осталось равнодушным, оно активно в сетях, комментирует, выкладывает ролики, примеряет использование латинской графики при написании своих имен, фамилий, распространенных слов. Согласно теории каллиграфии, само изображение символа также имеет значение. Оно создает и развивает вкус, художественные ценности и вовлекает в особый мир культуры. И, действительно, на латинской графике имена и названия выглядят уже по-другому, презентабельно.

За прошедшие более чем четверть века в Казахстане выросло целое поколение одаренной казахскоязычной молодежи, которая легко и комфортно ощущает себя в казахско-англо-русскоязычном поле, минуя потери и трудности перевода. Сегодня среди казахстанской молодежи наблюдается своеобразный языковой бум, изучение английского с раннего возраста уже никого не удивляет.

Переход казахского языка на латинскую графику – это укрепление его коммуникационных возможностей.

Никара БИЕКЕНОВА

ҚР Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының әлеуметтік-экономикалық зерттеулер бөлімінің аға ғылыми қызметкері

16 октябрь

Жаңалыққа ұмтылыс

Бүгінгі таңда Қазақстан қазақ әліпбиін латын қарпіне көшіру міндетін жүзеге асырып отыр. Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2012 жылғы «Қазақстан-2050» Стратегиясы» Жолдауында әліпбиіміздің латын қарпіне көшу мәселесін көтерген болатын.

Ал қазіргі ақпараттық технологиялар дәуірінде, бірыңғай қазақ әліпбиінің латын қарпінде ұсынылған жобаларын «онлайн» талқылауға ғалым-лингвистер, оқытушылар және жалпы республикамыздың барлық тұрғындарының талқылауға белсенді қатысып отырғанын көре аласыз. Бір жағынан, жан-жақты, ал екінші жағынан толық және сындарлы талқылау жасау 11 қыркүйек және 9 қазан күндері ұсынылған әліпбилердің лайықты және даулы жақтарын жылдам анықтауға және де осы жылдың соңында сапалы өнім алуға жағдай жасайды.

Әрине, бұл күрделі процесс. Бірақ тіл де тірі организм ретінде әрдайым дамуы керек, жаңалыққа талпынуы тиіс, сондықтан да оның қарекет етуіне қажетті жағдай жасау қажет. Кейде өмірде өзгерістерді қабылдау өте қиын, жаңалықтар күрделі, орындалмайтын нәрсе болып көрініп, «Комфорт» шеңберінен шығатын жағдай ретінде қабылданады. Бірақ қазіргі таңдағы ел өміріндегі қоғамдық сананың жаңғыруы, сондай-ақ, әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-мәдени және рухани салалардағы жаңғыртулар жағдайында әр азаматтың бойында білімнің жоғарғы деңгейі, креативтік әлеуетпен байыған бәсекеге қабілеттілік, азаматтық мәдениеттің құрамдас бөлігі ретіндегі отансүйгіштік сезімі, өзіне, жанұясы мен еліне деген жауапкершілік секілді қасиеттер болуы тиіс. Қазақстандықтардың қазақ әліпбиін латын қарпіне көшіру бойынша маңызды үдеріске белсенді қатысуын осымен түсіндіруге болады.

Балтабай СЫЗДЫКОВ

Научный сотрудник
Отдела социально-экономических исследований
Казахстанского института стратегических
исследований при Президенте РК

17 октября

На прошлой неделе Главе государства представили новый вариант единого стандарта казахского алфавита на латинской графике, подготовленного с учетом предложений, поступивших ранее в ходе общественного обсуждения. В новой версии диграфы были заменены на апострофы, что было воспринято положительно, так как намного облегчает восприятие текста, делает его более понятным и легким. Вместе с тем, дискуссия продолжается. И сейчас, хотя число сторонников апострофов и диакритики больше, но есть и те, кто ратует за диграфы. Это наглядно демонстрирует заинтересованность казахстанцев и понимание ими важности процесса перехода на латиницу. В итоге, именно конструктивное обсуждение поможет создать наиболее комфортный для восприятия алфавит, который в наибольшей степени будет учитывать специфику казахского языка.

8 ноября

При разработке казахского алфавита на латинской графике специалисты-лингвисты проработали множество различных вариантов с учетом всех факторов его дальнейшего использования. Так, Институт языкознания им. А. Байтурсынова изначально разработал 24 возможных вариантов казахского алфавита на латинице, далее сократив его до 5, куда вошли варианты с апострофами, диграфами, диакритиками и смешанные. В итоге был выбран наиболее практичный вариант с апострофами. Данный выбор был обусловлен необходимостью максимально упростить и ускорить переход к латинице без ограничений, в виде конфликта шрифтов, или же дополнительной разработки программного обеспечения. Новый казахский алфавит – максимально удобный с точки зрения использования современных технологий.

Правительством будет создана рабочая группа по внедрению латинской графики казахского языка и специальная орфографическо-лингвистическая комиссия, которая разработает новые орфографические правила и большой орфографический словарь казахского языка.

Быстрому осваиванию нового алфавита будет способствовать специальный обучающий портал и конвертер по автоматическому переводу текстов на латиницу, который был представлен в сентябре текущего года.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ
ЖАНЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН СТРАТЕГИЯЛЫҚ
ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫНЫҢ
АНЫҚТАМА-АНАЛИТИКАЛЫҚ
ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК МАТЕРИАЛДАРЫ**

**СПРАВОЧНО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ
И МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ
КАЗАХСТАНСКОГО ИНСТИТУТА
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫНЫҢ «БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҒЫРУ» АТТЫ МАҚАЛАСЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ЖАНЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫНЫҢ АНЫҚТАМА-АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК МАТЕРИАЛДАРЫ

НЕГІЗГІ ТҰЖЫРЫМДАР

Қоғамдық сананы жаңғырту

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында жаңғыртуды экономикалық өрлеуге немесе технологиялық жетілдіруге жинақтау – бұл жалпы өзгерістер жобасының бір бөлігі ғана екеніне көңіл бөле отырып, жаңғырту үдерістері шеңберінде еліміздің рухани қайта өрлеуінің тұжырымдамалық бейнесін жеткізеді.

Мақалада Елбасының қазақстандық қоғамның болашаққа қарай қалай қадам басуы туралы ойлары көрсетілген. Барлық технологиялық үдерістердің жеделдеуі мен әлем экономикаларының бәсекелік қабілеттерінің өсуіне орай құбылмалы әрі күрделі болмақ.

Халықаралық қатынастардың қазіргі заманғы кезеңі мемлекеттердің өзара қарым-қатынастарындағы қарама-қайшы оқиғалармен сипатталады. Үдемелі қарқын алып отырған жаһандық әлем ұлт санасының халықтық руханияты мен дәстүрлеріне негізделген айрықша үлгісін талап етеді. Бұл жағдайларда қоғамның рухани-құндылық бағдарларын сақтау және жаңарту мәселелері бірінші кезектегі маңызға ие болып отыр. Дүние жүзіндегі үдерістер әлемді өзгертуде, заман өзгеруде, бұл Қазақстанға дамудың мүлде жаңа деңгейіне шығуға айрықша мүмкіндік береді. Жаңару міндеті бүгінде Қазақстанның ғана емес, барлық мемлекеттердің алдында тұрғанын атап өтті Нұрсұлтан Назарбаев.

Негізгі ережелер:

✓ Көрсетілген қоғамдық сананы жаңғырту Қазақстанның жаңғыру процестерінің, атап айтқанда саяси реформалау мен экономиканы жаңғыртудың қисынды жалғасы. Бұл ретте мәлімделген жаңғыртулық түрленулердің айқын мақсаттары, басымдықтары, қол жеткізу әдістері бар.

✓ Қоғамдық сананы жаңғырту ұзақ мерзімді сипатқа ие және Қазақстанның мәдени және рухани мұрасын сақтау және ілгерілету саласында іске асырылған «Мәдени мұра» («Культурное наследие», 2004), және «Халық тарих толқынында» («Народ в потоке истории», 2013) ірі бағдарламаларға негізілген.

✓ Қазіргі заманғы социумда қоғамдық сананы жаңғыртуға сұраным ортақ әлеуметтік кеңістікте өмір сүріп жатқан халықтың қазіргі заманның қарқынды өзгермелі шарттарына сәтті бейімделу қажеттілігіне тікелей байланысты.

✓ Қазақстан азаматтарының қоғамдық санасының мазмұны олардың мүдделерімен, құндылықтарымен және перспективаларымен тығыз астасады және өзіне мәдениетті, мінез-құлық практикасың, әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлерді, ғылымды, адамгершілік императивтерін қамтитын рухани негізге сүйенеді.

✓ XXI ғасырдағы ұлттық өзіндік сананы жаңғыртудың маңызды бағыты жеке деңгейде де, қоғамдық деңгейде де бәсекелік қабілет, прагматизм, ұлттық бірегейлікті сақтау, білімнің салтанат құруы, эволюциялық даму және сананың ашықтығы болып табылады.

✓ қазіргі таңда қоғамдық сананы жаңғырту ерекше маңызға және өзектілікке ие болып отырғанын атап өту маңызды, өйткені қазіргі әлем барған сайын өзгерге түсуде. Жаһандану процестері стандарты емес, күтпеген сын-қатерлерді қалыптастыруда, жаңа ақпараттық және коммуникациялық технологияларды белсенді пайдалану өмірдің ритмі мен стилін өзгертеді, ұлттық дәстүрлер заманауи элементтермен толығыады. Бұл мағынасында мықты әрі жауапты адамдардың біртұтас Ұлтын қалыптастыру Қазақстан табысының маңызды шарты болып табылады.

✓ әрбір қазақстандықтың санасын жаңарту, еліміздің әрбір тұрғынның өз өмірлік стратегияларын жалпы елдің прогресі үшін бейімдеуге дайындығын болуы қажет.

✓ «Әр түрлі тілдегі әлемнің 100 үздік оқулығы», «Туған жер» және одан әрі «Туған елге» жобасына ұласады, «Қазақстанның киелі жерлері» жобасы, «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет», «Қазақстандағы 100 жаңа тұлға» бағдармалары ұсынылады.

✓ барлық ұсынылып отырған бастамалар мен жобалар, сондай-ақ олардың мазмұндық толтырылуы жария түрде, соның ішінде заманауи диалог форматтарын – каскадты пікір сайыстарды, дебаттарды, әлеуметтік-лингвистикалық сараптауларды және т.б. пайдалана отырып талқыланады.

Елдегі басталған ауқымды өзгерістер қоғамдық сананы оза жаңғыртумен сүйемелденуі тиіс. Бұл ретте Президент бүгінгі таңда орасан жұмыс атқарылғандығын және қазақстанның қалыптасқан мемлекет екендігін атап өтеді. Бірақ мықты әрі жауапты адамдардың біртұтас ұлтына айналу үшін қоғамдық сананы өзгертуге мүмкіндік беретін неғұрлым ауқымды және іргелі жұмысқа кірісетін уақыт жетті. Сонымен бірге мақаланың негізгі түйіні Қазақстанда ауқымды өзгерістердің қоғамдық сананы өзгертусіз, немесе жаңғыртусыз мүмкін еместігінде болып отыр.

Жаңғырту деген не?

Ғылыми әдебиетте Жаңғыру (*modernization; modern* – заманауи) қоғамның әлеуметтік эволюциясына, оның құрылымдық және функционалдық жіктелуінің заманауи қоғамның қалыптасуы бағытына қарай өсуіне алып келетін саясаттағы, экономикадағы және мәдениеттегі инновациялардың тарихи ұзақ процесі ретінде белгіленеді.

Сондай-ақ жаңғыруды мемлекетті қарқындағы дамыту мақсатында жүйені ауыстырмайтын, бірақ қолда бар әлеуетті жұмылдыратын іргелі өзгірістер процесі ретінде анықтайды.

Қазақстан жаңа тәуелсіз мемлекет құра отырып Бірінші жаңғыруды жүзеге асырды. Сосын, 2030-Стратегиясын қабылдап және Астананы салып, Қазақстан 50 дамыған елдің қатарына енді – бұл Екінші жаңғырудың нәтежелері. Үстіміздегі жылдан бастап Қазақстан жаһандық бәсекелік қабілетке қол жеткізуге бағытталған елдің Үшінші жаңғылуын іске асыруға кірісті. Басты мақсат – Ұлт жоспарын орындау негізінде әлімнің 30 озық елінің қатарына ену.

Қазақстан Президенті елдің жүйелі және дәйекті эволюциялық дамуын көздейтін мемлекеттік саясаттың өзара байланысты мен сабақтастығына көңіл бөле отырып, еліміз аяқ басқан жаңа тарихи кезеңге тән қауіптер мен сын-қателерді жан-жақты бағалай келе өзінің рухани жаңғыру тұрғысынан болашаққа терең көзқарасын баяндады.

Өзгерістер жолына түскен елдердің әлемдік тәжірибесі жаңғырудың – әлеуметтік-мәдени өзгерістерден оқшаулауға болмайтын процесс екенін көрсетеді. Жаңғыру біздің заманымызда материалдық өмірді және рухани өмірді де біріктіріп қамтуға тиіс.

Елбасы өз мақаласында былай анықтайды – саяси жаңғырудың да, экономикалық жаңғырудың да табысты болуы бірінші кезекте қоғамдық сананың руханият басым болатын деңгейіне тәуелді. Сондықтан бүгінгі таңдағы рухани қайта өрлеу – ең өзекті міндет.

Бүгінгі таңда, Қазақстанның Үшінші жаңғыруын іске асыру шеңберінде үш жаңғырту процесі жүзеге асырылатын болады: саяси реформа, экономикалық өрлеудің жаңа моделін құру және қоғамдық сананы жаңғырту.

Реформалар нәтежелілігінің маңызды алғышарты – азаматтық келісім, әртүрлі саяси күштердің ынтымақтастығы мен жаңғырту жобасын іске асыру мақсатында қоғамның бірігуі. Бұл мәдени кодты өзгертуді, жаңа құндылықтар мен қалаулы болашақ бейнесін қалыптастыруды көздейтін қоғамдық сананы жаңғыртусыз мүмкін емес.

Дүниетанымдық-идеологиялық негіздеме

Мемлекет басшысының бағдарламалық баяндамасы – бұл, ең алдымен дүниетанымдық-идеологиялық сипаттағы мақала, ол ХХІ ғасырдың ұлттық санасына және қоғамдық сананы өзгерту жолдарына оңтайлы форматта жалпы анықтама береді. Мақсаты мықты әрі жауапты адамдарының біртұтас Ұлтын құру.

Жаңа үлгідегі жаңғырудың бірінші шарты – өз мәдениетін, өзінің ұлттық кодын сақтау. Онсыз жаңғыру бос сөзге айналады. Бұл ретте тарихи тәжірибе мен салт-дәстүрлерге тым жоғарыдан қарауға болмайды. Керісінше, үздік дәстүрлерді жаңғырту сәттілігінің маңызды шарты етіп алу керек. Бұл жерде Президент жалпы қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бірнеше бағыттарын

бөліп көрсетеді. Бұл бағыттардың барлығы жеткілікті дәрежеде өзекті және уақыт сын-қатерлеріне сай келеді.

Ең алдымен, бұл бәсекелік қабілет, ол кезде жаңа заманның жақсы жақтарын ала отырып, жаңа нақты ахуал мен шарттарға шоғырлау және бейімделу маңызды. Өрбір қазақстандық өзіне өңірлік және жаһандық нарықтарда ұтымды нәрселер ұсына алуы үшін ең маңыздысын бөліп алуы тиіс. Бұл тек материалдық өнім ғана емес, сонымен бірге интеллект пен білім. Мұның сөзсіз алғышарттарының қатарында компьютерлік сауатталық, шет тілін білу және мәдени бағдарлама да, үштілдік бағдарлама да, мәдени және конфессионалдық келісім бағдарламасы да – ұлтты XXI ғасырдағы өмірге дайындаудың бір бөлігі деп атап өтеді Президент.

Өзінің бағдарламалық мақаласында ол әдеттер мен стереотиптерді өзгертпей жаңғыру мүмкін емес деп атап өтеді, бұл ретте маңызды бағытты – прагматизді бөліп көрсетеді. Өз кезінде ұлттың бейберекеттігі Арал теңізінің жойылуына, мыңдаған гектар табиғи жерлердің экологиялық апат аймағына айналуына әкеп соқты делінген мақалада. Бұл аса бейпрагматикалық қатынастың бұл жағдайда қоршаған ортаға сондай көзқарастың жарқын мысалы. Сондықтан Нұрсұлтан Назарбаев шынайы мақсаттарға қол жеткізуге көңіл бөле отырып оңтайлы өмір сүру – мінез-құлықтағы прагматизм деген осы деп атап өтеді. Және бұл қазіргі әлемдегі жалғыз сәтті модель.

Бұл ретте ұлттық бірегейлікті сақтау маңызды. Ұлттық салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, тіл мен музыка, әдебиет және үйлену ғұрыптары, бір сөзбен айтқанда, ұлттық рух халықпен мәңгі қалуға тиіс деп атап өтеді Президент. Бірақ көне және қазіргі шынайы өмірде артық әдеттерден және құмарлақтан арылу қажет. Біз меритократиялық қоғам құрудамыз, онда әрбір адам жеке кәсіби сапасымен бағалануға тиіс деп жазады Мемлекет басшысы.

Таяу онжылдықтарда барлық кәсіптің жартысы жойылады және мұндай жағдайда тек жоғары білімді адам ғана сәтті өмір сүре алады. Сондықтан Қазақстан білім саласын бюджеттік қаржыландыру үлесі бойынша ең озық елдердің қатарында. Егер жастардың құндылықтар жүйесінде білімділік басты құндылыққа айналар болса, ұлт табысқа жетеді деп сенеді Нұрсұлтан Назарбаев.

Мемлекет пен ұлт – статистикалық құрылым емес

Еліміздің Президенті ұлттың табысқа жетуіне тек эволюциялық дамудың ғана мүмкіндік беретініне сенімді. Барша ХХ ғасыр революциялық сілкіністер белгісімен өтті. Бүгінде революциялардың сипаты өзгерген, ол айқын ұлттық, діні, мәдени немесе сепаративтік реңге ие болған. Сондықтан әлемде болып жатқандарды қайта ой елегінен өткізу – жалпы қоғам да, саяси партиялар мен қозғалыстар да және білім беру жүйесі де жүргізуге тиіс орасан дүниетанымдық, идеологиялық жұмыстың бір бөлігі.

Сондай-ақ Президент Назарбаев тым болмағанда үш негізгі аспектімен баяндалатын сананың ашықтығы туралы айтады. Бұл дүйім дүниеде, өз еліңнің айналасында және ғаламшардың өзіне қатысты аумағында не болып жатқанын түсіну. Және ол жаңа технологияның ағына алып келетін өзгерістерге дайын болу, ол өміріміздің орасан бөлігін – жұмысты, тұрмысты, демалысты, тұрғын үйді, адами қарым-қатынас тәсілдерін өзгертеді.

«Таяу жылдардағы міндеттер» атты екінші тарау таяу жылдарға арналған іс-қимыл жоспары, күн тәртібі. Таяу болашақта іске асыруға болатын алты нақты жобаны баяндаған.

Ұсынылған шаралар басты мақсатқа – мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимылы негізінде жалпы руханилықты қайта көтеру. Оның үстіне елімізде 2014 жылдан бастап ішінара алғанда қазақстандықтардың бәсекелік қабілетті мәдени ділі мен жоғары руханилығын қалыптастыруға бағатталған Қазақстан Республикасының мәдени саясат тұжырымдамасы іске асыруда.

Мемлекет пен ұлт – статистикалық құрылым емес, тірі дамушы организм. Нұрсұлтан Назарбаев барша мақаланың басты ойын өмір сүру үшін саналы бейімделу қабілетіне ие болу керек деп атап өтеді. Уақыт тоқтамайды, демек жаңғыру тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс. Президент елдің жастарына жаңа идеялар арқылы өз болашағын өзі құратын айрықша тарихи мүмкіндігі бар деп үн қатады. Мемлекет басшысы жаңа жағдайда жаңаруға деген ішкі ұмтылыс біздің дамуымыздың ең басты қағидасы екеніне сенімді.

«Өмір сүру үшін өзгере білу керек. Оған көнбегендер тарихтың шаңына көміліп қала береді».

Сондықтан Елбасы былай деп атап өтеді: «...реализм мен прагматизм негізінде қоғамдық сананы өзгертуге пәрменді атсалысу үшін еліміздің әрбір азаматы, жалпы қоғам, саяси партиялар мен қозғалыстар, барлық мемлекеттік органдар өздерін жетілдіруі қажет: ағымдағы жағдайды талдауы, қай жерде екенін айқындауы, баршаға және әрқайсымызға не істеу керек екенін ұғыну қажет. Біз біртұтас және ұлы ұлт екенімізді мақтап тұтуымыз қажет. Бізде жалғыз жол бар: жаңару арқылы жарқын болашаққа!».

АҚПАРАТТЫҚ-АНЫҚТАМАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАР. ТАЯУ ЖЫЛДАРДА ҚАРАЛАТЫН МӘСЕЛЕЛЕР

Қазақ тілінің латын әліпбиіне кезең-кезеңмен көшуі

Президент «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында қазақ тілін латын әліпбиіне кезең-кезеңмен көшуін бастама етіп көтерді. Бұл ретте, латын әліпбиіне көшудің негізінде, бір жағынан, терең тарихи логика, ал екінші жағынан, Қазақстан дамуының қазіргі кезеңінің ерекшелігі, қазіргі ХХІ ғасырдағы ғылым-білім беру үдерісі үшін маңызы зор әлемдегі технологиялық орта және коммуникация ерекшеліктері жатыр.

Қазақ жазуының даму тарихы

Халықтың үлкен өнертабыстарының бірі – жазу. Жазу қоғамның жинап-түйген тәжірибесінің бәрін бір жерге шоғырландырып, оны ұрпақтан-ұрпаққа мұра ретінде беруге мүмкіндік береді. Жазу ұлттық кодтарды қалыптастырып, қарым-қатынас жасаудың уақыттық және кеңістік шектеулерін жояды. Өзінің дамуы барысында қазақ тілі нақты тарихи кезеңнің талаптарына бейімделе отырып, жазуын бірнеше рет өзгертті.

VI–VII ғасырларда көне түркі халқы, ата-баларымыз оның ішінде қазіргі қазақтардың ата-бабалары ғылымда орхон-енисей жазуы де-

ген атаумен белгілі көне түркі руна жазуын пайдаланған. Бұл – әріптік жазудың көне түрінің бірі. Мұндай көне жазу нұсқаларының бірі 1896–1897 жылдары Қазақстанда Әулиеата (қазіргі Тараз қаласы) маңында анықталды. Ол жерден көне түркі жазуы таңбаланған 5 тас табылған. 1940 жылы Шығыс Түркістанда VIII ғасырдың ортасындағы жақсы сақталған 4 көне түркі жазуы анықталды. XV ғасырға дейін түркі тілі Еуразияның басым бөлігінде ұлтаралық қарым-қатынас тілі болды. Мысалы, моңғолдың Бату және Мөңке хандары басқарған алтын ордадағы ресми құжаттардың бәрі, халықаралық келіссөздер моңғол тілінен бөлек, түркі тілінде жүргізілген.

Қазіргі Қазақстан аумағына ислам діні келгеннен бастап, яғни X ғасырдан бастап араб жазуына көшкен, бұл жазу XX ғасырдың басына дейін қолданылған. Қазақ тілінің араб жазуына көшудегі маңызды фактор – ол тілдің халықаралық деңгейде кеңінен қолданылуы болды. Араб жазуы Қазақстанда рухани және ақсүйектер мектебінде, сондай-ақ ресми келіссөздерде қолданылған, өйткені араб тілі халықаралық қарым-қатынас тілі болған. Араб жазуының әсем ою-өрнектерімен ғимараттарды безендірген, ғалымдар мен ақындар еңбектерін араб тілінде жазып, олардың беттерін жоғары көркемдік деңгейде салынған суреттермен өрнектеген.

1912 жылы Ахмет Байтұрсынұлы араб жазуына негізделген қазақ жазуын сол заманның талаптарына бейімдеу мақсатында оған реформа жасап, бұл жазуды шетелде тұратын миллиондаған қазақтардың пайдалуына мүмкіндік берді. «Жаңа емле» деп аталатын жаңа әліпбиді Қытай, Ауғанстан және Иранда тұратын қазақтар әлі күнге дейін пайдаланып келеді. Сондай-ақ сол дәуірдің зерттеушілері мен қоғам қайраткерлерінің пікірінше, қазақ тілінің дамуында маңызды рөл атқарған жазу (халық арасында «төте жазу» деп аталады) XX ғасырдың басында өзінің әлеуетін төмендетті.

1929 жылдан бастап Қазақстан аумағында жаңа, латынға бейімделген әліпби – «Бірыңғай түркі әліпбиі» пайда болды. Латын жазуына негізделген бұл жазу 1939 жылға дейін қолданылып, 11 жылдан кейін латын жазуының орнына кирилл әліпбиі келді. 1940 жылы «Латын жазуына бейімделген қазақ жазуын орыс жазуының негізіндегі жаңа әліпбиге көшіру туралы» Заң қабылданды.

Кезең-кезеңмен көшу және ойластырылған тәсіл – маңызды талаптар

Қазақ тілін латын жазуына көшіру туралы ұсыныс, жаңа әліпби дайындау және құжат айналымы мен кітап басып шығаруды латын тіліне ауыстыру қазақстандықтар үшін кенеттен туындаған мәселе емес. Бұл мемлекеттің мақсатты түрде және кезең-кезеңмен бет алған бұрыннан мәлімдеген мақсаты. Сондай-ақ бұл бастама «сырттан» келген жоқ, оны бастама етіп көтерген – Қазақстан азаматтары.

Латын жазуына көшудің қажеттегі туралы мәселені Қазақстанның қоғам қайраткерлері мен тіл білім саласындағы мамандар тәуелсіздіктің алғашқы жылдары-ақ ұсынған болатын. Қазақ тілі жазуын өзгертудің орындылығы туралы мәселе алғаш рет 1992 жылы бұрынғы КСРО аумағында тұратын Түркологиялық Конгресс аясында айтылған болатын.

Конгрестен кейін Тіл білімі институтының директоры академик Әбдуәлі Қайдар Президент Н.Ә. Назарбаевқа хат жолдады, хатта көптеген түркітілдес елдер Кеңес одағы құлағаннан кейін латын әліпбиін игергенін, сондықтан Қазақстан да сол елдердің ізімен жүруі керек екендігін атап жазған болатын. Хатқа Тіл білімі институты әзірлеген латын жазуына көшудің тұжырымы және латын жазуына негізделген қазақ әліпбиінің алғашқы жобасы тіркелді. Ұсыныс мұқият қарастырылды. Алайда сараптамалық бағалар қоғамның мұндай күрт өзгерістерге дайын еместігін көрсетті.

Бұл мәселе 2006 жылы тағы да күн тәртібіне қойылды, Қазақстан халықтар ассамблеясында Елбасымыз әлемдік коммуникациялық кеңістікте латын жазуының басым екенін айтып, мамандарды латын жазуына көшу мүмкіндігі туралы мәселені талқылауға шақырады.

Латын жазуына кезең-кезеңмен көшу туралы мәселенің жаңа «Қазақстан-2050» стратегиясында көтерлуі қисынды. Президенттің 2012 жылғы «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында қазақ тіліне жаңғырту жүргізетін кез келді делінген. Қазақ тілі «Қазақстан халқын біріктіруші болуға тиіс».

«Қазақ тілі – біздің рухани негізіміз. Біздің міндетіміз – оны барлық салада белсенді пайдалана отырып дамыту. Біз ұрпақтарымызға

бабаларымыздың сандаған буынының тәжірибесінен өтіп, біздің де үйлесімді үлесімізбен толыға түсетін қазіргі тілді мұраға қалдыруға тиіспіз... Осылай тәуелсіздігіміз бүкіл ұлтты ұйыстыратын ең басты құндылығымыз – туған тіліміздің мерейін үстем ете түседі. Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде», – деді Президент. Сол кезде қазақ жазуының латын жазуына көшуінің нақты датасы 2025 жыл деп көрсетілген.

Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында қазақ жазуын латын графикасына көшіру тақырыбын нақтылай келе, мамандар мен Үкіметтің алдына мынадай міндеттер қойды:

- 2017 жылдың соңына дейін жаңа графикадағы қазақ әліпбиінің бірыңғай стандартты нұсқасын қабылдау;
- 2018 жылдан бастап жаңа әліпбиді оқытатын кадрлар даярлау мен орта мектептерге арналған оқулықтар даярлау бастау;
- қазақ тілін латын қарпіне көшірудің нақты кестесін әзірлеу;
- 2025 жылдан бастап ісқағаздарын латын қарпінде жүргізу, мерзімді баспасөзді, оқулықтар мен басқа басылымдардың барлығын латын қарпінде жариялау.

Қазақ жазуын латын графикасына көшіру қажеттілігі туралы айта келе, Ұлт көшбасшысы қазақ тілін латын қарпіне көшіру процесі жақсы дайындықпен және байыпты түрде жүргізілуге тиіс деп атап көрсетті. Бұл біздің әлемдік өркениетпен ықпылдасуымызға, ағылшын тілін және интернет тілін үйренуімізге жағдай жасайды.

Не үшін латын қарпі таңдалды?

Латын графикасына көшуге байланысты жиі қойылатын сұрақтардың бірі: «Не үшін кирилл қарпінен бас тартуымыз керек және не үшін қазақтар 900 жыл бойы пайдаланған арабтың өрме жазуын емес, латын қарпін таңдаймыз?»

Мәселенің басты себебі – әлемнің жаһандану процесіне ұмтылуында. Латын қарпі қазіргі кезде жаһанданудың графикасына айналды. Латын қарпі жаңа технологиямен, компьютермен, сапалық жетістіктермен байланыстырылады. Тіпті жапон тілінде аталатын жапон фирмаларының өздері атауларын латын қарпімен жазғанды дұрыс санайды. Қытайда экономиканың бірнеше секторларына

әлемдік нарыққа шығу үшін, әлемдік деңгейдегі тұтынушыға түсінікті болу үшін латын қарпі қолданылатындығы белгілі. Латын қарпі брендтік графикаға айналып отыр. Латын қарпіне көшу уақыт талабынан қалмау үшін, әлемдік кеңістікке табысты интеграциялану үшін, бір қызығы, интеграцияланып қана қоймай, өзінің кесік-келбетін сақтап қалу үшін маңызды болып отыр.

Шет елдерде тұратын қазақтар өз қандастарымен ана тілінде сөйлескенде, латын қарпіне негізделген замануи ақпараттық желілерді пайдалануды барған сайын арттырып отыр. Қазақстан жастарының шет тілдерін меңгеруге деген ұмтылысы, қоғамды компьютерлендіру, интернетті пайдалану, шығыс мәдениетінің телевидение, кино арқылы ықпал етуі, еуропалық сапаға ұмтылу – осының барлығы біздің қоғамды «латын қарпінің құшағына» еріксіз, әрі біртіндеп тартып келеді.

Қазақстан қазіргі кезде әлемдік экономикалық процестердің белсенді қатысушысы болып табылатындықтан, латын графикасына көшудің де мультипликативті әсері болады. Қазақстан жүргізіп отырған саясаттың тұрақтылығы мен болжалымдылығы, Қазақстанда бизнес жүргізуге жасалған қолайлы жағдайлар шетелдік компанияларды Қазақстан аумағына барған сайын тартуда. Атап айтқанда, Бәсекеге қабілеттілік индексі рейтингінде Қазақстан 2015-2016 жылдары 42 орын иеленді. «Жәдігерлер қоры» («Фонд наследия», The Heritage Foundation) Америкалық зерттеу орталығының Экономикалық бостандық рейтингінде де 2016 жылы Қазақстан 42 орыннан көрінді. Doing Business Дүниежүзілік банктің рейтингінде Қазақстан 35 орынға тұрақтап, қатарынан төрт жыл бойы үздік реформатор ретінде мойындалып келеді. Шетелдік азаматтардың Қазақстанға деген қызығушылығының артуы олардың қазақ тілін білуге деген мүддесін де ынталадырады. Қазақстанмен экономикалық байланыстарын кеңейтуді жоспарлай отырып, көптеген шетелдік компаниялар өз қызметкерлерінің қазақ тілін үйренуіне жағдай жасауда. Осы ретте шетелдіктердің қазақ тілін латын қарпі арқылы үйрену оңай екендігі даусыз. Сонымен қатар қазақ жазуының латын графикасына көшуі Қазақстанның туризм саласына да қолайлы жағдай туғызады.

Латын графикасына көшудің таза лингвистикалық сипаттағы бірқатар себептері бар. Лаптын қарпіне көшу қазақ тілін дамытуға

жаңа серпін береді. Өйткені бұл үдеріс тілдің грамматикалық, әсіресе фонетикалық жүйесін үйлестіруге жәрдемдеседі. Ғалымдар латын графикасы пайдалануға өте қолайлы әрі қазақ тілінің фонетикалық жүйесін дәл береді деген пікірде. Қазіргі қазақ әліпбиінде 42 әріп бар, оның 33-ші орыс тілінің және тағызы – қазақ тілінің төл әріптері. Ал қазақ тілінің фонетикалық жүйесіндегі дыбыс саны – бар жоғы 28 дыбыс. Лингвистика заңдарына сәйкес, дыбыстарға қарағанда әріптер саны аз болуы керек. Ал қазақ тілінде керісінше болып отыр, өйткені орыстың барлық әріптеріне қазақ тіліне тән дыбыстарды білдіретін әріптер қосылды. Егер латын қарпіне көшкенде, бір дыбыс белгілі бір әріппен ғана таңбаланатын болады.

Кейбір адамдарда латын қарпіне көшу мәселесі қандай да бір басқа мүдделерге, мысалы, геосаяси мәселелерге қатысты жасалынып отыр деген пікір қалыптасқан. Қазақстан латын қарпіне көшсе, Ресейден іргесін аулақ салады деген сөздерді жиі естіп қаламыз. Бұл сын көтермейтін тұжырым деп есептейміз. Қазақстанның Ресеймен құрлық шекарасы – әлемдегі ең ұзын шекара, ортақ тарихи, мәдени, экономикалық, туыстық байланыстар – мұның бәрі екі елдің бір-бірімен алшақтауына мүмкіндік бермейді. «Өркениетті таңдау» деген ұғымды «геосаяси таңдау» деген түсініктің синонимі ретінде қабылдауға болмайды. Қазақстан Президенті бірнеше дүркін атап өткеніндей, біз орыс тіліне байыппен қараймыз, орыс тілін білу мәдениетіміздің деңгейінің көрсеткіші болып табылады.

Шымкент қаласында жұртшылықпен кездесу кезінде сөйлеген сөзінде Президент: «Біз кирилл қарпінен қол үзіп кете алмаймыз және орыс тілі мен мәдениетін ұмыта алмаймыз. Бұл қазақтар үшін мүмкін нәрсе емес. Біз орыс тілі арқылы әлемдік мәдениетті, әлемдік прогресті таныдық. Сондықтан ол әрқашан бізбен бірге. Адам қанша көп тіл білсе, ол соншалықты зиялы. Ресей – біздің үлкен көршіміз, құдай қосқан көршіміз және біз әрқашан бірге боламыз».

Сонымен, тілдік графика реформасын қазақ тілін жаңғырту тұрғысынан ғана ауыстыру керек. Бұл – графикаға ғана қатысты жүргізілетін реформа. Біз қандай да бір өзге тілге көшпейміз, графиканы ғана жаңғыртамыз. Бұл тілдің қызмет етуі мен практикалық қолданысының мәселесі болып табылады.

Қазақстандық сарапшылардың пікірінше, түркітілдес мемлекеттердің барлығы дерлік (Әзербайжан, Түркіменстан, Өзбекстан) латын әліпбиіне өтіп болғандығы латын графикасының түркі тілдерінің фонетикалық құрылымын дәл бейнелейтіндігін растайды. Осы ретте латын графикасына көшу бұл елдердің сыртқы саяси бағыт-бағдарына әсер етпегендігін атап айтуымыз қажет.

«Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы

Гуманитарлық білімді жаңарту – қоғамдық сананы жаңғыртудың негізі ретінде

Жоғарғы білім – Қазақстанның жаңғыруындағы негізгі салалардың бірі болып табылады. 2016-2017 оқу жылдары елімізде 125 жоғарғы оқу орны қызмет атқаруда, оларда 477 мың адам білім алып жатыр және 38 мың ұстаз бар. Өткен жылдарда еліміздегі білім берудің бәсекелестікке қарсы тұру деңгейін арттыруға бағытталған және оны дүниежүзілік білім беру мен ғылыми ортаға шоғырлануын көздейтін кешенді реформалар жүргізілген еді. Олар Қазақстанның білім беру жүйесін Лиссабон конвенциясы мен Болон декларациясының ережелеріне сәйкестендіруге ұмтылды.

Қазіргі уақытта, Қазақстанның үшінші жаңғыруын қамтамасыз етуге қатысты тапсырмаға байланысты елімізде білім саласындағы бәсекелестікке бейімделген сапалы деңгейдегі жаңа мамандарды дайындау қажеттілігі туындады. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаев айтқандай: «Өмір сүру үшін өзгере білу керек». Осындай өзгерулердің бір бағыты – ол қоғамдық сананы жаңғырту, сондай-ақ тек қоғамдық және гуманитарлық білімдер негізінде жүзеге асырылатын өзгертулер болмақ.

Бұл барлық мамандықтар студенттерінің қоғамдық және гуманитарлық білім саласында сапалы дайындығының болуын меңзейді, өйткені олар заманауи үдерістерді түсініп, сананы жаңғырту қағидаларының – ашық болудың, прагматизмнің, бәсекелестікке қарсы тұра білудің басты дәріптеушілері болуы тиіс.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаев айтқандай: «Болашақтың негізі – білім ордаларының аудиторияларында қаланады».

«Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасын жүзеге асырып, қоғамдық және гуманитарлық ғылымдарды оқытудың жаңа деңгейіне шығу мына мақсаттарға қол жеткізуді көздейді:

- еліміздің барлық жоғарғы оқу орындарында гуманитарлық ғылым кафедраларын қайта құру;

- гуманитарлық білімнің барлық бағыттары бойынша әлемдегі ең үздік 100 кітапты қазақ тіліне аудару;

- мемлекеттік емес Ұлттық аударма бюросын құру.

Оқулықтарды қазақ тіліне аудару жобасының жиынтық әсері

2018–2019 жылдардан бастап еліміздегі жоғарғы оқу орындарының студенттері қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бойынша әлемде үздік оқу үлгілері болып табылатын кітаптармен оқуды бастайды.

Әрине, «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы қазақстандық ғалымдар мен ұстаздардың ұлттық оқулықтарды дайындау жөніндегі жұмыстарын жоққа шығармайды. Бұл тек қазақстандықтар қолдана алатын оқыту әдістерінің спектрін кеңейтуге бағытталған және оларды студенттер мен ұстаздарға қол жетімді қылуға арналған.

Қазақстандағы білім беру үлгісін өзгертудің негізгі факторы – ол білім беру мен ғылым саласында қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде нығайуына, қазақ тілінде білім алатын студенттер санының артуына байланысты. Мысалы, мемлекеттік тілде білім алу тенденциясының тұрақты өсімі сақталуда, техникалық және кәсіби білім алатындар: 2012–2013 оқу жылдары – 54,8%, ал 2013–2014 жылдары – 56,3%, 2014–2015 жылдары – 57,5%-ды құраған. Қазақстанның жоғарғы білім беру жүйесінде, қазақ тілінде оқытылатын студенттердің саны 62% құраған.

Алайда, қазақ тіліндегі кітаптардың студенттерге қол жетімді болуы жағынан, сондай-ақ ғылыми түсініктемелік аппаратты әзірлеу бойынша бірқатар қиыншылықтар сақталуда.

«Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасын жүзеге асыру Қазақстандағы қоғамдық және гуманитарлық ғылымдарды оқыту жүйесін жетілдірумен қатар тағы да екі мәселені шешуге мүмкіндік береді:

- жоба ғылыми айналымға заманауи әлеметтік процестерді түсіндіретін жаңа тұжырымдамаларды енгізу арқылы, Қазақстандағы әлеуметтік-гуманитарлық пәндердің академиялық ортасын дамытуға септігін тигізеді;

- аударма жобасы арқылы қазақ тілінің дамуы жүзеге асырылатын болады, өйткені гуманитарлық пәндер саласындағы фундаметалды, теориялық зерттеулер мемлекеттік тілдің тұжырымдамалық және түсіндірмелік құрылымын дамытуды қажет етеді.

Оқулық және ғылыми әдебиеттерді аударудың халықаралық, қазақстандық тәжірибесі

Оқулықты және аударма жобаларын дайындау бойынша ауқымды жобалар әлемде кеңінен тараған тәжірибе. Физика бойынша америкалық (Р. Фейнман, Р. Лейтон және М. Сэндсом) және кеңестік (Л. Ландау мен Е. Лифшиц) ғалымдар дайындаған көп томды курстар бүкіл әлемге белгілі, оларды тиісінше орыс және ағылшын тілдеріне аудару 1960–1970 жылдардағы табиғи-ғылыми білімдердің дамуына үлкен серпіліс берді. Гуманитарлық саладағы аудару жобалары жүйелі түрде (авторлар мен аудармашыларды, баспаларды таңдау, аудару сөздігін құру) бірқатар халықаралық үкіметтік емес ұйымдар тарапынан, сондай-ақ кейбір университеттер мен жеке ғалымдар тарапынан жүзеге асырылды. Олардың арасындағы ең танымал және ең тиімдісі – «Пушкин» баспа жұмысына көмек көрсету бағдарламасы болып табылады. Ол 1990 жылдан бастап Ресейдегі Француз институты тарапынан жүзеге асырылды және соның арқасында 26 жыл ішінде орыс тіліне 900 шығарма аударылғандығын айта кеткен жөн.

Қазақстанда да мұндай тәжірибе бар. 2011 жылы Білім және ғылым министрілігінің қолдауымен Жоғарғы оқу орындарының ассоциациясы тарапынан жүзеге асырылған жоба аясында, оқулықтарды қазақ тіліне аудару жұмысы басталған болатын. 2012 жылы нанотехнология, биотехнология, минералогия, ақпараттық жүйелер, дизайн мен архи-

тектура, философия, музыка сияқты мамандықтар бойынша жалпы тиражы 18 700 дананы құрайтын 15 шетелдік оқулық мемлекеттік тілде басылып шығарылған болатын. Олардың барлығы Республикалық «Оқулық» ғылыми-тәжірибелік орталығында сараптамадан өткен.

Ұлттық аударма бюросы – Жобаны жүзеге асырудағы орталық буын

Қазіргі уақытта қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бойынша оқулықтарды дайындау жөнінде талаптар қойылып отыр. Осы орайда әдебиеттерді қазақ тіліне аудару, мемлекеттік бағдарлама шеңберінде жүйелі тапсырма ретінде қарастырылуда. Бұл – қоғамдық өмірді және білім беру процестерін дамытудағы жаңа тренд. Жаңа оқулықтарды шығару ғылыми және білім берудің қатаң сараптамасына сүйенетін болады және беделді ғалымдар мен сарапшылардың ең ауқымды келісіміне септігін тигізеді. Оқулықтарды таңдап алу ағымдағы 2017 жылы басталатын болады және бірнеше жылдар бойы жалғасады. Оқулықтар әлемдегі оқулықтардың ең үздік үлгілерінен таңдап алынады.

Ұлттық аударма бюросы жобаны жүзеге асырудағы мемлекеттік және коммерциялық емес орталық буын болып табылады, ол екі кезең шеңберінде қызмет атқарады:

- бірінші кезеңде оның мақсаты – шетелдік дереккөздерді қазақ тіліне аударуды ұйымдастыру және жүзеге асыру;

- екінші кезеңде – қазақ тіліндегі аудармалармен қатар, мемлекеттік тілдегі материалдарды басқа да тілге аударуды жүзеге асыру.

2018 жылы алғашқы оқулықтарды аудару жұмысы басталады. Оларды латын графикасы негізінде жүзеге асыру жоспарлануда. Бұл ағылшын, неміс, орыс, француз және басқа да тілдердегі кітаптардың аудармалары болады. Идеологиялық, саяси немесе басқа да бір жақты пікірі бар оқулықтарды басып шығаруға жол берілмеуі тиіс.

«Туған жер» патриоттық бағдарламасы

«Туған жер» бағдарламасы Отанға деген рационалды және эмоционалды қатынасты біріктіруге бағытталған. Туған жерге, оның мәдениетіне, салт-дәстүрлеріне деген сүйіспеншілікке бағытталған патриотизм мәдени-генетикалық кодтың негізі болып табылады. Бағдарлама 3 бағыт бойынша жүйелі жұмысты талап етеді:

- ✓ Бірінші бағыт – өлкетану жұмыстары:
- ✓ Екінші бағыт – табысқа жеткен өкілдер мен ауылдық мекендерден шыққандардың (кәсіпкер, шенеунік, жастар және т. б.) көмегімен аумақтағы инфрақұрылымдық қолдау;
- ✓ Үшінші бағыт – жергілікті биліктің бірлескен жұмысы, демеушілік көмекті қолдау мен тетіктерінің оңтайлы түрін іздеу.

Өлкетану білімі біржақты этнографиялық аспектіні ғана емес, сонымен бірге ірі ағартушылық жұмысқа негізделіп, жергілікті жердің географиясын, фольклорын, мифологиясын зерттеуді талап етеді.

Өлкетану білімін ұйымдастыруды жүзеге асыруда жалпы білім беру мектептеріне сүйенген жөн. Әкімдіктер Білім және ғылым министрлігімен бірге негізгі оқу құралдарын дайындау бойынша жұмыс жүргізуі тиіс.

Меценаттықты дамыту әр өлкеден шыққандардың демеушілік көмегін белсенді қолдауды талап етеді. Бұл жағдайда меценаттар мен жергілікті билік, жұртшылық арасында мына ұстанымдар жүзеге асырылуы тиіс:

- Меценаттық нақты ауылға, мектепке, ЖОО-ға адрестік көмекті талап етеді;
- Жұртшылық тарапынан масылдық көңіл-күй емес, жергілікті бағдарламаларды бірлесіп жүзеге асыруға ынта болуы тиіс;
- Жергілікті биліктің тарапынан меценаттықты қолдайтын іс-әрекеттер күтіледі. Бұл жағдайда өңірдің дамуына еңбегі сіңген адамдарды мәңгілік есте қалдыру сияқты моральдық мотиваторларды қосуға болады. Мәселен, нақты тұлғалардың жергілікті жобаларды жүзеге асырудағы рөлі туралы естелік тақташалар орнату.

Қазірден бастап осы бағдарламаның нұсқасы мен мазмұнын талқылау үрдісі басталып кеткендігін айтып өткен жөн. Сарапшылардың ұсыныстары арасында мыналарға назар аударуға болады:

- британдық өлкетану ассоциациясының форматын үлгі ете отырып, азаматтық сектордың негізінде тарихшылар, экскурсоводтар, туризм саласының мамандарын және т. б. біріктіретін қазақстандық өлкетану ұйымын құру;

- әлеуметтік желілердің кеңістігінде қазақстандық табиғатты насихаттау мақсатында барлық өңірлерге баратын арнайы фотоэкспедициялар ұйымдастыру;

- Астана қаласындағы «атамекен» этно-мемориалдық кешеніне ұқсас, алайда тек мәдени ескерткіштерді ғана емес, табиғи ескерткіштерді насихаттайтын өңірлік деңгейдегі ескерткіштер кешенінің картасын жасау. Балама шешім ретінде осы картаның диджитализациясы мен Қазақстан қаларынында галограмма ретінде көрсетілімі ұсынылады;

- экономикалық салада – туристік абаттандыру аясында бизнес үшін уақытша салық жеңілдіктерін енгізу (транспорттық логистика, тамақтану және т. б.)

«Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы

«Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы жалпыұлттық сипатқа ие рухани жәдігерлерді топтастырады. Жобаның 3 негізгі бағыты бар:

- ✓ Қазақстанның қасиетті жерлерінің мәдени-географиялық белдеуін құру және еліміздің әрбір азаматына ұлттық бірегейліктің осы негізі бойынша сапалы білім дарыту;

- ✓ Жобаны жүйелі ұлттық ақпараттық сүйемелдеу;

- ✓ Қазақстанның мәдени-географиялық белдеуіне сүйене отырып, ішкі және сыртқы мәдени туризмді дамыту.

Киелі жерлердің белдеуін жүзеге асыру үшін жоба аясындағы нысандардың нақты санын анықтау қажет. Ол тым көп болмауы тиіс, алайда тарихи ескерткіштердің негізі кешенін қамтуы қажет, соның ішінде келесілерге назар аударған жөн:

- Әлемдік өркениеттің қазынасы – Алтай және жалпы Шығыс Қазақстан аумағы. Бұл өңір әлемдік тарихи мұра бола отырып,

тек қана түрік тайпаларының ғана месе, үндіеуропалық және арий халықтарының арғы отаны болып табылады;

- Түркістан – Қазақстанның тарихи жетістігі, сонымен қоса Ұлы Жібек жолындағы Тараз, Шымкент, сондай-ақ Алматы облысындағы қалаларға, Сырдария маңындағы өңірлерге назар аударған жөн;

- Көлік желісінен жырақта орналасқан Орталық Қазақстандағы Ұлытау – Қазақ мәдениетінің қасиетті орталығы;

- Ұлытау сияқты Маңғыстаудағы Үстіртті де Қазақстан аумағындағы барлық қасиетті пантеондармен байланыстыру керек.

Осы өңірлердегі туристік инфрақұрылымның дамуына ерекше назар аудара отырып, жобаны жүзеге асыру үшін әкімдіктермен тұрақты негізде күнделікті жұмысты жүргізген жөн.

Сонымен қатар, қоғамдағы жаһанды ақпараттану үрдісінің сипатын ескере отырып, отандық мәдениетің әлемдік қауымдастықпен коммуникациялық байланыс орнатып, жаһандық деңгейде өз жетістіктерін көрсете алу мүмкіндіктеріне ие болуына баса назар аудару тиіспіз.

Бұл орайда жаһандық трендтердің бірі туризмді дамыту арқылы өз мәдениетін ілгерілету болып табылады. Осы ретте Қазақстанның туристік әлеуетін аша алатын, зор резервтер мен мүмкіндіктерге ие тарихи-мәдени ландшафтты ескеру қажет.

Шетелдік туристерді тарту мақсатында мәдени-туристік инфрақұрылымды қалыптастыру мен жаңғырту жұмысын белсенді жүргізген жөн. Соның ішінде Алтайға, Үстірт пен Түркістанға және т.б. жерлерге тарихи-эзотерикалық туризм жасау зор қызығушылық тудыруы мүмкін.

Өз тарихымыз бен мәдениетімізге, халқымызға құрметпен қарау сезімін қалыптастыру үшін тек элитарлық мәдениеттің өкілдерін ғана емес, бұл іске барлық қауымдастықтарды, халықты тарту қажет.

Қазақстанның қасиетті нысандары картасын жасауды жүргізу жөн. Одан басқа, жобаны кеңінен зерттеу мен ілгерілету бойынша шаралар жоспарын қабылдаған маңызды. Мәселен, Discovery, National Geographic каналдарымен бірге Қазақстан туралы ғылыми-танымдық фильмдердің топтамасын жасау ұсынылады. Бағдарламаның келесі деңгейіне көшудің негізгі шарты пантеон тізімдемесін жасауда ортақ келісімге келу болмақ.

«Жаһандық заманауи қазақстандық мәдениет» жобасы

Қазіргі заманғы бәсекелік қабілеттілік дегеніміз экономикалық даму, халықаралық бастамалар мен жобалар ғана емес, сондай-ақ бәсекеге қабілетті мәдениетті қалыптастыру, өзіндік мәдени жетістіктермен әлемге танылу.

Бүгінде Қазақстан әлемдік аренада мұнайдың ірі қоры арқылы, ядролық қарудан бас тартқан, жаппай қырып жою қаруын таратпау, атомды бейбіт мақсатта пайдалану бастамашысы ретінде танымал. Қазақстанның бұл бейнесі ұлттық брендке айналды, осы арқылы әлемдік және өңірлік үрдістерде мемлекет пен оның мүмкіндіктері туралы жағымды ассоциациялар жасалады.

Қазақстан дамуының жаңа кезеңі сыртқы саяси бастамалармен байланысты брендтерді ілгерілету ғана емес, қазақстандық мәдениеттің үздік үлгілері мен жетістіктерін көрсету арқылы мемлекеттің танымалдығын арттыруды көздейді. Мұндағы әңгіме ғылым, әдебиет, көркем өнер мен музыка, театр, кино және т. б. қамтитын ұлттық мәдениеттің кең мағынасында айтылады.

Мәдениеттің үздік үлгілеріне, халық шаруашылығында, тарихында, музыка, әдебиет, кескіндеме, театр, кино өнеріндегі озық туындылар Қазақстан мен ұлттық бірегейлігіміз туралы тұрақты ассоциациялар мен бейнелер қалыптастыруға септігін тигізеді.

Мұнда заманауи мәдениеттің нысаны мен мазмұны бойынша ілгерілеуге басымдық беріледі, соның ішінде халықаралық деңгейде заманауи авторлардың жұмыстарын әсіресе өз шығармашылығын жеткізуде заманауи нысандарды – мультимедиялық кітаптар, кинематографиялық және әуендік жобалар; виртуалды 3D мұражайлық, көрме және ғылыми экспозициялар; электронды кітапханаларды белсенді пайдаланатын жастарды қолдауға тиіспіз.

Қазақстанның Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаев ұсынған «Туған жер», «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары – Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы», «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобаларын да дәл осылай ілгерілетуге тиіспіз.

Ең бастысы, ұлттық мәдениеттегі үздіктерді таңдап қана қоймай, оларды халықаралық аренада насихаттаудың тиімді тетіктерін табу маңызды.

Заманауи Қазақстанның ғылыми және әдеби жобаларын ілгерілету механизмдерінің бірі олардың әлемдік тілдерге аудармасы болып табылады, мұндағы басты рөлді Ұлттық аударма бюросы ойнайды.

Ауқымды жобаның жүзеге асуы осы жұмыстарға тартылған министрліктер мен ведомстволардың, Мәдениет және спорт министрлігі, Білім және ғылым министрлігі, Ақпарат және коммуникация министрлігі, Астана және Алматы қалалары мен облыстардың әкімдіктері, сондай-ақ қоғамдық ұйымдар мен шығармашылық интеллегенцияның үйлестіруі негізінде мүмкін екені белгілі. Атап айтқанда, Сыртқы істер министрлігі ақпараттық-имидждік жұмысқа бағытталған бюджеттің белгілі бір бөлігін ұлттық мәдениетті шетелде ілгерілетуге жұмсайды. Елшіліктер мен дипломатиялық өкілдіктердің жұмысы сәйкесінше ведомство алдына қойылған міндеттерге бағдарланады.

Сонымен қоса, шетелдерде қазақстандық мәдениетті кеңінен таныстыру үшін мәдени брендтерді іріктеудің бағалау жүйесі дайындалады.

«Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы

Қазіргі Қазақстан өзінің бұрынғысынан ерекшеленеді. Тәуелсіздіктің 25 жылы ішінде Қазақстан тарихи жолдан өтіп, әлемдік кеңістікте танымал мемлекетке айналды.

Қазіргі заманғы Қазақстан

- дамыған экономикасы;
- сапалы білім жүйесі,
- жоғары білікті кәсіби кадрлары;
- медицина саласында елеулі жетістіктері;
- жоғары спорттық әлеуеті және т.б. бар мемлекет.

Алайда, Президент өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «әдетте құрғақ фактілер мен цифрлардың тасасында» нақты адамдардың тағдыры көрінбейтіндігін атап өтті.

Біздің жетістіктеріміз өздігінен дүниеге келген жоқ. Осының барлығының артында ел азаматтарының қажыр-қайраты жатыр. Қазақстанның әр жетістігінің тарихы – әрбір адамның жетістігінің

тарихы. Тарихты адамдар жасайды. Тарих – ол әріптері бар кітап емес, ол – адамдардың өмірі.

Қазақстан – жас мемлекет және біздің бүгінгі Қазақстанды құрып жатқан адамдар – ол біздің замандастар, көбінесе жастар.

Президент «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасын іске асыруды ұсынып отыр. «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы ең алдымен жаңа буынның тұлғаларына бағытталған. Бұл жоба Қазақстанға әр түрлі саладағы көрнекті тұлғаларды таныстырады. Олар мәдениет қайраткерлері: әншілер, сазгерлер, спортшылар, ғалымдар, журналистер, кәсіпкерлер және басқа да өз ісінің майталмандары.

Негізінен бұл – 20 және 30 жас аралығындағы қазақстандықтар. Тәуелсіздік кезеңінде табыс пен құрметке қол жеткізген жандар.

Сонымен қатар, қазіргі Қазақстанда Жобаға енгізілетін 100 адамнан анағұрлым көп табысты адамдар бар екенін түсіну қажет.

Жобаның мақсаты ең үздіктерді таңдау емес, конкурс немесе жарыс емес. Бұл жоба жас ұрпаққа алдыңғы буынның кәсіби табыстарға қалай жеткендерін көрсетеді, жол сілтейді.

Сондықтан «100 жаңа есім» тек ұлттық деңгейде ғана емес, өңірлік деңгейде де іске асырылатын болады. Қазақстанның әр өңірінде өздерінің табысты адамдары бар және олардың өмір тарихы өзгелерге үлгі бала алады.

Жоба үш міндетті орындауға бағытталған:

1. Өздерінің ақылымен, еңбегімен және дарынымен қазіргі Қазақстанды жасап жатқандарды түстеп көрсету.

2. Танымал замандастарымызға ақпараттық қолдау көрсететін және елге әйгілейтін жаңа мультимедиялық алаң құру.

3. Тек ұлттық деңгейде ғана емес, өңірлік деңгейдегі «100 жаңа есім» жобаларын жасау. Біз ұлтымыздың алтын қорын құратындарды білуіміз керек.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ТҰҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ – ЕЛБАСЫНЫҢ
«БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҒЫРУ»
БАҒДАРЛАМАЛЫҚ МАҚАЛАСЫНЫҢ
НЕГІЗГІ ТҮСІНІКТЕРІ МЕН ҰҒЫМДАРЫ**

Қазақстанның Тұңғыш Президенті – Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы қазақстандықтардың менталитетінің сапалы тұрғыдан өзгеру стратегиясын ашып көрсетеді. Сондай-ақ осы жылдың 12 сәуірінде жарыққа шыққан бұл мақала 2017 жылдың 31 қаңтарынан бастау алған «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауы, сонымен қатар 2017 жылдың 10 наурызында жарияланған билік тармақтары арасындағы өкілеттіктерді қайта бөлу бойынша конституциялық өзгертулер жобасымен бірге президенттік мәтіндердің үштігін құрап отыр.

Президенттің Бағдарламалық мақаласы **жаңа саяси лексиканы** қолданысқа енгізіп отыр. Мұнда **жаңа түсініктер мен ұғымдық мәндер**, сонымен қатар бұрындары қолданылған, бірақ жаңа үлгіде ұсынылып отырған ұғымдар пайдаланылған.

Осы орайда Президенттің бағдарламалық мақаласын ілгерлетуде аталмыш мақаланың мәні мен мазмұнын жете және тереңінен түсіну үшін негізгі және тірек түсініктерді қарастырып өту керек.

Ұғым және мәндік құрылым	Түсіндірме
Жаңғыру (модернизация)	<p>Модерн сөзінен аударғанда заманауилықты білдіреді. Аграрлық қоғамнан индустриалды типке көшу үрдісін білдіреді. Модернизацияның теориялары аясында кеңінен қарастыратын болсақ «модернизация» дәстүрлі қоғамның немесе өтпелі кезеңдегі қоғамның белгілі бір қабылданған оңды өзгерістер шкаласы бойынша анағұрлым озық елдердің деңгейін қуып жетуді білдіретін барлық дамушы әлеуметтік өзгерістердің синонимі ретінде түсініледі.</p> <p>XXI ғасырдың жағдайындағы модернизация көмірсутекті экономикадан сандық технологиялар, баламалық және жаңартылып отыратын энергия көздеріне негізделген жаңа технологиялық тәртіпке өтуді білдіреді.</p>

	<p>Жалпыөркениеттік және әлеуметтік-мәдени сипатқа иеленетін модернизация қоғамның жалпы құрылымының, қоғамдық қатынастар жүйесінің түгелдей өзгеруін білдіреді.</p>
<p>Жаңғырудың XX ғасырдағы батыстық үлгілері</p>	<p>Жаңғырудың бірнеше түрі аталып өтеді:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жаңғыру вестернизация ретінде (дамушы елдердің батыс қоғамдарының құндылықтарын, тәжірибесін, стандарттары мен үлгілерін көшіріп алу үрдісі); – жаңғыру жаһанданудың бөлігі ретінде (дәстүрлі қоғамның технологиялардың трансферті мен инвестициялар кіретін әлемдік қатынастар жүйесіне ортақтасу үрдісіне сәйкес келеді); – пионерлік жаңғыру (әлемдік техникалық және экономикалық прогресстің көшбасшы мемлекеттері пионерлік даму үлгісін ұстанып келеді. Осы үлгінің шеңберінде олар өндіріс технологиясы бойынша және ұлттық байыту өсімінің қарқындылығы тұрғысынан анағұрлым жетілдірілген экономикалық тетіктерді қалыптастырады); – қуып жетуші жаңғыру (отаршылдықтан кейінгі кезеңдегі елдердің заманауи қоғамға өту үрдістерін сипаттайды. Кейбір елдерді есепке алмағанда қуып жетуші бағыттағы барлық елдер орташа табыс қақпанында қалды, яғни дамыған елдердің қатарына кіре алмады); – жаңғырудың еліктеме үлгісі (бейорганикалық жаңғыру адами капиталдың өзгеруіне алып келмейтін технологияларды көшіріп алу, инвестициялармен және қарқынды экономикалық дамумен сипатталады. Халықтың негізгі бөлігі жаңғыру үрдісінен алшақатылған болып келеді. <p>Оның артықшылықтары мен игілігін тек элитаның бір бөлігі мен шетелдік капитал көріп отырады. Нәтижесінде бұл араб көктемі және бархыт революциясы іспеттес жаппай наразылық қозғалыстардың пайда болуы мен режимдердің құлдырауына әкеліп соқтырады).</p>
<p>Рухани жаңғырудың міндеті</p>	<p>Қоғамдық қатынастардың әлеуметтік және мәдени саласының өзгеруі (еңбек этикасы, құндылықтардың дәстүрлі жүйесі, өмір салты, тұтынушылық мәдениет, халықтың әлеуметтік өмір салтының жаңа формаларына деген сезімталдығы және т.б.).</p>
<p>Қоғамдық сана</p>	<p>Қоғамдық сана – бұл қоғамдық өмірді сипаттайтын адамдардың рухани құндылықтары, қағидалары, көзқарастары, идеялары, білімдері мен көңіл күйлерінің біртұтастығын білдіруші толыққанды рухани құбылыс. Қоғамдық сананың негізгі формалары – ғылым, философия, өнер, адамгершілік, дін, саясат және т.б.</p>

	<p>Қоғамдық сананың құрылымында екі деңгей аталып өтеді: қоғамдық психология мен идеология. Қоғамдық психология жалпы қоғамға және оның үлкен әлеуметтік топтарының әрбіреуіне тиесілі сезімдер, көңіл күйлер мен әдет-ғұрыптардың біртұтастығы болып табылады. Идеология билеуші әлеуметтік топтардың мүдделерін білдіретін және қоғамның рухани өмірінің стратегиясын қалыптастыратын теориялық пікірлердің жүйесі болып табылады.</p> <p>Қоғамдық сана ұғымына мәні және мазмұны бойынша діл ұғымы жақын болып келеді. Діл (француз тілінде mentalite – ойлау үлгісі) – бұл қоғамдық сананың тереңдетілген деңгейі, ол рухани құрылымдарымен көрініс тауып, солардың арқасында әлеуметтік топ, яғни қауымдастықтан бастап біртұтас ұлтқа дейінгілер әлемді қабылдап, сезіп, ойлап, белгілі бір қалыппен әрекет етеді.</p>
<p>Ұлттық сана</p>	<p>Ұлттар мен этностардың рухани дамуының деңгейі мен өмір салтының ерекшеліктері көрініс табатын әлеуметтік, экономикалық, саяси, ізгіліктік және этикалық, философиялық, діни көзқарастардың, әрекет нормалары, әдет-ғұрып пен дәстүрлердің, құндылықтық бағдарлар мен идеалдардың біртұтастығы болып табылады.</p>
<p>Үшінші жаңғыру</p>	<p>Ұғым өтпелі қоғамдар, бастысы посткоммунистік елдердің теориясымен байланысты болып келеді.</p> <p>Қазақстан Республикасы Тәуелсіздік алғаннан кейін үш өлшемдік транзитті басынан кешірді.</p> <p>Біріншісі – жаңа мемлекеттіліктің атрибуттары мен институттарын құру.</p> <p>Екіншісі – жоспарлыдан нарықтық экономикаға көшу. Қазақстан 2001 жылы посткеңестік кеңістікте алғашқы болып нарықтық экономикасы бар ел мәртебесіне иеленді. Экономикалық ауысым көп жағдайларда польшалық реформалардың үлгісі бойынша, яғни шок терапиясы, жекешелендіру, кәсіпкерлер тобын қалыптастыру шараларын өткізу арқылы іске асырылды.</p> <p>Үшіншісі – қоғамдық сананың өзгеруі. Бұл жағдайда патернализм мен Кеңес Одағы кезінде басымдық танытқан масылдық психология, мемлекеттік институттарға тәуелділікті еңсеру маңызды болып келді. Адамдардың санасында әлі күнге дейін тоталитарлық режимнің психологиялық кері тартпалары мен үрейлері сақталып келеді.</p> <p>2017 жылдың 31 қаңтарында жарияланған «Үшінші жаңғыру: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына Жолдауында жаңғырудың осы бөлігі, яғни қоғамдық сананың архаикалық формаларын бұзу</p>

	<p>және түбегейлі технологиялық және әлеуметтік-мәдени өзгерістерді есепке алатын жаңа ділділікті қалыптастыру қажеттілігі меңзеліп келеді.</p>
<p>Отыз дамыған елдің қатарына кіру</p>	<p>Елбасының 2012 жылдың 13 желтоқсанында Қазақстан халқына жариялаған «Қазақстан-2050»: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» стратегиясында» қойған міндеттерінің бірі болып табылады.</p> <p>Аталмыш үрдіс түрлі өлшемдерге иеленіп келеді. Солардың бірі – Экономикалық ықпалдастық пен даму ұйымына мүшелік ету (ЭЫДҰ). Дәлірегін айтқанда, бұл ең дамыған елдердің клубы болып табылады. Қазақстан осы ұйымға мүшелік ету жолында ЭЫДҰ-мен ықпалдастықтың мемлекеттік бағдарламасына қол қойды.</p> <p>Екінші өлшем – халықаралық рейтингтер.</p> <p>ДЭҚ-дың 2016–2017 жылдарға жасаған Бәсекеге қабілеттіліктің жаһанды индексі бойынша Қазақстан 140 елдің ішінде 53 орынға орналасқан.</p> <p>IMD рейтингінде ҚР 61 мемлекеттің ішінде 34 орынды еншіленді.</p> <p>Үшінші өлшем – елдің түрлі салалардағы жетістіктері болып табылады. Мысалға, спорт саласында Қазақстан көшбасшылар қатарына енді.</p>
<p>«Мәдени мұра» бағдарламасы</p>	<p>2004–2011 жылдары аралығында бірнеше кезеңдерде іске асырылған қазақ халқының материалды және материалды емес элементтерін жүйелеу мен іздеуге бағытталған бағдарлама.</p> <p>Алғашқы рет ұлттық бірегейлікті мазмұндық тұрғыдан толықтыруға септігін тигізіп, ұлттық байлықты еселеген ірі ұлттық жоба іске асырылды.</p> <p>Кітап басылымы айтарлықтай күшейді, ол бір жағынан, ішкі мұраны жүйелеп, оны сыртқы өріске тарату үрдісін бастауға, екіншіден, Қазақстанға шетелдік үлгілерді қайта трансляциялауға мүмкіндік береді.</p> <p>Тарих, археология, этнография мен Қазақстан мәдениеті бойынша таралымы бір жарым миллионнан асатын 537 кітап жарық көрді.</p> <p>Тек 2004–2006 жылдары 200-ден астам кітап жарық көрді:</p> <ul style="list-style-type: none"> – «Бабалар сөзі» кітаптар топтамасы, қазақ тіліндегі «Әлемдік әдебиет кітапханасы», «Қазақ музыкасының антологиясы»; – қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бойынша («Әлемдік әлеуметтанулық ой», «Әлемдік философиялық мұра», «Әлемдік психологиялық ой»); – тарих бойынша («Қазақтар құқықтарының көне әлемі», «Әлемдік тарихи ой», «Ежелгі авторлар шығармаларындағы Қазақстан тарихы», «Қазақстан археологиясы»);

	<p>– филология бойынша («Қазақ тіліндегі синонимдер сөздігі», «Орфографилық сөздік»);</p> <p>– мәдениеттану мен этнология бойынша («Әлемдік мәдениеттанулық ой», «Этнография мен антропология» топтамасындағы «Қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері»).</p> <p>Тарихи кезеңдер мен оқиғалар, мысалға, Аңырақай шайқасы туралы іргелі зерттеулер жүргізілді.</p> <p>Көшпенділер мәдениетінің әлемдік мәдениет қазынасындағы үлесіне ерекше көңіл бөлінді.</p>
<p>«Халық тарих толқынында» бағдарламасы</p>	<p>Бұл ұлттық тарихты зерттеу бойынша Ведомствоаралық жұмыс тобының шеңберінде 2013 жылы бастама алған бағдарлама.</p> <p>Бағдарлама шеңберінде ежелгі дәуір мен орта ғасырдан бастап қазіргі заманға дейінгі барлық тарихи кезеңдер бойынша алдыңғы қатарлы зерттеулер іске асырылған.</p> <p>Ұлттық тарихты зерттеуге қатысты негізгі мәселелер бойынша ақпарат беретін «NATIONAL DIGITAL HISTORY» порталы ашылған.</p>
<p>Жауапкершілігі мол және мықты азаматтардың ұлты</p>	<p>Ұлт бір территорияда өмір сүріп жатқан, белгілі бір туыстық, тарихи, мәдени, шаруашылық, тілдік байланыстармен ортақтасқан адамдар қауымдастығына тиесілі сана сезімнің жоғары деңгейін білдіреді.</p> <p>Қазіргі әлемде ұлттың маңызды белгісі оның бәсекеге қабілеттілігі, яғни ұлттық менталитеттің өзгермелі жағдайларға бейімделіп, ұлттық мемлекеттің адами және әлеуметтік капиталын сапалы түрде жетілдіріп, еселеуге, ел тағдыры үшін жауапкершілік, патриотизм мен азаматтылықтың жоғары деңгейін көрсету мүмкіндігі болып табылады.</p>
<p>Ұлттық мәдени код</p>	<p>Қазіргі әлеуметтік теорияда биологиялық ағзалардың генінде даму бағдарламасы қалай жазылса, негізгі құндылықтар мен мәдениет санаттарында әлеуметтік қызметтің биологиялық қасиетінен жоғары тұратын бағдарламалық матрицалары мен әлеуметтік өзара әрекеттесулердің мазмұндық саласын құрылымдаудың қағидалары солайша көрініс табады.</p> <p>Әрбір этностық топ өзіндік мәдени және антропологиялық кодқа иеленеді. Тірі ағзадағы гендер әлеуметтік жүйенің ДНК рөлін атқарса ұлттық мәдениеттің әлеуметтік кодтары қоғамның өмірінде де сондай рөлді атқарады. Ұлттық ділдің дүниетанымық әмбебаптары адам өмірінің біртұтас бейнесін қалыптастырады.</p>

	<p>Белгілі бір мәдениет түріндегі құндылықтық басымдықтарының шкаласын көрсете отырып, олар білімнің, нанымдар, құндылықтық бағдарлар, мақсат ұстанымдары, қызмет ету үлгілері мен әрекеттердің қайсылары адамдардың әрекеттерін, тілдесуі мен қызметін реттейтінін, олардың әлеуметтік өмірін қалыптастыратынын анықтайды.</p> <p>Ұлттық сананың дүниетанымдық әмбебаптарының жүйесі өзіндік бір мәдени және генетикалық код болып табылады, соған сәйкес әлеуметтік ағзалар да жаратылып отырады. Әлеуметтік ағзалардың түбегейлі өзгеруі мәдени және генетикалық кодтың өзгеруінсіз мүмкін емес.</p>
Ұлттық сананың консервациясы	<p>Адамдардың тәжірибелері мен әрекеттерінің ескірген үлгілер мен стереотиптер, патриархалды және архаикалық формалардың шеңберінде сақталуы.</p>
Тұғырнама	<p>Программистер сөздігінен алынған ұғым. Жалпы мәнін қарастыратын болсақ, бағдарламалық қамтуды орындаудың ортасы, осы орайда осы ортаның шектеулер мен мүмкіндіктерді айқындайтынын ескеру қажет.</p> <p>Президент мақаласының аясында тұғырнама (платформа) қоғамдық санада конструктивті өзгерістер үрдісін басқаруға арналған операциялық жүйе ретінде түсініледі.</p>
Бәсекелік қабілет	<p>Түрлі анықтамалардың талдауы бәсекелік қабілеттің қызмет көрсетулер мен тауарлардың нарығында, сондай-ақ кадрлар, салалар, аймақтар мен ұйымдардың сұранысқа иеленуін білдіретінін аңғаруға мүмкіндік береді.</p> <p>Сұранысқа иелену сұранысты анықтайды, ал ол өз кезегінде нарықтың оңтайлы жұмыс істеуіне, яғни сұранысқа иеленуші азықты өндіру мен оны өткізуді ынталандырады. Сұраныс пен ұсыныстың үйлесімділігінен теңдестірілген баға қалыптасады.</p>
Компьютерлік сауаттылық	<p>Халық арасындағы компьютерді игерудің деңгейін, кең ауқымды интернетке қолжетімділігі бар халық үлесін, экономиканы цифрлаудың деңгейін, ұялы байланысқа шыға алатын халық үлесін, мессенджерлерге қолжетімділігі бар, адамдар үлесін, электрондық сауда саттықтың сұранысқа иелену деңгейін білдіреді.</p>
Шет тілдердің білу	<p>Әлемдік ақпараттық қордың жартысынан астамы ағылшын тілінде жазылған. Ақпарат күн сайын және сағат сайын жаңартылып отырады. Ақпарат көздерінің тек кішігірім бөлігі орыс және қазақ тілдеріне аударылып отырады.</p>

	<p>Сәйкесінше, шет тілдерін білмеу негізгі ақпараттық лектен тыс қалдырып отырады. 2020 жылға қарай әрбір бесінші қазақстандық ағылшын тілін білетін болады. Жастар арасындағы бұл көрсеткіш 40% жетуі тиіс.</p> <p>Ағылшын тілі кеңінен таралған елдер тез және барынша дамып келеді. Мысал – Үндістан, Сингапур, Жапония, Оңтүстік Корея. Оларға технологиялар мен тәжірибе, сонымен қатар инновациялық дамуды қамтамасыз ететін біліктілігі жоғары кадрлар тез келіп отырады.</p>
<p>Мәдени ашықтық</p>	<p>Халық мәдениетінің сыртқы және ішкі тұтынушы үшін қолжетімді екендігін білдіреді. Ол іске асырылу үшін аталмыш мәдени кодтың дистрибьюция жүйесіне енгізілуі тиіс. Мәдени өнім ұлттық табыстың айтарлықтай маңызды үлесін құрай алады. Мысалға, Астанадағы ЭКСПО-2017 жобасы 4 млн жуық келушілерді, оның ішінде 500–700 мың шет ел азаматтарын тарта алады.</p> <p>Мәдени ашықтық – бұл ашық туристік бағыттар, транзиттік туризм мен экотуризмге арналған инфрақұрылым.</p> <p>Мәдени ашықтық – бұл төл мәдени өніміздің мүмкінді тұтынушылары Қазақстанға келу қауіпсіз ғана емес, сонымен қатар қызғылықты, пайдалы және танымды екендігіне көз жеткізу үшін Қазақстан туралы жаппай хабардарлық пен әлеуметтік желілердің жұмысын қамтамасыз ету.</p>
<p>«Цифрлы Қазақстан» бағдарламасы</p>	<p>Бұл 2017 жылдың 31 қаңтарында жарияланған Елбасының «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекелік қабілеттілік» атты Қазақстан халқына жолдауындағы бағыт болып табылады. Бұл цифрлық қоғам жолында қадам жасауға, цифрлық экожүйені құру бойынша сапалы жобаларды іске асыру мен Қазақстан экономикасының бәсекелік қабілеттілігін нығайтуға бағдарланған жаңа ұрпақтың бағдарламасы болып табылады.</p>
<p>Үш тілде білім беру бағдарламасы</p>	<p>Үш тілде білім беруді ілгерлету бойынша іс-шаралардың жоспары Қазақстан Республикасының Мемлекеттік хатшысының 2015 жылдың 30 қазанынан бастап № 11 Бұйрығымен бекітілген.</p> <p>2015–2020 жылдарға бағдарланған үш тілде білім беруді дамытудың жол картасы (Білім және ғылым, мәдениет және спорт министрліктерінің «2015–2020 жылдарға бағдарланған үш тілде білім беруді дамытудың жол картасын бекіту туралы» ортақ бұйрығын дамыту).</p> <p>Аталмыш құжаттар ағылшын тілін тереңінен оқытуға көшу бойынша нақты қадамдарды ұйғарып қана қоймай, пәндерді де ағылшын тілінде оқыту шараларын кеңейтуді де білдіреді.</p>

	<p>Мұндағы маңызды мәселе – кең бұқараның ағылшын тілін игеруі. Ағылшын тілінің бүкіл әлемдік картасының мәліметтері бойынша Қазақстан Республикасында шамамен 1,8 млн адам немесе халықтың 15% тілді игерген (http://chartsbin.com/).</p>
<p>Мәдени және конфессия-аралық келісім бағдарламасы</p>	<p>ҚР Президенттің 2015 жылдың 28 желтоқсанындағы № 148 Жарлығымен бекітіліген Қазақстан халқы Ассамблеясын дамыту концепциясы (2025 жылға дейін). Негізгі үш бағыт – қазақстандық бірегейлікті нығайту; мемлекеттік этносаясатты іске асыруға септігін тигізу; ҚХА институтын күшейту.</p> <p>Қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту мен дамытудың концепциясы. ҚР Президенттің 2015 жылдың 28 желтоқсанындағы № 147 Жарлығымен бекітіліген. Негізгі мақсат – азаматтық бірегейлік пен қазақстандық қоғамның бірлігін қалыптастыру.</p>
<p>Прагматизм</p>	<p>Тиімді нәтижелерді алуға бағдарланған саясат, көзқарастар мен құндылықтардың жүйесі.</p> <p>Прагматизм – иррационалды тәжірибені жоғарылатуға негізделген метафизиканың қарама-қайшы қыры.</p> <p>Прагматизм діни тәжірибені де қарапайым адам түсінетіндей практикалық тұрғыдан қарастырады.</p> <p>Сонымен қатар прагматизм меркантилизмнен, яғни барлық заттан таза пайда мен табыс түсірудің тәжірибесінен ерекшелінеді. Меркантилды адам барлық нәрсені сатылатынын, ал прагматик барлық нәрсенің пайдалы, позитивті және игілікке толы тәжірибе әкелуі тиістігін айтады.</p> <p>Прагматизм тағы да бір ағымнан ерекшеленеді. Ол – романтизм. Ақырғысы адамның рухани және шығармашылық өмірінің құндылығын негіздеумен, күшті құштарлықтар мен мінездерді, рухтандырылған және емдік қасиеті бар табиғатты бейнелеумен сипатталады.</p> <p>Яғни, романтизм шығармашылық бастама болса, прагматизм тәжірибе болып табылады. Романтика сурет салса, прагматика оны сатып, романтикті асырауға қажетті қаражат таба алады.</p>
<p>Дұрыс экологиялық өмір салты</p>	<p>Мұнда шаруашылық және экономикалық қызметтің ресурсты сақтаушы және табиғаты қорғаушы технологиялары, сонымен қатар энергия мен суды сақтау құндылықтары мен практикалары туралы сөз қозғалып отыр. Еуропа елдерінде «циркуляциялық экономиканың», яғни қалдықсыз жұмыс істейтін технологиялар мен екінші ретке жарайтын қолданыс технологиялар туралы қағидалар қарқынды дамып келеді. Осындай экономика «тұтыну қоғамының» экономикасынан түбегейлі түрде ерекшелінеді.</p>

	<p>Табиғатқа деген бұрыс, енжарлық қатынасты біз социалистік, яғни барлық заттың мемлекеттің меншігінде болған кезеңнен бастап сақтап келеміз. Азаматтар өз меншіктері болмағандықтан барлық нәрсеге енжарлықпен қарайтын.</p>
<p>Популистік идеологиялар</p>	<p>Популизм популюс (халық) сөзінен пайда болған. Эпиталардың мүдделеріне қарсылық таныту ниетте кең бұқараның қолдауына иеленуге тырмысу. Популистік идеологиялар билеуші таптағы консервативтік көңіл күйлерге, статус-квоны сақтап қалуға мүдделі болу, қоғамдық қажеттіліктер мен мүдделерді назарға алмау сияқты әрекеттерге жауап ретінде қалыптасты.</p> <p>Дәлірегінде популизм – бұл охлократия немесе бұқара билігі. Мысалға, фашизм Мюнхендегі сыра бүліншілігі мен шабуыл жасақтарының қызметінен бастау алған болатын. Социал-большевизм қаналған және маргиналды әлеуметтік таптардың монархиялық элита мен буржуазиялық олигархияға қарсы наразылығының негізінде қалыптасты.</p> <p>Популистік идеология электоралды демократияларға, яғни саяси жүйенің негізін сайлау құрайтын қоғамдарға тиесілі болып келеді. Әдетте популистер билікке қол жеткізген соң өз ұстанымдарынан бас тарта бастайды. Бұның айқын мысалы – Грекияда «СИРИЗА» атты солшыл партияның билікке келуі, ол өз кезегінде Еуропалық Одақты қатаң сынға алуды тоқтатып, Брюссельмен келісім орнатты.</p>
<p>Ұлттық бірегейлікті сақтау</p>	<p>1991 жылдың жалпыодақтық референдумында қазақстандықтардың шамамен 86% кеңестік мемлекеттің сақталуына дауыс беріп, өздерін Кеңес Одағынан тыс елестете алмады. Бүгінгі таңда халықтың сонша үлесі өздерін Қазақстан Республикасымен бірегейлендіреді. Бірегейлік дағдарысымен байланысты транзиттік кезең де еңсерілді. Жалпы қазақстандық бірегейлік қалыптаса алды.</p> <p>Қазіргі таңдағы ұлттық бірегейлік – бұл ұлттық қуаттылықтың бөлігі, яғни қоғамның өз өнеркәсіптік, экономикалық, интеллектуалды, геосаяси өнімін дамыту қабілеттері болып табылады. Бұл «жұмсақ күштің» ресурсы. Әлемде әр-алуандылық идеясы сұранысқа ие болып келеді. Ол әрбір қоғамның жаңашылдығымен бөлісе алатынын білдіреді. Ұлттық бірегейлік – бұл заманауи әлемде өзінді өзің таба алуға мүмкіндік беретін стратегиялық капитал.</p>

<p>Әруақтардың өшпес үні</p>	<p>Әруақтарға сену – адам өміріндегі бабалардың ерекше маңыздылығын көрсететін тәңірге құлшыну, исламға дейінгі кезеңдерден сақталып қалған наным-сенімдердің дәстүрлі түрі.</p> <p>Әруақтарға сенудің негізінде шежіре, фольклор дәстүрлері сақталынып, тәжірибе ұрпақтан ұрпаққа беріліп келеді.</p>
<p>Бір ұлттың аймақтық тұрғыдан бөлінуі</p>	<p>Қоныстану территориясының кеңдігіне қарамастан қазақтар көшпенді мәдениеттің есебінен әрдайым бір ұлт ретінде қала береді. Мысалға, басқа тілдерге қарағанда қазақ тілінде диалектілер жоқ. Қазақтардың бірлігін далалық коммуникация қамтамасыз етіп отырды. Мысалға, Ұлытау – тартылыс орталығы мен үш жүздің әрдайым жиналып отыратын жері.</p> <p>Әрбір ру басқа қазақ руларымен одақ құруға тырысып бақты. Рудың өкілі ауқатты болған сайын қалыңдығын алыс аймақтардан алған болатын. Сол себептен Қазақстандағы трайбализм Ауғанстпн мен Үндістандағы касталық салтқа қарағанда өзге сапалы негізге иеленіп келеді. Трайбализм түрлерінің айырықшалануы отырықшы және көшпелі мәдениет арасындағы ерекшеліктерімен анықталады.</p> <p>Сонымен қатар, кеңестік кезеңде дәстүрлі өмір салты мен өндірістің күйреуі, яғни автохтонды халықтың шетке ығысуы қазақтардың белгілі бір деңгейде аймақтануына әкеліп соқтырды. Яғни, дәстүрлі рулық және жүздік бөлінушілікке ендігі отырықшы бөліну белгілері қабаттасып, атап айтқанда территориалдық пен маусымдық көші қонсыз тұрмыстың жаңа практикаларының пайда болуына әкеліп соқтырды.</p>
<p>Меритократиялық қоғам</p>	<p>Қоғамдағы жетекші позицияларды әлеуметтік шығу тегі мен материалды жағдайына қарамастан барлық қабілетті азаматтардың иеленетінін білдіреді. Яғни, мұндағы басты критерий – интеллект, ойлау қабілеттері, жоғары ізгілікті қасиеттер – еңбекқорлық пен адалдық және т. б.</p> <p>Меритократия концепциясының өзі Ежелгі Спартадан бастау алады. Онда басқару ісі еңбегі сіңгендерге, яғни соғыс жорықтарына қатысқан немесе үлес қосқан дарға ғана тапсырылады.</p> <p>Меритократия мемлекеттік аппараттағы шенеуніктер табының диктатуралық элементі ретіндегі бюрократияға қарама қайшы қойылады.</p> <p>Меритократияның маңызды қағидасы – элиталардың циркуляциясы, яғни лайықты адамдардың толықтырылуы есебінен билеуші таптың әрдайым жаңартылып отыруы.</p>

	<p>Меритократияның үлгісі АҚШ болып табылғанымен, сыншылар американдық үлгіні қамқорлықтағы дарындылардың, яғни қамқоршылардың назарындағы меритократия жүйесі деп бағалайды.</p> <p>Меритократияны енгізудің маңызды элементі – бұл дарындыларға әлеуметтік лифттері іздеу және бағалау жүйесі.</p>
<p>Білімнің салтанат құруы</p>	<p>Кеңестік жүйеден, дәлірек айтқанда энциклопедиялық білім, білім берудің кеңдігі мен оның іргелі сипатынан ерекшелінеді. Білімнің салтанаты функционалды сауаттылықты, нақты құзырлар мен мамандандыруды білдіреді. Мектеп оқушыларында сабақ оқу жүктемесі жоғары болмай, олардың назары жалпылай дамуға, яғни өнер, спорт, тілдерді оқу, заманауи коммуникативті практикаларға бөлінуі мүмкін. Мұнда білімнің өзі емес, ал оның қолданылуы маңызды болып келеді.</p> <p>Сол себептен білімнің салтанаты пәнді тереңінен тануды, бастамашылдықты және еңбекқорлықты ұйғарады. Мұнда басымдық алынған білімнің жиынтығына емес, ал жаңа идеяларды генерациялауға қойылып отыр.</p>
<p>«Болашақ» бағдарламасы</p>	<p>Қазақстандық жастарға конкурс негізінде тағайындалып, шет елде білім алуға мүмкіндік беретін халықаралық стипендия. 1993 жылдан бастап жалғасын тауып келе жатыр. Осы уақыт аралығында он екі мыңнан астам адам білім алды. Бүгінгі таңда «Болашақ» бағдарламасының түлектері – бұл әлем мен тілдерді жақсы игерген қазақстандық қоғам дамуының бетке ұстарлары.</p>
<p>Зияткерлік мектептер жүйесі</p>	<p>Еліміздің он үш қаласында қарапайым отбасылардан шыққан он мыңнан астам дарынды балаларға алдыңғы қатарлы орта білім беріп отырған жиырма Назарбаев зияткерлік мектептердің желісі. Бұл желінің негізінде қырық мыңнан астам пән оқытушыларының білім алуы да ретке келтірілген.</p>
<p>Жоғары деңгейдегі бірқатар университеттерді қалыптастырды</p>	<p>Батыстық жоғары оқу орындарының үздік үлгілері бойынша Астана қаласында халықаралық деңгейдегі жаңа зерттеу университеті – Назарбаев Университет құрылды. Ол білім беру, ғылым мен инновация сияқты үш құрамдасты біріктіріп отыр. Университеттің 8 клиникасының негізінде органдарды трансплантациялау, кардиохирургия мен онкология бойынша күрделі оталар жасалатын «Болашақ емханасы» қалыптастырылды. 2015 жылы Назарбаев университеті алғаш рет 380 бакалаврды түлек етіп шығарды. Түлектердің басым бөлігі оқуларын жетекші халықаралық университеттерді жалғастырды.</p>

	<p>Назарбаев университетінің мәліметтеріне сүйенетін болсақ, олардың 2/3 Массачусетс технологиялар институтында, Стэнфордтық университетте, Лондонның Университеттік колледжінде, Дьюка университетінде Сингапурдың ұлттық университетінде, Берклидегі Калифорния университетінде, Колумбия университетінде, Лондонның экономика және саяси ғылымдар мектебінде оқып жатыр. Сондай ақ, түлектердің 42% шетелдік жоғары оқу орындарының гранттары бойынша оқып жатыр. Үш мыңнан астам студент университет алды дайындық, бакалавриат, магистратура мен докторантура бағдарламалары бойынша оқиды.</p>
<p>Қазіргі мамандықтардың жартысы жойылады</p>	<p>Қазіргі таңда технологиялық тәртіптің ауысуы іске асырылып жатыр. Әлемдік экономика мұнай мен көмірге, яғни көмірсутегіне негізделген төрт қалыпты жүйеден бесінші және алтыншы технологиялық қалыптарға көшіп жатыр. Олардың мәні энергетикалық парадигманың, капитал мен меншіктің арасындағы әлеуметтік қатынастардың, баға орнату мен өндіріс арасындағы, реттестіру мен тұтыну арасындағы негіздердің ауысуына негізделіп отыр.</p> <p>Қол еңбегі ендігі роботтармен алмастырылып жатыр. Күрделі технологияларды енгізумен немесе интеллектуалды жұмыспен байланысты мамандықтар анағұрлым сұранысқа иеленіп келеді. Мұндағы басты критерий – қосымша құнды өндіру үшін мүмкіндіктердің болуы. Гуманитарлы және әлеуметтік мамандықтарға деген сұраныс кеңеюде. Қоғам барған сайын қартайатын болады және де соған байланысты әлеуметтік қызмет көрсетулер саласы мен медициналық қызметкерлерді даярлауға көп күш пен энергия жұмсалатын болады.</p> <p>Ақпараттық және кибер мүмкіндіктер, цифрлық технологиялар айтарлықтай дамып жатыр. Олардың бәр әдетті әлемнің күл талқанын шығарып отыр. Компьютер шеңберінен шықпайтын, бірақ қоғамның өміршеңдігін анықтайтын электрондық сауда, электрондық валюталар мен виртуалды экономиканың нарығы пайда болуда. Дәстүрлі БАҚ желілік ресурстардан, ағымдық ақпараттық арналардан артта қалып отыр.</p> <p>Биотехнологтар мен нанотехнологтар анағұрлым сұранысқа иеленетін болады.</p>

<p>Революциялық емес, эволюциялық даму</p>	<p>Қазақстан Президентінің G-Global доктринасында жариялаған қағидаларының бірі.</p> <p>Эволюция – жаңғыру теориясы элементтерінің бірі, олар өз кезегінде тәжірибені үйлесімді, кикілжінсіз тапсыруды және ортаның бейімделу мүмкіндігін, ұрпақтардың сабақтастығын жақсарту және зардаб тигізуді азайтуды қамтамасыз етеді.</p> <p>Революция күш салу, тарихи жағдайды тұтастай игерудің жобасы мен жоспарын білдіреді: бұрыңғы қоғамның ұстанып келген құрылымдары, идеалдары, әлеуметтік байланыстары мен құндылықтары қайта анықтала бастайды. Әлеуметтік өзгерістердің қазіргі теорияларында революциялар ендігі «тарих локомотивтері», адамзаттың жұлдызды сәттері, жоғары ойлардың орындалуы, әлеуметтік қызметтің шығармашылық сипаты мен дүниежүзілік тарихи үрдісінің имманенті логикасы ретінде қарастырылмайды. Дегенмен, әлеуметтік эволюцияның да классикалық теориясы барынша қарастырылған болатын.</p> <p>Қазіргі таңда эволюцияның сызықтық сипаты туралы түсінік әлеуметтік өзгерістердің шынайы сипатына сай келмейді деп шешілді. Оның орнына түрлі мәдениеттердің, өркениеттер мен қоғамдардың бір бірінен сапалы түрде ерекшеленетіні, және оларды кезеңдердің біртұтас дәрежеленген немесе артта қалушылықтан прогресске қарай жылжу шкаласы бойынша тізіп қоюға болмайды деген ұйғарым келді. Сонымен қатар әлеуметтік эволюцияның әмбебап тетігі туралы қағида сынға алынды. Бұл қағида эволюция себептері мен факторларының алуандылығын мойындаумен, және олардың ішінен абсолютті шешуші күшке иеленетіндердің шықпайтынын ұғынумен ауысты. Әлеуметтік өзгерістердің прогрессивті және позитивті жүріп өтуінің бұл мәселесінде әлеуметтік прогресс тетіктерінің шарттарын, субъектілерін, қозғаушы күштерін анықтаумен байланысты сұрақтар ерекше маңыздылыққа иеленеді. Прогрессивті өз өзіндік трансформацияға бағдарлану тұрғысынан қоғамның ең мінсіз эволюция түрі шарттардың келесі комбинацияларынан тұрады:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Шығармашылық, тәуелсіз, шынайылықты орынды қабылдайтын қайраткерлер; • Ашық, толерантты, иілмелі әлеуметтік құрылымдар; • Ұзақ және сыйлы дәстүр; <p>Болашаққа және оны стратегиялық жоспарлауға деген оптимистік ұзақмерзімді көзқарас.</p>
---	--

<p>Ұлттық дамудың ықылым заманнан жалғасып келе жатқан өзімізге ғана тән жолы біржола күйретілді</p>	<p>Көптеген дәлелдер Қазақстанның XX ғасырда шикізат және кен өңдеу орталықтарының біріне айналғанын растайды.</p> <p>1917 жылға қарай Қазақстанда темір жолдардың 2793 шақырымы салынған, олардың 2557 шақырымы жалпы қолданыста, ал 236 жергілікті деп бағаланды.</p> <p>Топырақтан салынған жолдар жүз шақырымға алты шақырымды құрады.</p> <p>675 фабрика мен заводтар бар болатын.</p> <p>Қазақстандағы жұмысшылардың саны шамамен тоқсан мың адамды құрады.</p> <p>1914 жылы 44 банк ұйымдары 345 несиелік және жинақтаушы мекемелер қызмет етті.</p> <p>XX ғасырдың басында бұл өлкеде қала халқының өсімі байқалды. 1897–1914 жылдары барлық облыстарда қала халқы бір жарым есеге көбейді. Орал (47,5 мың адам), Петропавл және Верный (43,2 мыңнан), Семей (34,4 мың) ірі қалалар деп есептелді. Қалалардың көбісі әкімшілік орталықтары ретінде пайда болып, сауда және өндіруші өнеркәсіп орталықтарына айналды.</p> <p>Қаладағы ең ірі әлеуметтік топ саудагер буржуазия болды — 20,3%, кен орындарын өңдеу және тамақ өнеркәсібінде жұмыс атқарғандардың үлесі – 33,1% құрады (негізінде жалдамалы жұмысшылар), қалалықтардың 20% ауыл шаруашылығымен айналысты.</p> <p>Бүкілресейлік халық санағының мәліметтері бойынша қазіргі шекаралардың шеңберінде өлкенің территориясында 4147,8 мың адам өмір сүрді, олардың ішінде 3392,7 мыңы немесе 81,7% қазақтар болды. 1914 жылға қарай өлкені мекендейтін жалпы халықтың саны 5910,0 мың адамды құрады, оның ішінде қазақтардың саны – 3845,2 мың немесе 65,1%.</p> <p>1914–16 жылдары тек соғыс қажеттіліктері үшін Түркістан өлкесінен 70 мың жылқы, 15 мың түйе, 13,5 мың үй тәркіленіп алынды.</p> <p>Тарихи дереккөздердің мәліметтері бойынша нарықтық қатынастардың элементтерінен тұратын Жаңа экономикалық саясатты енгізу дала экономикасын тез қалыптастыруға және жаңғыртуға әкеліп соқтырды. 1925 жылдың соңына қарай өнеркәсіптік өнімді өндірудің деңгейі алты есеге көбейіп, 1921 жылдың 17% көрсеткішіне қарағанда 60% құрады. Кейіннен ЖЭС-тан ұжымдастыру мен меншікті тәркілеуге өту шаралары басталды.</p>
---	---

<p>Ұлтымызға адам айтқысыз демографиялық соққы жасалды</p>	<p>1917 жылы қазақтардың саны шамамен 6 млн адамды құрады. 1937 жылға қарай ол үш есе қысқарды. Бұдан кейінгі өсім тек соғыстан кейінгі кезеңде байқалады. 1959 жылы 2,7 млн адамнан 1970 жылға қарай 4,2 млн адамға дейін өсті. Дегенмен салмақтық үлесі бойынша қазақтар төмендей түсіп, қалаларда азшылық топтарды құрады.</p> <p>Халық құрылымындағы қазақтардың үлесі революцияға дейінгі кезеңдегі 65% көрсеткішінен XX ғасырдың ортасына қарай 30% көрсеткішке дейін түсті.</p>
<p>Қоғамдық құрылымның бізге жат үлгісі еріксіз таңылды</p>	<p>Ә. Бөкейханов бастаған либерал-демократиялық қозғалыс даладағы ең ірі саяси қозғалыс болып табылды. Түркия мен Иран елдеріндегі 1905–1907 жылдары болған революциялардың толқынымен Қазақстанда ұлттық сана-сезімнің өсуі, түркілік бірліктің нығаюы үрдісі жүріп жатты. «Алаш» партиясының түйіні ретінде ұлттық зиялылар, сонымен қатар дала ақсүйектерінің өкілдері күреске түсті. Партия мүшелерінің саны бес мың адамды құрады. Бұдан бөлек жаңа қозғалыстар мен ұйымдар қалыптаса бастады. Осының барлығы саяси плюрализм мен көп партиялықтың бір бейнесі болды. Бұл үрдістің шарықтау шегі 1917 жылы 21–28 шілде аралығында Орынбор қаласында Қазақстанның автономиясын жариялаған I Жалпықазақ съезінің өткізілуі болды. Нәтижесінде қазақ даласындағы либералды және демократиялық тренд басылып, большевиктердің диктатурасымен алмасты.</p>
<p>XX ғасыр революциялық сілкіністерге толы болды</p>	<p>Өткен ғасырда барлық материктер мен континенттерді жайпап өткен елу шақты революция орын алған болатын. 1910 жылғы монархияны құлдыратқан португалиялық революциядан бастап 2000 жылғы Югославиядағы «бульдозерлік революциямен» аяқтауға болады.</p> <p>Жаңа ғасырда революциялар ішкі әлеуметтік қозғалыстардың салдары емес, ал геосаяси технологияға айнала бастады. Оны біз Украинадан, 2004–2005 жылдары Грузиядан, 2009–2010 жылдары араб елдерінен де байқай аламыз.</p>
<p>Қазақтың тілі мен мәдениеті құрдымға кете жаздады</p>	<p>Қазақстанда демократия мен ағартушылықтың идеялары тарай бастады. Дереккөздердің мәліметінше, XX ғасырдың басына қарай қазақ даласында білім берудің серпілісі байқала бастады. Торғай, Ақмола, Жетісу, Орынбор өлкелерінің оқыту мекемелерінде 6–8 мыңнан бастап 25 мың адамға дейін оқыды. Жалпы 105 мың оқушысы бар 2006 мектеп қызмет атқарды.</p> <p>Мешіттердің қарамағындағы медреселер маңызды рөл атқарды.</p>

	<p>Қазан университетінде 1887 және 1917 жылдары аралығында шамамен .40 қазақ оқыды.</p> <p>Сондай ақ, саяси мақсатта араб әліпбиінің алдымен латынға, кейін кириллицаға ауысуы ұлттық мәдениет пен зиялыларға орасан зор зардабын тигізді. Бұл қазақтарды 1929 жылға дейін басылып шыққан қазақ (Құнанбаев Абай, Дулатов Міржақып, Жұмабаев Мағжан, Әуезов Мұхтар және т.б.), сонымен қатар жалпы түркілік (Әл-Фараби, Ахмед Яссауи, Жүсіп Баласағұн, Махмұд Кашғари және т.б.) әдебиеттен алыстатты.</p> <p>Орыс тілін оқыту арқылы қазақ халқы орыс мәдениетіне қол жеткізе алды, ал кеңестік идеология шеңберінде әлемдік мәдениетке де біртабан жақын болды. Дегенмен, бұл жағдайда ұлттық бірегейлік жойыла бастады.</p> <p>ҚазКСР-ның 1937 жылы қабылданған Конституциясында мемлекеттік тіл туралы бап болмады. Ал 1938 жылдың он үшінші наурызында «Ұлттық республикалар мен облыстардың мектептерінде орыс тілін міндетті түрде оқыту туралы» Үкім қабылданды.</p> <p>1938 жылдың 13 сәуірінде Қазақстанның үкіметі № 353 «Ұлттық мектептерді қайта ұйымдастыру туралы» үкімді қабылдап, ол өз кезегінде Наркомпростың қызметіндегі жетекшілікке айналды. Аталмыш «қайта ұйымдастыру» кеңестік билік жылдарында ұлттық тілдерге негізделіп жасалған білім беру жүйесін жоюға бағдарланған.</p> <p>1955 жылдың 4 маусымында ҚазКСР Министрліктер кеңесінің «Орыс мектептерінде қазақ тілін міндетті оқитудан босату туралы» бұйрығы шықты.</p> <p>Қазақстанды орыстандыру саясаты кеңес дәуірінде өскен көптеген қазақтардың өз тілін білмеуіне әкеліп соқтырды. 1954 және 1986 жылдары аралығында қазақ тілінде оқытатын 546 мектеп жабылды. 1957 жылы Алматы қаласында тек бір № 12 қазақ мектебі жұмыс істеді, ал күллі ҚазКСР бойынша қазақ тілінде оқытатын және ауыл мектептерінде бастауыш сыныптары үшін мұғалімдерді дайындайтын жалғыз бір жоғары оқу орны - КазЖенПИ ғана қалды.</p>
<p>Еліміздің көптеген өңірлері экологиялық апат аймақтарына айналды</p>	<p>Лестер Браун атындағы Бүкіләлемдік бақылау институтының бағалаулары бойынша Қазақстанда егістік жерлерді тиімсіз пайдаланған үшін гумустың тең жартысы жоғалған. Егер КСРО жерлерінде мұндай шығындар жылына 2,3 млн тоннаны құраса, онда Қазақстанда олар шамамен 1 млрд тоннаны құрады. Гумустық қабат бұзылып, әрбір миллиметрлік қабатпен бір гектарлық жерден 76 кг азот, 240 кг фосфор, 800 кг калий жойылып отырды.</p>

	<p>Сонымен бірге өндіріс тиімділігіне қатысты үлкен сұрақтар туындады. 1 млрд пұт нанды өндіру үшін бір миллион адамға дейін тартылды. Соның өзінде Кеңес Одағы астықтың импортері болып қала берді. Бидайдың өнімділігі әр гектардан 6–7 центнерді құрады.</p>
<p>XX ғасыр игіліктері: индустриаландыру, әлеуметтік және өндірістік инфрақұрылымдардың құрылуы, жаңа интеллигенцияның қалыптасуы</p>	<p>Миллиондаған өмір мен тауқымет көрген талай тағдырды құрбандыққа шала отырып, Қазақстан аграрлық-индустриалды республиканың белгілі бір қасиеттеріне иеленді.</p> <p>ЖІӨ көлемі бойынша республика үшінші орын алды. Республикада хромның 95%, бариттің 83%, сары фосфордың 90%, фосфаттың 40%, мыстың шамамен 30% , күмістің 50%, қорғасын мен цинктің 70%, көмірдің 20% өндірілді.</p> <p>Алайда өнеркәсіп саласы кен өндіру жаққа қарай ауытқи бастады – шамамен екі есеге (КСРО бойынша 9% көрсеткішке қарсы 14–16% көрсеткішті құрады).</p> <p>Ауыл шаруашылығында да осы іспетті жағдай. Жүннің төрттен бір бөлігіне иелене отырып, Қазақстан жүндік және шұлықтық өнімдерді өндіру саласында 4-5% үлесті ғана иемденді.</p> <p>1937 жылға қарай жаппай бастапқы оқу шаралары аяқталды. Мектептердің саны жеті мыңға жетіп, олардағы оқушылар саны 1 млн адамды құрады.</p> <p>1928 жылы Алматы қаласында алғашқы ЖОО – Абай атындағы ҚазПИ құрылды. Соғысқа дейін он мың студенті бар жиырма жоғары оқу орны құрылған.</p> <p>1938 жылы Ғылымдар академиясының Қазақ филиалы ашылды.</p> <p>1940 жылы Қазақстанда 57 ғылыми мекеме есептелді.</p> <p>Қазақстанға соғыс жылдары ғылыми институттардың эвакуациялануы ғылым және білім беру саласына жаңа серпін берді.</p>
<p>Ұлттың емес, ал территорияның жаңғыруы</p>	<p>Қазақстан Республикасында революциядан кейін болғандардың барлығы шынында экстенсивті өзгерістерді, яғни инфрақұрылымды, институттады қалыптастыру, индустриалды қоғамның дағдылары мен білімді игеруді білдірді. Бірақ, ұлттың этностық мәдениеті көп жылға жабық қазан күйінде қалды. Мұндағы бар мәселе қазақтардың аграрлық халық ретінде қала беріп, өмірдің жағдайларына бейімделуіне негізделіп отыр.</p> <p>1989 жылғы санақ мәліметтері бойынша қазақтардың тек үштен бір бөлігі тәуелсіздік алғанға дейін қалада тұрды. Бүгінгі таңда қалалықтардың үлесі шамамен 70% құрап отыр. Сәйкесінше, қазақтардың арасында ауылды жердің патриархалды практикалары басым болды, ал қалаларда қазақтар орыс мәдениеті мен менталитетін игеріп алды.</p>

	<p>Ұлт жағдайларға бейімделе алғандықтан тірі қалды. Дегенмен, ұлттық рухтың жаңғыруы – Абайдан бастау алған және Алаш Ордамен жалғасын тапқанымен, сол кезде ұзақ жылдарға тоқтап қалды.</p>
<p>Сананың ашықтығы</p>	<p>«Ашық қоғам» теориясының ағымына кіреді. Ашық қоғам концепциясы ең алғашқы рет Анри Бергсонмен құрылды. Кейін ол Карл Поппермен нақтылана және жетелене түсті. Ол өзінің «Ашық қоғам және оның жаулары» атты еңбегінде ашық қоғам концепциясын өзінің критикалық рационализм теориясымен біріктірді.</p> <p>Поппер түсінігіндегі ашық қоғам толықтай демократияланған. Оның мүшелері жеке еркіндіктің кез келген шектеулеріне қарсылық танытады, өзінің сыни ойлау дағдысына және талқылау барысында қол жеткізген келісімдерге сүйене отырып, шешім қабылдайды. Мұндай қоғам шектелген капитализм болып табылмайды, және де марксизм немесе анархияға да негізделмеген: бұл демократияның жеке басты нұсқасы болып табылады.</p>
<p>Жаһандық әлем</p>	<p>Ақпараттық қоғамның жаңа феномені әлемнің жаһанды ауылына бірлесуіне әкеліп соқтырды.</p> <p>Жаһандандудың бірнеше теориясы бар. С. Хантингтон саяси жаһандандуды өркениетаралық жанжалдар мен соғыстардың жүруімен сипаттайды.</p> <p>Э. Гидденс халық және әлеуметтік институттар арасындағы әлеуметтік мәселелер мен аралыққа назар салып, үшінші, яғни коммунистік та, капиталистік та емес жолдың қажеттілігін негіздейді.</p> <p>И. Валлерстайн әлемді орталық пен шетке бөліп көрсетеді.</p> <p>Бұл жағдайда жаһандандудың экономикалық теориялары, оның ішінде орташа табыс қақпаны теориясы маңызды болып келеді.</p>
<p>Қоғамдық сана</p>	<p>Дәстүрлі әлеуметтік теория қоғамдық сананың теориялық талдауын оның субъектісінің топтық сипаттама-сына қатысты түсіндірмелермен байланыстырады. Сонымен қатар Я. Буркхардт, Г. Тард, Г. Ле Бон, Ш. Сигеле, Х. Ортега-и-Гассетт, С. Московичидің еңбектері әлеуметті зерттеушілердің назарын адам өмірін әлеуметтік тұрғыдан ұйымдастырудың өзіндік топтық формаларынан түбегейлі ерекшелінетін адамдардың қауымдастықтарына бағдарлай алды.</p> <p>Адам қауымдастықтарының мұндай топтық емес формаларына жағдайлылық деңгейінде қалыптасатын индивидтер конгломераттары жатады – мысалға, ұшақ пассажирлері самолета, театр немесе стадиондағы көрермендер, бұқаралық ақпарат құралдарының</p>

	<p>аудиториясы, қоғамдық саяси, әлеуметтік, мәдени қозғалыстардың қатысушылары, түрлі қауымдастықтар мен клуб мүшелері және т.б.</p> <p>Қауымдастықтардың осы іспетті топтық емес типтері қоғамдық сананың субъектілері болып табылады, ол өз кезегінде еліктеу, жұқтыру, нандыру құбылыстарымен байланысты әрекет етудің өзіндік бір тетіктерімен, ерекше, аса маңызды әлеуметтік институтты қалыптастыру ортасымен, яғни қоғамдық пікірмен сипатталады. Қоғамдық пікір толықтай қоғамдық санаға тиесілі бола отырып, оны анағұрлым таза күйінде көрсетеді.</p> <p>Қоғамдық пікірді білдіруші қоғамдық сананы зерттеушілер оның аяқ асты, қарама қайшы қасиеттеріне көңіл бөледі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ол өзінің ұстанымдары бойынша қарама қайшылықты, өзінің бойында логикалық тұрғыдан үйлеспейтін түсініктерді үйлестіріп келеді (кез келген сауалнамалар барысында халықтың бір бөлігі қолдаса, екіншісі қарсылық білдіреді); ■ Қоғамдық сана көпқабатты және ала-құла болып келеді (дискретті, фрагменталды). Ол жүйені емес, ал элементтердің конгломератын білдіреді; ■ Көп жағдайда қоғамдық сана өзгермелі, өзінің таңдауында тұрақты емес, алайда, сонымен бірге айқын консервативтілік пен жаңа ақпаратқа қарсыласуды білдіріп отырады; ■ Бұл өзгерістердің себептерін аңғару қиын, кей жағдайда оларға тіпті болжау да жасай алмайсын. <p>Қоғамдық сана ерекшеліктерінің бірқатары және оларды білдіретін қоғамдық пікір аталмыш феноменді игергісі келетін, нақты жағдайда оны басқара алуға үйренгісі келетін идеологтар мен саясаткерлерге көп қиыншылықтар туғызады. Сонымен қатар саясаткерлер мен әкімшілік саладағыларың қоғамның көңіл күйлері мен сұраныстарына бейтараптылықпен қарау, қоғамдық пікірді есепке алмау басқару тетіктерінің жұмысында ауытқулардың орын алуына әкеліп соқтырады.</p>
<p>Өзгелердің тәжірибесін алып, ең озық жетістіктерін бойға сіңіру</p>	<p>Жапония мен Қытай жетістіктерінің құпиясы шетелдік технологиялар мен тәжірибелерді кеңінен тарту, зерттеу, қолдану және шығармашылық тұрғыдан пайдалану болып табылады.</p> <p>Жапония шетелдік мамандарды тарту есебінен қарқынды дами бастады.</p> <p>Кэйдзен Жапония жетістігінің маңызды факторына айналды. Ол өзін өзі таптырмай жетілдіру құлшынысы болып табылады.</p> <p>Осы іспетті тәжірибені қолдану Сингапурға да тән, ол өз кезегінде әлемнің ең мықты мамандарын тарту бойынша көшбасшылық танытып келеді. Бірақ бұл</p>

<p>Жапония мен Қытайдың бүгінгі келбеті – осы мүмкіндіктерді тиімді пайдаланудың нағыз үлгісі</p>	<p>жерде ол жаппай стартаптарды құру және инновациялық мүмкіндіктер, алаңдар мен коммуникацияларды, мемлекеттік бағдарламаларды қалыптастыру арқылы іске асырылады.</p> <p>Қытай бұл әдісті шамамен өзгертті. Ол өз азаматарын оқуға жіберіп, кейін оларды қайтарып отырды. Отандастарын оқуға немесе танымал корпорацияларға жұмысқа жібере отырып, Қытай кейін жетекші технологиялар мен идеяларға қол жеткізді.</p>
<p>Қазақстан бүгінгі таңда білімге бөлетін бюджет шығыстарының үлесі жөнінен әлемдегі ең алдыңғы қатарлы елдердің санатына қосылып отыр.</p>	<p>Білімге жұмсалатын қомақты шығындар Қазақстанның қарқынды дамуына мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасында 2011 және 2016 жылдары аралығында білімге жұмсалған мемлекеттік шығындардың үлесі ЖІӨ 3,7% құрап отырды. Сондай ақ, бұл ЭСДҰ шамасына (5,5%) жеткізуді талап ететін маңызды көрсеткіштердің бірі болып табылады. Дегенмен, қазіргі бюджеттік шығындардың шеңберінде еліміздегі білімге жұмсалатын шығындарды арақатынасы айтарлықтай жоғары.</p> <p>ДЭҚ-дың бәсекелік қабілеттіліктің жаһанды индексі Қазақстанның білім беру және ғылым саласындағы көрсеткіштерінің қалыпты динамикасын көрсетті. Мектептердегі интернетке қолжетімділік 2006/2007 жылдардағы 47 орыннан 2016/2017 жылдары ішінде 29 орынға көтерілді, зерттеу және білім беру қызметтерінің қолжетімділігі 67 орыннан 51 орынға, ғалымдар мен инженерлер – 100 орыннан 64 орынға, жергілікті жерлерде оқытудың арнайы қызмет көрсетулердің болуы – 82 орыннан 51 орынға, математикалық және жаратылыстану білімнің сапасы – 2008/2009 жылдарындағы 80 орыннан 2016/2017 жылдары 69 орынға, біліммен қамтылу коэффициенті – 2008/2009 жылдардағы 51 орыннан 2016/2017 жылдары 21 орынға, қызметкерлерді даярлау дәрежесі – 92 орыннан 69 орынға, компаниялардың зерттеулер мен әзірлемелерге жұмсалатын шығындары - 62 орыннан 61 орынға көтерілді.</p>
<p>Қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру</p>	<p>Президенттің 2012 жылдың 13 желтоқсанында жариялаған «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында берген тапсырмасы.</p> <p>Қазақстанның 2025 жылға дейін қазақ тілінің латын әліпбиіне көшуі үшін барлық дайындық жұмыстарын жүргізетінін білдіреді.</p> <p>Мұндай реформаны Түркия (Мұстафа Кемаль Ата Түрік әліпбиінің реформасы) XX ғасырдың жиырма-сыншы жылдары іске асырған болатын, кейін Өзбекстан, Әзербайжан жалғастырып кетті, енді Түркменстан бастап отыр.</p>

<p>Ежелгі түркілік руникалық жазулар</p>	<p>Б.з. VIII–X ғасырларында Орталық Азияда түркі тілдерінде жасалған жазбалар.</p> <p>Классикалық кезеңнің орхондық түріне жатқызылатын әліпбиі (б.з.VIIIғ.) 38 әріп және сөз ажыратушы белгіден тұрды. Жалпы алғанда, аймақтық және хронологиялық нұсқаларды есепке алғанда елу графема саналып шығады. Жазудың бағыты көлденең, оңнан солға қарай. Сөз ажыратушы белгі сөздер арасында қойылады, сөйлем соңы ешқандай белгімен белгіленбейді. Әліпбидегі реттілік белгісіз, соған қарағанда дәстүрлі түрде бекітілмеген болар.</p> <p>Ежелгі түркілік руникалық жазу – әріптік жүйе: жеке таңбалар не дауысты, не дауыссыз дыбыстармен белгіленеді (жалпы 25–26 фонемалар); оңға жуық әріпті екі дауыссыз дыбысты немесе дауысты дыбысты дауыссызбен үйлестіру үшін қолданады.</p>
<p>Түркі тілдер</p>	<p>Азия және Шығыс Еуропада кеңінен таралған алтайлық макротопқа кіретін туыс тілдердің тобы. Түркі тілдерінің таралу облысы оңтүстік батыстағы Колым өзенінің алабынан Жерорта теңізінің шығыс жағалауына дейін таралып келеді. Сөйлейтіндердің жалпы саны 167,4 млн адамнан асады.</p> <p>Түркі тілдер 8 топқа бөлінеді:</p> <ul style="list-style-type: none"> • руникалық жазулар тілдері; • таулы-алтайлық (орталық-шығыс) тілдері; • қарлұқ тілдері; • қыпшақ тілдері; • оғыз тілдері; • саян (тоба) тілдері; • хакас (қырғыз) тілдері; • якут тілдері. <p>Қазақ тілі қыпшақ тілдер тобына жатқызылады. Оғыз тобына түрік және түрікмен тілдері кіреді. Ал крым-татар тілдері қыпшақ тобына қатыстылы болып келеді. Өзбек және ұйғыр тілдері қарлұқ тобына жатқызылады. Қырғыз таулы алтай тобына қарайды. Татар және башқұр тілдері де қыпшақ тобына қарасты болғанымен, олардың топ ішіндегі тармағы поволжье-қыпшақтық болып келеді, ал қазақ тілі ноғай-қыпшақ тармағына жатқызылады.</p>
<p>Араб графикасы</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Арабша жазу, араб әліпбиі жиырма сегіз әріптен тұрып, оңнан солға жазылады. • Араб әліпбиінен араб елдерінен басқа парсы, шектеулі азербайжандық (Ирандық Өзірбайжан) қолданса, өзгертілген нұсқаларын күрд, белудждік, тәжік (Ауғанстан), өзбек (Ауғанстан), урду, пенжаби, синдхи, кашмири, ұйғыр және қазақ (ҚХР) ұлттары пайдаланады.

<p>Болашақтың негізі білім ордаларының аудиторияларында қаланады</p>	<p>Білім берудегі тәлімгерлік пен схоластика өткеннің көлеңкесінде қалды. Жоғары оқу орындары мен мектептерде жаңа ұрпақтың мамандары қалыптасуда, олар ендігі жаңа мамандықтарды игеруі тиіс болады.</p> <p>Microsoft және The Future Laboratory мектеп пен жоғары оқу орнында оқып жатқандардың 65% қазіргі таңда әзірше жоқ қызметтерді атқаратынын айтады. Соған байланысты компания сауалнамасына қатысқан сарапшылар жастардың тар мамандандыруды ұйғаратын дәстүрлі білім берудің үлгісінен алшақтауға тырысып, бірқатар жаңа білім мен дағдыларды үйрену тиістігін атап өтті.</p> <p>«Сколково» бизнес мектебі және Стратегиялық бастамалар агенттігі «Жаңа мамандықтардың атласын» басып шығарды. Оған қарайтын болсақ, адамдар «ақылды» қала көшелерінде электрокаралармен жүріп, виртуалды әлемдерде демалып, шатырында көкөністер мен жемістер өсетін «ақылды» үйлерде тұратын болады. Медицина қызметкерлері адамның гендік қасиетін өзгертіп, молекулярлы диетаны таңдап бере алатын болады.</p> <p>Осы орайда келесі мамандықтардың пайда болуы ұйғарылады: прораб-вотчер, «ақылды» көшелердің жобалаушысы, IT-генетик, мультивалюталық аудармашы, инженер-композитчик, урбанист-эколог, интеллектуалды меншікті бағалаушы, краудфандингтік және краудинвестингтік тұғырнамалардың менеджері, космотуризм менеджері, молекулярлы диетолог, генетикалық кеңес беруші, сити-фермер, виртуалды әлемнің дизайнері, сырқатсыз қарттылықтың кеңесшісі, экоуағызшы, жүйелі экологиялық апаттарды еңсерудің маманы, IT-медик, космобиолог және космогеолог, желілік заңгер, электролықтырушы.</p> <p>Яғни, қазіргі таңда нарық сұраныстары мен жаңа технологияларға байланысты жаңа мамандықтарды болжау, үлгілеу және қалыптастыру туралы сөздің қозғалғанын байқап отырмыз. Шамамен әрбір студент өз мамандығын қалыптастыруды өзі бастай алады.</p>
<p>100 лучших учебников</p>	<p>NOR World зерттеуі бойынша ең оқырман ұлттарының рейтингісі жасалған. Ондыққа келесі елдер кіреді:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Үндістан – аптасына 10,7 сағат 2. Таиланд – аптасына 9,4 сағат 3. Қытай – аптасына 8 сағат 4. Филиппины – аптасына 7,6 сағат 5. Египет – аптасына 7,5 сағат 6. Чехия – аптасына 7,4 сағат 7. Ресей – аптасына 7,1 сағат 8. Швеция, Франция – аптасына 6,9 сағат 9. Сауд Арабиясы, Венгрия – аптасына 6,8 сағат 10. Гонконг – аптасына 6,7 сағат

	<p>Қазақстан бұл рейтингте азаматтары аптасына оқуға небәрі төрт сағат жұмсайтын мемлекет ретінде белгіленіп отыр. Әлемде көшірмелер мен мемлекеттік құжаттарды есептемегенде шамамен жүз отыз миллион кітап бар.</p> <p>WashingtonProFile мәліметтері бойынша әлемде 569,6 мыңнан астам кітапхана бар. Анағұрлым «кітапханалы» елдер – Еуропа (440 мыңнан астам кітапхана, олардың бөлімшелері , яғни кітапты белгілі бір уақытқа алуға болатын орындар) және Солтүстік Америка (125 мың.). Кітапханалардың сирек кездесетін жері – Африка, небәрі 1.2 мың кітапханалық бөлімше бар. Әлем бойынша кітапханаларда қызмет ететін адамдардың саны шамамен 807 мың. (363 мыңы Солтүстік Америкада, 326 мыңы – Еуропада, 242 мыңы – Азияда). Әлем кітапханаларды қамтуға жылына шамамен \$8.7 трлн жұмсайды.</p> <p>Әлем кітапханаларында 20 млрд кітап, 1.5 млрд микрофильм және мерзімді баспасөздің 10 млрд бірлігі сақталынады. Еуропа кітапханалары ең бай жиынтықтармен толықтырылған (16 млрд бірліктен астам), Солтүстік Америка (12 млрд) және Азия (1.5 млрд). Солтүстік Америка кітапханалық кітаптар саны бойынша бірінші орынға иеленеді, ал Еуропа газеттік және журналдық шығармалардың өлшемдері бойынша бірінші орынды еншілеп отыр.</p> <p>Кітапханалардың абоненттері шамамен 2.5 млрд адамды құрайды (АҚШ\US CensusBureau Халық санағы бюросының бағалаулары бойынша жер бетіндегі халық саны 6.5 млрд құрайды). Бұл көрсеткіш бойынша көшбасшылықты Еуропа иеленіп отыр – 1.8 млрд адам. Екінші орында – Азия (215 млн), үшінші орында – Солтүстік Америка (77 млн).</p> <p>ЮНЕСКО\UNESCO InstituteforStatistics Статистика институтының мәліметтері бойынша, кітапханалық кітаптардың адам басына шаққандағы ең үлкен үлесі: Грузияда – 16 335 кітапты елдің 1 мың оқырманы оқиды, Монако (сәйкесінше, 9 781), Лихтенштейн (4 968), Сан-Марино (3 704), Исландия (2 831), Армения (2 295), Эстония (1 714), Люксембург (1 707), Литва (1 601) және Македония (1 458). Беларусь – 19-ші орында (667 кітапты 1 мың оқырман оқиды), Молдова – 21-ші (598), Кыргызстан – 22-ші (576), Ресей – 26-ші (513), Әзірбайжан – 29-ші (467), Қазақстан – 41-ші (249), Украина – 55-ші (88). Салыстыратын болсақ, Израиль – 28-ші, Ұлыбритания - 30-ші, Германия – 31-ші, Италия – 42-ші, Жапония – 59-ші, АҚШ – 92-ші. Орташа есеппен алғанда бір мың адамға 832.5 кітапханалық кітап келеді.</p>
--	---

<p>«Туған жер» – «Туған Ел» бағдарламасы</p>	<p>Бұл бағдарлама кіші отанның жаңғыруы арқылы жалпыұлттық патриотизмнің қалыптасуына бағытталған. Ол өлкетану, өлкетанулық мұражайлар жүйесін дамытуға негізделіп, білім беру жүйесінде орта мектептердің бағдарламаларында туған өлкені зерттеуден бастау алады. Әрбір мекен өзінің қаһармандары мен тарихи орындарына бай. Сол себептен әрбір аймақта аймақтық тарихты оқытуды, мәдени және тарихи ескерткіштерді және жергілікті ауқымдағы мәдени нысандарды қайта қалпына келтіруді ұйымдастыру қажет.</p> <p>Жалпы алғанда, Қазақстанда 2,4 млн жәдігері бар шамамен 230 мұражай, 3495 мемлекеттік кітапханаларда сақталатын кітаптардың, сирек қолжазбалар мен басылымдардың 66 млн 840 мың томдары сақталынған. Мұражайларға жылына шамамен 5,7 млн адам барып қайтады. Ол есептеп келгенде жылына бір мұражайға жиырма төрт мың адам немесе күніне жүз адам.</p> <p>Мысал үшін: Музей Смитсониян мұражайын 2017 жылдың бірінші ширегінде 5,6 млн адам көріп қайтқан. 2016 жылы келушілердің саны отыз миллионнан астам адамды құрады.</p>
<p>Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы</p>	<p>Жалпы алғанда республика бойынша республикалық (218 ескерткіш) және жергілікті (11 277 ескерткіш) деңгейдегі тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімдері бекітілген. Бұл тізімдерде жиырма бес мыңнан астам тарих, археология, архитектура мен монументалды өнердің жылжымайтын ескерткіштері көрсетілген.</p> <p>ЮНЕСКО бүкіләлемдік мұрасының тізіміне мәдениеттің бірегей ескерткіштері – Қожа Ахмет Яссауи мазары мен Тамғалы археологиялық ландшафтының петроглифтері, сонымен қатар «Сарыарқа – Солтүстік Қазақстанның далалары мен көлдері» нысаны да кірген. Жібек жолының Жетісулық бөлігіндегі сегіз қазақстандық нысан: Талғар, Қаялық, Қарамерген, Ақтөбе, Өрнек, Құлан, Қостөбе, «Ақыртас» археологиялық кешені «Жібек жолы: Чанань Тянь Шаньдық дәліз бағыттарының желісі» ұлтаралық топтама номинациясы құрамында ЮНЕСКО бүкіләлемдік мұра тізіміне еніп отыр.</p>
<p>Қазақстанның қасиетті жерлерінің мәдени- географиялық белдеуі</p>	<p>Әрбір аймақта сұранысқа ие қасиетті жерлер бар, олар мәдени және географиялық белдеуді құрай алады. Ресейде мысалы, Ресейдің алтын сақинасы бар. Туристік компаниялар қомақты ақшаға екі және он күн аралығындағы нақты турларды ұсынып отыр. Минималды тур – 3–4 қала, ең максималдысы 20 қаланы қамтиды.</p> <p>Қазақстанда мәдени туризм аймақтар бойынша бөлінген.</p>

	<p>Ол туристік қызмет көрсетулердің жалпы көлемінің 10–12% ғана құрайды, бірақ 65% дейін бара алатын әлеуеттілікке де иеленеді. Туристік мекемелер қауымдастығының мәліметтері бойынша Еуропа мен Азияның 14,2 миллион туристері Қазақстанға туристік бағыт ретінде қызығушылық танытады. Дегенмен, шетелдік қонақтардың 70% іскерлік мақсатпен келген адамдар болып табылады.</p>
<p>Мәдени туризм</p>	<p>Анағұрлым туристік қызығушылықты қалыптастыратын тізім құралған. Бұл шамамен жүз қырық нысан. Олардың көбісіне барып келу оңай емес, өйткені, олар даланың түп тереңінде, жолы жоқ өлкеде орналасқан. Дегенмен де, олар халықтың қызығушылығын жоғалтқан емес. Мәселен, Ақтоғай ауылынан оңтүстік шығыс бағытта қырық шақырым жерде орналасқан Беғазы мазарына жылына 1,7 мың адам, ал Айша Бибі мазарына сол уақыт аралығында да жүз елу бес мың адам барып қайтады.</p>
<p>Қазақстанның жүз жаңа тұлғалары</p>	<p>Әрбір кезеңнің бетке ұстар өз қайраткерлері болады Тәуелсіздіктің жиырма бес жылы ішінде мемлекеттің өз қаһармандары да пайда болды. Олар ғылымда маңызды ашылулар жасаған, спортта жоғары нәтижелерге қол жеткізген, өнерде жоғары талғамды шығармалар жасаған, өмірдің басқа салаларында да жоғары нәтижелер көрсете білген адамдар болып табылады. Бірақ, олардың басты ерекшелігі қолдауға мұқтаж адамдарға көмектесіп, адамдардың көмек туралы үндеулеріне жауап беруі болып табылады. Және де мұндай адамдарды әрбір елді мекеннен табуға болады. Жалпыұлттық және жергілікті қайраткерлерді қоғамдық пікір арқылы да анықтауға болады.</p>
<p>Мемлекет пен ұлт құрыштан құйылып, қатып қалған дүние емес, үнемі дамып отыратын тірі ағза іспетті.</p>	<p>Түрлі этностық топтардан тұратын ұлттың құрылуы белгілі бір мемлекеттік құрылымның шеңберінде жүзеге асырылады. Оның қалыптастырудағы маңызды рөлді ұлттық мемлекетке толықтай сай болуы тиіс идеология атқарады. Ұлттың маңызды белгісі ұлттық сана сезім болып табылады. Мұндағы Қазақстанның заманауи тарихына үңілуі тиіс киноиндустрияның да айтары көп болуы тиіс. Алайда, біздің кинематографисттерді көп шығынды талап ететін тарихи телехикаялар қызықтырып келеді. Ал қазіргі тарихымыз олардың және біздің де назарымыздан тыс қалып жатыр. Сол себептен тоқсаныншы жылдардан бастап тәуелсіз мемлекеттің қалыптасуы туралы көркем фильмдерді түсіру өте маңызды.</p>

Президент бағдарламалық мақаласының ұғымдық мәнін түсіну ондағы идеялар мен ойларды тереңінен түсінуге мүмкіндік береді. Іс жүзінде біз мақаланың шеңберінде заманауи әлеуметтік шынайылықты қалыптастыратын және толықтыра түсетін символдар мен мағыналардың шоғырлануын байқай аламыз. Мақала, бір жағынан, әлемдік философиялық, саясаттанулық, әлеуметтанулық ойдың эволюциясын көрсетіп, екінші жағынан қалыптасқан ұғымдар мен жалпыға бірдей әлеуметтік концепцияларға жаңа дем береді. Бізге қағидалар мен жобалардың тереңінен ойластырылған тұғырнамасы ұсынылып отыр. Ал оның іске асырылуы қазақтар мен барлық қазақстандық қоғамның қоғамдық, дәлірегі айтқанда ұлттық және мәдени санасын жаңғыртудың қайтымсыз үрдістеріне жол ашады.

Елбасының мәтінінде жаңғыруды теориялық ұғыну және оны практикалық түрде іске асырудың түрлі дереккөздері үйлесіп келеді: еуропалық – вестернизация жолы, түркілік, араб-исламдық, шығыс және оңтүстік шығыс азиялық түрлері. Түрлі деңгейлері – жергілікті формасынан жаһандық сипатына дейін, күнделікті қарапайымнан философиялық-символикалық, абстрактілі және метафизикалық деңгейіне дейін, рационалдыдан иррационалдыға дейін, этностық дәрежеден космополиттік деңгейге дейін көрсетілген.

Президенттің бағдарламалық мақаласы – бұл рухы жетілген ұлттың өз бірлігін одан сайын нығайтып, оны материалды деректі түрінде іске асыра алу мақсатында зерттеу және ұйымдастырушылық тәжірибелік жұмыстарды бірдей бастауға мүмкіндік беретін қуатты ресурс болып табылады.

СТАТЬЯ ГЛАВЫ ГОСУДАРСТВА «ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ»

СПРАВОЧНО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ КАЗАХСТАНСКОГО ИНСТИТУТА СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РК

ОСНОВНЫЕ ТЕЗИСЫ

Опережающая модернизация общественного сознания

Президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев в своей программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», концентрируя внимание на том, что сведение модернизации к экономическому росту или технологическому усовершенствованию – это лишь часть общего проекта изменений, преподносит концептуальное видение духовного возрождения в стране в рамках модернизационных процессов.

В статье отражены мысли Главы государства о том, как казахстанскому обществу сделать шаг в будущее. Будущее, которое представляется таким изменчивым и непростым в силу ускорения всех технологических процессов и роста конкурентоспособности экономик мира.

Современный период международных отношений характеризуется противоречивыми событиями во взаимоотношениях государств. Глобальный мир с его ускоряющейся динамикой требует особого типа сознания нации, которое основано на духовности народа и традициях. В этих условиях вопросы сохранения и обновления духовно-ценностных ориентиров общества приобретают первоочередное значение. Мировые тенденции меняют мироздание, происходит своего рода смена эпох, что дает Казахстану уникальную возможность выйти на совершенно новый уровень развития. Задача обновления сегодня стоит перед всеми государствами планеты, как и перед Казахстаном, отмечает Нурсултан Назарбаев.

Основные положения:

– обозначенная модернизация общественного сознания является логическим продолжением процессов обновления Казахстана, а именно политического реформирования и модернизации экономики. При этом заявленные модернизационные преобразования имеют четкие цели, задачи, приоритеты, методы достижения.

– Модернизация общественного сознания носит долгосрочный характер и основывается на уже реализованных крупных программах в сфере сохранения и продвижения культурного и духовного наследия Казахстана «Мәдени мұра» («Культурное наследие», 2004) и «Халық тарих толқынында» («Народ в потоке истории», 2013).

– В современном социуме запрос на обновление общественного сознания напрямую связан с потребностью населения, проживающего в общем социальном пространстве, успешно адаптироваться к динамично меняющимся условиям современности.

– содержание общественного сознания граждан Казахстана тесно переплетается с их интересами, идеями, ценностями и перспективами и опирается на духовные основания, включающие в себя культуру, поведенческие практики, обычаи и традиции, науку, нравственные императивы.

– Ключевыми направлениями модернизации национального самосознания в XXI веке, применимыми как на индивидуальном, так и на общественном уровне, являются конкурентоспособность, прагматизм, сохранение национальной идентичности, культ знания, эволюционное развитие и открытость сознания.

– в настоящее время модернизация общественного сознания приобретает особую значимость и актуальность, поскольку современный мир все более меняется. Глобализационные процессы формируют нестандартные, неожиданные вызовы, активное использование новых информационных и коммуникационных технологий меняет ритм и стиль жизни, национальные традиции дополняются современными элементами. В этом смысле формирование единой нации сильных и ответственных людей является ключевым условием успеха Казахстана.

– необходима модернизация сознания каждого казахстанца, готовность каждого жителя страны адаптировать свои жизненные стратегии для прогресса страны в целом.

– Предлагаются программы «100 лучших учебников мира с разных языков», «Туған жер» и ее дальнейшая трансформация в установку «Туған ел», проект «Духовные святыни Казахстана», «Современная казахстанская культура в глобальном мире», «100 новых лиц Казахстана».

– все предлагаемые инициативы и проекты, а также их содержательное наполнение будут обсуждаться публично, в т. ч. с использованием современных диалоговых форматов – каскадных дискуссий, дебатов, социолингвистических экспертиз и пр.

Начатые в стране масштабные преобразования должны сопровождаться опережающей модернизацией общественного сознания. При этом Президент отмечает, что на сегодняшний день проделана огромная работа и Казахстан – это состоявшееся государство. Но пришло время приступить к более масштабной и фундаментальной работе, которая позволит изменить общественное сознание, чтобы стать единой нацией сильных и ответственных людей. И основной посыл статьи заключается в том, что масштабные изменения Казахстана невозможны без преобразования, или модернизации общественного сознания.

Что такое модернизация?

В научной литературе Модернизация (*modernization; om modern – современный*) чаще всего обозначается как исторически длительный процесс развития инноваций в политике, экономике и культуре, приводящий к социальной эволюции общества, росту его структурной и функциональной дифференциации в направлении становления современного общества.

Также модернизацию определяют как процесс фундаментальных перемен, не подразумевающих смены системы, но мобилизующих имеющийся потенциал в целях динамичного развития государства.

Казахстан осуществил Первую модернизацию, создав новое независимое государство. Затем, приняв Стратегию-2030 и построив

Астану, Қазақстан вошел в число 50 развитых стран – это результаты Второй модернизации. С нынешнего года Қазақстан приступил к реализации Третьей модернизации страны, направленной на достижение глобальной конкурентоспособности. Главная цель – вхождение в число 30 передовых стран мира на базе выполнения Плана нации.

Президент Казахстана, обращая внимание на взаимосвязь и преемственность государственной политики, нацеленной на системное и последовательное эволюционное развитие страны, всесторонне оценив угрозы и вызовы, присущие новому историческому периоду, в который вступила наша страна, выступил со своим глубоким видением будущего через призму духовной модернизации.

Мировой опыт стран, вступивших на путь перемен, свидетельствует о том, что модернизация – это процесс, который нельзя изолировать от социально-культурных преобразований. Модернизация должна охватывать в наше время и материальную, и духовную жизнь в их единстве.

Нурсултан Назарбаев в своей статье определяет – успех и политической, и экономической модернизаций зависит в первую очередь от уровня общественного сознания, где приоритетом является духовность. Поэтому духовное возрождение на сегодня – самая актуальная задача.

Сегодня, уже в рамках реализации Третьей модернизации Казахстана, будут осуществляться три модернизационных процесса: политическая реформа, создание новой модели экономического роста и модернизация общественного сознания.

Важнейшая предпосылка результативности реформ – гражданское согласие, сотрудничество различных политических сил и консолидация общества в целях реализации модернизационного проекта. Это невозможно без модернизации общественного сознания, предполагающей изменение культурного кода, формирование новых ценностей и образа желаемого будущего.

Мировоззренческо-идеологический посыл

Программная статья Главы государства – это, прежде всего, статья мировоззренческо-идеологического характера, которая в рациональ-

ном формате дает общее определение национальному сознанию XXI века и путям изменения общественного сознания. Целью является создание единой нации сильных и ответственных людей.

Первое условие модернизации нового типа – сохранение своей культуры, собственного национального кода. Нужно сделать лучшие традиции важным условием успеха модернизации. И здесь Президент выделяет несколько направлений модернизации сознания, как общества в целом, так и каждого казахстанца. Все эти направления в достаточной мере актуализированы и отвечают вызовам времени.

Прежде всего, это конкурентоспособность, когда важно сконцентрироваться и адаптироваться к новым реалиям и условиям, взяв лучшее из того, что несет в себе новая эпоха. Каждый казахстанец должен выделить для себя самое важное, чтобы суметь предложить нечто выигрышное на региональных и глобальных рынках. И это не только материальный продукт, но и интеллект и знания. В числе безусловных предпосылок этого выступают такие факторы, как компьютерная грамотность, знание иностранных языков и культурная открытость. Поэтому и программа «Цифровой Казахстан», и программа трехязычия, и программа культурного и конфессионального согласия – часть подготовки нации к жизни в 21 веке, отмечает Президент.

В своей программной статье он подчеркивает, что модернизация невозможна без изменения привычек и стереотипов, при этом выделяя важное направление – прагматизм. В свое время, расточительность нации привела к исчезновению Аральского моря, превращению тысяч гектаров природных земель в зоны экологического бедствия, говорится в статье. Это – яркий пример крайне непрагматичного отношения, в данном случае к окружающей среде. Потому Нурсултан Назарбаев отмечает – умение жить рационально, с акцентом на достижение реальных целей – это и есть прагматизм в поведении. И это – единственно успешная модель в современном мире.

При этом важно сохранить национальную идентичность. Национальные традиции и обычаи, язык и музыка, литература и свадебные обряды, одним словом, национальный дух должны вечно оставаться с народом, подчеркивает Президент. Но необходимо избавляться и от некоторых архаических и лишних в современных реалиях привычек

и пристрастий. К примеру, нужно оставить в прошлом региональное разделение единой нации. Мы строим меритократическое общество, где каждый должен оцениваться по личному вкладу и по личным профессиональным качествам, пишет Глава государства.

В ближайшие десятилетия половина всех профессий исчезнет и в таких условиях успешно жить сможет лишь высокообразованный человек. Поэтому Казахстан – в числе самых передовых стран по доле бюджетного финансирования сферы образования. Если в системе ценностей молодежи образованность станет главной ценностью, нацию ждет успех, убежден Нурсултан Назарбаев.

Государство и нация – не статичная конструкция

Президент страны убежден и в том, что только эволюционное развитие дает нации шанс на успех. Весь XX век прошел под знаком революционных потрясений. Сегодня же характер революций изменился, он приобрел отчетливую национальную, религиозную, культурную или сепаратистскую окраску. Поэтому серьезное переосмысление того, что происходит в мире – это часть огромной мировоззренческой, идеологической работы, которую должны провести и общество в целом, и политические партии и движения, и система образования.

Также Президент Назарбаев говорит об открытости сознания, которая выражается, по крайней мере, в трех основных аспектах. Это понимание того, что творится в большом мире, вокруг твоей страны и что происходит в твоей части планеты. А еще это готовность к переменам, которые несет новый технологический уклад, он изменит огромные пласты нашей жизни – работу, быт, отдых, жилище, способы человеческого общения.

Вторая глава «Повестка дня на ближайшие годы» представляет собой своего рода план действий, повестку дня на ближайшие годы. Глава государства перечисляет шесть конкретных проектов, которые можно развернуть в обозримом будущем.

Предлагаемые меры позволят достичь главной цели – на основе взаимодействия государства и гражданского общества возродить духовность в целом. Тем более, что в стране с 2014 года реализуется

Концепция культурной политики Республики Казахстан, направленная, в частности, на формирование конкурентоспособной культурной ментальности и высокой духовности казахстанцев.

Государство и нация – не статичная конструкция, а живой развивающийся организм. Чтобы жить, нужно обладать способностью к осмысленной адаптации, отмечает главную мысль всей статьи Нурсултан Назарбаев. Время не останавливается, а значит, модернизация, как и сама история – продолжающийся процесс. На новом разломе эпох у Казахстана есть уникальный исторический шанс через обновление и новые идеи самим построить свое лучшее будущее, обращается Президент к молодежи страны. В новой реальности внутреннее стремление к обновлению – и есть ключевой принцип нашего развития, убежден Глава государства. «Чтобы выжить, надо измениться. Тот, кто не сделает этого, будет занесен тяжелым песком истории».

Поэтому Елбасы отмечает: «каждому гражданину страны, обществу в целом, политическим партиям и движениям, всем государственным органам необходимо провести работу над собой: проанализировать текущее состояние, определиться, где вы сейчас находитесь, понять, что нужно сделать всем и каждому из нас, чтобы деятельно участвовать в преобразовании общественного сознания на основе реализма и прагматизма. Мы должны гордиться, что принадлежим к единой и великой нации. Дорога у нас одна: через обновление к лучшему будущему!».

ИНФОРМАЦИОННО-СПРАВОЧНЫЕ МАТЕРИАЛЫ. ПОВЕСТКА НА БЛИЖАЙШИЕ ГОДЫ

Поэтапный переход казахского языка на латиницу

В своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Президент дает старт поэтапному переходу казахского языка на латиницу. При этом отмечается, что переход на латиницу имеет, с одной стороны, свою глубокую историческую логику, а с другой стороны – отражает специфику современного этапа развития

Казахстана, особенности современной технологической среды и коммуникаций в современном мире, имеющие огромное значение для научно-образовательного процесса в XXI веке.

История развития казахской письменности

Величайшее изобретение народа – письменность. Она позволяет аккумулировать весь накопленный обществом опыт и передавать его последующим поколениям. Письменность формирует национальные коды и снимает временные и пространственные границы общения.

Казахский язык в процессе своего развития неоднократно изменял свою графику, адаптируясь к требованиям конкретного исторического периода.

В VI–VII веках древние тюркские народы – предки, в том числе и современных казахов, использовали древнетюркское руническое письмо, известное в науке как орхоно-енисейское письмо. Это один из древнейших типов буквенного письма. Один из ранних памятников такой письменности был обнаружен в 1896–1897 годах в Казахстане близ Аулие-Аты (ныне город Тараз). Там были найдены 5 камней с древнетюркскими надписями. А в 1940 году в Восточном Туркестане были обнаружены хорошо сохранившиеся 4 рукописи древнетюркского письма середины VIII века. Вплоть до XV века тюркский язык был языком межнационального общения на большей части Евразии. Например, при монгольских ханах Батые и Мунке все официальные документы в Золотой Орде, международная переписка, помимо монгольского, велись и на тюркском языке.

С приходом на территорию современного Казахстана ислама, начиная с X века, происходит переход на арабскую графику, использовавшуюся вплоть до начала XX века. Важным фактором перехода казахского языка на арабскую графику являлось расширение ее использования на международном уровне. Арабское письмо применялось в Казахстане в духовных и светских школах, а также в официальной переписке, так как арабский язык являлся языком международного общения. Его красивым орнаментом украшали здания, ученые и поэты писали свои труды на арабском языке, украшая их страницы рисунками, выполненными нередко на высоком художественном уровне.

В 1912 г. А. Байтурсынов, в целях адаптации казахской письменности на основе арабской графики к требованиям того времени, осуществил ее реформирование, дав возможность пользоваться ею миллионам казахов, живущих за границей. Новый алфавит, получивший название «Жана емле» («Новая орфография»), до сих пор применяется казахами, живущими в Китае, Афганистане и Иране. В то же время, по мнению исследователей и общественных деятелей того периода, арабское письмо (народное название «Төте жазу»), сыграв свою значимую роль в развитии казахского языка, в начале XX века исчерпало свой потенциал.

С 1929 года на территории Казахстана вводится новый латинизированный алфавит – «Единый тюркский алфавит». Письменность на основе латиницы просуществовала до 1939 года, и через 11 лет латиницу сменил кириллический алфавит. В 1940 году был принят Закон «О переводе казахской письменности с латинизированной на новый алфавит на основе русской графики».

Поэтапность и взвешенный подход – важные условия

Предложение о переводе казахского языка на латинскую графику, сроки разработки нового алфавита и перевод документооборота и книгопечатания на латиницу не являются для казахстанцев неожиданностью. Это давно заявленная цель, к которой государство шло целенаправленно и поэтапно. Кроме того, эта инициатива не пришла «сверху», она инициирована самими гражданами Казахстана.

Вопрос о необходимости перехода на латинскую графику был инициирован казахстанскими общественными деятелями и специалистами в области лингвистики еще в первые годы Независимости. Впервые вопрос о целесообразности изменения графики казахского языка был озвучен в 1992 году в рамках проходившего в Турции Тюркологического Конгресса, на котором присутствовали представители тюркоязычных народов, проживавших на территории бывшего СССР.

После Конгресса директор Института языкознания академик Абдуали Кайдар написал письмо Президенту Н.А. Назарбаеву, где отметил, что многие тюркоязычные страны после развала Советского Союза уже освоили латинский алфавит, а потому и Казахстан должен

последовать их примеру. К письму прилагались разработанная Институтом языкознания Концепция перехода на латиницу и первый проект казахского алфавита на основе латинской графики. Предложение было внимательно изучено. Однако экспертные оценки показали, что общество еще не готово к столь резким переменам.

Вопрос вновь встал на повестке дня в 2006 году, когда, выступая на Ассамблее народа Казахстана, Глава государства отметил, что латинская графика доминирует в мировом коммуникационном пространстве, и предложил специалистам вернуться к обсуждению вопроса о возможности перехода на латиницу.

Совершенно логично, что вопрос о поэтапном переходе к латинской графике нашел свое отражение в новом стратегическом документе «Стратегия «Казахстан-2050». В Послании Президента народу Казахстана в 2012 году «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» сказано, что пришло время модернизации казахского языка. Казахский язык «должен стать консолидатором народа Казахстана».

«Казахский язык – это наш духовный стержень. Наша задача – развивать его, активно используя во всех сферах. Мы должны оставить в наследство нашим потомкам современный язык, в котором к опыту многих поколений наших предков был бы гармонично добавлен и наш заметный след... Наш суверенитет, наша независимость наконец-то обретут то, что скрепляет нацию, цементирует ее, – это родной язык. Это главный бриллиант в короне суверенности нашего государства», – отметил Президент. Тогда же была указана точная дата перевода казахской письменности на латинскую графику – 2025 год.

Развивая тему перевода казахской письменности на латинскую графику в своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», Н.А. Назарбаев ставит перед специалистами и Правительством задачи:

- принять до конца 2017 года единый стандартный вариант казахского алфавита в новой графике;
- с 2018 года начать подготовку кадров для преподавания нового алфавита и подготовку учебников для средней школы;
- разработать четкий график перехода казахского языка на латиницу;

➤ начиная с 2025 года вести делопроизводство, издавать периодические издания, учебники и все остальное на латинице.

Говоря о необходимости перехода казахской письменности на латинскую графику, Елбасы отмечает, что процесс перевода казахского языка на латиницу должен быть хорошо подготовленным и взвешенным. Он создаст условия для нашей интеграции в мир, лучшего изучения английского языка и языка Интернета.

Почему именно латиница?

Один из вопросов, звучащих в связи с переходом на латинскую графику, звучит как: «Зачем нужно отказываться от кириллицы и почему именно латиница, почему не арабская вязь, которая использовалась казахами на протяжении 900 лет?»

Все дело в глобализирующемся мире. Латиница сейчас стала графикой глобализации. Латиница ассоциируется с новыми технологиями, компьютером, качеством. Даже японские фирмы, которые называются по-японски, предпочитают писать свои названия на латинице. Известно, что, например, в Китае в некоторых секторах экономики употребляется латиница, чтобы выйти на мировой рынок, чтобы потребителю мирового уровня было понятно. Латиница стала брендовой графикой. Переход на латиницу важен для того, чтобы не отстать от времени, чтобы успешно интегрироваться в мировое пространство и, что интересно, не только интегрироваться, но еще и сохранить свое лицо.

Казахи, живущие за рубежом, при общении со своими сородичами на родном языке все больше используют современные информационные сети, основанные на латинице. Стремление казахстанских молодых людей владеть иностранными языками, компьютеризация общества, использование Интернета, влияние западной культуры через телевидение, кино, стремление к европейскому качеству – все это неуклонно и последовательно продвигает наше общество в «объятия латиницы».

Переход на латинскую графику будет производить мультипликативный эффект. Казахстан является активным участником мировых экономических процессов. Стабильность и предсказуемость казахстанской политики, благоприятные условия, созданные для ведения

в Казахстане бизнеса, привлекают иностранные компании на территорию Казахстана. В частности в рейтинге Индекса конкурентоспособности ВЭФ 2015–2016 гг. Казахстан занял 42 место. В Рейтинге экономической свободы Американского исследовательского центра «Фонд наследия» (The Heritage Foundation) в 2016 году Казахстан также занял 42 место. В рейтинге Всемирного Банка Doing Business Казахстан занимает 35 позицию и уже четыре года подряд признается лучшим реформатором. Повышенный интерес иностранных граждан к Казахстану стимулирует и интерес к казахскому языку. Многие иностранные компании, планируя расширять свои экономические связи с Казахстаном, мотивируют своих сотрудников к изучению казахского языка. Безусловно, для иностранцев изучать казахский язык легче на латинице. Кроме того, перевод казахской письменности на латинскую графику благоприятно скажется и на туристической отрасли Казахстана.

Есть ряд причин, имеющих исключительно лингвистический характер. Переход на латиницу послужит новым импульсом для развития казахского языка, так как и грамматическая, и фонетическая система будут гармонизированы. Ученые считают, что латинская графика очень удобна в использовании и точно передает фонетическую систему казахского языка. Сейчас в казахском алфавите имеются 42 буквы – 33 буквы русского языка и девять казахских специфических букв. А звуков в фонетической системе казахского языка всего 28. В соответствии с законами лингвистики, букв должно быть меньше, чем звуков. А в казахском языке получилось наоборот, потому что ко всем русским буквам были прибавлены еще буквы, обозначающие специфические казахские звуки. При переходе же на латиницу каждый звук будет соответствовать определенной букве.

У некоторых людей сложилось мнение, что вопрос перехода на латиницу продиктован какими-то другими интересами, например, геополитическими. Часто можно услышать заявления, что, если Казахстан перейдет на латиницу, то дистанцируется от России. Это утверждение не выдерживает критики. У Казахстана с Россией – самая протяженная в мире сухопутная граница, общие исторические, культурные, экономические, родственные связи, и всё это просто не позволит странам отдалиться друг от друга. Не следует фразу «цивилизационный

выбор» воспринимать как синоним фразы «геополитический выбор». Как неоднократно отмечал Президент Казахстана, мы бережно относимся к русскому языку, знание русского языка является показателем уровня нашей культуры.

Выступая на встрече с общественностью в Шымкенте, Президент заявил: «Мы не отойдем от кириллицы и не забудем русский язык и культуру. Это невозможно для казахов. Через русский язык мы узнали мировую культуру, мировой прогресс. Поэтому он с нами навсегда. Чем больше человек языков знает, тем он более интеллектуален. Россия наш большой сосед, богом данный сосед, и мы всегда будем рядом». Таким образом, реформу языковой графики надо рассматривать исключительно с позиций модернизации самого казахского языка. Реформа касается только графики. Мы переходим не на какой-то другой язык, а всего лишь модернизируем графику. Данный вопрос исключительно функциональности и практичности самого языка.

По мнению казахстанских экспертов, тот факт, что практически все тюркоязычные государства (Азербайджан, Туркменистан, Узбекистан) уже давно перешли на латинский алфавит, свидетельствует о том, что латинская графика более точно отражает фонетический строй тюркских языков. При этом следует отметить, что переход на латинскую графику не повлиял на внешнеполитический курс этих стран.

Проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке»

Обновление гуманитарного знания – как основа модернизации общественного сознания

Высшее образование – одна из ключевых отраслей модернизации Казахстана. На 2016–2017 учебный год в стране действовало 125 высших учебных заведений, где обучалось более 477 тыс. человек и работало более 38 тыс. преподавателей. За прошедшие годы в стране предпринят комплекс реформ, направленный на повышение конкурентоспособности казахстанского образования и его интегра-

ции в мировое образовательное и научное пространство, прежде всего – адаптация казахстанской образовательной системы к положениям Лиссабонской конвенции и Болонской декларации.

Тем не менее, в настоящее время очевидно, что в связи с постановкой задачи обеспечения третьей модернизации Казахстана, в стране назрела необходимость перехода на качественно новый уровень подготовки кадров – перехода к подготовке специалистов, адаптированных к конкуренции в сфере знания. Как указывает Первый Президент Казахстана – Елбасы Н.А. Назарбаев, «чтобы выжить – надо измениться». Одно из направлений такого изменения – модернизация общественного сознания, изменение сознания, которое может осуществляться только на основе обновления общественных и гуманитарных знаний.

Это предполагает, что студенты всех специальностей должны иметь качественную подготовку в области общественных и гуманитарных знаний так, чтобы они могли понимать современные процессы и прогнозировать их будущее развитие с тем, чтобы стать главными проводниками принципов модернизации сознания – открытости, прагматизма, конкурентоспособности.

Как указывает Президент Казахстана Н. А. Назарбаев, «будущее творится в учебных аудиториях».

Выход на новый уровень преподавания общественных и гуманитарных наук предполагает реализацию проекта «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке»:

- восстановление кафедр гуманитарных наук во всех высших учебных заведениях страны;
- перевод на казахский язык ста лучших учебников мира по всем направлениям гуманитарного знания;
- создание негосударственного Национального бюро переводов.

Кумулятивный эффект проекта перевода учебников на казахский язык

Уже с 2018–2019 учебного года студенты высших учебных заведений страны начнут заниматься с использованием учебной литературы, представляющей собой лучшие мировые образцы учебников по общественным и гуманитарным наукам.

Очевидно, проект «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» не отменяет работы казахстанских ученых и преподавателей по подготовке собственных национальных учебников. Проект призван расширить спектр обучающих подходов и методик, которые будут доступны казахстанцам, сделать их более доступными как для студентов, так и для преподавателей.

Объективным фактором, требующим изменения подхода к образовательной модели в Казахстане, является постепенное усиление позиций казахского языка как государственного в сфере образования и науки. Увеличивается количество студентов, обучающихся на казахском языке. Например, сохраняется устойчивая тенденция роста доли учащихся на государственном языке, получающих техническое и профессиональное образование: в 2012–2013 учебном году это - 54,8%, а в 2013–2014 гг. – 56,3%, 2014–2015 гг. – 57,5%. В системе высшего образования Казахстана доля студентов, обучающихся на государственном языке, составляет более 62%.

Однако при этом сохраняются сложности с доступностью для студентов литературы на казахском языке, а также проблемы разработки научного понятийного аппарата.

Реализация проекта «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке», помимо совершенствования системы преподавания общественных и гуманитарных наук в Казахстане, позволит решить еще две задачи:

- проект будет способствовать развитию в Казахстане академической среды социально-гуманитарных дисциплин за счет введения в научный оборот новейших концепций, объясняющих современные социальные процессы;

- через переводческий проект будет осуществляться развитие казахского языка, так как перевод фундаментальных, теоретических исследований в области гуманитарных дисциплин потребует развития концептуальной и понятийной составляющей государственного языка.

Международный и казахстанский опыт перевода учебной и научной литературы

Масштабные проекты по подготовке учебной литературы и переводческие проекты – достаточно распространенная мировая практика. Широко известны многотомные курсы по физике, подготовленные американскими (Р. Фейнман, Р. Лейтон и М. Сэндсом) и советскими (Л. Ландау и Е. Лифшиц) учеными, переводы которых, соответственно, на русский и английский языки стали мощнейшим толчком к развитию естественно-научного знания в 1960-х – 1970-х годах. В гуманитарной сфере переводческие проекты на системной основе (отбор авторов и переводчиков, издательств, формирование переводческих словарей) осуществляются рядом международных неправительственных организаций, а также некоторыми университетами и отдельными учеными. Одним из наиболее известных и эффективных из них является Программа содействия издательскому делу «Пушкин», которая реализуется с 1990 года Французским институтом в России и, благодаря которой, за 26 лет на русский язык было переведено 900 произведений.

Есть соответствующий опыт и у Казахстана. Так в 2011 году была начата работа по переводу на казахский язык учебной литературы в рамках проекта, реализованного Ассоциацией высших учебных заведений при поддержке Министерства образования и науки. В 2012 году на государственном языке было издано 15 зарубежных учебников общим тиражом 18 700 по таким специальностям, как нанотехнологии, биотехнологии, минералогия, информационные системы, дизайн и архитектура, философия, музыка. Все они прошли экспертизу в Республиканском научно-практическом центре «Учебник».

Национальное бюро переводов – центральное звено в реализации проекта

В настоящее время ставится задача о подготовке учебников именно по общественным и гуманитарным наукам. При этом перевод литературы на казахский язык рассматривается как системная задача в рамках государственной программы. Это – совершенно новый тренд в развитии общественной жизни и образовательных процессов. Издание новых учебников будет опираться на серьезную

научную и образовательную экспертизу и предполагает консенсус широкого круга авторитетных ученых и экспертов. Отбор учебников начнется уже в 2017 году, и будет продолжаться в течение нескольких лет. Учебники будут представлять собой лучшие образцы учебной литературы со всего мира.

Центральным звеном в реализации проекта является негосударственное и некоммерческое **Национальное бюро переводов**, которое будет действовать в рамках двух этапов:

– на первом этапе его цель – организация и осуществление переводов с иностранных источников на казахский язык;

– на втором этапе – осуществление, параллельно с переводами на казахский язык, переводов материалов с казахского языка на другие языки.

Уже в 2018 году будут начаты переводы первых учебников. Их издание планируется осуществить на основе латинской графики. Это будут переводы книг с английского, немецкого, русского, французского и других языков. Недопустимо издание учебников, в которых присутствуют идеологические, политические или какие-либо другие пристрастия.

Патриотическая программа «Туған жер»

Программа «Туған жер» призвана соединить рациональное и эмоциональное отношение к Родине. Патриотизм, выраженный в любви к родной земле, ее культуре, обычаям и традициям, выступает основой культурно-генетического кода. Сама программа предполагает системный подход по 3 ключевым направлениям:

- Первое направление – краеведческая работа;
- Второе направление – инфраструктурная поддержка территорий с помощью успешных представителей и выходцев из сельских локаций (бизнесменов, чиновников, молодежи и т. д.);
- Третье направление – совместная работа местных властей, поиск оптимальных форм поддержки и механизмов спонсорской помощи.

Краеведческое образование предполагает не только узкий этнографический аспект, но и в том числе изучение местной географии, фольклора, мифологии, где должна быть осуществлена огромная просветительская работа.

В реализации организации краеведческого образования необходимо сделать упор на общеобразовательные школы. Таким образом, акиматами должна быть проведена совместная работа с Министерством образования и науки по подготовке базовых учебных пособий.

Развитие меценатства предполагает активную поддержку спонсорской помощи, оказываемой для развития региона выходцами края. В данном случае должны осуществляться следующие принципы взаимоотношений между меценатами, местным сообществом и местной властью:

- меценатство предполагает прямую адресную помощь конкретному аулу, школе, ВУЗу;
- со стороны общественности должна быть не иждивенческая позиция, а соучастие в реализации местных программ;
- со стороны местных властей ожидается встречное движение, которое стимулировало бы меценатство. Сюда можно включить такие моральные мотиваторы, как увековечивание вклада того или иного человека в развитие региона. К примеру, установление памятных табличек о роли конкретных личностей в осуществлении местных проектов.

Важно отметить, что уже сейчас стартовал процесс широкого обсуждения контуров и содержания этой программы. Среди предложений экспертов можно выделить следующие:

- создание казахстанской краеведческой организации по формату британской модели краеведческой ассоциации, которая объединяла бы историков, экскурсоводов, специалистов сферы туризма и т. д. на базе гражданского сектора;
- создание специальной фотоэкспедиции для поездки по всем регионам с целью популяризации казахстанской природы в пространстве социальных сетей;
- создание комплекса карт достопримечательностей на региональном уровне наподобие этно-мемориального комплекса

«Атамекен» в г. Астане с отображением не только культурных достопримечательностей, но и природных памятников. Как альтернативное решение была предложена диджитализация данной карты и трансляции в виде голограмм в городах Казахстана;

- в экономической сфере – внедрение временных налоговых льгот для бизнеса в рамках туристического благоустройства (транспортная логистика, питание и т. д.).

Проект «Сакральная география Казахстана»

Проект «Сакральная география Казахстана» сконцентрирован на духовных святынях нашей страны, несущих в себе общенациональный характер. В основе проекта заложены три ключевых направления:

- Создание культурно-географического пояса святынь Казахстана и качественная образовательная подготовка каждого гражданина страны по значимости этого каркаса национальной идентичности;

- Системное национальное информационное сопровождение этого проекта;

- Развитие внутреннего и внешнего культурного туризма с опорой на культурно-географический пояс Казахстана.

В реализации сакрального пояса необходимо определить точное количество объектов в рамках проекта. Оно не должно быть слишком большим, но должно охватить основной комплекс исторических памятников, среди которых надо обратить внимание на следующие:

- Сокровищница мировой цивилизации – Алтай, и в целом территория Восточного Казахстана. Данный регион является всемирным историческим наследием, не только прародиной тюркских племен, но и местом обитания индоевропейских и арийских народностей;

- Туркестан – историческое достояние Казахстана, но, кроме этого, следует обратить внимание на города Великого Шелкового пути: Тараз, Шымкент, города Алматинской области и Присырдарьинского региона;

- Сакральный центр казахской культуры – Улытау в Центральном Казахстане, который находится вдали от основных транспортных развязок;

- Плато Устюрт в Мангыстау, аналогично Улытау, требует соединения его со всем сакральным пантеоном, существующим на территории Казахстана.

Таким образом, особое внимание важно уделить развитию туристической инфраструктуры в данных регионах, проводить постоянную, повседневную работу под контролем акиматов, от которых ожидается разработка практических механизмов реализации этих проектов.

Вместе с тем, учитывая характер процесса глобальной информатизации общества, отечественная культура должна иметь широкие коммуникации с мировым сообществом и возможности ретрансляции своих достижений на глобальном уровне. В этом контексте одним из глобальных трендов является продвижение собственной культуры посредством развития туризма. Здесь следует обратить особое внимание на историко-культурный ландшафт страны, который имеет огромный резерв и возможности, способные раскрыть туристический потенциал Казахстана.

С целью популяризации и привлечения иностранных туристов важно начать работу по формированию и модернизации имеющейся культурно-туристической инфраструктуры, в частности, интерес может представлять историко-эзотерический туризм на Алтае, Устюрте, в Туркестане и т. д.

Вместе с тем, для эффективной реализации данного направления, а также формирования чувства уважения к своей истории, культуре и народу, необходимо привлекать не только представителей элитарной культуры – мэтров, узкий круг писателей, интеллектуалов, но также активно вовлекать широкую общественность, весь народ.

Целесообразно провести работу по формированию карты сакральных объектов Казахстана. Кроме того, важно принять план мер по их широкому изучению и продвижению. К примеру, создание серии научно-популярных фильмов о Казахстане совместно с каналами Discovery, National Geographic. Ключевое условие для перехода к следующему этапу реализации программы – достижение консенсуса по составлению реестра пантеона.

Проект «Современная казахстанская культура в глобальном мире»

Конкурентоспособность в современном мире – это не только экономическое развитие, международные инициативы и проекты, но и формирование конкурентоспособной культуры, позиционирование в мире собственных культурных достижений.

Сегодня узнаваемость Казахстана на мировой арене в большей степени связана с образом страны, обладающей огромными запасами нефти, государства, добровольно отказавшегося от статуса ядерной державы и казахстанскими инициативами в области нераспространения оружия массового поражения и мирного использования атома. Этот образ Казахстана превратился в национальный бренд, посредством которого создавались и продвигались позитивные ассоциации о стране, ее возможностях, роли в мировых или региональных процессах.

Новый этап развития Казахстана предполагает не столько продвижение брендов, связанных с внешнеполитическими инициативами, сколько расширение степени узнаваемости страны через позиционирование достижений и наилучших образцов казахстанской культуры. При этом речь идет о самом широком понимании национальной культуры, которое включает в себя достижения в области науки, литературы, изобразительного и музыкального искусства, театра, кино и т. д.

Продвижение лучших образцов культуры будет способствовать формированию устойчивых ассоциаций и представлений о Казахстане и нашей идентичности, отраженной в народном творчестве, истории, музыке, литературе, живописи, театре, кино и т. д. При этом ставка делается на продвижение современной культуры как по форме, так и по содержанию – на международном уровне поддержку должны получить работы современных авторов, особенно – молодых, активно использующих современные формы подачи своих творений: мультимедийные, книжные, кинематографические и музыкальные проекты; виртуальные 3D музейные, выставочные и научные экспозиции; электронные библиотеки. Именно в таком виде необходимо продвигать результаты предложенных Первым Президентом Республики

Казахстан – Елбасы Н. А. Назарбаевым проектов «Туған жер», «Духовные святыни Казахстана – Сакральная география Казахстана», «100 новых лиц Казахстана».

При этом важно не только отобрать лучшие произведения национальной культуры, но и выработать наиболее эффективные механизмы их продвижения на международной арене. Так, одним из механизмов продвижения научных и литературных разработок современного Казахстана является их перевод на мировые языки.

Очевидно, что реализация такого масштабного проекта возможна только при государственной поддержке и на основании координации всех заинтересованных и вовлеченных министерств и ведомств республики, таких, как Министерство культуры и спорта, Министерство образования и науки, Министерство информации и коммуникаций, Министерство иностранных дел, областных акиматов и акиматов городов Астана и Алматы, а также общественных организаций и творческой интеллигенции. В частности, Министерство иностранных дел определенную часть бюджета, выделяемого на информационно-имиджевую работу, направит на продвижение национальной культуры за рубежом. Работа посольств и дипломатических представительств, соответственно, будет ориентирована на реализацию поставленных перед ведомством задач. В свою очередь, будет разработана система оценок отбора культурных брендов для презентации современной казахстанской культуры за рубежом.

Проект «100 новых лиц Казахстана»

За 25 лет Независимости Казахстан прошел огромный путь, превратившись в страну, узнаваемую в мировом пространстве.

Современный Казахстан – это страна, имеющая

- развитую экономику;
- качественную систему образования;
- высококвалифицированные профессиональные кадры;
- значимые достижения в области медицины;
- серьезный спортивный потенциал и т. д.

Однако, как отметил Президент в своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», «часто, за рядом цифр и фактов не видно живых человеческих судеб. Разных, ярких, драматических и счастливых».

Все наши достижения не появились сами собой. За всем этим стоит колоссальный физический и интеллектуальный труд граждан страны. История каждого успеха Казахстана – это, прежде всего, история успеха каждого отдельного человека. Историю делают люди. История – это не учебник с буквами, а жизни людей.

Казахстан – молодое государство и люди, которые создают наш сегодняшний Казахстан – это наши современники, очень часто – молодые люди.

Президент предлагает реализовать проект «100 новых лиц Казахстана», который ориентирован, прежде всего, на личности нового поколения. Данный проект представит Казахстану выдающихся лиц различных сфер деятельности. Это деятели культуры: певцы, композиторы; спортсмены; ученые; журналисты; предприниматели и ряд других профессионалов в своем деле.

В основном это казахстанцы в возрасте от 20 до 50 лет. Люди, достигшие успеха и признания уже в период Независимости.

В то же время, важно понимать, что современный Казахстан имеет гораздо больше успешных людей, нежели 100 человек, чьи истории успеха будут включены в Проект.

Собственно говоря, задача Проекта не заключается в выборе лучших. Это – не конкурс и не соревнование. Этот Проект должен показать молодым казахстанцам, нашему подрастающему поколению, как их целеустремленные соотечественники более старшего возраста добивались профессионального успеха.

Поэтому «100 новых лиц» будет реализован не только на национальном уровне, в масштабе страны, но и на региональном уровне – в каждом регионе Казахстана есть свои успешные люди, чьи истории жизни могут стать стимулом к повышению уверенности в своих силах и мотивации к активной деятельности.

Проект ориентирован на решение трех задач:

1. Показать обществу реальные лица тех, кто своим умом, руками и талантом творит современный Казахстан.

2. Создание новой мультимедийной площадки информационной поддержки и популяризации наших выдающихся современников.

3. Создание не только общенациональных, но и региональных проектов «100 новых лиц». Мы должны знать тех, кто составляет золотой фонд нации.

ОСНОВНЫЕ ТЕРМИНЫ И ПОНЯТИЯ ПРОГРАММНОЙ СТАТЬИ ГЛАВЫ ГОСУДАРСТВА – ЕЛБАСЫ «ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ»

Программная статья Первого Президента – Елбасы «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» раскрывает стратегию качественного изменения менталитета казахстанцев. При этом статья является частью триады президентских текстов, представленных за период с 31 января 2017 года, то есть Послания «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность», затем проекта конституционных изменений по перераспределению полномочий между ветвями власти от 10 марта 2017 года и, наконец, самой статьи от 12 апреля 2017 года.

Программная статья Президента вводит **новую политическую лексику**. Здесь применяются как **новые термины и понятийные конструкции**, так и те, которые уже используются, но представлены в новом формате. В этой связи при продвижении программной статьи Президента важно рассмотреть ключевые или опорные термины, чтобы более четко и глубоко понимать смысл и значение данной статьи.

Термин или смысловой конструкт	Разъяснение
Модернизация	От слова модерн – современность. Характеризует процесс перехода от аграрного к индустриальному обществу.

	<p>В более широком смысле в теориях модернизации под термином «модернизация» понимается синоним всех прогрессивных социальных изменений, когда традиционное общество либо общество переходного типа продвигается в своем догоняющем развитии по направлению к уровню наиболее «продвинутых» стран согласно принятой шкале улучшений.</p> <p>Модернизация в условиях XXI века означает переход от углеводородной экономики к новому технологическому укладу, основанному на цифровых технологиях, альтернативных и возобновляемых источниках энергии.</p> <p>Модернизация, имеющая общецивилизационный, социокультурный характер, предполагает изменение всей структуры общества, всей системы общественных отношений.</p>
<p>Западные модели модернизации XX века</p>	<p>Выделяются несколько типов модернизации:</p> <ul style="list-style-type: none"> – модернизация как вестернизация (процесс заимствования развивающимися странами моделей, стандартов, опыта и ценностей западных обществ); – модернизация как часть глобализации (совпадает с процессом интеграции традиционного общества в мировую систему отношений, включая трансферт технологий, инвестиции); – пионерная модернизация (страны-лидеры мирового технического и экономического прогресса придерживаются модели пионерного развития. В рамках этой модели они создают наиболее совершенные по технологии производства и самые эффективные с точки зрения темпов роста национального богатства экономические механизмы); – догоняющая модернизация (характеризует переходы к современному обществу стран в постколониальный период. За некоторым исключением практически все страны догоняющего развития оказались в ловушке среднего дохода, то есть, не смогли перейти в число развитых стран); – имитационная модель модернизации (неорганическая модернизация характеризуется заимствованиями технологий, инвестициями, бурным экономическим ростом, которые не отражаются на изменении человеческого капитала. <p>Основное население оказывается оторвано от процессов модернизации. Преимущества получают только часть элиты и иностранный капитал. В итоге это приводит к возникновению массовых движений протеста и крушению режимов по типу арабской весны и бархатных революций).</p>

<p>Миссия духовной модернизации</p>	<p>Преобразование социокультурной сферы общественных отношений (трудовой этики, традиционной системы ценностей, образа жизни, потребительской культуры, восприимчивости населения к новым формам социальной жизнедеятельности и т. д.).</p>
<p>Общественное сознание</p>	<p>Общественное сознание – это целостное духовное явление, представляющее собой совокупность духовных ценностей, принципов, взглядов, идей, ценностей, знаний и настроений людей, в которых отражается общественная жизнь. Основные формы общественного сознания – наука, философия, искусство, нравственность, религия, политика и т. д.</p> <p>В структуре общественного сознания выделяют два уровня: общественную психологию и идеологию. <i>Общественная психология</i> есть совокупность чувств, настроений, обычаев, характерных для данного общества в целом и для каждой из его больших социальных групп. <i>Идеология</i> есть система теоретических взглядов, отражающая интересы господствующих социальных групп и формирующая стратегию духовной жизни общества.</p> <p>Близким по смыслу и содержанию к понятию общественное сознание является понятие ментальности. Ментальность (от франц. mentalite – склад ума) – это глубинный уровень общественного сознания, представленный духовными структурами, благодаря которым социальная группа, – от общины до нации, – воспринимает мир, чувствует, мыслит, действует определенным образом.</p>
<p>Национальное сознание</p>	<p>Совокупность социальных, экономических, политических, морально-этических, философских, религиозных взглядов, норм поведения, обычаев и традиций, ценностных ориентаций и идеалов, в которых проявляются особенности жизнедеятельности и уровень духовного развития наций и этносов.</p>
<p>Третья модернизация</p>	<p>Термин связан с теорией транзитных обществ, главным образом, посткоммунистических стран.</p> <p>После обретения Независимости Республика Казахстан переживала тройной транзит.</p> <p>Первый – это построение институтов и атрибутов новой государственности.</p> <p>Второй – это переход от плановой к рыночной экономике. Казахстан первым на постсоветском пространстве получил статус страны с рыночной экономикой в 2001 году. Экономический переход во многом осуществлялся по модели польских реформ – шоковая терапия, включая приватизацию, создание класса предпринимателей, собственников.</p>

	<p>Третий – изменение общественного сознания. Важным являлся вопрос преодоления патернализма и доминировавшей при Советском Союзе иждивенческой психологии, зависимости от госинститутов. В сознании людей до сих пор сохраняются страхи и психологические комплексы тоталитарного режима.</p> <p>В Послании народу Казахстана от 31 января 2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» указывается на эту часть модернизации, то есть на необходимость слома архаических форм общественного сознания и прихода новой ментальности с учетом кардинальных технологических и социокультурных изменений.</p>
<p>Вхождение в тридцатку развитых государств</p>	<p>Задача, поставленная Главой государства в Послании народу Казахстана от 13 декабря 2012 года «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства».</p> <p>Данный процесс имеет ряд измерений. Одно из них – это членство в Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Фактически это и есть Клуб самых развитых стран. Казахстан на пути к членству подписал Страновую программу сотрудничества с ОЭСР.</p> <p>Второе измерение – это международные рейтинги. Согласно Глобальному индексу конкурентоспособности ВЭФ на 2016–2017 годы, Казахстан занимает 53 место из 140 стран.</p> <p>В рейтинге IMD РК – на 34 месте из 61 страны.</p> <p>Третье измерение – это достижения страны в отдельных областях. Например, в спорте Казахстан уже вошел в число лидеров.</p>
<p>Программа «Мәдени мұра»</p>	<p>Программа по поиску и систематизации элементов материальной и нематериальной культуры казахского народа, реализованная в несколько этапов – период с 2004 по 2011 годы.</p> <p>Впервые реализован масштабный национальный проект, который фактически способствовал содержанию наполнению национальной идентичности, прирастил национальное богатство.</p> <p>Существенно усилилось книгоиздание, что позволило, с одной стороны, систематизировать внутреннее наследие и начать процесс его распространения во внешнем поле, а, с другой, ретранслировать в РК зарубежные образцы.</p> <p>Всего изданы 537 наименований книг по истории, археологии, этнографии и культуре Казахстана тиражом более полутора миллиона экземпляров.</p>

	<p>Только в 2004–2006 годах было издано более 200 наименований книг, включая:</p> <ul style="list-style-type: none"> – серию книг «Бабалар сөзі», «Библиотека мировой литературы» на казахском языке, «Антология казахской музыки»; – по общественно-гуманитарным наукам («Мировая социологическая мысль», «Мировое философское наследие», «Мировая психологическая мысль»); – по истории («Древний мир права казахов», «Мировая историческая мысль», «История Казахстана в произведениях античных авторов», «Археология Казахстана»); – по филологии («Словарь синонимов казахского языка», «Орфографический словарь»); – по культурологии, этнологии («Мировая культурологическая мысль», «Казахские народные обычаи и традиции» из серии «Этнография и антропология»). <p>Осуществлены фундаментальные исследования исторических периодов и событий, например, Аныракайского сражения.</p> <p>Особое внимание было уделено вкладу кочевой (номадической) культуры в мировую культурную копилку.</p>
<p>Программа «Халық тарих толқынында»</p>	<p>Программа, инициированная в 2013 году, в рамках Межведомственной рабочей группы по изучению национальной истории.</p> <p>В рамках программы реализованы фронтальные исследования по всем историческим периодам, начиная с древности и средневековья и до современности.</p> <p>Создан портал «NATIONAL DIGITAL HISTORY», который содержит информацию по ключевым вопросам, касающимся изучения национальной истории и историографии.</p>
<p>Единая Нация сильных и ответственных людей</p>	<p>Нация подразумевает высший уровень самосознания общности людей, живущих на одной территории, объединенных определенными родственными, историческими, культурными, хозяйственными, языковыми связями.</p> <p>В современном мире важным признаком нации становится её конкурентоспособность – способность национального менталитета адаптироваться к быстро меняющимся условиям, умножать и качественно совершенствовать человеческий и социальный капитал национального государства, демонстрировать высокий уровень гражданственности, патриотизма и ответственности за судьбы страны</p>

<p>Национальный культурный код</p>	<p>В современной социальной теории стало общепринятым представление, что аналогично тому, как в генах биологических организмов записана программа их развития, так в базисных ценностях и категориях культуры представлены матрицы надбиологических программ социальной деятельности и принципы структурирования смысловой сферы социальных взаимодействий.</p> <p>Каждая этническая группа имеет свой особый культурно-антропологический код. Социокоды национальной культуры выполняют в жизни общества такую же функцию, как и гены в живом организме, играют роль своего рода ДНК социальной системы.</p> <p>Мировоззренческие универсалии национальной ментальности формируют целостный образ человеческого жизненного мира. Выражая шкалу ценностных приоритетов определенного типа культуры, они определяют, какие знания, верования, ценностные ориентации, целевые установки, образцы деятельности и поведения будут преимущественно регулировать поведение, общение и деятельность людей, формировать их социальную жизнь. Система мировоззренческих универсалий национального сознания – это своеобразный культурно-генетический код, в соответствии с которым воспроизводятся социальные организмы. Радикальные изменения социальных организмов невозможны без изменения культурно-генетического кода.</p>
<p>Консервация национального сознания</p>	<p>Сохранение практик и поведения людей в рамках патриархальных и архаических форм, устаревших моделей и стереотипов.</p>
<p>Платформа</p>	<p>Заимствование из терминологии программистов. В общем смысле как среда выполнения программного обеспечения с учётом накладываемых этой средой ограничений и предоставляемых возможностей.</p> <p>В контексте статьи Президента платформа представляется как операционная система, призванная управлять процессом конструктивных изменений в общественном сознании.</p>
<p>Конкурентоспособность</p>	<p>Анализ разных определений позволяет говорить, что конкурентоспособность – это фактически востребованность на рынке услуг, товаров, продуктов, наконец, кадров и даже отраслей, регионов, организаций.</p> <p>Востребованность определяет спрос, который стимулирует рынок на его удовлетворение, то есть производство требуемого продукта и его сбыт. На балансе спроса и предложений формируется равновесная цена.</p>

<p>Компьютерная грамотность</p>	<p>Означает уровень владения компьютером среди населения, долю населения, имеющего доступ к широкополосному интернету, уровень цифровизации экономики, долю населения, владеющего мобильной связью, имеющего выход в мессенджерах, уровень востребованности электронной коммерции.</p>
<p>Знание иностранных языков</p>	<p>Более половины мирового информационного фонда записано на английском языке. Обновление информации происходит в ежедневном, ежечасном режиме. Лишь незначительная часть источников переводятся на русский и казахский языки. Соответственно, невладение иностранными языками отсекает от основного информационного массива. К 2020 году каждый пятый казахстанец будет владеть английским языком. Среди молодежи это значение уже будет достигать 40%.</p> <p>Те страны, где был распространен английский язык, развиваются быстрее и успешнее. Пример – Индия, Сингапур, Япония, Южная Корея. К ним быстрее приходят технологии и опыт, квалифицированные кадры, обеспечивающие инновационное развитие.</p>
<p>Культурная открытость</p>	<p>Означает доступность культуры народа для внешнего и внутреннего потребителя. Для того, чтобы это произошло, необходимо, чтобы этот культурный продукт был встроен в систему дистрибьюции.</p> <p>Культурный продукт может составлять значительную часть национального дохода. Например, проект ЭКС-ПО-2017 в Астане привлек 4 млн посетителей, в том числе 500–700 тыс. – это приезжие из стран дальнего зарубежья.</p> <p>Культурная открытость – это открытые туристические маршруты, это инфраструктура для транзитного туризма и экотуризма.</p> <p>Культурная открытость – это широкая информированность о Казахстане, это наличие социальных сетей, чтобы потенциальные потребители нашей культурной продукции могли убедиться, что в РК приезжать не только безопасно, но и интересно, полезно, познавательно.</p>
<p>Программа «Цифровой Казахстан»</p>	<p>Положение из Послания Президента от 31 января 2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность». Это программа нового поколения, ориентированная на то, чтобы сделать шаги на пути к цифровому обществу, реализацию качественных проектов по созданию цифровой экосистемы и укреплению конкурентоспособности экономики Казахстана.</p>

<p>Программа трехъязычия</p>	<p>План мероприятий по продвижению трехъязычного образования, утвержденный Распоряжением Государственного секретаря РК от 30 октября 2015 г. № 11. Дорожная карта развития трехъязычного образования на 2015–2020 годы (Совместный приказ министерств образования и науки, культуры и спорта, по инвестициям и развитию «Об утверждении Дорожной карты развития трехъязычного образования на 2015–2020 годы»).</p> <p>Данные документы предусматривают конкретные шаги по переходу не только к более глубокому изучению английского языка, но и расширению преподавания дисциплин на английском языке.</p> <p>Важный вопрос – это освоение английского языка среди широкой массы населения. По данным всемирной карты английского языка, в РК языком владеет порядка 1,8 млн чел., или 15% (http://chartsbin.com/).</p>
<p>Программа культурного и конфес- сионального согласия</p>	<p>Концепция развития Ассамблеи народа Казахстана (до 2025 года), утвержденная Указом Президента РК от 28 декабря 2015 года № 148. Основные три направления – укрепление казахстанской идентичности; содействие реализации государственной этнополитики; укрепление института АНК.</p> <p>Концепция укрепления и развития казахстанской идентичности и единства утверждена Указом Президента РК от 28 декабря 2015 года № 147. Основная цель – это формирование гражданской идентичности и единства казахстанского общества.</p>
<p>Прагматизм</p>	<p>Система взглядов, ценностей, политик, ориентированных на получение практически полезных результатов.</p> <p>Прагматизм – противоположность метафизики, основывающейся на превознесении иррационального опыта, то есть, ожидания сверхъестественного.</p> <p>Прагматизм даже религиозный опыт рассматривает с практической точки зрения, как он должен выстраиваться с точки зрения простого человека.</p> <p>В то же время, прагматизм отличается от меркантилизма, то есть, от опыта приобретения от всего прямой выгоды, прибыли. Меркантильный человек говорит о том, что все продается, а прагматик, что все должно принести пользу, позитивный, благотворный опыт.</p> <p>Прагматизм отличается еще от одного течения – романтизма. Последний характеризуется утверждением самооценности духовно-творческой жизни личности, изображением сильных (зачастую бунтарских) страстей и характеров, одухотворенной и целительной природы.</p>

	<p>То есть, романтизм – это творческое начало, а прагматизм – это практика. Романтик создает полотно картины, а прагматик может его продать и получить средства для существования романтика.</p>
<p>Экологически правильный уклад жизни</p>	<p>Речь идет о природоохранных и ресурсосберегающих технологиях хозяйственно-экономической деятельности, в том числе, о практиках и ценностях энерго- и водосбережения. В европейских странах продвигаются принципы «циркуляционной экономики», то есть, о применении безотходных технологий, технологий вторичного использования и т. д. Такая экономика в корне отличается от экономики «общества потребления».</p> <p>Неправильное отношение к окружающей среде мы также унаследовали от социалистического периода, когда все было в госсобственности. Граждане не заботились о том, чем они не владеют как собственники.</p>
<p>Популистские идеологии</p>	<p>Популизм – от слова популюс (народ). Стремление заработать симпатии широких масс населения в противовес интересам элит. Популистские идеологии возникают как ответ на консервативные настроения в правящем классе, чрезмерное увлечение вопросами сохранения статус-кво, наконец, игнорирование общественных потребностей и интересов.</p> <p>Фактически популизм – это охлократия или власть толпы. Например, фашизм зародился с пивного путча в Мюнхене и деятельности штурмовых отрядов. Социал-большевизм возник на основе протеста угнетаемых и маргинальных социальных страт против монархической элиты и буржуазной олигархии.</p> <p>Популистская идеология свойственна электоральным демократиям, то есть обществам, где основу политической системы составляют выборы. Как правило, по достижении власти популисты отступают от своих принципов. Яркий пример – приход к власти левой партии «СИРИЗА» в Греции, которая в конечном итоге отказалась от жесткой критики ЕС и пошла на соглашение с Брюсселем.</p>
<p>Сохранение национальной идентичности</p>	<p>На всесоюзном референдуме 1991 года порядка 86% казахстанцев высказывались за сохранение союзного государства, то есть, фактически не видели себя вне Союза. Сегодня столько же идентифицирует себя с Республикой Казахстан. Транзитный период, связанный с кризисом идентичности, пройден. Всеказахстанская идентичность состоялась.</p>

	<p>Национальная идентичность в современном мире – это часть национальной мощи, то есть способности общества продвигать собственный промышленный, экономический, интеллектуальный, геополитический продукт. Это ресурс «мягкой силы». В мире востребована идея многообразия, когда каждое общество может привнести что-то новое. Национальная идентичность – это стратегический капитал общества, позволяющий находить себя в современном мире.</p>
<p>Вечный зов аруаха</p>	<p>Вера в аруахов – традиционный вид верований казахов, унаследованный от доисламских времен, от тенгрианства, показывающий особую значимость предков в жизни каждого представителя племени, рода.</p> <p>На вере в аруахов строится традиция шежире, фольклор, передача и трансляция опыта от поколения к поколению.</p>
<p>Региональное разделение единой нации</p>	<p>Несмотря на обширность территории расселения, казахи всегда оставались единой нацией в силу номадической культуры. Например, в казахском языке в отличие от других языков отсутствуют диалекты. Единство казахов обеспечивала степная коммуникация. Например, Улытау – центр притяжения и регулярных сборов трех жузов.</p> <p>Каждый род стремился заключать союзы с другими казахскими родами. Чем богаче был член рода, тем дальше он брал невесту. Поэтому трайбализм в РК имеет качественно другую основу, чем, например, в Афганистане или кастовость в Индии. Различие типов трайбализма определено различием между оседлостью и номадизмом.</p> <p>Между тем, слом традиционного образа жизни и производства в советское время, когда автохтонное население было потеснено на периферию, привело к некоторой регионализации казахов. То есть, к наслоению на традиционное родовое и жузовое деление чисто оседлых разделительных черт – территориальности, закреплению новых практик проживания без сезонных перекочевок.</p>
<p>Меритократическое общество</p>	<p>Предполагает, что ведущие позиции в обществе будут занимать способные люди, независимо от их социального происхождения и финансового достатка. То есть, основной критерий – это интеллект, мыслительные способности, высокие нравственные качества – трудолюбие, добросовестность, честность и т. д.</p> <p>Сама концепция меритократии восходит к Древней Спарте, где управление доверялось исключительно по принципу заслуг, то есть личного вклада и участия в боевых походах.</p>

	<p>Меритократия противопоставляется бюрократии как элементу диктатуры класса чиновников госаппарата.</p> <p>Важный принцип меритократии – циркуляция элит, то есть постоянное обновление правящего класса за счет кооптации достойных людей.</p> <p>Образцом меритократии считаются США, однако критики отмечают, что американская модель – это система опекаемых талантов, то есть меритократии под присмотром попечителей.</p> <p>Важный элемент внедрения меритократии – это система поиска, оценки и социальных лифтов для талантов.</p>
<p>Культ знания</p>	<p>Культ знания предполагает функциональную грамотность, наличие четких компетенций и специализацию. У школьников может быть невысокая учебная нагрузка и больше внимания уделяется на общее развитие – искусство, спорт, изучение языков, современные коммуникативные практики. Важно не наличие знания, а его применение.</p> <p>Отличается от советской системы – энциклопедических знаний, широты и фундаментальности образования. Поэтому культ знания предполагает очень глубокое познание предмета, инициативность и пылливость. Акцент ставится на генерации новых идей, а не на массе полученных знаний.</p>
<p>Программа «Болашақ»</p>	<p>Международная стипендия, назначаемая на основе конкурса для казахстанской молодежи для обучения за рубежом. Функционирует с 1993 года. За прошедший период прошли обучение более 12 тыс. чел. Сегодня болашаковцы – это авангард развития казахстанского общества, хорошо знающий мир и языки.</p>
<p>Система интеллектуальных школ</p>	<p>Сеть из 20-ти Назарбаев Интеллектуальных школ, которая открыла передовое среднее образование для более чем 10 тыс. одаренных детей из простых семей в 13 городах страны. На базе этой сети налажено обучение свыше 40 тыс. учителей-предметников.</p>
<p>Создали ряд университетов очень высокого уровня</p>	<p>По лучшим образцам западных высших учебных заведений в Астане «с чистого листа» создан исследовательский университет международного уровня – Назарбаев Университет. Он объединяет три составляющие – образование, науку и инновации. На базе 8 клиник университета формируется «Госпиталь будущего», где делаются уникальные операции по трансплантации органов, кардиохирургии и онкологии. В 2015 году состоялся первый выпуск 380 бакалавров Назарбаев Университета.</p>

	<p>Большая часть выпускников продолжили обучение в ведущих международных университетах. По данным Назарбаев Университета, около 2/3 продолжили обучение в Массачусетском институте технологий, Стэнфордском университете, Университетском колледже Лондона, Университете Дьюка, Национальном университете Сингапура, Калифорнийском университете в Беркли, Колумбийском университете, Лондонской школе экономики и политических наук. При этом 42% выпускников обучаются по грантам зарубежных вузов. Более 3 тысяч студентов обучаются по программам предвузовской подготовки, бакалавриата, магистратуры и докторантуры.</p>
<p>Половина существующих профессий исчезнет</p>	<p>В настоящее время происходит смена технологических укладов. Мировая экономика хоть и неравномерно, но переходит от 4 уклада, основанном на нефти и угле, то есть углеводородах, к пятому и шестому технологическим укладам.</p> <p>Их суть – в смене энергетической парадигмы, основы социальных отношений между капиталом и собственностью, ценообразованием, производством, распределением и потреблением.</p> <p>Рутинные профессии заменяются роботами. Более востребованными становятся те профессии и специальности, которые сопряжены с внедрением сложных технологий, либо с интеллектуальной работой. Главный критерий – это наличие возможностей для производства добавленной стоимости.</p> <p>Расширяется востребованность гуманитарных и социальных специальностей. Общество будет стареть и, соответственно, все больше нужно будет затрачивать сил и энергии на сферу социальных услуг, подготовку медицинского персонала.</p> <p>Значительно расширяются информационные и кибервозможности, цифровые технологии. Все они взрывают привычный мир. Возникает рынок электронной коммерции, электронных валют и виртуальной экономики, которая не выходит за рамки компьютера, но определяет жизнедеятельность общества.</p> <p>Традиционные СМИ уступают дорогу сетевым ресурсам, потоковым информационным каналам.</p> <p>Все большую востребованность получают биотехнологии, нанотехнологии.</p>

<p>Эволюционное, а не революционное развитие</p>	<p>Один из принципов, обнародованных Президентом Казахстана в доктрине G-Global.</p> <p>Эволюция – один из элементов теории модернизации. Означает такие изменения, которые обеспечивают гармоничную, неконфронтационную передачу опыта и улучшения с возможностью для адаптации среды, преемственности поколений и минимизацию нанесения ущерба.</p> <p>Революция всегда есть усилие, план, проект тотального овладения исторической ситуацией во всем ее объеме: переопределению подлежат ценности, идеалы, социальные связи, структуры – все, чем живет, поддерживается и упорядочивается прежнее общество. В современных теориях социальных изменений революции, как правило, более не рассматриваются в качестве «локомотивов истории», звездных часов человечества, воплощения высшего смысла, имманентной логики всемирно-исторического процесса и творческого характера социальной деятельности. Но и классическая теория социальной эволюции была серьезно пересмотрена.</p> <p>К настоящему времени представление о линейном характере эволюции признано несоответствующим действительному характеру социальных изменений. На смену ему пришло убеждение, что различные культуры, цивилизации, общества качественно отличны друг от друга, и их нельзя выстраивать вдоль единой ранжированной шкалы стадий или фаз движения от отсталости к прогрессу. Также было подвергнуто критическому пересмотру положение об универсальном механизме социальной эволюции.</p> <p>Это положение сменилось признанием множественности причин и факторов эволюции, среди которых нельзя выделить абсолютно решающих. В проблематике прогрессивного, позитивного хода социальных трансформаций особую значимость приобретают вопросы, связанные с определением движущих сил, субъектов, условий механизмов социального прогресса. Идеальный, с точки зрения установки на прогрессивную самотрансформацию, тип эволюции общества включает в себя следующую комбинацию условий:</p> <ul style="list-style-type: none"> • творческие, независимые, адекватно осознающие реальность деятели; • открытые, толерантные, гибкие социальные структуры; • долгая и уважаемая традиция; • оптимистичный долгосрочный взгляд на будущее и его стратегическое планирование.
---	---

<p>Сломан естественный путь национального развития</p>	<p>Многочисленные факты указывают на то, что Казахстан в XX веке становился одним из сырьевых и добывающих центров.</p> <p>К 1917 г. в Казахстане было проложено всего 2793 версты железных дорог, из них 2557 верст были дорогами общего пользования и 236 верст местного значения.</p> <p>Грунтовые дороги составляли 6 верст на 100 кв. верст. Насчитывалось 675 фабрично-заводских предприятий. Численность рабочих Казахстана была около 90 тыс. чел. В 1914 году находилось 44 банковских учреждений и 345 кредитных и ссудно-сберегательных учреждений. В начале XX в. в крае намечается тенденция роста городского населения. Во всех областях городское население в 1897–1914 гг. выросло более чем в полтора раза. Крупными городами являлись Уральск (47,5 тыс. чел.), Петропавловск и Верный (по 43,2 тыс.), Семипалатинск (34,4 тыс.) Большинство городов, возникнув как административные центры, быстро превращались в центры торговли и обрабатывающей промышленности. Наиболее крупной социальной группой в городе являлась торговая буржуазия – 20,3%, занятые в горной, горнодобывающей и пищевой промышленности составляли 33,1% (в основном рабочие и служащие), 20% горожан занимались сельским хозяйством и промыслами.</p>
<p>Нанесен страшный демографический удар по нации</p>	<p>В 1917 году численность казахов составляла около 6 млн чел. К 1937 году она сократилась втрое. Рост отмечен только в послевоенное время: с 2,7 млн чел. в 1959 году до 4,2 млн чел. в 1970 году. Однако в доле отношения казахи продолжали падать, к тому же составляя меньшинство в городах. Доля казахов в структуре населения сократилась с 65% в дореволюционное время до 30% в середине XX века.</p> <p>По данным Всероссийской переписи населения 1897г., на территории края в пределах нынешних границ проживало 4147,8 тыс. человек, из них 3392,7 тыс., или 81,7% казахов. К 1914 г. общая численность населения края составила 5910,0 тыс. чел., из них казахов – 3845,2 тыс. чел., т. е. 65,1%.</p> <p>В 1914–16 годах для нужд войны только из Туркестанского края было реквизировано 70 тыс. лошадей, 15 тыс. верблюдов, 13,5 тыс. юрт.</p>
<p>Навязаны чуждые формы общественного устройства</p>	<p>Самым крупным политическим движением в степи было либерал-демократическое во главе с А.Букейхановым. На волне революций 1905–1907 годов в Турции, Иране в Казахстане шел процесс роста национального самосознания, укрепления тюркского единства. Ядром партии «Алаш» выступала национальная интеллиген-</p>

	<p>ция, а также представители степной аристократии. Количество членов достигало 5 тыс. чел. Помимо этого возникают новые движения и организации. Все это являлось прообразом политического плюрализма и многопартийности.</p> <p>Пиком этого процесса стало проведение 1 Всеказахского съезда 21–28 июля 1917 года в Оренбурге, провозгласившего автономию Казахстана.</p> <p>В конечном результате либерально-демократический тренд в казахской степи был сломлен и заменен на диктатуру большевиков.</p>
<p>XX век прошел под знаком революционных потрясений</p>	<p>Всего в прошедшем столетии произошло порядка 50-ти революций, затронувших практически все материки и континенты. Начиная с португальской революции 1910 года, низложившей монархию и заканчивая «бульдозерной революцией» в Югославии в 2000 году.</p> <p>В новом веке революции перестали быть следствием внутренних социальных движений и превратились в геополитическую технологию, на что указали события в Украине, Грузии в 2004–2005 годах, арабских странах в 2009–2010 годах.</p>
<p>Едва не были утрачены казахский язык и культура</p>	<p>В Казахстане распространялись идеи демократии и просвещения. Как отмечают источники, на начало XX века в казахских степях приходится образовательный бум. В учебных заведениях Тургайской, Акмолинской, Семиреченской, Оренбургского края приходилось от 6–8 тыс. до 25 тыс. чел. Всего функционировало порядка 2006 школ с количеством обучающихся 105 тыс. чел.</p> <p>Большую роль играли медресе при мечетях.</p> <p>Только на базе Казанского университета обучилось около 40 казахов в период с 1887 по 1917 годы.</p> <p>В то же время, существенный урон был нанесён национальной культуре и интеллигенции из-за того, что в политических целях была произведена замена арабского алфавита на латинский, а затем на кириллицу. Это отлучило казахов ото всей изданной до 1929 года литературы, как казахской (Кунанбаев Абай, Дулатов Миржакып, Жумабаев Магжан, Ауэзов Мухтар и др.), так и общетюркской (аль-Фараби, Ахмед Яссави, Юсуф Баласагуни, Махмуд Кашгари др.)</p> <p>Посредством обучения русскому языку казахское население получило доступ ко всей культуре русского народа, а в пределах советской идеологии – и к мировой культуре. Но при этом происходила потеря национальной идентификации. В принятой в 1937 г. Конституции КазССР уже не было статьи о государственном языке. А 13 марта 1938 г. принимается постановление</p>

	<p>«Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей».</p> <p>13 апреля 1938 Правительство Казахстана приняло постановление № 353 «О реорганизации национальных школ», которое стало руководством в деятельности Наркомпроса. Так называемая «реорганизация» заключалась, по сути, в ликвидации всей построенной в годы советской власти системы образования на национальных языках, прежде всего, школьного образования.</p> <p>4 июня 1955 года вышло Распоряжение Совмина КазССР «Об освобождении от обязательного изучения казахского языка в русских школах».</p> <p>Политика русификации Казахстана привела к тому, что многие советские казахи уже не знали родного языка. С 1954 по 1986 год было закрыто 546 школ с казахским языком обучения. В Алма-Ате в 1957 году осталась всего одна казахская школа № 12, а во всей Казахской ССР был только один вуз с преподаванием на казахском языке – КазЖенПИ, готовивший учительниц начальных классов для сельских школ.</p>
<p>Территория Казахстана превратилась во многих регионах в территорию экологического бедствия</p>	<p>По оценкам Института Всемирного наблюдения Лестера Брауна, на Казахстан приходилось почти половина потерь гумуса в результате неэффективного пахотного земледелия. Если на пахотных землях СССР такие потери составляли 2,3 млн тонн в год, то в Казахстане они составляли порядка 1 млрд тонн. Гумусный слой разрушался, и вместе с каждым миллиметровым слоем на 1 гектар терялось 76 кг азота, 240 кг фосфора, 800 кг калия. При этом были большие вопросы по поводу эффективности производства. Для производства 1 млрд пудов хлеба привлекалось до 1 млн чел. Однако Союз оставался импортером зерна. Урожайность зерновых составляла 6–7 центнеров с гектара.</p>
<p>Достижения XX века: индустриализация, создание социальной и производственной инфраструктуры, формирование новой интеллигенции</p>	<p>Заплатив ценой миллионов жизней и изломанных судеб, Казахстан приобрел определенные черты аграрно-индустриальной республики.</p> <p>По объему ВВП республика занимала 3 место. В республике добывалось 95% союзного производства хрома, 83% баритов, 90% желтого фосфора, 40% кормовых фосфатов, около 30% меди, 50% серебра, 70% свинца и цинка, 20% угля.</p> <p>Однако в промышленности был перекос в сторону добывающего производства – примерно вдвое (14–16% против 9% в доле по СССР).</p> <p>Аналогично в сельском хозяйстве. Обладая почти четвертью производства шерсти, Казахстан имел только 4–5% долю в производстве шерстяных и чулочных изделий.</p>

	<p>К 1937 году фактически завершилось осуществление всеобщего начального обучения. Количество школ достигло 7 тыс., в которых обучалось свыше 1 млн чел.</p> <p>В 1928 году создан первый ВУЗ – КазПИ им. Абая в Алматы. До войны было создано уже 20 вузов с количеством учащихся 10 тыс. чел.</p> <p>В 1938 году открыт Казахский филиал Академии наук.</p> <p>В 1940 году в Казахстане уже насчитывалось 57 научных учреждений.</p> <p>Новый импульс развитию научно-образовательной сферы придала эвакуация в Казахстан научных институтов в военный период, а затем послевоенное восстановление.</p>
<p>Модернизация территории, а не нации</p>	<p>Все, что происходило в РК после революции, фактически означало экстенсивные изменения, то есть создание инфраструктуры, институтов, приобретение знаний и навыков индустриального общества. Однако сама этническая культура нации была на долгие годы законсервирована.</p> <p>Вся проблема состояла в том, что казахи приспосабливались к существующим условиям жизни, в основе своей оставаясь аграрным народом – только треть казахов проживала в городах до наступления независимости, согласно переписи 1989 года.</p> <p>Сегодня доля горожан составляет около 70%. Соответственно, среди казахов преобладали патриархальные практики сельской местности, а в городах – казахи фактически трансформировались в носителей русской культуры и ментальности. Нация выжила, потому что научилась приспосабливаться. Однако модернизация национального духа – то, что было намечено еще со времен Абая, затем Алаш орды, – была приостановлена на долгие годы.</p>
<p>Открытость сознания</p>	<p>Лежит в русле теории «открытого общества». Концепция открытого общества была изначально создана философом Анри Бергсоном. Затем она была подробно разработана Карлом Поппером, который в своём труде «Открытое общество и его враги» объединил концепцию открытого общества со своей теорией критического рационализма.</p> <p>Открытое общество в понимании Поппера полностью демократично. Его члены критически настроены по отношению к любым ограничениям индивидуальной свободы, принимают решения, опираясь на собственный интеллект и критическое мышление, а также исходя из договорённостей, достигнутых в процессе обсуждения.</p>

	<p>Такое общество не является неограниченным капитализмом, но и не основано на марксизме или анархии: это самостоятельный вариант демократии.</p>
<p>Глобальный мир</p>	<p>Новый феномен информационного общества привел к объединению мира в единую глобальную деревню. Есть несколько теорий глобализации. В частности, С. Хантингтон говорит о политической глобализации как неизбежности межцивилизационных конфликтов и войн. Э. Гидденс акцентирует социальные проблемы и дистанции между населением и социальными институтами, тем самым обосновывая необходимость третьего пути – некоммунистического и некапиталистического. И. Валлерстайн дифференцирует мир на мейнстрим и периферию. В этом контексте важными являются экономические теории глобализации – в частности, ловушка среднего дохода.</p>
<p>Массовое сознание</p>	<p>Традиционная социальная теория неизменно связывала теоретический анализ общественного сознания с представлением о групповом характере его субъекта – творца и носителя. Вместе с тем работы Я. Буркхардта, Г. Тарда, Г. Ле Бона, Ш. Сигеле, Х. Ортега-и-Гассета, С. Московичи обратили внимание социальных исследователей на такие человеческие общности, которые коренным образом отличались от собственно групповых форм социальной организации человеческой жизнедеятельности. К таким негрупповым формам человеческих общностей относятся ситуационно возникающие конгломераты индивидов – например, пассажиры самолета, зрители в театре или на стадионе, аудитория различных средств и каналов массовой информации, участники массовых политических, социальных, культурных движений, члены различных ассоциаций и клубов и т. п. Подобного рода негрупповые типы общностей являются субъектами-носителями особого типа общественного, но не группового сознания – массового сознания, характеризующегося собственными механизмами действия, связанными с явлениями подражания, заражения, внушения и т. д. – и средой формирования особого, чрезвычайно важного социального института – общественного мнения. Общественное мнение, целиком принадлежа массовому сознанию, представляет его в наиболее чистом виде. Исследователи массового сознания общественного мнения обращают внимание на его неожиданные, парадоксальные свойства:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • оно противоречиво по своим позициям, сочетает в себе логически несовместимые представления (в любых опросах, плебисцитах и т. д. одна часть населения высказывается «за», а другая «против»); • массовое сознание многослойно и «мозаично» (дискретно, фрагментарно). Оно представляет собой не систему, но конгломерат элементов; • чаще всего массовое сознание изменчиво, непостоянно в своих предпочтениях, но вместе с тем проявляет и отчетливую консервативность, сопротивляемость новой информации; • причины этих изменений трудно уловимы, подчас непредсказуемы.
<p>Способность перенимать чужой опыт, учиться у других.</p> <p>Япония и Китай – классическое воплощение этих способностей</p>	<p>Секретом успеха Японии и Китая является широкое привлечение, изучение, применение и затем творческое использование зарубежных технологий и опыта.</p> <p>Япония начала интенсивное развитие за счет привлечения иностранных специалистов.</p> <p>Важным фактором успеха Японии стал кэйдзен – это постоянная настроенность на самосовершенствование.</p> <p>Близок к такому опыту Сингапур, который признан лидером в мире по «охоте за головами». Но только здесь делается это через массовое создание стартапов и формирование инновационных возможностей, площадок и коммуникаций, госпрограмм.</p> <p>Китай несколько модифицировал подход. Направлял на учебу китайцев, а затем их возвращал на Родину. Направляя соотечественников на учебу или работу в известные корпорации, Китай затем получает доступ к ведущим разработкам, технологиям и идеям.</p>
<p>Казахстан сегодня в числе самых передовых стран мира по доле бюджетных расходов на образование</p>	<p>Значительные расходы на образование позволяют Казахстану динамично развиваться. Доля государственных расходов на образование в РК в период с 2011 по 2016 годы находилась в диапазоне 3,7% от ВВП. Тем не менее, это один из самых существенных показателей, который еще требует доведения до значений ОЭСР (5,5%). Однако в рамках существующих бюджетных расходов соотношение затрат на образование в РК достаточно высокое.</p> <p>Глобальный индекс конкурентоспособности ВЭФ показал положительную динамику показателей Казахстана по образованию и науке. Доступ к интернету в школах с 47 места в индексе за 2006/2007 гг. поднялся до 29 за 2016/2017, доступность исследовательских и образовательных услуг – с 67 места до 51,</p>

	<p>ученых и инженеров – с 100 места до 64, наличие на местах специализированных услуг по обучению – с 82 места до 51, качество математического и естественнонаучного образования – с 80 места в индексе за 2008/2009 гг. до 69 за 2016/2017, коэффициент охвата образованием – с 51 места за 2008/2009 гг. и 30 за 2006/2007 гг. до 21 за 2016/2017, степень подготовки персонала – с 92 до 69 места, расходы компаний на исследования и разработки – с 62 на 61 место.</p>
<p>Поэтапный переход казахского языка на латиницу</p>	<p>Поручение Президента РК, данное в Послании народу Казахстана от 13 декабря 2012 года Стратегия «Казахстан-2050» – новый политический курс состоявшегося государства.</p> <p>Означает, что Республика Казахстан до 2025 года проведет все подготовительные работы для перехода на латинский алфавит казахского языка.</p> <p>Такой переход осуществили Турция в 20-х годах XX века (реформа алфавита Мустафы Кемалю Ата Тюрка), Узбекистан, Азербайджан, начал Туркменистан.</p>
<p>Древнетюркское руническое письмо</p>	<p>Письменность, применявшаяся в Центральной Азии для записей на тюркских языках в VIII–X вв. н. э.</p> <p>Алфавит классического периода (VIII в. н. э.) в орхонской разновидности состоял из 38 букв и слворазделительного знака. Всего же, с учётом региональных и хронологических вариантов, насчитывается более 50 графем. Направление письма горизонтальное, справа налево. Слворазделительный знак ставится между словами, конец предложения не отбивается. Алфавитный порядок неизвестен, и, скорее всего, не был традиционно закреплён.</p> <p>Древнетюркское руническое письмо – буквенная (не слоговая) система: отдельные знаки обозначают либо гласные, либо согласные звуки (всего 25–26 фонем); около десяти букв служат для передачи сочетаний двух согласных или гласного с согласным.</p>
<p>Тюркские языки</p>	<p>Семья родственных языков предполагаемой алтайской макросемьи, широко распространённой в Азии и Восточной Европе. Область распространения тюркских языков простирается от бассейна реки Колыма на юго-западе до восточного побережья Средиземного моря. Общее число говорящих – более 167,4 млн чел.</p> <p>Тюркские языки делятся на 8 групп:</p> <ul style="list-style-type: none"> • языки рунических надписей; • горно-алтайские (центрально-восточные) языки;

	<ul style="list-style-type: none"> • карлукские языки; • кыпчакские языки; • огузские языки; • саянские (тобаские) языки; • хакасские (кыргызские) языки; • якутские языки. <p>Казахский язык относится к группе кыпчакских языков. Огузская семья – это турецкий и туркменский языки. При этом крымско-татарский язык относится к кыпчакской семье. Узбекский и уйгурский языки относятся к карлукской семье. Киргизский – к горно-алтайской группе. Татарский и башкирский – также кыпчакская семья, только другое подсемейство – поволжско-кыпшакское, тогда как казахский язык – ногойско-кыпшакское подсемейство.</p>
<p>Арабская графика</p>	<p>Арабское письмо, арабица состоит из 28 букв и используется для письма справа налево.</p> <p>На арабском алфавите кроме арабских стран функционируют персидский, ограниченно – азербайджанский (Иранский Азербайджан), в модифицированных вариантах – курдский, белуджский, таджикский (Афганистан), узбекский (Афганистан), урду, пенджаби, синдхи, кашмири, ховар, уйгурский и казахский (КНР) языки.</p>
<p>Будущее творится в учебных аудиториях</p>	<p>Менторство и схоластика в образовании ушли в прошлое. В вузах и школах формируются специалисты нового поколения, которым придется осваивать новые профессии.</p> <p>Microsoft и TheFutureLaboratory отмечают, что 65% тех, кто сейчас учится в школе или в вузе, займут должности, которые сейчас еще не существуют. В связи с этим опрошенные компанией эксперты высказались за то, чтобы молодые люди получали целый ряд новых знаний и навыков, стараясь отойти от традиционной модели образования, предполагающей узкую специализацию.</p> <p>Бизнес-школа «Сколково» и Агентство стратегических инициатив выпустили «Атлас новых профессий». Из него следует, что в будущем люди будут ездить на электрокарах по «умным» дорогам, отдыхать в виртуальных мирах и жить в «умных» домах, на крышах которых будут расти овощи и фрукты. Медики смогут менять геном человека и подбирать молекулярную диету.</p> <p>В этой связи, предполагается возникновение таких профессий, как: прораб-вотчер, проектировщик «умных» дорог, IT-генетик, мультивалютный переводчик, инженер-композитчик, урбанист-эколог, оценщик ин-</p>

	<p>теллектуальной собственности, менеджер краудфандинговых и краудинвестинговых платформ, менеджер космотуризма, молекулярный диетолог, генетический консультант, сити-фермер, дизайнер виртуальных миров, консультант по здоровой старости, экопроповедник, специалист по преодолению системных экологических катастроф, IT-медик, космобиолог и космогеолог, сетевой юрист, электрозаправщик.</p> <p>То есть, фактически сегодня речь идет о прогнозировании, моделировании и создании новых профессий в зависимости от потребности рынка, новых технологий. Практически каждый нынешний студент сам может начать создавать свою профессию.</p>
<p>100 лучших учебников</p>	<p>Есть исследование NOP World – рейтинг самых читающих наций. 10-ку составляют:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Индия – 10,7 часа в неделю 2. Таиланд – 9,4 часа в неделю 3. Китай – 8 часов в неделю 4. Филиппины – 7,6 часа в неделю 5. Египет – 7,5 часа в неделю 6. Чехия – 7,4 часа в неделю 7. Россия – 7,1 часа в неделю 8. Швеция, Франция – 6,9 часов в неделю 9. Саудовская Аравия, Венгрия – 6,8 часов в неделю 10. Гонконг – 6,7 часов в неделю. <p>Казахстан в этом рейтинге значится как страна, где граждане тратят на чтение менее, чем 4 часа в неделю. Всего в мире насчитывается порядка 130 млн книг, исключая дубликаты, госдокументы.</p> <p>Согласно WashingtonProFile, в мире насчитывается более 569,6 тысяч библиотек. Наиболее «библиотечные» континенты – Европа (более 440 тыс. библиотек, их филиалов и отделений, то есть, мест, где можно на время взять книгу или журнал) и Северная Америка (более 125 тыс.). Меньше всего библиотек в Африке – всего 1,2 тыс. библиотечных отделений. В библиотеках мира работают около 807 тыс. человек (363 тыс. в Северной Америке, 326 тыс. – в Европе, 242 тыс. – в Азии). Мир тратит на содержание библиотек примерно \$8,7 трлн в год.</p> <p>В библиотеках мира хранится более 20 млрд книг, 1,5 млрд микрофильмов и более 10 млрд единиц периодики (газеты, журналы и пр.).</p> <p>Наиболее богатыми собраниями обладают библиотеки Европы (более 16 млрд единиц хранения), Северной Америки (12 млрд) и Азии (1,5 млрд).</p>

	<p>При этом Северная Америка занимает первое место в мире по количеству библиотечных книг, а Европа – по размерам газетно-журнальных собраний.</p> <p>Абонентами библиотек являются примерно 2,5 млрд человек (по оценкам Бюро Переписи Населения США\US CensusBureau, ныне население Земного шара превышает 6,5 млрд).</p> <p>По этому показателю безоговорочным лидером является Европа – 1.8 млрд человек. На втором месте - Азия (215 млн), на третьем – Северная Америка (77 млн).</p> <p>По данным Института Статистики ЮНЕСКО\UNESCO InstituteforStatistics, к числу стран с наибольшим количеством библиотечных книг на душу населения относятся: Грузия–16335книгина1 тыс. жителей страны, Монако(соответственно, 9 781), Лихтенштейн (4 968), Сан-Марино (3 704), Исландия (2 831), Армения (2 295), Эстония (1 714), Люксембург (1 707), Литва (1 601) и Македония (1 458). Беларусь – на 19-м месте (667 на 1 тыс. жителей страны), Молдова – на 21-м (598), Кыргызстан – на 22-м (576), Россия – на 26-м (513), Азербайджан – на 29-м (467), Казахстан – на 41-м (249), Украина – на 55-м (88). Для сравнения, Израиль – на 28-м месте, Великобритания – на 30-м, Германия – на 31-м, Италия – на 42-м, Япония – на 59-м, США – на 92-м. В среднем, на 1 тыс. жителей Земли приходится 832.5 библиотечные книги.</p>
<p>Программа «Туған жер» – «Туған Ел»</p>	<p>Эта программа направлена на формирование общенационального патриотизма через возрождение малой родины. Она основывается на развитии системы краеведения, краеведческих музеев и начинается в сфере образования с изучения истории родного края в средних школах. Каждая местность имеет своих героев и свои исторические места. Поэтому необходимо в каждом регионе организовать изучение региональной истории, восстановление культурно-исторических памятников и культурных объектов местного масштаба.</p> <p>В целом, в Казахстане около 230 музеев с 2,4 млн экспонатов, 66 млн 840 тысяч томов книг, редких рукописей и изданий, хранящихся в 3495 государственных библиотеках.</p> <p>При этом посещают музеи порядка 5,7 млн чел. в год. Это примерно 24 тыс. чел. на 1 музей в год или примерно 100 человек в день.</p> <p>Для примера: Музей Смитсоиан посетило 5,6 млн чел. только за 3 месяца 2017 года. В 2016 году число посетителей составило более 30 млн чел.</p>

<p>Сакральная география</p>	<p>В целом по республике утверждены государственные списки памятников истории и культуры республиканского (218 памятников) и местного (11 277 памятников) значения. В этих списках – свыше 25 тысяч недвижимых памятников истории, археологии, архитектуры и монументального искусства.</p> <p>В Список всемирного наследия ЮНЕСКО включены уникальные памятники культуры – мавзолей Ходжа Ахмеда Яссауи и петроглифы археологического ландшафта Тамгалы, а также объект природного наследия «Сарыарка – степи и озера Северного Казахстана». Восемь казахстанских объектов Семиреченского отрезка Шелкового пути: Талгар, Каялык, Карамерген, Актобе (Степнинское), Орнек, Кулан, Костобе, археологический комплекс «Акыртас» вошли в Список всемирного наследия ЮНЕСКО в составе серийной транснациональной номинации «Шелковый путь: сеть маршрутов Чанань-Тянь-Шанского коридора».</p>
<p>Культурно-географический пояс святынь</p>	<p>В каждом регионе есть востребованные святыне места, которые могут составить культурно-географический пояс. В РФ, например, есть так называемое золотое кольцо России. При этом туристические компании предлагают конкретные туры от 2 до 10 дней за приемлемые деньги. Минимальный тур – 3–4 города, максимальный включает до 20 городов.</p> <p>В РК культурный туризм фактически разбит по регионам. Он составляет не более 10-12% от всего объема туристических услуг, хотя в потенциале может дойти до 65%. По данным Ассоциации туристических организаций, 14,2 миллионов туристов из Европы и Азии испытывают интерес к Казахстану как к туристскому направлению. Однако пока 70% визитов иностранных гостей – это чисто деловые поездки.</p>
<p>Культурный туризм</p>	<p>Составлен перечень объектов, представляющих наибольший туристический интерес. Это порядка 140 объектов. При этом большинство из них не имеет прямого доступа, поскольку они находятся в глубине степи, где отсутствуют грунтовые дороги. Тем не менее, они остаются востребованными населением. Так, знаменитое захоронение Бегазы, находящееся в 40 км к юго-востоку от с. Актогай, за год посещает около 1,7 тыс. чел., а мавзолей Айша Биби в 20 км от Тараза за такой же период – более 155 тыс. чел.</p>

<p>100 новых лиц Казахстана</p>	<p>Каждая эпоха выдвигает своих героев. За 25 лет независимости в стране появились свои герои. Это люди, которые сделали важные открытия в науке, добились высоких результатов в спорте, в бизнесе, создали высокохудожественные произведения в искусстве, показали высокие результаты в других сферах жизни. Но их главное отличие – в том, что они помогают тем людям, которые нуждаются в поддержке, не остаются равнодушными к нуждам простых людей. И таких людей – героев нашего времени – можно найти в каждом населенном пункте. Выявить как общенациональных, так и местных героев можно легко через общественное мнение.</p>
<p>Государство и нация – не статичная конструкция, а живой развивающийся организм</p>	<p>Образование нации, состоящей из многочисленных этнических групп, происходит в рамках определенного государственного образования. Ключевую роль в ее становлении играет идеология, которая должна в полной мере соответствовать национальному государству. Важным признаком нации является национальное самосознание.</p> <p>Свое слово здесь должна сказать киноиндустрия, которая должна повернуться к современной истории Казахстана. Однако наших кинематографистов больше привлекают исторические сериалы, требующие больших затрат. При этом вне поля зрения остается история, которая творится на наших глазах. Поэтому очень важно снимать художественные фильмы о становлении независимого государства, начиная с 90-х годов, фиксируя в художественных образах ход современной жизни.</p>

Понимание терминологии программной статьи Президента позволит нам глубже понять смыслы и идеи, содержащиеся в ней. Фактически, в рамках статьи мы можем увидеть концентрацию символов и смыслов, которые наполняют, формируют современную социальную действительность. Статья, с одной стороны, воспроизводит эволюцию мировой философской, политологической, социологической мысли, а, с другой – предлагает некоторое новое звучание устоявшимся понятиям и общепринятым социальным концепциям. Нам предложена глубоко продуманная платформа принципов и проектов, реализация которой запустит необратимые процессы модернизации общественного и, точнее, национально-культурного сознания казахов и всего казахстанского общества.

В тексте Елбасы гармонично переплетаются и сочетаются разные источники теоретического понимания и практического осуществления модернизации: европейские – путь вестернизации, тюркские, исламско-арабские, восточно- и юго-восточноазиатские. Разные уровни – от локального до глобального, от рутинно-повседневного до философско-символического, абстрактного и метафизического, от рационального до иррационального, от этнического до космополитического.

Программная статья Президента – это мощный ресурс для начала повсеместной исследовательской и организационно-практической работы, чтобы нация, которая состоялась по духу, ещё сильнее крепила единство и воплощала его в материальном, видимом измерении.

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты (KAZISS) Қазақстан Республикасы Президентінің 1993 жылғы 16 маусымдағы Жарлығымен құрылған. 2014 жылдың сәуір айында ҚР Президентінің Жарлығымен ҚСЗИ Астана қаласына көшірілді.

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының құрылған күнінен бастап оның негізгі мақсаты – Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы саясатының стратегиялық аспектілерін аналитикалық қамтамасыз ету.

ҚСЗИ кәсіби ғылыми-талдау орталығы болып табылады. Дүниежүзілік талдау орталықтарының индекс-рейтингінің 2016 жылғы қорытындысы бойынша ҚСЗИ қауіпсіздік, қорғаныс және сыртқы саясат салалары бойынша үздік 100 зерттеу орталықтарының қатарына енді. Институт ең үздік мемлекеттік «ақыл» орталықтарының қатарына қосылып, әлем бойынша 56-ші орынды иемденді (http://repository.upenn.edu/think_tanks/10/).

Қазіргі таңда институтта саясаттану, әлеуметтану, мемлекеттік басқару, тарих және экономика секілді салалардың танымал мамандары – ҚР ҰҒА екі корреспондент-мүшесі, бір Әскери ғылымдар академиясының корреспондент-мүшесі, тоғыз ғылым докторы, бес ғылым кандидаты, үш Ph.D мен он екі ғылым магистрлері қызмет атқарады.

ҚСЗИ өзінің 24 жылдық қызметі барысында институт халықаралық қатынастар, жаһандық және аймақтық қауіпсіздік мәселелері бойынша 250-ден астам кітап басып шығарды. Институтта үш журнал басылып шығарылады: «Қоғам және Дәуір» тоқсандық ғылыми-сараптамалық журналы, «Қазақстан-Спектр» тоқсандық ғылыми журналы және «Central Asia's Affairs» тоқсандық сараптамалық журналы (ағылшын тілінде). Үш тілде жүргізіліп отыратын сайты және Facebook әлеуметтік желісінде өз парақшасы бар.

Институт өзінің негізгі зерттеу бағыттары бойынша семинарлар, ғылыми конференциялар, дөңгелек үстелдер, халықаралық форумдар өткізіп отыр. 2003 жылдан бері институт Орталық Азия аймағының қауіпсіздігіне арналған ҚСЗИ-дың жылсайынғы 15 конференциясын өткізді.

ҚСЗИ-дың ғылыми басқосуларына Қазақстан өңірлерінің және Орталық Азия елдерінің сарапшылары, сонымен қатар, АҚШ, Ауғанстан, Өзбекстан, Германия, Грузия, Жапония, Иран, Корея, Қытай, Монғолия, Пәкістан, Ресей, Түркия, Үндістан, Ұлыбритания, Франция, Швеция және басқа да мемлекеттердің ғалымдары белсене қатысады.

ҚСЗИ көп жылдардан бері Қазақстанның жетекші жоғарғы оқу орындарының студенттері, магистранттары мен докторанттары ғылыми-зерттеу, кәсіби және дипломалды тәжірибелер мен тағылымдамалардан өтетін алаң болып келеді.

Бүгінгі таңда институтта қызметкерлердің кәсіби және ғылыми өсулері үшін барлық қажетті жағдайлар жасалынған. 2017 жылы Қазақстан Республикасының

Білім және ғылым министрлігі ҚСЗИ үшін Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті мен әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде Ph.D докторантура («әлеуметтану», «саясаттану» және «экономика» мамандықтары бойынша үш грант) мен магистратураға («саясаттану» мамандығы бойынша бір грант) мақсаттық гранттар бөлді.

ҚСЗИ туралы толық ақпаратты төмендегі мекен-жайдан алуға болады:

Қазақстан Республикасы, 010000, Астана,

Бейбітшілік көшесі, 4

Тел.: +7 (7172) 75-20-20

Факс: +7 (7172) 75-20-21

E-mail: office@kisi.kz

www.kisi.kz, www.kaziss.kz

Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан

Казахстанский институт стратегических исследований (KAZISS) при Президенте Республики Казахстан создан Указом Президента Республики Казахстан 16 июня 1993 года. В апреле 2014 года Указом Президента Республики Казахстан КИСИ был передислоцирован в город Астану.

С момента своего возникновения основной задачей Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан является прогнозно-аналитическое обеспечение стратегических аспектов внутренней и внешней политики Республики Казахстан.

КИСИ является профессиональным научно-аналитическим центром. По итогам 2016 года Всемирного индекса-рейтинга аналитических центров КИСИ вошел в топ-100 лучших исследовательских центров в сфере безопасности, обороны и внешней политики. Институт вошел в список лучших государственных «мозговых» центров, заняв 56-е место в мире (http://repository.upenn.edu/think_tanks/10/).

В настоящее время в институте работают два члена-корреспондента НАН РК, один член-корреспондент Академии военных наук РК, девять докторов наук, пять кандидатов наук, три доктора Ph.D, двенадцать магистров – специалисты в области политологии, социологии, государственного управления, истории и экономики.

За 24 года деятельности институтом было издано более 250 книг по международным отношениям, проблемам глобальной и региональной безопасности. В КИСИ издаются три журнала: «Қоғам және Дәуір» (на казахском языке), «Казахстан-Спектр» (на русском языке), «Central Asia's Affairs» (на английском языке). Институт располагает собственным сайтом на трех языках: казахском, русском и английском, а также ведет аккаунты в социальной сети Facebook.

В КИСИ ежегодно проводится большое количество международных научных конференций, семинаров, круглых столов. С 2003 года институт провел 15 ежегодных конференций КИСИ по вопросам безопасности и стабильности в Центральной Азии.

В научных форумах КИСИ принимают участие эксперты из Казахстана и стран Центральной Азии, а также ученые из Азербайджана, Афганистана, Великобритании, Германии, Грузии, Индии, Ирана, Китая, Республики Корея, Монголии, Пакистана, России, США, Турции, Франции, Швеции, Японии и др.

КИСИ является многолетней базой для прохождения научно-исследовательских, профессиональных, преддипломных практик и стажировок для студентов, магистрантов и докторантов высших учебных заведений страны.

В настоящее время в институте созданы необходимые условия для профессионального и научного роста сотрудников. В 2017 году Министерство образования и науки Республики Казахстан выделило для КИСИ целевые

гранты в Ph.D докторантуру (три гранта по специальностям «социология», «политология» и «экономика») и магистратуру (один грант по специальности «политология») в Евразийском национальном университете им. Л.Н. Гумилёва и Казахском национальном университете им. аль-Фараби.

Более подробную информацию о КИСИ можно получить по адресу:

Республика Казахстан, 010000, Астана,

ул. Бейбитшилик, 4

Тел.: +7 (7172) 75-20-20

Факс: +7 (7172) 75-20-21

E-mail: office@kisi.kz.

www.kisi.kz, www.kaziss.kz

The Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of Kazakhstan

The Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of Kazakhstan (KAZISS) was established on June 16, 1993, by the Decree of the President of Kazakhstan. In April 2014, the President of Kazakhstan issued the Executive Order to relocate the KazISS to Astana.

Since its foundation, the mission of the KazISS has been to provide prognostic and analytical support of strategic development of the domestic and foreign policies of Kazakhstan.

The KazISS is a professional think tank. According to 2016 Global Go To Think Tank Index, the KazISS was listed among the 100 best Defense and National Security Think Tanks and was ranked the 56th among the Best Government Affiliated Think Tanks (https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=think_tanks).

The KazISS employs a highly professional pool of experts; at present it includes two Corresponding Members of the National Academy of Science, one Corresponding Member of the Military Academy of Kazakhstan, nine Doctors of Science, five Candidates of Science, three PhDs and twelve Masters who specialize in political science, sociology, public administration, history, and economics.

For the twenty-four years since its establishment, the KazISS have published more than 250 books on international relations, global and regional security. The Institute issues three journals: the *Kogam zhane Dayir* in Kazakh, the *Kazakhstan-Spectrum* in Russian and the *Central Asia's Affairs* in English. The KazISS has a trilingual website in Kazakh, Russian, and English and a Facebook account.

The KazISS holds a great number of international conferences, seminars and round-table discussions. Since 2003, the KazISS has held fifteen Annual Conferences on Security and Stability in Central Asia. The KazISS fora are participated by reputable experts from Kazakhstan and Central Asia as well as from Azerbaijan, Afghanistan, China, France, Georgia, Germany, India, Iran, Korea, Mongolia, Pakistan, Russia, Sweden, Turkey, Japan, the UK, the USA and others.

The Institute is striving to provide for professional development of its experts. In 2017, the Ministry of Education and Science of Kazakhstan allocated three grants for PhD degree in social science, political science and economics and one grant for Master's degree in political science at Al-Farabi Kazakh National University and Gumilev National University.

For any further information, contact us:

4, Beybitshilik St.
Astana, 010000
Republic of Kazakhstan
Tel: +7 (717) 75-20-20
E-mail: office@kisi.kz
www.kisi.kz, www.kaziss.kz

НУРСУЛТАН НАЗАРБАЕВ –
БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ
Статьи, интервью, выступления,
экспертные комментарии
и справочно-аналитические материалы

Редактор-корректор: Елена Дремкова
Дизайн обложки: Гаухар Азимбаева
Верстка: Гульназ Абдрахманова

Подписано в печать 30.11.2017. Формат 60x90 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная. Печ. л. 32,4.
Тираж 500 экз.

Казахстанский институт стратегических исследований
при Президенте Республики Казахстан
010000, Астана, ул. Бейбітшілік, 4

Отпечатано в типографии КФ «Буланды» ОО «КОС»
г. Макинск, ул. Громова, 73/2, тел.: 2-32-27